

"Istina u politici mora
čekati dok nekome ne postane
potrebna."

Bjørnstjerne Bjørnson

EPIZODA IZ POVIJESTI MONTIRANIH SUDSKIH I
POLITIČKIH PROCESA

EPIZODA IZ POVIJESTI MONTIRANIH SUDSKIH I POLITIČKIH PROCESA

Progon braće Publija i
Lucija Kornelija Scipiona

Salmedin Mesihović

Prof. dr. Salmedin Mesihović

**EPIZODA IZ POVIJESTI MONTIRANIH SUDSKIH I POLITIČKIH PROCESA
- Progon braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona -**

Izdavač:

S.O.R. "Mentor"

Branilaca Šipa 21e, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel: +387 61 510 422

E-mail: info@mentor.ba

Urednik:

Tarik Jažić

Grafički dizajn:

Nadir Jažić

DTP:

Nadir Jažić

Štampa:

S.O.R. "Mentor"

Tiraž: Ograničeno izdanje

Sarajevo, februar 2019. godine

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

94(37)

MESIHOVIĆ, Salmedin

Epizoda iz povijesti montiranih sudskih i političkih procesa: progon braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona / Salmedin Mesihović. - Sarajevo: Mentor, 2019.
- XI, 416 str. ; 21 cm

Životopis: str. 413-414. - Bibliografija: str. 375-412; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-441-05-0

COBISS.BH-ID 27096838

EPIZODA IZ POVIJESTI MONTIRANIH SUDSKIH i POLITIČKIH PROCESA

- Progon braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona -

Mesihović Salmedin

Sarajevo, 2019

Kimska sibila u uvodu opisivanju Hada (podzemnog svijeta) Publiju Scipionu:

*Annu it ilia quidem, sed "non optanda recludis
regna," ait. '* hie tenebras habitant volitantque per umbras
innumeri quondam populi. domus omnibus una.
in medio vastum late se tendit inane;
hue, quicquid terrae, quicquid freta et igneus aer
nutrivit primo mundi genitalis ab aevo.
Mors communis agit: descendunt cuncta, capitque
campus iners, quantum interiit restatque futurum.
cingunt regna decem portae*

Silije Italik, XIII, 523 – 531

SALMEDIN MESIHOVIĆ

**Epizoda iz povijesti montiranih sudskih i
političkih procesa**

- Progon braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona -

Sarajevo, 2019.

Predgovor

Pratkozorja historijskog doba su uvijek praćena i formiranjem država, odnosno takvih društvenih, socijalnih, ekonomskih, hijerarhijskih i institucionaliziranih formacija, struktura i ljestvica koje u određenom teritorijalnom okviru imaju smislenu ideju svoga postojanja sa definiranim zajedničkim javnim interesom i javnim potrebama. Da bi se moglo brinuti o tim javnim interesima i potrebama potrebno je ustrojiti javnu vlast, koja može imati neku od formi iz širokoga raspona od despotija sa obožatvorenim vladarem i masom podanika pa do polisa i *civitates* temeljenih na ideji i praksi „zajednice građana“. Kako bi uopće javna vlast mogla funkcionirati potrebna je politika, odnosno djelatnost koja u sebi objedinjava i idejne postavke javne vlasti, i njen strateški razvoj, i taktički pravac i praktičnu realizaciju, i to apsolutno u svim slojevima i aspektima javne vlasti (od komunalnih poslova pa do tzv. „visoke politike“).

Zbog same svoje naravi da objedinjava, kontrolira i rukovodi velikim brojem ljudi, da određuje javni interes i javnu potrebu, javna vlast je faktički od svoga samoga početka postala vrlo snažan mehanizam, koji pojedincu ili pojedincima može omogućiti realizaciju ideja, moć, društveni uspon, slavu, bogatstvo. Zato kod velikoga broja ljudi postoji izražena ili prikrivena želja da postanu političari ili da se na bilo koji način (makar i samo uzgredno) da se bave politikom ili budu bar blizu politike i političara. Međutim, sve te mogućnosti koje nudi bavljenje politikom, imaju i svoj negativni odraz jer politikom prvo ne mogu da se bave svi koji to žele, nego su „mjesto za obnašanje ove djelatnosti“ vrlo, vrlo ograničena. Pogotovu je malo onih pozicija koje donose stvarnu veliku moć, samim tim i mogućnost da se dođe i do velikoga bogatstva. Pošto je uvijek aplikanata više nego raspoloživog prostora, vlada značajna konkurencija za pozicije u svijetu politike. I u toj borbi se ne biraju sredstva, a čovjek uvijek mora biti na oprezu, u predostrožnosti i nikome ne vjerovati. Kako se ide prema pozicijama koje donose više moći, borba proporcionalno tome postaje i bespoštednija, bekрупuloznija, podlija i surovija. Jedna od učinkovitijih metoda u „političkim obračunima“ je i vođenje

montiranih sudskih i političkih procesa i negativnih kampanja (uključujući i govor mržnje) sa ciljem ocrnjivanja, diskreditacije, degradacije ili čak i eliminacije političkih konkurenata, protivnika i neprijatelja. Ovi procesi i kampanje se uvijek baziraju na ranije osmišljenoj agendi sa jasnim ranije postavljenim ciljem koje se onda realiziraju kroz obilje negativističke propagande i mase stalnih optužbi, često bez stvarnih dokaza. Te optužbe su ustvari obične invektive, oblikovane uz pomoć fingiranih, obrađenih i spinovanih informacija, sa masom detalja.

Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji je bio jedan od najvećih vojnih komandanata i stratega, ujedno i državnika i vizionara u cjelokupnoj povijesti ljudske vrste. On je sa inicijalno slabim snagama u toku nekoliko godina potpuno porazio Kartaginjane u Hispaniji, praktično prebacivši vojnu inicijativu u II. punskom ratu sa kartaginske na rimsku stranu. Rat je uspješno nastavio u sjevernoj Africi, gdje je u otvorenoj bitci porazio i Hanibala, i tako konačno završio II. punski rat. On je odigrao i bitnu ulogu u sirijskom ratu (i na europskom – balkanskom bojištu i onom azijskom-anadolskom), u kojem je sudjelovao kao legat svoga brata Lucija. Tako se Publije Kornelije Scipion Afrikanac mogao pohvaliti da je predvodio trupe u uspješnim pohodima na tri kontinenta Staroga svijeta. Publije Kornelije Scipion Afrikanac nije bio samo puki osvajač i vojno – strateški genije i majstor na taktičkom terenu, nego i državnik sa jasnom političkom i kulturološkom agendom i vizijom koja je podrazumijevala stvaranje harmoniziranog zajedništva civiliziranih zemalja, pod mudrim i benevolentnim vodstvom Republike i njenoga Italskog saveza. Ta unija civiliziranog Mediterana bi onda širile civilizacijske i razvijene kulturološke impulse u unutrašnjost euroazijskog i afričkog „barbarskog“ svijeta. Prema italskim saveznicima bi se postupalo i pravedno i u pravom smislu „saveznički“ uvažavajući i njihove specifičnosti, potrebe i mogućnosti. Na unutrašnjopolitičkom planu scipionovska politika se zasnivala na jasnom podržavanju tradicionalne i temeljne inačice republikanske državotvorne politike održavanja stvarne harmonije i ravnoteže odnosa između različitih zajednica, skupina i slojeva

rimskoga građanstva, političkih ideja i državnih institucija Republike. Zbog navedenog principata, iako su nositelji scipionovske politike dolazili iz nobilske elite i bili usmjereni primarno na njihove interese, ali samo unutar i u skladu sa općim interesima Republike, Italije i Mediterana, oni su zagovarali i provodili značajne popularne mjere u interesu širih slojeva stanovništva, npr. u podjelama zemljišta (iz fonda ager publicus) i osnivanju kolonija. Kulturološka agenda Publija Kornelija Scipiona Afrikanca je bila naslonjena na liberalna i progresivna shvatanja koja su proizlazila iz helensko – helenističke baštine kojom je stalno bio okruživan i koju je usvajao kao sastavni dio i sopstvenog identiteta.

Međutim, i pored svojih pobjeda, svojih ideja, svojih projekata, Publije Scipion se od samoga početka obnašanja javnih poslova, suočio sa snažnom opozicijom, pa i otvorenim neprijateljstvom od dijela tradicionalnog i konzervativnog establishmenta Republike. I pored goleme popularnosti, ugleda i digniteta koji je Publije Kornelije Scipion Afrikanac uživao među rimskim građanstvom, italjskim saveznicima i širom Mediterana, na kraju je upravo poticano iz tih establishmentskih krugova uslijedio niz lažnih optužbi i montiranih procesa sa ciljem njegove diskreditacije i uklanjanja iz političkog i općenito javnoga života Republike. Konstantne intrige i uporni politički progoni su doveli do toga da se razočarani, deiluzirani i ogorčeni Publije Kornelije Scipion Afrikanac povuče iz javnoga života Republike i Italije.

Samo djelo „Epizoda iz povijesti montiranih sudskih i političkih procesa – Progon braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona“ je podijeljeno na dva osnovna dijela:

1. Fontes, koje je strukturirano da predstavlja hrestomatiju opisa i podataka iz izvorne građe o ovim historijskim dešavanjima (sa prijevodima sa starogrčkog i latinskog).
2. Historiografsku rekonstrukciju sudskoga i političkoga progona braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona, uključujući i uzroke, i samu kampanju i posljedice.

Sadržaj

Predgovor	vii
Sadržaj.....	xi
Fontes	13
Rekonstrukcija	247
Skraćenice	371
Izdanja izvora/vrela.....	375
Literatura	407
Životopis	413

FONTES

Polibije, XXI, 13 - 17: ὅτι ὁ Ἀντίοχος μετὰ τὴν κατὰ τὴν ναυμαχίαν γενομένην ἦτταν ἐν ταῖς Σάρδεσιν παριεῖς τοὺς καιροὺς καὶ καταμέλλων ἐν τοῖς ὅλοις, ἅμα τῷ πυθέσθαι τῶν πολεμίων τὴν διάβασιν συντριβεῖς τῇ διανοίᾳ καὶ δυσελπιστήσας ἔκρινεν διαπέμπεσθαι πρὸς τοὺς περὶ τὸν Λεύκιον καὶ Πόπλιον ὑπὲρ διαλύσεων. προχειρισάμενος οὖν Ἡρακλείδην τὸν Βυζάντιον ἐξέπεμψε, δοὺς ἐντολὰς ὅτι παραχωρεῖ τῆς τε τῶν Λαμψακηνῶν καὶ Συμυρναίων, ἔτι δὲ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως, ἐξ ὧν ὁ πόλεμος ἔλαβε τὰς ἀρχάς· ὁμοίως δὲ καὶ τινὰς ἐτέρας ὑφαιρεῖσθαι βούλωνται τῶν κατὰ τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν, ὅσαι τὰ κείνων ἤρηνται κατὰ τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον. πρὸς δὲ τούτοις ὅτι τὴν ἡμίσειαν δώσει τῆς γεγενημένης σφίσι δαπάνης εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν διαφοράν. ταύτας μὲν οὖν ὁ πεμπόμενος εἶχε τὰς ἐντολὰς πρὸς τὴν κατὰ κοινὸν ἔντευξιν, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸν Πόπλιον ἐτέρας, ὑπὲρ ὧν τὰ κατὰ μέρος ἐν τοῖς ἐξῆς δηλώσομεν. ἀφικόμενος δ' εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ὁ προειρημένος πρεσβευτὴς καὶ καταλαβὼν τοὺς Ῥωμαίους μένοντας ἐπὶ τῆς στρατοπεδείας, οὗ πρῶτον κατεσκήνωσαν ἀπὸ τῆς διαβάσεως, τὰς μὲν ἀρχὰς ἦσθη, νομίζων αὐτῷ συνεργὸν εἶναι πρὸς τὴν ἔντευξιν τὸ μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων καὶ πρὸς μηδὲν ὠρμηκέναί τινος ἐξῆς τοὺς ὑπεναντίους, πυθόμενος δὲ τὸν Πόπλιον ἔτι μένειν ἐν τῷ πέραν ἐδυσχρήστησε διὰ τὸ τὴν πλείστην ῥοπὴν κεῖσθαι τῶν πραγμάτων ἐν τῇ 'κεινὸν προαιρέσει. αἴτιον δ' ἦν καὶ τοῦ μένειν τὸ στρατόπεδον ἐπὶ τῆς πρώτης παρεμβολῆς καὶ τοῦ κεχωρίσθαι τὸν Πόπλιον ἀπὸ τῶν δυνάμεων τὸ σάλιον εἶναι τὸν προειρημένον ἄνδρα. τοῦτο δ' ἔστιν, καθάπερ ἡμῖν ἐν τοῖς περὶ τῆς πολιτείας εἴρηται, τῶν τριῶν ἐν σύστημα, δι' ὧν συμβαίνει τὰς ἐπιφανεστάτας θυσίας ἐν τῇ Ῥώμῃ συντελεῖσθαι τοῖς θεοῖς: * ** τριακονθήμερον μὴ μεταβαίνειν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς θυσίας, ἐν ᾗ ποτ' ἂν χώρα καταληφθῶσιν [οἱ σάλιοι οὗτοι]. ὁ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι Ποπλίῳ: τῆς γὰρ δυνάμεως μελλούσης περαιοῦσθαι κατέλαβεν αὐτὸν οὗτος ὁ χρόνος, ὥστε μὴ δύνασθαι μεταβαλεῖν τὴν χώραν. διὸ συνέβη τὸν τε Σκιπίωνα χωρισθῆναι τῶν στρατοπέδων καὶ μείναι κατὰ τὴν Εὐρώπην, τὰς δὲ δυνάμεις περαιωθεῖσας μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων καὶ μὴ δύνασθαι πράττειν τῶν ἐξῆς μηθέν, προσαναδεχομένης τὸν προειρημένον ἄνδρα.

ὁ δ' Ἡρακλείδης, μετὰ τινας ἡμέρας παραγενομένου τοῦ Ποπλίου, κληθεὶς πρὸς τὸ συνέδριον εἰς ἔντευξιν διελέγετο περὶ ὧν εἶχε τὰς ἐντολάς, φάσκων τῆς τε τῶν Λαμψακηνῶν καὶ Σμυρναίων, ἔτι δὲ τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων πόλεως ἐκχωρεῖν τὸν Ἀντίοχον, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν κατὰ τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν, ὅσαι τυγχάνουσιν ἡρημέναι τὰ Ῥωμαίων: πρὸς δὲ τούτοις τὴν ἡμίσειαν ἀναδέχεσθαι τῆς γεγεννημένης αὐτοῖς δαπάνης εἰς τὸν ἐνεστώτα πόλεμον. πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν διελέχθη, παρακαλῶν τοὺς Ῥωμαίους μῆτε τὴν τύχην λίαν ἐξελέγχειν ἀνθρώπους ὑπάρχοντας, μῆτε τὸ μέγεθος τῆς αὐτῶν ἐξουσίας ἀόριστον ποιεῖν, ἀλλὰ περιγράφειν, μάλιστα μὲν τοῖς τῆς Εὐρώπης ὅροις: καὶ γὰρ ταύτην μεγάλην ὑπάρχειν καὶ παράδοξον διὰ τὸ μηδένα καθίχθαι τῶν προγεγονότων αὐτῆς: εἰ δὲ πάντως καὶ τῆς Ἀσίας βούλονται τινα προσεπιδράττεσθαι, διορίσαι ταῦτα: πρὸς πᾶν γὰρ τὸ δυνατόν προσελεύσεσθαι τὸν βασιλέα. ῥηθέντων δὲ τούτων, ἔδοξε τῷ συνεδρίῳ τὸν στρατηγὸν ἀποκριθῆναι διότι τῆς μὲν δαπάνης οὐ τὴν ἡμίσειαν, ἀλλὰ πᾶσαν δίκαιόν ἐστιν Ἀντίοχον ἀποδοῦναι: φῶναι γὰρ τὸν πόλεμον ἐξ ἀρχῆς οὐ δι' αὐτούς, ἀλλὰ δι' ἐκείνους: τῶν δὲ πόλεων μὴ τὰς κατὰ τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν μόνον ἐλευθεροῦν, ἀλλὰ πάσης τῆς ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου δυναστείας ἐκχωρεῖν. ὁ μὲν οὖν πρεσβευτὴς ταῦτ' ἀκούσας παρὰ τοῦ συνεδρίου, διὰ τὸ πολὺ τῶν ἀξιουμένων τὰς ἐπιταγὰς ὑπεραίρειν οὐδένα λόγον ποιησάμενος, τῆς μὲν κοινῆς ἐντεύξεως ἀπέστη, τὸν δὲ Πόπλιον ἐθεράπευσε φιλοτίμως.

λαβὼν δὲ καιρὸν ἀρμόζοντα διελέγετο περὶ ὧν εἶχε τὰς ἐντολάς. αὐτὰι δ' ἦσαν διότι πρῶτον μὲν χωρὶς λύτρων ὁ βασιλεὺς αὐτῷ τὸν υἱὸν ἀποδώσει συνέβαινε γὰρ ἐν ἀρχαῖς τοῦ πολέμου τὸν υἱὸν τὸν τοῦ Σκιπίωνος γεγονέναι τοῖς περὶ Ἀντίχον ὑποχείριον: δεύτερον δὲ διότι καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτοιμός ἐστιν ὁ βασιλεὺς ὅσον ἂν ἀποδείξῃ διδόναι πλῆθος χρημάτων καὶ μετὰ ταῦτα κοινὴν ποιεῖν τὴν ἐκ τῆς βασιλείας χορηγίαν, ἐὰν συνεργήσῃ ταῖς ὑπὸ τοῦ βασιλέως προτεινομέναις διαλύσεσιν. ὁ δὲ Πόπλιος τὴν μὲν κατὰ τὸν υἱὸν ἐπαγγελίαν ἔφη δέχεσθαι καὶ μεγάλην χάριν ἔξαι ἐπὶ τούτοις, ἐὰν βεβαιώσῃ τὴν ὑπόσχεσιν: περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἀγνοεῖν αὐτὸν ἔφη καὶ παραπαίειν ὀλοσχερῶς τοῦ σφετέρου συμφέροντος οὐ μόνον κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἔντευξιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν πρὸς τὸ συνέδριον. εἰ μὲν γὰρ ἔτι Λυσιμαχείας καὶ τῆς εἰς τὴν Χερρόνησον εἰσόδου κύριος ὑπάρχων ταῦτα προὔτεινε,

ταχέως ἂν αὐτὸν ἐπιτυχεῖν. ὁμοίως, εἰ καὶ τούτων ἐκχωρήσας παραγεγόνει πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον μετὰ τῆς δυνάμεως καὶ δηλὸς ὢν ὅτι κωλύσει τὴν διάβασιν ἡμῶν ἐπρέσβευε περὶ τῶν αὐτῶν τούτων, ἣν ἂν οὕτως αὐτὸν ἐφικέσθαι τῶν ἀξιουμένων. ὅτε δ' ἐάσας ἐπιβῆναι τῆς Ἀσίας τὰς ἡμετέρας δυνάμεις καὶ προσδεξάμενος οὐ μόνον τὸν χαλινόν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀναβάτην παραγίνεται πρεσβεύων περὶ διαλύσεων ἴσων, εἰκότως αὐτὸν ἀποτυγχάνειν καὶ διεψεῦσθαι τῶν ἐλπίδων. διόπερ αὐτῷ παρήνει βέλτιον βουλευέσθαι περὶ τῶν ἐνεστώτων καὶ βλέπειν τοὺς καιροὺς ἀληθινῶς. ἀντὶ δὲ τῆς κατὰ τὸν υἱὸν ἐπαγγελίας ὑπισχνεῖτο δώσειν αὐτῷ συμβουλίαν ἀξίαν τῆς προτεινομένης χάριτος: παρεκάλει γὰρ αὐτὸν εἰς πᾶν συγκαταβαίνειν, μάχεσθαι δὲ κατὰ μηδένα τρόπον Ῥωμαίοις. ὁ μὲν οὖν Ἡρακλείδης ταῦτ' ἀκούσας ἐπανῆλθε καὶ συμμίζας διεσάφει τῷ βασιλεῖ τὰ κατὰ μέρος: Ἀντίοχος δὲ νομίσας οὐδὲν ἂν βαρύτερον αὐτῷ γενέσθαι πρόσταγμα τῶν νῦν ἐπιταπτομένων, εἰ λειφθεῖη μαχόμενος, τῆς μὲν περὶ τὰς διαλύσεις ἀσχολίας ἀπέστη, τὰ δὲ πρὸς ἀγῶνα πάντα καὶ πανταχόθεν ἡτοίμαζεν. —

ὅτι μετὰ τὴν νίκην οἱ Ῥωμαῖοι τὴν αὐτῶν πρὸς Ἀντίοχον παρευλιφότες καὶ τὰς Σάρδεις καὶ τὰς ἀκροπόλεις ἄρτι *** ἦκε Μουσαῖος ἐπικηρυκευόμενος παρ' Ἀντιόχου. τῶν δὲ περὶ τὸν Πόπλιον φιλανθρώπως προσδεξαμένων αὐτόν, ἔφη βούλεσθαι τὸν Ἀντίοχον ἐξαποσταλῆναι πρεσβευτὰς τοὺς διαλεχθησομένους ὑπὲρ τῶν ὅλων. διόπερ ἀσφάλειαν ἡξίου δοθῆναι τοῖς παραγινόμενοις. τῶν δὲ συγχωρησάντων οὗτος μὲν ἐπανῆλθεν, μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας ἦκον πρέσβεις παρὰ τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου Ζεῦξις ὁ πρότερον ὑπάρχων Λυδίας σατράπης καὶ Ἀντίπατρος ἀδελφιδοῦς. οὗτοι δὲ πρῶτον μὲν ἔσπευδον ἐντυχεῖν Εὐμένει τῷ βασιλεῖ, διευλαβούμενοι μὴ διὰ τὴν προγεγεννημένην παρατριβὴν φιλοτιμότερος ἢ πρὸς τὸ βλάπτειν αὐτοῦς. εὐρόντες δὲ παρὰ τὴν προσδοκίαν μέτριον αὐτὸν καὶ πρᾶον, εὐθέως ἐγένοντο περὶ τὴν κοινὴν ἔντευξιν. κληθέντες δ' εἰς τὸ συνέδριον πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα διελέχθησαν, παρακαλοῦντες πρῶως χρήσασθαι καὶ μεγαλοψύχως τοῖς εὐτυχήμασι, φάσκοντες οὐχ οὕτως Ἀντιόχῳ τοῦτο συμφέρειν ὥς αὐτοῖς Ῥωμαίοις, ἐπεὶπερ ἡ τύχη παρέδωκεν αὐτοῖς τὴν τῆς οἰκουμένης ἀρχὴν καὶ δυναστείαν: τὸ δὲ συνέχον ἡρώτων τί δεῖ ποιήσαντας τυχεῖν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς φιλίας τῆς πρὸς Ῥωμαίους. οἱ δ' ἐν τῷ συνεδρίῳ πρότερον ἤδη συνηδρευκότες καὶ βεβουλευμένοι περὶ τούτων, τότε ἐκέλευον διασαφεῖν τὰ

δεδογμένα τὸν Πόπλιον. ὁ δὲ προειρημένος ἀνὴρ οὕτε νικήσαντας ἔφη Ῥωμαίους οὐδέποτε γενέσθαι βαρυτέρους, διὸ καὶ νῦν αὐτοῖς τὴν αὐτὴν ἀπόκρισιν δοθήσεσθαι παρὰ Ῥωμαίων, ἦν καὶ πρότερον ἔλαβον, ὅτε πρὸ τῆς μάχης παρεγενήθησαν ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον. δεῖν γὰρ αὐτοὺς ἕκ τε τῆς Εὐρώπης ἐκχωρεῖν καὶ τῆς Ἀσίας τῆς ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου πάσης. πρὸς δὲ τούτοις Εὐβοϊκὰ τάλαντ' ἐπιδοῦναι μύρια καὶ πεντακισχίλια Ῥωμαίοις ἀντὶ τῆς εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης. τούτων δὲ πεντακόσια μὲν παραχρῆμα, δισχίλια δὲ καὶ πεντακόσια ἄλλιν, ἐπειδὴν ὁ δῆμος κυρώσῃ τὰς διαλύσεις, τὰ δὲ λοιπὰ τελεῖν ἐν ἔτεσι δώδεκα, διδόντα καθ' ἕκαστον ἔτος χίλια τάλαντα. ἀποδοῦναι δὲ καὶ Εὐμένει τετρακόσια τάλαντα τὰ προσοφειλόμενα καὶ τὸν ἐλλείποντα σῖτον κατὰ τὰς πρὸς τὸν πατέρα συνθήκας. σὺν δὲ τούτοις Ἀννίβαν ἐκδοῦναι τὸν Καρχηδόνιον καὶ Θόαντα τὸν Αἰτωλὸν καὶ Μνασίλοχον Ἀκαρναῖνα καὶ Φύλωνα καὶ Εὐβουλίδαν τοὺς Χαλκιδέας. πίστιν δὲ τούτων ὁμήρους εἴκοσι δοῦναι παραχρῆμα τὸν Ἀντίοχον τοὺς παραγραφέντας. ταῦτα μὲν οὖν ὁ Πόπλιος ἀπεφῆναθ' ὑπὲρ παντὸς τοῦ συνεδρίου. συγκαταθεμένων δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀντίπατρον καὶ Ζεῦξιν, ἔδοξε πᾶσιν ἐξαποστεῖλαι πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ῥώμην τοὺς παρακαλέσοντας τὴν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον ἐπικυρῶσαι τὰς συνθήκας. καὶ τότε μὲν ἐπὶ τούτοις ἐχωρίσθησαν, ταῖς δ' ἐξῆς ἡμέραις οἱ Ῥωμαῖοι διεῖλον τὰς δυνάμεις μετὰ δέ τινας ἡμέρας παραγενομένων τῶν ὁμήρων εἰς τὴν Ἔφεσον, εὐθέως ἐγίνοντο περὶ τὸ πλεῖν εἰς τὴν Ῥώμην ὃ τ' Εὐμένης οἱ τε παρ' Ἀντιόχου πρεσβευταί, παραπλησίως δὲ καὶ παρὰ Ῥοδίων καὶ παρὰ Συμυρναίων καὶ σχεδὸν τῶν ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου πάντων τῶν κατοικούντων ἔθνων καὶ πολιτευμάτων ἐπρέσβευον εἰς τὴν Ῥώμην.

(“Antioh/III. op. S.M./je nakon poraza u pomorskoj bitci, ostao u Sardu, propuštajući prilike i ne odlučujući se ni za kakav poduhvat. Kada je saznao da su neprijatelji prešli u Aziju, klonuo je duhom i izgubio svaku nadu, tako da je odlučio da Luciju i Publiju pošalje molbu za mir. Za misiju je odabrao Heraklida iz Bizanta i dao mu je uputstva da kaže da se Antioh povlači iz Lampsaka, Smirne i Aleksandrije, gradovi zbog kojih je počeo rat. Također, povući će se i iz drugih gradova u Eolidi i Joniji koji su u sadašnjem ratu prešli na rimsku stranu ako Rimljani odluče da ih preuzmu. Pored toga, nadoknadiće im polovinu troškova kojima su se izložili zbog rata sa njim. To

su bila uputstva izaslaniku za službenu audijenciju, a za privatni susret sa Publijem dobio je druga uputstva o kojima ću detaljno govoriti u nastavku. Kada je Heraklid stigao na Helespont, zatekao je Rimljane u istom taboru u kojem su se utvrdili nakon prelaska. To ga je prvo obradovalo jer je mislio da će mu neprijateljevo zadržavanje na istom mjestu i činjenica da još nije ništa preduzeo biti od pomoći u razgovoru. Kada je čuo da je Publije još uvijek na suprotnoj strani, jako se zabrinuo jer su stvari najviše zavisile od njegove odluke. Vojska je ostala u prvom taboru, a Publije se odvojio pošto je pripadao kolegiju /svećenika op. S.M./salijevaca. Kao što sam objasnio u knjizi o rimskom ustavu, salijevci su jedan od tri kolegija koji u Rimu obavljaju najraskošnije žrtve bogovima. U bilo kojoj zemlji da se nađu u vrijeme prinošenja žrtava, ne smiju da je napuštaju 30 dana.¹ Publiju se tada baš to dogodilo. Upravo kada se vojska spremala da pređe Helespont, počeo je spomenuti period zbog kojega nije mogao da se pomjera. Zao se odvojio od vojske i ostao u Europi, a legije su se nakon prelaska zadržale na istom mjestu u očekivanju njegovog dolaska i nisu ništa preduzimale. Kada se Publije pojavio nakon nekoliko dana, Heraklid je bio pozvan da izađe pred Vijeće, pred kojim je govorio o onome o čemu je dobio uputstva, tj. da će se Antioh povući iz Lampsaka, Smirne i Aleksandrije, kao i iz onih gradova u Eolidi i Joniji, koji su prešli na rimsku stranu, i da će nadoknaditi polovinu troškova koje su Rimljani imali u sadašnjem ratu. Rekao je još mnogo drugih stvari u istom smislu, pozivajući Rimljane da, kao smrtnici, ne iskušavaju previše svoju sreću i ne šire državu u beskraj, nego da je ograniče, po mogućnosti, na Europu. Naime, i sada je suviše velika i pomalo neobična, jer nijedan raniji narod nije toliko postigao. Međutim, ako na svaki način žele da priključe i neke dijelove Azije, neka odrede koji su to /predjeli op. S.M./, a kralj će pristati na sve što je u njegovoj moći. Nakon Heraklidovog govora Vijeće je odlučilo da konzul odgovori da je, što se troška tiče, pravilno da Antioh vrati cijeli iznos, a ne polovinu, jer je rat počeo ne njihovom, nego njegovom krivicom. Što se ostaloga tiče, ne samo da treba da oslobodi gradove u Eolidi i Joniji, već treba da se povuče iz cijele oblasti sa ove strane

¹ O svećeničkom kolegiju Salijaca („Skakaća“) v. Mesihović, 2015: 205 – 206.

Taura. Saslušavši odgovor Vijeća, čiji su zahtjevi mnogo prevazilazili njegovu ponudu, poslanik nije ništa rekao, nego je odustao od javne audijencije i posvetio se njegovanju prijateljstva sa Publijem. Iskristivši zgodnu priliku, obratio mu se u skladu sa posebnim uputstvima koja je dobio od kralja. Kao prvo, kralj će mu vratiti sina bez otkupa. Početkom rata je Scipionov rat pao u Antiohove ruke. I drugo, trenutno je spreman da mu da onoliko novca koliko zatraži, a kasnije da sa njim dijeli i prihode svoje kraljevine ako mu pomognu da se mir sklopi pod uvjetima koje sam predlaže. Publije je odgovorio da prihvata obećanje o sinu i da će biti veoma zahvalan kralju ako ga ispuni. Što se tiče drugih stvari, kralj je u velikoj zabludi i napotpuno pogrešnom putu, ne samo u razgovoru sa njima, nego i pred Vijećem. "Naime, da je ovakve prijedlog iznio dok je još držao Lizimahiju² i prilaz Hersonezu, brzo bi postigao cilj. Također, čak i da se odatle povukao i došao sa vojskom na Helespont, pokazujući na taj način da će spriječiti naš prelazak, a onda uputio poslanstvo sa istim uvjetima, još uvijek bismo mogli da mu izađemo ususret. Međutim, pošto je dopustio da naša vojska pređe u Aziju i prihvatio ne samo uzdu, nego i jahača, a sada šalje poslanstvo i traži mir pod podjednakim uvjetima, prirodno je da neće uspjeti i da će se prevariti u svojim namjerama." Zato mu je savjetovao da bolje razmisli o sadašnjoj situaciji i pogleda stvarima u oči. Da bi mu se odužio za obećanje o oslobađanju sina, obećao je da će mu dati savjet dostojan ponuđene usluge. Pozvao ga je ga je da pristane na sve i da nikako ne nastavlja borbu protiv Rimljana. saslušavši ga, Heraklid se vratio i pri susretu sa kraljem sve mu je detaljno objasnio. Antioh je smatrao da mu i u slučaju poraza ne mogu nametnuti teže uvjete od pomenutih, pa je zato odustao od mira i počeo sa sveobuhvatnim pripremama za rat. Nakon pobjede nad Antiohom, Rimljani su zauzeli i Sard i njegove utvrde....LAKUNA....došao je Antiohov opunomoćenik Muzej. Publije ga je prijateljski primio, a Muzej mu je rekao da Antioh želi da pošalje izaslanike koji će raspravljati o čitavoj situaciji i da

²Λυσιμάχεια (*Lysimachia*) je bila jedan od bitnijih helenističkih gradova i zajednica na samom jugoistoku Trakije, na ulazu na poluotok Hersonez (Galipolje). Sa svojim strateškim položajem je bila južna sklopka spajanja Europe i Male Azije, kao što je Bizant bila sjeverna sklopka.

moli Publija da im garantira sigurnost. Dobivši pristanak, Muzej se vratio, a nakon nekoliko dana su stigli i kraljevi poslanici Zeuksid, bivši satrap Lidije, i Antipatar, kraljev nećak. Željeli su da se prvo sretnu sa kraljem Eumenom jer su se plašili da će ovaj, zbog ranijeg trvenja, željeti da im naškodi. Otkrivši da je suprotno njihovim očekivanjima, uzdržan i blag,³ odmah su zatražili da budu službeno primljeni. Pozvani pred Vijeće, govorili su o mnogim različitim stvarima i zamolili Rimljane da u sreći budu blagi i velikodušni, jer to neće toliko koristiti Antiohu, koliko njima samima, kojima je Tihe dala vlast nad svijetom. U nastavku svog govora, pitali su šta treba da učine da bi dobili mir i prijateljstvo sa Rimljanima, a vijećnici, koji su se već ranije sastali i raspravljali o ovome, pozvali su Publija da objavi njihovu odluku. Publije /Scipion Afrikanac Stariji op. S.M./ je rekao da Rimljane ni pobjeda nikada nije učinila strožima [...], pa će im zato i sada dati isti odgovor koji su dobili ranije, kada su prije bitke došli na Helespont. Antioh /III op. S.M./⁴ treba da se povuče iz Evrope i Azije sa ove strane Taura, zatim da Rimljanima nadoknadi trošak za rat i uplati 15.000 eubejskih talenata: 500 odmah, 2.500 kada rimski narod potvrdi mirovni ugovor, a ostalo u roku od

³Ovo je vrlo lako shvatljivo jer je Eumen II. Soter bio mudar vladar, i znao je dobro da ne bi bilo dobro da se Antioh III. i Seleukidsko kraljevstvo kazne nekim teškim uvjetima ili nastavkom rata koji bi nanio još teže udarce Seleukidima. Iako je on bio veliki neprijatelj Antioha III., ipak je izgleda više volio da ima oko sebe kakvu – takvu ravnotežu odnosa. Iako je bio vjeran saveznik Republike, on ipak nije baš previše vjerovao Rimljanima, i nastojao je da što je moguće više očuva što više svoje samostalnosti. A po njegovom mišljenju, to je bilo moguće samo ako bi oko svoga kraljevstva imao više različitih međunarodnih činilaca sa različitim nivoima moći, u nekoj vrsti konglomerata antičke euromeditranske multipolarnosti. A još konkretniji problem za Eumena II. koji je tada iskrnuo bilo je širenje moći i utjecaja Rodosa po jugozapadu Male Azije. Iako su bili saveznici, Eumen II. je itekako bio podozriv prema namjerama Rodana, sada nakon što je Antioh III. pobijeđen. Razlaz među saveznicima i njihovi različiti interesi i ciljevi o političkom i teritorijalnom uređenju Male Azije su isplivali na svjetlo dana pred rimskim Senatom kojemu su se po ovim pitanjima otvoreno obratili i sam Eumen II. i izaslanici Rodosa (*Polyb.* XXI, 18 - 23).

⁴Antioh III Veliki (Αντίοχος Μέγας; *Antiochus* III cc. 241. – 187. god. p. n. e. vladao od 222. god. p. n. e.) bio je šesti po redu seleukidski vladar. Njegovu uspješnu ekspanzionističku politiku i teritorijalno širenje njegove države uspješno je zaustavila tek Republika, nanijevši mu vrlo težak poraz.

dvanaest godina, svake godine po 1000 talenata. Eumenu⁵ treba da vrati 400 talenata duga i ostatak žita u skladu sa odredbama ugovora sklopljenog sa njegovim ocem. Pored toga, treba da preda Kartaginjanina Hanibala, Etolca Toanta, Akarnanca Mnasiloha i Halkidane Filona i Eubulidu. Kao zalog, treba odmah da preda dvadeset talaca čija se imena nalaze na posebnom spisku. Ovo je bio Publijev odgovor u ime čitavoga Vijeća. Pošto su Antipatar i Zeuksid pristali na rimske uvjete, donijeta je zajednička odluka da se u Rim upute poslanici koji će pozvati Senat i narod da ratificiraju ugovor. Nakon toga su se rastali. Tokom sljedećih dana Rimljani su podijelili trupe [...]. Poslije nekoliko dana, kada su taoci stigli u Efes, Eumen i Antiohovi poslanici su počeli sa pripremama za odlazak u Rim, a slično su postupali i poslanici iz Rodosa, Smirne i skoro svih naroda i gradova sa ove strane Taura.”)

Polibije, XXI, 43: ἤν δὲ τοιαύτη τις ἡ τῶν κατὰ μέρος διατάξις: φιλίαν ὑπάρχειν Ἀντιόχῳ καὶ Ῥωμαίοις εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον ποιοῦντι τὰ κατὰ τὰς συνθήκας. μὴ διέναι βασιλέα Ἀντίοχον καὶ τοὺς ὑποταττομένους διὰ τῆς αὐτῶν χώρας ἐπὶ Ῥωμαίους καὶ τοὺς συμμάχους πολεμίους μηδὲ χορηγεῖν αὐτοῖς μηδέν: ὁμοίως δὲ καὶ Ῥωμαίους καὶ τοὺς συμμάχους ἐπ’ Ἀντίοχον καὶ τοὺς ὑπ’ ἐκεῖνον ταττομένους. μὴ πολεμήσαι δὲ Ἀντίοχον τοῖς ἐπὶ ταῖς νήσοις μηδὲ τοῖς κατὰ τὴν Εὐρώπην. ἐκχωρεῖτω δὲ πόλεων καὶ χώρας * **. μὴ ἐξαγέτω μηδὲν πλὴν τῶν ὅλων ὧν φέρουσιν οἱ στρατιῶται: εἰ δέ τι τυγχάνουσιν ἀπενηνεγμένοι, καθιστάτωσαν πάλιν εἰς τὰς αὐτὰς πόλεις. μηδ’ ὑποδεχέσθωσαν τοὺς ἐκ τῆς Εὐμένους τοῦ βασιλέως μήτε στρατιώτας μήτ’ ἄλλον μηδένα. εἰ δέ τινες ἐξ ὧν ἀπολαμβάνουσιν οἱ Ῥωμαῖοι πόλεων μετὰ δυνάμεώς εἰσιν Ἀντιόχου, τούτους εἰς Ἀπάμειαν ἀποκαταστήσάτωσαν. τοῖς δὲ Ῥωμαίοις καὶ τοῖς συμμάχοις εἴ τινες εἴεν ἐκ τῆς Ἀντιόχου βασιλείας, εἶναι τὴν ἐξουσίαν καὶ μένειν, εἰ βούλονται, καὶ ἀποτρέχειν. τοὺς δὲ δούλους Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων ἀποδότω Ἀντίοχος καὶ οἱ ὑπ’ αὐτὸν ταττόμενοι, καὶ τοὺς ἀλόντας καὶ τοὺς αὐτομολήσαντας, καὶ εἴ τινα αἰχμάλωτόν ποθεν εἰλήφασιν. ἀποδότω δὲ Ἀντίοχος, ἐὰν ᾗ δυνατόν αὐτῷ, καὶ Ἀννίβαν Ἀμίλκου Καρχηδόνιον καὶ Μνασίλοχον Ἀκαρνᾶνα καὶ Θόαντα Αἰτωλόν, καὶ

⁵Eumen II. Soter (Εὐμένης Β΄), vladao od 197. do 159. god. p. n. e.

Εὐβουλίδαν καὶ Φύλωνα Χαλκιδεῖς, καὶ τῶν Αἰτωλῶν ὅσοι κοινὰς εἰλήφασιν ἀρχάς, καὶ τοὺς ἐλέφαντας τοὺς ἐν Ἀπαμείᾳ πάντας, καὶ μηκέτι ἄλλους ἐχέτω. ἀποδότω δὲ καὶ τὰς ναῦς τὰς μακρὰς καὶ τὰ ἐκ τούτων ἄρμενα καὶ τὰ σκευή, καὶ μηκέτι ἐχέτω πλὴν δέκα καταφράκτων: μηδὲ λέμβον πλείοσι τριάκοντα κωπῶν ἐχέτω ἐλαυνόμενον, μηδὲ μονήρη πολέμου ἔνεκεν, οὗ αὐτὸς κατάρχει. μηδὲ πλείωσαν ἐπὶ τάδε τοῦ Καλυκάδνου καὶ Σαρπηδονίου ἀκρωτηρίου, εἰ μὴ φόρους ἢ πρέσβεις ἢ ὁμήρους ἄγοιεν. μὴ ἐξέστω δὲ Ἀντίοχῳ μηδὲ ξενολογεῖν ἐκ τῆς ὑπὸ Ῥωμαίους ταττομένης μηδ' ὑποδέχεσθαι τοὺς φεύγοντας. ὅσαι δὲ οἰκίαι Ῥοδίων ἢ τῶν συμμάχων ἦσαν ἐν τῇ ὑπὸ βασιλέᾳ Ἀντίοχον ταττομένη ταύτας εἶναι Ῥοδίων, ὥς καὶ πρὸ τοῦ τὸν πόλεμον ἐξενεγκεῖν. καὶ εἴ τι χρῆμα ὀφείλετ' αὐτοῖς, ὁμοίως ἔστω πράξιμον: καὶ εἴ τι ἀπελήφθη ἀπ' αὐτῶν, ἀναζητηθὲν ἀποδοθήτω. ἀτελῇ δὲ ὁμοίως ὥς καὶ πρὸ τοῦ πολέμου τὰ πρὸς τοὺς Ῥοδίους ὑπαρχέτω. εἰ δὲ τινας τῶν πόλεων, ἃς ἀποδοῦναι δεῖ Ἀντίοχον, ἐτέροις δέδωκεν Ἀντίοχος, ἐξαγέτω καὶ ἐκ τούτων τὰς φρουράς καὶ τοὺς ἄνδρας. ἐὰν δὲ τινες ὕστερον ἀποτρέχειν βούλωνται, μὴ προσδεχέσθω. ἀργυρίου δὲ δότω Ἀντίοχος Ἀττικοῦ Ῥωμαίοις ἀρίστου τάλαντα μύρια δισχίλια ἐν ἔτεσι δώδεκα, διδούς καθ' ἕκαστον ἔτος χίλια: μὴ ἔλαττον δ' ἐλκέτω τὸ τάλαντον λιτρῶν Ῥωμαϊκῶν ὀγδοήκοντα: καὶ μοδίους σίτου πεντηκοντακισμυρίους καὶ τετρακισμυρίους. δότω δὲ Εὐμένει τῷ βασιλεῖ τάλαντα τριακόσια πενήκοντα ἐν ἔτεσι τοῖς πρώτοις πέντε, ἑβδομήκοντα κατὰ τὸ ἔτος, τῷ ἐπιβαλλομένῳ * καιρῷ, ὃ καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ἀποδίδωσι, καὶ τοῦ σίτου, καθὼς ἐτίμησεν ὁ βασιλεὺς Ἀντίοχος, τάλαντα ἑκατὸν εἴκοσιν ἐπτὰ καὶ δραχμὰς χιλίας διακοσίας ὀκτώ: ἃ συνεχώρησεν Εὐμένης λαβεῖν, γάζαν εὐαρεστούμενην ἑαυτῷ. ὁμήρους δὲ εἴκοσι διδότω Ἀντίοχος, δι' ἐτῶν τριῶν ἄλλους ἀνταποστέλλων, μὴ νεωτέρους ἐτῶν ὀκτωκαίδεκα μηδὲ πρεσβυτέρους τετταράκοντα πέντε. ἐὰν δὲ τι διαφωνήσῃ τῶν ἀποδιδόμενων χρημάτων, τῷ ἐχομένῳ ἔτει ἀποδοτώσαν. ἂν δὲ τινες τῶν πόλεων ἢ τῶν ἐθνῶν, πρὸς ἃ γέγραπται μὴ πολεμεῖν Ἀντίοχον, πρότεροι ἐκφέρωσι πόλεμον, ἐξέστω πολεμεῖν Ἀντίοχῳ. τῶν δὲ ἐθνῶν καὶ πόλεων τούτων μὴ ἐχέτω τὴν κυρίαν αὐτὸς μηδ' εἰς φιλίαν προσαγέσθω. περὶ δὲ τῶν ἀδικημάτων τῶν πρὸς ἀλλήλους γινομένων εἰς κρίσιν προκαλείσθωσαν. ἐὰν δὲ τι θέλωσι πρὸς τὰς συνθήκας ἀμφοτέρω κοινῷ δόγματι προστεθῆναι ἢ ἀφαιρεθῆναι ἀπ' αὐτῶν, ἐξέστω.

("Detalji /konačnog mirovnog sporazuma sa Antiohom III. Seleukidskim, potvrđenim u Apameji op. S.M./ su ovako glasili: "Neka između Antioha i Rimljana vlada vječno prijateljstvo ako se kralj bude držao ugovora. Neka kralj Antioh i njegovi podanici ne puštaju neprijatelje da preko njihove teritorije idu protiv Rimljana i rimskih saveznika, i neka ih ne snabdijeva onim što im je potrebno. Također, neka i Rimljani i rimski saveznici isto postupaju u slučaju Antioha i njegovih podanika. Neka Antioh ne ratuje sa stanovnicima otoka i Europe. Neka se povuče iz gradova, sa zemlje...

[VEĆA LAKUNA U TEKSTU]

Neka odatle ne iznese ništa osim naoružanja koje nose vojnici, a ako nešto iznese, neka sve vrati u iste gradove. Neka sa teritorije Eumenove kraljevine ne prima ni vojnike ni bilo koga drugoga. Ako u Antiohovoj vojsci ima ljudi iz gradova koji su sada pripali Rimljanima, neka ih dovede u Apameju, a ako se među Rimljanima i njihovim saveznicima nalazi neko iz Antiohove kraljevine, neka mu bude omogućeno da po želji ostane ili ode kući. Neka Antioh i njegovi poslanici vrate robove Rimljana i njihovih saveznika, i one koji su zarobljeni i oni koji su prebjegli. kao i sve zarobljenike koje su bilo gdje zarobili. Ako je u njegovoj moći, neka Antioh preda Kartaginjanina Hanibala, Hamilkarovog sina, Akarnanca Mnasiloha, Etolca [Toanta], Halkidane Eubulidu i Filona i Etolce koji su obavljali javne službe. Neka preda sve slonove u Apameji i neka ne drži druge. Neka preda i ratne brodove sa cjelokupnom opremom i neka ubuduće drži samo 10 brodova sa palubom, od kojih nijedan neće imati više od 30 vesala, niti će biti korišten u ratu koji bi sam započeo. Neka ne plovi sjeverno od Kalikadna⁶ i [Sarpedonijskog] rta, osim ako ne prevozi porez, poslanike ili taoce. Neka mu ne bude dozvoljeno da sa teritorije koja se nalazi pod rimskom vlašću sakuplja najamnike ili prima bjegunce. Sve kuće koje su na teritoriji pod Antiohovom vlašću pripadale Rođanima i njihovim saveznicima neka i dalje pripadaju Rođanima kao i prije izbijanja rata. Ako im duguje novac, mogu ga naplatiti, a ako im je nešto oduzeto, neka traže i neka im vrati. Kao i prije rata, roba koja se

⁶Kalikadno izvire u planinama maloazijske pokrajine Pisidije, prolazi kroz gorje Taurus i Kilikiju i uliva se u Sredozemno more.

prevozi za Rodos neka bude oslobođena carine. Ako je Antioh neke gradove koje treba da vrati već dao drugima, neka i iz njih izvede garnizone i vojnike, a ako neki kasnije požele da pređu na njegovu stranu, neka ih ne primi. Neka Antioh Rimljanima za 12 godina isplati 12 000 talenata najboljeg atičkog srebra, godišnje po 1000 talenata. Talenat neka ne bude lakši od 80 rimskih libri/funti i neka da 540 000 modija žita. [Neka kralju Eumenu] u prvih pet godina isplati 350 [talenata], po 70 godišnje, u isto vrijeme kada bude plaćao Rimljanima. Umjesto žita, kako je sam procijenio, neka uplati 127 talenata i 1208 drahmi, što je Eumen prihvatio kao sumu koja mu odgovara. Neka da 20 talaca i svake treće godine neka šalje nove, ne mlađe od 18 godina i ne starije od 45. Ako zaostane u isplati novca, neka nadoknadi sljedeće godine. Ako neki od gradova ili naroda protiv kojih Antioh po ugovoru ne smije da ratuje prvi zarate na njega, u tom slučaju neka i njemu bude dozvoljeno da ratuje, ali neka ne proteže svoju vlast na njih i neka ne sklapa savez sa njima. O prekršajima obje strane neka odluku donese sud. Ako obje strane donesu zajedničku odluku da nešto dodaju, ili oduzmu ugovoru, neka im to bude dozvoljeno.””)

Polibije, XXIII, 14: ὅτι Πόπλιος ἐν τῷ συνεδρίῳ χρείας ποτὲ χρημάτων οὕσης εἷς τινα κατεπείγουσαν οἰκονομίαν, τοῦ δὲ ταμίου διὰ τινα νόμον οὐ φάσκοντος ἀνοίξειν τὸ ταμιεῖον κατ’ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, αὐτὸς ἔφη λαβὼν τὰς κλεῖς ἀνοίξειν: αὐτὸς γὰρ αἴτιος γεγονέναι καὶ τοῦ κλείεσθαι τὸ ταμιεῖον. πάλιν δέ ποτε λόγον ἀπαιτοῦντός τινος ἐν τῷ συνεδρίῳ τῶν χρημάτων ὧν ἔλαβε παρ’ Ἀντιόχου πρὸ τῶν συνθηκῶν εἰς τὴν τοῦ στρατοπέδου μισθοδοσίαν, ἔχει μὲν ἔφη τὸν λογισμὸν, οὐ δεῖν δ’ αὐτὸν ὑποσχεῖν οὐδενὶ λόγον: τοῦ δ’ ἐπικειμένου καὶ κελεύοντος φέρειν ἤξιώσε τὸν ἀδελφὸν ἐνεγκεῖν: κομισθέντος δὲ τοῦ βυβλίου, προτείνας αὐτὸ καὶ κατασπαράζας πάντων ὁρώντων τὸν μὲν ἀπαιτοῦντα τὸν λόγον ἐκ τούτων ζητεῖν ἐκέλευσε, τοὺς δ’ ἄλλους ἤρετο πῶς τῶν μὲν τρισχιλίων ταλάντων τὸν λόγον ἐπιζητοῦσι πῶς ἔδαπανήθη καὶ διὰ τίνων, τῶν δὲ μυρίων καθόλου καὶ πεντακισχιλίων ὧν παρ’ Ἀντιόχου λαμβάνουσιν, οὐκέτι ζητοῦσι πῶς εἰσπορεύεται καὶ διὰ τίνων, οὐδὲ πῶς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Λιβύης, ἔτι δὲ τῆς Ἰβηρίας κεκυριεύκασιν. ὥστε μὴ μόνον καταπλαγῆναι πάντας, ἀλλὰ καὶ τὸν ζητήσαντα τὸν λόγον ἀποσιωπῆσαι.

(„Publije /Scipion op. S.M./ je jednom u Senatu, kada se ukazala potreba za novcem za neki hitan posao, a kvestor na osnovi zakona izjavio da toga dana ne smije da otvori blagajnu, uzeo ključeve i rekao da će je sam otvoriti jer je zbog njega i zatvorena. Opet, kada je jednom prilikom neko u Senatu od njega zatražio izvještaj o novcu koji mu je Antioh /III. op. S.M./ dao prije sklapanja mirovnog sporazuma da bi isplatio vojnike /rimske istočne armije op. S.M./, on je odgovorio da ima račun, ali da nije obavezan da ga ikome polaže.⁷ Kako je isti čovjek insistirao i tražio /od Afrikanca op. S.M./ da donese izvještaj u Senat, /Publije op. S.M./ Scipion je zamolio brata da ga donese, a kada mu je knjižica donijeta, pokazao ju je i pred svima pocijepao, rekavši onome ko je zatražio račun da ga traži među preostalim komadićima. Ostale je upitao kako to da zahtijevaju izvještaj o tome ko je i na koji način potrošio 3000 talenata, a uopće ne pitaju kako i zahvaljujući kojoj osobi stiže 15.000 talenata dobijenih od Antioha, ni kako su Rimljani zagospodarili Azijom, Libijom i Iberijom. Ovim riječima ih je sve postidio i ućutkao onoga koji je zahtijevao račun.“).

Ciceron, Katon Stariji ili o starosti,⁸ 19: Quam palmam utinam di immortales, Scipio, tibi reservent, ut avi reliquias persequere! cuius a morte tertius hic et tricesimus annus est, sed memoriam illius viri omnes excipient anni consequentes. Anno ante me censorem mortuus est, novem annis post meum consulatum, cum consul iterum me consule creatus esset. Num igitur, si ad centesimum annum vixisset, senectutis eum suae paeniteret? Nec enim

⁷Ustvari, račun je tražen od Publijevog brata Lucija Kornelija Scipiona Azijatika, ali je stvarna oštrica napada bila usmjerena na Publija koji se aktivno i prkosno umiješao u čitavu raspravu.

⁸Ciceronova filozofska rasprava „O starosti“ je predstavljena u vidu fiktivnog dijaloga između 84godišnjeg Katona Starijeg sa Scipionom Emilijanom i Gajem Lelijem Mladim. Zanimljivo je kako Ciceron u istu radnju stavlja trojicu ljudi koji su u stvarnom životu bili žestoki politički oponenti i predstavnici različitih političkih i kulturoloških opcija (Katon Stariji na čelu konzervativaca i tradicionalista, a Scipion Emilijan sa svojim prijateljem Lelijem na liberalnoj, helenofilskoj strani) u toku posljednjih decenija Srednje Republike. Za razliku od Ciceronove rasprave izražene u fiktivnom dijalogu, u realnom svijetu Katon Stariji najvjerojatnije nije imao ovakav neposredni i srdačni razgovor, čak ni u vidu nekoga elastičnog predavanja, sa Scipionom Emilijanom i Gajem Lelijem.

excursione nec saltu nec eminus hastis aut comminus gladiis uteretur, sed consilio, ratione, sententia; quae nisi essent in senibus, non summum consilium maiores nostri appellarent senatum. („Neka tebi, Scipione⁹, besmrtni bogovi dodijele pobjednički vijenac da dovršiš djelo koje ti je od /adoptivnog op. S.M./ djeda /Afrikanca op. S.M./ ostalo. Proteklo je 36 godina od njegove smrti,¹⁰ ali će beskrajne godine redom sačuvati njegov spomen.¹¹ Umro je godinu dana prije moje cenzorske časti,¹² devet godina poslije moga prvoga konzulata,¹³ kad sam po drugi put bio izabran za konzula, i dok sam ja držao potonju dužnost, on je bio izabran za konzula po drugi put.¹⁴ Zar bi se onda stidio svoje starosti da je doživio 100 godina. Jer on ne bi mogao da trči i skače, a još manje da se služi kopljem, pogotovu mačem, nego razboritošću, pameću i mudrom riječi. Da toga nema kod staraca, naši pretci ne bi nazvali Senatom /skupom staraca op. S.M./ najvišu /državnu op. S.M./ instituciju.^{15“}¹⁶

⁹Navodno Katonovo obraćanje Scipionu Emilijanu.

¹⁰Navodni dijalog se odvija 149. god. p. n. e.

¹¹U stvarnom životu Katon Stariji je mrzio Afrikanca Starijeg i bio mu najljući protivnik i inspirator političkih i sudskih progona koji su doveli do toga da se ovaj povuče u Liternum i napusti aktivno bavljenje politikom Republike. Vjerojatno je Katon Stariji sa svojim pritiscima na Afrikanca Starijeg i njegovog brata Lucija i doprinio da Afrikanac umre, uslijed sigurno prenamaganog stresa, ogorčenja i ljutnje. Katon Stariji je nakon i povlačenja Afrikanca Starijeg, nastavio sa progonom njegovog brata Lucija na jedan vrlo opor i bjesomučan način. Ciceron je prosto izmislio, iz nekih svojih razloga, tu neku srdačnu posvetu koju kao Katon Stariji daje Afrikancu Starijem.

¹²Katon Stariji je izabran za cenzora 184. god. p. n. e.

¹³Katon Stariji je bio konzul za 195. god. p. n. e., odnosno od marta 195. god. p. n. e. do marta 194. god. p. n. e.

¹⁴Afrikanac Stariji je drugi put bio konzul za 194. god. p. n. e., odnosno od marta 194. god. p. n. e. do marta 193. god. p. n. e.

¹⁵U rimskoj republikanskoj konstituciji najviša institucija nije bio Senat, nego su to bile komicije i plebejska skupštine koje su izražavale suverenu volju naroda i jedine imale zakonodavna i izborna ovlaštenja. Međutim, Ciceron kao vrlo optimat nastoji uzdignuti Senat na to mjesto institucionalnog prvenstva. Činjenica je da je u praksi

Ciceron, *pro Archias*, 22: *carus fuit Africano superiori noster Ennius, itaque etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus ex marmore. at eis laudibus certe non solum ipse qui laudatur² sed etiam populi Romani nomen ornatur.*

(“Naš zemljak, Enije, je bio drag starijem Afrikancu, i čak u grobnici Scipiona se vjeruje da je njegov prikaz vidljiv, urezan u mramor. Ali nesumnjivo ne samo da su ljudi pohvaljeni čije su časti učinjene ovim pohvalama, nego je i ime rimskoga naroda također čašćeno od njih.”)

Ciceron, *de Legibus*, II, 57: *Dedarat enim Ennius de Africano: 'Hic est ille situs', vere, nam siti dicuntur ii qui conditi sunt.*

(„U epitafu Scipiona Afrikanca, Enije kaže: „Ovdje leži tijelo“. I riječ leži se samo primjenjuje za one koji su sahranjeni u grobnicama.“)¹⁷

Ciceron, *De Provinciis Consularibus*, 8, 18: *an Ti. Gracchus—patrem dico, cuius utinam filii ne degenerassent a gravitate patria!—tantam laudem est adeptus, quos tribunus plebis solus ex toto illo conlegio L. Scipioni auxilio fuit, inimicissimus et ipsius et fratris eius Africani, iuravitque in contione se in gratiam non redisse, sed alienum sibi videri dignitate imperi quo duces essent hostium Scipione triumphante ducti, eodem ipsum duci qui triumphasset?*

(“Je li Tiberije Grakh (govorim o ocu, i želio bih da se njegov sin nikada nije degenerirao od očeve vrline) stekao tako veliku slavu zato što je, dok je bio plebejski tribun, bio jedini od cijeloga kolegija /plebejskih tribuna op. S.M./ koji je bio od bilo kakve pomoći Luciju Scipionu, iako je on bio najžešći

Senat bio moćno, nekada i najmoćnije tijelo Republike, ali u formalnom, konstitucijskom smislu on je bio ispod komicija i plebejske skupštine.

¹⁶Sudeći po navedenim kronološkim podacima koje daje Ciceron, Afrikanac Stariji je umro krajem 186. ili početkom 185. god. p. n. e.

¹⁷Kontekst je Ciceronovo izlaganje o tome kako je rod Kornelijevaca u sahranjivanju primjenjivao inhumaciju (skeletalno sahranjivanje) umjesto incineracije (spaljivanje pokojnika), što je bio standardni običaj kod drugih rimskih rodova sve do završetka klasične civilizacijske epohe. Običaj spaljivanja i kod Kornelijevaca prvi je uveo Lucije Kornelije Sula, pa je naredio da se njegovo tijelo po smrti spali kako ga njegovi politički protivnici ne bi oskrnavili.

mogući neprijatelj, i njemu i njegovom bratu Afrikancu. I nije li se on zakleo na narodnoj skupštini da se nipošto nije pomirio sa njim, ali da mu se činilo nespojivim sa dostojanstvom imperija da, nakon što su neprijateljske vojskovođe bile vođene u tamnicu dok je Scipio slavio svoj trijumf, i sam čovjek koji je trijumfirao trebao biti odveden na isto mjesto.”)

Kornelije Nepot, Hanibal, 13: *Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit, non convenit. Namque Atticus M. Claudio Marcello Q. Fabio Labeone consulibus mortuum in annali suo scriptum reliquit, at Polybius L. Aemilio Paulo Cn. Baebio Tamphilo, Sulpicius autem Blitho P. Cornelio Cethego M. Baebio Tamphilo.*

(„Tako se najhrabriji muž /Hanibal op. S.M./, pretrpjevši mnoge i raznovrsne nevolje, konačno smirio u sedamdesetoj godini svoga života.¹⁸ Za kojih je konzula umro, ostaje dvojbeno. Atik¹⁹ je, naime, u svome „Ljetopisu“²⁰ ostavio zapisano kako je umro za konzulata Marka Klaudija Marcela i Kvinta Fabija Labeona²¹, a Polibije²² za Lucija Emilija Paula i Gneja Bebija Tamfila²³, Sulpicije Bliton²⁴ /navodi op. S.M./ za Publija Kornelija Cetega i Marka Bebija Tamfila.^{25“})²⁶

¹⁸Hanibal je zapravo umro u 63oj god. života, a ne u 70oj, kako pogrešno navodi Nepot.

¹⁹Titus Pomponius Atticus, bliski prijatelj Cicerona.

²⁰*Liber Annalis*, djelo o rimskoj kronologiji.

²¹Marcus Claudius Marcellus i Quintus Fabius Labeo, konzuli za 183. god. p. n. e.

²²Ovdje Nepot griješi, jer je Polibije (XXIII, 13) samoubistvo Hanibala datirao u konzulat Klaudija Marcela i Fabija Labeona.

²³Cnaeus Baebius Tamphilus i Lucius Aemilius Paullus, konzuli za 182. god. p. n. e.

²⁴Sulpicius Blitho, o ovom historičaru se izuzev ovoga podatka ništa više ne zna.

²⁵Publius Cornelius Cethegus i Marcus Baebius Tamphilus, konzuli za 181. god. p.n.e.

²⁶O Hanibalovoj smrti v. i *Nep. Hann.* 12 – 13; *Liv.* XXXIX, 50 – 51; *Plut. Flam.* 20 – 21; *Paus.* VIII, 11, 10 – 11; *App. Syr.* 11; *Lucian, Dia. Mort.* XII; fr. *Arr. Bythi.* 28 (kod *Schol. Tzetzes*); *Iust.* XXXII, 4, 8; *Ampel*, XXXIV, 2; *Sex. Aur. Vic. Vir Ill.* 42, 6;

Kornelije Nepot, Katon Stariji, 1 - 2: *Quaestor obtigit P. Africano consuli; cum quo non pro sortis necessitudine vixit: namque ab eo perpetua dissensit vita.Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, sorte provinciam nactus Hispaniam citeriorem, exque ea triumphum deportavit. Ibi cum divtius moraretur, P. Scipio Africanus, consul iterum, cuius in priori consulatu quaestor fuerat, voluit eum de provincia depellere et ipse ei succedere neque hoc per senatum efficere potuit, cum quidem Scipio principatum in civitate obtineret, quod tum non potentia, sed iure res publica administrabatur. Qua ex re iratus senatui, consulatu peracto privatus in urbe mansit.*

(“Kao kvestor pripao je konzulu Publiju /Scipionu op. S.M./ Afrikancu, sa kojim nije živio prema tijesnoj vezi službenoga položaja. S njime je, naime, bio u zavadi za čitava svoga života....Konzulat /195. god. p. n. e. op. S.M./ je /Katon Stariji op. S.M./ obnašao sa Lucijem Valerijem Flakom. Ždrijebom se domogao provincije Ovostrane /Bliže op. S.M./ Hispanije i iz nje donio trijumf. Kako se ondje poduže zadržao, Publije Scipion Afrikanac, po drugi put konzul /194. god. p. n. e. op. S.M./, u čijem je prijašnjem konzulatu /205. god. p. n. e. i u prokonzulatu na Siciliji op. S.M. / ovaj bio kvestor, htio ga je istjerati iz provincije i sam doći na njegovo mjesto, ali ovo nije mogao izvesti preko Senata, premda je /Publije op. S.M./ Scipion /Afrikanac op. S.M./ doista držao /tada op. S.M./ prvo mjesto u državi, zbog toga što se tada ne moću, nego pravom upravljalo Republikom. Zbog ove je stvari, ljut na Senat, nakon isteka /svoga konzulata op. S.M./, kao privatna osoba ostao u Gradu²⁷.“)

Eutrop. IV, 5, 2; *Hieron.Chron.* 1831; *Oros.* IV, 20, 29; *Cass. Dio*, fr. knjige XIX (*Zonar.* 21); *Cass. Dio*, fr. knjige XIX (*Tzetzes, Chil.* 1, 798 - 805); Romejska enciklopedija *Suda*, Ἀντίπατος.

²⁷U smislu da nije imao prokonzulsku vlast u vidu nekoga provincijskog mandata. Izgleda da je Publije Scipion Afrikanac, pošto je toliko bio ogorčen na to što nije dobio Bližu Hispaniju kao provinciju, odbio iz nekoga inata i sopstvenoga tersa bilo kakav drugi provincijski mandat i da je radije bio privatni građanin nego prokonzul.

Salustije Krisp, *His. fr. Mitridatovo*²⁸ pismo kralju Partije Arzaku 6 – 7: *Ei subvenientem Antiochum concessione Asiae per dolum avortere, ac mox fracto Philippo Antiochus omni cis Taurum agro et decem milibus talentorum spoliatus est.*

(„Kada je ovome /Filipu V. Antigonidu op. S.M./ u pomoć htio priteći Antioh /III. op. S.M./, oni su ga od toga lukavo odvratili ustupajući mu Aziju, a kada su uskoro potom slomili Filipa, Antioh je bio lišen svekolike zemlje sa ove strane Taurusa i iznosa od 10 000 talenata.”)

Diodor, fr. knjige XXVII, 4: Ὅτι Πλημῆνιος ὁ κατασταθεὶς Λοκρῶν ἡγεμὼν παρὰ Σκυπίωνος ἀσεβῆς ὢν τοὺς τῆς Φερσεφόνης θησαυροὺς ἀνασπάσας καὶ τὰ χρήματα συλήσας ἀπῆνεγκε. Τῶν δὲ Λοκρῶν ἀγανακτούντων ἐπὶ τούτοις καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀνακαλουμένων πίστιν, δύο τῶν χιλιάρχων μισοπονηρεῖν ἐπὶ τοῖς ἀδικήμασι προσεποιήθησαν. Τοῦτο δὲ ἔπραττον οὐκ ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἀγανακτοῦντες, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τὸ μέρος μὴ εἰληφέναι τῶν σεσυλημένων χρημάτων ἐγκαλοῦντες τῷ Πλημηνίῳ. Ταχὺ δ' αὐτοῖς ἅπασιν ἀξίαν τῆς πονηρίας ἐπέθηκε τὸ δαιμόνιον. Καὶ γὰρ ἐπιφανέστατον τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἱερῶν τοῦτ' εἶναι λέγεται καὶ διὰ παντὸς ἀγνὸν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων τετηρηῆσθαι. Καθ' ὃν γὰρ καιρὸν Πύρρος ἐκ τῆς Σικελίας διεβίβαζε τὰς δυνάμεις εἰς Λοκροὺς καὶ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀπαιτούμενος τοὺς μισθοὺς ἠναγκάσθη δι' ἀπορίαν ἄσασθαι τῶν χρημάτων, κατὰ τὸν ἔκπλουν ἐπιγενηθῆναι πνεύματά φασιν, ὥστε στόλῳ παντὶ ναυαγῆσαι τοῦτον. Τὸν δὲ Πύρρον δεισιδαιμονήσαντα τὴν θεὸν ἐξυλάσασθαι καὶ μὴ πρότερον ἀπελθεῖν ἕως ἀπεκατέστησε τὰ χρήματα. Οἱ δὲ χιλιάρχοι προσποιούμενοι μισοπονηρεῖν προΐσταντο τῶν Λοκρῶν καὶ τὸν Πλημηνιον κακῶς ἔλεγον καὶ δίκην ἐπιθήσειν ἠπεῖλουν. Τέλος ἐπὶ πλεῖον τῆς λοιδορίας προβαινούσης εἰς χειρὰς ἦλθον. Οἱ δὲ χιλιάρχοι τοῦτον δόντες ἐπὶ γῆν τὰ τε ὄντα περιέτραγον αὐτοῦ καὶ τὴν ρίνα, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὰ χεῖλη διέσχισαν. Ὁ δὲ Πλημῆνιος συλλαβὼν τοὺς χιλιάρχους καὶ δειναῖς αἰκίαις περιβαλὼν διέφθειρεν. Ἡ δὲ σύγκλητος τῶν Ῥωμαίων διὰ τὴν ἱεροσυλίαν οὐ μετρίως

²⁸Mitridat (Μιθραδάτης, Μιθριδάτης) VI. Eupator Dionis/*Dionysius*, kasnije nazvan i Veliki, kralj Ponta u Maloj Aziji od cc 120. do 63. god.p. n. e.

ἐδεισισαίμονται· οἱ δὲ ἀντιπολιτευόμενοι τῷ Σκιπίωνι καιρὸν εὐρόντες οἰκεῖον διαβολῆς κατηγοροῦν αὐτοῦ, λέγοντες ὥς ἀπὸ τῆς ἐκείνου γνώμης ἅπαντα πέπραχεν ὁ Πλημῆνιος. Ἡ δὲ σύγκλητος ἀπέστειλε πρεσβευτὰς ἀγορανόμον καὶ δύο δημάρχους, εἰ μὲν εὖρωσιν ἀπὸ τῆς Σκιπίωνος γνώμης γεγενημένην τὴν ἱεροσυλίαν, κατὰ τάχος ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν Ῥώμην, εἰ δὲ μὴ, ἔάν αὐτὸν διαβιβάζειν τὰς δυνάμεις εἰς τὴν Λιβύην. Τούτων δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ὄντων, ὁ Σκιπίων μεταπεμψάμενος τὸν Πλημῆνιον ἔδησεν εἰς ἄλυσιν καὶ περὶ τὴν γυμνασίαν ἦν τῶν δυνάμεων. Οἱ δὲ δήμαρχοι ταῦτα θαυμάσαντες ἐπήνεσαν τὸν Σκιπίωνα. Εἰς δὲ Ῥώμην ἀπαχθέντος τοῦ Πλημηνίου, τοῦτον ἡ σύγκλητος εἰς φυλακὴν ἀπέθετο, καθ' ἣν αὐτὸν τελευτῆσαι συνέβη· τὴν δὲ οὐσίαν αὐτοῦ καθιέρωσε καὶ τὰ προσελλείποντα τῶν ἱεροσυληθέντων χρημάτων ἐκ τοῦ δημοσίου προσθεῖσα τῇ θεᾷ καθιέρωσεν. Ἐψηφίσατο δὲ καὶ τοὺς Λοκροὺς ἐλευθέρους εἶναι, καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἔχοντάς τι τῶν τῆς Φέρσεως χρημάτων, ἔάν μὴ καταθῶσιν, ἐνόχους εἶναι θανάτου.

(„Pleminije, koga je /Publije op. S.M./ postavio za komandanta u Lokriju, opustošio je riznice kuća Persefone, jer je on zaista bio nepobožan čovjek, i on je opljačkao i odnio njihovo bogatstvo. Lokrijci, duboko povrijeđeni sa ovim, tražili su zaštitu zavjeta Rimljana. Štaviše, dvojica vojnih tribuna su izgleda bila pogođena ovim. Njihovo ponašanje, ipak, nije bilo motivirano nikakvim ogorčenjem zbog onoga šta se desilo /pljačke Persefoninog hrama op. S.M./. Naprotiv, to je bilo zato što oni nisu dobili svoj udio u pljački za koju su oni iznijeli optužbe protiv Pleminija. Božansko Providenje je brzo nanijelo na jednoga i na sve kaznu koju je njihova poročnost izazvala. Zaista se govori da je ovaj hram Persefone najpoštovaniji u cijeloj Italiji i da je bio ostao nepovrijeđen od ljudi. Tako se govori, npr. kada je Pir doveo svoje snage iz Sicilije u Lokri, suočen sa zahtjevom svojih vojnika za platom, bio je potaknut zbog nedostatka fondova da stavi ruku na riznice, da je nastao takav tutanj kao da su on i njegova flota pretrpili brodolom. Pir, obuzet strahom i strahopoštovanjem, je nakon toga umilostivio boginju i odložio je svoj odlazak sve dok se nije vratilo blago. /Vojni op.S.M./ tribuni, su nastavili, sa pretvaranjem pravednog ogorčenja, da budu zastupnici Lokrijaca i počeli su osuđivati Pleminija i prijetiti mu da će ga privesti pravdi. Razmimoilaženja su rasla brzo, i konačno je došlo do sukoba, i /vojni op. S.M./ tribuni su ga /Pleminija op. S.M./ bacili na zemlju, odrezali mu uši i nos i

rasjekli njegove usne. Pleminije je dao /vojne op. S.M./ uhapsiti, podvrgnuo ih teškom mučenju, i zatočio ih. Religijski strah rimskoga Senata je bio veoma narastao zbog pustošenja hrama. Štaviše, politički protivnici /Publija op. S.M./ su dobivši prikladnu priliku da ga diskreditiraju, su optužili da je Pleminije djelovao u skladu sa njegovim /Scipionovim op. S.M./ željama. Senat je poslao edila i dvojicu plebejskih tribuna kao povjerenike, sa naređenjima da žurno dovedu /Publija op. S.M./ Scipiona u Rim ako oni nađu da je svetogrđe bilo počinjeno sa njegovim odobrenjem. U suprotnom /ako su utvrdili da on nije bio kriv po ovome pitanju op. S.M./ oni su trebali dozvoliti njemu /Publiju Scipionu op. S.M./ da prebaci svoje trupe u Libiju /sjevernu Afriku na području Tunisa op. S.M./. Dok su povjerenici bili još na putu, /Publije op. S.M./ Scipion je pozvao Pleminija, stavio ga u lance i zaposlio sebe sa obukom svoje armije. Plebejski tribuni su bili zadivljeni sa ovim i pohvalili su /Publija op. S.M./ Scipiona. Što se tiče Pleminija, on je odveden u Rim, i Senat ga je pritvorio, i dok je bio u zatvoru umro je. Senat je konfiscirao njegovu imovinu i, nakon što su iz javnoga trezora podmirili manjak koji je bio pokraden iz hrama posvećenog boginji, posvetili je boginji. Također je odlučeno da bi Lokrijci trebali biti slobodni, i da bilo koji vojnici koji posjeduju imovinu koja pripada Phersis²⁹ a nisu je vratili bi trebali biti pogubljeni. Nakon ovih mjera koje se tiču Pleminijeve afere izglasano je kao gest dobre volje prema Lokrijcima da oni koji su ukrali najviše votivnih darova i koji su sada vidjeli odmazdu koja je zadesila /vojne op. S.M./ tribune i kako je Pleminije, postanu žrtve sujevjernog straha. Takva je kazna da onaj ko je svjestan nepravde pati u tajnosti, čak iako uspijeva da da sakrije svoju krivicu od drugih smrtnika. Tako su sada ovi ljudi, mučeni u duši, odbacili plijen /koji su zadobili pljačkom u Lokriju op. S.M./ u nastojanju da umire bogove.“).

Diodor, fr. knjige XXIX, 7 – 8: Ὅτι ὁ Ἀντίοχος πυθόμενος τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὴν Ἀσίαν διαβεβηκέναι πρεσβευτὴν ἐξέπεμψε πρὸς τὸν ὕπατον Ἡρακλείδην τὸν Βυζάντιον περὶ διαλύσεων, ἀποδιδούς μὲν τὴν ἡμίσειαν τῆς δαπάνης, διδούς δὲ Λάμπρακον καὶ Σμύρναν καὶ Ἀλεξάνδρειαν, δι' ἧς ὁ πόλεμος ἐδόκει κεκινήσθαι. Αὗται γὰρ αἱ πόλεις πρῶται τῶν κατὰ τὴν

²⁹*Phersis* je vjerojatno drevno, autentično ime za boginju Persefonu.

Ἀσίαν Ἑλλήνων ἐπεπρεσβεύκεισαν πρὸς τὴν σύγκλητον παρακαλοῦσαι περὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν. Ὅτι ὁ Ἀντίοχος Πομπιῶ Σκιπίωνι τῷ τοῦ συνεδρίου προεστῶτι τὸν υἱὸν προσεπηγγείλατο ἄνευ λύτρων ἀποδώσειν, ὃν ἦν εἰληφὼς ὅτε περὶ Εὐβοίαν διέτριβεν, οὐδὲν δ' ἦττον καὶ χρημάτων πλῆθος, συνεπιλαβομένῳ τῆς εἰρήνης. Ὁ δὲ Σκιπίων ὑπὲρ μὲν τῆς κατὰ τὸν υἱὸν ἀποδόσεως ἔφησε χάριν ἔξειν τῷ βασιλεῖ, χρημάτων δὲ πλῆθους μὴ προσδεῖσθαι. Ἀντὶ δὲ ταύτης τῆς εὐεργεσίας συμβουλεύειν αὐτῷ μὴ παρατάττεσθαι Ῥωμαίοις πεπειραμένον τῆς ἀρετῆς αὐτῶν. Ὁ δὲ δόξας βαρύτερα τοῦ προσήκοντος προστάττειν τοῦτον οὐ προσεδέξατο τὰς ἀποκρίσεις. Ὅτι ὁ Ἀντίοχος πρὸς τὰ παράλογα τῆς τύχης ἔκρινε συμφέρειν ἀποδοῦναι τῷ Σκιπίωνι τὸν υἱόν, καὶ τοῦτον ἀπέστειλε κοσμήσας πολυτελέσι κατασκευαῖς.

(“Antioch /III. op. S.M./, saznajući da su Rimljani prešli u Aziju, poslao je Heraklida iz Bizanta da od konzula traži mir, nudeći da plati pola troškova rata i također da preda gradove Lampsak, Smirnu i Aleksandriju /u Troadi op. S.M./, zbog kojih je, kako se misli, izbio rat. Od helenskih gradova u Aziji bili su, ustvari, prvi koji su poslali svoja izaslanstva u Senat, pozivajući se na njegovu pomoć u ime svoje nezavisnosti. Antioch je, pored toga, ponudio i Publiju Scipionu, starijem članu Senata, povratak njegovog sina bez otkupa (on je bio zarobljen za vrijeme njegovog boravka na Eubeji) i još i veliku sumu novca ako bi samo dao svoju podršku predloženom miru. Scipion je odgovorio da bi on bio zahvalan kralju na oslobađanju njegovog sina, ali da nema potrebe za velikom sumom novca pored toga. U zamjenu za ovu ljubaznost, on je ipak savjetovao Antioha da se ne upušta u bitku sa Rimljanima sada kada je imao primjer njihovog junaštva. Antioch je, međutim, smatrao da su Rimljani neopravdano grubi i odbio je njegov kontraprijedlog. Imajući na umu iznenađenja Sreće, Antioch je smatrao da je povoljno da oslobodi Scipionovog sina, i shodno tome ga je bogato darovao i poslao ga nazad.”)

Diodor, fr. knjige XXIX, 10: Ὅτι ὁ Ἀντίοχος ἀπογνοὺς τὸν πόλεμον ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν ὑπάτον ἀξιῶν αὐτῷ συγγνώμην δοθῆναι περὶ τῶν ἡμαρτημένων καὶ τυχεῖν ἐφ' οἷς δυνατόν ἐστι τῆς εἰρήνης. Ὁ δὲ ὑπάτος διατηρῶν τὴν πάτριον τῆς Ῥώμης ἐπιείκειαν καὶ παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ

ἀδελφοῦ Ποπλίου συνεχώρησε τὴν εἰρήνην ἐπὶ τοῖσδε· ἐκχώρησαι τὸν βασιλέα τοῖς Ῥωμαίοις τῆς τε Εὐρώπης καὶ τῆς ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου χώρας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πόλεων καὶ ἐθνῶν· παραχωρήσαι δὲ τῶν τε ἐλεφάντων καὶ μακρῶν νηῶν, καὶ τὰς δαπάνας τὰς γεγενημένας εἰς τὸν πόλεμον ἀποδοῦναι, ὧν ἦν ἡ διατίμησις ταλάντων Εὐβοϊκῶν μυρίων πεντακισχιλίων· ἐκδότους δὲ παραδοῦναι τὸν τε Καρχηδόνιον Ἀννίβαν καὶ τὸν Αἰτωλὸν Θόαντα καὶ τινὰς ἐτέρους, καὶ ὁμήρους εἴκοσι, οὓς ἂν ἀπογράψωσι Ῥωμαῖοι. Ὁ δὲ πάντα προσδεξάμενος διὰ τὴν τῆς εἰρήνης ἐπιθυμίαν ἀπελύθη τοῦ πολέμου.

(„Antioh, napustivši sukob u očajanju, je poslao izaslanstvo konzulu, moleći milost za svoje greške i nudeći mir pod bilo kojim mogućim uvjetima. Konzul, poštujući tradicionalnu rimsku politiku poštenog postupanja, i potaknut i molbama svoga brata Publija, je dodijelio mir pod sljedećim uvjetima : kralj se mora povući, u korist Rimljana, iz Europe i sa teritorije sa ove strane Taurusa, uključujući i tamošnje gradove i narode. On mora predati svoje slonove i ratne brodove, i isplatiti pune troškove rata, koji su iznosili 5000 eubejskih talenata, i on mora isporučiti Hanibala Kartaginjanina, Toasa Etolca, i neke druge, zajedno sa 20 talaca koje su odredili Rimljani. U svojoj želji za mirom, Antioh je prihvatio sve uvjete i završio je borbu.“)

Diodor, fr. knjige XXIX, 21: Ὅτι ὁ Σκιπίων διὰ τὸ μέγεθος τῶν πράξεων βαρύτερος ἐφαίνετο τοῦ τῆς πατρίδος ἀξιώματος. Κατηγορούμενος γὰρ ὑπ' αὐτῶν δεινῷ θανάτῳ, παραλαβὼν τὸν λόγον τοῦτο μόνον εἶπεν ὅτι Ῥωμαίοις οὐ πρέπει κατ' αὐτοῦ φέρειν ψῆφον, δι' ὃν καὶ οἱ κατήγοροι ἐξουσίαν ἔχουσι λέγειν μετὰ παρρησίας. Τούτου δὲ ῥηθέντος ὁ μὲν δῆμος ἅπας ἐντραπεῖς τὸ βάρος τοῦ λόγου παραχρῆμα ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀπεχώρησεν, ὁ δὲ κατήγορος μόνος ἀπολειφθεὶς ἀπῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν καταφρονηθεὶς. Πάλιν δὲ ἐν τῷ συνεδρίῳ χρεῖας ἐμπεσοῦσης χρημάτων καὶ τοῦ ταμίου οὐ φάσκοντος ἀνοίξειν, αὐτὸς ...χη τὰς κλεῖς παρέλαβεν ὥς τοῦτο πράξων· αὐτὸς γὰρ καὶ τοῦ κλείειν τοὺς ταμίους ὑπάρχειν αἴτιος. Πάλιν δὲ τινος λόγον αὐτὸν ἀπαιτοῦντος ἐν τῷ συνεδρίῳ χρημάτων ὧν ἔλαβεν εἰς τὰς τῶν στρατιωτῶν δαπάνας, ὠμολόγησε μὲν ἔχειν τὸν λογισμὸν, ἀπεῖπεν δὲ μὴ ἀποδώσειν· οὐ γὰρ ὀφείλειν τοῖς ἄλλοις ὁμοίως ὑπὸ τὸν ἐξετασμὸν πίπτειν. Ἐπικειμένου δὲ τοῦ κατηγοροῦ πέμψας ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ἐκόμισεν ἐπὶ τὸ συνέδριον τὸ βιβλίον καὶ κατασπαράζας αὐτὸ τῷ κατηγόρῳ προσέταξε ψῆφον ἐκ τούτων

προστιθέναι, τοὺς δὲ ἄλλους συγκλητικούς ἤρετο πῶς τῶν δεδαπανημένων τρισχιλίων ταλάντων τὸν λόγον ἀπαιτοῦσι, τῶν δὲ μυρίων καὶ πεντακοσίων ὧν παρὰ Ἀντιόχου λαμβάνουσι λόγον οὐκ ἀπαιτοῦσιν, οὐδὲ λογίζονται πῶς ὑφ' ἑνα σχεδὸν καιρὸν οὐ μόνον Ἰβηρίας καὶ Λιβύης ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀσίας κυριεύουσιν. Ὡν ῥηθέντων διὰ τὸ βάρος τῆς παρρησίας οὐθ' ὁ κατήγορος οὔτε τῶν συνέδρων οὐδεὶς ἐφθέγγετο.

(“Zbog svojih velikih postignuća, /Publije op. S.M./ Scipion /Afrikanac op. S.M./ je imao veći utjecaj nego što se to činilo kompatibilnim sa dostojanstvom države.³⁰ Jednom, na primjer, kada je bio optužen za krivično djelo koje je bilo kažnjivo i smrtnom kaznom,³¹ on /Publije Scipion Afrikanac op. S.M./ je samo rekao, kada je bio njegov red da govori, da bi bilo loše za Rimljane da glasaju protiv čovjeka kojem njegovi glavni tužitelji duguju da mogu uživati da govore slobodno.³² Sa ovim riječima, čitav narod, posramljen snagom njegove primjedbe, napustio je odjednom zbor /tj. javno suđenje Publiju Scipionu Afrikancu op. S.M./ i njegov tužitelj, napušten i ostavljen, vratio se kući dikreditiran. Drugom prilikom, na sjednici Senata, kada su bili potrebna /financijska op. S.M./ sredstva, a kvestor odbio da otvori /javnu op. S.M./ riznicu, /Publije op. S.M./ Scipion /Afrikanac op. S.M./ je uzeo ključeve /trezora op. S.M./ da to sam učini, rekavši da je

³⁰Smisao rečenice iz fragmenta Diodorove XXIX. knjige je u tome da je zbog svega što je postigao u svojoj vojnoj i političkoj karijeri, Publije Scipion Afrikanac zadobio toliki utjecaj da je poremetio ustaljenu ravnotežu moći u rimskoj Republici, Italском savezu i imperiju rimskoga naroda. A to je onda kao protureakciju imalo opoziciju i suprostavljanje onih elemenata rimske politike koji su se zastupali tradicionalnu politiku i plašili se utjecaja i moći Publija Scipiona Afrikanca koji je onda, posebno u prvoj deceniji II. st. p. n. e. zasjenjivao sve ostale rimske političare, dužnosnike i funkcionere. Njegov *auctoritas* je tako po mišljenju oponenta nadvisivao dozvoljeni limit koji je po nekom nepisanom pravilu trebao da ima javni dužnosnik Republike.

³¹Po Walton Francis R. (Diodor, 1957:267, fus. 1): „To this point the text seems to be the work of the excerptor, and we can not therefore be certain that the criticism of Scipio was part of the original.“

³²Smisao rečenice je u tome da Publije Scipion Afrikanac ističe da njegovi tužitelji mogu govoriti slobodno, jer je Publije Scipion Afrikanac svojom pobjedom nad Kartaginom spasio Republiku i samim tim i pravo na slobodu govora.

zahvaljujući njemu da su kvestori u mogućnosti da ga otvore /državni trezor op. S.M./.³³ Još jednom prilikom, kada su neki u Senatu tražili od njega izvještaj o novcu koji je on primio za održavanje trupa, on je priznao da ima račune, ali je odbio da to učini /da ih javno prezentira op. S.M./, s obzirom da on ne bi trebao biti izložen pretresu na isti način kao i sa drugima.³⁴ Kada je njegov tužitelj “pritiskao” sa ovim zahtjevom, on je poslao svome bratu, da se knjiga /financijskih računa op. S.M./ donese u Senat, i nakon što ju je pocijepao na komadiće, njegov tužitelj je sabirao račune sa komadića. Onda, okrenuvši se drugim senatorima, on je upitao zašto oni traže račun za 3.000 talenata koji su potrošeni, a ne traže račun za 10.500 talenata koje su oni dobili od Antioha /III. op. S.M./, i da čak nisu ni razmislili kako su postali gospodari, skoro u jednom trenutku, Hispanije, Libije /misli se na pobjedu nad Kartaginom op. S.M./ i Azije /misli se na pobjedu nad Antiohom III. op. S.M./, također. On više nije govorio, ali je autoritet kojim je izazvao svojim jasnim govorom je utišao i tužitelja i ostatak Senata.”)

³³Smisao rečenice je u tome da Publije Kornelije Scipion Afrikanac kao argument zašto on ima pravo da otvori trezor, i pored protivljenja kvestora koji je jedini ovlašten da to uradi, navodi opet svoje zasluge i to što je pobijedio Kartaginu jer je time ne spasio Republike i omogućio postojanje njenoga trezora, nego što je zaslužan da se u trezor unese golemo bogatstvo iz Hispanije i sjeverne Afrike.

³⁴Publije Kornelije Scipion Afrikanac je smatrao da je ovakav način njegovog pozivanja da javno prezentira svoje financijske knjige i opravdava se za trošenje javnoga novcu ponižavajući za njega i njegovog brata. Ustvari, tu je bio potpuno u pravu, jer je stvarna namjera onih koji su bili „zabrinuti“ za javni novac bilo upravo poniženje braće Publija i Lucija Scipiona i njihovo razvlačenje i besplodno raspravljanje po optužbama za navodne financijske prekršaje a da za njih nije prezentiran nikakav konkretni dokaz da se desila bilo kakva pronevjera javnih sredstava, osim nekih indirektnih špekulacija. Publije Kornelije Scipion Afrikanac se jednostavno nije dao „upecati“ na „udicu“ svojih političkih protivnika, što bi se sigurno desilo da je on ušao u raspravu i neko dokazivanje i pravljanje. Negativnu kampanju je uvijek potrebno prvo iznalazirati, pa onda reagirati na primjeran i pametan način. Nekada je naravno potrebno da se odgovori, ali nekada, kada je glavni cilj negativne kampanje ustvari uvlačenje u raspravu i gubljenje vremena, resursa, iscrpljivanje i razvlačenje pameti, bolje je uopće ne reagirati i tako ne dopustiti ostvarivanje svrhe negativne kampanje.

Livije, XXV, 2, 6 - 8: *Aedilis curulis fuit eo anno cum M. Cornelio Cethego P. Cornelius Scipio, cui post Africano fuit cognomen. huic petenti aedilitatem cum obsisterent tribuni plebis, negantes rationem eius habendam esse, quod nondum ad petendum legitima aetas esset, "si me" inquit "omnes Quirites aedilem facere volunt, satis annorum habeo."* tanto inde favore ad suffragium ferendum in tribus discursum est ut tribuni repente incepto destiterint. aedilicia largitio haec fuit: ludi Romani pro temporis illius copiis magnifice facti et diem unum instaurati, et congii olei in vicos singulos dati.

("Ove godine /212. god. p. n. e. op. S.M./, Publije Kornelije Scipion, kasnije nazvan Afrikanac, držao je dužnost kurulnog edila³⁵, sa Markom Kornelijem

³⁵Postojali su plebejski (*aediles plebis*) i kurulni edili (*aediles curules*). Zajedno sa plebejskim tribunima uvedena je i dužnost plebejskih edila, koji su isprva bili pomoćnici plebejskih tribuna. Plebejski edili su prvobitno bili čuvari i hrama boginje Cerere. A od 367/366. god. p. n. e. uz dva plebejska edila, birana su još i dva kurulna edila i to prvotno samo iz redova patricija, a kasnije su se mogli i plebejci izabrati na ovu dužnost. Kurulni edili su ulazili u sustav kurulnih magistratura, za razliku od plebejskih edila, koji kao i institucija plebejskih tribuna, tehnički nisu smatrani magistraturama. Zato su oni imali i neke simboličke privilegije u odnosu na plebejske tribune, kao što je pravo da sjede na kurulnim stolicama (*sella curulis*) i da nose *toga praetexta*, ali i da izdaju edikte (*ius edicendi*) u okviru svojih ovlaštenja (npr. regulacija javnih tržnica i trgovine). Teorijski su kurulni edili iznad plebejskih edila jer su oni bili birani od cijeloga rimskoga naroda pa su zato smatrani magistratima, dok su plebejski edili kao i plebejski tribuni bili birani samo od dijela rimskoga naroda. Ipak kurulni edili su vrlo brzo obrazovali s plebejskim edilima jedan kolegij. Očekivalo se da u periodu od pet dana od momenta kada bi preuzeli dužnosti, četvorica edila podijele među sobom dijelove grada za koje bi bili nadležni. Edilstvo je bilo uobičajeno za početak nečije karijere u sustavu *cursus honorum*, pa su edili većinom bili mladi ljudi koji su preko održavanja infrastrukture i javnih objekata te posebno organizacija igara i javnih festivala težili da kod naroda i glasača steknu što je moguće veću popularnost. Koristeći tako stečenu popularnost, isluženi edili bi se onda kandidirali za više magistrature. Glavne dužnosti edila bile su: *cura urbis* - nadzor nad redom u gradu (odnosno bili su čuvari javnog reda i mira) i njegovom infrastrukturom (uključujući i hramove i druge javne objekte), *cura annonae* - staranje o prehrani grada i nadzor nad trgovima i trgovačkim i drugim ekonomskim aktivnostima, *cura ludorum* - briga o priređivanju javnih igara i festivala. Priređivanje igara i festivala (naročito od kraja II punskoga rata) je bilo vrlo skupa investicija, pa su radi toga i izabrani edili morali dolaziti iz bogatijih slojeva stanovništva jer Republika nije iz javnih fondova kompenzirala te troškove. Oni su se

Cetegom³⁶, i kada su se plebejski tribuni suprotstavili njegovim

brinuli i o drenažno – kanalizacionom sustavu i drugim komunalnim poslovima. Edili su bili odgovorni i za brigu i čuvanje javnih dokumenata, npr. kada bi Senat donio dekret (*senatus consultum*), on bi bio transkribiran u pisani dokument i pohranjen u *Aerarium*. Slično bi bilo i sa plebiscitima koje su donosile plebejske skupštine, koji su isto bili transkribirani i arhivirani. Edili su i nadzirali rad javnih kupatila, taverna i bordela. Zanimljivo je da su oni imali ovlaštenja i da kažnjavaju one koji su uzimali prevelike dijelove javnoga zemljišta i držali previše stoke na javnim pašnjacima. Plebejske edile su birale plebejske skupštine, a kurulne tributske komicije.

³⁶*Marcus Cornelius Cethegus*, izabran za cenzora 209. god. p. n. e., konzul za 204. god. p. n. e., srodnik Publija Scipiona i kasniji njegov politički saveznik. Vezano za Marka Kornelija Cetega postoji jedna nejasnoća kod Livija i koja se upravo odnosi na ovaj period 213/212. god. p. n. e. U podatku XXV, 2, Livije navodi da je nakon smrti vrhovnog svećenika Lucija Kornelija Lentula (*Lucius Cornelius Lentulus*) 213. god. p. n. e. on izabran za novoga *pontifex maximus* : *Aliquot publici sacerdotes mortui eo anno sunt, L. Cornelius Lentulus pontifex maximus et C. Papirius C. filius Masso pontifex et P. Furius Philus augur et C. Papirius L. filius Masso decemvir sacrorum. in Lentuli locum M. Cornelius Cethegus, in Papiri Cn. Servilius Caepio pontifices suffecti sunt; augur creatus L. Quinctius Flaminius, decemvir sacrorum L. Cornelius Lentulus.* („Nekoliko dužnosnika vezanih za državnu religiju je umrlo ove godine : Lucije Kornelije Lentul, vrhovni pontifik, Gaj Papirije, sin Gaja Masa, jedan od pontifika, Publije Furije Fil augur, i Gaj Papirije, sin Lucija Masa, jedan od svetih decemvira /zaduženih sa sibijske knjige op. S.M./. Marko Kornelije Ceteg je imenovan na mjesto Lentula, Gnej Servilije Cepio na mjesto Papirija. Lucije Kvintije Flaminin je bio imenovan za augura i Lucije Kornelije Lentul za svetoga decemvira.“). Međutim, u podatku XXV, 5 Livije navodi da je Marko Ceteg, kao novi pontifik, vodio izbore za novoga *pontifex maximus* na kojima je pobijedio Publije Licinije Kras (*Publius Licinius Crassus*) koji ranije nije obnašao nijednu kurulnu magistraturu : *comitia inde pontifici maximo creando sunt habita. ea comitia novus pontifex M. Cornelius Cethegus habuit. tres ingenti certamine petierunt, Q. Fulvius Flaccus consul, qui et ante bis consul et censor fuerat, et T. Manlius Torquatus, et ipse duobus consulatibus et censura insignis, et P. Licinius Crassus, qui aedilitatem curulem petiturus erat. hic senes honoratosque iuvenis in eo certamine vicit. ante hunc intra centum annos et viginti nemo praeter P. Corneliu Calussam pontifex maximus creatus fuerat, qui sella curuli non sedisset.* („Sljedeća stvar je bio izbor vrhovnog pontifika. Novi pontifik Marko Kornelije Ceteg, je sproveo izbore koji su se vrlo oštro osporavala. Bila su tri kandidata : konzul Kvint Fulvije Flak, koji je ranije bio dva puta konzul kao i cenzor, Tit Manlije Torkvat, koji je također mogao pokazati dva konzulata i također cenzorstvo i Publije Licinije Kras, koji se tek kandidirao za kurulnog edila. Ovaj mladić je porazio svoje stare i istaknute konkurente. Prije njega nije bilo nikoga tijekom 120 godina, sa izuzetkom Publija Kornelija Kalusa, koji bi

pretenzijama³⁷ za /kurulno op. S.M./ edilstvo, tvrdeći da se on ne trebao uzeti

bio izabran za vrhovnog pontifika a da nije ranije sjeo u kurulnu stolicu /u smislu obnašanja neke kurulne magistrature op. S.M./ “). Do ove konfuzije je vjerojatno doslo jer je Livije koristio različita vrela, samo kompilirajući po sustavu copy – paste određene podatke, pa je tako u jednom njegovom podatku Ceteg vrhovni pontifik, a u drugom samo novi obični pontifik. Vjerojatnija je ova druga opcija da je Ceteg bio samo novi pontifik, a ne i vrhovni pontifik/svećenik/*pontifex maximus*. U kasnijim Livijevim podacima (npr. XXVIII, 11; 38; 41; 44; 46) kao vrhovni svećenik se spominje Licinije Kras a ne Ceteg.

Polibije (X, 4 -5) navodi da je i Publijev brat Lucije bio tada izabran za kurulnog edila. Velej Paterkul (II, 8, 2) navodi sljedeće : *Circa eadem tempora M. C. Metelli fratres uno die triumphaverunt. Non minus clarum exemplum et adhuc unicum Fulvii Flacci, eius qui Capuam ceperat, filiorum, sed alterius in adoptionem dati, in collegio consulatus fuit; adoptivus in Acidini Manlii familiam datus. Nam censura Metellorum patruelium, non germanorum fratrum fuit, quod solis contigerat Scipionibus.* („Otprilike u to isto vrijeme braća Marko /*Marcus Caecilius Metellus*, konzul za 115. god. p. n. e. op. S.M./ i Gaj Metel /*Caius Caecilius Metellus Caprarius*, konzul za 113. god. p. n. e. op. S.M./ u jednom su danu proslavili trijumf. Ne manje slavan i dotad jedinstven bio je /primjer zajedničkog konzulata sinova / *Quintus Fulvius Flaccus* i *Lucius Manlius Acidinus Fulvianus*, konzuli za 179. god. p. n. e. op. S.M. / osvajača Kapue Fulvija Flaka /*Quintus Fulvius Flaccus*, konzul za 237., 224., 212. i 209. god. p. n. e. op. S.M./, od kojih je jedan dan na usvojenje u obitelj Acidina Manlija. Cenzura /iz 102. god. p. n. e. op. S.M./, nairne, Metela /*Caius Caecilius Metellus Caprarius* i *Quintus Caecilius Metellus Numidicus* konzul za 109. god. p. n. e./, bila je cenzura bratučeda, ne rođene braće, što se dogodilo jedino Scipionima“). U sačuvanom dijelu Velejevog djela eksplicite se ne navodi koja je to bila magistratura i koji su to bili Scipioni, iako bi se moglo na osnovi smisla rečenice u kojoj se spominju Scipioni zaključiti da su ti Velejevi Scipioni bili cenzori. Ako je mislio na cenzuru, onda se u historiografiji spominju izvjesni Publije (*magisterequitum* u 350. god. p. n. e., *Fast Cap* p 42) i Lucije (konzul za 350. god. p. n. e., *Fast Cap* p 42) Kornelije Scipion kao cenzori izabrani 340. god. p. n. e., međutim ovo je prilično dubiozna teorija (o tome v. Broughton, 1951:137, n. 4). Ali nije nemoguće pretpostaviti da je Velej Paterkul mislio na bilo koju drugu magistraturu koju bi u isto vrijeme kolegijalno obnašali bliži srodnici, kao npr. braća. E onda bi u tom slučaju možda on pod Scipionima mislio na navodni zajednički edilitet koji su kao 212. god. p. n. e. imali naši Publije i Lucije Kornelije Scipion.

Na osnovi svega izloženoga, smatramo da je ipak vjerojatniji podatak po kojem je Ceteg, a ne Lucije, bio Publijev kolega u kurulnom edilstvu za 212. god. p. n. e.

³⁷U vrijeme njegove kandidature za kurulnog edila i izbora 213. god. p. n. e.

u obzir /kao kandidat na izborima za kurulnog edila op. S.M./ zato jer nije dostigao zakonsku dob kako bi se mogao kandidirati, on /Publije Scipion op. S.M./ je primijetio: “Ako su Kviriti /tj. rimski građani op. S.M./ općenito željni da me imenuju za edila, ja sam dovoljno star.” Na ovo je narod potrčao u svoje tribuse /sada u kontekstu izbornih jedinica op. S.M./ da daju svoje glasove, sa snažnim i sklonim osjećanjima u njegovu korist, da su /plebejski op. S.M./ tribuni odustali od svoga protivljenja /kandidaturi Publija Scipiona op. S.M./.³⁸ Velikodušnosti darovane od /kurulnih op. S.M./ edila su bile

³⁸Sudeći po opisanom slijedu dešavanja u ovom podatku, izgleda da tada (kada se Publije Scipion kandidirao za kurulnog edila) nije postojao oficijelni i precizni zakon/zakoni ni o uvjetu dopuštene starosne dobi i godišta kako bi se neko mogao kandidirati za magistrature, niti o slijedu obnašanja magistratura u smislu *cursus honorum* (npr. Publije Licinije Kras je bio izabran za *pontifex maximus* prije nego što je obnašao bilo koju magistraturu, a Marko Kornelije Ceteg je bio izabran za cenzora pet godina prije nego što je bio izabran za konzula, dvojica – Gnej Servilije Cepio/*Cnaeus Servilius Caepio* i Lucije Emilije Pap/*Lucius Aemilius Papus* - od četvorice pretora za 205. god. p. n. e. po Liviju nisu prije izbora za pretora obnašali nijednu drugu magistraturu). Umjesto zakona je vjerojatno postojao ustaljeni višestoljetni običaj koji se kao neko nepisano pravilo poštivao. Da je postojao pisani zakon, Publije Scipion se uopće ne bi mogao kandidirati, bez obzira na njegovu iznimnu popularnost među običnim narodom. Sa druge strane zakonski neregulirano običajno pravilo se moglo prekršiti, na način na koji je to učinio tada Publije Scipion. Naravno, sam čin nepoštivanja i zakonski nereguliranog običajnog pravila je sigurno morao kod tradicionalističkog i konzervativnog dijela establishmenta i visoke rimske politike izazvati nezadovoljstvo, pa i odbojnost prema Publiju Scipionu koji, pouzdavajući se u narodnu popularnost, „ruši“ ili cinički prenebregava po njima „stare dobre običaje“. U tadašnjoj rimskoj politici, pogotovu među konzervativnim senatskim establishmentom, svaki prenamaglašeni individualizam, isticanje pojedinca (pogotovu od mladih osoba) i ironičan odnos prema ustaljenom tardicionalnom sustavu i njegovim običajima, pravilima i zakonima, još ako su uvezani sa masovnom popularnošću su smatrani značajnim grijehom. To je po njihovom mišljenju moglo predstavljati veliku potencijalnu opasnost po republikanski poredak. Tek su sa *Lex Villia Annalis* iz 180. god. p. n. e. konačno zakonski ustanovljene minimalne starosne dobi kako bi se neko mogao kandidirati za obnašanje različitih redovitih magistratura, te se tako u potpunosti standardizira i regulira obnašanje redovitih magistratura i zakonski sankcionira *cursus honorum* („staza časti“). Zanimljivo je da se *Lex Villia Annalis* izglasava nakon smrti Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg i odstranjenja njegove frakcije iz visoke rimske politike, pa bi se mogao smatrati i nekom vrstom pobjede te konzervativne oligarhije koja je ovim zakonom

sljedeće: Rimske igre³⁹ su bile proslavljene u velikom stilu imajući u vidu tadašnje stanje resursa /u uvjetima teškoga i iscrpljujućeg II punskog rata op. S.M./, i ponovljene su drugi dan, a svakoj ulici je distribuiran pocongus⁴⁰ ulja.”)

“zacementirala” sustav napredovanja u političkoj hijerarhiji Republike, i time spriječila pojavu nekoga novoga Afrikanca koji je mlad sticao visoka zapovjedništva, konzulstvo, politički utjecaj i moć.

³⁹*Ludi Romani* su religijska manifestacija u počast Jupiteru koja se održavala u septembru mjesecu. Po jednoj verziji ovu manifestaciju je ustanovio Tarkvinije Prisk u znak zahvalnosti za osvajanje Apiole, dok Dionizije iz Halikarnasa i Ciceron njeno ustanovljenje vežu za pobjedu kod Regilskog jezera. U početku je trajala samo jedan dan, da bi drugi dan bio dodan nakon zbacivanja monarhije, a treći nakon Prve secesije plebejaca. Od 191. do 171. god. p. n. e. trajala je 10 dana, a neposredno prije umorstva Julija Cezara trajala je 15 dana. Nakon Cezarove smrti, u znak spomena na božanskog Julija Cezara dodan je 1 dan. Tako su one sada trajale od 4. IX. do 19. IX. U početku se ovaj praznik sa igrama nije održavao redovno (bio je *sollemnes*) i tek su možda od 367. god. p. n. e. (kada su prvi put imenovani kurulni edili koji su bili i *curatores ludorum sollemnium*) bile obilježavane godišnje (postao je *annui*). U ranom dobu, igre su počinjale sa zavjetom (*votum*) zapovjednika i bile bi slavljene kao specijalni festival nakon njegove trijumfalne procesije, tj. završetka vojničke kampanje. Pošto su se kampanje završavale u kasno ljeto ili jesen, postalo je uobičajeno da se ove igre održavaju u septembru. Livije, Ciceron, Fest i Pseudo - Askonije identificiraju dva tipa ovih igara: *Ludi magni* i *Ludi Romani*. Prvospomenuti tip se primjenjivao na one izvanredne igre koje su započinjale sa zavjetom (*Ludi votivi*), dok se drugospomenuti tip odnosio na one igre koje su bile etablirane kao godišnje (*Ludi stati*). Zanimljivo je da se za vrijeme ovoga praznika prvi put uvela helenska drama u Rim. *Ludi scenici* su 214. god. p. n. e. uzeli čak 4 dana ovoga festivala. U augustovsko doba, *Epulum Iovis* je bio 13. IX., a *Equorum probation* 14. IX. U kalendaru Filokala (iz 354. god. n. e.) one su trajale od 12. do 15. IX. Originalno su proslave organizirane od kraljeva, zatim od ranorepublikanskih pretora tj. konzula, a kasnije od kurulnih edila. *Ludi Romani* su se sastojali od procesije (*pompa*), zatim utrka bojnih kola u kojima su svaka kola (na mikenski i homerski način) nosila vozača i ratnika, bile su i egzibicije konjanika i jahanja. U početku je bilo samo jedno takmičenje svakog tipa, sa dva takmičara. I u rano doba bile su samo dvije frakcije, navijačka tima i to bijeli i crveni. Bila su nadalje i neka manja takmičenja kao što su bokseri/šakači, plesači, u mladičkim konjaničkim vještinama (*Ludus Troiae*).

⁴⁰*Congius* je bila veličina za tečne materije u iznosu od 3,27 litre ili 6 *sextarius*u.

Livije, XXVIII, 40 - 46: *cum Africam novam provinciam⁴¹ extra sortem P. Scipioni destinari homines fama ferrent, et ipse nulla iam modica gloria contentus non ad gerendum modo bellum, sed ad finiendum diceret se consulem declaratum esse, neque aliter id fieri posse, quam si ipse in Africam exercitum transportasset, et acturum se id per populum aperte ferret, si senatus adversaretur; — id consilium haudquaquam primoribus patrum cum placeret, ceteri per metum aut ambitionem mussarent, Q. Fabius Maximus rogatus sententiam: „scio multis vestrum videri, patres conscripti, rem actam hodierno die agi, et frustra habiturum orationem, qui tamquam de integra re de Africa provincia sententiam dixerit. ego autem primum illud ignoro, quem ad modum certa iam provincia Africa consulis viri fortis ac strenui sit, quam nec senatus censuit in hunc annum provinciam esse nec populus iussit. deinde, si est, consulem peccare arbitror, qui de re transacta simulando se referre senatum ludibrio habet, non senatorem, qui de quo consulitur suo loco dicit sententiam. atque ego certum habeo dissentienti mihi ab ista festinatione in Africam traiciendi duarum rerum subeundam opinionem esse: unius, insitae ingenio meo cunctationis, quam metum pigritiamque homines adulescentes sane appellent, dum me ne paeniteat*

⁴¹U ovom kontekstu provincija je označavala mandat, a ne neku stvarnu pokrajinu ili oblast (u okvirima imperija rimskoga naroda) sa teritorijalnim određenjem i svojim institucijama, kao što je to bilo uobičajeno shvaćano, razumijevano i pojmovno određivano u Principatu. Publije Scipion bi u ovome slučaju dobio ustvari mandatni zadatak po kojem je zakonski mogao voditi rat na afričkom tlu. Inače su provincije, onako kako ih današnji mainstream ih shvaća, više rezultat stanja u Principatu, nego u republikanskom periodu kada je ovaj pojam „provincija“ razumijevan i podrazumijevan primarno kao mandat, a ne samo kao i neka teritorijalna jedinica. U „scipionovskoj epohi“ provincije su mogle biti i oblasti i gradovi unutar Italije, zapovjedništva u ratovima, kao i gradska i peregrinska jurisdikcija, neke ad – hoc i specifične istražne radnje (npr. sumnje na trovanje) i sl. Zbog ovoga mandatnog shvatanja termina *provincia* za vrijeme Republike, moramo prihvatiti da se pod terminom provincija sve do augustovskog standardiziranja sustava provincija na teritorijalnoj osnovi moglo svašta podrazumijevati, odnosno skoro svako javno, državno zaduženje u vidu mandata za magistrate, promagistrate ili na neki drugi način javno ovlaštene pojedince. O nekim primjerima raspodjele mandatnih provincija među visokim magistratima (konzulima i pretorima) u posljednjoj fazi Srednje Republike v. *Liv.* XXXV, 41; XXXVI, 2; XXXVII, 2; 50; XXXVIII, 42; XL, 37.

adhuc aliorum speciosiora primo aspectu consilia semper visa, mea usu meliora; alterius, obtreactionis atque invidiae adversus crescentem in dies gloriam fortissimi consulis. a qua suspicione si me neque vita acta et mores mei neque dictatura cum quinque consulatibus tantumque gloriae belli domique partae vindicat, ut propius fastidium eius sim quam desiderium, aetas saltem liberet. quae enim mihi aemulatio cum eo esse potest, qui ne filio quidem meo aequalis sit? me dictatorem, cum vigerem adhuc viribus et in cursu maximarum rerum essem, recusantem nemo aut in senatu aut apud populum audit, quo minus insectanti me magistro equitum, quod fando numquam ante auditum erat, imperium mecum aequaretur; rebus quam verbis adsequi malui, ut qui aliorum iudicio mihi comparatus erat, sua mox confessione me sibi praeferret; nedum ego perfunctus honoribus certamina mihi atque aemulationes cum adulescente florentissimo proponam: videlicet ut mihi iam vivendo, non solum rebus gerendis fesso, si huic negata fuerit, Africa provincia decernatur. cum ea gloria, quae parta est, vivendum atque moriendum est. vincere ego prohibui Hannibalem ut a vobis, quorum vigent nunc vires, etiam vinci posset. Illud te mihi ignorere, P. Corneli, aequum erit, si, cum in me ipso numquam pluris famam hominum quam rem publicam fecerim, ne tuam quidem gloriam bono publico praeponam; quamquam, si aut bellum nullum in Italia aut is hostis esset, ex quo victo nihil gloriae quaereretur, qui te in Italia retineret, etsi id bono publico faceret, simul cum bello materiam gloriae tuae isse ereptum videri posset. cum vero Hannibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiam obsideat, paenitebit te, P. Corneli, gloriae tuae, si hostem eum, qui tot funerum, tot cladum nobis causa fuit, tu consul Italia expuleris et, sicut penes C. Lutatium prioris Punici perpetrati belli titulus fuit, ita penes te huius fuerit? nisi aut Hamilcar Hannibali dux est praeferendus aut illud bellum huic, aut victoria illa maior clariorque quam haec—modo contingat, ut te consule vincamus—futura est. ab Drepanis aut Eryce detraxisse Hamilcarem quam Italia expulisse Poenos atque Hannibalem malis? ne tu quidem, etsi magis partam quam speratam gloriam amplecteris, Hispania potius quam Italia bello liberata gloriatu fueris. nondum is est Hannibal, quem non magis timuisse videatur quam contempsisse, qui aliud bellum maluerit. quin igitur ad hoc accingeris nec per istos circumitus, ut, cum in Africam traieceris,

secuturum te illuc Hannibalem speres potius quam recto hinc itinere, ubi Hannibal est, eo bellum intendis, si egregiam istam palmam belli Punici patrati petis? hoc et natura prius est tua cum defenderis, aliena ire oppugnatum; pax ante in Italia quam bellum in Africa sit, et nobis prius decedat timor quam ultro aliis inferatur. si utrumque tuo ductu auspicioque fieri potest, Hannibale hic victo illic Carthaginem expugna; si altera utra victoria novis consulibus relinquenda est, prior cum maior clariorque, tum causa etiam insequentis fuerit. nam nunc quidem, praeterquam quod et in Italia et in Africa duos diversos exercitus alere aerarium non potest, praeterquam quod, unde classes tueamur, unde commeatibus praebendis sufficiamus, nihil reliqui est, quid? periculi tandem quantum adeatur, quem fallit? P. Licinius in Italia, P. Scipio bellum in Africa geret: quid? si—quod omnes dei omen avertant et dicere etiam reformidat animus, sed quae acciderunt accidere possunt—victor Hannibal ire ad urbem perget, tum demum te consulem ex Africa, sicut Q. Fulvium a Capua, arcessemus? quid? quod in Africa quoque Mars communis belli erit? domus tibi tua, pater patruusque intra triginta dies cum exercitibus caesi documento sint, ubi per aliquot annos maxumis rebus terra marique gerendis amplissimum nomen apud exteris gentes populi Romani vestraeque familiae fecerant. dies me deficiat, si reges imperatoresque temere in hostium terram transgressos cum maximis cladibus suis exercituumque suorum enumerare velim. Athenienses, prudentissima civitas, bello domi relicto, auctore aequae in pigro ac nobili iuvene magna classe in Siciliam tramissa, una pugna navali florentem rem publicam suam in perpetuum adflixerunt. Externa et nimis antiqua repeto; Africa eadem ista et M. Atilius, insigne utriusque fortunae exemplum, nobis documento sint. ne tibi, P. Corneli, cum ex alto Africam conspexeris, ludus et iocus fuisse Hispaniae tuae uidebuntur. quid enim simile? pacato mari praeter oram Italiae Galliaeque vectus Emporias in urbem sociorum classem adpulisti; expositos milites per tutissima omnia ad socios et amicos populi Romani Tarraconem duxisti; ab Tarracone deinde iter per praesidia Romana; circa Hiberum exercitus patris patruique tui post amissos imperatores ferociore calamitate ipsa facti, et dux tumultuarius quidem ille L. Marcius et militari suffragio ad tempus lectus, ceterum, si nobilitas ac iusti honores adornarent, claris imperatoribus qualibet arte belli par;

oppugnata per summum otium Carthago nullo trium Punicorum exercituum socios defendente; cetera, neque ea elevo, nullo tamen modo Africo bello comparanda, ubi non portus ulli classi nostrae apertus, non ager pacatus, non civitas socia, non rex amicus, non consistendi usquam locus, non procedendi; quacumque circumspexeris, hostilia omnia atque infesta. an Syphaci Numidisque credis? satis sit semel creditum: non semper temeritas est felix, et fraus fidem in parvis sibi praestruit, ut, cum operae pretium sit, cum mercede magna fallat. non hostes patrem patruumque tuum armis prius quam Celtiberi socii fraude circumvenerunt; nec tibi ipsi a Magone et Hasdrubale, hostium ducibus, quantum ab Indibili et Mandonio, in fidem acceptis, periculi fuit. Numidis tu credere potes, defectionem militum tuorum expertus? et Syphax et Masinissa se quam Carthaginienses malunt potentes in Africa esse, Carthaginienses quam quemquam alium. nunc illos aemulatio inter se et omnes causae certaminum acuunt, quia procul externus metus est; ostende Romana arma et exercitum alienigenam, iam velut ad commune restinguendum incendium concurrent. aliter eidem illi Carthaginienses Hispaniam defenderunt, aliter moenia patriae, templa deum, aras et focos defendent, cum euntes in proelium pavida prosequetur coniunx et parvi liberi occursabunt. quid porro, si satis confisi Carthaginienses consensu Africae, fide sociorum regum, moenibus suis, cum tuo exercitusque tui praesidio nudatam Italiam viderint, ultro ipsi novum exercitum in Italiam aut ex Africa miserint, aut Magonem, quem a Baliaribus classe transmissa iam praeter oram Ligurum Alpinorum vectari constat, Hannibali se coniungere iusserint? nempe in eodem terrore erimus, in quo nuper fuimus, cum Hasdrubal in Italiam transcendit, quem tu, qui non solum Carthaginem sed omnem Africam exercitu tuo es clausurus, e manibus tuis in Italiam emisisti. victum a te dices: eo quidem minus vellem, et id tua, non rei publicae solum causa, iter datum victo in Italiam esse. patere nos omnia, quae prospera tibi ac populi Romani imperio evenere, tuo consilio adsignare, adversa casibus incertis belli et fortunae delegare: quo melior fortiorque es, eo magis talem praesidem sibi patria atque universa Italia retinet. non potes ne ipse quidem dissimulare, ubi Hannibal sit, ibi caput atque arcem huius belli esse, quippe qui prae te feras eam tibi causam traiciendi in Africam esse, ut Hannibalem eo trahas: sive hic igitur sive illic, cum Hannibale est tibi futura res. utrum

tandem ergo firmiter eris in Africa solus an hic tuo conlegaeque tui exercitu coniuncto? ne Claudius quidem et Livius consules tam recenti exemplo, quantum id intersit, documento sunt? quid? Hannibalem utrum tandem extremus angulus agri Bruttii, frustra iam diu poscentem ab domo auxilia, an propinqua Carthago et tota socia Africa potentior armis virisque faciet? quod istud consilium est, ibi malle decernere, ubi tuae dimidio minores copiae sint, hostium multo maiores, quam ubi duobus exercitibus adversus unum tot proeliis et tam diuturna ac gravi militia fessum pugnandum sit? quam compar consilium tuum parentis tui consilio sit, reputa. ille consul profectus in Hispaniam, ut Hannibali ab Alpibus descendenti occurreret, in Italiam ex provincia rediit: tu, cum Hannibal in Italia sit, relinquere Italiam paras, non quia rei publicae id utile, sed quia tibi amplum et gloriosum censes esse, sicut cum provincia et exercitu relicto sine lege, sine senatus consulto duabus navibus populi Romani imperator fortunam publicam et maiestatem imperii, quae tum in tuo capite periclitabantur, commisisti. ego P. Cornelium publicae nobisque, non sibi ipsi privatim creatum consulem existimo, exercitusque ad custodiam urbis atque Italiae scriptos esse, non quos regio more per superbiam consules, quo terrarum velint, traiciant." Cum oratione ad tempus parata Fabius tum auctoritate et inveterata prudentiae fama magnam partem senatus et seniores maxime cum movisset, pluresque consilium senis quam animum adolescentis ferocem laudarent, Scipio ita locutus fertur: „et ipse Q. Fabius principio orationis, patres conscripti, commemoravit in sententia sua posse obtreactionem suspectam esse; cuius ego rei non tam ipse ausim tantum virum insimulare, quam ea suspicio, vitio orationis an rei, haud sane purgata est. sic enim honores suos. et famam rerum gestarum extulit verbis ad extinguendum invidiae crimen, tamquam mihi ab infimo quoque periculum sit, ne mecum aemuletur, et non ab eo, qui, quia super ceteros excellat, quoque niti non dissimulo, me sibi aequari nolit. sic senem se perfunctumque et me infra aetatem filii etiam sui posuit, tamquam non longius, quam quantum vitae humanae spatium est, cupiditas gloriae extendatur maximeque pars eius in memoriam ac posteritatem promineat. maximo cuique id accidere animo certum habeo, ut se non cum praesentibus modo sed cum omnis aevi claris viris comparent. equidem haud dissimulo me tuas, Q. Fabi, laudes non adsequi solum velle,

sed—bona venia tua dixerim—, si possim, etiam exsuperare. illud nec tibi in me nec mihi in minoribus natu animi sit, ut nolimus quemquam nostri similem evadere civem; id enim non eorum modo, quibus inviderimus, sed rei publicae et paene omnis generis humani detrimentum sit. commemoravit, quantum essem periculi aditurus, si in Africam traicerem, ut meam quoque, non solum rei publicae et exercitus vicem videretur sollicitus. unde haec repente de me cura exorta? cum pater patruusque meus interfecti, cum duo exercitus eorum prope occidione occisi essent, cum amissae Hispaniae, cum quattuor exercitus Poenorum quattuorque duces omnia metu armisque tenerent, cum quaesitus ad id bellum imperator nemo se ostenderet praeter me, nemo profiteri nomen ausus esset, cum mihi quattuor et viginti annos nato detulisset imperium populus Romanus, quid ita tum nemo aetatem meam, vim hostium, difficultatem belli, patris patruique recentem cladem commemorabat? utrum maior aliqua nunc in Africa calamitas accepta est, quam tunc in Hispania erat? an maiores nunc sunt exercitus in Africa et duces plures melioresque, quam tunc in Hispania fuerunt? an aetas mea tunc maturior bello gerendo fuit, quam nunc est? an cum Carthaginiensi hoste in Hispania quam in Africa bellum geri aptius est? facile est post fusos fugatosque quattuor exercitus Punicos, post tot urbes vi captas aut metu subactas in dicionem, post perdomita omnia usque ad Oceanum, tot regulos, tot saevas gentes, post receptam totam Hispaniam ita, ut vestigium belli nullum reliquum sit, elevare meas res gestas, tam hercule, quam, si victor ex Africa redierim, ea ipsa elevare, quae nunc retinendi mei causa, ut terribilia eadem videantur, verbis extolluntur. negat aditum esse in Africam, negat ullos patere portus; M. Atilium captum in Africa commemorat, tamquam M. Atilius primo accessu ad Africam offenderit, neque recordatur illi ipsi tam infelici imperatori patuisse tamen portus Africae, et res egregie primo anno gessisse et, quantum ad Carthaginienses duces adtinet, invictum ad ultimum permansisse. nihil igitur me isto exemplo terrueris. si hoc bello, non priore, si nuper et non annis ante quadraginta ista clades accepta foret, qui ego minus in Africam Regulo capto quam Scipionibus occisis in Hispaniam traicerem? nec felicius Xanthippum Lacedaemonium Carthagini quam me patriae meae sinerem natum esse, cresceretque mihi ex eo ipso fiducia, quod posset in hominis unius virtute tantum momenti esse. at etiam Athenienses

audiendi sunt, temere in Siciliam omissa domi bello transgressi: cur ergo, quoniam Graecas fabulas enarrare vacat, non Agathoclem potius Syracusanum regem, cum diu Sicilia Punico bello ureretur, transgressum in hanc eandem Africam avertisse eo bellum, unde venerat, refert? Sed quid ultro metum inferre hosti et ab se remoto periculo alium in discrimen adducere quale sit, veteribus externisque exemplis admonere opus est? maius praesentiusve ullum exemplum esse quam Hannibal potest? multum interest, alienos populari fines an tuos uri et uideas; videas; plus animi est inferenti periculum quam propulsanti; ad hoc maior ignotarum rerum est terror; bona malaque hostium ex propinquo ingressus fines aspicias. non speraverat Hannibal fore, ut tot in Italia populi ad se deficerent, quot defecerunt post Cannensem cladem; quanto minus quicquam in Africa Carthaginiensibus firmum aut stabile sit, infidis sociis, gravibus ac superbis dominis. ad hoc nos, etiam deserti ab sociis, viribus nostris, milite Romano stetimus; Carthaginiensi nihil civilis roboris est, mercede paratos milites habent, Afros Numidasque, levissima fidei mutandae ingenia. hic modo nihil morae sit: una et traiecisse me audietis et ardere bello Africam et molientem hinc Hannibalem et obsideri Carthaginem. laetiores et frequentiores ex Africa expectate nuntios quam ex Hispania accipiebatis. has mihi spes subicit fortuna populi Romani, di foederis ab hoste violati testes, Syphax et Masinissa reges, quorum ego fidei ita innitar, ut bene tutus a perfidia sim. multa, quae nunc ex intervallo non apparent, bellum aperiet. et id est viri et ducis, non deesse fortunae praebenti se et oblata casu flectere ad consilium. habebo, Q. Fabi, parem, quem das, Hannibalem; sed illum ego potius traham, quam ille me retineat; in sua terra cogam pugnare eum, et Carthago potius praemium victoriae erit quam semiruta Bruttiorum castella. ne quid interim, dum traicio, dum expono exercitum in Africa, dum castra ad Carthaginem promoveo, res publica hic detrimenti capiat, quod tu, Q. Fabi, cum victor tota volitaret Italia Hannibal, potuisti praestare, hoc vide ne contumeliosum sit concusso iam et paene fracto Hannibale negare posse P. Licinium consulem, virum fortissimum, praestare, qui, ne a sacris absit pontifex maximus, ideo in sortem tam longinquae provinciae non venit. si hercules nihilo maturius hoc, quo ego censeo, modo perficeretur bellum, tamen ad dignitatem populi Romani famamque apud reges gentesque

externas pertinebat, non ad defendendam modo Italiam, sed ad inferenda etiam Africae arma videri nobis animum esse, nec hoc credi vulgarique, quod Hannibal ausus sit, neminem ducem Romanum audere, et priore Punico bello tum, cum de Sicilia certaretur, totiens Africam ab nostris exercitibusque et classibus oppugnatam, nunc, cum de Italia certetur, Africam pacatam esse. requiescat aliquando vexata tam diu Italia, uratur evasteturque in vicem Africa; castra Romana potius Carthaginis portis immineant, quam nos iterum vallum hostium ex moenibus nostris videamus; Africa sit reliqui belli sedes, illuc terror fugaque, populatio agrorum, defectio sociorum, ceterae belli clades, quae in nos per quattuordecim annos ingruerunt, vertantur. quae ad rem publicam pertinent et bellum, quod instat, et provincias, de quibus agitur, dixisse satis est; illa longa oratio nec ad vos pertinens sit, si, quem ad modum Q. Fabius meas res gestas in Hispania elevavit, sic ego contra gloriam eius eludere et meam verbis extollere velim. neutrum faciam, patres conscripti, et, si nulla alia re, modestia certe et temperando linguae adulescens senem vicero. ita et vixi et gessi res, ut tacitus ea opinione, quam vestra sponte conceptam animis haberetis, facile contentus essem". Minus aequis animis auditus est Scipio, quia vulgatum erat, si apud senatum non obtinuisset, ut provincia Africa sibi decerneretur, ad populum extemplo laturum. itaque Q. Fulvius, qui consul quater et censor fuerat, postulavit a consule, ut palam in senatu diceret, permetteretne patribus, ut de provinciis decernerent, staturusque eo esset, quod censuissent, an ad populum laturus. cum Scipio respondisset se quod e re publica esset facturum, tum Fulvius: „non ego ignarus, quid responsurus facturusve esses, quaesivi, quippe cum prae te feras temptare te magis quam consulere senatum, et, ni provinciam tibi, quam volueris, extemplo decernamus, paratam rogationem habeas. itaque a vobis, tribuni plebis, postulo" inquit, „ut sententiam mihi ideo non dicenti, quod, etsi in meam sententiam discedatur, non sit ratum habiturus consul, auxilio sitis". inde altercatio orta, cum consul negaret aequum esse tribunos intercedere, quo minus suo quisque loco senator rogatus sententiam diceret. tribuni ita decreverunt: „si consul senatui de provinciis permittit, stari eo, quod senatus censuerit, placet, nec de ea re ferri ad populum patiemur; si non permittit, qui de ea re sententiam recusabit dicere, auxilio erimus". consul diem ad conloquendum cum conlega petiit. postero die

permissum senatui est. provinciae ita decretae: alteri consuli Sicilia et triginta rostratae naves, quas C. Servilius superiore anno habuisset, permissumque, ut in Africam, si id e re publica esse censeret, traiceret; alteri Bruttii et bellum cum Hannibale cum eo exercitu, quem mallet ex duobus, qui ibi essent. L. Veturius et Q. Caecilius sortirentur inter se compararentve, uter in Brutiis duabus legionibus, quas consul reliquisset, rem gereret, imperiumque in annum prorogaretur cui ea provincia evenisset. et ceteris praeter consules praetoresque, qui exercitibus provinciisque praefuturi erant, prorogata imperia. Q. Caecilio sorti evenit ut cum consule in Brutiis adversus Hannibalem bellum gereret. Ludi deinde Scipionis magna frequentia et favore spectantium celebrati. legati Delphos ad donum ex praeda Hasdrubalis portandum missi M. Pomponius Matho et Q. Catius. tulerunt coronam auream ducentum pondo et simulacra spoliis ex mille pondo argenti facta. Scipio cum ut dilectum haberet, neque impetrasset neque magnopere tetendisset, ut voluntarios ducere sibi milites liceret, tenuit et, quia inpensae negaverat rei publicae futuram classem, ut quae ab sociis darentur ad novas fabricandas naves acciperet. Etruriae primum populi pro suis quisque facultatibus consulem adiuturos polliciti: Caerites frumentum sociis navalibus commeatumque omnis generis, Populonienses ferrum, Tarquinienses lintea in vela, Volaterrani interamenta navium et frumentum, Arretini tria milia scutorum, galeas totidem, pila gaesa hastas longas, milium quinquaginta summam pari cuiusque generis numero expleturos, secures rutra falces alveolos molas, quantum in quadraginta longas naves opus esset, tritici centum et viginti milia modium, et in viaticum decurionibus remigibusque conlaturos; Perusini Clusini Rusellani abietem in fabricandas naves et frumenti magnum numerum; abiete ex publicis silvis est usus. Umbriae populi et praeter hos Nursini et Reatini et Amiternini Sabinusque omnis ager milites polliciti; Marsi Paeligni Marrucinique multi voluntarii nomina in classem dederunt. Camertes cum aequo foedere cum Romanis essent, cohortem armatam sescentorum hominum miserunt. triginta navium carinae, viginti quinqueremes, decem quadriremes, cum essent positae, ipse ita institit operi, ut die quadragesimo quinto, quam ex silvis detracta materia erat, naves instructae armataeque in aquam deductae sint. Profectus in Siciliam est triginta navibus longis voluntariorum septem ferme milibus in

naves impositis. et P. Licinius in Bruttios ad duos exercitus consulares venit. ex iis eum sibi sumpsit, quem L. Veturius consul habuerat; Metello, ut, quibus praevisset legionibus, iis praeesset, facilius cum adsuetis imperio rem gesturum ratus, permisit. et praetores diversi in provincias profecti.

(“Sljedeće pitanje pred Senatom se ticalo podizanja trupa i raspodjele različitih komandi. Bila je glasina da će Afrika biti nova provincija i da će biti dodijeljena /Publiju op. S.M./ Scipionu bez da se ide na ždrijebanje /kojim su se dodjeljivale magistratima i promagistratima mandatne provincije op. S.M./”. Sam /Publije op. S.M./ Scipion, koji više nije bio zadovoljan umjerenim udjelom slave, je govorio narodu da se on nije vratio kao konzul kako bi vodio rat, nego kako bi ga završio, i jedini način da se to uradi bio je da on povede armiju u /sjevernu op. S.M./ Afriku. U slučaju senatskog protivljenja, on je otvoreno izjavio da će svoj prijedlog iznijeti pred autoritet naroda /misli na komicije op. S.M./. /Ovaj op. S.M./ projekt je bio prilično neugodan za vođe Senata, i pošto je ostatak senatora, plašeći se da postane nepopularan, odbijao da govori, bio je pozvan Kvint Fabije Maksim⁴² da iznese svoje mišljenje. On je dao sljedeći govor: “Sasvim sam svjestan, senatori, da mnogi od vas smatraju pitanje koje imate pred sobom danas kao već odlučeno, i smatraju da bilo kakvo raspravljanje o Africi kao odredištu, kao da je to i dalje otvoreno pitanje, trošenje riječi. Međutim, ne razumijem potpuno kako Afrika može biti definitivno dodijeljena kao provincija našem naočitom i energičnom konzulu, kada ni Senat ni narod nisu odlučili da će ona biti uključena među provincije za ovu godinu. Ako je tako bilo namijenjeno, onda ja mislim da je konzul sasvim u krivu pozivajući se na

⁴²*Quintus Fabius Maximus Verrucosus Cunctator* (živio cc. 280. – 203. god. p. n. e.; konzul za mandatne periode mart 233. – mart 232., mart 228. – mart 227., (sufekt) mart 215. – mart 214., mart 214. – mart 213. i mart 209. – 208. god. p. n. e.; diktator u 221. i 217. god. p. n. e.). O njemu v. Smith W., 1849:II, 993 – 994; PWRE, 1909, VI, 2, col. 1814 – 1930. Jedan od najvećih i najvažnijih rimskih državnika, političara i vojskovođa. Bio je nosilac konzervativnijih i aristokratskih tendencija. Iznimno zaslužan da je svojom “strategijom iznurivanja” spriječio Hanibala da pobere plodove svojih pobjeda kod Tranzimenskog jezera i Kane. Svojom komandom i borbenim aktivnostima je iscrpio Hanibalovu armiju i postepeno je prisilio na povlačenje na sami jug Italije.

lažnu raspravu o mjeri o kojoj je već bilo odlučeno. On ne samo da je zamajavao Senat kao instituciju, nego i svakoga pojedinog senatora koji je pozivan da da svoje mišljenje. Izražavajući neslaganje sa onima koji misle da bi mi trebali odmah da napadnemo Afriku, ja sam sasvim svjestan da se izlažem dvojakim okrivljavanjima. Kao prvo, moja akcija će biti pripisana mojoj opreznoj prirodi. Mladi ljudi je mogu nazvati bojažljivošću i tromosti ako to pože, dokle god nemamo razloga za žaljenje, iako na prvi pogled savjeti drugih izgledaju atraktivnije, iskustvo pokazuje da je moje bolje. Druga optužba protiv mene će biti da sam ja motiviran razlozima zlonamjernosti i zavisti prema sve većoj slavi našeg naočitog konzula. Ako moj prijašnji život, moj karakter, moja diktatura i pet konzulata, slava koju sam ja stekao kao građanin i kao vojnik, slava toliko velika da izaziva prezasićenost više nego želju za većom /slavom op. S.M./, ako me ovo ne štiti od ove optužbe /da je ljubomoran i zavidan na Publija Scipiona op. S.M./ bar me moje godine oslobađaju od nje. Kakvo rivalstvo može postojati između mene i čovjeka koji nije star čak ni kao moj sin. Kada sam ja bio diktator, u punoj snazi mojih moći i u najvažnijim operacijama moj autoritet je bio u nečuvenoj novotariji podijeljen sa zapovjednikom konjice.⁴³ Ipak niko nije nikada čuo od mene ni riječ protesta niti u Senatu niti pred narodom /misli na komicije, plebejsku skupštinu i kontione op. S.M./, čak ni kada me je on napadao. Radije sam preko svojih akcija nego svojih riječ ja želio da se čovjek, koga su drugi smatrali meni jednakim, povinuje da prizna svoju

⁴³U okviru zakonsko – institucionalnog slučaja Republike, zapovjednik konjice (*magister equitum*) je podređen diktatoru (*dictator*) kao njegov prvi pobočnik. Međutim, nakon bitke kod Tranzimenskog jezera, kada je Fabije Maksim bio imenovan za diktatora, njegov prvi pobočnik bio je njegov politički suparnik Marko Minucije Ruf (*Marcus Minucius Rufus*, konzul za mandatni period mart 221. – mart 220. god. p. n. e.) koji se i protivio “strategiji odlaganja i iznurivanja”. Jednom prilikom, Minucije je pokazao inicijativu i izvojevao je jednu manju pobjedu nad kartaginskim neprijateljem. Nakon toga je on imenovan ko-zapovjednikom po ovlaštenjima sa samim Fabijem Maksimom, na koga je javnost tada bila ogorčena zbog primjenjivanja “strategije odlaganja i iznurivanja” koja je kao negativnu posljedicu po Rimljane i Italiju imala razaranje posjeda rimskih građana i saveznika. Ali nešto kasnije, sam Minucije se našao u velikoj opasnosti prilikom jedne borbe, pa mu je na kraju sam Kunktator morao spašavati život.

podređenost prema meni. I da li ja, koji sam primio sve časti koje Republika može dati, da ulazim u rivalstvo sa onim koji je u punom cvijetu svoje mladosti. I jednostavno rečeno, da li Afrika, ako se odbije njemu dati, može biti dodijeljena meni, umornom kao što sam ja i od javnih poslova i od života samoga? Ne, ja moram da živim i umrem sa slavom koju sam već zadobio. Ja sam spriječio Hanibala da ne pobijedi, a sve kako bi mogao biti pobijeđen od onih od vas koji su u punoj snazi svojih moći. Pošteno je, Publije Kornelije, da dok u mome sopstvenom slučaju ja nisam nikada preferirao moju sopstvenu reputaciju interesima Republike, da bi trebao da mi oprostiš jer mi tvoja slava nije važnija od dobroviti Republike. Priznajem da ako ne bi bilo rata u Italiji ili samo neprijatelja od čijeg poraza se ne bi mogla zadobiti slava, onda bi čovjek koji bi vas držao u Italiji, iako djeluje u javnom interesu, mogao izgledati kao da vas lišava šanse da zadobijete slavu u stranom ratu. Ali pošto naš neprijatelj Hanibal drži Italiju već 14 godina sa neporaženom armijom, sigurno nećeš prezreti slavu protjerivanja iz Italije za vrijeme svoga konzulata neprijatelja koji je bio uzrok tolikih mnogih poraza, tolikih mnogih smrti i ostavljajući zabilježeno da si ti bio taj koji je završio ovaj rat, kao što Gaj Lutacije⁴⁴ ima trajnu slavu jer je doveo I. punski rat do kraja. Osim, ukoliko je Hasdrubal bio bolji vojskovođa od Hanibala, ili je posljednji rat /II. punski rat op. S.M./ bio ozbiljniji nego onaj prijašnji /I. punski rat op. S.M./ ili je pobjeda koja ga je završila veća i briljantnija nego što će ova biti, trebalo da se desi za našu zemlju pobjeda dok ste konzul. Da li bi radije izbacili Hamilkara iz Drepane i Eriksa, nego otjerali Hanibala i njegove Kartaginjane iz Italije?. Iako bi se trebao držati slave koju si zadobio više nego što si se nadao, nećeš se ponositi jer si radije iznio Hispaniju iz rata nego Italiju. Hanibal još nije takav neprijatelj da čovjek koji preferira da se bori protiv drugoga protivnika ne bi pomislio prije na strah nego na prezir. Zašto se ne držite ovog zadatka? Zašto ne marširaš pravo odavde do tamo gdje je Hanibal i vodiš rat tamo, umjesto da uzimaš zaobilazni put u nadi da kada pređeš u Afriku, on će te slijediti? Nestrpljiv si da osvojiš krunisanu slavu dovođenja punskog rata do kraja. Tvoj prirodni tok je da braniš svoju

⁴⁴*Caius Lutatius Catulus*, konzul u mandatnom periodu mart 242. – mart 241. god. p. n. e.

sopstvenu zemlju prije nego što napadneš neprijateljsku. Neka bude mir u Italiji prije rata u Africi. Neka naši strahovi budu protjerani prije mi napravimo drugima potres. Ako se oba predmeta mogu postići pod tvojim zapovjedništvom i auspicijama, onda pobijedi Hanibala ovdje, i idi i osvoji Kartaginu. Ako jedna od dvije pobjede mora ostati za tvoje nasljednike /u konzulstvu i prokonzulstvu op. S.M./, prva je veća i slavnija i nužno vodi do druge. Sa obzirom na sadašnje pitanje, javna blagajna nije u mogućnosti da podrži dvije armije u Italiji i također u Africi. Mi nemamo ni od čega da otpremimo flotu i snabdijemo je sa zalihami, i preko i iznad svega ovoga, ko ne može vidjeti kakve velike opasnosti se mogu desiti. Pretpostavimo, Publije Licinije⁴⁵ vodi kampanju u Italiji i Publije Scipion u Africi. Pa, pretpostavljam mogu li svi bogovi da izbjegnu predznak od kojega se ja naježim na njegovo spominjanje. Ali šta ako se desi, kažem ponovo pretpostavljajući, da Hanibal odnese pobjedu i krene na Rim, i mi moramo čekati onda da vas pozovemo iz Afrike, kao što sto smo opozvali Kvinta Fulvija⁴⁶ iz Kapue. Šta ako su se čak i u Africi ratne sreće pokazale jednako povoljno za obje strane?. Uzmite upozorenje Sudbine od sopstvene kuće. Otac i stric /od Publija Scipiona op. S.M./ su svaki ponaosob pobijeđeni sa svojim armijama unutar mjesec dana u zemlji gdje su oni svojim uspješnim operacijama na kopnu i moru podigli ime Rima i slavu tvoje familije visoko iznad nacija.⁴⁷ Dnevno svjetlo bi bilo nedovoljno za mene kada bi pokušao da

⁴⁵*Publius Licinius Crassus Dives Pontifex Maximus*, konzul zajedno sa Publijem Scipionom u mandatnom periodu mart 205. – mart 204. god. p. n. e.

⁴⁶Već spomenuti *Quintus Fulvius Flaccus*.

⁴⁷Otac Publije Kornelije Scipion (*Publius Cornelius Scipio*) je bio konzul za mandatni period od marta 218. do marta 217. god. p. n. e. Stric Gnej Kornelije Scipion Kalvo (*Gnaeus Cornelius Scipio Calvus*) je bio konzul za mandatni period mart 222. – mart 221. god. p. n. e. Na početku II. punskog rata otac Publije je imao zadatak da vodi rat na hispanskom frontu. Međutim dok je boravio u Masiliji (današnji Marselj), saznao je za Hanibalov pohod na Italiju. Radi toga se vratio na sjever Italije, dok je ovlastio brata Kalva da nastavi sa dijelom flote i armije put za Hispaniju. Po povratku u Italiju, otac Publije je poražen od Hanibala u bitci kod Ticina. Nakon toga se pridružio bratu u Hispaniji, gdje su godinama bili relativno uspješni zapovjednici rimsko – italjskih i njima savezničkih trupa sve do svojih pogibija u bitkama protiv kartaginskih armija i njihovih domorodačkih saveznika. Ovi porazi su se izgleda desili zbog izdaje nekih keltiberskih “saveznika”.

nabrojim sve kraljeve i zapovjednike koje je njihova plahovita invazija na neprijateljsku zemlju dovela do odlučujućeg poraza za njih i njihove armije. Atena, polis najrazumniji i najmudriji, poslušao je savjete mladića⁴⁸ visokog roda i jednako visokih sposobnosti, i poslao veliku flotu na Siciliju, prije nego je završen rat u domovini. I u jednoj pomorskoj bitci cvjetajuća republika je bila za svagda uništena.⁴⁹ Neću uzimati primjere iz udaljenih zemalja i dalekih vremena. Ova Afrika o kojoj govorimo i sudbina Atilija Regula⁵⁰ čine upadljiv primjer nestalnosti sreće. Kada si, Scipione, imao pogled na Afriku sa mora, zar ti osvajanje Hispanije nije izgledalo kao dječija igra. Koje su sličnosti između njih?. Počeo si ploveći duž obala Italije i Galije preko mora slobodnog of bilo koje neprijateljske flote, i došao si u Emporij, prijateljski grad /u Hispaniji op. S.M./. Nakon iskrcavanja trupa, vodio si ih kroz potpuno sigurno područje do Taraka /grad na sjeveroistoku Španije op. S.M./, prijateljima i saveznicima Rima, i iz Taraka vaš put je vodio usred rimskih garnizona. Oko /rijeke op. S.M./ Ebro nalazile su se armije tvoga oca i strica, čija hrabrost se podigla iz poraza i koji su gorili od želje da osvete gubitak svojih zapovjednika. Njihov vođa, to je istina, je bio neregularno izabran glasanjem vojništva kako bi rukovodio vanrednom situacijom /nakon pogibije Publija i Gneja, oca i strica Publija Scipiona op. S.M./, ali da je on pripadao plemenitaškoj familiji i bio propisno imenovan on bi bio rival

⁴⁸Fabije Maksim misli na Alkibijada, koji je nagovorio Atenjane da se upuste u ambicioznu i rizičnu sicilsku ekspediciju u vrijeme Peloponeskog rata.

⁴⁹Fabije Maksim izgleda da namjerno preuveličava poraz Atenjana u sicilskoj kampanji koja je trajala dvije godine, od 415. do 413. god. p. n. e. Iako je sicilsku ekspediciju završila katastrofalno po atenske interese u Peloponeskom ratu, ipak nije dovela do toga da je atenska država za svagda uništena. Atena se u Peloponeskom ratu borila protiv mnogobrojnih neprijatelja (Lakedemonska država, Korint, Teba i njen Beotski savez, Sirakuza, ahemenidska Persija i još desetine drugih polisa) još punih osam godina, a i nakon poraza u ratu se uspješno oporavila i bila značajan faktor helenske politike sve do helenističkog razdoblja. Fabije Maksim je ustvari nastojao da preuveličavanjem katastrofe vezane za atensku sicilsku ekspediciju u uloge Alkibijada u njoj kod senatora izazove bojazni koje bi onda preusmjerio na planiranu afričku ekspediciju koju bi vodio Publije Scipion.

⁵⁰*Marcus Atilius Regulus*, konzul za mandatne periode mart 267. – mart 266. i (sufekt) mart 256. – mart 255. god. p. n. e.

istaknutim zapovjednicima u umijeću ratovanja. Tada ste uspjeli da napadnete Novu Kartaginu bez ikakvog prekida. Nijedna od tri kartaginske armije nije pokušala braniti svoje saveznike. Ostatak tvojih operacija, iako sam ja daleko od toga da ih ne cijenim, ne treba uspoređivati sa ratom u Africi. Nema otvorenih luka za našu flotu, nijednog predjela koji bi nas primio u miru, ni grada u savezu sa nama, ni kralja prijateljskog sa nama, ni mjesta koje bi mi koristili kao bazu za operacije. Gdje god da okreneš pogled, vidiš neprijateljstvo i prijetnju. Da li vjerujete Sifaksu i njegovim Numidanima? Zadovoljite se da ste im jednom vjerovali. Naglost ne uspijeva uvijek i dvoličnost priprema put za povjerenje preko sitnica, tako da kada prilike zahtijevaju, može uspjeti u osiguravanju neke velike prednosti. Tvoj otac i stric nisu bili poraženi sve dok ih izdaja njihovih keltiberskih auksilijara nije ostavila kao žrtve neprijatelju. Ti nisi bio izložen sličnoj opasnosti od kartaginskih zapovjednika Magona i Hasdrubala, kao što si bio od Indibilisa⁵¹ i Mandonija nakon što su prihvatili savez sa tobom. Da li možeš vjerovati Numidanima nakon što si imao iskustvo nelojalnosti od sopstvenih trupa⁵²? Sifaks i Masinisa, obojica bi radije preferirali da oni imaju vodeću moć u Africi, a ne Kartaginjani. Ali, ako to ne uspiju, oni bi radije imali Kartaginu od bilo koga drugoga. U ovom trenutku, uzajamno suparništvo i bezbrojne osnove za žalbe ih oštire jedne na druge, jer vanjske opasnosti su predaleko. Ali, jednom, kada vide oružje Rima i stranu armiju, oni će požuriti da zajedno ugase, kao što je bio, požar koji ih je oboje ugrožavao. Oni Kartaginjani su branili Hispaniju na veoma različit način u odnosu na onaj kojim bi oni branili zidine svoje zemlje, hramove svojih bogova, svoja ognjišta i domove, kada njihove drhtave supruge će ih slijedili i njihova mala djeca držati se za njih dok budu marširali u bitku. Što, ipak, ako se osjetivši prilično sigurno od ujedinjene podrške Afrike, vjernosti svojih kraljevskih saveznika i snage svojih zidina, i vidjevši da ti i tvoja armija niste više u zaštiti Italije, Kartaginjani pošalju svježu armiju iz Afrike ili narede Magonu, koji, kako mi razumijemo, je ostavio Balearske otoke i

⁵¹U drugim vrelima ovo ime se pojavljuje u formi Andobal.

⁵²Misli na pobunu u taboru *Sucro*.

plovi duž ligurske obale, da se spoji sa Hanibalom. Sigurno bi mi bili u istom stanju uzbune kao što smo bili na pojavu Hasdrubala u Italiji, nakon što si mu dozvolio da prođe kroz tvoje ruke, ti koji namjeravaš da blokiraš ne samo Kartaginu, nego cijelu Afriku sa svojom armijom. Reći ćeš da si ga porazio /Hasdrubala, brata Hanibalovog op. S.M./. Onda, ja žalim još više i na tvoj račun i u ime Republike, da si mu dozvolio da nakon poraza izvrši invaziju na Italiju. Dozvolimo sebi da pripišemo sve da se odigralo sretno za tebe i za rimsku vlast tvojim mudrim savjetima, a sve nesreće nesigurnim šansama rata, što više talenta i hrabrosti tvrdite za sebe više će vaša domovina i sva Italija željeti da sačuvaju takvog srčanog branitelja kod kuće. Čak ne možeš prikriti činjenicu da gdje je Hanibal, tamo je centar i glavni oslonac rata, jer tvrdiš da je jedan od razloga odlaska u Afriku da tamo privučeš Hanibala. Bilo tamo ili ovdje, još imaš Hanibala da se sa njim baviš. I želiš, volio bih znati, biti u snažnijoj poziciji u Africi, i to sam, nego ovdje sa svojom sopstvenom armijom i sa koleginim zajedničkim djelovanjem. Kakva razlika koja nastaje je pokazano nedavnim primjerima konzula Klaudija i Livija⁵³. Gdje, molim, je Hanibalu lakše da bude snabdjeven sa ljudima i oružjem. U jednom udaljenom kraju Brutija gdje je toliko dugo uzaludno molio za pojačanje od kuće, ili u području oko Kartagine i na afričkom tlu koje je u potpunosti zauzeto od njegovih saveznika. Kakva izuzetna tvoja ideja da se boriš gdje su tvoje snage prepolovljene i one neprijatelja u velikom mjeri uvećane, umjesto u zemlji gdje dvije armije mogu angažirati samo jednu i to iscrpljenu od toliko mnogo bitaka i sa takvom dugom i opterećujućom službom. Samo pomisli koliko je različit tvoj plan od onoga od oca ti. Nakon izbora za konzula on je produžio za Hispaniju, i zatim ostavio provinciju i vratio se u Italiju kako bi presreo Hanibala nakon njegovog silaska sa Alpa. Ti se pripremaš da napustiš Italiju dok je Hanibal upravo ovdje, ne u interesu Republike, nego jer misliš da je to velika i slavna stvar to učiniti. Upravo na isti način ti, zapovjednik rimskog naroda, ostavljajući svoju provinciju i svoju

⁵³*Caius Claudius Nero* i *Marcus Livius Salinator* (po drugi put), konzuli za mandatni period mart 207. – mart 206. god. p. n. e., vodili rimsko – italisku vojsku u velikoj pobjedi u bitci kod Metaura 22. VI. 207. god. p. n. e. u kojoj je poginuo Hasdrubal Barka, brat Hanibala.

armiju bez legalnog autoriteta, bez instrukcija od Senata i prepušten nekolicu brodova i srećama Republike i veličanstvu imperije koji su za neko vrijeme vezani sa tvojom sopstvenom sigurnošću. Tvrdim da Publije Kornelije Scipion nije izabran za konzula zbog svojih privatnih ciljeva, nego zbog nas i Republike, i da su armije podignute da čuvaju ovaj Grad i italijansko tlo, a ne za konzule da ih prebacuju u bilo koji dio svijeta kako im odgovara u arogantnom stilu kraljeva i despota.“

Ovaj Fabijev govor, tako odgovarajući okolnostima pod kojima je bio održan, i podržan težinom njegovog karaktera i njegovom dugo ustanovljenoj reputaciji zbog opreznosti, izazvao je veliki efekt na većinu prisutnih, posebno kod starijih. Vidjevši da većina više odobrava mudre savjete u odnosu na nestrpljivi naboj mladosti, navodi se da je Scipion odgovorio na sljedeći način : „Senatori, na početku svoga govora, Kvint Fabije je priznao da ono što on mora da kaže može staviti njega pod sumnju ljubomore. Osobno, ja se ne bih usudio da optužim tako velikog čovjeka za takvu slabost, ali i zbog neadekvatnosti njegove odbrane ili nemogućnosti da se ona uspješno izvede, on je potpuno propustio da sebe očisti od optužbe /da je ljubomoran op. S.M./. U svojoj nervozi da odagna sumnju, on je govorio o svojim odlikama i svojoj reputaciji tako pretjerano kako bi se stekao utisak da sam ja bio u opasnosti nalaženja suparnika u najnižem od Rimljana, a ne u njemu, koji zato što stoji iznad svih ostalih, na poziciji koju ja iskreno priznajem nastojim da postignem, poriče mogućnost bilo kakvog rivalstva među nama. On je sebe predstavio kao staroga čovjeka punoga odlikovanja, a mene kao mladića koji nije star čak ni kao njegov sin, kao da strast za slavom se ne proteže iza trajanja ljudskog života i nalazi svoju glavnu zadovoljštvu u sjećanju budućim generacija. Prilično sam siguran da je mnogo velikih ljudi uspoređivalo sebe ne samo sa svojim suvremenikima, nego također i sa istaknutim pojedincima iz svih epoha. Ja priznajem, Kvinte Fabije, da želim ne samo da se izjednačim sa tvojom reputacijom, izvini na mome ovakvom govoru, nego da je i nadvisim ako to mogu. Ne dozvolimo da tvoja osjećanja prema meni, ili moja prema meni mladima, budu takva da bi mogla spriječiti bilo kojega od naših sugrađana da dostigne naš nivo. To bi ne samo povrijedilo žrtve naše zavisti, nego bi bilo i gubitak za Republiku i skoro i ljudske vrste. Govornik /Fabije Maksim op. S.M./ se pozivao na opasnost

kojoj bih ja bio izložen ako se iskreram u Africi, pokazujući očiglednu zabrinutost ne samo za Republiku i njenu armiju nego čak i za mene. Što je dovelo do ove iznenadne strepnje na moj račun. Kada su moj otac i moj stric poginuli, a njihove armije bile skoro pa uništene, kada je Hispanija bila izgubljena, kada su četiri kartaginske armije i njihovi zapovjednici držali cijelu zemlju sa strahom od njihovog oružja, kada ste vi tražili čovjeka da preuzme vrhovnu komandu u ovome /hispanskom op. S.M./ ratu i niko se nije pojavio, niko nije došao da ponudi sebe izuzev mene. Kada je rimski narod predao vrhovno zapovjedništvo meni prije nego sam imao 25. godinu, zašto niko tada nije rekao ništa o mojim godinama, snazi neprijatelja, opasnostima kampanje ili nedavnoj nesreći koja je pogodila moga oca i moga strica. Da li se nedavno desila neka nesreća u Africi veća od one koja se tada dogodila u Hispaniji. Da li sam ja tada bio u zrelijem dobu za poduzimanje velikog rata nego što sam ja sada? Je li to Hispanija pogodnije polje za operacije protiv Kartaginjana nego Afrika? Sada, kada sam raspršio četiri kartaginske armije u bijeg, osvojio toliko mnogo gradova silom ili strahom, i potčinio svaki dio do obala Okeana, male kraljeve i divlja plemena također. Sada kada sam ja ponovo osvojio cijelu Hispaniju⁵⁴ tako da nigdje nisu ostali ni tragovi rata, sada je lak zadatak da sagledam moju službu, što je lakše, ustvari tako će biti kada se ja vratim pobjedonosan iz Afrike da sagledam sve one teškoće koje su sada oslikavane tamnim bojama kako bi me se zadržale ovdje. Fabije kaže da nijedan dio Afrike nije pristupačan, da nema otvorenih luka za nas. On nam govori da je Marko Atilije Regul bio zarobljen u Africi,

⁵⁴Publije Scipion očigledno u svome govoru pretjeruje, jer on nije stavio pod kontrolu Republike cijelu Hispaniju. U svojoj pobjedonosnoj hispanskoj kampanji Publije Scipion je pod rimsku direktnu ili indirektnu vlast stavio prostrana područja Pirinejskog poluotoka na njegovom istoku i jugu, poglavito mediteransku obalu sa jugozapadnim izlazom na Atlanski okean i neposrednu kontinentalnu unutrašnjost. Rimljanima će trebati još dva stoljeća da potpuno uklope sva hispanska područja u svoj imperij. Ali bez obzira na ova očita govornička pretjerivanja, nesumnjivo u svrhu nadmudrivanja i politiziranja sa svojim političkim protivnicima, ostaje činjenica da je Publije Scipion u Hispaniji izvojevao jednu veličanstvenu pobjedu i da je sa njom praktično pokrenuo „početak kraja“ II. punskog rata, kao što je uostalom i Fabije Maksim Kunktator sa svojom strategijom i vođenjem Republike i njene vojske nakon katastrofe kod Kane pokrenuo „kraj početka“ II. punskog rata.

kao da se on susreo sa nesrećom čim se iskrcao. On zaboravlja da je ovaj zapovjednik, bio kasnije nesretan, našao neke luke u Africi otvorene za njim i da je prvih 12 mjeseci izvojevao neke briljantne pobjede i dok god se to ticalo kartaginskih zapovjednika on je bio nepobjeđen. Nećeš me, stoga, zadržati me da citiram ovaj primjer. Čak i da se ta katastrofa desila u ovom ratu umjesto u onome prijašnjem, prilično nedavno i ne 40 godina ranije, čak i onda zašto bih ja bio spriječen u invaziji Afrike samo zato jer je Regul bio zarobljen ništa više nego što bih ja bio spriječen da odem u hispaniji nakon što su dvojica Scipiona bila ubijena? Žao bi mi bilo da vjerujem da je Ksantip Lakedemonjanin⁵⁵, rođen sa većim blagoslovom za Kartaginu nego što sam ja za moju domovinu, i moje samopouzdanje je osnaženo spoznavši kakva golemo pitanja zavise od hrabrosti jednog čovjeka. Morali smo da slušamo priče čak i o Atenjanima koji su zapostavljali rat na svome pragu kako bi išli na Siciliju. Dobro, onda, pošto ste bili slobodni da nam pripovijedate priče o Grčkoj, zašto ne spominjete Agatokla⁵⁶, kralja Sirakuze, koji je nakon što je Sicilija bila dugo pustošena plamenovima punskog rata otplovio preko u ovu istu Afriku i prebacio tok rat u onu zemlju koja ga je započela. Ali kakva je potreba za drevnim i stranim primjerima da nas podsjećaju na koji način je hrabro donijeti užas neprijatelju i odvlačeći opasnost od sebe dovesti drugoga u opasnost. Može li biti bolji primjer od samoga Hanibala ili još jedan po jedan? Postoji velika razlika da li vi uništavate teritoriju drugoga ili vidite svoju sopstvenu /zemlju op. S.M./ uništenu vatrom i mačem. Onaj koji donosi opasnost drugome ima više oduševljenja nego onaj koji je odbija. Dodajte ovome da strah izazvan nepoznatim uzrocima je povećan po tome. Kada uđete na neprijateljsku teritoriju, možete imati bliži uvid u njegove prednosti i slabosti. Hanibal nije očekivao da će mu preći toliko mnogo država u Italiji nakon bitke kod Kane. Koliko bi manje bilo čvrstine ili stabilnosti iskušano u Africi od Kartaginjana, koji su sami nevjerni saveznici, surovi i oholi gospodari. Pored toga, mi čak kada smo ostavljeni od svojih

⁵⁵*Xanthippus*, lakedemonsko - spartanski vojskovođa kojega su unajmili Kartaginjani da bude komandant najamničkih trupa u I. punskom ratu. Zaslužan za pobjedu nad armijom Atilija Regula.

⁵⁶*Agathocles*, Ἀγαθοκλῆς, tiranin Sirakuze od 317. do 289. god. p. n. e. i kralj Sicilije od 304. do 289. god. p. n. e.

saveznika, smo stajali čvrsto u našoj sopstvenoj snazi, rimskoj vojsci.⁵⁷ Kartaginjani ne posjeduju izvornu snagu. Oni imaju vojnike koji najamnici: Afrikanci i Numidani, narod /Kartaginjani op. S.M./ poznat iznad svih ostalih zbog nestalnosti svoje povezanosti /tj. sklon je vjerolomstvima i nije pouzdan, istrajan i odgovoran u savezništvima op. S.M./. Ukoliko se ovdje ne pojavi nikakva prepreka, odmah ćete čuti da sam pristao i da Afrika plamti sa ratom, da se Hanibal priprema za odlazak iz ove zemlje, i da je Kartagina opkoljena. Očekujte češće i veselije poruke iz Afrike nego što ih primali iz Hispanije. Razlozi na kojima ja temeljim svoja predviđanja su dobra sreća rimskog naroda, bogovi-svjedoci ugovora prekršenih od neprijatelja, kraljevi Sifaks i Masinisa na čiju vjernost ću se osloniti na takav način da mogu biti siguran od opasnosti ako bi se oni pokazali perfidnim. Mnogo stvari koje sada, sa ove distance, nisu očigledne razvitka rata. I to je dio čovjeka, i zapovjednika da ne čeka da se sama sreća pojavi i da razvija događaje po svojim planovima.⁵⁸ Ja ću, Kvinte Fabije, imati protivnika kojega mi odredite, Hanibala, ali ja ću radije ga privući sebi nego da budem od njega držan ovdje. Ja ću ga prisliti da se bori u svojoj zemlji i Kartagina će biti nagrada pobjede, umjesto poluuništenih utvrda Bruta. Što se tiče osiguravanja da Republika ne pretrpi povredu u međuvremenu, dok ja prelazim preko /u sjevernu Afriku op. S.M./, dok ja iskrcavam trupe u Africi, dok ja približavam moj tabor zidinama Kartagine, ne budite sigurni da to nije uvreda Publiju Liciniju, - konzulu, čovjeku savršene vrijednosti, koji nije potezao ždrijeb za ovako udaljenu provinciju jer kao vrhovni pontifik on ne bi mogao biti odsutan iz religijskih poslova – reći da on to nije sposoban da uradi /da se bori sa Hanibalovom armijom na jugu Italije op. S.M./. Sada

⁵⁷I na ovom mjestu Publije Scipion iznimno pretjeruje. Tačno je da je nakon poraza kod Kane, bilo odmetnuća i otpadanja niza italjskih državnica iz saveza sa Republikom. Međutim, to ne samo da nije bila masovna, nego nije bila ni većinska pojava. Izdaja i odmetnuća su uglavnom zahvatila južnu Italiju, pa i tamo samo jednim dijelom. Najpoznatije i najvažnije odmetnuće bilo je ono Kapuanaca, što je bilo još gore jer su oni uživali rimsko građanstvo *minuto iure*. Republici su ostali lojalni saveznici u tadašnjoj sjevernoj i srednjoj Italiji, kao i latinske kolonije što će se pokazati izuzetno bitnim u nastavka rata.

⁵⁸Publije Scipion hoće da kaže “da se situacija ne čeka, nego da se situacija stvara”.

kada je moć Hanibala potresena i na neki način razbijena, koju si ti, Kvinte Fabije, uspio učiniti kada je on pobjednički prolazio kroz svu Italiju.⁵⁹ Herkula mi, čak i ako se rat ne bi završio ubrzanije usvajanjem plana kojeg predlažem, ipak je u skladu sa dostojanstvom rimskog naroda i visokim ugledom koji on uživa kod stranih kraljeva i nacija, da izgleda da ima duha ne samo da brani Italiju, nego također da prenese neprijateljstva u Afriku i da ne bi pretpostavili i širili okolo da nijedan rimski zapovjednik se ne usuđuje ono što se Hanibal usudio /da direktno ofanzivno napadne neprijateljsku zemlju op. S.M./. U prijašnjem punskom ratu, kada je sukob bio zbog Sicilije, Afrika je tako često bila napadana sa našim flotama i armijama, i sada, kada je sukob oko Italije, Afrika bi trebala ostati neuznemiravana. Neka Italija, koja je bila toliko dugo pustošena, u neku ruku uživa neki odmor. Neka bude red na Afriku da bude paljena i razarana. Neka rimski tabor nadvisuje kapije Kartagine radije nego da mi ponovo gledamo neprijateljske fortifikacije sa naših zidina. Neka Afrika bude sjedište ostatka rata. Neka strah i bježanija, uništavanje zemalja, otpadnuća saveznika i sve druge nesreće koje su nas pogađale kroz period od 14 godina, budu prebačene na nju /Kartaginu op. S.M./. Dovoljno je za mene da govorim o ovim stvarima koje se odnose na Republiku, rat prije nas i provincije koje čine predmet rasprave. Moj govor bi bio dosadan i neinteresantan za vas ako bi, pošto je Fabije umanjio moje zasluge u Hispaniji, ja također u sličnom maniru nastojao, sa druge strane, da njegovu slavu preokrenem u podsmjeh i maksimalno iskoristim moju sopstvenu /slavu op. S.M./. Neću učiti ništa od ovoga, Upisani i Očevi, i ako ni u čemu drugom, iako mlad čovjek, ja ću sigurno pokazati moju nadmoćnost nad ovim starim čovjekom, u skromnosti i kontroli moga jezika. Takav je bio moj život, i takve moje službe koje sam obnašao da ja mogu sa zadovoljstvom mirovati zadovoljan u tišini sa onim mišljenjem koje ste vi sami izgradili o meni.”⁶⁰

⁵⁹Na ovom mjestu, Publije Scipion odaje priznanje Fabiju Maksimu da je svojom strategijom uspio sačuvati Rim od poraza u najtežem periodu rata.

⁶⁰Govor Publija Scipiona, ako je autentičan u bilo kojem dijelu i obliku, značajno ukazuje na neke karakteristične crte ličnosti Publija Scipiona. Prvo, on je iznimno direktan i otvorene i udara in „*medias res*“. Nema tu nekog okolišanja, politikantskog opravdavanja kao što se to primjećuje u govoru Fabija Maksima. Zatim, govor mu se

/Publije op. S.M./ Scipion je bio slušan sa nestrpljenjem, jer se općenito vjerovalo da ako on ne uspije da podstakne Senat da donese odluku po kojoj bi Afrika bila njegova provincija, on će odmah to pitanje delegirati skupštini. Tako je Kvint Fabije, koji je držao četiri konzulata, izazvao Scipiona da otvoreno kaže pred Senatom da li on ostavlja odluku o provincijama u njihovim rukama i da je spreman da se nje pridržava, ili namjerava da to uputi narodu /tj. komicijama op. S.M./ /Publije op. S.M./ Scipion je odgovorio da će on djelovati kako misli da je u najboljem interesu Republike. Na ovo je Fabije primijetio : „Nisam pitao zato što ja nisam znao šta ćeš reći ili kako ćeš djelovati, jer otvoreno izjavljuješ da zvučiš Senat, ali da ga radije ne konsultiraš, i da ako mi tebi odmah ne dodijelimo provinciju koju hoćeš, da imaš spremnu rezoluciju da je pošalješ na skupštinu.“ Zatim /Fabije op. S.M./ okrenuvši se /plebejskim op. S.M./ tribunima /obratio im se op. S.M./ : „Zahtijevam od vas, tribuni, da me podržite u mom odbijanju glasanja, jer čak i ako je odluka u moju korist, konzul ne namjerava da je prizna.“ Zatim je došlo do rasprave između konzula /Publija Scipiona op. S.M./ i /plebejskih op. S.M./ tribuna. On je tvrdio da nema zakonske osnove za njihovu intervenciju ili podržavanje senatora u njegovom odbijanju da glasa, kada je pozvan da to učini. /Plebejski op. S.M./ su izdali odluku na sljedeći način: „Ako konzul podnese Senatu raspodjelu provincija, njegova

sastoji od velikoga činjeničnog sadržaja, bez da koristi uobičajene političke floskule, fraze ili „prosipa“ ispraznu demagogiju. Publije Scipion se ne ustručava ni u čemu kada govori, nema nikakvog unutrašnjeg sputavanja. On jasno i iskreno naglašava šta želi, sa čime to nastoji postići i zašto. Nema tu neke previše skrivene agende, jer je izgleda i sam Publije Scipion smatrao da otvorenošću, iskrenošću i samopouzdanjem može više zadobijati podrške u masama. Zato je i zadobijao popularnost među narodom, a često pobjeđivao u senatskim i drugim debatnim okršajima. Ali, sa druge strane, ovakvim nesmiljenim načinom govorništva, koje ni sadržavalo ni mrvicu „političke korektnosti“ on je pokazivao i značajnu dozu sopstvene samouvjerenosti i samopredodređenosti i samoinicijativnosti što nekada u svojim pretjeranim fazama može preći u nekontroliranu i kontraproduktivnu aroganciju. A to je onda postajalo korisno sredstvo u rukama njegovih političkih protivnika. Isto tako i prevelika otvorenost i direktnost, bez političkih uvijenosti, koliko god imala pozitivno, često demagoško dejstvo na obične mase, može u utjecajnim krugovima dovesti do „proizvodnje neprijatelja“. Ujedno se otvorenošću otkriva i previše karti u ovim političkim sukobljavanjima, a to onda itekako mogu iskoristiti politički protivnici.

/Senata odluka op. S.M./ će biti konačna i obavezujuća, i mi nećemo dozvoliti nikakvo pozivanje na narod. Ako on to ne učini, mi ćemo podržati senatora u njegovom odbijanju da glasa kada on bude pozvan da to učini. Konzul je zatražio dan odmora kako bi se konsultirao sa svojim suradnicima. Sutradan, on je predao stvar na odlučivanje Senatu.⁶¹ Učinjen je dekret koji se tiče provincija po kojem jedan od konzula bi trebao da preuzme Siciliju u

⁶¹Iz govora Publija Scipiona i rasprave vezane za pitanje dodjele potencijalne mandatne provincije „Afrika“, jasno se vidi da je on imao od ranije agendu po kojoj bi se kreirala takva mandatna provincija i dodijelila njemu i to po momentalnoj i ubrzanoj proceduri. Nije njemu bila namjera da ima neko prelazno rješenje kao što je namjesništvo Sicilije, nego je planirao da odmah dobije Afriku za mandatnu provinciju i da tamo prenese rat. Međutim, uvidjevši opoziciju u Senatu takvom razvoju dešavanja, Publije Scipion je ipak imao dovoljno praktične političke mudrosti da ne nastavlja uporno sa svojom zacrtanom agendom čije bi tvrdoglavo forsiranje sigurno dovelo do njenoga odbijanja. Umjesto toga zatražio je kratki, jednostavni predah kako bi se konsultirao sa familijom, prijateljima, suradnicima, pristalicama. Publije Scipion i njegov najbliži podržavajući kružok su dobro znali da je većina senatora ustvari u određenoj neutralističkoj, umjerenoj poziciji u odnosu i na njih i na Fabija Maksima i njegove ljude. Svaka ekstremistička pozicija i tvrdoglavo insistiranje na sopstvenoj agendi bi sigurno odgurnuli ovu grupaciju više prema poziciji koju je zastupao Fabije Maksim. Ljudi jednostavno ne vole previše ekstremizam, i njemu pribjegavaju samo kada moraju i u ekstremnim ili egzistencijalnim situacijama u kojima dominira visoki nivo emocionalnosti nadraženosti (poglavito mržnje, straha, osjećaja nepravde). A republikanski Rimljani do braće Grakh su bili takvoga kova da ni u egzistencijalnim situacijama nisu upadali u stanje emocionalne nabijenosti, razdraženosti i posezali za krajnjim ekstremizmom. Oni nisu voljeli ni da nešto na brzinu rade u smislu „da nešto prelome preko koljena“. Na tu činjenicu je itekako morao računati Publije Scipion ako je uopće želio progurati avoju agendu. Nakon konsultacija i moguće pregovora i dogovora sa neutralnijim senatorima on je pristao na određeno kompromisno rješenje koje je osiguravalo i daljni autoritet Senata u određivanju i raspodjeli provincija, ali i otvaralo realnu mogućnost da Publije Scipion prenese rat, ali i ne odmah i ubrzano, na sjevernoafričko tlo. Publije Scipion je pokazao da ima dovoljno političke mudrosti, umješnosti i strpljenja kako bi ipak osigurao da se na neki način može realizirati njegova agenda, a bez ulaženja u sukob sa institucionalnim establishmentom. Tako je izbjegnuta ozbiljna politička kriza do koje bi sigurno došlo da je Publije Scipion delegirao pitanje određivanja i raspodjele provincije na komicije, i da su onda morali svojim ovlaštenjima morali reagirati i plebejski tribuni. Ujedno su i zadovoljene sve strane ovoga političkog konflikta.

30 ratnih brodova koje je /propretor op. S.M./ Gaj Servilije⁶² imao prethodne godine, a data je i dozvola njemu /tome konzulu op. S.M./ da otplovi u Afriku, ako on misli da bi to bilo u interesu Republike. Drugi konzul je trebao da preuzme Brutij i operacije protiv Hanibala, bilo sa armijom koja je služila pod Lucijem Veturijem⁶³, ili sa onom kojom je Kvint Cecilije⁶⁴ zapovjedao. Ova dvojica su trebala ždrijebati i dogovoriti se koji od njih mora djelovati u Brutiju sa dvije legije koje neće zahtijevati konzul, i onome kome pripadne to se produžava komanda za godinu. Sa izuzetkom konzula i pretora, svi koji su bili zaduženi za armije i provincije su dobili produženje mandata za još godinu. Pripalo je Kvintu Ceciliju da djeluje zajedno sa konzulom protiv Hanibala u Brutiju. /Publije op. S.M./ Scipion je priredio Igre usred aplauza velike i entuzijastične mase gledalaca. Marko Pomponije Mato⁶⁵ i Kvint Katije⁶⁶ su bili poslani u misiju u Delfe da odnesu tamo darove dobijene iz pljenidbe Hasdrubalovog tabora /nakon bitke kod Metaura op. S.M./. To je bila zlatna kruna teška 200 funti/libri, a bilo je i kopija dijelova plijena napravljenih u srebru skupne težine 1.000 funti. /Publije op. S.M./ Scipion nije uspio da dobije dozvolu da regrutira trupe i zaista on nije insistirao na tome, ali mu je bilo dozvoljeno da angažira dobrovoljce. Pošto je tvrdio da njegova flota neće biti na trošak Republike, data mu je sloboda da primi bilo koji materijal kao /dobrovoljni op. S.M./ doprinos od saveznika za izgradnju brodova. Etrurski narodi⁶⁷ su bili prvi koji su obećali pomoć, svaki prema svojim mogućnostima. Cere su doprinijele sa žitom i namirnicama svih vrsta za posade, Populonija sa željezom, Tarkviniji sa tkaninom za jedra,

⁶²*Caius Servilius Geminus*, konzul u mandatnom periodu mart 203. – mart 202. god. p. n. e.

⁶³*Lucius Veturius Philo*, konzul za mandatni period mart 206. – mart 205. god. p. n. e.

⁶⁴*Q. Caecilius Metellus*, konzul za mandatni period mart 206. – mart 205. god. p. n. e.

⁶⁵*Marcus Pomponius Matho*, rođak Publija Scipiona, pretor za mandatni period 204. - 203. god. p. n. e.

⁶⁶*Quintus Cati*, plebejski edil 210. god. p. n. e.

⁶⁷Ovo *populi* = narodi se odnosi na italске, savezničke „državice“ (tipa polisa) u Etruriji i Umbriji u statusu peregrinskih *civitates*.

Volatere sa drvom za trupove i kljunove, Arcij sa 3000 štitova kao i mnogim šljemovima, dok su oni bili spremni da snabdiju i sa do 50.000 sulica, kopalja i dugih kopalja. Oni su također ponudili da snabdiju sa svim osovinama, lopaticama, srpovima, pregradama i ručnim mlinovima potrebnim za 40 ratnih brodova kao i 120.000 mjera žita i namjernica za jedriličare i veslače na putovanju. Perusija, Klusij i Rusela su poslali borovo drvo za drvene brodove i velike količine žita. Umbrijski narodi kao i stanovnici Nursije, Reate i Amiternuma i cijela sabinjanska zemlja su obećali ljude /za vojnike i mornare op. S.M./. Brojni kontingenti Marsa, Peligna i Marucina su se dobrovoljno javili da služe na brodovima flote. Kameran, koji je bio u savezu po jednakim pravima sa Rimom, je poslao naoružanu kohortu od 600 ljudi. Kobilice od 30 brodova: 20 kvinkerema⁶⁸ i 10 kvadrirema⁶⁹ su bile postavljene i /Publije op. S.M./ Scipion je tako požurivao radove da 45 dana nakon što je drvo bilo doneseno iz šuma, brodovi su isplovili sa svojim potpunim priborom i naoružanjem.⁷⁰ /Publije op. S.M./ Scipion je otplovio na Siciliju sa 7.000 dobrovoljaca na 30 brodova i Publije Licinije je nastavio za Brutij. Od dvije konzularne armije stacionirane tamo, on je izabrao jednu kojom je bivši konzul Lucije Veturije zapovijedao. On je dozvolio Metelu da zadrži legije kojima je zapovijedao, jer je mislio da bi on bolje radio sa ljudima koji su navikli na njegovo vodstvo. Pretori su također otišli u svoje provincije.“)

⁶⁸“Petica”. Najpoznatiji tip ratnog broda u helenističko doba (grčki : πεντήρης, pentera).

⁶⁹„Četvorka“ (grčki : τετρήρης, tetrera), tip ratnoga broda.

⁷⁰Navedeni brojni popis italjskih saveznika koji entuzijastično daju obilatu pomoć u materijalu i ljudstvu Publiju Scipionu kako bi on pobjedonosno završio rat sa Kartaginom i to na njenom matičnom području, jasno opovrgava raniju tvrdnju kako su italjski saveznici masovno se odmetali od Republike i prelazili na stranu Hanibala nakon katastrofe kod Kane. Veliki broj tih saveznika je ne samo nastavio biti lojalan savezu sa Republikom, nego je i aktivno učestvovao sa svojim kapacitetima u ratu. Rimljani ni u jednom trenutku II. punskog rata nisu ratovali sami i bili ostavljeni sami.

Podaci o dobrovoljnom učešću italjskih saveznika u planiranoj afričkoj ekspediciji ukazuju na iznimnu popularnost koju je Publije Scipion imao među etrurskim, umbrijskim, sabinjanskim i drugim srednjouitaljskim saveznicima.

Livije, XXIX, 6 – 9: *post reditum ex Africa C. Laeli et Scipione stimulado Masinissae adhortationibus et militibus, praedam ex hostium terra cernentibus tota classe efferri, accensis ad traiciendum quam primum, intervenit maiori minor cogitatio Locros urbem recipiendi, quae sub defectionem Italiae desciverat et ipsa adi Poenos.spes autem adfectandae eius rei ex minima re adfulsit. latrociniis magis quam iusto bello in Bruttiis gerebantur res, principio ab Numidis facto et Bruttiis non societate magis Punica quam suoapte ingenio congruentibus in eum morem; postremo Romani quoque milites contagione quadam raptu gaudentes, quantum per duces licebat, excursions in hostium agros facere. ab iis egressi quidam urbe Locrenses circumventi Regiumque abstracti fuerant. in eo captivorum numero fabri quidam fuere, adsueti forte apud Poenos mercede opus in arce Locrorum facere. hi cogniti ab Locrensiu principibus, qui pulsati ab adversa factione, quae Hannibali Locros tradiderat, Regium se contulerant, cum cetera percunctantibus, ut mos est, qui diu absunt, quae domi agerentur exposuissent, spem fecerunt, si redempti ac remissi forent, arcem se iis tradituros; ibi se habitare, fidemque sibi rerum omnium inter Carthaginienses esse. itaque ut qui simul desiderio patriae angerentur, simul cupiditate inimicos ulciscendi arderent, redemptis extemplo iis remissisque, cum ordinem agenda rei composuissent signaque, quae procul edita observarent, ipsi ad Scipionem Syracusas profecti, apud quem pars p. exulum erat, referentes ibi promissa captivorum cum spem ab effectu haud abhorrentem consuli fecissent, tribuni militum cum iis M. Sergius et P. Matienus missi iussique ab Regio tria milia militum Locros ducere; et Q. Plemio propraetori scriptum, ut rei agenda adesset. profecti ab Regio, scalas ad editam altitudinem arcis fabricatas portantes, media ferme nocte ex eo loco, unde convenerat, signum dedere proditoribus arcis; qui parati intentique et ipsi scalas ad id ipsum factas cum demisissent pluribusque simul locis scandentes acceperant, priusquam clamor oreretur, in vigiles Poenorum, ut in nullo tali metu sopitos, impetus est factus. quorum gemitus primo morientium exauditus, dein subita consternatio ex somno et tumultus, cum causa ignoraretur, postremo certior res aliis excitantibus alios. iamque ad arma pro se quisque vocabat: hostes in arce esse et caedi vigiles; oppressique forent Romani nequaquam numero pares, ni clamor ab iis, qui*

extra arcem erant, sublatus incertum, unde accidisset, omnia vana augente nocturno tumultu, fecisset. itaque velut plena iam hostium arce territi Poeni omisso certamine in alteram arcem — duae sunt, haud multum inter se distantes—confugiunt. oppidani urbem habebant victoribus praemium in medio positam; ex arcibus duabus proeliis cotidie levibus certabatur. Q. Pleminius Romano, Hamilcar Punico praesidio praeerat; arcessentes ex propinquis locis subsidia copias augebant. ipse postremo veniebat Hannibal; nec sustinuissent Romani, nisi Locrensiis multitudo, exacerbata superbia atque avaritia Poenorum, ad Romanos inclinasset. Scipioni ut nuntiatum est in maiore discrimine Locris rem verti ipsumque Hannibalem adventare, ne praesidio etiam periclitaretur, haud facili inde receptu, et ipse a Messana L. Scipione fratre in praesidio ibi relicto, cum primum aestu fretum inclinatum est, naves mari secundo misit. et Hannibal a Buloto p. amni—haud procul is ab urbe Locris abest—nuntio praemisso, ut sui luce prima summa vi proelium cum Romanis ac Locrensis consererent, dum ipse aversis omnibus in eum tumultum ab tergo urbem incautam adgrederetur, ubi luce coeptam invenit pugnam, ipse nec in arcem se includere, turba locum artum impediturus, voluit, neque scalas, quibus scanderet muros, attulerat. sarcinis in acervum coniectis cum haud procul muris ad terrorem hostium aciem ostendisset, cum equitibus Numidis circumequitat urbem, dum scalae quaeque alia ad oppugnandum opus erant parantur, ad visendum, qua maxime parte adgrederetur. progressus ad murum scorpione icto, qui proximus eum forte steterat, territus inde tam periculoso casu receptui canere cum iussisset, castra procul ab ictu teli communit. classis Romana a Messana Locros aliquot horis die superante accessit; expositi omnes e navibus et ante occasum solis urbem ingressi sunt. postero die coepta ex arce a Poenis pugna et Hannibal iam scalis aliisque omnibus ad oppugnationem paratis subibat muros, cum repente in eum nihil minus quam tale quicquam timentem patefacta porta erumpunt Romani. ad ducentos improvidos cum invasissent occidunt; ceteros Hannibal, ut consulem adesse sensit, in castra recipit, nuntioque misso ad eos, qui in arce erant, ut sibimet ipsi consulerent, nocte motis castris abiit. et qui in arce erant, igni iniecto tectis, quae tenebant, ut is tumultus hostem moraretur, agmen suorum fugae simili cursu ante noctem adsecuti sunt. Scipio ut et arcem relictam ab hostibus et vacua vidit castra,

vocatos ad contionem Locrenses graviter ob defectionem incusavit; de auctoribus supplicium sumpsit bonaque eorum alterius factionis principibus ob egregiam fidem adversus Romanos concessit. publice nec dare nec eripere se quicquam Locrensibus dixit; Romam mitterent legatos; quam senatus aequum censuisset, eam fortunam p. habituros. illud satis scire, etsi male de populo Romano meriti essent, in meliore statu sub iratis Romanis futures, quam sub amicis Carthaginensibus fuerint. ipse Pleminio legato praesidioque, quod arcem ceperat, ad tuendam urbem relicto, cum quibus venerat copiis Messanam traiecit. Ita superbe et crudeliter habiti Locrenses ab Carthaginensibus post defectionem ab Romanis fuerant, ut modicas iniurias non aequo modo animo pati sed prope libenti possent; verum enim vero tantum Pleminius Hamilcarem praesidii praefectum, tantum praesidiarii milites Romani Poenos scelere atque avaritia superaverunt, ut non armis, sed vitiis videretur certari. nihil omnium, quae inopi invisas opes potentioris faciunt, praetermissum in oppidanos est ab duce aut a militibus; in corpora ipsorum, in liberos, in coniuges infandae contumeliae editae. iam avaritia ne sacrorum quidem spoliatione abstinuit, nec alia modo templa violata, sed Proserpinae etiam intacti omni aevo thesauri, praeterquam quod a Pyrrho, qui cum magno piaculo sacrilegii sui manubias rettulit, spoliati dicebantur. ergo sicut ante regiae naves laceratae naufragiis nihil in terram integri praeter sacram pecuniam deae, quam asportaverant, extulerunt, tum quoque alio genere cladis eadem illa pecunia omnibus contactis ea violatione templi furorem obiecit atque inter se ducem in ducem, militem in militem rabie hostili vertit. Summae rei Pleminius praeerat; militum pars sub eo, quam ipse ab Regio adduxerat, pars sub tribunis erat. rapto poculo argenteo ex oppidani domo Plemini miles fugiens sequentibus, quorum erat, obvisus forte Sergio et Matieno tribunis militum fuit; cui cum iussu tribunorum ademptum poculum esset, iurgium inde et clamor, pugna postremo orta inter Plemini milites tribunorumque, ut suis quisque opportunus advenerat, multitudine simul ac tumultu crescente. p. victi Plemini milites cum ad Plemiiulm, cruorem ac vulnera ostentantes, non sine uociferatione atque indignatione concurrissent, probra in eum ipsum iactata in iurgiis referentes, accensus ira domo sese proripuit vocatosque tribunos nudari ac virgas expediri iubet. dum spoliandis iis—repugnabant enim militumque fidem implorabant—tempus

teritur, repente milites feroces recenti victoria ex omnibus locis, velut adversus hostes ad arma conclamatum esset, concurrerunt; et cum violata iam virgis corpora tribunorum vidissent, tum vero in multo inpotentiorum subito rabiem accensi, sine respectu non maiestatis modo sed etiam humanitatis, in legatum impetum lictoribus prius indignum in modum mulcatis faciunt; tum ipsum ab suis interceptum et seclusum hostiliter lacerant et prope exsanguem naso auribusque mutilatis relinquunt. his Messanam nuntiatis Scipio post paucos dies Locros hexeri advectus cum causam Plemini et tribunorum audisset, Plemio noxa liberato relictoque in eiusdem loci praesidio, tribunis sontibus iudicatis et in vincla coniectis, ut Romam ad senatum mitterentur, Messanam atque inde Syracusas rediit. Pleminius impotens irae, neglectam ab Scipione et nimis leviter latam suam iniuriam ratus, nec quemquam aestimare alium eam litem posse, nisi qui atrocitatem eius patiendi sensisset, tribunos adtrahi ad se iussit laceratosque omnibus, quae pati corpus ullum potest, supplicii interfecit nec satius vivorum poena insepultos proiecit. simili crudelitate et in Locrensi principes est usus, quos ad conquerendas iniurias ad P. Scipionem profectos audivit; et quae antea per libidinem atque avaritiam foeda exempla in socios ediderat, tunc ab ira multiplicia edere, infamiae atque invidiae non sibi modo sed etiam imperatori esse.

(„Scipionova žudnja za realizacijom svoga projekta /iskrcavanja u sjevernoj Africi op. S.M./ je bila ubrzana sa izvještajem koji je Gaj Lelije⁷¹ podnio o svome razgovoru sa Masinisom, a i trupe su također bile veoma zainteresirane da učine putovanje kada su vidjeli cijelu Lelijevu flotilu napunjenu sa plijenom uzetim od neprijatelja. Njegov veći cilj, ipak je bio potisnut zbog jednog manjeg poduhvata, osvajanja Lokrija, jednog od gradova koji je u općem odmetnuću Italije⁷² prešao Kartaginjanima. Nada postizanja ovoga cilja porasla je zbog jednog trivijalnog incidenta. Borba u Brutiju je imala

⁷¹Caius Laelius, prijatelj Publija Kornelija Scipiona Afrikanca i sposobni zapovjednik u njegovoj armiji.

⁷²Ovdje je Livije pretjerao, jer nije bilo uopće općega odmetnuća Italije nakon bitke kod Kane, nego su Savez sa Republikom izdali poglavito zajednice na jugu Italije.

više karakter hajdučije nego regularnog ratovanja. Numidani su započeli običaj, a Bruti su slijedili njihovo primjer, ne toliko zbog svoga saveza sa Kartaginjanima nego zbog toga što je to bio njihov tradicionalni i prirodni način vođenja rata. Na kraju su čak i Rimljani bili zaraženi strašću za pljačkom i, toliko koliko su im njihovi zapovjednici dozvoljavali, uobičavali su da čine pljačkaške prepade na neprijateljskim poljima. Grupa Lokrana, koja je napustila zaštitu svoga grada je bila uhvaćena od njih u jednoj od ovih napada i odvedena u Regij, i među njima su bile neke zanatlije koje su radile za Kartaginjane u lokrijskoj utvrdi. Mnogi lokrijski nobili koji su bili protjerani od svojih protivnika kada se grad predao Hanibalu, povukli su se u Regij i živjeli su tamo neko vrijeme. Oni su prepoznali ove zanatlije i prirodno nakon dugoga odsustva željeli da znaju šta se dešava kod kuće. Nakon što su odgovorili na sva njihova pitanja, zatočenici su rekli da ako oni budu razmjenjeni i poslani nazad, oni vjeruju da bi mogli izdati njima utvrdi, pošto žive tamo i Kartaginjani su imali punu povjerenju u njih. Nobili, ispunjeni kao što su bili, sa žudnjom prema domu i goreći od toga da se osvete svojim oponentima, saglasili su se sa njima kako da se plan izvede i koje signale oni u citadeli trebaju da čekaju i traže. Oni /zatočenici iz Lokrija op. S.M./ su odmah razmjenjeni i poslani nazad. Njihov /lokrijskih izbjeglica koji žive u Regiju op. S.M./ sljedeći korak je bio da nastave u Sirakuzu, gdje su neke od izbjeglica /iz Lokrija op. S.M./ živjele i razgovaraju sa Scipionom. Rekli su mu šta su zatočenici obećali da učine, i on je osjetio da ima razumna pretpostavka za uspjeh. Dvojica vojnih tribuna Marko Sergije i Publije Matijen, otpratili su ih nazad u Regij sa naređenjima da uzmu 3000 ljudi iz tamošnjeg garnizona i odu u Lokri. Pisane instrukcije su bile također poslane propretoru Kvintu Pleminiu da preuzme komandu nad ekspedicijom. Vojnici su krenuli iz Regija, noseći sa sobom ljestve specijalno izrađene da dostignu uzdignutu poziciju utvrde i ono ponoći oni su stigli na mjesto sa kojega bi dali dogovoreni znak. Zavjerenicu su čekali i kada su vidjeli signal oni su spustili ljestve koje su oni napravili za ovu svrhu i na ovaj način su napadači bili u mogućnosti da se popna na nekoliko različitih pozicija u isto vrijeme. Prije nego što se javila bilo kakva galama, oni su napali stražare, koji su ne sumnjajući na opasnost, zaspali. Njihovi umirući jecaju su bili prvi zvukovi koji su su se čuli, i zatim je bila zapanjenost ljudi koji su se iznenada

probuli i ne znajući razlog uznemiravanja, i kada su konačno otkrili to, oni su podigli ostale i svaki čovjek je vikao najglasnije „na oružje, neprijatelj je u utvrdi i stražari su ubijeni“. Rimljani koji su bili daleko brojniji bi bili nadjačani da oni glasovi ovih izvana zbunili garnizon, dok je sve izgledalo užasnije u konfuziji i panici noćnog napada. Kartaginjani su svojoj uzbuni zamislili da je utvrda bila ispunjena sa neprijateljem i napustili su svaki dalji otpor i pobjegli u drugu utvrdu koja nije bila daleko od prve. Sam grad, koji se nalazio između dvije /utvrde op. S.M./ kao pobjednička nagrada, je bio držan od građana. Ispadi su činjeni iz svake utvrde i obračuni su se odvijali svakodnevno. Kvint Plemnije je zapovijedao rimskim garnizonom i Hamilkar kartaginskim. Broj na svakoj strani je povećavan pojačanjima sa susjednih pozicija. Konačno se Hanibal pokrenuo i Rimljani ne bi izdržali da stanovništvo, ogorčeno tiranijom i grabljivošću Kartaginjana nije prešlo na njihovu stranu. Kada su informacije došle do /Publija op. S.M./ Scipiona o teškom stanju stvari u Lokriju i Hanibalovom približavanju, on se uplašio za garnizon, koji bi bio u velikoj opasnosti zbog opasnosti povlačenja. Ostavivši svoga brata Lucija u komandi nad odredom u Mesani, on je zaplovio čim se plima okrenula i dozvolila povoljnu plovidbu. Hanibal je stigao do rijeke Bulotus, i poslao je odatle naređenja Hamilkaru, naredivši mu da započene žestoki napad na Rimljane i Lokrane, dok bi on sam pokrenuo napad sa suprotne strane grada, koja bi bila ostavljena nebranjena pošto bi sva pažnja bila posvećena napadu koji je hamilakr poduzeo. Stigao je pred grad u zoru i otkrio je da je borba već počela, ali on nije vezao sebe za utvrdu gdje su njegovi ljudi, pretrpani zajedno ometali jedan drugome kretanje, i on nije donio ljestve za napad na zidine. Nakon što je izdao naređenje da se prtljag nagomila, on je postavio svoju armiju u borbenu formaciju u cilju zastrašivanja neprijatelja. Dok su se merdevine spremale i pripreme činjene za napad, on je išao okolo zidina sa svojim Numiđanima da vidi gdje bi napad bilo najbolje učiniti. Dok je išao prema zidu, jedan od onih koji su mu bili najbliži bio je pogođen projektilom iz škorpiona, i uznemiren sa opasnošću kojoj su njegovi ljudi bili izloženi, on je naredio povlačenje da se oglasi i našao se u poziciji daleko izvan dometa bilo kojih projektila. Rimska flota je stigla iz Mesane dovoljno rano u danu da dozvoli da sva sila iskrca se i uđe u grad prije zalaska sunca. Sljedeći dan Kartaginjani su započeli borbu

iz utvrde, dok je Hanibal napredovao do zidina sa ljestvama i svom drugom opremom spreman za napad. Iznenada se kapija otvorila i Rimljani su izašli protiv njega, posljednja stvar koju je očekivao. U njihovom iznenadnom napadu oni su ubili čak do 200 /Hanibalovih vojnika op. S.M./ i Hanibal, vidjevši da konzul komanduje osobno, povukao je ostatak svojih trupa u svoj tabor. On je poslao poruku onima /kojima je zapovijedao Hamilkar op. S.M./ u /drugoj op. S.M./ utvrdi da se moraju snaći za svoju sopstvenu sigurnost. Za vrijeme noći, on je razmontirao svoj tabor i otišao, i ljudi u utvrdi, nakon što su potpalili svoje prostorije kako bi odložili bilo koji progon konfuzijom koju bi stvorili, slijedili su i došli do glavnine /kojom je zapovijedao Hanibal op. S.M./ sa brzinom koja je izgledala mnogo slično bijegu. Kada je /Publije op. S.M./ otkrio da je utvrda bila evakuirana i tabor napušten, on je okupio Lokrane na skupštinu i žestoki ih kritikovao zbog njihovog otpadnuća /od saveza sa Rimom op. S.M./. Inicijatori pobune /protiv Rima op. S.M./ su bili pogubljeni i njihova imovina dodijeljena drugoj frakciji kao nagrada za njihovu izuzetnu lojalnost Rimu. Što se tiče političkog statusa Lokrija on je rekao da on ne bi ništa mijenjao, oni moraju poslati predstavnike u Rim i šta Senat misli da je pravo, da će to biti njihova sudbina. Dodao je da je on sasvim siguran da iako su se oni ponašali tako loše prema Rimu, da će biti bolje pod Rimljanima, koji su bijesni jer su oni bili protiv njih, nego pod prijateljima Kartaginjanima. Ostavivši odred koji je zauzeo utvrdi sa Pleminjem u komandi da štiti grad, on se vratio sa trupama koje je doveo u Mesanu. Nakon njihovog otpadnuća od Rima, Lokrani su se suočili sa tiranskim i brutalnim postupcima Kartaginjana, da su se oni mogli potčiniti uobičajenom lošem postupanju ne samo sa strpljenjem nego skoro sa veseljem. Ali, zaparvo, Pleminije je toliko nadmašio Hamilkara, njegovi vojnici su toliko nadmašili Kartaginjane u kriminalu i pohlepi da se činilo da takmiče jedni sa drugima u manama, ne u hrabrosti. Ništa što može učiniti moć snažne mržnje prema slabijim i nebranjenim nije ostalo neučinjeno od zapovjednika i njegovih ljudi u postupanju prema građanima /Lokrija op. S.M./. Neopisivo sramotno postupanje je bilo nanošeno na njihove osobe, njihove supruge i njihovu djecu. Njihova grabežljivost se nije ustručavao ni od svetogrđa, nije bila zadovoljena sa pljačkanjem drugih hramova nego je zabilježeno da su podigli ruke i na riznicu Proserpine, koja je uvijek bila

neuznemiravana, izuzev od /epirsko – mološkog kralja op. S.M./ Pira, i čak je i on povratio opljačkano i učinio skupine darove da iskaje svoje svetogrđe. Pošto su tom prilikom, kraljevski brodovi, olujom razbacivani i oštećeni, donijeli na zemlju ništa što nije bilo oštećeno, izuzev svetoga novca boginje, tako je sada od katastrofe različite vrste isti novac doveo sve one koji su bili zagađeni povredom njenoga hrama do takvog bijesa da se zapovjednik okrenuo protiv zapovjednika, a vojnik protiv vojnika u svom ludilu smrtnih sukoba.⁷³ Pleminije je bio glavni zapovjednik /rimskih trupa u Lokriju op. S.M./, i sa sobom je imao trupe koje je doveo iz Regija, dok je ostatak bio pod /komandom op. S.M./ vojnih tribuna.⁷⁴ Jedan od njegovih ljudi je bježao sa srebrnim peharom koji je ukrao iz kuće, i vlasnici su trčali za njim. On je slučajno sreo Sergija i Matijena, vojne tribune koji su naredili da se pehar uzme od njega. Izbio je spor, ljutiti uzvici su se povisili, i počela je regularna borba između vojnika Pleminija i onih od vojnih tribuna. Prvo su jedni, a zatim drugi trčali i pridruživali se svojim sopstvenim stranama, broj i galama boraca su se povećavali. Pleminijevoj strani je loše išlo i otrčali su do svoga zapovjednika sa glasnim i ljutitim uzvicima, pokazujući mu svoje rane i krvlju umrljan oklop, i ponavljajući uvredljivi rječnik koje je bio korišten o njemu u sukobu. On je bio bijesan i jureći iz svoje kuće pozvao pred sebe /vojne op. S.M./ tribune, i naredio je da se oni svuku i šibe su bile spremne. Ovo je uzelo neko vrijeme, jer su se oni borili i molili za pomoć svojih ljudi, koji, uzbuđeni sa svojom nedavnom pobjedom, dotrčali su sa svih strana kao da su bili pozvani na oružje da odbiju napad. Kada su oni vidjeli kako su njihovi /vojni op. S.M./ tribuni bili zapravo pobjesnili od šiba, oni su zapali u nekontrolirani bijes, i bez najmanjeg uvažavanja za dostojanstvo funkcije ili

⁷³U smislu da su zbog toga što su opljačkali riznicu hrama boginje Proserpine, i tako učinivši teško svetogrđe, vinovnici kažnjeni bijesnim ludilom zbog kojega su se počeli međusobno sukobljavati.

⁷⁴Po svemu sudeći, rimski lokrijski garnizon kojim je zapovijedao Pleminije se sastojao od dvije skupine vojnika. Prvi su oni iz regijskog garnizona kojima je i ranije zapovijedao Pleminije, dok su drugi kojima on ranije nije zapovijedao i koji su bili i ranije i tada pod komandom dvojice vojnih tribuna. Simbioza ove dvije skupine nije uspjela, i oni su, i pored formalnog zajedničkog zapovjedništva, ostali praktično na samome terenu podijeljeni.

čak humanosti, oni su grubo maltretirali liktore i odvojivši Pleminja od svojim ljudi i uhvativši ga, oni su mu odsjekli nos i uši i ostavili ga polumrtvog. Sve ovo je bilo objavljeno Scipionu u Mesani, i nekoliko dana kasnije on je došao u Galiju od šest redova vesala u Lokri, gdje je održao službenu istragu o uzrocima nemira. Pleminja je bio oslobođen i zadržao je svoj položaj.⁷⁵ /Vojni op. S.M./ tribuni su bili proglašeni krivima i bačeni u lance sa namjerom da budu poslani u Rim. /Publije op. S.M./ Scipion se zatim vratio u Mesanu, a odatle je nastavio za Sirakuzu. Pleminja je bio ostavljen iza sam sa bijesom. On je smatrao da je /Publije op. S.M./ Scipion suviše lagano tretirao njegove greške, i da samo čovjek koji je pretrpio uvredu može procijeniti kaznu. /Plebejski op. S.M./ tribuni koji su bili dovedeni pred njega, i nakon što su bili izloženo svakom mučenju koje ljudsko tijelo može izdržati, bili su ubijeni. Čak i tada njegova okrutnost nije bila zasićena, nego je naredio da leševi budu bačeni i neshranjeni. Iskoristio

⁷⁵Nije bas jasno zašto je Publije Scipion ostavio u komandi prilično osakaćenog Pleminja sa kojega su svi dokazi govorili da nije bio dostojan i sposoban za zapovjedničku dužnost. Pleminja je ipak bio bivši pretor, što se u rimskoj konstituciji smatralo visokom magistraturom, pa nije tek tako mogao biti smijenjen radi sukoba sa osobama koje su u hijerarhiji stajali znatno niže. Publije Scipion je itekako morao paziti da u ovom periodu, kada se na Siciliji pripremala ekspedicija, a u Rimu vagalo da li ostaviti Publija Scipiona na miru, ne izaziva previše turbulencija, sukoba i ekstremnih situacija. Smatrao je da je najbolje rješenje neki kompromis po kojem bi Pleminja ostavio na komandi, dao uhapsiti vojne tribune sa jedne strane, dok sa druge strane ne bi on osobno kaznio te vojne tribune, nego bi se oni poslali u Rim na eventualno procesuiranje. Uz to on izgleda nije kaznio one koji su Pleminja osakatili. Sve se to može objasniti time da se njemu veoma žurilo da otpočne ekspediciju u Afriku, pa je onda jednostavno sve te probleme u Lokriju „pospremio pod tepih“. To će se pokazati lošim rješenjem, a kompromis koji je on nastojao postići „jalovim“. Razlog neuspjeha Publija Scipiona nije bio samo u njegovom brzopletom odlučivanju, bez ulaženja u meritum stvari i dubinske istrage sa ciljem eliminiranja uzroka i kažnjavanja krivaca, nego i u tome što je on potpuno previdio da je Pleminja itekako brutalno osakaćen od niže rangiranih časnika i vojnika. Svaki čovjek u takvom stanju želio bi se osvetiti za ono što mu se desilo, a Publije Scipion ga je ostavio u komandi sa svim ovlaštenjima i vojnicima. Pogrešna procjena ljudske prirode od Publija Scipiona, a sve zbog brzoga djelovanja u cilju nekoga višeg interesa. Loše i nezgodne posljedice te brzine, jalovog kompromisa i pogrešne procjene ubrzo će isplivati na površini u svoj svojoj punini i snazi i to baš uperene prema Publiju Scipionu.

je istu divlju okrutnost prema vodećim građanima Lokrija, za koje je saznao da su otišli Scipionu da se žale na njegovo loše ponašanje. Šokantni dokazi koje je on već dao o svojoj požudi i pohlepi među saveznicima Rima bili su sada umnoženi u njegovom bijesu, i sramota i odijum koji su oni stvorili začnuli su ne samo njega nego i njegovog glavnog komandanta /Publija Kornelija Scipiona op. S.M./.“)

Livije, XXIX, 16 – 22: *Omnes deinde alias curas una occupavit postquam Locrensiū clades, quae ignoratae ad eam diem fuerant, legatorum adventu vulgatae sunt. nec tam Plemīni scelus quam Scipionis in eo aut ambitio aut negligentia iras hominū inritavit. decem legati Locrensiū, obsiti squalore et sordibus, in comitio sedentibus consulibus velamenta supplicum, ramos oleae, ut Graecis mos est, porgentes, ante tribunal cum flebili vociferatione humi procubuerunt. quaerentibus consulibus Locrenses se dixerunt esse, ea passos a Q. Plemīnio legato Romanisque militibus, quae pati ne Carthaginienses quidem velit populus Romanus; orare, uti sibi patres adeundi deplorandique aerumnas suas potestatem facerent. Senatu dato maximus natu ex iis: „scio, quanti aestimentur nostrae apud vos querellae, patres conscripti, plurimum in eo momenti esse, si probe sciatis, et quo modo proditi Locri Hannibali sint et quo modo pulso Hannibalis praesidio restituti in dicionem vestram; quippe si et culpa defectionis procul a publico consilio absit, et reditum in vestram dicionem appareat non voluntate solum, sed ope etiam ac virtute nostra, magis indignemini bonis ac fidelibus sociis tam indignas iniurias ab legato vestro militibusque fieri. sed ego causam utriusque defectionis nostrae in aliud tempus differendam arbitror esse duarum rerum gratia, unius, ut coram P. Scipione, qui Locros recepit et omnium nobis recte perperamque factorum est testis, agatur; alterius, quod, qualescumque sumus, p. tamen ea, quae passi sumus, pati non debuimus. non possumus dissimulare, patres conscripti, nos, cum praesidium Punicum in arce nostra haberemus, multa foeda et indigna et a praefecto praesidii Hamilcare et ab Numidis Afrisque passos esse; sed quid illa sunt conlata cum iis, quae hodie patimur? cum bona venia, quaeso, audiat, patres conscripti, id, quod invitatus dicam. in discrimine est nunc humanum omne genus, utrum vos an Carthaginienses principes orbis terrarum videat. si ex iis, quae Locrenses aut ab illis passi sumus aut a vestro praesidio nunc cum maxime*

patimur, aestimandum Romanum ac Punicum imperium sit, nemo non illos sibi quam vos dominos praeoptet. et tamen videte quem ad modum in vos Locrenses animati sint. cum a Carthaginiensibus iniurias tanto minores acciperemus, ad vestrum imperatorem confugimus; cum a vestro praesidio plus quam hostilia patiamur, nusquam alio quam ad vos querellas detulimus. aut vos respicietis perditas res nostras, patres conscripti, aut ne ab diis quidem immortalibus, quod precemur, quicquam superest. Q. Pleminius legatus missus est cum praesidio ad recipiendos a Carthaginiensibus Locros et cum eodem ibi relictus est praesidio. in hoc legato vestro—dant enim animum ad loquendum libere ultimae miseriae—nec hominis quicquam est, patres conscripti, praeter figuram et speciem neque Romani civis praeter habitum vestitumque et sonum Latinae linguae: pestis ac belua inmanis, quales fretum quondam, quo ab Sicilia dividimur, ad perniciem navigantium circumsedis fabulae ferunt. ac si scelus libidinemque et avaritiam solus ipse exercere in socios vestros satis haberet, unam profundam quidem voraginem tamen patientia nostra expleremus; nunc omnes centuriones militesque vestros—adeo in promiscuo licentiam atque improbitatem esse voluit — Pleminios fecit; omnes rapiunt, spoliant, verberant, vulnerant, occidunt, constuprant matronas, virgines, p. ingenuos raptos ex complexu parentium; cotidie capitur urbs nostra, cotidie diripitur; dies noctesque omnia passim mulierum puerorumque, qui rapiuntur atque asportantur, ploratibus sonant. miretur, qui sciat, quo modo aut nos ad patiendum sufficiamus, aut illos, qui faciunt, nondum tantarum iniuriarum satietas ceperit. neque ego exsequi possum nec vobis operae est audire, singuli quae passi sumus; communiter omnia amplectar. nego domum ullam Locris, nego quemquam hominem expertem iniuriae esse, nego ullum genus sceleris, libidinis, avaritiae superesse, quod in ullo, qui pati potuerit, praetermissum sit. vix ratio iniri potest, uter casus civitati sit detestabilior; cum hostes bello urbem cepere, an cum exitiabilis tyrannus vi atque armis oppressit. omnia, quae captae urbes patiuntur, passi sumus et cum maxime patimur, patres conscripti; omnia, quae crudelissimi atque inportunissimi tyranni scelera in oppressos cives edunt, Pleminius in nos liberosque nostros et coniuges edidit. Unum est, de quo nominatim et nos queri religio infixis animis cogat et vos audire et exsolvere rem publicam vestram religione, si ita vobis videbitur, velimus, patres conscripti. vidimus enim, cum quanta caerimonia non vestros

solum colatis deos, sed etiam externos accipiatis. fanum est apud nos Proserpinae, de cuius sanctitate templi credo aliquam famam ad vos pervenisse Pyrrhi bello, qui, cum ex Sicilia rediens Locros classe praeterveheretur, inter alia foeda, quae propter fidem erga vos in civitatem nostram facinora edidit, thensauros quoque Proserpinae intactos ad eam diem spoliavit; atque ita, pecunia in naves inposita, ipse terra est profectus. quid ergo evenit, patres conscripti? classis postero die foedissima tempestate lacerata, omnesque naves, quae sacram pecuniam habuerunt, in litora nostra eiectae sunt. qua tanta clade edoctus tandem deos esse superbissimus rex pecuniam omnem conquisitam in thensauros Proserpinae p. referri iussit. nec tamen illi umquam postea prosperi quicquam evenit, pulsusque Italia ignobili atque inhonesta morte temere nocte ingressus Argos occubuit. haec cum audisset legatus vester tribunique militum et mille alia, quae non augendae religionis causa, sed praesenti deae numine saepe conperta nobis maioribusque nostris referebantur, ausi sunt nihilo minus sacrilegas admovere manus intactis illis thensauris et nefanda praeda se ipsos ac domos contaminare suas et milites vestros. quibus, per vos fidem vestram, patres conscripti, priusquam eorum scelus expietis, neque in Italia neque in Africa quicquam rei gesseritis, ne, quod piaculi commiserunt, non suo solum sanguine sed etiam publica clade luant. quamquam ne nunc quidem, patres conscripti, aut in ducibus aut in militibus vestris cessat ira deae: aliquotiens iam inter se signis conlatis concucurrerunt; dux alterius partis Pleminius, alterius duo tribuni militum erant. non acrius cum Carthaginensibus quam inter se ipsi ferro dimicaverunt, praebuissentque occasionem furore suo Locros recipiendi Hannibali, nisi accitus ab nobis Scipio intervenisset. at hercule milites contactos sacrilegio furor agitat; in ducibus ipsis puniendis nullum deae numen apparuit. immo ibi praesens maxime fuit: virgis caesi tribuni ab legato sunt; legatus deinde insidiis tribunorum interceptus, praeterquam quod toto corpore laceratus, naso quoque auribusque decisis exsanguis est relictus; recreatus dein legatus ex vulneribus tribunos militum in vincla coniectos, dein verberatos servilibusque omnibus suppliciis cruciatos occidit, mortuos deinde prohibuit sepeliri. has dea poenas a templi sui spoliatoribus habet nec ante desinet omnibus eos agitare furiis, quam reposita sacra pecunia in thensauris fuerit. maiores quondam nostri gravi Crotoniensium bello, quia extra urbem templum est, transferre in urbem eam

pecuniam voluerunt. noctu audita ex delubro vox est, abstinere p. manus: deam sua templa defensuram. quia movendi inde thensauros religio incussa erat, muro circumdare templum voluerunt. ad aliquantum iam altitudinis excitata erant moenia, cum subito conlapsa ruina sunt. sed et nunc et tunc et saepe alias dea suam sedem suumque templum aut tutata est aut a violatoribus gravia piacula exegit; nostras iniurias nec potest nec possit alius ulcisci quam vos, patres conscripti; ad vos vestramque fidem supplices confugimus. nihil nostra interest, utrum sub illo legato, sub illo praesidio Locros esse sinatis, an irato Hannibali et Poenis ad supplicium dedatis. non postulamus, ut extemplo nobis, ut de absente, ut indicta causa credatis; veniat, coram ipse audiat, ipse diluat. si quicquam sceleris, quod homo in homines edere potest, in nos praetermisit, non recusamus, quin et nos omnia eadem iterum, si pati possumus, patiamur, et ille omni divino humanoque liberetur scelere." Haec cum ab legatis dicta essent, quaesissetque ab iis Q. Fabius, detulissentne eas querellas ad P. Scipionem, responderunt missos legatos esse, sed eum belli apparatu occupatum esse et in Africam aut iam traiecissem aut intra paucos dies traiecturum; et legati gratia quanta esset apud imperatorem, expertos esse, cum inter eum et tribunos cognita causa tribunos in vincla coniecerit, legatum aequae sententiae aut magis etiam in ea potestate reliquerit. iussis excedere templo legatis, non Pleminius modo, sed etiam Scipio principum orationibus lacerari. ante omnes Q. Fabius natum eum ad conrumpendam disciplinam militarem arguere; sic et in Hispania plus prope per seditionem militum quam bello amissum. externo et regio more et indulgere licentiae militum et saevire in eos. sententiam deinde aequae truem orationi adiecit: Pleminium legatum vinctum Romam deportari placere et ex vinculis causam dicere ac, si vera forent, quae Locrenses quererentur, in carcere necari bonaque p. eius publicari; P. Scipionem, quod de provincia decessisset iniussu senatus, revocari, agique cum tribunis plebis, ut de imperio eius abrogando ferrent ad populum; Locrensibus coram senatum respondere, quas iniurias sibi factas quererentur, eas neque senatum neque populum Romanum factas velle, viros bonos sociosque et amicos eos appellari, liberos, coniuges quaeque alia erepta essent, restitui; pecuniam, quanta ex thensauris Proserpinae sublata esset, conquiri, duplamque pecuniam in thensauros reponi, et sacrum piaculare fieri, ita ut prius ad conlegium pontificum referretur, quod sacri thensaursi moti violati essent,

quae piacula, quibus deis, quibus hostiis fieri placeret; milites, qui Locris essent, omnes in Siciliam transportari; quattuor cohortes sociorum Latini nominis in praesidium Locros adduci. perrogari eo die sententiae accensis studiis pro Scipione et adversus Scipionem non potuere. praeter Plemini facinus Locrensiūque cladem ipsius etiam imperatoris non Romanus modo sed ne militaris quidem cultus iactabatur: cum pallio crepidisque inambulare in gymnasio, libellis eum palaestraeque operam dare; aequae segniter molliterque cohortem totam Syracusarum amoenitate frui; Carthaginem atque Hannibalem excidisse de memoria; exercitum omnem licentia corruptum, qualis Sucrone in Hispania fuerit, qualis nunc Locris, socii magis quam hosti metuendum. Haec quamquam partim vera partim mixta eoque similia veris iactabantur, tamen vicit Q. Metelli sententia, qui de ceteris Maximo adsensus de Scipionis causa dissensit: qui enim convenire, quem modo civitas iuvenem admodum unum recuperandae Hispaniae delegerit ducem, quem recepta ab hostibus Hispania ad imponendum Punico bello finem creaverit consulem, spe destinaverit Hannibalem ex Italia detracturum, Africam subacturum, eum repente, tamquam Q. Pleminium, indicta causa prope damnatum, ex provincia p. revocari, cum ea, quae in se nefarie facta Locrenses quererentur, ne praesente quidem Scipione facta dicerent, neque aliud quam patientia aut pudor, quod legato pepercisset, insimulari posset? sibi placere M. Pomponium praetorem, cui Sicilia provincia sorti evenisset, triduo proximo in provinciam proficisci; consules decem legatos, quos iis videretur, ex senatu legere, quos cum praetore mitterent, et duos tribunos plebei atque aedilem; cum eo consilio praetorem cognoscere; si ea, quae Locrenses facta quererentur, iussu aut voluntate P. Scipionis facta essent, ut eum de provincia decedere iuberent; si P. Scipio iam in Africam traiecisset, tribuni plebis atque aedilis cum duobus legatis, quos maxime idoneos praetor censuisset, in Africam proficiscerentur, tribuni atque aedilis, qui reducerent inde Scipionem, legati, qui exercitui praeessent, donec novus imperator ad eum exercitum venisset; si M. Pomponius et decem legati comperissent neque iussu neque voluntate P. Scipionis ea facta esse, ut ad exercitum Scipio maneret bellumque, ut proposuisset, gereret. hoc facto senatus consulto cum tribunis plebis actum est, aut conpararent inter se aut sorte legerent, qui duo cum praetore ac legatis irent; O ad conlegium pontificum relatum est de expiandis, quae Locris in templo Proserpinae tacta

ac violata elataque inde essent. tribuni plebis cum praetore et decem legatis profecti M. Claudius Marcellus et M. Cincius Alimentus; aedilis plebis datus est, quem, si aut in Sicilia praetori dicto audiens non esset Scipio aut iam in Africam traiecisset, prendere tribuni iuberent, ac iure sacrosanctae potestatis reducerent. prius Locros ire quam Messanam consilium erat. Ceterum duplex fama est, quod ad Pleminium attinet. alii, auditis, quae Romae acta essent, in exilium Neapolim euntem forte in Q. Metellum, unum ex legatis, incidisse et ab eo Regium vi retractum tradunt; alii ab ipso Scipione legatum cum triginta p. nobilissimis equitum missum, qui Pleminium in catenas et cum eo seditionis principes conicerent. ii omnes, seu ante Scipionis seu tum praetoris iussu, traditi in custodiam Reginis sunt. praetor legatique Locros profecti primam, sicuti mandatum erat, religionis curam habuere: omnem enim sacram pecuniam, quaeque apud Pleminium quaeque apud milites erat, conquisitam, cum ea, quam ipsi secum attulerant, in thesauris reposuerunt ac piaculare sacrum fecerunt. tum vocatos ad contionem milites praetor signa extra urbem efferre iubet castraque in campo locat cum gravi edicto, si quis miles aut in urbe restitisset aut secum extulisset quod suum non esset; Locrensibus se permittere, ut, quod sui quisque cognosset, prenderet, si quid non compareret, repeteret. ante omnia libera corpora placere sine mora Locrensibus restitui; non levi defuncturum poena, qui non restituisset. Locrensiū deinde contionem habuit atque iis libertatem legesque suas populum Romanum senatumque restituere dixit; si qui Pleminium aliumve quem accusare vellet, Regium se sequeretur; si de P. Scipione publice queri vellent ea, quae Locris nefarie in deos hominesque facta essent, iussu aut voluntate P. Scipionis facta esse, legatos mitterent Messanam; ibi se cum consilio cogniturum. Locrenses praetori legatisque et senatui ac populo Romano gratias egerunt; se ad Pleminium accusandum ituros; Scipionem, quamquam parum iniuriis civitatis suae doluerit, eum esse virum, quem amicum sibi quam inimicum malint esse; pro certo se habere neque iussu neque voluntate P. Scipionis tot tam nefanda commissa; sed aut Pleminio nimium, sibi parum creditum, aut natura insitum quibusdam esse, ut magis peccari nolint, quam satis animi ad vindicanda peccata habeant. et praetori et consilio haud mediocre onus demptum erat de Scipione cognoscendi; Pleminium et ad duo et triginta homines cum eo damnaverunt atque in catenis p. Romam miserunt. ipsi ad Scipionem profecti sunt, ut ea quoque,

quae vulgata sermonibus erant de cultu ac desidia imperatoris solutaque disciplina militiae, comperta oculis referrent Romam. Venientibus iis Syracusas Scipio res, non verba ad purgandum sese paravit. exercitum omnem eo convenire, classem expediri iussit, tamquam dimicandum eo die terra marique cum Carthaginiensibus esset. quo die venerunt hospitio comiter acceptis, postero die terrestrem navalemque exercitum, non instructos modo, sed hos decurrentes, classem in portu simulacrum et ipsam edentem navalis pugnae, ostendit; tum circa armamentaria et horrea bellicae alium apparatus visendum praetor legatique ducti; tantaque admiratio singularum universarumque rerum incussa, ut satis crederent aut illo duce atque exercitu vinci Carthaginiensem populum aut nullo alio posse, iuberentque, quod di bene verterent, traicere et spei conceptae, quo die illum omnes centuriae priorem consulem dixissent, primo quoque tempore compotem populum Romanum facere; adeoque laetis inde animis profecti sunt, tamquam victoriam, non belli magnificum apparatus nuntiaturi Romam essent. Pleminius quique in eadem causa erant postquam Romam est ventum, extemplo in carcerem conditi. ac primo producti ad populum ab tribunis apud praeoccupatos Locrensiū clade animos nullum misericordiae locum habuerunt; postea cum saepius producerentur, iam senescente invidia mollebantur irae, et ipsa deformitas Plemini memoriaque absentis Scipionis favorem ad vulgum conciliabat. mortuus tamen prius in vinclis est, quam iudicium de eo populi perficeretur. hunc Pleminium Clodius Licinus in libro tertio rerum Romanarum refert ludis votivis, quos Romae Africanus iterum consul faciebat, conatum per quosdam, quos pretio corruperat, aliquot locis urbem incendere, ut effringendi carceris fugiendique haberet p. occasionem; patefacto dein scelere delegatum in Tullianum ex senatus consulto. de Scipione nusquam nisi in senatu actum, ubi omnes legatique et tribuni, classem, exercitum ducemque verbis extollentes, effecerunt, ut senatus censeret primo quoque tempore in Africam traiciendum Scipionique permitteretur, ut ex iis exercitibus, qui in Sicilia essent, ipse eligeret, quos in Africam secum traiceret, quos provinciae relinqueret praesidio.

(“...Poslije je došao predmet koji je zasjenio sve druge stvari /u političkom poslu Senata op. S.M./, i to strašno stanje stvari u Lokriju. Do toga vremena se ništa nije /u Rimu op. S.M./ znalo o tome, ali od dolaska izaslanika

/lokrijskih op. S.M./ to je potalo općepoznato. Duboko nezadovoljstvo se osjećalo zbog kriminalnog ponašanja Pleminja, ali još više zbog pristrasnosti ili ravnodušnosti pokazane od /Publija op. S.M./ Scipiona. Izaslanici iz Lokrija, koji su predstavili sliku tuge i bijede, pristupili su konzulima koji su bili na svojim tribunalima na komiciju i držeći na grčki način grančice maslina kao znakovima molitelja prostrli su sebe na zemlju sa suzama i jecajima. U odgovoru na upit konzula ko su, izrekli su das u Lokrani, i da su oni iskusili u rukama Pleminja i njegovih rimskih vojnika takav tretman koji rimski narod ne bi poželio ni Kartaginjanima. Oni su tražili dozvolu da se pojave pred Senatom i razotkriju svoju priču o sukobu. Dozvoljena im je bila audijencija i stariji izaslanik se obratio Senatu na sljedeći način „Kakvu važnost, senatori, vi ćete dati našim žalbama mora, u to sam dobro svjestan, zavisiti prilično od vašega stvarnoga poznavanja okolnosti pod kojima je Lokri bio predat Hanibalu, i nakon izbacivanja njegovog garnizona je ponovo bio doveden pod vašu hegemoniju. Jer ako naš senat i narod nisu ni na koji način odgovorni za otpadnuće /od rimske hegemonije i savezništva op. S.M./, i može se pokazati da se naš povratak pod vašu vlast desio ne samo sa našom punom saglašću, nego čak i sa našim sopstvenim naporima i hrabrošću, onda ćete osjetiti sve više ogorčenja zbog takvih sramnih djela koja su bila nanesena od vaših časnika i vojnika na dobre i vjerne saveznike. Mislim, ipak, da bi mi trebali da ostavimo za neki drugi put bilo koje objašnjenje o našoj dvostrukoј promjeni strane, iz dva razloga. Prvi je da bi se ta stvar trebala diskutirati kada je Publije Scipion prisutan, jer je on ponovo zauzeo Lokri i bio očevidac svih naših djela, i dobrih i loših. Drugi razlog je što, koliko god sa smo loši, ne bi trebalo da trpimo kao što uradili. Ne poričemo, senatori, da kada smo mi imali kartaginski garnizon u našoj utvrdi da smo morali da podnesemo mnoga djela drskosti i okrutnosti od ruku Hamilkara i njegovih Numidana i Afrikanaca, ali šta je to uporedivo sa onim kroz šta prolazimo danas. Molim se, senatori, da se nećete uvrijediti zbog onoga što sam ja nerado primoran da kažem. Cijeli svijet čeka u grozničavom iščekivanju da vidi da li će te vi ili Kartaginjani biti gospodari Zemlje. Ako izbor između rimske i punske dominacije zavisi od načina na koji su Kartaginjani tretirali nas Lokrane u uporedbi sa onim što mi trpimo danas od vaših vojnika, nema nikoga od nas koji ne bi više volio njihovu vlast od vaše.

I uprkos svega ovoga, vidite kakva su naša osjećanja prema vama bila. Kada smo mi trpili relativno manje povrede od Kartaginjana mi mo se predali vašem zapovjedniku. Sada, kada mi trpimo od vaših trupa povrede gore nego što bi ih bilo koji neprijatelj nanosio, to pred vama i ni pred kome drugim izlažemo naše žalbe. Ako vi, senatori, ne pokažete bilo kakvu pažnju na našu bijedu, nema nikoga drugog da ga molimo, čak ni same besmrtnih bogove. Kvint Plemini je bio poslan sa odredom vojnika da povрати Lokri od Kartaginjana i on je ostavljen sa svojim trupama u gradu. U ovom vašem časniku – krajnost bijede daje mi hrabrost da otvoreno govorim – nema ničega ljudskog izuzev lica i pojave, nema ni traga rimskog izuzev u njegovoj odjeći i govoru. On je divlja zvijer, čudovište poput onih iz priča koji love vode između nas i Sicilije kako bi uništili pomorce.⁷⁶ Da je on bio zadovoljan da se iskalio svojim zločinima, požudom i razuzdanošću nad vašim saveznicima, mogli bismo popuniti ovim jedan zaliv, dubok kakav jeste, sa strpljivom izdržljivošću, ali kako jeste, on je bio željan da proširi raspuštenost i poročnost da je pretvorio svakoga centuriona i svakoga običnog vojnika u Pleminija.⁷⁷ Oni svi slično robe, pljačkaju, tuku, ranjavaju, ubijaju, zlostavljaju matrone, djevojke i dječake odvojene iz ruku njihovih roditelja. Svaki dan svjedoči novoj oluji, novom pustošenju našega grada. Svugdje, i dan i noć, odjekuju uzvici žena koje su zgrabljene i odnesene. Bilo ko ko zna šta se događa može se čuditi kako smo u mogućnosti da izdržimo sve to, ili zašto se oni ne umore od svojih zločina. Ja ne mogu ići u detalje, niti je vrijedno da čujete šta je svako od nas pretrpio. Dati ću vam opći opis. Nema ni jedne jedine kuće u Lokriju, mogu da tvrdim, niti jednoga pojedinca koja je izbjegla zlostavljanje. Nema nijednog oblika nasilja ili požude ili razuzdanosti koja se nije primjenila na svakoga onoga ko je bio pogodna žrtva. Teško je odlučiti koja je najgora nesreća za grad, da bude zauzet od neprijatelja u ratu ili da bude srušen silom i nasiljem krvoločnog tiranina. Sve užase, koji prate zauzimanje grada, mi smo pretrpili i još uvijek trpimo do krajnosti. Sve torture koje su nemilosrdni i okrutni tirani nanosili na svoje

⁷⁶Lokrijski izaslanik misli na Scilu i Haribdu.

⁷⁷U smislu da su mu počeli ličiti po kriminalnim radnjama.

podanike Plemijinje je primijenio na nas, našu djecu i naše žene. "Postoji jedna stvar o kojoj naši religiozni osjećaju nas primoravaju da učinimo posebnu žalbu i bi će nam drago ako bi vi čuli šta se desilo, i ako vi tako odlučite, preuzmete korake da očistite vašu Državu od takvog svetogrđa. Vidjeli smo sa kakvom pobožnom brigom vi ne samo poštujete svoje sopstvene bogove, nego čak priznajete i one od drugih naroda. Sada ima u našem gradu svetište Proserpine, i vjerujem da su neke glasine o svetosti toga hrama došle i do vaših ušiju za vrijeme vašega rata sa Pirom. Na svome povratku sa Sicilije, on je došao u Lokri i dodao je zločinima koje je počinio protiv nas zbog naše lojalnosti vama i pljačku riznice Proserpine, koja do toga dana nije bila uznemiravana. On je stavio novac na brodove svoje flote i nastavio je putovanje kopnom. Šta se desilo, senatori. Sljedeći dan njegova flota je bila razbijena strašnom olujom i brodovi koji su nosili sveto zlato su bili nasukani na našu obalu. Poučen ovom velikom katastrofom da su bogovi iznad svega, arogantni monarh je dao naredbe da se sav novac sakupi i ponovo prenese u Proserpininu riznicu. Usprkos ovoga, ništa mu nije uspjelo nakon svega. On je bio izbačen iz Italije i u očajničkom pokušaju da uše u Argos u toku noći, suočio se sa nečasnom smrću. Vaš komandant i vojni tribuni su čuli o ovom incidentu i bezbrojnim drugim koji su bili vezani za njih ne toliko da povećaju osjećaj straha kako bi dali dokaza o direktnoj i očitj moći boginje, moć koju smo mi i naši pretci često iskusili. bez obzira na to, oni su se usudili da polože sveto svetogrdne ruke na to nepovrijeđeno blago i da sebi i svojim kućama i svojim vojnicima navuku krivicu svoje nedozvoljene pljačke. Zato vas molimo, senatori, svim vama svetim, da ne koristite ove ljude u bilo kojoj vojnoj službi sve dok ne okaju svoj zločin, da ne bi njihovo svetogrđe bilo okajano ne samo njihovom krvlju nego i katastrofom za Republiku. Čak i sada gnjev boginje nije spor da posjeti vaše časnike i vojnike. Često su se oni upuštali u sporadične sukobe. Plemijinje je vodio jednu stranu, vojni tribuni drugu. Oni su se borili prilično bijesno jedni sa drugima kao da se bore sa Kartaginjanima, i njihovo bjesnilo bi dalo Hanibalu mogućnost da ponovo zauzme Lokri. ne pretpostavljajte da dok je krivica svetogrđa donijela vojnicima ludost, da boginja nije očitovala svoj gnjev kažnjavajući ođe. Upravo se ovdje ona izrazila najjasnije. /Vojni op. S.M./ tribuni su bili prebijeni sa štapovima od svoga nadređenog oficira,

nakon čega je on bio uhvaćen iznenadno, pa je pored toga što je bio svuda izudaran njegov nos i uši su bile odrezane i on je ostavljen mrtvim. Nakon dužeg perioda, oporavivši se od svojih rana, on je /vojne op. S.M./ tribune okovao, i nakon bičevanja i stavljanja na sve muke koje se nanose robovima, on ih je dao pogubiti i nakon što su ubijeni zabranio je da se sahrane. Na ovaj način, boginja je kaznila pljačkaše njenog hrama, niti će ona prestati uznemiravati njih svim vrstama ludila sve dok se sveto blago još jednom ne pohrani u svetište. Jedno kada su naši pretci biti teško pritisnuti u ratu sa Krotonom, oni su odlučili, kako je hram bio van gradskih zidina, da prenesu riznicu u grad. U toku noći glas se čuo izlazeći iz svetišta i izgovarajući upozorenje „Ne stavljajte ruke na to! Boginja će zaštititi svoj hram“. Uzdržavši se zbog religijskog straha u premještanju blaga, oni su željeli napraviti zid oko hrama. Nakon što je već izgrađen donekle, iznenada se obrušio. Često je u prošlosti boginja zaštitila svoj hram i sjedište njenog prisustva, ili je u suprotnom kao u sadašnje vrijeme ona izvršila teško namirenje od onih koji su je povrijedili. Ali naše greške ona ne može osvetiti, niti može bilo ko osim vas, senatori. To je na vašu čast da prizovemo i vašu zaštitu pod kojom mi tražimo sklonište. Dozvoliti Lokriju da ostane pod onim komandantom i njegovim vojnicima je, što se nas tiče, isto kao predati nas kažnjavanju bijesu Hanibala i njegovih Kartaginjana. Mi vas ne molimo da prihvatite odjednom šta smo mi rekli, u odsustvu optuženog ili bez saslušanja njegove odbrane. Neka se on pojavi, neka čuje optužbe protiv sebe, i neka ih pobija. Ako postoji bilo kakvo krivično djelo za koje jedan čovjek može biti kriv prema drugome, a koje taj čovjek nije učinio da počini protiv nas, onda smo spremni da prođemo preko svih naših patnji, ako je u našoj moći da tako učinimo još jednom i spremni smo da ga oslobodimo svih uvreda prema bogovima i ljudima. Po završetku govora izaslanika, Kvint Fabije je upitao da li su oni iznijeli svoje žalbe /Publiju op. S.M./ Scipionu. Oni su odgovorili da su mu poslali izaslanstvo, ali da je on bio preokupiran za rat i već je otplovio ili namjerava da otplove za Afriku u toku narednih nekoliko dana. Oni su imali dokaz o visokom povjerenju koji je Pleminije imao kod svoga nadređenog zapovjednika, jer nakon istrage okolnosti koji su vodili do sukoba između njega /Pleminija op. S.M./ i vojnih tribuna /Publije op. S.M./ je bacio /vojne op. S.M./ tribune u okove i dozvolio je svome

potčinjenom da zadržati svoju komandu iako je on bio isto ili čak više kriv.⁷⁸ Njima /lokrijskim izaslanicima op. S.M./ je tada bilo naređeno da se povuku, i u diskusiji koja je uslijedila i Pleminije i /Publije op. S.M./ Scipion su bili veoma ozbiljno razmatrani od vođa Senata, posebno od Kvinta Fabija. On je izjavio da je Scipion rođen da uništi svu vojnu disciplinu. Tako je bilo isto i u Hispaniji. Više je ljudi izgubio u pobuni nego u borbi. Njegovo ponašanje je bilo kao da je neki strani tiranin, prvo prepuštajući slobodu vojnicima, a zatim kažnjavajući ih. Fabije je završio svoj napad sa sljedećom drastičnom rezolucijom: "Predlažem da se Pleminije dovede u Rim da se izjasni o svoje slučaju u lancima, i ako su optužbe koje su Lokrani iznijeli protiv njega potkrijepljenje, da se on pogubi u tamnici i njegova imovina konfiscira. Što se tiče Publija Scipiona, pošto je on napustio svoju provinciju bez naređenja, predlažem da se opozove, i da se to upućuje plebejskim tribunima kako bi iznijeli zaključak pred skupštinu da se on smijeni sa komande. Što se tiče Lokrana, predlažem da se oni dovedu ponovo u Senat, i da ih mi uvjerimo u odgovoru da njihovu žalbu da se Senat i /rimski op. S.M./ narod ne slažu sa onim što je učinjeno, i da mi priznajemo njih kao dobre i postojeće saveznike i prijatelje. Nadalje, da se njihove supruge i djeva i sve što je bilo oduzeto od njih da im se vrati, i da sakupi sav novac otuđen iz riznice Proserpine i da se on udvostručen vrati nazad. Pitanje ispaštanja /zbo svetogrđa hrama Proserpine op. S.M./ mora se uputiti na kolegij pontifika, koji mora odlučiti koji obredi ispaštanja se moraju primijeniti, koja božanstva umilostiviti i koje žrtve žrtvovati u slučajevima gdje su svete riznice povrijeđene. Vojnici koji su u Lokriju moraju biti prebačeni na Siciliju i četiri latinske kohorte poslati

⁷⁸Velika je greška Publija Scipiona bio njegov indolentan odnos prema Pleminiju i onome što se događalo u Lokriju. Kao nadređeni časnik on je morao posvetiti značajnu pažnju čak i najmanjem detalju problema koji se pojavio tamo. To se nije desilo. Moguće je da je Publije Scipion ostavio Pleminija na dužnosti jer je poštivao hijerarhiju zapovjedništva, i da je više stao na njegovu stranu a ne vojnih tribuna jer ga je vidio teško osakaćenog. Moguće je da je ovaj vizuelni efekt uticao na njega i da se previše ne obazire na žalbe Lokrana. A sakaćenje je samo dodatno dovodilo do bjesnila i ludila Pleminija. Moguće je da se Publije Scipion ranije sprijateljio sa Pleminijem, pa je i to uticalo na njegovu objektivnost procjene situacije, pogotovu ako se u nekim ranijim slučajevima Pleminije pokazivao kao dobar i odgovoran zapovjednik, npr. dok je službovao u Regiju.

tamo da budu garnizon.⁷⁹ Zbog toga što je izbila užarena debata između pristalica i protivnika /Publija op. S.M./ Scipiona, nije se glasalo toga dana. Ne samo da je on nosio odium Pleminijeve kriminalne brutalnosti prema Lokranima, nego je rimski komandant /misli se na Publija Scipiona op. S.M./ bio čak optuživan zbog svoga stila oblačenja koji je bio nerimski i čak nevojnički. Ukazano je da je hodao u gimnazijumu u grčkom ogrtaču i grčkim sandalama. i da je provodio svoje vrijeme među retorima i sportistima i da je cijeli njegov stožer uživao privlačnosti Sirakuze i življenje života samopovlađivanja i feminiziranosti. Oni su potpuno izgubili pogled na Hanibala i Kartaginjane. Cijela je armija bila demolarizirana i van kontrole, slično kao ranije u Sucro i sada u Lokriju oni su bili više uznemiravani od svojih saveznika nego od neprijatelja.⁸⁰ Iako je postojalo dovoljno istine u

⁷⁹Kao što se može jasno primijetiti iz ove parafrazirane verzije govora koji po Liviju izriče Fabije Maksim, on je ovo izaslanstvo Lokrana i tužbe dočekao sa izraženim zadovoljstvom, kako bi ih mogao iskoristiti da se obračuna sa mladim Publije Scipionom. Tako je oštricu optužbe usmjerio upravo na Publija Scipiona i to na osnovi tzv. komandne odgovornosti i postupanja van svoga mandata. Publije Scipion je imao mandat samo nad Sicilijom, trupama i situacijom tamo sa mogućnošću prelaska u Afriku ako za to bude bilo potrebe. Lokri je bio u južnoj Italiji, i nije bio obuhvaćen mandatom koji je Republika dodijelila Publiju Scipionu, a on je ipak tamo intervenirao bez da je o tome prethodno obavijesti Senat i rimski narod i tražio prethodnu saglasnost za intervenciju. Zato je Fabije Maksim tražio da se Publije Scipion smijeni sa dužnosti. Nesumnjivo je Fabiju Maksimu itekako bilo stalo da Publije Scipion ne izvrši iskrcavanje sa trupama na sjevernoafričko tlo. Po Fabiju Maksimu „samovoljna“ akcija Publija Scipiona u Lokriju je bila prekršaj državne i vojne discipline, sustava rukovođenja i zapovijedanja, infrastrukture odgovornosti, pava i obaveza te zakonitosti i institucionalne sheme i procedure do čega su tadašnji Rimljani itekako držali. Navedeni postulati, koje je po Fabiju Maksimu prekršio Publije Scipion, su bili glavni smisao tadašnjeg funkcioniranja i rimske države i rimskog društva i glavni uzroci i garanti njene dalje ekspanzije i uspjeha u prevazilaženju teških iskušenja kroz koja i ljudi i njihove zajednice prolaze.

⁸⁰Iz navedenog se vidi kako je „lokrijska afera“ iskorištena za frakcijske sukobe u samom Rimu. Gravitaciona os ovih političkih razmirica je bilo zapovjedništvo Publija Scipiona. Na jednoj strani, jedni koji su ga željeli smijeniti sa te pozicije i tako spriječiti njegovo dalje uzdizanje u ugledu, utjecaju, popularnosti i moći, a na drugoj oni koji su podržavali ostanak Publija Scipiona na dužnosti sa koje je imao dodijeljeno pravo da nastavi rat na tlu sjeverne Afrike.

ovim optužbama da bi mi se dao dašak vjerojatnoće, Kvint Metel je iznio većinu sa sobom.⁸¹ Dok se slagao sa ostatkom Fabijevog govora, on se razlikovao od onoga šta je on rekao o /Publiju op. S.M./ Scipionu. Scipion, on je rekao, je tek nedavno bio izabran od svojih sugrađana, mlad kakav je bio, da zapovijeda ekspedicijom koja je trebala da povрати Hispaniju i nakon što je povratio, on je bio izabran za konzula kako bi doveo punski rat do kraja. Sve nade su sada bili usredsređene na njega kao čovjeka koje je sudbinski određen da potčini Afriku i oslobodi Italiju od Hanibala. Kako, on je pitao, mogli ni sa bilo kojim optužbama narediti mu da bude prevremeno opozvan, kao drugi Kvint Plemnije, bez da budem saslušan u svojoj odbrani, posebno kada su Lokrani priznali da su se okrutnosti na koje se oni žalje desile u vrijeme kada Scipion nije bio tamo i kada ništa se ne bi moglo iznijeti protiv njega, izuzev neprikladne blagosti ili snubivanja od okrutnosti u poštjeivanju svojih potčinjenih oficira. On je predložio zaključak da Marko Pomponije, pretor koje je bila dodijeljena Sicilija, treba otići za svoju provinciju u toku tri dana. Da konzuli izaberu po svome nahođenju deset članova Senata koji bi pratili pretora, kao i dvojicu plebejskih tribuna i jednoga edila. Sa ovima kao svojim pomagačima, on /pretor Pomponije op. S.M./ bi trebao da provede istragu i ako bi se djela na koja su se Lokrani žalili dokazala da su bila učinjena po naređenjima ili uz saglasnost Scipiona, oni /istražno povjerenstvo op. S.M./ bi mu /Publiju Scipionu op. S.M./ trebali narediti da napusti svoju provinciju. Ako se on već iskrcao u Africi, /plebejski op. S.M./ tribuni i edil sa dvojicom od 10 senatora koje bi pretor smatrao najpodesnijim za ovaj zadatak bi trebali nastaviti tamo, tako da /plebejski op. S.M./ tribuni i edil dovedu Scipiona nazad a dva senatora da preuzmu komandu armije dok ne dođe novi zapovjednik. Sa druge strane, ako Marko Pomponije i njegovih 10 pomagača utvrde da ono što se desilo nije učinjeno po naredbi ili po saglasnosti Scipiona, on je trebao zadržati

⁸¹Ipak i pored frakcijskih političkih diskusija i razmirica, ipak niko nije (ni oni koji su željeli ovo iskoristiti da smijene Publija Scipiona ni oni koji su zastupali da on treba da ostane na dužnosti) dovođio u pitanje činjenicu da je Lokranima nanoseno veliko zlo, i da se to moralo efikasno riješiti, krivci kazniti, a rezultate kriminalnih aktivnosti što je moguće u većoj mjeri anulirati.

komandu i nastaviti rat kako je on predložio. Ovaj zaključak koji je predložio Metel usvojen je od Senata, a od plebejskih tribuna je zatraženo da uredi koji od njih će pratiti pretora. Kolegij pontifika je bio konsultiran o neophodnim ispaštanjima zbog sknavljenja i pljačke hrama Proserpine. Plebejski tribuni koji su pratili pretora su bili Marko Klaudije Marcel i Marko Cincije Aliment. Plebejski edil im je dodijeljen da u slučaju /Publije op. S.M./ Scipion odbije da posluša pretora ili se već iskrao u Africi, /plebejski op. S.M./ tribuni mogu, snagom zvoga sankrosakntnog autoriteta, da naredi edilu da ga uhapsi i dovede natrag sa njima. Oni su odlučili da idu u Lokri prvo, a zatim u Mesanu.⁸² Što se tiče Pleminja, dvije priče su aktualne. Jedna je u tome da

⁸²Upravo događanja vezana za "lokransku aferu" pokazuju koliko je Republika u ovom periodu bila snažna i odgovorna pravna država, i to na nivou koji danas (u postmoderni) ne pokazuje niti jedna država i zajednica na svijetu. Tu nema skrivanih igara i pokušaja zataškavanja, jer imaju jasna pravila postupanja, procedure i djelovanja i ona se moraju ispoštovati. Zakoni su sve i odnose se na sve, niko nije iznad njih i niko ih ne može izbjeći. Naravno sve je to bilo moguće što je visoko vodstvo same Republike bilo svjesno toga, odgovorno i što je to primjenjivalo efikasno, brzo i djelotvornost. Rimljane je prvo zgrozila činjenica da je njihov garnizon u Lokriju počinio takve zločine u jednoj samovolji i razuzdanosti. To nije značilo da Rim u načelu ne čini zločine, nego jedino da ne voli kada se oni čine samovoljno i bez dozvole. Po tadašnjoj političkoj misli Republike, zločin se može izvršiti kada je on institucionalno i proceduralno dozvoljen i neophodan i potreban na osnovi niza objašnjivih i navodno „opravdanih“ razloga. Naravno u tom slučaju se to po tadašnjim Rimljanima i ne smatra zločinom. U Lokriju je sve to prekršeno u nasilju nad lokrijskim građanima i drugim stanovnicima, pljački imovine, uznemiravanju, otmicama i posebno u teškom svetogrđu izraženom u pljački riznice Proserpine. Time su vojnici iz garnizona u Lokriju izašli izvan zaštite zakonskog okvira, i nesumnjivo su morali biti kažnjeni. A Rimljani rane i srednje Republike su itekako bili oštri i ljuti kada bi se narušio kodeks ponašanja i djelovanja, posebno u ratnim uvjetima, naravno u smislu konteksta vremena – prostora i okolnosti. A zločini i kriminal koji su se desili u Lokriju su nesumnjivo i bez ikakve, pa i najmanje sumnje, izašli izvan okvira toga kodeksa. U slučaju „lokrijske afere“ postavlja se pitanje da li bi se zločini počinjeni tamo mogli okvalificirati kao ratni zločini ili kao obični kriminalitet. Odgovoriti na to pitanje nije jednostavno, jer u uvjetima rata teško je razdvojiti ratne zločine od slučajeva radnji običnog kriminaliteta. Genocidi, etnička čišćenja, pogublivanja, zlostavljanja i mučenja, često su povezana, nekada i uvjetovana iznuđivanjem i stjecanjem materijalne dobiti. Zato je vrlo teško povući granicu između ratnih zločina i teških krađa i između ratnih zločinaca i običnih lopova u uvjetima rata. Tako i u slučaju Lokrija, sve ono što se tamo dešavalo može se

kada je on čuo o odluci /Senata o njemu op. S.M./ došao u Rim, krenuo da ide u izgnanstvo u Napulj, i na svome putu je sreo Kvinta Metela, jednog od 10 senatora /iz istražnog povjerenstva op. S.M./ koji ga je uhapsio i vratio u Regij. Prema drugom izvještaju, /Publije op. S.M./ je sam poslao časnika sa 30 ljudi najvećeg ranga među konjicom i bacio Pleminije i glavne kolovođe nemira u lance. Oni su bili po Scipionovim naređenjima ili onima od časnika predati narodu Regija da ih čuvaju. Pretor i ostatak povjerenstva su po dolasku u Lokri, učinili religijsko pitanje primarnim, u skladu sa svojim instrukcijama. Sav sveti novac u posjedu Pleminija i njegovih vojnika je zajedno sakupljen i zajedno sa onim šta su oni donijeli sa sobom je smješteno u hramu, i iskupljujuće žrtve su bile ponuđene. Poslije toga, pretor je pozvao vojnike na zbor, i izdao je naredbu dana prijeteći teškim kažnjavanjem bilo kojem vojniku koji je ostao u gradu ili odnio bilo šta što nije pripadalo njemu. On je zatim naredio da se /vojni op. S.M./ znakovi iznesu izvan grada, i postavio je tabor na otvorenom prostoru. Lokrani su dobili punu slobodu da uzmu ono što su prepoznali kao svoju imovinu, i podnesu zahtjev za sve što

smatrati i prekršajem kodeksa o ponašanju i pravilima ratovanja u smislu ratnih zločina, ali ujedno smatrati i klasičnom pljačkom. U skladu sa ustaljenim procedurama, Lokrani su iznijeli svoj slučaj pred Senatom, koji je onda na zatvorenoj sesiji diskutirao šta da se radi. Nikome ni u jednom trenutku nije palo na pamet da pokuša opravdati, relativizirati ili zabašuriti ono što se desilo u Lokriju i da se ne kazne i to teškom kaznom krivci. Posebnu težinu slučaju je davala činjenica da je riječ o vojnoj posadi koja se otrgla kontroli i o ozbiljnom narušavanju discipline, samovolji lokalne komande, međusobnom sukobu samih vojnika i totalnoj anarhiji i haosu među trupama i to u ratnim uvjetima. To tadašnjim Rimljanima, koji disciplinu i hijerarhijsko zapovijedanje i odgovornost cijene više nego išta, ne samo da nije bilo prihvatljivo nego ih je samo razbjesnilo. Zanimljivo da Fabije Maksim predlaže da se ovaj garnizon sačinjen od rimskih građana sav premjesti na Siciliju, a umjesto njih dovedu četiri savezničke kohorte iz latinskih kolonija. Poslovično sujevjerni Rimljani su ogorčeni i zbog svetogrđa, jer su se plašili da se metafizička, božanska kazna zbog pljačke Proserpinine riznice ne ograniči samo na počinitelje, nego prenese na čitavu državu (čiji su ti vojnici građani i vojnici, pa samim tim je za njihove postupke odgovorna i država) i njene institucije i interese. Kako se to ne bi desilo, Republika se itekako potrudila da ne izazove božansku osvetu, pa je odlučila kazniti krivce, i ne samo povratiti novac u riznicu nego dati još i odštetu. O ozbiljnosti odluka dovoljno govori činjenica da se imenovano povjerenstvo koje je trebalo istražiti „lokrijsku aferu“ i kazniti krivce sastojalo od visokih dužnosnika Republike.

nije moguće pronaći. Iznad svega, on je insistirao da se odmah sve slobodne osobe vrate svojim domovima, bilo ko ko bi odbijao to učiniti bio bi veoma teško kažnjen. Sljedeći pretorov zadatak je bio da sazove skupštinu Lokrana, gdje je on objavio da Senat i rimski narod daju im nazad njihov ustav i njihove zakone. Ko god želi da /krivično op. S.M./ goni Pleminija ili bilo koga drugoga, trebao je da prati pretora u Regij. Ako njihova vlada želi optužiti Scipiona bilo da je naredio ili odobravao zločine protiv bogova i ljudi koji su bili izvršeni u Lokriju, oni su trebali poslati izaslanike u Mesanu, gdje, sa pomoću pomoćnika, on /pretor op. S.M./ trebao da održi istragu. Lokrani su izrazili zahvalnost pretoru i drugim članovima Komisije, kao i Senatu i rimskom narodu. Oni su objavili svoju namjeru da procesuiraju Pleminija, ali što se tiče /Publija op. S.M./ Scipiona „iako nije bio toliko zabrinut zbog povreda nanesenim njihovom gradu, oni bi radije da ga imaju za svoga prijatelja nego svoga neprijatelja.“ Bili su prilično uvjereni da to nije bilo ni po naređenjima niti po odobrenju Publija Scipiona da su se takvi nečasni zločini desili. Njegova greška je bila da je on ili imao previše povjerenja u Pleminija ili je bio isuviše nepovjerljiv prema Lokrani.⁸³ Neki ljudi su takvi da dok oni ne bi počinili zločine, njima ipak nedostaje odlučnosti da kažnjavaju kada su oni počinjeni. Pretoru i njegovu vijeću je bilo olakšano jer nisu morali pozvati Scipiona na odgovornost.⁸⁴ Pleminije i

⁸³Ovaj stav je u potpunosti u pravu kada se pokušava objasniti pozicija Publija Scipiona u toku „lokrijske afere“.

⁸⁴Iz ovoga se jasno vidi koliko je Rimljanima bilo stalo do poštivanja zakona. Da su kojim slučajem Lokrani željeli da pokrenu, u skladu sa propisanom procedurom i pravilima, krivični slučaj i protiv Publija Scipiona, nema te osobe niti institucije u tadašnjoj Republici koja bi ih mogla u tome spriječiti ili bar razvodniti njihovu eventualnu krivičnu žalbu. Od procesuiranja ne bi ga mogle spasiti ni ranije zasluge, ni visoka vojna i politička pozicija, niti ugled i broj pristalica, niti planovi i ciljevi koje je u tome trenutku ostvarivao. Zakon je jači od svega toga. Publije Scipion bi bio pozvan u Rim, i ekspedicija u sjevernu Afriku bi ili bila odložena na neodređeno vrijeme ili bi bila otkazana, nesumnjivo na zadovoljstvo Fabija Maksima i drugih oponenta Publija Scipiona. To bi ujedno usložnilo i političku situaciju u samome Rimu, jer bi nesumnjivo došlo do zaoštavanja između onih koji bi bili za Publija Scipiona i onih koji bi bili protiv njega. Upravo takvoga scenarija su se najviše plašili i Publije Scipion i njegove pristalice, a bez sumnje i Povjerenstvo jer bi time dobilo nimalo jednostavan zadatak dovođenja na sud i suđenja Publiju Scipionu koje je kao

tridesetdvojica drugih su proglašeni krivim⁸⁵ i poslani su u lancima u Rim.⁸⁶

posljedicu moglo imati i političku i sudsku krizu i napete i antagonističke odnose u samome Gradu. Ovako, kada su Lokrani odlučili da ne podižu krivičnu prijavu protiv Publija Scipiona, njima je „pao kamen sa srca“ jer se nije morala otkazivati niti odlaganja afrička operacija, niti privoditi visoki zapovjednik, niti bi se isprovocirala teža situacija na unutarpolitičkom planu.

„Lokrijska afera“ pokazuje kako je rimski državni, institucionalni i pravni sustav bio tako koncipiran da su u njemu imali mjesto svi, i građani i stranci i da rimski građani samo po svome defaultu (jer su Rimljani) nisu imali neku startnu prednost ili privilegiju u slučaju kršenja zakona. Tako su i Lokrani imali pravo da iznesu optužbe protiv rimskih građana i da se na osnovi njihovog zahtjeva pokrene istraga. Rimljani su inače svijet shvatali u sustavu zakonitosti, i za njih ništa izvan toga sustava ili nije postojalo ili nije bilo prihvatljivo. To objašnjava tu poslovičnu općinjenost Rimljana pravom i zakonima (posebno u republikansko doba), jer po njihovom shvatanju praktično ništa izvan sustava prava i zakona ne može postojati. Oni su uvijek isticali da država i bez prava i zakona (uključujući i njihovo provođenje za koje su zadužene javne institucije) ne može postojati i da se i rimski građani i stranci jedino smiju pokoravati zakonima (koji mogu imati i religiozni plašt). Zato je bilo i razumljivo da su Rimljani svaki segment ne samo svoga i ljudskog djelovanja, nego i općeg postojanja sistematiziraju kao *ius civile* (određen za rimske građane), *ius gentium* (zajednički za sve ljude) ili *ius naturalis* (zajednički za prirodu). Tako je i „lokrijska afera“ i čitav krivični postupak promatran, procesuiran i sankcioniran u okvirima *ius gentium*.

⁸⁵Hapšenje i proglašavanje krivim za počinjenje ratne zločine tridesetorojice rimskih časnika i vojnika po optužbi za počinjene ratne zločine, neprimjereno ponašanje i sramoćenje Republike upravo pokazuje svu veličinu i veličanstvenost Rimske Republike. U odnosu prema krivcima koji dolaze iz reda sopstvenih građana i pripadnici su regularne vojske Republike, od strane državnih institucija nema nikakvog popuštanja, pokušaja relativiziranja, opravdavanja, obesmišljavanja, minimiziranja, razvodnjavanja i odugovlačenja. Postoje samo činjenice, dokazi i zakoni i ništa više i prema tome se postupi i ophodi. Institucije su promptno i brzo reagirale kako bi zaštitile i interese Republike, sustav njene hegemonije i zakonski poredak. Za razliku od modernog doba gdje su u javnosti često uvriježene sintagme optužene i okrivljene „za naše ljude“ da su „heroji, a ne zločinci“ i „šta su oni nama radili“, ova 33orica su se u tadašnjoj rimskoj i italjskoj javnosti doživljavali kao oni koji su sramotili časno rimsko ime, kao prestupnici koji zaslužuju suđenje i nije se tražilo nikakvog opravdanje. Ni u rimskoj historiografiji koja je spominjala „lokrijsku aferu“ nije bilo opravdavanja ni zataškavanja onoga što se desilo u Lokriju. Samo je jedna stvar bitna, a to je da li su prekršeni zakoni, kako, kada i od koga, ko optužuje, ko i kako se dokazuje i kakva je sankcija. Ovakav pristup za jedno društvo kao što je

Povjerenstvo je tada otišlo Scipionu da sazna osobnim uvidom da li ima istine u uobičajenim glasinama o Scipionovom stilu oblačenja i ljubavi prema zadovoljstvu, kako bi to mogli javiti u Rim. Dok su bili na putu u Sirakuzu, Scipion se pripremio da se opravda, ne sa riječima, nego sa djelima. On je dao naređenja za cijelu armiju da se sakupi u Sirakuzi i floti da se pripremi za akciju kao da misli da će se sukobiti sa Kartaginjanima toga dana i na zemlji i na moru. Kada je Komisija prispjela, on ih je primio veoma ljubazno, i sljedeći dan ih je on pozvao da promatraju manevre njegovih kopnenih i pomorskih snaga, trupe kako obavljaju svoj razvoj kako u bitci, dok su se

rimsko u kojem su zakoni sve, ne bi trebalo da uopće iznenađuje jer se kršenje zakona smatralo i veleizdajom. Odnos prema fenomenu ratnih zločina od strane rimskih državnih institucija i javnosti tako pozitivno i progresivno djeluje kada se uporedi sa modernom i postmodernom gdje je suočavanje sa ratnim zločinima iz reda sopstvene zajednice ili bar sopstvenog identiteta najteže od svih polja kriminala. Toliko se tu danas nailazi na licemjerja, kukavičluka i ljudskog jada da se čovjeku može samo smučiti od manjka i onoga što je pravično i onoga što je humano i onoga što je zakonski u dobrom dijelu i institucija, i elita i običnih ljudi kada se dođe do tematike o ratnim zločinima. A takva stajališta jednostavno nemaju logike, jer je po interese država ili bilo kakvih drugih zajednica i identiteta mnogo bolje da se pridržavaju zakona i običaja po pitanju ratnih zločina. Time se šalje jasna politička poruka da se u vas može i treba pouzdati, da niste prijetvorni, da nudite povjerenje i pravdu, da ste se spremno i suočiti i osuditi greške iz sopstvenih redova, i samim tim se postaje jaka, snažna i stabilna inkluzivna i integrativna gravitaciona osovina. To su Rimljani jasno znali, pa je i postupanje u „lokrijskoj aferi“ i rimskih institucija i javnosti jedan od razloga opstojnosti rimske hegemonije, višestoljetnih savezništava i stubova rimske imperijalne moći.

Izrečene činjenice pokazuju još jednu povijesnu istinu. Heleni/Grci su čovječanstvu darovali visoku kulturu i više civilizacijske vrijednosti, ali su Rimljani podarili nešto još bitnije → civilizacijski funkcionalni sustav bez kojega bi dalji progresivni povijesni razvitak ljudske vrste bio nemoguć i neostvariv. Oni su taj civilizacijski funkcionalni sustav temeljili na tri počivajuća stupa : 1. Zakonima i institucijama koji su bili neka vrsta software. 2. Građevnoj infrastrukturi koja je bila neka vrsta hardware. 3. Ljudima koji su korisni za državu i državi koja je korisna za ljude.

⁸⁶Odluke istražnog povjerenstva pokazuju i odlučnost da se čitava stvar izvede do kraja, bez ikakvih repova koji bi ostali neriješeni i tako opterećivali buduće procese, ali i visoki stupanj ljutnje prema onima koji su se usudili da prekrše rimske zakone, sramote Republike i štete njenim interesima i višim ciljevima.

brodovi u luci angažirali u lažnoj pomorskoj bitci. Tada su pretor i povjerenici odvedeni na inspekciju arsenala i magacina i drugih priprema za rat, i utisak učinjen od cjeloga i svakoga pojedinačnog detalja je bio takav da ih je ubijedio da ako ovaj zapovjednik /Publije Scipion op. S.M./ ne bude mogao pobijediti Kartaginu, to niko neće ikad moći. Oni su mu ponudili da otplovi u Afriku sa božanskim blagoslovom i ispunili su što je moguće brže nade i iščekivanja zbog kojih su ga centurije /u smislu izbornih jedinica – komicija op. S.M./ jednoglasno izabrale za svoga konzula. Oni su ostali u takvom veselom raspoloženju da su izgledali da izriču objavu pobjede, a ne samo obični izvještaj o veličanstvenim pripremama za rat. Pleminije i njegovi suzdruzi kriminalci su bili bačeni u zatvor čim su stigli u Rim. Kada su ih /plebejski op. S.M./ tribuni prvi put izveli pred narod, misli svih su bile pune patnji Lokrana i nisu ostavile prostora za sažaljenje. Ali nakon što su bili izvođeni nekoliko puta, osjećanja prema njima su postala značajno manje ogorčena. Sakaćenje koje je Pleminije pretrpio i misao o odsutnom /Publiju op. S.M./ Scipionu koji se sprijateljio sa njim priklonili su narod u njegovu korist. Ipak, prije nego što je suđenje bilo završeno, on je umro u zatvoru. Klodije Licinije u trećoj knjizi svoje “Rimske historije” kaže da je Pleminije podmitio neke ljude da postave vatre u različite dijelove Grad za vrijeme Igara koje je Scipion Afrikanac slavio, zbog ispunjenja zavjeta, za vrijeme svoga drugog konzulata, da mu /Pleminiju op. S.M./ daju mogućnost za probijanje iz zatvora i bijeg. Zavjera je otkrivena i on je po nalogu Senata poslan u *Tullianum*. Nikakav dalji postupak što se tiče Scipiona se nije desio, izuzev u Senatu gdje su svi povjerenici i /plebejski op. S.M./ tribuni govorili u tako sjajnim izrazima o zapovjedniku i njegovoj floti i armiji da je Senat odlučio da ekspedicija u Afriku počne što je moguće brže. Dali su /senatori op. S.M./ Publiju Scipionu dozvolu da iz armija na Siciliji izabere one trupe koje bi volio da povede sa sobom, i šta bi on ostavio u kontroli otoka.”)

Livije, XXX, 24: *per eos dies Cn. Servilius consul, haud dubius, quin pacatae Italiae penes se gloria esset, velut pulsum ab se Hannibalem persequens in Siciliam, inde in Africam transiturus, traiecit. quod ubi Romae vulgatum est, primo censuerant patres, ut praetor scriberet consuli senatum*

aequum censere in Italiam reverti eum; dein cum praetor spreturum eum litteras suas diceret, dictator ad id ipsum creatus P. Sulpicius pro iure maioris imperii consulem in Italiam revocavit.

(„Konzul Gnej Servilije⁸⁷, potpuno uvjeren da zasluga o obnovi mira u Italiji pripada njemu i da je to bio on koji je otjerao Hanibala iz zemlje, slijedio je kartaginskog zapovjednika do Sicilije, namjeravajući da preplovi odatle u Afriku. Kada je ovo postalo poznato u Rimu, Senat je odlučio da mu pretor piše i obavijesti ga da Senat smatra da bi on po pravu trebao ostati u Italiji. Pretor je izjavio da Servilije ne bi obratio pažnju na pismo od njega /koje bi poslao pretor op. S.M./, i onda je bilo odlučeno da se imenuje za diktatora Publije Sulpicije⁸⁸, i da on na osnovi svoje nadređenosti opozove konzula u Italiju.“)

Livije, XXX, 27: *principio insequentis anni M. Servilius et Ti. Claudius senatu in Capitolium vocato de provinciis rettulerunt. Italiam atque Africam in sortem coici, Africam ambo cupientes, volebant. ceterum Q. Metello maxime adnitante neque negata neque data est Africa; consules iussi cum tribunis plebis agere, ut, si iis videretur, populum rogarent, quem vellent in Africa bellum gerere. omnes tribus P. Scipionem iusserunt. nihilo minus consules provinciam Africam — ita enim senatus decreverat—in sortem coniecerunt. Ti. Claudio Africa evenit, ut quinquaginta navium classem, omnes quinqueremes, in Africam traiceret parique imperio cum P. Scipione imperator esset.*

(„Početkom sljedeće godine /misli se na mart i rano proljeće 202. god. p. n. e., prije bitke kod Zame op. S.M./ Marko Servilije i Tiberije Klaudije⁸⁹ su sazvali Senat na Kapitol i postavili pitanje provincija /tj. raspored provincija i mandata za njih dvojicu op. S.M./. Oni su željeli da se ždrijeb održi za /mandatne provincije op. S.M./ Italiju i Afriku, a obojica su zainteresirana da dobiju Afriku /tj. komandu nad rimsko – italском armijom u Africi kojom je

⁸⁷Cnaeus Servilius Caepio, konzul za mandatni period mart 203. - mart 202. god. p. n. e.

⁸⁸Publius Sulpicius Galba Maximus, konzul za mandatne periode mart 211. – mart 210. i mart 200. – mart 199. god. p. n. e., diktator u 203. god. p. n. e.

⁸⁹Marcus Servilius Pulex Geminus i Tiberius Claudius Nero, konzuli za mandatni period mart 202. – mart 201. god. p. n. e.

tada zapovijedao Publije Scipion op. S.M./ Ali zahvaljujući poglavito naporima Kvinta Metela⁹⁰, Afrika nije bila niti odbijena niti još bila predata. Konzulima je bilo naloženo da se dogovore sa plebejskim tribunima da, sa njihovim odobrenjem, iznesu pred narod /misli se tributske komicije op. S.M./ pitanje koga bi oni željeli da vodi rat u Africi. Svi tribusi /izborne jedinice op. S.M./ su glasale za Publija Scipiona. Uprkos tome, konzuli su ždrijebali Afriku kao provinciju, jer je Senat tako bio odlučio. Afrika /kao mandatna provincija op. S.M./ je pripala /ždrijebom op. S.M./ Tiberiju Klaudiju, sa odredbom da on treba preuzeti flotu od 50 brodova, sve kvinkvereme⁹¹, i da bi on trebao biti zapovjednik sa jednakim autoritetom /misli se imperijem⁹² op. S.M./ koji je imao Publije Scipion.“)

Livije, XXX, 28: *inter haec simul spes simul cura in dies crescebat, nec satis certum constare apud animos poterat, utrum gaudio dignius esset Hannibalem post sextum decimum annum ex Italia decedentem vacuam possessionem eius reliquisse populo Romano, an magis metuendum, quod incolumi exercitu in Africam transisset: locum nimirum, non periculum mutatum; cuius tantae dimicationis vatem, qui nuper decessisset, Q. Fabium haud frustra canere solitum graviolem in sua terra futurum hostem Hannibalem, quam in aliena fuisset. nec Scipioni aut cum Syphace, inconditae barbariae rege, cui Statorius semilix docere exercitus solitus sit, aut cum socero eius Hasdrubale, fugacissimo duce, rem futuram aut tumultuariis exercitibus ex agrestium semerum turba subito conlectis, sed cum Hannibale, prope nato in praetorio patris, fortissimi ducis, alio atque educato inter arma, puero quondam milite, vixdum iuvene imperatore, qui senex vincendo factus Hispanias, Gallias, Italiam ab Alpibus ad fretum monumentis ingentium rerum complexset. ducere exercitum aequalem*

⁹⁰Quintus Caecilius Metellus, konzul za mandatni period mart 206. – mart 205. god. p. n. e. i diktator u 205. god. p. n. e.

⁹¹Tip broda nazvan „Petica“/„Petice“ (grčki: πεντήρης/pentere; latinski: *quinq̄ueremis* /kvinkvereme).

⁹²*Imperium*, visoki nivo državnih ovlaštenja, moći, prava i odgovornosti koji je uključivao i komandu nad armijom.

stipendiis suis, duratum omnium rerum patientia, quas vix fides fiat homines passos, perfusum miliens cruore Romano, exuvias non militum tantum sed etiam imperatorum portantem. multos occursuros Scipioni in acie, qui praetores, qui imperatores, qui consules Romanos manu sua occidissent, muralibus vallaribusque insignes coronis, pervagatos capta castra, captas urbes Romanas. non esse hodie tot fasces magistratibus populi Romani, quot captos ex caede imperatorum prae se ferre posset Hannibal. has formidines agitando animis ipsi curas et metus augebant, etiam quod, cum adsuissent per aliquot annos bellum ante oculos aliis atque aliis in Italiae partibus lenta spe in nullum propinquum debellandi finem gerere, erexerant omnium animos Scipio et Hannibal uelut ad supremum certamen comparati duces. iis quoque quibus erat ingens in Scipione fiducia et uictoriae spes quo magis in propinquam eam imminebant animis eo curae intentiores erant. haud dispar habitus animorum Carthaginensibus erat quos modo petisse pacem, intuentes Hannibalem ac rerum gestarum eius magnitudinem, paenitebat, modo cum respicerent bis sese acie uictos, Syphacem captum, pulsos se Hispania, pulsos Italia, atque ea omnia unius uirtute et consilio Scipionis facta, uelut fatalem eum ducem in exitium suum natum horrebant.

(„Sve ovo vrijeme /između pobjede nad Sifaksom i Hasdrubalom ben Giskom i bitke kod Zame op. S.M./ narastale su tenzije, i nade i strahovi su postajali jači. Ljudi se nisu mogli odlučiti da li da se više raduju činjenici da je na kraju 16te godine /svoga boravka u Italiji op. S.M./ Hanibal /sa svojim trupama op. S.M./ konačno evakuirao Italiju i ostavio Rimu neosporeni posjed u njoj, ili da se više plaše što se on iskrcao u Africi sa svojom neokrnjenom vojnom snagom. Oni su govorili „mjesto opasnosti je promijenjeno /iz Italije u Afriku op. S.M./, ali ne i sama opasnost /tj. Hanibal sa svojom armijom op. S.M./“. Kvint Fabije /Maksim Kunktator op. S.M./, koji je bio upravo umro, predviđao je kako će velika borba biti kada je on izjavio u proročanskim tonovima da će Hanibal biti mnogo strašniji protivnik u svojoj sopstvenoj zemlji nego što je bio na stranom tlu. /Publije op. S.M./, Scipion nema posla sa Sifaksom, čiji podanici su nedisciplinirani barbari i čiju armiju je uglavnom predvodio Statorije, koji je bio nešto više od taborskog sluga, niti sa Sifaksovim nedostižnim puncem Hasdrubalom niti sa polovično naoružanom masom seljaka na brzinu skupljenim sa polja. To je

Hanibal sa kojim se on morao susresti, koji je bio rođen u stožeru svoga oca, toga najhrabrijeg od zapovjednika, odgajanog i podizanog usred otužja, vojnik dok je još bio dječak, i čak jedva da je izašao iz svoje tinejdžerske dobi bio je u visokom zapovjedništvu. On je prošao glavni dio svoje zrele dobi nižući pobjedu za pobjedom i ispunio je Hispaniju, Galiju i Italiju od Alpa pa do južnoga mora sa spomenicima moćnih djela. Ljudi koje on predvodi su njegovi suvremenici, očeličeni nebrojenim teškoćama kao što teško uvjerljivo da su ti ljudi prošli bezbroj puta ukaljšani sa rimskom krvlju, opterećeni sa plijenom skinutim sa tijela ne samo od običnih vojnika, nego čak i od glavnih komandanata. /Publije op. S.M./ Scipion će sresti na bojnopolju mnoge koji su sa svojim rukama ubijali pretore, zapovjednike, konzule Rima, i koji su sada ukrašeni sa slikanim vijencima nakon što su po svojoj volji kretali se po rimskim taborima i gradovima koja su oni bili zauzeli. Sve *fascēs* koje se nose pred rimskim magistratima danas nisu toliko brojne kao one koje bi Hanibal mogao dati nositi pred njim, a koje su uzete sa bojnopolja kada je vrhovni zapovjednik bio ubijen. Na osnovi takvih mračnih prognoza oni /Rimljani op. S.M./ su povećavali svoje strahove i zebnje. I bio je još jedan razlog za strahovanje. Oni /Rimljani op. S.M./ su bili naviknuti da vide rat kako se prvo odvija u jednom dijelu Italije, zatim u drugom bez mnogo nade da bi se doveo do kraja. Sada, ipak, sve misli su bili okrenute na Scipiona i Hanibala, izgledalo je kao da su se oni namjerno usmjeravali jedan drugog na konačnu i odlučnu borbu. Čak i oni koji su imali najveće povjerenje u Scipiona i nosili se najvećim nadama da bi on mogao biti pobjedonosan su postajali sve nervozniji i uznemireniji kako su shvatali da se sudbinski čas približavao. Kartaginjani su bili u sličnom raspoloženju. Kada su pomislili na Hanibala i veličinu njegovih podviga koje je on učinio oni su žalili što su molili za mir. Ali kada su oni bili protjerani iz Hispanije i zatim iz Italije, i kada je sve ovo bilo rezultat odlučne hrabrosti jednoga čovjeka, i da je ovaj čovjek Scipion, oni su se plašili njega jer su mislili da mu je bilo predodređeno rođenjem da bude njihova propast.“)

Livije, XXX, 36: *tum ad Tynetem eodem quo antea loco castra posita, legatique triginta ab Carthagine ad Scipionem venerunt. et illi quidem multo miserabilius quam antea, quo magis cogebat fortuna, egerunt; sed aliquanto minore cum misericordia ab recenti memoria perfidiae auditi sunt. in consilio*

quamquam iusta ira omnes ad delendam stimulabat Carthaginem, tamen cum et quanta res esset et quam longi temporis obsidio tam munitae et tam validae urbis reputarent, et ipsum Scipionem expectatio successoris venturi ad paratam alterius labore ac periculo finiti belli famam sollicitaret, ad pacem omnium animi versi sunt.

(„Rimljani su zatim /neposredno nakon bitke kod Zame⁹³ i nove bitke i pobjede od 17. XII 202. god. p. n. e. nad numidskom armijom koju je vodio Vermina, sin kralja Sifaksa op. S.M./ponovo zauzeli svoju staru poziciju u Tunisu, i ovdje je /kartaginsko op. S.M./ izaslanstvo od 30 delegata imalo razgovor sa /Publijem op. S.M./ Scipionom. Iako su oni usvojili mnogo ponizniji ton nego što je to bio slučaj u prethodnoj prilici /kada su pregovarali op. S.M./, pošto su zaista to njihove očajne okolnosti zahtijevale, oni su bili saslušani sa mnogo manje simpatije zbog njihovog nedavnog kršenja vjere /postignutih dogovora op. S.M./. U početku je ratno vijeće /rimsko – italske armije u Africi op. S.M./, podstaknuto pravednim ogorčenjem, bilo sklono potpunom uništenju Kartagine. Kada su, međutim, oni razmislili o veličini ovoga zadatka i dužini vremena koje bi se utrošilo da se zauzme tako snažan i dobro utvrđen grad, osjetili su značajno oklijevanje. /Publije op. S.M./ Scipion se također i plašio da bi mogao doći njegov nasljednik /na mjestu komandanta armije u Africi op. S.M./ i zatražiti slavu završetka rat, nakon što je put za to bio pripremljen mukama i opasnostima drugoga čovjeka /misli se na Publija Scipiona op. S.M./. Dakle, donešena je jednoglasna odluka u korist mira /a ne napada na samu Kartaginu op. S.M./.“)

Livije, XXX, 38: *Romae ad nuntium primum rebellionis Carthaginensium trepidatum fuerat, iussusque erat Ti. Claudius mature classem in Siciliam ducere atque inde in Africam traicere, et alter consul M. Servilius ad urbem morari, donec, quo statu res in Africa essent, sciretur. segniter omnia in comparanda deducendaque classe ab Ti. Claudio consule facta erant, quod patres de pace P. Scipionis potius arbitrium esse, quibus legibus daretur, quam consulis censuerant.*

⁹³Najvjerojatnije u drugoj polovici oktobra 202. god. p. n. e., možda 19. i 20. X.

(„Prve vijesti o obnovi neprijateljstava /misli se na prekršaj primirja⁹⁴ op. S.M./ od strane Kartagine stvorile su značajnu uznemirenost u Rimu. /Konzulu op. S.M./ Tiberiju Klaudiju je naređeno da bez odlaganja odvede flotu na Siciliju i odatle u Afriku. Drugom konzulu je bilo naređeno da ostane u Gradu dok situacija u Africi ne bude u potpunosti poznata. Tiberije Klaudije je bio do krajnosti spor u pripremanju i isplavljanju svoje flotile na more, pa je Senat odlučio da radije /Publije op. S.M./ Scipion, nego konzul, bi trebao da bude ovlašten da odredi uvjete po kojima se trebao odobriti mir.“)

Livije, XXX, 40 - 41: *creati consules Cn. Cornelius Lentulus, P. Aelius Paetus; praetores M. Iunius Pennus, cui sors urbana evenit, M. Valerius Falto Bruttios, M. Fabius Buteo Sardiniam, P. Aelius Tubero Siciliam est sortitus. De provinciis consulum nihil ante placebat agi quam legati Philippi regis et Carthaginiensium auditi essent; belli finem alterius, alterius principium prospiciebant animis. Cn. Lentulus consul cupiditate flagrabat provinciae Africae, seu bellum foret, facilem victoriam, seu iam finiretur, finiti tanti belli se consule gloriam petens. negare itaque prius quicquam agi passurum quam sibi provincia Africa decreta esset, concedente conlega, moderato viro et prudenti, qui gloriae eius certamen cum Scipione, praeterquam quod iniquum esset, etiam impar futurum cernebat. Q. Minucius Thermus et M'. Acilius Glabrio tribuni plebis rem priore anno nequiquam temptatam ab Ti. Claudio consule Cn. Cornelium temptare aiebant; ex auctoritate patrum latum ad populum esse cuius vellent imperium in Africa esse; omnes quinque et triginta tribus P. Scipioni id imperium decrevisse.*

⁹⁴Prekršaj primirja, ustanovljenog prije bitke kod Zame, se konkretno odnosio na zarobljavanje i prisvajanje većega dijela rimskoga transportnog konvoja, a koji se uslijed vremenskih okolnosti našao u kartaginskom području, i iznimno loše postupanje Kartaginjana prema izaslanicima koje im je bio poslao Publije Scipion. Liv. XXX, 24 – 25; App. Pun. 34 – 35. Nakon saznanja o lošem i nediplomatskom odnosu Kartaginjana prema njegovim izaslanicima, Publije Scipion je prekinuo primirje i sada su se stvari odvijale prema vođenju odsudne bitke kod Zame. Kasnije je pokušana uspostava još jednog primirja i to na inicijativu Hanibala, preko Masinise, a što je Publije Scipion prihvatio. Međutim, ovaj pokušaj primirja su odbili Kartaginjani na svojoj skupštini. App. Pun. 37 – 39.

multis contentionibus et in senatu et ad populum acta res postremo eo deducta est ut senatui permitterent. patres igitur iurati—ita enim convenerat—censuerunt uti consules provincias inter se compararent sortirentur uter Italiam, uter classem navium quinquaginta haberet; cui classis obvenisset in Siciliam navigaret; si pax cum Carthaginiensibus componi nequisset, in Africam traiceret; consul mari, Scipio eodem quo adhuc iure imperii terra rem gereret; si condiciones convenirent pacis, tribuni plebis populum rogarent utrum consulem an P. Scipionem iuberent pacem dare, et quem, si deportandus exercitus victor ex Africa esset, deportare; si pacem per P. Scipionem dari atque ab eodem exercitum deportari iussissent, ne consul ex Sicilia in Africam traiceret. alter consul, cui Italia evenisset, duas legiones a M. Sextio praetore acciperet. P. Scipioni cum exercitibus, quos haberet, in provincia Africa prorogatum imperium.

(„Zatim su održani izbori /za magistrature za period mart 201. – mart 200. god. p. n. e. op. S.M./.⁹⁵ Za konzule su bili izabrani Gnej Kornelije Lentul i Publije Elije Pet, kao pretori Marko Junije Pen, koji je dobio gradsku preturu, Marko Valerije Falt, kojem je /kao mandatna provincija pripala op. S.M./ Brutija, Marko Fabije Buteo kojem je /kao provincija pripala op. S.M./ pripala Sardinija, Publije Elije Tuberon, kojem je /kao provincija op. S.M./ dodijeljena Sicilija. Što se tiče provincija za konzule, senatori nisu bili skloni da razmatraju ovu stvar dok se ne saslušaju izaslanici /makedonskog op. S.M./ kralja Filipa /V Antigonida op. S.M./ i Kartaginjana. Oni su predviđali kraj jednoga rata, početak drugoga. Konzul Gnej Lentul, bio je podstaknut željom da dobije Afriku kao svoju /mandatnu op. S.M./ provinciju, težeći ka lakoj pobjedi ako se rat nastavi, ili ako se već završi, slavi jer je tako veliki rat priveden kraju u njegovom konzulatu. Prema tome, izjavio je da on neće dozvoliti da se ista poduzima prije nego što mu se dekretom /Senata op. S.M./ Afrika ne dodijeli kao /mandatna op. S.M./ provincija. Njegov kolega,

⁹⁵Izbori su bili zakašnjeli, pa novi konzuli nisu stupili na dužnost 15. III 201. god. p. n. e. kada je to trebalo da se uradi. Praktično je Republika bila nekoliko dana bez konzula, jer zbog atmosferskih prilika izbori nisu bili održani, pa je kada su Marko Servilije i Tiberije Klaudije 14. III 201. god. p. n. e. prestali obnašati konzulsku dužnost, nije ih imao ko zamijeniti.

umjereni i razumni čovjek, je ustuknuo. On /konzul Elije Pet op. S.M./ je smatrao da bi nastojanje da se otme od /Publija op. S.M./ Scipiona slava /pobjede u II punskom ratu op. S.M./ bilo ne samo nepravedno nego i beznačajno. Kvint Minucije Term⁹⁶ i Manije Acilije Glabrio⁹⁷, plebejski tribuni izjavili su da Gnej Kornelije pokušava ono što je prethodne godine bezuspješno pokušao konzul Tiberije Klaudije. Na osnovi autoriteta senatora, pitanje koga bi oni željeli da ima vrhovnu komandu u Africi je izneseno pred narod /misli se na skupštinu : tributske komicije op. S.M./. Svih 35 tribusa /u ovom kontekstu izbornih jedinica u koje su raspoređeni rimski građani op. S.M./ je /glasanjem op. S.M./ dodijelilo /bolje reći produžilo op. S.M./ ovu komandu /Publiju op. S.M./ Scipionu. Nakon mnogih sporova, dok je stvar bila pred Senatom i pred narodom /misli se na skupštinsko odlučivanje op. S.M./, odluka /o rasporedu provincijskih mandata novim konzulima op. S.M./ je na kraju ostavljena Senatu. Zato su senatori pod zakletvom, jer je takav bio dogovor, odlučili da bi konzuli trebali odrediti svoje provincije /u smislu mandatnih zaduženja i zapovjedništava op. S.M./ međusobnim dogovorom ili ždrijebom, koji od njih bi trebao da ima Italiju i koji flotu od 50 brodova. Onaj koji bi dobio flotu, trebao je oploviti za Siciliju i ako ne bude ugovoren mir sa Kartaginom, on bi trebao preći u Afriku. Konzul bi trebao voditi operacije na moru, a /Publije op. S.M./ Scipion na kopnu, sa istim ovlaštenjima kao i do sada. Ako bi se dogovorili mirovni uvjeti, plebejski tribuni su trebali iznijeti pred narod /misli se na skupštinu : tributske komicije op. S.M./ pitanje da li će konzul ili Publije Scipion zaključiti mir, i ako pobjednička armija treba da bude dovedena iz Afrike, ko bi je doveo natrag. Ako narod odredi da se mir utvrdi preko Publija Scipiona, i da također on dovede armiju dovede natrag, konzul neće prelaziti sa Sicilije u Afriku. Drugi konzul, kojem bi pripala Italija, trebao je dobiti dvije legije od pretora Marka Sekstija. /Publije op. S.M./ Scipion je dobio produženje svoga zapovjedništva i zadržao je armije koje je imao u Africi.“)

⁹⁶*Quintus Minucius Thermus*, on se spominje kao visoki časnik u afričkoj armiji pod komandom Publija Scipiona. Neposredno pred bitku kod Zame, vodio je uspješan napad na kartaginski transportni karavan. *App. Pun.* 36.

⁹⁷*Manius Acilius Glabrio*, konzul u periodu mart 191. – mart 190. god. p. n. e.

Livije, XXX, 41: *consuli quinquaginta navium classis ex duabus classibus, Cn. Octavi, quae in Africa esset, et P. Villi, quae Siciliae oram tuebatur, decreta, ut quas vellet naves deligeret. P. Scipio quadraginta naves longas, quas habuisset, haberet.*

(„Bez obzira koji konzul bi dobio Afriku kao svoju provinciju, trebao je izabrati 50 brodova iz dvije flote, tj. one kojom je Gnej Oktavije komandovao u afričkim vodama i one sa kojom je Publije Vilije⁹⁸ čuvao sicilijansku obalu. Publije Scipion je trebao da zadrži 40 ratnih brodova koje je imao.“)

Livije, XXX, 42: *ac plus paene parcendo victis quam vincendo imperium auxisse.*

(„Više ste sa blagošću prema pobijeđenima, nego sa samim osvajanjem, proširili svoju vlast.“)

Livije, XXX, 43: *inclinatis omnium ad pacem animis Cn. Lentulus consul, cui classis provincia erat, senatus consulto intercessit. tum M'. Acilius et Q. Minucius tribuni plebis ad populum tulerunt, vellent iuberentne senatum decernere, ut cum Carthaginiensibus pax fieret; et quem eam pacem dare, quemque ex Africa exercitum deportare iuberent. de pace 'uti rogas' omnes tribus iusserunt; pacem dare P. Scipionem, eundem exercitum deportare. ex hac rogatione senatus decrevit, ut P. Scipio ex decem legatorum sententia pacem cum populo Carthaginiensi, quibus legibus ei videretur, faceret.*

(„Dok su svi /senatori op. S.M./ bili u korist mira /sa Kartaginom op. S.M./, konzul Gnej Lentul, koji je komandovao flotom, spriječio je Senat da donese bilo kakvu rezoluciju /po ovom pitanju op. S.M./. Odmah zatim dvojica plebejskih tribuna Manije Acilije i Kvint Minucije su pred narod /misli se na tributske komicije op. S.M./ iznijeli sljedeća pitanja : Je li njihova volja da bi Senat trebao da donese dekret sa zaključkom o miru sa Kartaginom? Ko bi trebao da zaključi mir? i Ko bi trebao da dovede armiju iz Afrike? Na pitanje o miru, svi tribusi su glasali pozitivno. Oni su također odobrili da bi /Publije

⁹⁸*Publius Vilius*

op. S.M./ trebao da sklopi mir i dovede armiju kući. U skladu sa ovom odlukom Senat je odredio da bi Publije Scipion trebao u dogovoru sa deset komesara /decemvirima op. S.M./ sklopi mir sa Kartaginom pod uvjetima za koje on misli da su pravilni.“)

Livije, XXX, 44: *saepe postea ferunt Scipionem dixisse Ti. Claudii primum cupiditatem, deinde Cn. Corneli fuisse in mora, quo minus id bellum exitio Carthagini finiret.*

(„Tradicija spominje anegdodu za koju se govori da ju je /Publije op. S.M./ Scipion često navodio, a to je da je samo zahvaljujući ljubomornoj ambiciji Tiberija Klaudija i kasnije Gneja Kornelija rat se nije završio sa destrukcijom Kartagine.“)

Livije, XXXI, 12: *litterae deinde in senatu recitatae sunt Q. Minucii praetoris, cui Bruttii provincia erat: pecuniam Locris ex Proserpinae thesauris nocte clam sublatam, nec, ad quos pertineat facinus, vestigia ulla extare. indigne passus senatus non cessari ab sacrilegiis, et ne Pleminius quidem, tam clarum recensque noxae simul ac poenae exemplum, homines detertere.*

(„Poruka je bila pročitana u Senatu od Kvinta Minucija⁹⁹, pretora koji je zapovijedao u Brutiju, u kojoj on navodi da je u toku noći iz hrama Proserpine u Lokriju bio ukraden novac i da nema tragova koji su počinitelji zločina. Senat je bio veoma ljut što se ovaj čin svetogrđa još uvijek događa i da ga čak primjer Pleminija, koji je bio poznat po ovome zločinu i kazni koja je brzo uslijedila, nije djelovao za odvraćanje.).

Livije, XXXIV, 44: *Q. Pleminius, qui propter multa in deos hominesque scelera Locris admissa in carcerem coniectus fuerat, comparaverat homines, qui pluribus simul locis urbis nocte incendia facerent, ut in consternata nocturno tumultu civitate refringi carcer posset. ea res indicio consciorum palam facta delataque ad senatum est. Pleminius in inferiorem demissus carcerem est necatusque.*

⁹⁹Q. Minucius, pretor za 200. god. p. n. e.

(„Kvint Pleminije, koji je zbog zločina počinjenih protiv bogova i ljudi bio bačen u zatvor, iskoristio je priliku dok su svi bili okupirani spektaklom na igrama da zajedno sa grupom ljudi u toku noći postavi vatre na različitim tačkama u Gradu kako bi mogao pobjeći iz tamnice za vrijeme konfuzije koju bi stvorili. Zavrjeva je bila otkrivena od strane nekih njegovih saučesnika i informacija je bila iznesena pred Senat. Pleminije je bio bačen u najdublju tamnicu i pogubljen“).

Livije, XXXVII, 34: *per eos forte dies legatus ab Antiocho in castra venerat Byzantius Heraclides, de pace adferens mandata; quam impetrabilem fore magnam ei spem attulit mora et cunctatio Romanorum, quos, simul Asiam attigissent, effuso agmine ad castra regia ituros crediderat. statuit tamen non prius consulem adire quam P. Scipionem, et ita mandatum ab rege erat. in eo maximam spem habebat, praeterquam quod et magnitudo animi et satietas gloriae placabilem eum maxime faciebat, notumque erat gentibus, qui victor ille in Hispania, qui deinde in Africa fuisset, etiam quod filius eius captus in potestate regis erat. is ubi et quando et quo casu captus sit, sicut pleraque alia, parum inter auctores constat. alii principio belli, a Chalcide Oreum petentem, circumventum ab regiis navibus tradunt; alii, postquam transitum in Asiam est, cum turma Fregellana missum exploratum ad regia castra, effuso obviam equitatu cum reciperet sese, in eo tumultu delapsus ex equo cum duobus equitibus oppressus, ita ad regem deductus esse. illud satis constat, si pax cum populo Romano maneret hospitiumque privatim regi cum Scipionibus esset, neque liberalius neque benignius haberi colique adolescentem quam cultus est potuisse. ob haec cum adventum P. Scipionis legatus expectasset, ubi is venit, consulem adit petitque ut mandata audiret.*

(„Za vrijeme ovoga intervala /dok je rimsko – italska armija koja je prešla Helespont u taboru čekala dolazak Afrikanca op. S.M./, Heraklid iz Bizanta je stigao u tabor sa instrukcijama od Antioha /III. op. S.M./ da pregovara o miru. On je bio pod utiskom da jednom kada Rimljani dođu u Aziju oni će, bez odlaganja, napredovati prema kraljevskom taboru, i njihovo ostajanje na Helespontu učinilo ga je veoma optimističnim za dobijanje povoljnih uvjeta mira. Heraklid je ipak odlučio da se ne pristupa konzulu /Luciju Scipionu op.

S.M./ dok ne razgovara sa Publije Scipionom, i zaista su bile takve kraljeve instrukcije. Njegove nade su poglavito ležale na njemu /Scipionu Afrikanu op. S.M./, jer Scipionova veličina duše i svjesnost da je on imao dovoljno slave su ga učinile umjerenim i obzirnim. Cijeli svijet je također znao šta je on bio kada je bio pobjedonosan u Hispaniji i Africi, a postojala je također i činjenica da je njegov /Afrikanac op. S.M./ sin bio zarobljenik i u kraljevim rukama. Što se tiče toga gdje i kada ili kako je on bio zarobljen, autoriteti /misli se na izvore koje je Livije koristio op. S.M./ se razlikuju. Neki tvrde je to bilo na početku rata kada je on na putu od Halkide do Oreuma bio presretnut od kraljevskih brodova. Drugi kažu da je nakon iskrcavanja u Aziji, on bio poslan sa odredom fregelanske konjice da izviđa prema kraljevskom taboru, i kada je velika skupina konjice izašla da ga presretne, on se povukao i u konfuziji pao sa konja i sa drugom dvojicom vojnika bio nadjačan, i pod ovim okolnostima bio doveden pred kralja. Općenito se tvrdi da mladić nije mogao biti bolje tretiran i ophođen sa većom ljubaznošću i velikodušnošću čak i da je mir sa Rimom bio preovladao /tj. da nije bio izbio rat i da mladić nije bio zarobljenik op. S.M./ i da su osobne veze gostoprinstva između kralja i Scipiona ostale neprekinute.¹⁰⁰ Zbog ovih razloga, izaslanik je čekao da Scipion /Afrikanac op. S.M./ dođe i po njegovom dolasku on je pristupio konzulu i zamolio ga za audijenciju kako bi on mogao da iznese svoje instrukcije.“¹⁰¹

¹⁰⁰I u modernoj historiografiji još uvijek nije oficijelno razriješeno pitanje gdje, kada i kako je zarobljen Lucije Kornelije Scipion, mlađi sin Afrikanca. Nije nerealno pomisliti da je vjerojatnija mogućnost po kojoj je Lucije zarobljen početkom rata, a ne dok je bio na izvidničkoj misiji, jer se on nalazio dugo u zarobljeništvu, gdje mu nije nedostajalo luksuza i komfora (koje je bilo i pretjerano) i boravio je i na seleukidskom dvoru. Po Polibiju, mlađi Afrikančev sin je bio zarobljen na početku rata, a i po Diodoru, Apijan, Kasiju Dionu, Justinu (tj. Pompeju Trogu), *de Viris Illustribus*, bi se dalo naslutiti da je zarobljen dok se nalazio u egejskom bazenu i plovio, a ne na maloazijskom frontu.

¹⁰¹Heraklid je braći Scipionima i drugim okupljenim na audijenciji iznio sljedeću ponudu Antioha III. za mir:

Livije, XXXVII, 36: *legatus postquam nihil aequi in consilio impetrare se censebat, privatim—sic enim imperatum erat—P. Scipionis temptare animum est conatus. omnium primum filium ei sine pretio redditurum regem dixit; deinde ignarus et animi Scipionis et moris Romani, auri pondus ingens pollicitus, et nomine tantum regio excepto societatem omnis regni, si per eum pacem impetrasset. ad ea Scipio: “quod Romanos omnes, quod me ad quem missus es ignoras, minus miror, cum te fortunam eius a quo venis ignorare cernam. Lysimachia tenenda erat, ne Chersonesum intraremus, aut ad Hellespontum obsistendum, ne in Asiam traiceremus, si pacem tamquam ab sollicitis de belli eventu petituri eratis; concesso vero in Asiam transitu et non solum frenis, sed etiam iugo accepto quae disceptatio ex aequo, cum imperium patiendum sit, relicta est? ego ex munificentia regia maximum donum filium habebō; aliis, deos precor, ne umquam fortuna egeat mea; animus certe non egebit. pro tanto in me*

-
1. Neće imati pretenzija u Europi, predati će i u Maloj Aziji ili bilo gdje u njegovoj domeni ono za što Rimljani tvrde da su bili na strani Rima.
 2. Antioh će platiti i polovinu troškova rata.
 3. Seleukidski izaslanik je pozivao Rimljane da svoju vlast ograniče na Europu, jer je i to već velika imperija. Ali da ako ipak oni žele da anektiraju neke dijelove Male Azije, Antioh III. je spreman i da radi mira, ali pod uvjetoma da je to definirano jasnim granicama, da popusti pred „rimskom pohlepom za teritorijem“.

Rimljani su ponudili sljedeće uvjete :

1. Pošto je kralj Antioh III. bio odgovoran za izbijanje rata, mora platiti sve troškove rata.
2. Garnizoni moraju biti povučeni ne samo iz maloazijskih pokrajina Jonije i Eolide, nego iz svih maloazijskih gradova, i te maloazijske zajednice bi se trebale tretirati slobodnim isto kao i oslobođeni polisi u balkanskoj Grčkoj nakon II. makedonskog rata.
3. Antioh III. mora predati sve svoje maloazijske posjede zapadno od planinskog lanca Taurus.

Liv. XXXVII, 35.

munere gratum me in se esse sentiet, si privatam gratiam pro private beneficio desiderabit; publice, nec habebō quicquam ab illo nec dabo. quod in praesentia dare possim, fidele consilium est. abi, nuntia⁶ meis verbis, bello absistat, pacis condicionem nullam recuset.” nihil ea moverunt regem, tutam fore belli aleam ratum, quando perinde ac victo iam sibi leges dicerentur. omissa igitur in praesentia mentione pacis totam curam in belli apparatus intendit.

(„Izaslanik /Heraklid iz Bizanta op. S.M./ je došao do zaključka da, što se tiče Vijeća /na kojemu je održana njegova audijencija op. S.M./, on neće dobiti razumne uvjete /po seleukidske interese op. S.M./, i u skladu sa svojim instrukcijama, on je pokušao da nešto učini u privatnom razgovoru sa Scipionom /Afrikancem op. S.M./. Počeo je tako što je rekao da će mu kralj vratiti sina bez otkupnine, a potom, ne poznavajući Scipionov karakter i rimske običaje, on mu je ponudio golemi mito ako on dobije mir kroz njegovo /Afrikančevo op. S.M./ zalaganje, i također puni udio u vladarskoj moći, izuzev samo kraljevskog naslova. Scipion je odgovorio: „Tvoje neznanje o Rimljanima u cjelini, i o meni posebno kao onome kome si poslan je manje iznenađujuće nego što je tvoje neznanje o situaciji u kojoj se nalazi čovjek /Antioh III. op. S.M./ od koga si došao. Trebali ste da držite Lizimahiju kako bi spriječili naš ulazak na Hersonez ili ste nam se trebali suprotstaviti na Helespontu kako bi spriječili naš prelazak u Aziju, ako ste namjeravali tražiti mir od nas kao od onih koji su bili zabrinuti zbog rata. Ali sada, kada ste ostavili /helespontski op. S.M./ prijelaz u Aziju otvorenim i primili ne samo ujed nego i teret, kakav je prostor ostavljen za bilo koju diskusiju o ravnopravnim uvjetima /za mir op. S.M./, pošto će te se vi morati potčiniti našem suverenitetu. Ja ću smatrati svoga sina kao najveći pokloni koji kraljeva velikodušnost može da donese, a što se tiče njegovih drugih ponuda, molim se da moje okolnosti neće nikada biti u potrebi za njima, moj razum i sva moja dešavanja neće nikada. U mom javnom kapacitetu kao predstavnika države, ja neću niti uzeti bilo šta od njega, niti mu dati bilo šta. Ono što ja mogu dati sada je moj iskreni savjet. Idi i reci mu u moje ime da napusti neprijateljstvo i prihvati bilo koji uvjet mira koji se mogu ponuditi.“

Ove riječi nisu nimalo uticale na kralja, on je smatrao da su njegove šanse u ratu sigurne, i da su uvjeti koji su mu predloženi bili kao da je već bio poražen. Za sada je on odbacio sva spominjanja mira i posvetio svu pažnju pripremama za rat.“¹⁰²

Livije, XXXVII, 37: *ubi cum audisset Antiochus P. Scipionem aegrum Elaeam delatum, legatos qui filium ad eum reducerent misit. non animo solum patrio gratum munus, sed corpori quoque salubre gaudium fuit; satiatusque tandem complexu filii “renuntiate” inquit “gratias regi me agere, referre aliam gratiam nunc non posse quam ut suadeam, ne ante in aciem descendat quam in castra me redisse audierit.*

¹⁰²Uspješno kretanje armije kroz balkanske pokrajine, upad na Hersonez, forsiranje Helesponta, stvaranje širokog mostobrona na području Troade ukazuju na uspješnu blitzkrieg strategiju koju su primjenili u ovome borbenom poduhvatu. Sve se odvijalo brzo, efikasno, organizirano i učinkovito. Nesumnjivo je Publije Kornelije Scipion Afrikanac bio jedan od najvećih stratega i vojnih i državničkih genija u cjelokupnoj ljudskoj historiji. On je jedan od rijetkih vojskovođa koji je uspješno ratovao na čak tri kontinenta i jedan od još rjeđih koji nisu nikada bili poraženi. Nažalost, njegova genijalost i strateška umješnost su ostali, potpuno neopravdano i neshvatljivo, u zasjenku historiografije i pučke javnosti. Prvi prelazak rimsko – italske vojske, pod komandom braće Scipiona, na azijsko tlo je imao i veliko simboličko značenje. Nije tu bila samo bitna činjenica da je riječ o tome da su se trupe Republike sa jednoga kontinenta prešle na drugi, i to bez skoro ikakvih problema, nego prije svega u tome što su se prema mitologiji i drevnoj tradiciji tu u maloazijskoj Troadi nalazili postanci – *origines* rimskoga naroda. Po već u helenističko doba izgrađenoj mitološkoj i tradicijskoj konstrukciji daleki pretci Latina i Rimljana su bili Trojanici koji su, nakon pada Prijamovog Iliona, pod vodstvom Eneje uspjeli da izbjegnu ahejskim osvajačima i pobjegnu do obala današnjeg Lacija gdje su se izmiješali sa tamo zatečenim Aboriginima. Ta simbolika se itekako ispoljila i kada su braća Scipioni kao prvi od Rimljani pod svojom komandom preveli armiju iz Europe u Aziju, jer su oni sa trupama došli i do Iliona. Tamo je Lucije Scipion ponudio žrtve boginji Minervi/Ateni, koja je bila božanstvo zaštitnik Iliona. Livije (XXXVII, 37) navodi i da su stanovnici Iliona pokazivali i svojim riječima i svojim djelima ponos koji su osjećali prema Rimljanima kao svojim potomcima, a Rimljani su opet bili oduševljeni posjetom svojoj originalnoj domovini. Jedan vrlo slikovit i sadržajan opis dolaska rimskih trupa u Ilion i Troadu se nalazi u Justinovim epitomama djela Pompeja Troga (XXXI, 8, 1 - 4). U njemu se daju detalji oduševljenja Trojanaca što vide svoje enejidske sunarodnike, tj. Rimljane koji su nakon što su zavojevali Zapad i Afriku, sada došli u Aziju da traže svoje povijesno pravo.

(„Kada je /Antioh III. op. S.M./ čuo da je Scipion /Afrikanac op. S.M./ bio zadržan u Elei zbog bolesti on je poslao neke svoje časnike da mu doprate sina. Ljubaznost nije bila samo zahvalna očevim osjećanjima, nego je pomogla također i njegovom oporavku. Nakon što je prihvatio sina, rekao je pratnji /koju je bio poslao Antioh III. op. S.M./: „Uzmite riječ da se zahvaljujem kralju. Ne mogu mu se zahvaliti u bilo kojem drugom vidu nego da mu savjetujem da se ne upušta u bitku prije nego sazna da sam se ja vratio u /rimsko – italski i njihovih saveznika op. S.M./ tabor.““)¹⁰³

Livije, XXXVII, 45: *Asiae civitates in fidem consulis dicionemque populi Romani sese tradebant. Sardibus iam consul erat; eo et P. Scipio ab Elaea, cum primum pati laborem viae potuit, venit. sub idem fere tempus caduceator*

¹⁰³Ovaj savjet Afrikanca Starijeg ne bi trebalo tumačiti u smislu da je on bio spreman na neki dogovor u korist Antioha III., a koji bi nesumnjivo bio neprikladan po interese Republike. Vjerojatno je on sa navedenim savjetom želio da navede Antioha III. da pristane na mir pod rimskim uvjetima prije nego što dođe do otvorene bitke. U tom slučaju uvjeti bi sigurno bili manje teški i manje ponižavajući nego što bi bili nakon bitke i poraza u njoj. Po Liviju, Antioh III. nije poslušao savjet Scipiona Afrikanca i upustio se u bitku kod Magnesije, gdje ga je armija pod komandom Publijevog brata Lucija teško porazila. Međutim, o istom događaju Apijan (Syr. 30) nešto drugačije izvještava : ὁ μὲν δὴ Πόπλιος ταῦτα εἰπὼν ἐς Ἑλαίαν νοσηλευόμενος ὑπεχώρει, σύμβουλον τῷ ἀδελφῷ Γναῖον Δομίτιον καταλιπών: ὁ δ' Ἀντίοχος, οἶόν τι καὶ Φύλιππος ὁ Μακεδών, οἰηθεὶς τῶνδε τῶν ἐπιταγμάτων πλέον οὐδὲν αὐτοῦ τὸν πόλεμον ἀφαιρήσεσθαι, συνέτασσε ἀπὸ τῶν πολεμίων, καὶ Σκιπίωνι τὸν υἱὸν ἀπέπεμπεν ἐς Ἑλαίαν. ὁ δὲ τοῖς ἄγουσι συνεβούλευε μὴ μάχεσθαι τὸν Ἀντίοχον ἕως αὐτὸς ἐπανεέλθῃ. καὶ τῷδε πεισθεὶς ὁ Ἀντίοχος μετεστρατοπέδευσεν ἀμφὶ τὸ ὄρος τὸ Σίτυλον, τεῖχος τε καρτερόν τῷ στρατοπέδῳ περιετείχευε, καὶ τὸν Φρύγιον ποταμὸν ἐν προβολῇ τοῖς πολεμίοις ἐτίθετο, ἵνα μὴδ' ἄκων ἀναγκάζοιτο πολεμεῖν. („Nakon ove konferencije /sa seleukidskim izaslanikom Heraklidom op. S.M./, Publije se razbolio i povukao u Eleu, ostavljajući Gneja Domicija za savjetnika svome bratu. Antioh misleći, kao što je činio Filip /V. op. S.M./ Makedonski, da ništa gore od uvih uvjeta mu se ne može dogoditi ako bi bio pobijeden u ratu, privuče svoje snage bliže platou Tijanire nedaleko od neprijatelja, i poslao je Scipionovog sina njemu u Eleu. Scipion je savjetovao one koji su doveli njegovog sina da Antioh ne bi trebalo da se bori dok se on sam ne vrati u vojsku. Antioh, radeći po ovome savjetu, je pomjerio svoj tabor na planinu Sypulus i utvrdio ga sa snažnim zidom. On je također umetnuo rijeku Frigiju između sebe i neprijatelja, tako da on ne bi bio prisiljen da se bori protiv svoje volje.“). Međutim, na kraju se Antioh ipak odvažio i upustio u bitku kod Magnesije.

ab Antiocho per P. Scipionem a consule petit impetravitque, ut oratores mittere liceret regi. paucos post dies Zeuxis, qui praefectus Lydiae fuerat, et Antipater, fratris filius, venerunt. prius Eumene convento, quem propter vetera certamina aversum maxime a pace credebant esse, et placatiore eo et sua et regis spe invento, tum P. Scipionem et per eum consulem adierunt; praebitoque iis petentibus frequenti consilio ad mandata edenda, “non tam quid ipsi dicamus habemus” inquit Zeuxis “quam ut a vobis quaeramus, Romani, quo piaculo expiare errorem regis, pacem veniamque impetrare a victoribus possimus. maximo semper animo victis regibus populisque ignovistis; quanto id maiore et placatiore animo decet vos facere in hac victoria, quae vos dominos orbis terrarum fecit? positis iam adversus omnes mortales certaminibus haud secus quam deos consulere et parcere vos generi humano oportet.” iam antequam legati venirent, decretum erat quid responderetur. respondere Africanum placuit. is in hunc modum locutus fertur: “Romani ex iis, quae in deum immortalium potestate erant, ea habemus, quae dii dederunt; animos, qui nostrae mentis sunt, eosdem in omni fortuna gessimus gerimusque, neque eos secundae res extulerunt nec adversae minuerunt. eius rei, ut alios omittam, Hannibalem vestrum vobis testem darem, nisi vos ipsos dare possem. postquam traiecimus Hellespontum, priusquam castra regia, priusquam aciem videremus, cum communis Mars et incertus belli eventus esset, de pace vobis agentibus quas pares paribus ferebamus condiciones, easdem nunc victores victis ferimus: Europa abstinete; Asia omni, quae cis Taurum montem est, decedite. pro impensis deinde in bellum factis quindecim milia talentum Euboicorum dabitis, quingenta praesentia, duo milia et quingenta, cum senatus populusque Romanus pacem comprobaverint; milia deinde talentum per duodecim annos. Eumeni quoque reddi quadringenta⁸ talenta et quod frumenti reliquum ex eo quod patri debitum est placet. haec cum pepigerimus, facturos vos⁹ ut pro certo habeamus, erit quidem aliquod pignus, si obsides viginti nostro arbitratu dabitis; sed numquam satis liquebit nobis ibi pacem esse populo Romano, ubi Hannibal erit; eum ante omnia deposcimus. Thoantem quoque Aetolum, concitorem Aetolici belli, qui et illorum fiducia vos et vestra illos in nos armavit, dedetis et cum eo Mnasilochum Acarnana et Chalcidenses Philonem et Ebulidam. in deteriore

sua fortuna pacem faciet rex, quia serius facit quam facere potuit. si nunc moratus fuerit, sciat regum maiestatem difficilius ab summo fastigio ad medium detrahi quam a mediis ad ima praecipitari.” cum iis mandatis ab rege missi erant legati ut omnem pacis condicionem acciperent; itaque Romam mitti legatos placuit. consul in hiberna exercitum Magnesiam ad Maeandrum et Tralles Ephesumque divisit. Ephesum ad consulem paucos post dies obsides ab rege adducti sunt, et legati, qui Romam irent, venerunt. Eumenes quoque eodem tempore profectus est Romam, quo legati regis. secutae eos sunt legationes omnium Asiae populorum.

(„Gradovi Male Azije su se /nakon bitke kod Magnesije op. S.M./ stavili pod zaštitu konzula /Lucija Scipiona op. S.M./ i vlast Rima. Konzul je bio sada u Efesu i Publije Scipion /Afrikanac op. S.M./ je otišao tamo iz Elea čim je bio u mogućnosti da podnese zamorno putovanje. Nedugo prije je stigao Antiohov glasnik, koji je, zahvaljujući zalaganju Publija Scipiona, dobio saglasnost konzula da pregovara o miru koje je započeo kralj. Nekoliko dana kasnije, Zeuksis, koji je bio /seleukidski op. S.M./ namjesnik Lidije i Antipater, kraljev nećak, također su stigli. Oni su prvo razgovarali sa /pergamsko – atalidskim kraljem op. S.M./ Eumenom, za kojega su pretpostavljali da će biti najveći oponent mira zbog njegovog dugotrajnog sukoba sa kraljem, ali su ga našli u mnogo pomirljivijem raspoloženju nego što su se oni ili Antioh nadali. Zatim su pristupili Scipionu /Afrikancu op. S.M./ i preko njega i konzulu. Na njihov zahtjev je sazvano ratno vijeće kako bi oni iznijeli svoje instrukcije. Zeuksis je govorio prvi : „Mi nemamo toliko mnogo da govorimo u svoje ime, kao što mi molimo vas, Rimljane, na koji način mi možemo da se založimo za grešku našega kralja i dobijemo mir i oproštaj od vas, koji ste nas pobijedili. Vi ste već pokazivali najveću veličanstvenost u pomilovanju kraljeva koje ste pobijedivali. Sa kolikom još većom veličanstvenošću trebate da činite u ovom času pobjede koja vas je učinila gospodarima svijeta. Sada vam treba da se ostavite suprotstavljanja svim ljudima i da budete kao bogovi, zaštitnici i hranitelji cijele ljudske vrste. Još prije nego što su izaslanici došli, bilo je odlučeno kakav bi im odgovor trebao biti dat. Scipion Afrikanac je bio glasnogovornik, i izvještava se da se on izrazio na sljedeći način: Od svih onih stvari koje su u moći besmrtnih

bogova, mi imamo one koje su nam oni obezbijedili da daju. Našu samokontrolu i umjerenost, koja zavisi od snage uma, mi smo zadržali nepromijenjene u svakom obrtu sreće, i mi je takvu držimo i danas. Uspjeh ih nije ushitio, teškoća ih nije utukla. Da ne spominjem druge primjere, ja ću vam ponuditi Hanibala kao dokaz ovoga, ako ne bih navodio vas same kao primjer. Kada smo mi prešli Helespont, prije smo vidjeli kraljev tabor, prije smo vidjeli njegovu armiju, dok borba još uvijek nije bila odlučena i pitanje rata neizvjesno, mi smo vam iznijeli mirovni ugovor sa uvjetima kao između jednakih sila. Sada kada smo mi pobjednici, mi vam nudimo iste uvjete za vas koje smo pobijedili. Držite se dalje od Europe, evakuirajte cijeli dio Azije koji se nalazi sa ove strane Taurusa. Za troškove rata, isplatiti će te nam 15 000 eubejskih talenata, 500 sada i 2.500 čim Senat i rimski narod potvrde mir, i zatim po 1.000 godišnje u toku 12 godina. Također je naša volja da se 400 talenata isplati Eumenu i ostatak žita koji je bio dužan njegovom ocu. Kada se mi složimo o ovim uvjetima, biti će neke garancije prema nama da će te ih se vi pridržavati ako nam date 20 talaca koje ćemo mi izabrati. Ali mi se nikada nećemo osjećati sigurnim i neće biti mira sa Rimom gdje god je Hanibal, i prije svega mi tražimo njegovo izručenje. Morate također predati Toasa Etolca, inicijatora etolskog rata, koji vas je naveo da podignete oružje protiv nas oslanjajući se na njih, i učinili im isto pouzdavajući se u vas.¹⁰⁴ Sa njim ćete predati i Mnasiloha Akarnjanca, Halkidane Filona i Eubulida. Kralj će učiniti mir kada njegove sreće bude na donjem nivou, zato jer ih je on učinio kasnijim nego što bi one trebale biti.¹⁰⁵ Ako on bude oklijevao sada, neka zna da nije lako za ponos monarha da bude oboren sa vrha svoje veličine na umjerenu poziciju, jer se sa te pozicije baca na najniže dubine.” Izaslanici su bili ovlašteni od kralja da prihvate bilo kakve uvjete. Prema tome su bili učinjeni dogovori za slanje delegata u Rim. Konzul je raspodijelio svoju vojsku u zimskim taborima u Magnesiji na Meanderu, u

¹⁰⁴U smislu da je Antioha III. i seleukidski dvor podsticao na rat tako što im je nudio pouzdanje u Etolski savez, a Etolce podsticao na rat tako što im je nudio pouzdanje u Seleukidsko kraljevstvo.

¹⁰⁵U smislu da je mogao biti sretniji i bolje proći u ratu da je ranije prihvatio mir i ponuđene uvjete, nego nakon „kasnijeg“.

Tralesu i u Efesu. Nekoliko dana kasnije, taoci od kralja su bili dovedeni konzulu u Efes, i došli su izaslanici koji su trebali ići u Rim. Eumen je otišao za Rim u isto vrijeme kada i izaslanici, i oni su bili praćeni sa delegacijama iz svih zajednica /Male op. S.M./ Azije.“)

Livije, XXXVII, 57: *Eodem anno ante diem tertium Kal. Ianuarias Bononiam Latinam coloniam ex senatus consulto L. Valerius Flaccus M. Atilius Serranus L. Valerius Tappo triumviri deduxerunt. tria milia hominum sunt deducta; equitibus septuagena iugera, ceteris colonis quinquagena sunt data. ager captus de Gallis Bois fuerat; Galli Tuscos expulerant. Eodem anno censuram multi et clari viri petierunt. quae res, tamquam in se parum magni certaminis causam haberet, aliam contentionem multo maiorem excitavit. petebant T. Quinctius Flamininus P. Cornelius Cn. F. Scipio L. Valerius Flaccus M. Porcius Cato M. Claudius Marcellus M'. Acilius Glabrio, qui Antiochum ad Thermopylas Aetolosque devicerat. in hunc maxime, quod multa congiaria distribuerat, quibus magnam partem hominum obligarat, favor populi se inclinabat. id cum aegre paterentur tot nobiles, novum sibi hominem tantum praeferri, P. Sempronius Gracchus et C. Sempronius Rutilus, tribuni plebis, ei diem dixerunt, quod pecuniae regiae praedaeque aliquantum captae in Antiochi castris neque in triumpho tulisset, neque in aerarium rettulisset. varia testimonia legatorum tribunorumque militum erant. M. Cato ante alios testis conspiciebatur; cuius auctoritatem perpetuo tenore vitae partam toga candida elevabat. is testis, quae vasa aurea atque argentea castris captis inter aliam praedam regiam vidisset, ea se in triumpho negabat vidisse. postremo in huius maxime invidiam desistere se petitione Glabrio dixit quando, quod taciti indignarentur nobiles homines, id aequae novus competitor intestabili periurio incesset.*

(„Iste godine, trećeg dana prije januarskih kalendi /30. decembra 189. god. p. n. e./, u skladu sa senatskim dekretom osnovana je kolonija Bononija¹⁰⁶. Triumviri su bili Lucije Valerije Flak, Marko Atilije Seran i Lucije Valerije

¹⁰⁶Bononia, grad u cispadanskoj Galiji. Ranije kao etrurski grad, nazivan Felsina. Moderna Bologna/Bolonja.

Tapo.¹⁰⁷ Kolonista je bilo 3000. Vitezovi su dobili svaki po 70 jugera, ostali naseljenici po 50 /jugera op. S.M./. Zemlja je bila oduzeta od /keltskih op. S.M./ Boja koji su sami ranije protjerali Etrurce odatle. Ove godine je mjesto cenzora bilo predmetom ambicija mnogih istaknutih ljudi, i kao da nije bilo dovoljno samo po sebi da uzbuđuje oštro nadmetanje, već je izazvalo još uzbudljivije takmičenje drugačijeg karaktera. Kandidati su bili Tit Kvintije Flaminin, Publije Kornelije Scipion¹⁰⁸, Lucije Valerije Flak, Marko Porcije Katon¹⁰⁹, Marko Klaudije Marcel¹¹⁰ i Manije Acilije Glabrio, pobjednik nad Antiohom /III op. S.M./ i Etolcima kod Termopila. Posljedni imenovani je bio popularan kandidat zahvaljujući činjenici da je on imao mnoge prilike za darežljivost pa je znatan broj ljudi bio zadužio. Mnogi nobili su bili veoma ljuti na takvu prednost koja se pokazala za „skorojevića“/homo novus i dvojica plebejskih tribuna Publije Sempronije Grakh¹¹¹ i Gaj Sempronije Rutil¹¹², su odredili dan za njegovo obaranje /kao kandidata op. S.M./ po optužbi da je zanemario da iznese u svojoj trijumfalnoj procesiji ili pohrani u /državnu op. S.M./ riznicu veliki dio kraljevske riznice i plijena skupljenog u taboru /kralja Antioha III op. S.M./. Dokazi koje su davali štabni časnici i vojni tribuni su bili proturječni. Uočljivi svjedok koji je istupio bio je Marko Katon. Autoritet koji je on zadobio jedinstvenim smislom svoga života bio je nešto oštećen /misli se na njegovo svjedočenje op. S.M./ time što je bio rivalski kandidat za cenzuru. On je svjedočio da zlatne i srebrne posude koje je on primijetio među kraljevskim plijenom kada je tabor bio zauzet, on nije

¹⁰⁷Isti triumviri su bili određeni iste godine i za dodatno naseljavanje već postojećih kolonija u Cispadanskoj Galiji: Placentije i Kremone. *Liv.* XXXVII, 46.

¹⁰⁸Nije riječ o Scipionu Afrikancu Starijem, nego o njegovom prvom rođaku Publiju Korneliju Scipionu Nasiki (konzulu za 191. god. p. n. e.)

¹⁰⁹*Marcus Porcius Cato Censorius Sapiens Priscus*; konzul za mandatni period mart 195. – mart 194. god. p. n. e. O njemu v. *Nepos, Cat.; Plut. Cat. Mai.; Comp. Arist. – Cat. Mai.; Plut. Mor. Regum et imperatorum apophthegmata*, 198D – 199F.

¹¹⁰*Marcus Claudius Marcellus*, konzul za mandatni period mart 196. – mart 195. god. p. n. e.

¹¹¹*Publius Sempronius Gracchus*

¹¹²*Caius Sempronius Rutilus*

vidio u trijumfalnoj procesiji. Konačno je Glabrio, poglavito zbog toga što je stvoren odium protiv njega, iznio da on odustaje od svoje kandidature pošto učesnik /u izborima za cenzora op. S.M./ isto „skorojević“/homo novus /misli na Katona Starijeg op. S.M./ kao i on, pa samim tim i predmet tihoga ogorčenja među nobilitetom, ga je klevetao sa lažnim dokazima.“¹¹³)

Livije, XXXVII, 58: *centum milium multa irrogata erat; bis de ea certatum est; tertio, cum de petitione destitisset reus, nec populus de multa suffragium ferre voluit, et tribuni eo negotio destiterunt. censores T. Quinctius Flaminius M. Claudius Marcellus creati.*

(„Tužitelji su zahtijevali kaznu od 100.000 asa. Rasprava koja je uslijedila trajala je u toku dvije sjednice Skupštine. I konačno na trećoj, optuženi je već povukao svoju kandidaturu, i kako je narod odbio da glasa o kazni, /plebejski op. S.M./ tribuni su odustali od svih daljih postupaka. Tit Kvintije Flaminin i Marko Klaudije Marcel su bili izabrani cenzori.“)

Livije, XXXVII, 59: *Triumphavit mense intercalario pridie Kal. martias. Qui triumphus spectaculo oculorum maior quam Africani fratris eius fuit, recordatione rerum et aestimatione periculi certaminisque non magis comparandus quam si imperatorem imperatori aut Antiochum ducem Hannibali conferres. tulit in triumpho signa militaria ducenta viginti quattuor, oppidorum simulacra centum triginta quattuor, eburneos dentes mille ducentos triginta unum, aureas coronas ducentas triginta quattuor, argenti pondo centum triginta septem milia quadringenta viginti, tetrachmum Atticorum ducenta viginti quattuor milia, cistophori trecenta viginti unum milia septuaginta, nummos aureos Philippeos centum quadraginta milia, vasorum argenteorum—omnia caelata erant—mille pondo et quadringenta viginti tria, aureorum mille pondo viginti tria. et duces regii, praefecti, purpurati duo et triginta ante currum ducti. militibus quini viceni denarii dati, duplex centurioni, triplex equiti. et stipendium militare et frumentum duplex post triumphum datum; proelio in Asia facto duplex dederat. triumphavit anno fere post quam consulatu abiit.*

¹¹³Na izborima iz 189. god. p. n. e. za cenzore pobijedili su Tit Kvintije Flaminin i Marko Klaudije Marcel.

(„On /Lucije Kornelije Scipion Azijski/Azijatik op. S.M./ je proslavio trijumf za vrijeme umetnutog mjeseca¹¹⁴ dan prije martovskih kalendi /188. god. p. n. e. op. S.M./ Kao spektakl, njegov trijumf je bio veličanstveniji nego onaj od njegovog brata Afrikanca, ali svako onaj ko se prisjeća okolnosti i formira procjenu rizika koji je bio nastao u svakoj od dvije bitke /Zame¹¹⁵ i Magnezije¹¹⁶ op. S.M./, ne može upoređivati sa tim bilo šta više nego da se mogu uporediti dvojica rimskih zapovjednika /braća Publije i Lucije op. S.M./ jedan sa drugim ili Antioh /III op. S.M./ “) kao strateg sa Hanibalom. U procesiji su bila nošena /zarobljena neprijateljska op. S.M./ 224 vojna barjaka, 134 modela gradova, 1231 kljova bjelokosti, 234 zlatne krune, 137.420 funti srebra, 224.000 atičkih tetradrahmi, 331.700 cistofora, 140.000 zlatnih kovanica „Filipa“¹¹⁷, 1423 funte težine ugraviranog i reljefiziranog srebrnog posuđa i 1023 funte sličnih proizvoda u zlatu. Među zarobljenicima su bili kraljevski zapovjednici, predvodnici, plemenitaši koji su pripadali dvoru Antioha /III op. S.M./, od kojih tridesetdvojica su bili vođeni prije pobjednikovih kola. Svaki legionar je primio 25 denara, svaki centurion duplo /50 denara op. S.M./, svaki konjanik tri puta /više, 75 denara op. S.M./.

Nakon trijumfa svi oni su primili duple plate i duple obroke žita. Konzul im je dodijelio istu isplatu nakon bitke /kod Magnesije op. S.M./ u Aziji. Njegov trijumf je bio proslavljen oko godinu nakon što je on napustio funkciju /konzula za 190. god. p. n. e. op. S.M./“)

¹¹⁴Umetnuti mjesec sa nekada znao ubacivati u rimski kalendar (do julijevske reforme kalendara), i to između februara i marta, kako bi ga harmonizirao sa sunčevom godinom (u slučajevima kada je bilo vidljivo veliko odstupanje između oficijelnog kalendara i sunčeve godine). Dužina ovoga umetnutog mjeseca je varirala.

¹¹⁵Bitka kod Zame 202. god. p. n. e. u kojoj je armija pod komandom Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg u potpunosti porazila armiju pod komandom Hanibala.

¹¹⁶Bitka kod Magnesije u kasnu jesen 190. god. p. n. e. u kojoj je armija pod komandom Lucija Kornelija Scipiona Azijatika porazila armiju pod komandom Antioha III.

¹¹⁷Ovi zlatni novčići, vjerojatne vrijednosti od 20 drahmi, su bili prvo kovani za Filipa II. Argeada, pa su i zadržali njegovo ime. Riječ je o makedonskom novcu.

Livije, XXXVIII, 38: *ibi ex decem legatorum sententia foedus in haec verba fere cum Antiocho conscriptum est: ' amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus et condicionibus esto: ne quem exercitum, qui cum populo Romano sociisve bellum gesturus erit, rex per fines regni sui eorumve, qui sub dicione eius erunt, transire sinito, neu commeatu neu qua alia ope iuvato; idem Romani sociique Antiocho et iis, qui sub imperio eius erunt, praestent. belli gerendi ius Antiocho ne esto cum iis, qui insulas colunt, neve in Europam transeundi. excedito urbibus agris vicis castellis cis Taurum montem usque ad Halyn amnem, et a valle Tauri usque ad iuga, qua in Lycaoniam vergit. ne qua praeter arma efferto ex iis oppidis agris castellisque, quibus excedat; si qua extulit, quo quaeque oportebit, recte restituito. ne militem neu quem alium ex regno Eumenis recipito. si qui earum urbium cives, quae regno abscedunt, cum rege Antiocho intraque fines regni eius sunt, Apameam omnes ante diem certam redeunto; qui ex regno Antiochi apud Romanos sociosque sunt, iis ius abeundi manendique esto; servos seu fugitivos seu bello captos, seu quis liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis sociisque. elephantos tradito omnis neque alios parato. tradito et naves longas armamentaue earum, neu plures quam decem naves tectas neve plures quam naves actuaras, quarum nulla plus quam triginta remis agatur, habeto, neve monerem ex belli causa, quod ipse illaturus erit. ne navigato citra Calycadnum neu Sarpedonium promunturia, extra quam si qua navis pecuniam in stipendium aut legatos aut obsides portabit. milites mercede conducendi ex iis gentibus, quae sub dicione populi Romani sunt, Antiocho regi ius ne esto, ne voluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum sociorumve quae aedes aedificiaque intra fines regni Antiochi sunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorumve sunt; si quae pecuniae debentur, earum exactio esto; si quid ablatum est, id conquirendi cognoscendi repetendique item ius esto. si quas urbes, quas tradi oportet, ii tenent, quibus Antiochus dedit, et ex iis praesidia deducito, utique recte tradantur, curato. argenti probi talenta Attica duodecim milia dato intra duodecim annos pensionibus aequis—talentum ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendat—et tritici quingenta quadraginta milia modium. Eumeni regi talenta trecenta quinquaginta intra quinquennium dato, et pro frumento, quod aestimatione fit, talenta centum viginti septem. obsides*

Romanis viginti dato et triennio mutato, ne minores octonum denum annorum neu maiores quinum quadragenum. si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferent Antiocho, vim vi arcendi ius esto, dum ne quam urbem aut belli iure teneat aut in amicitiam accipiat. controversias inter se iure ac iudicio disceptanto, aut, si utrisque placebit, bello.' de Hannibale Poeno et Aetolo Thoante et Mnasilocho Acarnane et Chalcidensibus Eubulida et Philone dedendis in hoc quoque foedere adscriptum est, et ut, si quid postea addi demi mutarive placuisset, ut id salvo foedere fieret.

(,U skladu sa odlukom deset povjerenika ugovor s Antiohom /III. op. S.M./ skiciran je ovim riječima: 'Postojat će prijateljstvo između kralja Antioha /III. op. S.M./ i rimskog naroda pod tim uvjetima: Kralj neće dopustiti nijednoj vojsci koja namjerava da povede rat sa rimskim narodom ili njegovim saveznicima da prođe kroz teritoriju njegovog kraljevstva ili njegovih saveznika, i on ih neće pomagati žitom ili nekim drugim oblikom pomoći. Rimljani i njihovi saveznici će garantirati isto Antiohu /III op. S.M./ i onima koji su pod njegovom kontrolom. Antioh /III op. S.M./ neće imati pravo da povede rat protiv onih naroda koji naseljavaju otoke niti da pređe u Evropu. On /Antioh III., ustvari se misli na njegovu vlast, upravu i vojsku op. S.M./ će se povući iz gradova, sela i uporišta sa ove strane planine Taurus sve do rijeke Halis i iz doline sve do rubova Taurusa gdje se spušta u Likaoniju. On /Antioh III., ustvari se misli na njegovu vojsku op. S.M./ neće iz ovih gradova, zemalja i utvrda, iz kojih se povlači, odnijeti ništa izuzev sopstvenog oružja. Ako on /Antioh III. ili neko od njegovih podređenih op. S. M./ ukloni bilo šta, on će uredno vratiti to na mjesto u kojem svaki predmet pripada. On /misli se na njegovo kraljevstvo op. S.M./ neće kriti nijednog ni vojnika ni bilo koju drugu ličnost iz /Atalidskog, pergamskog op. S.M./ kraljevstva Eumena. Ako su neki građani ovih gradova koji su odvojeni od njegovog /Eumenovog op. S.M./ kraljevstva sa kraljem Antiohom i unutar granica njegovog kraljevstva, oni se svi moraju vratiti u Apameju prije određenog datuma. Ako je neka osoba iz kraljevstva Antioha /III. op. S.M./ sa Rimljanima ili njihovim saveznicima, ona ima pravo da ode ili da ostane. Robovi, bilo da su bjegunci ili zarobljenici, i bilo koji slobodnjak, bilo da su zarobljenici ili dezertteri, on /Antioh III. op. S.M./ će predati Rimljanima i

njihovim saveznicima. On će predati sve svoje slonove i neće ih više stjecati. On će, također, predati svoje ratne brodove i njihovu opremu, i on neće imati više nego deset brodova, niti više nego deset trgovačkih plovila, niti će ijedan od ovih /brodova op. S.M./ imati više nego 30 vesala, niti će on imati ratni brod u kojem bi on sam mogao biti napadač. On /misli se na seleuskidsku mornaricu op. S.M./ neće ploviti iza rtova Kalikadnus i Sarpedon, izuzev ako brod ne nosi isplatu danka ili poslanike ili taoce. Kralju Antiohu neće biti dozvoljeno da unajmljuje vojnike iz onih naroda koji su pod kontrolom rimskoga naroda niti čak da primi dobrovoljce odatle. Ako Rođani i njihovi saveznici posjeduju neke kuće ili zgrade unutar granica Antiohovog kraljevstva, one će pripadati Rođanima ili njihovim saveznicima na istoj osnovi kao prije rata. Ako je neki novac dužan, pravo da se ono prikupi će postojati. Ako bilo što bude odneseno, postojati će pravo da se ono traži, nađe i povraća. Ako su neki gradovi koji bi trebali biti predani, držani od osoba kojima ih je Antioh povjerio, on će povući svoje garnizone iz njih i vidjet će se da su oni propisno predati. On /seleukidski kralj Antioh III op. S. M./ platit će 12 000 atičkih talenata provjerenog /u smislu izvrsnog, najboljeg op. S.M./ srebra u jednakim ratama, pod uvjetom da talenat neće težiti manje nego 80 rimskih funti, i 540 000 modija žita. On /Antioh III op. S. M./ isplatit će kralju Eumenu /pergamsko – atalidskog kralja op. S.M./ 350 talenata u roku od pet godina, i u zamjenu za žito, na, po njegovoj vlastitoj procjeni, 127 talenata. On će dati Rimljanima 20 talaca i mijenjat će ih svake tri godine, pod uvjetom da niko od njih ne bude mlađi od 18, niti stariji od 45 godina. Ako neki od saveznika Rimljana, a da nije izazvan, pokrene rat na Antioha /III op. S.M./, on će imati pravo da se suprotstavi sa svojim snagama, pod uvjetom da on neće niti držati neki grad po pravilima rata niti će primiti neki u savezništvo. Oni će riješiti sporove između sebe zakonom i legalnim formulama, ili ako obje države žele, ratom. Što se tiče predaje Hanibala Kartaginjanina, Toasa Etolca i Mnasiloha Akarnjanca i Eubulida i Filona Halkidanina, postojala je, također, klauzula u ovom ugovoru, i druga /klauzula op. S. M./ da ako bi u budućnosti bilo poželjno da se doda, oduzme ili izmijeni, da bi se moglo izmijeniti bez poništavanja ugovora.”)

Livije, XXXVIII, 50 – 60: *plus crimina eo die quam defensio valuisset, ni alterationem in serum perduxissent. dimittitur senatus in ea opinione, ut negaturus triumphum fuisse videretur. postero die et cognati amicique Cn. Manlii summis opibus adnisi sunt, et auctoritas seniorum valuit, negantium exemplum proditum memoriae esse, ut imperator, qui devictis perduellibus, confecta provincia exercitum reportasset, sine curru et laurea privatus inhonoratusque urbem iniret. hic pudor malignitatem vicit, triumphumque frequentes decreverunt.*

oppressit deinde mentionem memoriamque omnem contentionis huius maius et cum maiore et clariore viro certamen ortum. P. Scipioni Africano, ut Valerius Antias auctor est, duo Q. Petillii diem dixerunt. id, prout cuiusque ingenium erat, interpretabantur. alii non tribunos plebis, sed universam civitatem, quae id pati posset, incusabant: duas maximas orbis terrarum urbes ingratas uno prope tempore in principes inventas, Romam ingratiorem, si quidem victa Carthago victum Hannibalem in exilium expulisset, Roma victrix victorem Africanum expellat. alii, neminem unum civem tantum eminere debere, ut legibus interrogari non possit; nihil tam aequandae libertatis esse quam potentissimum quemque posse dicere causam. quid autem tuto cuiquam, nedum summam rem publicam, permitti, si ratio non sit reddenda? qui ius aequum pati non possit, in eum vim haud iniustam esse. haec agitata sermonibus, donec dies causae dicendae venit. nec alius antea quisquam nec ille ipse Scipio consul censorve maiore omnis generis hominum frequentia quam reus illo die in forum est deductus. iussus dicere causam sine ulla criminum mentione orationem adeo magnificam de rebus ab se gestis est exorsus, ut satis constaret neminem umquam neque melius neque verius laudatum esse. dicebantur enim ab eo eodem animo ingenioque, quo gesta erant, et aurium fastidium aberat, quia pro periculo, non in gloriam referebantur.

tribuni vetera luxuriae crimina Syracusanorum hibernorum et Locris Pleminianum tumultum cum ad fidem praesentium criminum retulissent, suspicionibus magis quam argumentis pecuniae captae reum accusarunt: filium captum sine pretio redditum, omnibusque aliis rebus Scipionem, tamquam in eius unius manu pax Romana bellumque esset, ab Antiocho

cultum; dictatorem eum consuli, non legatum in provincia fuisse; nec ad aliam rem eo profectum quam ut, id quod Hispaniae Galliae Siciliae Africae iam pridem persuasum esset, hoc Graeciae Asiaeque et omnibus ad orientem versis regibus gentibusque appareret, unum hominem caput columnenque imperii Romani esse, sub umbra Scipionis civitatem dominam Orbis terrarum latere, nutum eius pro decretis patrum, pro populi iussis esse. infamia intactum invidia qua possunt urgent. orationibus in noctem perductis prodicta dies est. ubi ea venit, tribuni in Rostris prima luce consederunt; citatus reus magno agmine amicorum clientiumque per mediam contionem ad Rostra subiit silentioque facto “hoc” inquit “die, tribuni plebis vosque, Quirites, cum Hannibale et Carthaginiensibus signis collatis in Africa bene ac feliciter pugnavi. itaque, cum hodie litibus et iurgiis supersederi aequum sit, ego hinc extemplo in Capitolium ad Iovem optimum maximum Iunonemque et Minervam ceterosque deos qui Capitolio atque arci praesident salutandos ibo, hisque gratias agam, quod mihi et hoc ipso die et saepe alias egregie gerendae rei publicae mentem facultatemque dederunt. vestrum quoque quibus commodum est, Quirites, ite mecum et orate deos ut mei similes principes habeatis, ita, si ab annis septemdecim ad senectutem semper vos aetatem meam honoribus vestris anteistis, ego vestros honores rebus gerendis praecessi.” ab Rostris in Capitolium ascendit. simul se universa contio avertit et secuta Scipionem est, adeo ut postremo scribae viatoresque tribunos relinquerent, nec cum is praeter servilem comitatum et praeconem qui reum ex Rostris citabat quisquam esset. Scipio non in Capitolio modo, sed per totam urbem omnia templa deum cum populo Romano circumiit. celebratior is prope dies favore hominum et aestimatione vera magnitudinis eius fuit quam quo triumphans de Syphace rege et Carthaginiensibus urbem est invectus.

hic speciosus ultimus dies P. Scipioni illuxit. post quem cum invidiam et certamina cum tribunis prospiceret, die longiore prodicta in Literninum concessit certo consilio ne ad causam dicendam adesset. maior animus et natura erat ac maiori fortunae adsuetus quam ut reus esse sciret et submittere se in humilitatem causam dicentium. ubi dies venit citarique absens est coeptus, L. Scipio morbum causae esse cur abesset excusabat.

quam excusationem cum tribuni qui diem dixerant non acciperent, et ab eadem superbia non venire ad causam dicendam arguerent qua iudicium et tribunos plebis et contionem reliquisset et, quibus ius sententiae de se dicendae et libertatem ademisset, his comitatus, velut captos trahens, triumphum de populo Romano egisset secessionemque eo die in Capitolium a tribunis plebis fecisset: “habetis ergo temeritatis illius mercedem; quo duce et auctore nos reliquistis, ab eo ipsi relictis estis, et tantum animorum in dies nobis decrescit ut, ad quem ante annos septemdecim exercitum et classem habentem tribunos plebis aedilemque mittere in Siciliam ausi sumus, qui prenderent eum et Romam reducerent, ad eum privatum ex villa sua extrahendum ad causam dicendam mittere non audeamus”; tribuni plebis appellati ab L. Scipione ita decreverunt: si morbi causa excusaretur, sibi placere accipi eam causam diemque a collegis prodici. tribunus plebis eo tempore Ti. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitiae cum P. Scipione intercedebant. is, cum vetuisset nomen suum decreto collegarum adscribi, tristioreque omnes sententiam expectarent, ita decrevit: cum L. Scipio excusasset morbum esse causae fratri, satis id sibi videri; se P. Scipionem priusquam Romam redisset accusari non passurum; tum quoque, si se appellet, auxilio ei futurum ne causam dicat: ad id fastigium rebus gestis, honoribus populi Romani P. Scipionem deorum hominumque consensu pervenisse, ut sub Rostris reum stare et praebere aures adolescentium conviciis populo Romano magis deforme quam ipsi sit.

adiexit decreto indignationem: “sub pedibus vestris stabit, tribuni, domitor ille Africae Scipio? ideo quattuor nobilissimos duces Poenorum in Hispania, quattuor exercitus fudit fugavitque; ideo Syphacem cepit, Hannibalem devicit, Carthaginem vectigalem nobis fecit, Antiochum—recipit enim fratrem consortem huius gloriae L. Scipio— ultra iuga Tauri emovit, ut duobus Petilliis succumberet? vos de P. Africano palmam peti feretis? nullisne meritis suis, nullis vestris honoribus umquam in arcem tutam et velut sanctam clari viri pervenient ubi, si non venerabilis, inviolata saltem senectus eorum considat?” movit et decretum et adiecta oratio non ceteros modo sed ipsos etiam accusatores, et deliberaturos se quid iuris sui et officii esset dixerunt. senatus deinde concilio plebis dimisso haberi est coeptus. ibi

gratiae ingentes ab universo ordine, praecipue a consularibus senioribusque, Ti. Graccho actae sunt, quod rem publicam privatis simultatibus potiore habuisset, et Petillii vexati sunt probris, quod splendere aliena invidia voluissent et spolia ex Africano triumpho peterent. silentium deinde de Africano fuit. vitam Literni egit sine desiderio urbis; morientem rure eo ipso loco sepeliri se iussisse ferunt monumentumque ibi aedificari, ne funus sibi in ingrata patria fieret. Vir memorabilis, bellicis tamen quam pacis artibus memorabilior. Nobilior prima pars vitae quam postrema fuit, quia in iuventa bella adsidue gesta, cum senecta res quoque defloruere, nec praebita est materia ingenio. quid ad primum consulatum secundus, etiam si censuram adicias? quid Asiatica legatio, et valetudine adversa inutilis et filii casu deformata et post reditum necessitate aut subeundi iudicii aut simul cum patria deserendi? Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neque maius nequ7 periculosius Romani gessere, unus praecipuam gloriam tulit.

morte Africani crevere inimicorum animi, quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui vivo quoque eo adlatrare magnitudinem eius solitus erat. hoc auctore existimantur Petillii et vivo Africano rem ingressi et mortuo rogationem promulgasse. fuit autem rogatio talis: “velitis iubeatis, Quirites, quae pecunia capta ablata coacta ab rege Antiocho est quique sub imperio eius fuerunt, quod eius in publicum relatum non est, uti de ea re Ser. Sulpicius praetor urbanus ad senatum referat quem eam rem velit senatus quaerere de iis qui praetores nunc sunt?” huic rogationi primo Q. et L. Mummii intercedebant, senatum quaerere de pecunia non relata in publicum, ita ut antea semper factum esset, aequum censebant. Petillii nobilitatem et regnum in senatu Scipionum accusabant. L. Furius Purpurio consularis, qui in decem legatis in Asia fuerat, latius rogandum censebat, non quae ab Antiocho modo pecuniae captae forent, sed quae ab aliis regibus gentibusque, Cn. Manlium inimicum incessens. et L. Scipio, quem magis pro se quam adversus legem dicturum apparebat, dissuasor processit. is morte P. Africani fratris, viri omnium fortissimi clarissimique, eam exortam rogationem est conquestus; parum enim fuisse non laudari pro Rostris P. Africanum post mortem, nisi etiam accusaretur; et Carthaginienses exilio Hannibalis contentos esse, populum Romanum ne morte quidem P. Scipionis

exsatiari, nisi et ipsius fama sepulti laceretur et frater insuper, accessio invidiae, mactetur. M. Cato suasit rogationem—exstat et oratio eius de pecunia regis Antiochi—et Mummios tribunos auctoritate deterruit ne adversarentur rogationi. remittentibus ergo his intercessionem omnes tribus uti rogassent iusserunt.

Ser. Sulpicio deinde referente, quem rogatione Petillia quaerere uellent, Q. Terentium Culleonem patres iusserunt. Ad hunc praetorem, adeo amicum Corneliae familiae, ut, qui Romae mortuum elatumque P. Scipionem—est enim ea quoque fama—tradunt, pilleatum, sicut in triumpho ierat, in funere quoque ante lectum isse memoriae prodiderint, et ad Portam Capenam mulsum prosecutis funus dedisse, quod ab eo inter alios captiuos in Africa ex hostibus receptus esset, aut adeo inimicum eundem, ut propter insignem simultatem ab ea factione, quae aduersa Scipionibus erat, delectus sit potissimum ad quaestionem exercendam—; ceterum ad hunc nimis aequum aut iniquum praetorem reus extemplo factus L. Scipio. Simul et delata et recepta nomina legatorum eius, A. Et L. Hostiliorum Catonum, et C. Furi Aculeonis quaestoris et, ut omnia contacta societate peculatus uiderentur, scribae quoque duo et accensus. L. Hostilius et scribae et accensus, priusquam de Scipione iudicium fieret, absoluti sunt, Scipio et A. Hostilius legatus et C. Furius damnati: quo commodior pax Antiocho daretur, Scipionem sex milia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepisse, quam in aerarium retulerit, A. Hostilium octoginta pondo auri, argenti quadringenta tria, Furium quaestorem auri pondo centum triginta, argenti ducenta. Has ego summas auri et argenti relatas apud Antiatem inueni. In L. Scipione malim equidem librarii mendum quam mendacium scriptoris esse in summa auri atque argenti; similis enim ueri est argenti quam auri maius pondus fuisse, et potius quadragens quam ducentiens quadragens litem aestimata, eo magis, quod tantae summae rationem etiam ab ipso P. Scipione requisitam esse in senatu tradunt, librumque rationis eius cum Lucium fratrem adferre iussisset, inspectante senatu suis ipsum manibus concerpsisse indignantem, quod, cum bis milliens in aerarium intulisset, quadragens ratio ab se posceretur. Ab eadem fiducia animi, cum quaestores pecuniam ex aerario contra legem promere non auderent, poposcisse clauis et se aperturum aerarium dixisse, qui, ut clauderetur, effecisset.

multa alia in Scipionis exitu maxime vitae dieque dicta, morte, funere, sepulcro, in diversum trahunt, ut cui famae, quibus scriptis adsentiar non habeam. non de accusatore convenit: alii M. Naevium, alii Petillios diem dixisse scribunt, non de tempore quo dicta dies sit, non de anno quo mortuus sit, non ubi mortuus aut elatus sit; alii Romae, alii Literni et mortuum et sepultum. utrobique monumenta ostenduntur et statuae; nam et Literni monumentum monumentoque statua superimposita fuit, quam tempestate disiectam nuper vidimus ipsi, et¹ Romae extra Portam Capenam in Scipionum monumento tres statuae sunt, quarum duae P. et L. Scipionum dicuntur esse, tertia poetae Q. Ennii. nec inter scriptores rerum discrepat solum, sed orationes quoque, si modo ipsorum sunt quae feruntur, P. Scipionis et Ti. Gracchi abhorrent inter se. index orationis P. Scipionis nomen M. Naevii tribuni plebis habet, ipsa oratio sine nomine est accusatoris; modo nebulonem, modo nugatorem appellat. ne Gracchi quidem oratio aut Petilliorum accusatorum Africani aut diei dictae Africano ullam mentionem habet. alia tota serenda fabula est Gracchi orationi conveniens, et illi auctores sequendi sunt qui, cum L. Scipio et accusatus et damnatus sit pecuniae captae ab rege legatum in Etruria fuisse Africanum tradunt; qua post famam de casu fratris adlatam relicta legatione cucurrisse eum Romam et, cum a porta recta ad forum se contulisset, quod in vincula duci fratrem dictum erat, reppulisse a corpore eius viatorem, et tribunis retinentibus magis pie quam civiliter vim fecisse. haec enim ipsa Ti. Gracchus queritur dissolutam esse a privato tribuniciam potestatem, et ad postremum, cum auxilium L. Scipioni pollicetur, adicit tolerabilioris exempli esse a tribuno plebis potius quam a privato victam videri et tribuniciam potestatem et rem publicam esse. sed ita hanc unam impotentem eius iniuriam invidia onerat ut increpando, quod degenerarit tantum a se ipse, cumulas ei veteres laudes moderationis et temperantiae pro reprehensione praesenti reddat; castigatum enim quondam ab eo populum ait, quod eum perpetuum consulem et dictatorem vellet facere; prohibuisse statuas sibi in comitio, in Rostris, in curia, in Capitolio, in cella Iovis poni; prohibuisse ne decerneretur ut imago sua triumphali ornatu e templo Iovis optimi maximi exiret.

haec vel in laudatione posita ingentem magnitudinem animi moderantis ad civilem habitum honoribus significarent, quae exprobrando inimicus fatetur. huic Graccho minorem ex duabus filiis— nam maior P. Cornelio Nasicae haud dubie a patre collocata erat—nuptam fuisse convenit. illud parum constat, utrum post mortem patris et desponsa sit et nupserit, an verae illae opiniones sint, Gracchum, cum L. Scipio in vincula duceretur, nec quisquam collegarum auxilio esset, iurasse sibi inimicitias cum Scipionibus quae fuissent manere, nec se gratiae quaerendae causa quicquam facere, sed, in quem carcerem reges et imperatores hostium ducentem vidisset P. Africanum, in eum se fratrem eius duci non passurum. senatum eo die forte in Capitolio cenantem consurrexisse et petisse, ut inter epulas Graccho filiam Africanus desponderet. quibus ita inter publicum sollemne sponsalibus rite factis cum se domum recepisset, Scipionem Aemiliae uxori dixisse filiam se minorem despondisse. cum illa, muliebriter indignabunda nihil de communi filia secum consultatum, adiecisset non si Ti. Graccho daret expertem consilii debuisse matrem esse, laetum Scipionem tam concordi iudicio ei ipsi desponsam respondisse. haec de tanto viro quam et opinionibus et monumentis litterarum variarent, proponenda erant.

iudiciis a Q. Terentio praetore perfectis, Hostilius et Furius damnati praedes eodem die quaestoribus urbanis dederunt; Scipio cum contenderet omnem quam accepisset pecuniam in aerario esse, nec se quicquam publici habere, in vincula duci est coeptus. P. Scipio Nasica tribunos appellavit orationemque habuit plenam veris decoribus non communiter modo Corneliae gentis, sed proprie familiae suae. parentes suos et P. Africani ac L. Scipionis, qui in carcerem duceretur, fuisse Cn. et P. Scipiones, clarissimos viros. eos, cum per aliquot annos in terra Hispania adversus multos Poenorum Hispanorumque et duces et exercitus nominis Romani famam auxissent non bello solum, sed quod Romanae temperantiae fideique specimen illis gentibus dedissent, ad extremum ambo pro republica mortem occubuisse. cum illorum gloriam tueri posteris satis esset, P. Africanum tantum paternas superieicisse laudes ut fidem fecerit non sanguine humano sed stirpe divina satum se esse. L. Scipionem, de quo agatur, ut quae in Hispania, quae in Africa, cum legatus fratris esset, gessisset, praetereantur,

consulem et ab senatu dignum habitum³ cui extra sortem Asia provincia et bellum cum Antiocho rege decerneretur, et a fratre cui post duos consulatus censuramque et triumphum legatus in Asiam iret. ibi ne magnitudo et splendor legati laudibus consulis officeret, forte ita incidisse ut, quo die ad Magnesiam signis collatis L. Scipio Antiochum devicisset, aeger P. Scipio Elaeae dierum aliquot abesset via. non fuisse minorem eum exercitum quam Hannibalis, cum quo in Africa esset pugnatum; Hannibalem eundem fuisse inter multos alios regios duces, qui imperator Punici belli fuerit. et bellum quidem ita gestum esse ut ne fortunam quidem quisquam criminari possit; in pace crimen quaeri; eam dici venisse. hic decem legatos simul argui, quorum ex consilio data pax esset; quamquam exstitissent ex decem legatis, qui Cn. Manlium accusarent, tamen non modo ad criminis fidem, sed ne ad moram quidem triumphum eam accusationem valuisse.

at hercule in Scipione leges ipsas pacis, ut nimium accommodatas Antiocho, suspectas esse; integrum enim ei regnum relictum; omnia possidere eum victum, quae ante bellum eius fuerint; auri et argenti cum vim magnam habuisset, nihil in publicum relatum, omne in privatum versum; an praeter omnium oculos tantum auri argentique in triumpho L. Scipionis quantum non decem aliis triumphis, si omne in unum conferatur, latum? nam quid de finibus regni dicam? Asiam omnem et proxima Europae tenuisse Antiochum. ea quanta regio orbis terrarum sit, a Tauro monte in Aegaeum usque prominens mare, quot non urbes modo sed gentes amplectatur, omnes scire. hanc regionem dierum plus triginta iter in longitudinem, decem inter duo maria in latitudinem patentem usque ad Tauri montis iuga Antiocho ademptam, expulso in ultimum angulum orbis terrarum. quid si gratuita pax esset plus adimi ei potuisset? Philippo victo Macedoniam, Nabidi Lacedaemonem relictam, nec Quinctio crimen quaesitum; non enim habuisse eum Africanum fratrem; cuius cum gloria prodesse L. Scipioni debuisset, invidiam nocuisse. tantum auri argentique iudicatum esse in domum L. Scipionis illatum quantum venditis omnibus bonis redigi non posset. ubi ergo esse regium aurum, ubi tot hereditates acceptas? in domo quam sumptus non exhauserint, exstare debuisse novae fortunae cumulum. at enim, quod ex bonis redigi non possit, ex corpore et tergo per vexationem et contumelias L.

Scipionis petituos inimicos, ut in carcere inter fures nocturnos et latrones vir clarissimus includatur et in robore et tenebris exspiret, deinde nudus ante carcerem proiciatur. non id Corneliae magis familiae quam urbi Romanae fore erubescendum.

adversus ea Terentius praetor rogationem Petilliam et senatus consultum et iudicium de L. Scipione factum recitavit; se, ni referatur pecunia in publicum, quae iudicata sit, nihil habere quod faciat nisi ut prendi damnatum et in vincula duci iubeat. tribuni cum in consilium secessissent, paulo post C. Fannius ex sua collegarumque aliorum, praeter Gracchum, sententia pronuntiavit praetori non intercedere tribunos quo minus sua potestate utatur. Ti. Gracchus ita decrevit, quo minus ex bonis L. Scipionis quod iudicatum sit redigatur, se non intercedere praetori; L. Scipionem, qui regem opulentissimum orbis terrarum devicerit, imperium populi Romani propagaverit in ultimos terrarum fines, regem Eumenem, Rhodios, alias tot Asiae urbes devinxerit populi Romani beneficiis, plurimos duces hostium in triumpho ductos carcere incluserit, non passurum inter hostes populi Romani in carcere et vinculis esse, mittique eum se iubere. tanto adsensu auditum est decretum, adeo dimissum Scipionem laeti homines viderunt ut vix in eadem civitate videretur factum iudicium. in bona deinde L. Scipionis possessum publice quaestores praetor misit. neque in iis non modo vestigium ullum comparuit pecuniae regiae, sed nequaquam tantum redactum est quantae summae damnatus fuerat. collata ea pecunia a cognatis amicisque et clientibus est L. Scipioni ut, si acciperet eam, locupletior aliquanto esset quam ante calamitatem fuerat. nihil accepit; quae necessaria ad cultum erant, redempta ei a proximis cognatis sunt; verteratque Scipionum invidia in praetorem et consilium eius et accusatores.

(„Sva diskusija i čak sjećanje na ovaj spor /raspravu u Senatu da li odobriti održavanje trijumfa Gneju Manliju Vulsu op. S.M./ su se izgubili u izbijanju mnogo ozbiljnije kontroverze sa većim i istaknutijim čovjekom. Rečeno nam je, na osnovi autoriteta Valerija Antiasa, da su dvojica Petilija pokrenula postupak protiv Publija Scipiona Afrikanca. Ljudi ostavljaju različita tumačenja na ovo prema svojim različitim naravima. Neki su krivili ne samo /plebejske op. S.M./ tribune, nego sve /rimске op. S.M./ građane, jer su

pustili da takva stvar bude moguća. Oni su govorili da su se dva najveća grada na svijetu, pokazala, skoro u isto vrijeme, nezahvalnim prema svojim najistaknutijim ljudima. Rim je bio više nezahvalniji, jer dok je Kartagina nakon svoga poraza protjerala pobijeđenog Hanibala u egzil, Rim je protjerao Scipiona u času njegove pobjede. Drugi su opet smatrali da nijedan građanin ne bi smio da bude u takvoj eminenciji da se od njega ne bi smjelo zahtijevati odgovor u skladu sa zakonom. Ništa nije doprinijelo više prema održavanju slobode nego moć da se najmoćniji građani stave na suđenje. Pitano je, koji posao, da ne spominjemo najveće interese države, može se povjeriti bilo kojem čovjek, ako on ne podnosi račun za to. Ako čovjek ne može podnijeti zakone koji su isti za sve, nijedna sila koja bi se mogla upotrijebiti protiv njega nije nezakonita. Dakle, o ovome se raspravljalo sve do dana suđenja. Nikada prije niko, čak ni sam Scipion kada je bio konzul ili cenzor, nije bio okružen većom masom ljudi svih vrsta i uvjeta nego na dan kada je bio sproveden na Forum da učini svoju odbranu. Kada je pozvan da se izjasni, on nije napravio nijednu aluziju na optužbe iznesene protiv njega, nego je govorio o uslugama koje je on pružio u takvom visokom tonu da je bilo opće osjećanje da nijedan čovjek nije zaslužio više ili istinitije pohvale. On je opisao svoje akcije u duhu i raspoloženju u kojem ih je on izvodio, i on je bio slušan bez bilo kakvog nestrpljenja zato su oni bili prepričavani ne u samoslavljenju nego u samoodbrani.

Kako bi podržali optužbe koje su oni iznosili protiv njega, /plebejski op. S.M./ tribuni su iznijeli staru priču o njegovom luksuznom životu u njegovim zimskim prebivalištima u Sirakuzi i problemima koje je stvorio Plemiji u Lokriju. Zatim su ga /Publija Kornelija Scipiona Afrikanca op. S.M./ optužili za primanje mita, više zbog sumnje nego radi stvarnog dokaza. Oni su tvrdili da je njegov sin, koji je bio zarobljen, vraćen njemu bez otkupa. Da je Antioh /III. op. S.M./ na svaki način pokušavao da se dodvori Scipionu kao da mir i rat sa Rimom leže samo u njegovim rukama. Da se Scipion ponašao prema konzulu u svojoj provinciji kao diktator, a ne kao podređeni. Da je otišao sa nijednim drugim ciljem nego da bude jasno Grčkoj i Aziji i svim kraljevima i narodima na Istoku a što je dugo već bilo ustanovljeno ubjeđenje Hispanije, Galiје i Sicilije i Afrike, da je on sam glavar i glavna osoba rimskoga

suvereniteta. Da je pod Scipionovom sjenom Grad gospodar svijeta zaklonjen i da je njegovo klimanje glavom zamijenilo mjesta dekreta Senata i odredbi naroda. Nema stigme sramote koja se ne može vezati za njega, tako su oni učinili da uzbude narodni odium protiv njega.¹¹⁸ Kako su se govori razvukli do noći, postupak je prekinut. Kada je sljedeći dan došao, /plebejski op. S.M./ tribuni su zauzeli svoja mjesta na Rostri¹¹⁹ u zoru. Okrivljeni je pozvan, i prolazeći kroz sredinu kontione praćen sa velikim brojem prijatelja i klijenata, stao je pred Rostru. Zatražena je tišina i on /Publije Kornelije Scipion Afrikanac op. S.M./ je govorio kako slijedi: “Plebejski tribuni, i vi Kviriti, na ovaj dan je godišnjica odlučujuće bitke koju sam vodio sa

¹¹⁸Na osnovi izrečenog jasno je da se iza svih navedenih objeda na račun Afrikanca nalazila ustvari ona, po konzervativnom establishmentu, glavna njegova krivica →da su njegov autoritet i utjecaj navodno postali opasni po samo tradicionalno republikansko ustrojstvo i da se Afrikanac i previše nadvio nad samom Republikom i njenim interesima i da ih nedopustivo i pretjerano previše podređuje samome sebi i sopstvenim agendama i interesima. Iz samoga duha i narativa optužujućih govora na račun Publija Kornelija Scipiona Afrikanca proizlazi kao da su tužitelji željeli rimskim građanima i ostatku javnosti reći da Afrikanac provodi neku vrstu „puzajuće ili tinjajuće tiranide“ nad Republikom. Za vrijeme Republike, rimski građani, bez obzira na porijeklo, rang, status, stalež, klasu, političko uvjerenje, mjesto prebivališta bili su općenito vrlo surevnjivi, nepovjerljivi i vrlo nepomirljivi prema bilo kakvoj i najmanjoj indikaciji da bi neko mogao da naruši republikanski poredak, i eventualno uspostavi tiraniju ili čak i monarhiju. Samim tim je i razumljivo zašto su objede i optužbe na račun Afrikanca išle u tome pravcu, uvjeravanja da on svojom osobnošću i svojim političkim djelovanjem narušava i derogira republikanske institucije i zakone. Naravno, pošto su javnosti pružili samo demagogiju i objede bez ikakvih konkretnih dokaza, tužitelji nisu uspjeli ne samo da iznesu optužnicu protiv Afrikanca, nego da mu nisu uspjeli ni narušiti reputaciju kod rimskoga naroda, što je on dokazao već odmah sutradan kada je na samo jedan njegov poziv masa krenula da ga slijedi u njegovom itinerariju posvećivanja zahvalnosti bogovima u znak pobjede kod Zame, umjesto da prisustvuje nastavku suđenja na Forumu. Tada se jasno vidjelo koliki je veliki ugled uživao Afrikanac u odnosu na tužitelje, te da njihovim optužbama i objeda i pored značajnoj uloženoj truda, vremena i resursa građanstvo uopće nije bilo povjerovalo.

¹¹⁹Uzdignuta platforma za javne govore u južnom dijelu Komicija, u blizini svetišta Vulkana i nasuprot Hostilijevoj kuriji, na rimskom Forumu.

uspjehom i dobrom srećom protiv Hanibala i Kartaginjana.¹²⁰ Dakle, jedino je ispravno i prikladno na ovaj dan da se svi zahtjevi i akcije trebaju obustaviti. Ja odmah odlazim na Kapitol da učinim moju posvećenost Jupiteru Najboljem Najvećem, i Junoni i Minervi i svim drugim bogovima zaštitnicima Kapitola i Utvrde, i da ponudim zahvalnost njima jer su mi podarili na ovaj dan mudrost i snagu da učinim Republici izuzetnu službu. Oni od vas, Kviriti, koji su slobodni da to učine, neka idu sa mnom. Vi ste me uvijek od moje 17. godine do ovoga doba moje starosti, isturali u častima prije nego što sam ja po godinama bio za njim, i ja sam uvijek preduhitrio vaše počasti svojim službama. Zato, molite sada bogovima da uvijek imate vođe kao što sam ja.” Sa Rostre je otišao direktno na Kapitol, i kompletna kontiona je okrenula leđa /plebejskim op. S.M./ tribunima slijedeći ga. Čak su i sekretari i pratitelji napustili /plebejske op. S.M./ tribune. Nije bilo nikoga izuzev njihovih robova i poslužitelja koji je uobičajeno stajao na Rostri i pozivao okrivljenike. Scipion nije samo otišao na Kapitol, on je posjetio i sve hramove kroz Grad, praćen sa rimskim narodom. Entuzijazam građana i njihovo priznavanje njegove stvarne veličine učinile su taj dan skoro više slavnijim za njega od onoga kada je on ušao u Grad u trijumfu nakon svojih pobjeda nad Sifaksom i Kartaginjanima.

Ovaj divni dan je bio posljednji dan sjajnosti za Scipiona. Vidio je pred sobom zavidne napade i sukobe sa /plebejskim op. S.M./ tribunima, i tako nakon podužeg dogovorenog odlaganja /nastavka sudske rasprave op. S.M./, on se povukao u Liternum, čvrsto odlučan da se ne pojavi na svojoj odbrani.¹²¹ Njegov duh je toliko visok, njegov um je bio prevelik, on je zauzimao poziciju previsoku da sebi dozvoli da prihvati položaj okrivljenoga ili podnese poniženje da mora moliti za svoj slučaj. Kada je došao dan /za nastavak suđenja op. S.M./ i njegovo ime bilo prozvano, Lucije Scipion se

¹²⁰Misli se na bitku kod Zame, koja se najvjerojatnije odigrala u drugoj polovici oktobra 202. god. p. n. e., možda 19. i 20. X. U tom slučaju bi se ovo neuspjelo suđenje Afrikancu moglo datirati u drugu polovicu oktobra 187. god. p. n. e.

¹²¹Ovo bi smještalo odlazak Afrikanca iz Rima nedugo nakon što je odvuкао narod sa prve sudske rasprave, pa bi se mogla datirati u kasnu jesen 187. god. p. n. e.

izvinio za njegovo odsustvo zbog bolesti. Optužujući /plebejski op. S.M./ tribuni nisu prihvatili izgovor i iznijeli su da je njegovo odbijanje bilo diktirano od istoga onoga duha ponosa i arogancije zbog kojega je on ostavio mjesto suđenja, /plebejske op. S.M./ tribune i kontionu. Okružen samim ljudima koje je lišio prava i slobode izricanja kazne nad njim, i vukući ih za sobom kao ratne zarobljenike, on je slavio trijumf nad narodom Rima i učinio je toga dana secesiju od /plebejskih op. S.M./ tribuna do Kapitola.¹²² Oni su nastavljali : „Tako sada imate nagradu za svoju ludost. Čovjek na čije podsticanje i pod čijim vodstvom ste nas napustili, sada je napustio vas. Tako nisko pada naša hrabrost iz dana u dan, da čovjek kojem smo 17 godina ranije¹²³ mi se usudili da pošaljemo tribune na Siciliju da ga privedu, dok je on imao armiju i flotu pod svojom komandom, toga čovjeka se sada ne usuđujemo, iako je on samo privatni građanin,¹²⁴ da dovućemo iz ladanjskog doma kako bi prisustvovao svome suđenju.“ Lucije Scipion je apelovao na plebejske tribune kao kolegij, i oni su donijeli sljedeću rezoluciju : „Ako se bolest može prihvatiti kao izgovor, onda nam je zadovoljstvo da se ovaj izgovor prihvati, a naše kolege moraju ponovo odložiti dan suđenja.“ Tiberije Sempronije Grakh /Stariji op. S.M./ je bio jedan od /plebejskih op. S.M./ tribuna.¹²⁵ On je bio politički protivnik Publija Scipiona, i zabranio je svojim kolegama da dodaju njegovo ime na svoju rezoluciju. Bilo je očekivano da bi on mogao dati još strožiju presudu, ali on je napisao rezoluciju na sljedeći način : „Pošto je Lucije Scipion dao bolest kao razlog za bratovo odsustvo, ja smatram da je to dovoljan izgovor, i neću dozvoliti da Publiju Scipionu bude suđeno prije njegovog povratka u Rim. Čak i tada, ako on apelira na mene, ja

¹²²Livije parafrazira govore onih plebejskih tribuna koji su optuživali Afrikanca.

¹²³204. god. p. n. e.

¹²⁴Ovo je dokaz da su politički protivnici čekali priliku kada Publije Kornelije Scipion Afrikanac više ne bude obnašatelj neke javne funkcije (koja nosi sa sobom i imunitet), nego da ga napadnu dok je on obični privatni građanin.

¹²⁵Tiberije Sempronije Grakh Stariji (*Tiberius Sempronius Gracchus Maior*), otac braće Tiberija i Gaja Grakha (čuvenih plebejskih tribuna i prvih popularskih vođa) je bio plebejski tribun u mandatnom periodu mart 187. – mart 186. god. p. n. e.

ću ga podržati u bilo kojem trudu da izbjegne suđenje. Scipion je uz zajedničku saglasnost bogova i ljudi dostigao takvu visoku poziciju kroz svoja djela i časti koje mu je rimski narod dodijelio, da on stoji ispod Rostre kao okrivljenik, i mora slušati uvrede mladih ljudi bila bi veća sramota za narod Rima nego za njega.

On je ovo popratio sa ogorčenim govorom: „Je li Scipion, pobjednik Afrike, treba biti pod vašim nogama, /plebejski op. S.M./ tribuni? Je li za to pobijedio četiri armije u Hispaniji koje su vodili najčuveniji zapovjednici koje je Kartagina posjedovala. Je li za to on zarobio Sifaksa i pobijedio Hanibala, i učinio Kartaginu zavisnom od nas, pomjerio Antioha iza Taurusa, za što njegov brat Lucije dozvolio njemu da podijeli njegovu slavu, da li bi on jednostavno mogao da podlegne dvojici Petilija, i da biste vi mogli da tražite pobjedničku palminu granu zbog pobjede nad Publijem Afrikancem. Da li ćete dozvoliti ovaj zahtjev, građani? Hoće li slavni ljudi ikada bilo preko svojih zasluga ili časti koje ste im dodijelili doći do sigurnosti, i ako ja mogu tako reći, svetoga azila gdje njihova stara dob može se odmoriti, ako ne poštovana, barem nepovrediva? Njegova rezolucija i govor koji je slijedio su ostvarili svoj efekt na druge /plebejske op.S.M./ tribune, čak i na tužitelje, koji su rekli da će razmatrati što njihovo pravo i dužnost zahtijevaju. Nakon što je prekinuta plebejska skupština, održana je sjednica Senata. Ovdje je najsrdačniji glas zahvalnosti Tiberiju Grakhu bio donešen od cijeloga tijela, posebno od ljudi konzularnog ranga i starijih senatora, jer je stavio interese Republike ispred svojih sopstvenih privatnih osjećanja¹²⁶ i Petiliji su bili

¹²⁶Ovo je dokaz da je i u Senatu, i to i među njegovim najvažnijim članovima (iz reda konzulara, onih koji su obašali konzulsku čast) postojala snažna podrška Afrikancu. Moguće je da je ovdje proradila i neka vrsta nobilske solidarnosti, jer su, bez obzira šta mislili o Afrikancu, mnogi senatori smatrali ovo suđenje opasnim presedanom koje bi u krajnosti mogao da dovede do podizanja stalnih sudskih procesa zasnovanih samo na floskulama, demagogiji i izvođenju konstrukcija, a bez ikakvih relevantnih dokaza. Oni su se iskreno plašili uvođenja prakse montiranih sudskih i drugih institucionalnih progona poradi samo političkih razloga. Sa brzim djelovanjem Tiberija Sempronija Grakha Starijeg, nešto tako je ipak spriječeno. Da to nije učinjeno i da se montirani proces nastavio, posljedice bi mogle biti vrlo pogubne po Republike, a posebno za senatorski red. Skoro svaki istaknuti pojedinac sa jasnim političkim stavovima bi

oštro prekoreni zbog želje da sijaju zatamniji reputaciju nekoga drugog i obogaćujući sebe sa trijumfom nad Afrikancem.¹²⁷ Nakon ovoga nije rečeno ništa više o postupku protiv Scipiona. On je nastavio živjeti u Liternumu bez ikakve želje da se vrati u Rim, i govori se da je on na svojoj samrtnoj postelji odredio da se tamo sahrani i njegov spomenik tamo postavi, tako da ne bi moglo biti posmrtnih obreda izvođenih za njega od nezahvalne domovine. On je bio izvanredan čovjek, više istaknut u ratnim vještinama nego u onima u miru. Raniji dio njegovog života je bio više sjajniji od kasnijeg. Kao mladić je bio stalno angažiran u ratu. Sa kasnijim godinama slava njegovih postignuća je izblijedila i nije bilo šta nazvati njegovim genijem. Koji dodatni sjaj je posvećen njegovom drugom konzulatu u poređenju sa njegovim prvim ili čak njegovoj cenzuri. Koju daljnu odliku je on stekao za vrijeme svoje podređene komande¹²⁸ u /Maloj op. S.M./ Aziji, učinjene beskorisnim zbog slaboga zdravlja i ožalošćen nesrećom koja je zadesila njegovog sina.¹²⁹ Zatim, opet, nakon povratka on je bio podložen ili suđenju

mogao očekivati da bude izložen progonu, vređanju, prijetnjama, ucjenama, što bi u konačnici dovelo do pasivizacije „dobrih, sposobnih, iskusnih i uglednih“ pojedinaca koji se ne bi željeli upuštati da budu politički „linčovani“ i diskreditirani. Njihovo povlačenja bi onda otvorilo put uzdizanju ambicioznih pokvarenjaka sa mediokritetskim sposobnostima i bez ikakvog vizionarstva. To bi vodilo ka uništenju Republike, jer bi ovi likovi mislili samo na svoje osobne interese i materijalnu dobit. Jer nisu najhrabriji oni koji se ne boje, nego oni koji nemaju nikakvog srama.

¹²⁷Ovdje se jasno pokazuje kako su Petiliji bili samo „žrtveni jarci“ u političkoj igranki iza čije organizacije su stajali neki drugi likovi, mnogo moćniji i utjecajniji, ali koji se nisu po ovom pitanju uopće željeli eksponirati. I dok se na Petilije srućivao prezir i prekor, oni su ostali dobro zaklonjeni u Senatu i nisu izgleda puno toga učinili da zaštite one koje su instruirali da učine to što su učinili, i kojima je zbog toga što su bili tako volšebno iskorišteni i ostavljeni na političkoj vjetrometini politička karijera bila završena. Za Petilije se više ne čuje u političkom životu Republike.

¹²⁸U smislu da je bio legat svoga brata Lucija.

¹²⁹Zarobljavanje njegovog mlađega sina u sirijskom ratu se baš ne bi moglo nazvati tako velikom nesrećom, imajući u vidu u kakvom luksuzu se mladić našao i koji je uživao dok je bio kraljev zarobljenik.

ili odsustvu iz svoga rodnog Grada.¹³⁰ Ipak, on sam je dobio jedinstvenu slavu dovršavanja rata sa Kartaginom, najvećeg i najozbiljnijeg rata koji su Rimljani ikada vodili.

Po smrti /Publija Kornelija Scipiona op. S.M./ Afrikanca /Starijeg op. S.M./ duhovi njegovih protivnika su porasli, prvi od njih bio je Marko Porcije Katon, koji je čak za vrijeme njegovog života uobičavao da reži na njegovu veličinu.¹³¹ Misli se da je to bilo uz njegovu podršku da su Petiliji inicirali procesuiranje Afrikanca /Starijeg op. S.M./ dok je bio živ i nakon njegove smrti predstavili prijedlog. Prijedlog je bio u ovom smislu: „Da li želite i naređujete, Kviriti, u pogledu novca koji je bio zarobljen od, oduzet od, naplaćen /kroz nametnuto plaćanje op.S.M./ od kralja Antioha /III op. S.M./ i onih koji su bili pod njegovom vladavinom, i šta od ovoga novca nije bilo obračunato za Republiku, da što se tiče ovoga predmeta gradski pretor

¹³⁰Ova ocjena drugoga dijela života Afrikanca, koju je Livije nesumnjivo nekritički prepisao iz nekoga svoga vrela, je nesumnjivo vrlo nepravedna, neodgovarajuća i nesumnjivo zlonamjerna. Publije Kornelije Scipion Afrikanac je vodio vrlo intenzivan javni život i u poslovima Republike i u mirnodopskom kapacitetu. Zaslužen je za dobro obavljenju cenzuru sa popisom građana i infrastrukturne projekte, zaslužen je za dodjele zemljišta veteranima, zaslužen je za početak romanizacije u Hispaniji, zaslužen je za osnivanje niza kolonija (na strateškim mjestima) i revitalizaciju života na opustošenom jugu Italije, vodio je intenzivnu diplomatsku aktivnost, promovirao je helensko – helenističku kulturu i civilizacijska dostignuća i tako širio pozitivne općekulturološke elemente u Italiji i zapadnom Mediteranu, uživao je ugled širom Mediterana i promovirao je svoju scipionovsku viziju i doktrinu uređenja odnosa. Njegova slava definitivno nije izbljedinila u tome za njega mirnodopskom periodu. Pa nisu ratovi bili jedino gdje se nečija slava može uzdizati, kako to sublimirano misli pisac vrela koje je koristio Livije. Uostalom, za razliku od nedobronamjernog i prilično iskrivljeno spinovanog komentara u ovom podatku, Afrikanac se vrlo isticao i u sirijskom ratu i zaslužen je za mnoge stvari, i vojnom a pogotovu u diplomatskom kontekstu. Bez njega i njegovog utjecaja i djelovanja, pobjeda u bitci kod Magnezije ne bi bila moguća.

¹³¹Katon Stariji je ustvari naslijedio odium Fabija Maksima Kunktatora prema Scipionu Afrikancu Starijem. Katon Stariji je bio veoma blizak politički sa Kunktatorom koji je u neku ruku bio politički patron mladome Marku Porciju Katonu. O mržnji Katona Starijeg prema Afrikancu Starijem v. *Plut. Cat. Mai.* 3; 11; 15; 18.

/praetor urbanus op. S.M./ Servije Sulpicije¹³² uputi na Senat pitanje koga, od onih koji su sada pretori, Senat želi da istraži ovaj slučaj.¹³³ Na prijedlog su prvo stavili veto /plebejski tribuni op. S.M./ Kvint i Lucije Mumije¹³⁴. Oni su smatrali da je ispravno da bi Senat trebao ispitati što se tiče novca koji nije bio poslan u /državni op. S.M./ trezor na način kako se to uvijek činilo ranije.¹³⁵ Petiliji su nastavili napadati utjecajnu i tiransku moć Scipiona u

¹³²*Servius Sulpicius*

¹³³Ovaj prijedlog je bio direktno uperen protiv braće Scipiona: Afrikanca Starijeg i Azijatika, i imao je retroaktivno značenje. Politički protivnici (poglavito iz reda konzervativne elite) Afrikanca Starijeg su ga izgleda željeli i postmortem optuživati i ukaljati, toliko su ga mrzili.

¹³⁴*Quintus Mummius* i *Lucius Mummius*. Oni nisu bili protiv istrage o eventualnoj pronevjeri novca zadobijenog u I. sirijskom ratu, nego su se suprostavljali metodi istrage, koja je, sudeći po sličnim primjerima iz rimske historije, bila tako skrojena da poveća vjerojatnoću osuđujuće presude. Rimljani republikanske epohe su inače bili veoma intuitivno nepovjerljivi prema specijalnim, ad – hoc i izmišljenim procedurama kreiranim za posebne situacije i određene slučajeve i koje vanredno odstupaju od regularne procedure.

¹³⁵Nije postojala neka zakonski potpuno precizirana, sistematska, efektivna regulativa ili metoda kojom bi se verificiralo da li je zapovjednik u trezor Republike pohranio sav plijen koji je sakupio. Neki mehanizmi, ali u *ad hoc* smislu, su ipak korišteni kao npr. u slučaju Acilija Glabrija (*Liv.* XXXVII, 57). Epizoda sa Publijem Kornelijem Scipionom Nasikom iz 191. god. p. n. e. (*Liv.* XXXVI, 36) sugerira da je Senat ili nije bio u mogućnosti da osigura sigurne i pouzdane informacije ili je tolerirao vjerojatne nepravilnosti u izvještajima zapovjednika i njegovih kvestora, tj. zatvarao je oči pred izvršenim pronevjerama novca i drugoga bogatstva koje je pripadalo državi. Ipak strah Gneja Manlija (*Liv.* XXXIX, 6) i njegovo proračunato izbjegavanje da se suoči sa eventualnim optužbama pred strogim i nefleksibilnim pretorom ukazuje ipak da su istrage postojale i da su znale biti djelotvorne, učinkovite i opasne za pronevjeritelje. Naravno, on se mogao opravdati za nestalu imovinu tako bi rekao da su se odnijeli Tračani. I tu njegovu tvrdnju bi bilo teško opovrgnuti ili dokazati da nije tačna.

U konkretnom slučaju optužbi za pronevjeru usmjerenih na braću Afrikanca Starijeg i Azijatika, još uvijek je nepoznato da li su Petiliji, odnosno Katon Stariji i drugi protivnici braće Scipiona, imali informacije o pronevjeri novca u I sirijskom ratu i ako su imali kako i na koji način su došli do njih i da li su imali svjedoka i dokaza za jednu takvu ozbiljnu optužbu. Moguće je da je ipak riječ o paušalnoj optužbi i politički montiranim procesima (od strane konzervativnog dijela rimsko – italčkog

Senatu. Lucije Furije Purpurio, konzular, koji je bio jedan od decemvira /koji su sa Antiohom III. konačno utanačili mirovni sporazum u Apameji i uređivali odnose na Istoku nakon pobjede u I sirijskom ratu op. S.M./ u /Maloj op. S.M./ Aziji predložio je da se proširi polje istrage kako bi se u to uključio i novac koji je bio uzet, ne samo od Antioha /III op. S.M./, nego također i od drugih kraljeva, udarajući na svoga protivnika Gneja Manlija. Takođe, Lucije /Kornelije op. S.M./ Scipion /Azijatik op. S.M./, koji je očigledno govorio prije radi sebe nego protiv zakona, suprotstavio mu se. On je prigovorio da je samo nakon smrti njegovog brata Publija Afrikanca /Starijeg op. S.M./, čovjeka vidno iznad svih po hrabrosti i slavi, ovaj prijedlog nastao. Nije bilo dovoljno da /počasna op. S.M./ eulogija Publiju Afrikancu /Starijem op. S.M./ nije bila izrečena na Rostri nakon njegove smrti,¹³⁶ bez također iznošenja optužbi protiv njega. Čak i Kartaginjani su bili zadovoljni sa egzilom Hanibala, dok rimski narod nije bio zadovoljen čak ni sa smrću Publija /Kornelija op. S.M./ Scipiona /Afrikanca Starijeg op. S.M./ a bez također rušenja njegovog ugleda dok leži u grobu, i pored toga, žrtvujući njegovog brata kao dodatnu žrtvu svoje ljubomore. Marko Katon je podržao zakon, i njegov govor o novcu kralja Antioha /III. op. S.M./ je sačuvan, i svojim utjecajem je odvratio /plebejske op. S.M./ tribune Mumije od daljega suprostavljanja mjeri. Kada je njihov veto povučen, sve su tribe /na tributskim komicijama op. S.M./ glasale „Za“ /ranije citirani prijedlog koji je tako postao zakon op. S.M./.

establishmenta) kako bi se diskreditirali, pa eventualno i kaznili i oborili sa pozicija moći, Afrikanac Stariji i njegov brat. Sudeći po izvornim podacima iz *Liv.* XXXVIII, 50 – 60; XXXIX, 22; 40; 44; braća Afrikanac Stariji i Lucije Azijatik su bili u pravom smislu žrtve jednog progona od strane političkih protivnika (usmjeravanih poglavito od Katona Starijih), a optužbe protiv njih koje su bile uporno iznošene i održavane još od njihovog povratka sa Istoka pa do njihovih smrti su bile bez konkretnih dokaza i svjedoka, zasnovane samo na indirektnim pretpostavljanjima i sofističkim retorskim bravurama.

¹³⁶Običaj izricanja javnih *laudationes* u čast preminulih istaknutih pojedinaca je bio veoma drevan (*Liv.* II, 47). Ipak izgleda sudeći po Livijevom podatku XXXVIII, 53 da Afrikanac Stariji nije želio jednu takvu eulogiju, tako da je onda Lucijevo agresivno – pasivno optuživanje zbog toga što nije održana eulogija na Rostri (državnoj i središnjoj javnoj govornici na Forumu) neutemeljeno.

/Gradski pretor op. S.M./ Servije Sulpicije je zatim konsultirao Senat ko bi trebao da provede istragu /vezano za pitanje novca koji je bio zaplijenjen, konfisciran, oduzet, iznuđen ili dobiven od Antioha III. i njegovih podanika u toku sirijskog rata koji su vodili braća Lucije Kornelije Scipion i Publije Kornelije Afrikanac Stariji op. S.M./, i oni su odredili Kvinta Terencija Kulea. Ima nekih pisaca koji tvrde da je ovaj pretor bio tako povezan sa familijom Kornelija da je na sahrani /Afrikanca Starijeg op. S. M./ – oni kažu da je on umro i bio sahranjen u Rimu¹³⁷ – on prethodio posmrtnim nosilima /na kojima je kao nošen Afrikanac Stariji op. S.M./, noseći kapu slobode /na glavi, simbol oslobođenja od ropstva /op. S.M./, baš kao da je marširao u trijumfalnoj procesiji, i na Porta Kapena on je dijelio vino zaslađeno medom onima koji su slijedili tijelo, zato što je među ostalim zarobljenicima u Africi, on bio oslobođen od Scipiona. Po drugom izvještaju, on je bio neprijateljski nastrojen prema familiji, i da je znajući ovo, stranka koja je bila protivna Scipionima, izabrala njega kao onoga koji će sprovesti istragu.¹³⁸ Kako god

¹³⁷Druga verzija, a koju donose druga vrela i koja je izgleda vjerojatnija, govori da je Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji umro u Litternumu i da je oporučno zahtijevao da ne bude sahranjen u Rimu nego u ovom gradu. O svim nedoumicama, kontroverzama i dvosmislenosti koje su još u ranom principatu vladale vezano za posljednje godine života Afrikanca Starijeg (posebno za tužbe i sudske procese vezane za njega i brata, te njegovu smrt, sahranu i grob) v. *Liv.* XXXVIII, 56.

¹³⁸*Quintus Terentius Culleo*, obnašao dužnost peregrinskog pretora (*praetor qui inter peregrinos ius dicit* ili samo *praetor peregrinus*) od marta 187. do marta 186. god. p. n. e. Terencije Kuleo je bio ranije (189. god. p. n. e.) i plebejski tribun, a važio je i kao osoba koja nije bila sklona nobiletatu. Međutim, u identificiranju njega vlada značajna zbrka u podacima iz literarnih vrela, što je vidljivo i u konkretnom Livijevom podatku. Uzrok te zbrke je u poslovičnom rimskom običaju da ista imena u više – manje istom periodu, pa i sličnim kontekstima, nose različite osobe. Kao što se i samoga Livijevog podatka može vidjeti, osnova zbrke je pitanje da li je Terencije Kuleo koga je iz dugotrajnog kartaginskog zarobljeništva uspio osloboditi Publije Scipion ista osoba kao i navedeni pretor koji je ovlašten da vodi istragu o novcu dobijenom u sirijskom ratu.

Plutarh (*Plut. Mor. Regum et imperatorum apophthegmata*, 196D-E) navodi sljedeće: ἐπεὶ δὲ νικηθέντες οἱ Καρχηδόνιοι κατὰ κράτος περὶ σπονδῶν καὶ εἰρήνης πρέσβεις ἀπέστειλαν πρὸς αὐτόν, ἐκέλευσεν εὐθὺς ἀπιέναι τοὺς ἡκοντάς, ὥς οὐκ ἀκουσόμενος πρότερον αὐτῶν ἢ Λεύκιον Τερέντιον ἀγάγῳσιν· ἦν δὲ Ῥωμαῖος ὁ Τερέντιος, ἐπιεικὴς ἀνὴρ, γεγωνὸς αἰχμάλωτος ὑπὸ Καρχηδονίων· ἐπεὶ δὲ ἦκον ἄγοντες τὸν ἄνδρα,

καθίσας ἐν τῷ συμβουλίῳ παρ' αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βήματος, οὕτως ἐξηγάμισε τοῖς Καρχηδόνιαις καὶ κατέλυσε τὸν πόλεμον. ὁ δὲ Τερέντιος ἐπηκολούθησεν αὐτῷ θριαμβεύοντι πύλινον ἔχων ὥσπερ ἀπελεύθερος· ἀποθανόντος δὲ τοῖς ἐπὶ τὴν ἐκφοράν παραγινόμενοις ἐνέχει πίνειν οἰνόμελι καὶ τὰ ἄλλα περὶ τὴν ταφὴν ἐφιλοτιμήθη. ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον. („Kartaginjani, kada su potpuno bili pobijeđeni, poslali su izaslanike da sklope mir i dogovor sa njim. On je naredio njima da se odmah vrate nazad, odbijajući da ih sasluša prije nego što dovedu Terencija sa sobom, dobrog čovjeka, koga su Kartaginjani uzeli za zarobljenika. Kada su ga oni doveli, on /Publije Scipion op. S.M./ ga /Terencija op. S.M./ je postavio u vijeću do sebe, na mjesto za presuđivanje, i onda je on uradio posao sa Kartaginjanima i završio rat. Terencije ga /Publija Scipiona op. S.M./ je slijedio kada je trijumfiraο, noseći kapu slobode. I kada je on /Terencije op. S.M./ umro, /Publije op. S.M./ Scipion je dijelio vino pomiješano sa medom onima koji su bili na sahrani, i izvršio je druge pogrebne rituale u njegovu čast. Ali ove stvari su se desile kasnije.“). Sudeći po ovome Plutarhovom podatku, Terencije koga je oslobodio iz kartaginskog zarobljeništva i koji je u trijumfalnoj procesiji Publija Scipiona Afrikanca nosio kapu *pilleus* (πῖλος; simbol slobode ili oslobođenja iz ropstva) i istražitelj Kvint Terencije Kuleo nisu ista osoba. Terencije koga je Publije Scipion oslobodio, je umro prije Publija i ovaj mu je bio na sahrani u Rimu. To bi datiralo smrt oslobođenog Terencija iz Plutarhovog podatka u doba prije procesa u kojem je istražitelj bio Terencije Kuleo. Uostalom, Terencije koga je iz kartaginskog zarobljeništva izveo Publije Scipion je već 201. god. p. n. e. bio smatran za vrlo uglednu osobu i sigurno je imao status senatora i već se nalazio u starijim godištim. Za razliku od njega, istražitelj Kvint Terencije Kuleo je početkom druge decenije II st. p. n. e. bio u karijernom usponu (plebejski tribun, pa pretor). Plutarhov podatak o oslobođenom Terenciju se gotovo sigurno nalazio i u njegovom (izgubljenom) životopisu Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg, koji je bio namjenski rađen pa je onda Plutarh mogao i više vremena i pažnje posvetiti čitavoj ovoj priči.

Livije (XXX, 43) navodi da su Kartaginjani po sklapanju mira sa Publijem Scipionom predali Rimljanima i dezertere i izbjeglice i 4000 rimsko – italjskih zarobljenika, uključujući i senatora Kvinta Terencija Kulea. Ovoga Kvinta Terencija Kulea, Livije spominje i u podatku XXX, 45 da se nalazio (noseći kapu slobode) u trijumfalnoj procesiji Publija Scipiona i da je svoga oslobođitelja poštovao do kraja života. Međutim, sam Livije se izgleda našao pod utjecajem posvemašnje konfuzije u izvornoj građi (koju je koristio) i koja je miješala Terencija, koga je Publije Scipion izbavio iz kartaginskog zarobljeništva i istražitelja Terencija Kulea. I Livijev podatak XXXVIII, 55 upravo potvrđuju svu tu konfuziju i zbrkane podatke o Terenciju koji je nosio kapu *pilleus*, istražitelju Terenciju Kuleu i ko je na čijem pogrebu dijelio vino zaslađeno sa medom. Izgleda da se Livije nije baš ni pretjerano posvetio iznalaženju načina kako da riješi ovu zbrku, jer je za njega Terencije Kuleo bio tek samo uzgredna informacija, nebitan za osnovnu tematiku djela. Valerije Maksim (V, 2, 5) navodi da je Kvint Terencije Kuleo, koji je dolazio iz pretorske familije (u smislu da on i

njegovi pretci srodnici još uvijek nisu uspjeli dostignuti rang konzulara, već su se uspjeli domoći najviše preture) i koji je bio jedan od najistaknutijih među senatorima, slijedio (noseći kapu slobode) trijumfalna kola Publija Scipiona. Valerije Maksim nadalje govori da je ovaj Kvint Tiberije Kuleo pred rimskim narodom svjedočio ko je zaslužan za njegovu slobodu. Sudeći po ovom podatku Valerije Maksima, oslobođeni K.T. Kuleo i istražitelj istoga imena nisu iste osobe, jer je ovaj prvi bio pretor i senator još godinama prije bitke Zame.

Da je vladala iznimna šarolikost u izvorima koja je miješala Terencije koji su se nalazili u nekom kontekstu sa Afrikancem Starijem i sjevernom Afrikom dokazuje i kasnoantički pisac Orosije (IV, 19) koji navodi da je prilikom trijumfa Publija Kornelija Scipiona Afrikanca (po povratku iz Afrike), Terencije (rimski zarobljenik iz sjeverne Afrike i kasniji čuveni dramaturg) nosio kapu *pilleus* i išao slijedeći kola trijumfatora. Ovo nošenje kape *pilleus* (πίλος) bi označavalo da ga je Publije Scipion Afrikanac na neki način oslobodio. Međutim, izgleda da je Orosije pomiješao Terencija koji je bio kartaginski zarobljenik i tako nosio na glavi kapu *pilleus* (pojavljujući se u izvornim podacima koji govore u nekom kontekstu o Publiju Korneliju Scipionu Afrikancu Starijem) i čuvenoga dramaturga/komediografa Publija Terencija Afera (*Publius Terentius Afer*, cc 195/185. – cc 159? god. p. n. e. o njemu v. PWRE, 1934, V A. 1, col. 598 – 650; Budimir – Flašar, 1963:162 - 167), koji je stvarno bio sjevernoafričkog, najvjerojatnije berberskog porijekla i koji je u Italiju i Rim doveden u statusu roba da bi nešto kasnije bio oslobođen. Dramaturg Terencije je rođen nakon trijumfa Scipiona i nije mogao biti ni na koji način u toj procesiji. Po našem mišljenju, vjerojatni izgledni kandidat za oslobođenog Terencija bi mogao biti senator Kvint Terencije koji se pojavljuje kao član izaslanstva Senata koje je upućeno izabranom konzulu Gaju Flaminiju (*Caius Flaminius*), konzulu za 217. god. p. n. e. *Liv.* XXI, 63. U tom slučaju bi ovaj senator Terencije bio nekada zarobljen (od strane Hanibalove armije u Italiji) i kao vrijedan zarobljenik odveden u Kartaginu. Povratak zarobljenog senatora Terencija se dosta fragmentirano spominje i u *Cass. Dio*, fr. knjige XVII, 86. Senator Kvint Terencije Kuleo, koga je uspio iz zarobljeništva povratiti Publije Scipion, i istražitelj – pretor iz 187. god. p. n. e., su bili u određenoj rodbinskoj vezi, ali za sada nam je nepoznato kojega je ona bila karaktera. Sigurno nisu bili otac i sin, jer bi sin sigurno i dalje slijedio zahvalnost svoga oca prema Publiju Scipionu. Senator Kvint Terencije Kuleo se pojavljuje i u podacima *Liv.* XXXIII, 47; a pretor Kvint Terencije Kuleo u podacima XXXVIII, 42; 58; 60; XXXIX, 3; 6; 32; XLII, 35. *Plut. Flam.* 18. O Kvintu Terenciju Kuleu v. Smith W., 1867:I, 900 (za kojega su senator Terencije i pretor Terencije Kuleo jedna te ista osoba); PWRE, 1934, V A. 1, col. 652 – 653.

Ovaj pretor Terencije Kuleo je svoju iznimnu strogost pokazao i na još jednom osjetljivom i delikatnom pitanju. U Senat su došle delegacije iz latinskih kolonija koje su se požalile da je veliki broj njihovih građana otišao u Rim i da su ostali naseljeni tamo. Tako su na papiru latinske kolonije imale određeni broj stanovnika, a u

je moglo biti, to je pred ovim pretorom, bez obzira na to da li je bio pristrasan ili protiv optuženog, da je Lucije Scipion odmah stavljen na suđenje. Imena njemu potčinjenih zapovjednika /u sirijskom ratu op. S.M./, Aula i Lucija Hostilija Katona, također su predana pretoru, i otvorena od njega, kao i ono od kvestora Gaja Furija Akuleja. I da se čini da je cijeli njegov štab povezan sa pronevjerom, uključeni su također i njegovi sekretari i njegov posilni. Lucije Hostilije, sekretari i posilni bili su optuženi prije nego što je Scipionov slučaj bio saslušan. On, zajedno sa Aulom Hostilijem i Gajem Furijem, proglašen je krivim. /Lucije op. S.M./ Scipion da je primio 6.000 funti zlata i 480 srebra više i iznad nego što je on unio u /javni, državni op. S.M./ trezor. Hostilije je bio osuđen jer je slično pronevjerio 80 funti zlata i 403 srebra. Kvestor je bio proglašen krivim jer je primio 130 funti zlata i 200 srebra. Ovo su iznosi koje sam ja našao kod Antiasa¹³⁹. U slučaju Lucija Scipiona, ja bih preferirao da smatram ove iznose kao grešku prepisivača, nego kao pogrešan navod autora, jer je iznos srebra bio najvjerojatnije veći nego onaj od zlata, i novčana kazna je vjerojatnije fiksirana na 400.000, nego na 2.400.000 sestercija, posebno jer se tvrdi da je to bila suma za koju se zahtijevalo od Publija Scipiona da je objavi u Senatu. Također je zabilježeno da kada je on rekao svome bratu Luciju da donese svoje knjigovodstvene knjige, da ih je on izderao sa svojim sopstvenim rukama dok je Senat to promatrao, i ogorčeno je protestirao protiv toga što se tražio izvještaj o 400.000 sestercija koji je bio zahtijevan od njega nakon što je on donio u /javni, državni trezor op. S.M./ 2.000.000 sestercija. Nadalje se tvrdilo da je on pokazao isto samopouzdanje u zahtijevanju ključeva trezora, kada se kvestori nisu usudili da iznesu novac protivno zakonu, izjavljujući da je zbog njega to bilo zatvoreno, tako da će ga on i otvoriti.¹⁴⁰

stvarnosti je tamo živjelo manje ljudi. To je stvaralo evidentan problem, zbog niza razloga (poreza, obaveza u ratu i itd...). I rješavanje ovoga problema je dodijeljeno Kuleu i nakon završetka njegovog rada 12 000 migranata iz latinskih kolonija je vraćeno u svoje zajednice. Ipak na kraju podatka, Livije konstatira da je i pored ovoga, Rim bio prenaseljen mnoštvom migranata. *Liv. XXXIX, 3*

¹³⁹Valerius Antias, raniji rimski historičar.

¹⁴⁰Sudeći po *Liv. XXXVIII, 60* i *Cass. Diofr. knjige XIX, 63*. i optužba za pronevjeru i

Ima mnogo drugih detalja u kojima se pisci /koje je Livije koristio kao izvor op. S.M./ razlikuju, posebno što se tiče njegovih posljednjih godina /života op. S.M./, njegovog optuživanja, njegove smrti i njegovog groba, tako da se ja ne mogu odlučiti koje tradicije ili dokumente da slijedim. Nema usklađenosti ni što se tiče tužitelja. Neki kažu da je Marko Nevije, drugi da su Petiliji, inicirali sudbene procese; niti oko datuma kada su oni započeli, niti oko godine u kojoj je on /Publije Kornelije Scipion Afrikanac op. S.M./ umro, niti gdje je on sahranjen. Neki kažu da je on umro i bio sahranjen u Rimu, drugi kažu u Liternumu. Na oba mjesta njegov spomenik stauete se pokazuju. U Liternumu je bio spomenik nad kojim je bila statua koju smo vidjeli kasnije, i koja je bila oborena u oluji. U Rimu imaju tri statue iznad grobnice Scipiona. Za dvije se govori da su one od Publija i Lucija, treća je ona od pjesnika Kvinta Enija. Nisu ni kronike one koje se razlikuju, čak i govori, ako su stvarno od onih ljudi za koje se govori da su, npr. oni Publija Scipiona i Tiberija Grakha, ne mogu biti usklađeni. Naslov Scipionovog govora daje ime tužitelja kao Marko Nevije. U samom govoru se ime ne pojavljuje, nekada on opisuje njega kao podlaca, nekada kao lažljivca. Čak ni govor Grakha ne spominje Petilije kao tužitelje Afrikanca, niti od stvarnog suđenja. Posve druga priča će se morati spojiti zajedno da odgovara ovom govoru Grakha, i mi ćemo morati da slijedimo one autoritete koji tvrde da u vrijeme kada je Lucije Scipion bio suđen i osuđen da je primao mito od kralja, Afrikanac služio u subordiniranoj komandi u Etruriji i, čuvši o nesreći koja je pala na njegovog brata, požurio nazad u Rim. Saznavši da je njegov brat bio odveden u zatvor, on je otišao pravo na Forum, odgurnuo je časnika koji je bio zadužen za njega /Lucija op. S.M./. Njegova privrženost prema bratu je bila snažnija od njegovog građanstva, čak je koristio nasilje prema tribunima koji su pokušavali da ga zadrže.¹⁴¹ Sam Grakh se žalio da je u

osuda Lucija Kornelija Scipiona bili su, ustvari, iskonstruisani i montirani od strane političkih protivnika njega i njegovog brata. Prilikom konfisciranja imovine Lucija Kornelija Azijatika ispostavilo se da se sastojala samo od nasljedstva.

¹⁴¹Čitava ova priča o tome da je Afrikanac, koristeći se nasiljem i bezakonjem, spašavao svoga brata Azijatika iz zatvora, a koju kao digresiju u svoje izlaganje ubacuje Livije, prilično izgleda nevjerovatna ako imamo u vidu kontekste prostora, vremena, prilika. Ovaj čin Afrikanca bi u tadašnjem republikanskom Rimu izgledao i

ovom slučaju autoritet /plebejskih op. S.M./ bio uspješno osporen od privatnog građanina, i na kraju njegovog govora gdje obećava da će podržati Scipiona, on dodaje da će to biti bolji presedan ako izgleda da su tribunski i državni autoritet prevagnuti od plebejskog tribuna nego od privatnog građanina. Ali dok mu on gorko zamjera zbog toga što je izgubio samokontrolu u ovom izbijanju bezakonja i osudio jer je pao toliko ispod sebe, on je izgladio svoje osude podsjećanjem na veliko poštovanje u kojem je Scipion bio držan u starijim danima zbog njegovog ujednačenog /misli se principijelnog op. S.M./ i samodiscipliniranog karaktera. Podsjetio je svoje slušatelje koliko oštro je Scipion ukorio narod jer ga je želio učiniti doživotnim konzulom i diktatorom, kako ih je spriječio da mu podignu statue u Komiciju¹⁴², Rostri, senatskoj kuriji i u svetišću Jupitera na Kapitolu, i kako je on /Publije Kornelije Scipion Afrikanac op. S.M./ spriječio donošenje

bio doživljavan kao pravi udar na državu, njene institucije i zakone i sigurno ga u tome slučaju niko ne bi mogao zaštititi, a njegovi politički protivnici bi dobili željno čekani povod da se sa njim konačno obračunaju. Činjenica je da se Afrikanac, ako je i nekada prenebregavao proceduru, nekada nalazio „rupe u zakonu“ i bio nekada arogantan prema institucijama i pojedincima na funkcijama ili se nekada nekonvencionalno i nonkonformistički odnosio prema običajima političkog života i rimsko – italjskog društva, nikada u tome nije primjenjivao nasilje ili prijetnje ili poduzimao iznenadni udar na institucije države i njene obnašatelje. Samim tim se postavlja pitanje zašto bi Afrikanac, ma koliko bio isprovociran, reagirao nasiljem u ovom slučaju. Zatim, nepoznata je ta subordinirana komanda u Etruriji, jer se u izvorima uopće ne spominje da je Afrikanac imao neku javnu funkciju nakon povratka sa istoka u Rim. Sam Livije i drugi izvori su izričiti da je Afrikanac na suđenju, koje se desilo u oktobru 187. god. p. n. e., bio privatni građanin. Uostalom, teško bi bilo očekivati da je Afrikanac, nakon tolikih svojih dostignuća, sada spao na neku subordiniranu komandu u Etruriji/Toskani. Nepoznato je da je Lucije bio u zatvoru, i po većini izvora jedini put kada je on trebao biti odvučen u zatvor je to spriječeno vetom plebejskog tribuna Tiberija Sempronija Grakha (*Liv. XXXVIII, 57; Val. Max. IV, 1, 8*). Vrlo vjerojatno je čitava ova priča apokrifnog karaktera, i ono o čemu ona govori se nije nikada desilo, bar ne u slučaju Publija i Lucija Scipiona.

¹⁴²Komicij (*comitium*) se nalazio na sjeverozapadu Foruma. U Komiciju se nisu održavale samo skupštine nego je to bilo i područje privrednih aktivnosti, posebno trgovine, u vidu pijace i trgovišta. Kako su se umnožavale potrebe i aktivnosti na Komiciju, tako se i povećavao zahvat korištenja doline Foruma. Na Komiciju su se nalazili i mnogi drevni spomenici.

dekreta po kojem bi se dozvolilo nošenje u procesiji njegovog prikaza obućenog u trijumfalnu odeždu od hrama Jupitera Najboljeg Najvećeg. Ove stvari, čak i ako su ubačene u javni eulogij, još uvijek su dokaz njegove veličine duše u držanju svojih počasti unutar okvira uobičajenog građanskog života, još više kada su oni dostupni od neprijatelja.¹⁴³

Općenito je prihvaćeno da je mlađa od dvije kćerke /Scipiona Afrikanca op. S.M./ bila udata za istoga /Tiberija Sempronija Starijeg op. S.M./ Grakha, i da je starija /kćerka op. S.M./ bila predana od njenog oca Publiju Korneliju Nasiki, ali da li se to desilo nakon smrti njenog oca je neizvjesno. Jednako je neizvjesno da li je trenutno vjerovanje u sljedeću priču dobro utemeljeno. Po /toj op. S.M./ priči kada je /tada plebejski tribun op. S.M./ Grakh video da se Lucije Scipion /mlađi brat Afrikanca Starijeg op. S.M./ našao u situaciji da bude odveden u zatvor i da niko od njegovih kolega /plebejskih op. S.M./ tribuna nije intervenirao u njegovu /Lucijevu op. S.M./ korist, on se zakleo da iako je njegovo neprijateljstvo prema Scipionima¹⁴⁴ bilo najsnažnije ikad i da on nikada ne bi učinio ništa da osigura njegovu naklonost, ipak on ne može gledati da se Afrikančev brat odvodi u tamnicu u koju je on gledao samoga Afrikanca da odvodi /zarobljene neprijateljske op. S.M./ kraljeve i zapovjednike. Desilo se da je toga dana Senat objedovao na Kapitolu, i da su ustajući u cjelosti molili Scipiona /Afrikanca op. S.M./ da zaruči svoju kćerku za Grakha tamo i tada. Zaruke su se formalno završile u prisustvu cijeloga skupa. Scipion je otišao kući, i sastavši se sa suprugom, on joj je rekao da je zaručio njihovu najmlađu kćerku. Ona je naravno bila povrijeđena i ogorčena što nije bila konsultirana sa vjeridbom svoga djeteta, i primijetila je da čak ako je ona bila zaručena sa Tiberijem Grakhom,¹⁴⁵ majka je morala

¹⁴³Misli se na činjenicu da je Tiberije Sempronije Grakh Stariji bio politički protivnik Afrikanca Starijeg, ali da mu je u svome govoru odao dostojno priznanje i nije se upuštao u negativnu kampanju, niti se dao izmanipulirati od strane glavnih neprijatelja Afrikanca kao što se to desilo sa nekim njegovim kolegama plebejskim tribunima.

¹⁴⁴Tiberije Sempronije Grakh Stariji je tada bio na suprotnoj strani političkog spektra u odnosu na politiku koju je zastupao Afrikanac Stariji.

¹⁴⁵U smislu da ona ne bi imala ništa protiv Tiberija, jer ga je veoma cijnila.

imati pravo glasa u ovoj stvari. Scipionu je bilo drago da su bili jednodušni, i rekao joj je da je ona /kćerka op. S.M./ bila zaručena za toga čovjeka. Činjenica je da u slučaju tako velikoga čovjeka različita mišljenja i različiti historijski stavovi kao i ovakvi detalji trebaju biti zabilježeni.

Kada je pretor Kvint Terencije doveo proces do kraja, Hostilije i Furije, koji su bili osuđeni, su dali zahtjevana osiguranja kvestorima Grada.¹⁴⁶ /Lucije op. S.M./ Scipion, koji je tvrdoglavo tvrdio da je cijeli novac koji je primio bio u trezoru, i da on nema ništa što pripada Republici, je bio određen da bude odveden u tamnicu. Publije /Kornelije op. S.M./ Scipion Nasika¹⁴⁷ zvanično je apelirao na /plebejske op. S.M./ tribune u govoru punom pravednih i istinskih toplih pohvala na rod Kornelija i posebno njegove sopstvene familije. On je istakao da su dvojica istaknutih ljudi, Gnej i Publije Scipion bili očevi njega samoga i Publija i Lucija Scipiona kojega sada vode u zatvor. Ova dvojica ljudi su se mnogo godina u Hispaniji borili protiv mnogobrojnijih armija Kartaginjana i Hispanaca, i nisu samo dodali slavi Rima, nego nakon prezentiranja ove dvije nacije kao primjere rimske dosljednosti i dobre vjere, nego su na kraju dali sopstvene živote za Republiku. Bilo bi dovoljno za njihovu slavu da je ostala neuništenog sjaja za potomstvo, ali Publije Afrikanac je tako daleko prevazišao ugled svoga oca da su mnogi vjerovali da nije imao ljudske roditelje, nego da je božanskog porijekla. Što se tiče Lucija Scipiona, čiji slučaj je bio pred njima /rimskim građanima op. S.M./, on /Nasika op. S.M./ je prešao sve ono šta je ovaj uradio kao pobočnik svoga brata u Hispaniji i Africi, i podsjetio ih /rimske građane op. S.M./na to kada je on /Lucije Scipion op. S.M./ bio konzul Senat mislio o njemu da je vrijedan da mu se povjeri /Mala op. S.M./ Azija i rat sa Antiohom /III. op. S.M./ kao njegova provincija, bez da su primijenili ždrijeb

¹⁴⁶Ustvari oni su se nagodili sa tužiteljima, čime su ustvari svoga nekadašnjeg pretpostavljenog izložili glavnom udaru. Uostalom, i glavni cilj tužitelja i njihovih inicijatora i podstrekača je bio Lucija Azijatik, a ne njegovi bivši pobočnici i pomoćnici. Kao i u modernim sudskim procesima, strategija je bila u tome da se upravo preko dogovorenih nagodbi ovih nižerangiranih optuženika sa tužiteljima dođe do „glavne lovine“.

¹⁴⁷Prvi rođak Publija Afrikanca i Lucija Azijatika.

/kojim se određivalo koji magistrat će preuzeti koju provinciju op. S.M./ Njegov brat, također, iako je bio cenzor i dva puta konzul, i nagrađen trijumfom, otišao je da mu se pridruži i služi kao pobočnik u /Maloj op. S.M./ Aziji. Dok je bio tamo, kao da je spriječeno da veličina i sjaj pobočnika ne zasjeni slavu konzula, tako da se desilo na dan kada je Lucije Scipion pobijedio Antioha u bitci kod Magnesije, da je Publije Scipion bio nekoliko dana puta dalje, ležeći bolestan u Elei. Armija sa kojom se Lucije sukobio bila je ne manja nego ona sa kojom je Hanibal zapovijedao u bitci u Africi. Hanibal koji je zapovijedao kroz cijeli punski rat je bio također među zapovjednicima sa Antiohom. Odvijanje rata je bilo takvo da niko ne bi mogao optužiti Sreću za hir. To je bilo na njihov savjet da je bio mir postignut. I iako od ove deseterice koja su poslana da optuže Gneja Manlija, ne samo da oni nisu uspjeli da dokažu optužbu, oni čak nisu bili sposobni da odgode njegov trijumf.

Ali Herkula mi, u slučaju Scipiona sami uvjeti mira su formirali sumnju da su bili suviše povoljni za Antioha /III. op. S.M./. Oni /tužitelji op. S.M./ kažu : „Njegovo /Antiohovo op. S.M./ kraljevstvo je bilo ostavljeno njemu u cjelosti, nakon svoga poraza on je ostao u posjedu svega što mu je pripadalo prije rata. Iako je imao veliku količinu zlata i srebra, ništa nije odneseno u trezor, nego je sve prešlo u privatne ruke“. Ali zar nije količina zlata i srebra nošena pred očima sviju u trijumfu Lucija Scipiona bila veća nego u bilo kojih drugih deset trijumfa zajedno. Šta da kažem o granicama kraljevske /Antioha III. op. S.M./ vlasti. Antioh je držao svu /Malu op. S.M./ Aziju i susjedne dijelove Europe. Kako veliki je ovaj dio svijeta, pružajući se od planine Taurus do Egejskog mora, koliko mnogo gradova i čak naroda sadržava, vi sve to znate. Ovaj predio, pružajući se u dužini od više od 30 dana marša i deset u širini između dva mora, sve do planine op. S.M./ Taurus, je bio oduzet Antiohu, On je bio odbačen u najdalje dijelove svijeta. Šta bi više moglo biti uzeto od njega mirom, čak ako bi mir bio dodijeljen bez ikakvih uvjeta? Nakon Filipovog /V. op. S.M./ poraza, Makedonija je bila ostavljena njemu kao i Lakedemon Nabisu, ali još uvijek nije kriminalna istraga bila pokrenuta protiv Kvinktija. On nije imao Afrikanca za brata, čija slava je trebala pomoći Luciju Scipionu umjesto da mu naškodi zbog

ljubomore koju je provećala. Tvrdilo se na suđenju da iznos zlata i srebra donesen u kuću Lucija Scipiona je veći nego što bi se dobilo sa prodajom cjelokupne njegove /Lucija Scipiona op. S.M./ imovine. Gdje je onda, /Nasika je pitao op. S.M./ to zlato i srebro i sve dobiti koje je dobio? Sigurno ovaj pristup Sreće mora biti evidentiran u kući koja nije iscrpljena na ekstravaganciji. Ali, naravno, ono što se ne može dobiti od njegove imovine, njegovi /Lucija Scipiona op. S.M./ neprijatelji će izvući iz njegove osobe uvredom i torturom, kako bi ovaj istaknuti čovjek mogao biti zatvoren u tamnicu među lopovima i razbojnicima i umrijeti u tami čelije i onda bi njegovo nago tijelo bilo izbačeno kroz vrata tamnice. To neće donijeti veću sramotu kornelijevske porodice nego koliko cijelome Gradu Rimu.¹⁴⁸

U odgovoru, Terencije je pročitao rezoluciju donesenu od Petilija, dekret Senata i presudu koja je izrečena Luciju Scipionu. On je objavio da dok se izrečena novčana kazna ne plati u /državni op. S.M./ trezor, nema drugog izbora nego da naredi da se on /Lucije Azijatik op. S.M./ uhapsi i ovede u tamnicu. /Plebejski op. S.M./ povukli su se radi konsultacija, i nešto kasnije Gaj Fanije je objavio, u ime svih svojih kolega izuzev Grakha, da oni neće intervenirati kako bi spriječili pretora u provođenju njegovog autoriteta. Tiberije Grakh /Stariji op. S.M./ je ovako dao svoju odluku : On neće spriječiti pretora u sakupljanju novčane globe iz prodaje imovine Lucija Scipiona. Ali što se tiče samoga Lucija Scipiona, čovjeka koji je pobijedio najbogatijeg kralja na svijetu, proširio imperij rimskog naroda do najdaljih granica svijeta, vezao kralja Eumena, Rođane, i toliko mnogo gradova /Male op. S.M./Azije sa obavezama prema rimskom narodu, koji je vodio u svome trijumfu i bacio u tamnicu tolike mnoge neprijateljske vođe, on /plebejski tribun Tiberije Sempronije Grakh Stariji op. S.M./ neće dozvoliti da leži u zatvoru u okovima među neprijateljima rimskog naroda. On je zatim naredio da se on /Lucije Azijatik op. S.M./ oslobodi. Ova odluka je bila pozdravljena

¹⁴⁸Vrlo je ilustrativno kako Nasika žestoko brani svoje prve rođake Publija i Lucije, za razliku od ponašanja njihovih unuka i isto prvih rođaka (istina po majčinoj liniji) Nasike Serapiona (konzula za 138. god. p. n. e.) i Tiberija Grakha (plebejskog tribuna za 133. god. p. n. e.) koji su bili glavni nemesisi i faktički osnivači optimatske i popularske frakcije, dvije stranke čiji je rivalitet obilježio Kasnu Republiku.

sa takvim entuzijazmom onih koji su je čuli, i bila je opća radost na vijest o oslobođenju /Lucija op. S.M./ Scipiona, da je izgledalo jedva moguće da je ovo bio isti narod pred kojim je presuda protiv njega /Lucija Azijatika op.S.M./ bila izrečena.¹⁴⁹ Zatim je pretor poslao kvestore da uzmu u posjed, u ime Republike, imovinu Lucija Scipiona. Ne samo da nije otkriven nikakav trag kraljevskog blaga, nego nije bilo ni toliko imovine koja bi bila jednaka iznosu globe. Rođaci, prijatelji i klijenti Lucija Scipiona su doprinijeli sumi dovoljno, i da ju je on primio on bi bio bogatiji nego što je on bio ranije. On nije prihvatio ništa od ovoga /novac koji su skupili njegovi rođaci, prijatelji i klijenti op. S.M./. Sve što je bilo neophodno za njega osigurali su njegovi najbliži rođaci. „Zla krv“ i popularna mržnja protiv Scipiona se sada okrenula protiv pretora i njegovih pomoćnika i samoga suđenja.“)

Livije, XXXIX, 22: *L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi vovisse sese dicebat, ex collata ad id pecunia ab regibus civitatibusque per dies decem fecit. legatum eum post damnationem et bona vendita missum in Asiam ad dirimenda inter Antiochum et Eumenem reges certamina Valerius Antias est auctor: tum collatas ei pecunias congregatosque per Asiam artifices, et quorum ludorum post bellum, in quo votos diceret, mentionem non fecisset, de iis post legionem demum in senatu actum.*

(„Lucije /Kornelije op. S.M./ Scipion /Azijatik op. S.M./ je u ovo vrijeme slavio deset dana igre za koje je rekao da se zavjetovao za vrijeme rata sa Antiohom /III op. S.M./, sa novcem koji su mu dodijelili za ovu svrhu kraljevi i države.¹⁵⁰ Valerije Antias je naveo da je nakon njegove osude i prodaje njegove imovine¹⁵¹ on /Azijatik op. S.M./ poslan kao izaslanik u

¹⁴⁹Ovaj spontani izliv radosti okupljenih građana pokazuje kako su braća Publije Afrikanac i Lucije Azijatik ostali popularni među običnim ljudima i pored ubitačne negativne kampanje usmjerene na njih.

¹⁵⁰Lucije Kornelije Scipion Azijatik je nakon kažnjavanja, na osnovi montirane optužbe za pronevjeru, ostao bez značajnog dijela imovine koja je zaplijenjena od strane države. *Liv. XXXVIII, 60*. Zato se morao osloniti na strane kontribucije kako bi održao zavjetovane igre.

¹⁵¹Vidjeti *Liv. XXXVIII, 60*

Aziju kako bi riješio sporove između dvojice kraljeva /atalidsko – pergamskog op. S.M./ Eumena /II op. S.M./ i /seleukidskog op. S.M. /Antioha /III op. S.M./“i dodao da je u to vrijeme novac dodijeljen njemu i umjetnici /za igre op. S.M./ skupljeni širom /Male op. S.M./ Azije, i da je konačno, nakon njegovog poslanstva, preuzeta akcija u Senatu oko ovih igara, koje on nije spominjao nakon rata u kojem je on rekao da su one bile zavjetovane. To je bilo tek nakon ove misije /na Istoku op. S.M./ da su one došle /u smislu prijedloga za njihovo održavanje op. S.M./ pred Senat.“¹⁵²

¹⁵²I ovaj podatak nagovještava nevinost braće Scipiona u višegodišnjem kontinuiranom spletkaroškom, tužbenom i sudbenom progonu po optužbama za navodne pronevjere, primanje mita i pogodovanje neprijatelju (konkretno Antiohu III). Kada se prilikom pljenidbe vidjelo sa koliko malom količinom imovine raspolaže Lucije Kornelije Scipion Azijatik, izgleda da se počelo shvatati da je riječ bila o montiranim i neutemeljenim optužbama. Moguće je da je radi neke *post festum* kompenzacije Azijatik poslan u diplomatsku misiju. Da je kojim slučajem Azijatik bio, zajedno sa bratom Afrikancem Starijim, stvarno korumpirani kriminalac, teško bi ga u onoj konstelaciji političkih odnos koji su tada vladali na političkoj sceni Republike Senat poslao na ovu vrlo bitnu misiju. Uz to Azijatik je dobro osobno poznao i Eumena II i Antioha III, sa kojima je već ranije štošta dogovarao i pregovarao. Zbog toga svoga iskustva on je mogao da bolje djeluje, pa je i njegovo slanje kao specijalnog ambasadora Republike bilo i u ovom smislu vrlo zgodno, pogotovu jer je Republici stalo da se dođe do nekoga diplomatskog rješenja i spriječi izbijanje novoga rata u Maloj Aziji i Levantu. Koliko je Azijatik bio poštovan u Maloj Aziji i na Istoku pokazuje upravo činjenica da su mnogi kraljevi i lokalne države finansijski, materijalno i kadrovski pomogle sa svojim donacijama Azijatikovo izvršavanje navodnog zavjeta o održavanju igara. Senat i konzervativni dio rimsko – italiskog establishmenta nisu mogli spriječiti održavanje igara koje su zavjetovane bogovima, jer bi to bilo svetogrđe, a poslovično sujevjerni Rimljani nisu se usuđivali da izazivaju bijes i srdbu bogova i metafizičkih sila i spriječe održavanje igara zbog nekih svojih sitnih dnevnopolitičkih sukoba i strančarenja. Istočne zajednice su se odazivale sa donacijama jer su i one smatrale da su obuhvaćene ovim zavjetom Azijatika, posebno one koje su se nalazile na njegovoj strani u I sirijskom ratu ili su bile oslobođene bilo okupacije ili gospodstva ili hegemonije seleukidskog kralja Antioha III ili su nastale kao posljedica rimske pobjede nad Antiohom III ili su dobile teritorijalno proširenje ili na neki drugi način profitirale poradi rimske pobjede u I sirijskom ratu. Međutim, velika je vjerojatnoća da je po pitanju ovoga zavjeta ustvari Lucije Kornelije Scipion Azijatik ipak učinio nešto što ne odgovara istini. Moguće je da zavjeta u toku rata sa Antiohom III uopće nije ni bilo, nego da je tek godinama kasnije Azijatik to izmislio, kako bi se preko zavjetovanih igara, a koje zbog njihove

Livije, XXXIX, 44: *In equitatu recognoscendo L. Scipioni Asiatico ademptus equus. in censibus quoque accipiendis tristis et aspera in omnes ordines censure fuit. ornamenta et vestem muliebrem et vehicula, quae pluris quam quindecim milium aeris essent, deciens tanto pluris quam quanti essent in censum referre iuratores iussi; item mancipia minora annis viginti, quae post proximum lustrum decem milibus aeris aut pluris eo venissent, uti ea quoque deciens tanto pluris quam quanti essent aestimarentur, et his rebus omnibus terni in milia aeris attribuerentur.*

(„U reviziji spiska vitezova /koji je izvršen za cenzure Katona Starijeg 184. god. p. n. e./¹⁵³, Katon je Luciju Scipionu Azijatiku oduzeo konja /tj. izbacio ga iz reda vitezova op. S.M./. Prilikom utvrđivanja procjena, cenzura je bila teška i oštra za sve slojeve /stanovništva op. S.M./. On /Katon Stariji op. S.M./ je uputio procjenitelje /imovine op. S.M./ da nakit, ženske haljine¹⁵⁴ i kočije koje su bile vrijednije od 15.000 asa upisuju sa deset puta više od njihove stvarne vrijednosti. Slično tome, robeve mlađe od 20 godina koji su bili kupljeni od zadnjega lustruma za 10.000 asa ili više on /Katon Stariji op. S.M./ je uputio da se procjene deset puta /više

sakrosanktosti niko nije mogao spriječiti (naravno pod uvjetom da zavjetnik ima dovoljno sredstava za njihovo održavanje) ponovo vratio aktivnije na političku scenu Republike. Pošto je vrlo teško dokazati da nije bilo jednoga takvoga zavjeta, ovo je za Lucija Azijatika bio odličan način da i dođe do sredstava i da održi igre kojima bi ojačavao svoju popularnost među narodom.

¹⁵³Katon Stariji je bio cenzor zajedno sa kolegom Lucijem Valerijem Flak, sa kojim je zajedno 11 godina ranije obnašao i konzulat.

¹⁵⁴Ne može se oteti utisku da je Katon Stariji sa svojim kolegom posebno udario na žene, odnosno da je imao određena šovenska shvatanja i predrasude prema ženama koje je izgleda smatrao bitnim promicateljima luksuza i dekadensa. U prilog muškog šovinizma kod Katona Starijeg v. *Plut.Mor. Regum et imperatorum apophthegmata*, 185D; 198D; *Cat. Mai.* 8. U korist ove teze govori činjenica da on u borbi protiv luksuza nije udario na one koji su prekomjerno širili svoja imanja i preko javnih zemljišta, nego na žene i one koji su bili veće estete u rimskom društvu. Ali se zato žestoko suprotstavljao, istina neuspješno na kraju, opozivu *Lex Oppia* koji je ograničavao luksuz kod žena.

op. S.M./ od njihovog stvarnoga koštanja,¹⁵⁵ i on odredio da na sve ove proizvode bude uveden porez od 3 asa na 1000 /asa vrijednosti op. S.M./¹⁵⁶)

Livije, XXXIX, 50: *ab scriptoribus rerum Graecis Latinisque tantum huic viro tribuitur ut a quibusdam eorum, velut ad insignem notam huius anni, memoriae mandatum sit tres claros imperatores eo anno decessisse, Philopoemenem, Hannibalem, P. Scipionem: adeo in aequo eum duarum³ potentissimarum gentium summis imperatoribus posuerunt.*

(“Grčki i latinski historičari odaju ovome čovjeku /ahejskom državniku, političaru i vojskovođi Filopomenu op. S.M./ veliki tribut da su ga neki od njih zabilježili kao značajnu karakteristiku za ovu godinu /misli se na konzulsku godinu : mart 183. – mart 182. god. p. n. e. S.M./ da su trojica istaknutih vojskovođa : Filopomen, Hanibal i Publije Scipion umrli u ovo vrijeme. Na takvu razinu sa najvećim zapovjednicima najmoćnijih naroda na svijetu su ga oni uzdigli.”)

Livije, XXXIX, 51: *esse venenum, quod multo ante praeparatum ad tales habebat casus, poposcit. “liberemus” inquit “diuturna cura populum Romanum, quando mortem senis expectare longum censent. nec magnam nec memorabilem ex inermi proditoque Flamininus victoriam feret. mores*

¹⁵⁵Ovo izrazito prekomjerno vrednovanje luksuznih predmeta i mladih robova u cenzorskoj procjeni je ustvari bio jedan od načina na koji je Katon Stariji nastojao suzbiti luksuz. Naravno, sa pravom se postavlja pitanje je li ovakav postupak cenzora Katona i Valerija Flaka bio i opravdan, jer je riječ o svjesnom i namjernom lažiranju određene imovine, tako što bi joj enormno uvećali vrijednost, a sve u cilju postizanja nekih drugih efekata a ne onih razloga zbog kojih se konkretno provodi procjena imovine. Pitanje je da li su cenzori imali i zakonsko uporište za svoju odluku. Vjerojatno su se oni pozvali ne na to „da postoji zakon“ za njihovu neobičnu i kontroverznu odluku, nego na to „da ne postoji zakon protiv“ njihove neobične i kontroverzne odluke.

¹⁵⁶Riječ bi bila o indirektnom/posrednom porezu od 0,3% na vrijednost robe (što uključuje i ljudska bića u statusu robe-robova), ali bez pravila amortizacije. Stvarno zapanjuje vrlo nizak procenat ovoga poreza na vrijednost neke robe, u odnosu na visine sličnih nameta i taksi u modernom svijetu.

quidem populi Romani quantum mutaverint, vel hic dies argumento erit. horum patres Pyrrho regi, hosti armato, exercitum in Italia habenti ut a veneno caveret praedixerunt: hi legatum consularem, qui auctor esset Prusiae per scelus occidendi hospitis, miserunt.” exsecratus deinde in caput regnumque Prusiae et hospitales deos violatae ab eo fidei testes invocans, poculum exhaustit. hic vitae exitus fuit Hannibalis.

(„Konačno je on /Hanibal op. S.M./ zatražio otrov koji je on dugo držao spremnim za ovakvu hitnost. On je rekao: „Oslobodite Rimljane strepnje koju su tako dugo osjećali, jer smatraju da je za njihovo strpljenje i previše da čekaju smrt starca. Pobjeda koju će / Tit Kvintije op. S.M./ Flaminin odnijeti nad bespomoćnim bjeguncem neće biti ni velika ni nezaboravna. Ovaj dan će pokazati koliko se mnogo promijenio moral rimskoga naroda. Njihovi pretci su upozorili Pira¹⁵⁷, kada je on imao armiju u Italiji, da se pazi na otrov, a sada su poslali osobu konzularnog ranga¹⁵⁸ da ubijedi Prusiju¹⁵⁹ da ubije svoga gosta.“ Onda, prizivajući kletve na Prusiju i njegovo kraljevstvo i pozivajući bogove koji paze na pravo gostoprimstva da kazne njegovu prekršenu vjeru, on je ispio čašu /sa otrovom op. S.M./. Tako je završio Hanibalov život.“)

Livije, XXXIX, 52: *Scipionem et Polybius et Rutilius hoc anno mortuum scribunt. ego neque his neque Valerio adsentior; his, quod censoribus M. Porcio L. Valerio L. Valerium I principem senatus ipsum censorem lectum invenio, cum superioribus duobus lustris Africanus fuisset, quo vivo, nisi ut ille senatu moveretur, quam notam nemo memoriae prodidit, alius princeps in locum eius lectus non esset. Antiatem auctorem refellit tribunus plebis M. Naevius, adversus quem oratio inscripta P. Africani est. hic Naevius in magistratuum libris est tribunus plebis P. Claudio L. Porcio consulibus, sed*

¹⁵⁷Epirsko – mološki kralj *Pyrrhus*/Πύρρος, vladao od cc 297. do 272. god. p. n. e. O ratu Republike i njenoga Italskog saveza sa Pirom v. Mesihović, 2015:270 – 274.

¹⁵⁸Tit Kvintije Flaminin (*Titus Quinctius Flamininus*) je bio konzul u periodu mart 198. – mart 197. god. p. n. e. i pobjednik nad makedonskim kraljem Filipom V.

¹⁵⁹Prusija I. Hol (Προυσίας ὁ Χωλός, vl. od cc 228 do 182. god. p. n. e.), kralj maloazijske Bitinije.

iniit tribunatum Ap. Claudio M. Sempronio consulibus ante diem quartum idus Decembres, inde tres menses ad idus Martias sunt, quibus P. Claudius L. Porcius consulatum inierunt. ita vixisse in tribunatu Naevii videtur, diesque ei dici ab eo potuisse, decessisse autem ante L. Valerii et M. Porcii censuram. trium clarissimorum suae cuiusque gentis virorum non tempore magis congruente comparabilis mors videtur esse, quam quod nemo eorum satis dignum splendore vitae exitum habuit. iam primum omnes non in patrio solo mortui nec sepulti sunt. veneno6 absumpti Hannibal et Philopoemen; exul Hannibal, proditus ab hospite, captus Philopoemen in carcere et in vinculis exspiravit; Scipio etsi non exul neque damnatus, die tamen dicta, ad quam non adfuerat reus, absens citatus, voluntarium non sibimet ipse solum sed etiam funeri suo exilium indixit.

(„Prema Polibiju i Rutiliju¹⁶⁰ ovo je bila godina /od marta 183. pa do marta 182. god. p. n. e. op. S.M./ kada je Scipion /Afrikanac Stariji op. S.M./ umro. Ja se ne slažem sa ovim piscima, niti sa /historičarem op. S.M./ Valerijem /Antiasom op. S.M./. Našao sam da se za vrijeme cenzure Marka Porcija /Katona Starijeg op. S.M./ i Lucija Valerija,¹⁶¹ Valerije sam izabrao za princepsa Senata, iako je Afrikanac držao tu poziciju kroz dvije prethodne cenzure, i osim ako ne pretpostavimo da je on /Afrikanac Stariji op. S.M./ uklonjen sa popisa senatora, a nema nikakvog zapisa da je bilo kakva takva stigma bila vezana za njegovo ime, nijedan drugi princeps Senata ne bi bio izabran. Valerije Antias se pokazao da nije bio u pravu zbog sljedećih razloga. Bio je plebejski tribun Marko Nevije protiv koga je Scipion /Afrikanac Stariji op. S.M./ iznio govor koji je još uvijek sačuvan. Po listama magistrata izgleda da je ovaj Nevije bio plebejski tribun za vrijeme konzulata

¹⁶⁰*Publius Rutilius Rufus*, konzul za 105. god. p. n. e., je bio i istaknuti govornik i historičar. Njegovo djelo nije dostupno.

¹⁶¹Katon Stariji i Lucije Valerije Flak (*Lucius Valerius Flaccus*; konzul za mandatni period mart 195. – mart 194. god. p. n. e.) su stupili na konzulsku dužnost 184. god. p. n. e. *Lustrum* do sljedećih izbora za nove cenzore trajao je do 179. god. p. n. e., ali je njihov cenzorski radni mandat trajao 18 mjeseci, znači od marta 184. pa do septembra 183. god. p. n. e.

Publija Klaudija i Lucija Porcija,¹⁶² ali je zapravo nastupio sa funkcijom 10. XII, kada su Apije Klaudije i Marko Sempronije bili konzuli.¹⁶³ Dva mjeseca su prošla od toga dana pa do 15. III. /184. god. p. n. e. op. S.M./ kada su Publije Klaudije i Lucije Porcije nastupili sa /konzulskom op. S.M./ dužnošću. Tako ispada da je Scipion bio živ kada je Nevije bio /plebejski op. S.M./ tribun, i mogao je biti okrivljen od njega, ali je umro prije nego što su Lucije Valerije i Marko Porcije bili cenzori. Možemo pratiti prepisku o smrti ove trojice ljudi /Filopomena, Hanibala, Afrikanca Starijeg op. S.M./, od kojih je svaki bio najslavniji za svoj narod, ne samo da su oni umrli oko istoga vremena, nego nijedan od njih trojice nije život završio na način vrijedan svoje divne karijere. Nijedan od njih nije umro na svome rodnom tlu ili je tamo bio sahranjen. Hanibala i Filopomena je odnio otrov, Hanibal je bio u egzilu i izdan od svoga domaćina, Filopomen je bio zarobljenik i umro je zatvoru u lancima. Iako Scipion /Afrikanac Stariji op. S.M./ nije bio protjeran ili osuđen na smrt, ipak, jer se nije pojavio onoga dana kada je bio dogovoreno njegovo suđenje, iako je pravilno citiran, on je sam sebi izrekao kaznu protjerivanja, ne samo za života, nego čak i nakon svoje smrti.“)

Strabon, V, 4, 4: πόλεις δ' ἐπὶ μὲν τῇ θαλάττῃ μετὰ τὴν Σινόεσσαν Λίτερνον, ὅπου τὸ μνήμα τὸ Σκιπίωνος τοῦ πρώτου προσαγορευθέντος Ἀφρικανοῦ: διέτριψε γὰρ ἐνταῦθα τὸ τελευταῖον ἀφείς τὰς πολιτείας κατ' ἀπέχθειαν τὴν πρὸς τινας.

(„Gradovi na moru nakon Sinuese su: Liternum, gdje je grob Scipiona, prvoga koji je nazvan Afrikanac, jer je on proveo svoje zadnje dane ovdje, odustajući od državnih poslova, tako je snažna bila njegova mržnja prema izvjesnim osobama.“)

¹⁶²*Publius Claudius Pulcher* i *Lucius Porcius Licinus*, konzuli u periodu mart 184. – mart 183. god. p. n. e.

¹⁶³*Appius Claudius Pulcher* i *Marcus Sempronius Tuditanus*, konzuli u periodu mart 185. – mart 184. god. p. n. e. Znači da je Marko Nevije stupio na dužnost plebejskog tribuna 10. XII. 185. god. p. n. e., pa bi onda u tome slučaju obnašao dužnost plebejskog tribuna do decembra 184. god. p. n. e.

Valerije Maksim, I, 1, 21: *tam me hercule quam Plemini legati Scipionis in thesauro Proserpinae spoliando sceleratam avaritiam iusta animadversione vindicavit: cum enim eum vinctum Romam pertrahi iussisset, ~ qui ante causae dictionem in carcere taeterrimo genere morbi consumptus est, pecuniam dea eiusdem senatus imperio et quidem summam duplicando recuperavit.*

(„Senat je bio, po nebesima, jednako pravedan u kažnjavanju zlobne pohlepe Pleminja, legata Scipiona Afrikanca /Starijeg op. S.M./ koji je opljačkao riznicu Proserpine. Senat je naredio da se Pleminije dovede u okovima u Rim, ali prije nego što se on mogao braniti, umro je od okrutne bolesti u zatvoru. Senat je također odredio da se boginji vrati njen novac, u stvarnosti, to je čak dupliralo njen iznos.“)

Valerije Maksim, I, 1, ext. 1: *Quae, quod ad Plemini facinus pertinuit, bene a patribus conscriptis vindicata.*

(„Koliko se to ticalo Pleminijeveg zločina, „Upisani i Očevi“ /senatori op. S.M./ su pravedno osvetili boginju.“)

Valerije Maksim, II, 10, 2: *Sed quid mirum, si debitus honos a civibus Metello tributus est, quem superiori Africano etiam hostis praestare non dubitavit? si quidem rex Antiochus bello, quod cum Romanis gerebat, filium eius a militibus suis interceptum honoratissime excepit regiisque muneribus donatum ultro et celeriter patri remisit, quamquam ab eo tum maxime finibus imperii pellebatur: sed et rex et lacessitus maiestatem excellentissimi viri venerari quam dolorem suum ulcisci maluit. Ad eundem Africanum in Liternina villa se continentem complures praedonum duces videndum eodem tempore forte confluerunt. quos cum ad vim faciendam venire existimasset, praesidium domesticorum in tecto conlocavit eratque in his repellendis et animo et apparatu occupatus. quod ut praedones animadverterunt, dimissis militibus abiectisque armis ianuae adpropinquant et clara voce nuntiant Scipioni non vitae eius hostes, sed virtutis admiratores venisse conspectum et congressum tanti viri quasi caeleste aliquod beneficium expetentes: proinde securum se nobis spectandum praebere ne gravetur. haec postquam domestici Scipioni retulerunt, fores reserari eosque intromitti iussit. qui postes ianuae*

tamquam aliquam religiosissimam aram sanctumque templum venerati cupide Scipionis dexteram adprehenderunt ac diu osculati positos ante vestibulum donis, quae deorum immortalium numini consecrari solent, laeti, quod Scipionem vidisse contigisset, ad lares reverterunt. quid hoc fructu maiestatis excelsius, quid etiam iucundius? hostis iram admiratione sui placavit, spectaculo praesentiae suae latronum gestientis oculos vidit. delapsa caelo sidera hominibus si se offerant, venerationis amplius non recipient.

(„Ali da li je čudno da su njegovi sugrađani odali Metelu¹⁶⁴ čast koju je zaslužio,¹⁶⁵ jer čak ni naši neprijatelji nisu oklijevali u čašćenju Scipiona Afrikanca /Starijeg op. S.M./. Za vrijeme rata koji je on /Antioh III. op. S.M./ vodio protiv Rima, vojnici kralja Antioha su zarobili sina¹⁶⁶ Afrikanca /Starijeg op. S.M./. Kralj je primio sina sa velikim počastima, dao mu kraljevske poklone, i brzo poslao natrag njegovom ocu bez da je to bilo zahtijevano, iako je u to vrijeme on /seleukidski kralj Antioh III. op. S.M./ bio istjeran od Afrikanca¹⁶⁷ sa teritorije od njegovog kraljevstva¹⁶⁸. Dok je Afrikanac boravio u svojoj vili u Liternumu, nekoliko piratskih poglavara se desilo da su došli u isto vrijeme kako bi ga vidjeli. On je pomislio da su oni došli kako bi ga napali, pa je pozicionirao grupu svojih sopstvenih robova na krov kako bi branili kuću i njegov um je bio preokupiran sa pripremama za sukob sa piratima. Kada su pirati ovo primjetili, oni su otposlali natrag svoje ratnike /misli se na samu obalu op. S.M./, spustili svoje oružje, došli do vrata i uzviknuli da oni nisu došli da budu pretnja za Scipionov život, nego kao poštovaoci njegove hrabrosti. Oni su željeli da vide i sretnu velikog čovjeka,

¹⁶⁴Quintus Caecilius Metellus Numidicus, konzul za 109. god. p. n. e.

¹⁶⁵O tome v. Val. Max. II, 10, 1

¹⁶⁶Riječ je o njegovom mlađem sinu Luciju Korneliju Scipionu.

¹⁶⁷Ustvari, zapovjednik u pobjedonosnom ratu sa seleukidskim kraljem Antiohom III. je bio Afrikančev mlađi brat Lucije, kasnije poznat kao Azijatik.

¹⁶⁸Seleukidski kralj je u mirovnom ugovoru sa Republikom izgubio samo teritorije zapadno i sjeverno do planine Taurus, dok je glavni i najveći dio njegovog kraljevstva ostao pod njegovom vlašću.

kao da im je to bio poklon otposlan sa neba: „Tako on nije bio u opasnosti i ne bi trebalo da se protivi da ga vidimo.“ Kada su Scipionu njegovi robovi rekli ovo, on im je naredio da otvore vrata i pustio ih je unutra. Pirati su se poklonili njegovim vratima, kao da su oni bili kod nekoga veoma svetoga oltara ili svetoga hrama, i oni su žudno zgrabili Scipionovu desnu ruku i ljubili je dugo. U njegovom hodniku su smjestili poklone one vrste koje se uobičajeno nude besmrtnim bogovima i oni su se vratili svojim domovima oduševljeni što su bili takve sreće što su vidjeli Scipiona. Što bi moglo biti plemenitije, šta bi moglo biti zahvalnije nego ovaj produkt njegovog prestiža. Smirio je bijes neprijateljskog kralja divljenjem koje je kralj imao za njega, vidio je pirate ushićene prizorom njegovog prisustva. Ako zvijezde ikada kliznu sa neba i predstave se ljudima, one neće primiti veće poštovanje nego što je on /dobio op. S.M./“)

Valerije Maksim, III, 5, 1: *Quid enim monstro similis quam superioris Africani filius Scipio, qui in tanta domestica gloria ortus a paruulo admodum regis Antiochi praesidio capi sustinuit, cum ei voluntaria morte absumi satius fuerit quam inter duo fulgentissima cognomina patris et patruī, altero maiori oppressa Africa iam parto, altero maiore ex parte recuperata Asia surgere incipiente, manus vincendas hosti tradere eiusque beneficio precarium spiritum obtinere, de quo mox L. Scipio speciosissimum deorum hominumque oculis subiecturus erat triumphum. Idem praeturae petitor candidam togam adeo turpitudinis maculis obsolefactam in campum detulit, ut, nisi gratia Cicerei, qui patris eius scribe fuerat, adiutus esset, honorem a populo impetraturus non videretur. quamquam quid interfuit utrum repulsam an sic adeptam praeturam domum referret? quam cum propinqui ab eo pollui animadverterent, id egerunt, ne aut sellam ponere aut ius dicere auderet, insuperque e manu eius anulum, in quo caput Africani sculptum erat, detraxerunt. dii boni, quas tenebras e quo fulmine nasci passi estis!*

(„Šta bi moglo biti više čudnije nego Scipion, sin Afrikanca /Starijeg op. S.M./? On je bio rođen u tako sjajnom domaćinstvu, ali je dozvolio sebi da bude zarobljen od male grupe vojnika kralja Antioha /III. op. S.M./. On je imao dva sjajna naslova od svoga oca i svoga strica. Njegov otac je već bio osvojio svoj pobjedom nad Afrikom, a njegov stric također je bio na putu da

zadobije svoj naslov, jer je on osvojio većinu Azije.¹⁶⁹ Stoga je bilo bolje za sina Afrikanca da je sam uzeo svoj sopstveni život nego da preda svoje ruke da budu zavezane, moli za svoj život i primi ga kao uslugu od svoga neprijatelja. Ali Scipion Afrikanac je uskoro pobijedio neprijatelja i odveo ga kući u trijumfu koji je razveselio oči bogova i ljudi. Isti sin Afrikanca je bio kandidat za pretora, ali kada je otišao na Marsovo polje, on je izgledao sramno sa svojom bijelom togom pokrivenom sa mrljama. Da nije Cicerije, pisar njegovog oca, upotrijebio svoj utjecaj da mu pomogne, činilo bi se slabo vjerojatnim da bi sin Afrikanca ikada dobio ovu javnu funkciju od naroda /na izborima op. S.M./.¹⁷⁰ Kakva je razlika između gubitka izbora i donošenja preture kući na ovaj način.? Njegovi rođaci su osjećali da je on

¹⁶⁹Valerije Maksim preuveličava na ovom mjestu, jer Lucije Scipion nije osvojio veći dio Male Azije, nego je nakon bitke kod Magnesije pod svojom direktnom vojnom kontrolom imao samo njen sjeverozapadni dio.

¹⁷⁰Valerije Maksim u podatku IV, 5, 3 daje detaljniji opis ovih dešavanja: *Nos autem ad praeclarum verecundiae opus transgrediamur. magna cum invidia fortuna praetoriis comitiis Africani superioris filium Cn. Scipionem et scribam C. Cicereium in campum deduxerat, utque nimis inpotens sermone vulgi carpebatur, quod tanti viri sanguinem clientelamque comitali certamine confuderat. ceterum crimen eius in suam laudem Cicereius convertit: nam ut vidit omnibus se centuriis Scipioni anteferri, templo descendit abiectaque candida toga competitoris sui suffragatorem agere coepit, ut scilicet praeturam melius Africani memoriae concederet quam sibi vindicaret. ~ nec maximum esse verecundiae pretium: Scipio tunc honorem adeptus est, sed ~~et~~ Cicereio magis gratulati sunt.* („Ali pređimo na slavu posljedicu osjećaja poštovanja. Ljudi su bili ogorčeni kada je Sreća dovela Lucija Scipiona i Gaja Cicereja, sina i pisara Scipiona Afrikanca na /Marsovo op. S.M./ polje /gdje su se održavale centurijatske komicije koje su birale konzule i pretore op. S.M./ da traže izbor za pretora. Kada su obični ljudi diskutirali o ovoj stvari, oni su kritizirali Sreću zbog njenog potpuno ludila u dovođenju zajedno potomka i klijenta tako velikog čovjeka da se bore jedan protiv drugog u izborima. Ali Cicerej je okrenuo njihov kritikizam Sreće u pohvalu za svoj karakter. Kada je on vidio da pobjeđuje protiv Lucija Scipiona u svim izbornim jedinicama, on je sišao sa izborne zone, odložio kandidatsku togu /povukao se kao kandidat na izborima op. S.M./ i počeo da se bori za svoga rivala. Cicerej je osjećao da je bolje da izgubi preturu zbog respekta prema sjećanju na Scipiona Afrikanca nego da pobjedi za sebe. Njegova skromnost je bila nagrađena. Lucije Scipion je dobio funkciju tada, ali narod je čestitao Cicereju.”) Lucije Kornelije Scipion je izabran za pretora za period mart 174. – mart 173. god. p. n. e., ali je i sam Gaj Cicerej izabran za pretora za naredni mandatni period.

degradirao pretorstvo, tako da su oni učinili sigurnim da se on ne usudi postaviti sud ili donositi presude. Oni su čak uzeli njegov prsten sa njegovog prsta, zato jer je imao kameju Afrikanca na sebi. Dobri bogovi, kako ste dozvolili takav mrak da izlazi iz takve svjetlosti.“)

Valerije Maksim, III, 7, 1b: *Nec minus animosus minusue prosperus illius in Africam transitus, in quam ex Sicilia exercitum senatu vetante transduxit, quia, nisi plus in ea re suo quam patrum conscriptorum consilio credidisset, secundi Punici belli finis inventus non esset.*

(„/Publije op. S.M./ Scipion je isto tako bio smion i uspješan u prelasku Afriku. On je doveo svoju armiju tamo sa Sicilije, čak iako mu je Senat zabranio da ovo čini.¹⁷¹ Da on nije slijedio svoj sopstveni savjet, nego je poslušao želje „Očeva i Upisanih“ /tj. senatora op. S.M./, niko nikada ne bi saznao kako je završio Drugi punski rat.“)

Valerije Maksim III, 7, 1d-e: *Verum ut ad domestica eius eximiae fiducia acta veniamus, cum a L. Scipione ex Antiochensi pecunia sestertii quadragies ratio in curia reposceretur, prolatum ab eo librum, quo acceptae et expensae summae continebantur refellique inimicorum accusatio poterat, discerpsit, indignatus de ea re dubitari, quae sub ipso legato administrata fuerat. quin etiam in hunc modum egit: 'non reddo, patres conscripti, aerario vestro sestertii quadragies rationem, alieni imperii minister, quod meo ductu meisque auspiciis bis milies sestertio uberius feci: neque enim huc puto ~~eo~~ malignitatis ventum, ut de mea innocentia quaerendum sit: nam cum Africam totam potestati vestrae subiecerim, nihil ex ea, quod meum diceretur, praeter cognomen retuli. non me igitur Punicae, non fratrem meum Asiaticae gazae avarum reddiderunt, sed uterque nostrum invidia magis quam pecunia locupletior est'. tam constantem defensionem Scipionis universus senatus conprobavit, sicut illud factum, quod, cum ad necessarium rei publicae usum*

¹⁷¹To nije tačno. Senat je, nakon žestoke rasprave, u vidu nekoga kompromisa dozvolio Publiju Scipionu, da kao namjesnik Sicilije, može ako se ocijeni potrebitim da pređe na sjevernoafričku obalu sa armijom. Ono što Senat nije dozvolio bili su mobilizacija novih trupa, sa kojim bi se eventualno izvršila invazija sjeverne Afrike, i novi logistički resursi.

pecuniam ex aerario promi opus esset, idque quaestores, quia lex obstaré videretur, aperire non auderent, privatus claves poposcit patefactoque aerario legem utilitati cedere coegit. quam quidem ei fiduciam conscientia illa dedit, qua meminerat omnes leges a se esse servatas. Non fatigabor eiusdem facta identidem referendo, quoniam ne ille quidem in consimili genere virtutes edendo fatigatus est. diem illi ad populum M. Naevius tr. pl. aut, ut quidam memorant, duo Petilii dixerant. quo ingenti frequentia in forum deductus rostra conscendit capitique suo corona triumphali inposita 'hoc ego' inquit, 'Quirites, die Karthaginem magna spirantem leges nostras accipere iussi: proinde aecum est vos mecum ire in Capitolium supplicatum'. speciosissimam deinde eius vocem aequé clarus eventus secutus est, si quidem et senatum totum et universum equestrem ordinem et cunctam plebem Iovis optimi maximi pulvinaria petens comitem habuit. restabat ut tribunus apud populum sine populo ageret desertusque in foro cum magno calumniae suae ludibrio solus moraretur. cuius devitandi ruboris causa in Capitolium processit deque accusatore Scipionis venerator factus est.

(„Hajde da se okrenemo njegovim radnjama kod kuće /misli se u Rimu i unutarpolitičkoj sceni Republike op. S.M./, koje su također pokazale njegovu izuzetnu smjelost. /Luciju op. S.M./ Scipionu Asijatiku /bratu Publija Scipiona op. S.M./ je u senatskoj vijećnici naloženo da se opravda za 4 miliona sesteracija iz Antiohovog /III., seleukidskog kralja op. S.M./ novca koji je primio. Lucije /Scipion Azijatik op. S.M./ je izradio knjigu u kojoj su bili zabilježeni svi njegovi računi i troškovi, i koju je on mogao iskoristiti da odbije optužbe svojih neprijatelja. Ali Scipion Afrikanac ih je umjesto toga pocijepao. On /Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji op. S.M./ je bio ogorčen da svako može dovesti u pitanje bilo koju službenju radnju za koju je bio ovlašten kao legat. On je čak održao i sljedeći govor : „‘Očevi i Upisani’ /tj. senatori op. S.M./, možda sam bio podređeni časnik pod nečijim drugim autoritetom /misli na to što je bio legat u armiji kojom je zapovijedao njegov brat Lucije u sirijskom ratu protiv Antioha III seleukidskog op. S.M./, ali ja neću podnijeti račun o ovih 4 miliona sesteracija u riznici. Ovaj /državni op. S.M./ trezor sam učinio bogatijim za 200 miliona sesteracija kada sam ja bio u zapovjedništvu i kada sam djelovao pod mojim sopstvenim auspicijima

/tj. nije imao nadređenog zapovjednika op. S.M./, i ne mislim da je narod postao tako zao da dovodi u pitanje moju nevinost. Na kraju krajeva, ja sam učinio da se cijela Afrika potčini vašoj moći. Nisam ništa donio iz Afrike što bih ja mogao zvati svojim, izuzev moga /počasnog op. S.M./ naziva Afrikanac. Blaga Kartagine me nisu učinila pohlepnim, blaga Azije nisu učinila moga brata pohlepnim. Obojica smo mnogo bogatiji u ozlojeđenosti /jedi, ljubomori op. S.M./ drugih nego u novcu za sebe“. Cijeli Senat je odobrio njegovu odlučnu odbranu, ali također i sljedeću njegovu akciju. Nešto novca je trebalo biti uzeto iz /državnog op. S.M./ trezora u svrhe koje su bile vitalne za državu. Kvestori su se plašili da otvore trezor, jer im je to izgledalo protivno zakonu. /Publije op. S.M./ Scipion Afrikanac /Stariji op. S.M./ je zatražio ključeve /trezora op. S.M./ kao privatni građanin, otvorio riznicu i učinio da se zakon povinuje javnom dobru. Ono što je njemu dalo smionost bila je njegova svjesnost da je on poštovao sve zakone. Ja /Valerije Maksim op. S.M./ se nikada neću umoriti pričajući o djelima Scipiona Afrikanca /Starijeg op. S.M./ iznova i ponovo iznova. Uostalom, on se nikada nije umorio obavljanjem dobrih djela ovoga tipa. Marko Nevije, plebejski tribun, ili kako neki drugi kažu, dvojica braće Petilija, pozvali su ga da se pojavi pred narodom /misli se na to da ga optuže i procesuiraju pred plebejskom skupštinom op. S.M./. Velika masa je pratila Scipiona na Forum. On se popeo na Rostru /javnu govornicu op. S.M./, stavio svoj trijumfalni vijenac na glavu i govorio : „Na ovaj dan, građani, ja sam prisilio oholi grad Kartaginu da se podvrgne našim uvjetima, tako da bi bilo pravo za vas da me pratite sve do Kapitola i ponudite našu zahvalnost /bogovima op. S.M./“. Ovo su bile izvanredne riječi, i efekat koji su izazvale je bio upravo tako veličanstven. Dok je išao do Jupitera Najboljeg Najvećeg, on je bio praćen od cijeloga Senata, cijeloga viteškog reda i kompletnog plebsa.¹⁷² I na kraju,

¹⁷²Valerija Maksim, ili izvor iz koga je uzeo ovaj podatak, ovdje prilično pretjeruje. Dok je moguće da je Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji bio praćen sa cijelim sastavom Senata, to je mnogo slabije vjerojatno kada se govori o vitezovima, a nemoguće kada je riječ o plebsu. Da je velika masa pratila njegov uspon do hrama Jupitera Najboljeg Najvećeg na Kapitolu, to je nesumnjivo istina, ali da je to bio cijeli rimski narod je vrlo, vrlo pretjerano reći. U stvarnosti, oni koji su pratili Afrikanca Starijeg tada su bili oni rimski građani, i moguće drugi zainteresirani, koji se okupili na Forumu radi ovoga fingiranog suđenja.

plebejski tribun koji je trebao da drži svoje suđenje /planirano za Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg op. S.M./ pred narodom, bio je bez naroda tamo, i morao je da ostane sam i napušten na Forumu, napravivši budalu od sebe sa svojim lažnim optužbama. On nije mogao da izdrži sramotu, pa je i sam otišao na Kapitol i postao od tužitelja Scipiona u njegovog najvećeg obožavaoca.“)

Valerije Maksim, IV, 1, 6: *Non defuit maioribus grata mens ad praemia superiori Africano exsolvenda, si quidem maxima eius merita paribus ornamentis decorare conati sunt. voluerunt illi statuas in comitio, in rostris, in curia, in ipsa denique Iovis optimi maximi cella ponere, voluerunt imaginem eius triumphali ornatu indutam Capitolinis pulvinaribus adplicare, voluerunt ei continuum per omnes vitae annos consulatum perpetuamque dictaturam tribuere: quorum nihil sibi neque plebiscito dari neque senatus consulto decerni patiundo paene tantum se in recusandis honoribus gessit, quantum egerat in emerendis. Eodem robore mentis causam Hannibalis in senatu protexit, cum eum cives sui missis legatis tamquam seditiones apud eos moventem accusarent. adiecit quoque non oportere patres conscriptos se rei publicae Karthaginensium interponere altissimaque moderatione alterius saluti consuluit, alterius dignitati, victoria tenus utriusque hostem egisse contentus.*

(„Naši preci su se osjećali veoma zahvalni Scipionu Afrikancu i namjeravali su ga nagraditi, tako su oni nastojali proslaviti njegova velika postignuća sa odgovarajućim počastima. Oni su željeli da mu podignu statue na Komiciju, na Rostri i u senatskom domu, čak i u hramu Jupitera Najboljeg Najvećeg. Oni su željeli da dodaju njegov prikaz obučen u trijumfalnu odeždu na kauče bogova na Kapitolu. Oni su željeli da mu dodijele konzulat bez prekida kroz sve godine njegovog života i stalnu diktaturu. Ali on im nije dozvolio da mu dodijele bilo koju od ovih počasti bilo plebiscitom ili dekretom Senata. Tako je on pokazao svoju veličinu u odbijanju ovih počasti upravo kao što je pokazao u zarađivanju njih. Scipion Afrikanac je pokazao istu snagu uma u odbrani stvari Hanibala pred Senatom, kada su Hanibalovi sugrađani poslali predstavnike da ga optuže da izaziva političke probleme među njima /u Kartagini op. S.M./. Afrikanac je tvrdio da „Očevi i Upisani“ /tj. senatori op.

S.M./ ne bi trebalo da se miješaju u političke poslove Kartaginjana, i sa njegovom dubokom umjerenošću pokazao je svoju pažnju sigurnosti Hanibala i statusu Kartagine.¹⁷³ On je bio zadovoljan da djeluje kao njihov neprijatelj samo do tačke kada ih je porazio.“)

Valerije Maksim, IV, 1, 8: *Quam Ti. etiam Gracchus admirabilem se exhibuit! tribunus enim pl., cum ex professo inimicitias cum Africano et Asiatico Scipionibus gereret, et Asiaticus iudicatae pecuniae satisfacere non posset atque ideo a consule in uincula publica duci iussus esset appellassetque collegium tribunorum, nullo uolente intercedere secessit a collegis decretumque composuit. nec quisquam dubitauit quin in eo scribendo ira tinctis aduersus Asiaticum uerbis usurus esset. at is primum iurauit se cum Scipionibus in gratiam non redisse, deinde tale decretum recitauit: cum L. Cornelius Scipio die triumphi sui ante currum actos hostium duces in carcerem coniecerit, indignum et alienum maiestate rei publicae uideri, eodem ipsum duci: itaque id non passurum fieri. libenter tunc opinionem suam populus Romanus a Graccho deceptam cognouit moderationemque eius debita laude prosecutus est.*

(„Kako je bilo divno ponašanje Tiberija Grakha /Starijeg op. S.M./. On je bio plebejski tribun i bio je otvoreni protivnik Scipiona Afrikanca /Starijeg op. S.M./ i Scipiona Azijatika /mlađeg brata Afrikanca Starijeg op. S.M./. Jamstvo je bilo odobreno Azijatiku, ali on nije bio u mogućnosti da je plati, tako da je konzul naredio da on bude odvučen u javnu tamnicu. Azijatik je apelirao sve plebejske tribune, ali niko od njih nije želio da se založi za njega, tako da se Grakh povukao od svojih kolega plebejskih tribuna i napisao je dekret. Niko nije sumnjao da su njegove zapisane riječi bile pristrasne, zbog njegove ljutnje prema Azijatiku. Ali, Grakh se prvo zakleo da on nije postao prijatelj sa Scipionima, a zatim je pročitao svoj dekret, koji je izgledao slično ovome: “Pošto je Lucije Kornelije Scipion, na dan svoga trijumfa vukao neprijateljske komandante pred svojom kočijom i bacio ih u tamnicu, nedostojno je i strano časti Republike da sam Scipion bude poslan u

¹⁷³Afrikanac nije uspio da zaštiti Hanibala, i on je morao otići u egzil. *Val. Max.* III, 7, ext. 6; IX, 2, ext. 2

isti zatvor, zbog toga, Grakh neće dozvoliti da se to desi.” Rimski narod je bio sretan da nauči da su oni pogriješili u svome mišljenju o Grakhu, i oni su veličali njegovu umjerenost kako zaslužuje.”)

Valerije Maksim, IV, 1, ext. 9: *Antiochus autem a L. Scipione ultra Taurum montem imperii finibus summotis, cum Asiam provinciam vicinasque ei gentes amisisset, gratias agere populo Romano non dissimulanter tulit, quod nimis magna procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur. et sane nihil est tam praeclarum aut tam magnificum, quod non moderatione temperari desideret.*

(„Kada je Scipion Azijatik prilišio Antioha da ograniči svoje kraljevstvo u predio iza planine Taurus, on je lišio Antioha pokrajine /Male op. S.M./ Azije¹⁷⁴ i naroda pored nje. Kralj je zahvalio rimskom narodu na svoj iskrenosti, jer su ga oslobodili od upravljanja oblasti koja je bila prevelika, i zato je on mogao biti zahvalan kraljevstvom umjerene veličine. Zaista, ništa je tako slavno ili veličanstveno da ne zahtijeva obuzdavanje sa umjerenošću.“)

Valerije Maksim, IV, 2, 3: *Clarum etiam in Africano superiore ac Ti. Graccho depositarum inimicitarum exemplum, si quidem ad cuius mensae sacra odio dissidentes venerant, ab ea et amicitia et adfinitate iuncti discesserunt: non contentus enim Scipio auctore senatu in Capitolio Iovis epulo cum Graccho concordiam communicasse filiam quoque ei Corneliam protinus ibi despondit.*

(„Takav nezaboravan primjer pomirenja je onaj Scipiona Afrikanca /Starijeg op. S.M./ i Tiberija Grakha /Starijeg op. S.M./. Sa svete gozbe, na koju su oni došli sa mržnjom jedan na drugog, oni su otišli kao prijatelji i saveznici. Scipion, nezadovoljan sa povinovanjem odluci Senata, i mireći se sa Tiberijem Grakhom /Starijim op. S.M./, na Kapitolu, na gozbi u počast Jupiteru, odjednom je obećao da će mu /Tiberiju Semproniju Grakhu Starijem op. S.M./ dati kćerku Korneliju za suprugu.”)

¹⁷⁴Ovo nije potpuno tačno, jer je Antiohu III. ostavljena maloazijska pokrajina Kilikija koja se nalazila sa „one“ strane planine Taurus, za razliku od ostalih maloazijskih pokrajina koje su bile sa „ove“ strane planine Taurus.

Valerije Maksim, V, 3, 2: *Priore adhuc querella vibrante alia deinceps exurgit. Africanus superior non solum contusam et confractam belli Punici armis rem publicam, sed paene iam exsanguem atque morientem Karthaginis dominam reddidit. cuius clarissima opera iniuriis pensando cives vici ignobilis eum ac desertae paludis accolam fecerunt. eiusque voluntarii exilii acerbiter non tacitus ad inferos tulit, sepulcro suo inscribi iubendo 'ingrata patria, ne ossa quidem mea habes'. quid ista aut necessitate indignius aut querella iustius aut ultione moderatius? cineres ei suos negavit, quam in cinerem conlabi passus non fuerat. igitur hanc unam Scipionis vindictam ingrati animi urbs Romana sensit, maiorem me hercule Coriolani violentia: ille enim patriam metu pulsavit, hic verecundia. de qua ~~re~~ ne queri quidem tanta verae pietatis constantia nisi post fata sustinuit. Talia passo, credo, quae fratri eius accidere solacio esse potuerunt. cui rex Antiochus devictus et Asia imperio populi Romani adiecta speciosissimusque triumphus ut peculatus reus fieret et in carcerem duci iuberetur causam praebuit. Nihilo virtute posterior Africanus avo minor, sed ne exitu quidem felicius: duabus enim urbibus, Numantia atque Karthagine, imperio Romano imminentibus ex rerum natura depulsis raptorem spiritus domi invenit, mortis punitorem in foro non repperit.*

(„Ovaj prvi krik ogorčenja /zbog postupanja prema Furiju Kamilu op. S.M./ se još čuo, a drugi se pojavio. Republika je bila udarena i potresena oružjem Kartaginjana, bila je skoro iscrpljena i skoro izdahnula. Ipak je prvi Scipion Afrikanac /Stariji op. S.M./ učinio nju /Republiku op. S.M./ gospodaricom Kartagine. Njegovi sugrađani su ga nagradili za njegove briljantne podvige progonima, i ovaj veliki čovjek je postao stanovnik opskurnog sela na ivici napuštene močvare /u Liternumu op. S.M./. Njegovo progonstvo je bilo dobrovoljno, ali on nije svoju tugu ostavio bez oporuke. On je dao ove riječi ugravirati na svoj grob¹⁷⁵ : “Nezahvalna domovino, moje kosti nećeš imati”. Postoji li nešto nedostojnije od ove sudbine, više od ovoga prigovora, umjerenije od ove osvete? On je odbio svoj pepeo /poslati op. S.M./ u Grad,

¹⁷⁵Odnosno epitaf na nadgrobnom, epigrafskom spomeniku.

koji bi bez njega bio sveden na pepeo. Jedina osveta koju je Scipion učinio bila je da se Republika stidi svoje nezahvalnosti. Ali pustimo da ova osveta prevlada nad nasiljem Koriolana. Ovaj je učinio da njegova zemlja drhti, Scipion /Afrikanac Stariji op. S.M./ je učinio da se zarumeni /od stida op. S.M./. Takva je postojanost istinske ljubavi, da se on nije čak žalio na to sve do nakon smrti /u vidu gorkog epitafa op. S.M./. Bio je sposoban da utješi samoga sebe, bez sumnje, zbog takvoga poniženja koji je njegov brat /Lucije op. S.M./ osjetio, koji je porazivši Antioha /III. op. S.M./, osvajanjem Aziju ujedinio sa imperijem, najveličanstveniji trijumf /održao op. S.M./, samo poslužio da bude optužen za pronevjeru i osuđen da bude odvučen u tamnicu. Kasniji Afrikanac /Scipion Emilijan op. S.M./ je bio ne manji čovjek od svoga /adoptivnog op. S.M./ djeda /Scipiona Afrikanca Starijeg op. S.M./, ali ne i više sretan u svome kraju. Uklonivši iz prirode stvari dva grada koja su prijetila rimskoj vlasti Numanciju i Kartaginu, on se sreo u svojoj kući sa "otimaćem njegovog daha" /misli se da je bio udavljen op. S.M./ I nije našao osvetnika svoje smrti na Forumu."

Valerije Maksim, VI, 7, 1: *Atque ut uxoriā quoque fidem attingamus, Tertia Aemilia, Africani prioris uxor, mater Corneliae Gracchorum, tantae fuit comitatis et patientiae, ut, cum sciret viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulaverit, ne domitorem orbis Africanum femina ~ magnum virum impatientiae reum ageret, tantumque a vindicta mens eius afuit, ut post mortem Africani manu missam ancillam in matrimonium liberto suo daret.*

(„Recimo također nešto o vjernosti supruga svojim supruzima. Tercija Emilija, supruga prvoga Afrikanca /Publija Kornelija Scipiona op. S.M./, sa kojom je on imao Korneliju, majku Grakha, je imala toliko blagosti i strpljenja, da kada je bila obaviještena da je njen suprug u ljubavi sa jednom od njenih mladih ropkinja, nije dopustila da to izađe na svjetlo dana. Ona nije željela da vidi osvajača svijeta, Afrikanca /Starijeg op. S.M./ kako je tužen od žene, veliki čovjek optužen od ljute supruge. I umjesto smišljanja osvete, nakon smrti Afrikanca, ona je podarila ovoj ropkinji slobodu i udala je za jednog od svojih oslobođenika."

Valerije Maksim, VIII, 1, *damn1* - 2: *Percurremus nunc eos, quibus in causae dictione magis quae extra quaestionem erant nocuerunt quam sua innocentia opem tulit. L. Scipio post speciosissimum triumphum de rege Antiocho ductum, perinde ac pecuniam ab eo accepisset, damnatus est. non, puto, quod pretio corruptus fuerat, ut illum totius Asiae dominum et iam Europae victrices manus iniciens ultra Taurum montem summooveret. sed et alioqui vir sincerissimae vitae et ab hac suspitione procul remotus, invidiae, quae tunc in duorum fratrum inclytis cognominibus habitabat, resistere non potuit. Ac Scipioni quidem maximus fortunae fulgor, C. autem Deciano spectatae integritatis viro vox sua exitium attulit.*

(„Sada ćemo kratko govoriti o onima čije je ponašanje pred sudom učinilo im više štete u razmatranju njihovog slučaja nego što bi im njihova nevinost učinila dobrog. Lucije Scipion, nakon što je tako veličanstveno trijumfirao nad Antiohom, bio je osuđen da je bio podmičen od kralja. Antioh je bio gospodar čitave Azije i već pružao svoje ruke prema Europi, tako da jedva mogu pomisliti da bi on podmitio Scipiona /Azijatika op. S.M./ da ga protjera iza planine Taurus. Ali iako je Scipion /Azijatik op. S.M./ vodio potpuno besprijekoran život i bio daleko od bilo kakve sumnje, on nije uspio da pruži otpor zavisti koja je bila vezana za slavne nadimke ove dvojice braće.¹⁷⁶ Scipion Azijatik je bio poništen velikom sjajnosti svoje sreće, ali Gaj Decijan¹⁷⁷, čovjek dokazanog integriteta, je bio potučen svojim sopstvenim riječima.“)

Valerije Maksim, VIII, 14, 1: *Superior Africanus Enni poetae effigiem in monumentis Corneliae gentis conlocari voluit, quod ingenio eius opera sua inlustrata iudicaret, non quidem ignarus, quam diu Romanum imperium floreret et Africa Italiae pedibus esset subiecta totiusque terrarum orbis summum columen arx Capitolina possideret, eorum extingui memoriam non posse, si tamen litterarum quoque illis lumen accessisset, magni aestimans, vir Homérico quam rudi atque inpolito praeconio dignior.*

¹⁷⁶Valerije Maksim misli da su uspjesi Afrikanca i Azijatika izazvali zavist drugih koji su onda udarali na njih sudskim procesima i osudama.

¹⁷⁷Caius Appuleius Decianus, plebejski tribun u 98. god. p. n. e.

("Stariji Afrikanac je želio da među grobove roda Kornelija smjesti statu pjesnika Enija, jer je njemu izgledalo da će njegov talenat povećati slavu njegovih podviga. On nije bio svjestan da dok god Rimska imperija napreduje, i dok god je Afrika potčinjena Italiji i Kapitol ostaje središte i vrh svijeta, sjećanje na njegove akcije neće nestati. Ali je pridonio veliki sjaj koja slova mogu da dodaju, heroja vrijednog da bude opjevan od Homera, nego od pjesnika bez kulture i bez umjetnosti.")

Seneka Stariji, V, 2, 2: *Pars altera. Vanum gloriae genus odium divitiarum. Mortales esse inimicitiae debent. Scipio Gracchi inimicus et tamen postea socer. Cuius vitio inimicitiae contractae sint, apparet: ille amat filium tuum, tu nec tuum.*

("Dio drugi. Uzalud je dolaziti do slave mrzeći bogatstvo. Neprijateljstva moraju biti smrtna. Scipion /Afrikanac op. S.M./ je Grakhov neprijatelj, a ipak kasnije je postao tast. Čijom su manom stvorena neprijateljstva, jasno je: onaj voli tvog /u smislu tuđeg op. S.M./ sina, a ti ni svog.")

Seneka, De Brevitate Vitae, X, 17, 6: *Ibit in Poenos nondum tantae maturus rei Scipio; victor Hannibalis victor Antiochi, sui consulatus decus fraterni sponsor; ni per ipsum mora esset, cum Iove reponeretur: civiles servatorem agitabunt seditiones et post fastiditos a iuvene diis aequos honores iam senem contumacis exilii delectabit ambitio. Numquam derunt vel felices vel miserae sollicitudinis causae; per occupationes vita trudetur; otium numquam agetur, semper optabitur.*

(,/Publije op. S.M./ Scipion će ići protiv Kartaginjana prije nego što je sazio /po godinama op. S.M./ za tako veliki poduhvat, pobjednik nad Hanibalom, pobjednik nad Antiohom /III op. S.M./, slava njegovog sopstvenog konzulata, sigurnost za njegovog brata, da nije ustao na svoj način /u smislu suprotstavio se op. S.M./ bio bi smješten uz /statuu op. S.M./ Jupitera.¹⁷⁸ Ali razdor među građanima će uznemiriti onoga koji ih je sačuvao /pobijedivši Hanibala op. S.M./, i kada je kao mladić prezirao počasti koje su bile ravne onima bogova,

¹⁷⁸Publije Scipion nije dozvolio da njegova statua bude smještena na Kapitolu, blizu statue Jupitera Najboljeg Najvećeg.

kada je bio star, njegovo častoljublje je imalo zadovoljstvo u upornom egzilu. Nikada neće nedostojati razloga za uznemirenost, bez obzira da li je neko rođen u prosperitetu ili u bijedi. Život potiskuje u slijedu potapanja. Uvijek ćemo se moliti za dokolicu, ali je nećemo uživati.“)

Seneka, *De Consolatione ad Polybium*, XI, 14, 4: *Quid tibi referam Scipionem Africanum, cui mors fratris in exilio nuntiata est? Is frater, qui eripuit fratrem carceri, non potuit eripere fato; et quam impatiens iuris aequi pietas Africani fuerit, cunctis apparuit: eodem enim die Scipio Africanus, quo viatoris manibus fratrem abstulerat, tribuno quoque plebis privatus intercessit. Tam magno tamen fratrem desideravit hic animo, quam defenderat.*

(„Zašto je potrebno da te podsjećam na Scipiona Afrikanca /Starijeg op. S.M./, koji je čuo za smrt svoga brata kada je i sam bio u izgnanstvu. On, koji je spasio svoga brata tamnice nije mogao da ga spasi njegove sudbine. Ipak, svi ljudi koji su vidjeli kako je nestrpljiva Afrikančeva bratska naklonjenost bila čak jednaka zakonu. Istoga dana, kada je Scipion Afrikanac /Stariji op. S.M./ spasio svoga brata iz ruku aparitora¹⁷⁹, on, iako nije držao bilo koju /javnu op. S.M./ funkciju, prosvjedovao je protiv akcije plebejskog tribuna. On je tako mnogo žalio za svojim bratom kao što ga je i branio.”)

Seneka, *Epistule*, V, 51, 11: *Literni honestius Scipio quam Bais exulabat.*

(„Scipion će u Liternumu živjeti u izgnanstvu bolje nego u Bajama.”)

Seneka, *Epistule*, XI, 86. 1 - 12: *SENECA LVCILIO SVO SALVTEM. In ipsa Scipionis Africani villa iacens haec tibi scribo, adoratis manibus eius et ara, quam sepulchrum esse tanti viri suspicor. Animum quidem eius in caelum ex quo erat redisse persuadeo mihi, non quia magnos exercitus duxit*

¹⁷⁹*Apparitor* je u Rimskoj državi bio javni službenik (plaćan iz javnog trezora), pomoćnik magistratima. Bila su četiri skupine (*decuriae*) aparitora hijerarhijski organizirane. Najviša hijerarhijska skupina su bili *scribae* (pisari ili javni notari), zatim *lictors* (liktori), onda *viatores* (glasnici ili pozivači) i *praecones* (najavljiivači i oglašivači).

(hos enim et Cambyzes furiosus ac furore feliciter usus habuit), sed ob egregiam moderationem pietatemque, quam magis in illo admirabilem iudico cum reliquit patriam quam cum defendit. Aut Scipio Romae esse debebat aut Roma in libertate. 'Nihil' inquit 'volo derogare legibus, nihil institutis; aequum inter omnes cives ius sit. Utere sine me beneficio meo, patria. Causa tibi libertatis fui, ero et argumentum: exeo, si plus quam tibi expedit crevi.' Quidni ego admirer hanc magnitudinem animi, qua in exilium voluntarium secessit et civitatem exoneravit? Eo perducta res erat ut aut libertas Scipioni aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat; itaque locum dedit legibus et se Liternum recepit tam suum exilium rei publicae imputaturus quam Hannibalis. Vidi villam exstructam lapide quadrato, murum circumdatum silvae, turres quoque in propugnaculum villae utrimque subrectas, cisternam aedificiis ac viridibus subditam quae sufficere in usum vel exercitus posset, balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiqua: non videbatur maioribus nostris caldum nisi obscurum. Magna ergo me voluptas subiit contemplantem mores Scipionis ac nostros: in hoc angulo ille 'Carthaginis horror', cui Roma debet quod tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum. Exercebat enim opere se terramque (ut mos fuit priscis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pavementum tam vile sustinuit: at nunc quis est qui sic lavari sustineat? Pauper sibi videtur ac sordidus nisi parietes magnis et pretiosis orbibus refulserunt, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt, nisi illis undique operosa et in picturae modum variata circumlitio praetextitur, nisi vitro absconditur camera, nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdedit, in quas multa sudatione corpora exsaniata demittimus, nisi aquam argentea epitoniam fuderunt. Et adhuc plebeias fistulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum pervenero? Quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentium sed in ornamentum positarum impensae causa! quantum aquarum per gradus cum fragore labentium! Eo deliciarum pervenimus ut nisi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimae sunt rimae magis quam fenestrae muro lapideo exsectae, ut sine iniuria munimenti lumen admitterent; at nunc blattaria vocant balnea, si qua non ita aptata sunt ut totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi et lavantur simul et colorantur, nisi ex

solio agros ac maria prospiciunt. Itaque quae concursum et admirationem habuerant cum dedicarentur, ea in antiquorum numerum reiciuntur cum aliquid novi luxuria commenta est quo ipsa se obrueret. At olim et pauca erant balnea nec ullo cultu exornata: cur enim exornaretur res quadrantaria et in usum, non in oblectamentum reperta? Non suffundebatur aqua nec recens semper velut ex calido fonte currebat, nec referre credebant in quam perlucida sordes deponerent. Sed, di boni, quam iuvat illa balinea intrare obscura et gregali tectorio inducta, quae scires Catonem tibi aedilem aut Fabium Maximum aut ex Corneliis aliquem manu sua temperasse! Nam hoc quoque nobilissimi aediles fungebantur officio intrandi ea loca quae populum receptabant exigendique munditias et utilem ac salubrem temperaturam, non hanc quae nuper inventa est similis incendio, adeo quidem ut convictum in aliquo scelere servum vivum lavari oporteat. Nihil mihi videtur iam interesse, ardeat balineum an caleat. Quantae nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem quod non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat, quod non in multa luce decoquebatur et expectabat ut in balneo conquareret! O hominem calamitosum! nesciit vivere. Non saccata aqua lavabatur sed saepe turbida et, cum plueret vehementius, paene lutulenta. Nec multum eius intererat an sic lavaretur; veniebat enim ut sudorem illic ablueret, non ut unguentum. Quas nunc quorundam voces futuras credis? 'Non invideo Scipioni: vere in exilio vixit qui sic lavabatur.' Immo, si scias, non cotidie lavabatur; nam, ut aiunt qui priscos mores urbis tradiderunt, brachia et crura cotidie abluebant, quae scilicet sordes opere collegerant, ceterum toti nundinis lavabantur. Hoc loco dicet aliquis: 'liquet mihi inmundissimos fuisse'. Quid putas illos oluisse? militiam, laborem, virum. Postquam munda balnea inventa sunt, spurciores sunt...

(„Seneka šalje pozdrav Luciliju... Ovo ti pišem ležeći u samoj vili Scipiona Afrikanca /Starijeg u Liternumu op. S.M./, pošto sam ukazao počasti njegovim manima i oltaru koji smatram oltarom toga tako velikog čovjeka. Uvjeren sam da se njegova duša vratila na nebo odakle je bila došla i to ne zbog toga što je zapovijedao velikim vojskama – jer takve vojske je imao i Kambiz /iranski, persijsko – ahemenidski šah nad šahovima op. S.M./, onaj

ludak koji je i u svome bijesu bio sretan – već zbog svoje izvanredne umjerenosti i skromnosti, i zbog svoje ljubavi prema domovini. A to utoliko više cijenim kod njega jer je ostavio domovinu /misli se na Grad Rim op. S.M./ kao da ju je branio, jer ili je Scipion morao ostati izgubljen za Rim, ili bi Rim bio izgubljen za slobodu. “Ne želim”, govorio je, “da kršim zakone, i ustave i odredbe. Neka svi građani imaju isto pravo, a ti, domovino, uživaj moje zasluge bez mene. Bio sam tvorac tvoje slobode, a to ću i dokazati, jer odlazim od kuće, ako sam porastao više nego što je tebi od koristi.” Kako da se ne divim toj velikodušnosti, kojom je otišao u dobrovoljno izgnanstvo i oslobodio državu svakoga tereta brige. Došlo je dotle da ili sloboda škodi Scipionu, ili Scipion slobodi. Nijedno ni drugo nije smjelo biti, i zato je načinio mjesta zakonima i povukao se u Litternum, gdje je svojoj državi htio da žrtvuje izgnanstvo kao i izgnanstvo Hanibala. Vidjeh vilu izgrađenu od tesanog kamena, okruženu zidom usred šume, sa tornjevima na svim stranama, koji se dižu kao za odbranu. Vidio sam bunar dovoljno velik da snabdjeva vodom čitavu armiju vojnika. Kupatilo je malo i po starom običaju mračno, našim pretcima kupatilo nije izgledalo toplo ako nije bilo mračno. Obuzela me velika želja dok sam to promatrao, i upoređivao običaje iz Scipionova vremena sa našima /iz sredine I. st. n. e. op. S.M./. U tom uglu je onaj strah i trepet Kartagine, kome Rim duguje zahvalnost što je samo jedan put bio osvojen, kupao svoje tijelo zamoreno seljačkim poslovima. On je, naime, po običaju svojih predaka, sam obrađivao zemlju. Ispred ovog tako prljavog krova stajao je on, ovo dragocjeno zemljište ga je nosilo, a ima li danas ikoga ko bi htio da se tako kupa? Svako misli da je siromašan i prljav, ako mu zidovi ne sijaju od velikih i skupocjenih ogledala, ako nisu obloženi aleksandrijskim mermerom, numidijskom štukaturom i bojama različitim kao što je slika, ako tavanica nije pokrivena staklom, ako plivališta nisu okružena tasoskim kamenom koji se ranije nekada tako rijetko mogao vidjeti i to samo u kakvom hramu, mi svoja tijela premorena od rada ne kupamo u takvim kupatilima, ako se u njih ne uliva voda kroz srebrne slavine. Pa ipak ja sada govorim o plebejskim cijevima, a šta će biti tek kada budem do kupatila oslobođenika? Koliko statua, koliko stubova ima tamo koji ništa ne nose, već služe samo kao ukras i zato da se pokaže koliko je sve to koštalo. Koliko ima voda koje šumno teku niz stepenice. Došli smo u svojoj raskoši dotle da ne

želimo ići ni po čemu drugom osim po dragom kamenju. A u ovom Scipionovom kupatilu umjesto prozora postoje sasvim uzane pukotine, isječene u kamenom zidu da bi kroz njih prolazilo bar malo svjetlosti, a da zbog tih malih otvora ne bi bilo u opasnosti čvrsto građeno kupatilo. A sada prljavom rupčagom nazivaju svako kupatilo koje nije uređeno da može primati punu sunčevu svjetlost kroz velike prozore tako da kupac u kupatilu direktno izgori od sunca, a i da iz svoje kade ima vidik koji se otvara prema njivama i moru. Sve čemu su ljudi nekada prilazili i sve čemu su se divili, sada se smatra za starudiju, budući da je luksuzni život pronašao nešto novo, što uvijek baca u zasjenak ono iza sebe. A nekad je bilo samo malo javnih kupatila, i bez nekih naročitih ukrasa. Čemu bi ustvari služio ukras za nešto što je vrijedilo samo nekoliko asa, i što je služilo isključivo potrebi, a ne i nasladi. U to vrijeme nisu neprestano dolivali vodu, niti je ona tekla bez prestanka kao iz nekoga toploga vrela, i smatrali su da nije važno koliko je bistra voda u kojoj treba da se spere prljavština. Ali, o dobri bogovi, kako je prijatno ući u ona mračna kupatila, pokrivena tako prostim i jednostavnim krovom, kada znaš da su jedan Katon kao edil, ili jedan Fabije Maksim, ili neko od Kornelijeve porodice sami svojom rukom isprobavali toplotu vode. Jer i taj posao su obavljali najugledniji edili, kada bi ulazili u ona kupatila koja su bila određena da primaju svijet, i brinuli se o čistoći i o odgovarajućoj i zdravoj toploti, a ne o takvoj kakvu su nedavno bili pronašli, kada je voda bila tako vrela da se u njoj ni živi rob ne bi mogao kupati za kaznu, kada bi mu dokazali da je izvršio neki zločin. Meni se bar čini da nema nikakve razlike između tople i vrele kupke. A za kakvo nevaspitanje sad neki optužuju Scipiona što nije dao da u njegovo kupatilo uđe dnevna svjetlost kroz prostrane prozore, te što se nije u punoj svjetlosti dana kupao u vreloj vodi i čekao da se u kadi skuha. Da jadnoga li čovjeka! Nije umio da živi! Nije se kupao u pročišćenoj vodi, nego je to često radio u mutnoj, i ako bi padala jaka kiša, čak u gotovo prljavoj vodi. Nije njemu ni bilo mnogo stalo da li će se tako kupati. On bi u kupatilo dolazio da spere sa sebe znoj, a ne mirisna ulja. Šta misliš, šta će sada neki ljudi reći na sve to? “Ja Scipionu ne zavidim, zaista je živio u izgnanstvu onaj ko se na takav način kupao”. A da znaš, on se nije ni kupao svaki dan, jer – kao što pripovijedaju naši stari pisci koji pišu o starim navikama održavanim u Rimu – ljudi su svaki dan prali i umivali

samo laktove i bedra koja su, razumije se, isprljali pri radu, dok bi cijelo tijelo okupali samo jednom nedeljno. I sada će im neko reći : “Onda mi je sasvim jasno da su bili veoma prljavi.” A na šta mislite da su oni smrdjeli? Na vojnu službu, na napor, na muškarca. Otkako su pronađena čista kupatila, ljudi su prljaviji...”¹⁸⁰

Plinije Stariji, NH, Praefatio, 10 - 11: *cum tribunos appellaret L. Scipio Asiaticus, inter quos erat Gracchus, hoc adtestabatur vel inimico iudici se probari posse. adeo summum quisque causae suae iudicem facit quemcumque, cum eligit. unde provocatio appellatur.*

¹⁸⁰Nejasno je koliko Senekini opisi ponašanja Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg odgovaraju činjeničnom stanju ili izvornim podacima koje je o Afrikancu Starijem koristio Seneka, a koliko su rezultat nadogradnje ili obrade samoga Seneka, u svrhu legitimiziranja, zastupanja i promoviranja sopstvenih filozofskih, moralističkih i drugih uvjerenja i shvaćanja. Iz konteksta teksta je prepoznatljiva želja Seneka da Afrikanca Starijeg predstavi kao neku vrstu vrline, drugoga Cincinata, koji se povlači iz javnoga života Republike jer je sam ocijenio da bi po opstojnost državnog sustava njegovo dalje prisustvo moglo biti opasno, koji živi skromno u svojoj vili u Liternumu, koji se sam bavi obradom zemlje, koji odbacuje luksuz i živi na starinski način. Međutim, Afrikanac Stariji se povukao u Liternum jer više nije mogao izdržati stalni pritisak svojih političkih protivnika i stalne montirane procese i kontinuiranu harangu od strane konzervativnog establishmenta. On je bio ustvari na neki način praktično progнан iz političkog života. Što se tiče skromnosti, nesumnjivo je Afrikanac Stariji živio prilično jednostavnijim životom u odnosu na raskoš, luksuz i mekoputnost načina života elita rimskoga svijeta iz vremena julijevsko – klaudijevskih princepsa, ali se njegov način života definitivno ne bi mogao nazvati starinskim, italiskim. Pa Afrikanac Stariji je bio filohelenski raspoložen, i sigurno je u svoje ponašanje i življenje unio dosta toga što je poticalo iz helensko – helenističkog svijeta. Da on nije baš bio neki asketa ili osoba koja se povodi za zastupanje starinskog italiskog načina života dokazuje i opis njegovog prokonzulata na Siciliji, radi čega je bio optužen za *levitas* od strane svoga kvestora Marka Porcija Katona, inače zastupnika ideologije „povratka korijenskom, starinskom italicizmu“. Što se tiče samoga opisa vile, podatci vjerojatno odgovaraju činjeničnom stanju kako je zatekao i vidio Seneka, iako baš nije jasno ko je u vrijeme kada Seneka posjećuje Liternum bio u posjedu vile u kojoj je živio Afrikanac Stariji i da li je baš taj izgled, i ako jeste u kojoj mjeri odgovarao izgledu iz vremena druge decenije II. st. p. n. e. Između vremena kada je u Liternumu bio Afrikanac Stariji i vremena kada je u Liternum došao Seneka prošlo je cc 250 godina.

(„Kada je Lucije Scipion Azijatik apelirao na /plebejske op. S.M./ tribune, među kojima je bio Grakh /Stariji, otac braće Tiberija i Gaja Grakh op. S.M./, on je izrazio puno povjerenje da bi trebalo da dobije oslobađajuću presudu, čak i od sudije koji je bio njegov neprijatelj. Otuda slijedi da onaj koji imenuje svog sudiju mora apsolutno se potčiniti odluci. Ovaj izbor se stoga naziva apel.“)

Plinije Stariji, NH, Praefatio, 30: *non queo mihi temperare quo minus ad hoc pertinentia ipsa censorii Catonis verba ponam, ut appareat etiam Catoni de militari disciplina commentanti, qui sub Africano, immo vero et sub Hannibale didicisset militare et ne Africanum quidem ferre potuisset, qui imperator triumphum reportasset, paratos fuisse istos, qui obtrectatione alienae scientiae famam sibi aucupantur: Quid enim? ait in eo volumine, scio ego, quae scripta sunt si palam proferantur, multos fore qui vitiligent, sed ii potissimum, qui verae laudis expertes sunt. eorum ego orationes sivi praeterfluere.*

(„Ne mogu da odolim a da ne navedem upravo riječi Katona /Starijeg op. S.M./ Cenzora koje su ovdje primjerene. Izgleda iz njih /riječi op. S.M./ da čak i Katon, koji je napisao komentare o vojničkoj disciplini, i koji je učio vojnu vještinu pod /Publijem Kornelijem Scipionom op. S.M./ Afrikancem /Starijim op. S.M./ ili radije pod Hanibalom – jer on nije mogao podnijeti Afrikanca, koji je kada je bio njegov zapovjednik, otklonio trijumf od njega –¹⁸¹ taj, Katon, je bio izložen napadima onih koji pokušavaju da steknu ugled obezvređujući stručnost druge osobe. I šta on kaže u svome djelu : „Znam da će, ako se neki moji spisi objave, biti mnogo onih koji će učiniti sve da ih obezvređuju, ali to su uglavnom oni kojima nedostaje stvarni ugled. Ja ipak puštam da mi njihova haranga na jedno uho uđe, a na drugo izađe.“)

¹⁸¹Nejasan je kontekst za koji Plinije Stariji sugerira da je Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji spriječio Katona Starijeg da proslavi trijumf. Do danas poznata i dostupna izvorna građa nudi informaciju da je Publije Scipion oficijelno bio nadređeni Katonu Starijem samo na Siciliji i početkom „afričke kampanje“, tj. dok je ovaj bio njegov kvestor. Nakon „lokrijske afere“ i tužakanja Publija Scipiona u Rimu zbog *levitasa*, Katon se vratio u štab Publija Scipiona i učestvovao je u iskrcavanju na afričku obalu. Kada mu je istekao kvestorski rok, Katon je napustio sjevernu Afriku i vratio u Rim, sigurno i na zadovoljstvo Publija Scipiona koji se tako otarasio nezgodnog člana svoga stožera. *Nep. Cat. 1, 4.*

Plinije Stariji, NH, VII, 114: *prior Africanus Q. Ennii statuam sepulcro suo inponi iussit clarumque illud nomen, immo vero spoliū ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cum poetae titulo legi.*

(„Stariji Afrikanac je naredio da bi se statua Enijatrebala postaviti u njegov grob, i da se slavno ime /tj. Afrikanac op.S.M./, koje je on zadobio, mogu reći kao njegov dio plijena iz osvajanja trećine svijeta, može se čitati iznad njegovog pepela, zajedno sa imenom pjesnika.”)

Plinije Stariji, NH, XVI, 234: *durant in Liternino Africani prioris manu satae olea, item myrtus eodem loco conspicuae magnitudinis — subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur.*

(„U Liternumu postoje neka maslinova stabla, koja je posadio Scipion Afrikanac /Stariji op. S.M./, i također i mirta velike veličine, ispod njih je pečina, za koju se govori da zmaj čuva sjenku junaka /misli se na Afrikanca Starijeg op. S.M./”)

Plinije Stariji, NH, XXXIII, 138: *Populus R. stipem spargere coepit Sp. Postumo Q. Marcio cos.; tanta abundantia pecuniae erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit.*

(„Rimski narod je prvi put učinio dobrovoljne kontribucije za vrijeme konzulata Spurija Postumija i Kvinta Marcija.¹⁸² Toliko je puno novca bilo u tome periodu, da je narod sam prikupio doprinos Luciju Scipionu kako bi pokrio troškove igara koje je on slavio.”)¹⁸³

¹⁸²*Spurius Postumius Albinus* i *Quintus Marcius Philippus* su bili konzuli u mandatnom periodu od marta 186. do marta 185. god. p. n. e.

¹⁸³U ovom podatku, Plinije je napravio dvije greške. Prva je da je donacije za održavanje igara Luciju Scipionu prikupio rimski narod (umjesto pravilnog da je riječ o donacijama istočnih kraljeva i državnica), a druga je da se to desilo za vrijeme konzulata Spurija Postumija i Kvinta Marcija. Ustvari, vjerojatno je Plinije Stariji pomiješao donacije koje su mu sugrađani nudili Luciju Azijatiku kada je iz njegovog imetka isplaćivana globa sa donacijama za održavanje igara. Sudeći po tome, donacije građana su Luciju Azijatiku nuđene najvjerojatnije 186. god. p. n. e., nakon okončanja istrage i izricanja presude kojom je kažnjen globom zbog navodne pronevjere.

Plinije Stariji, *Naturalis historia*, XXXIII, 147 - 150: *Nec copia argenti tantum furit vita, sed valdius paene manipretiis, idque iam pridem, ut ignoscamus nobis. delphinos quinīs milibus sestertium in libras emptos C. Gracchus habuit, L. vero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu caelatos HS C, confessus tamen est numquam iis uti propter verecundiam ausum. scimus eundem HS VI in singulas libras vasa emptā habuisse. Asia primum devicta luxuriam misit in Italiam, siquidem L. Scipio in triumpho transtulit argenti caelati pondo mille et CCCC et vasorum aureorum pondo MD [anno conditae urbis DLXV]. at eadem Asia donata multo etiam gravius adflixit mores, inutiliorque victoria illa hereditas Attalo rege mortuo fuit. tum enim haec emendi Romae in auctionibus regiis verecundia exempta est urbis anno DCXXII, mediis LVII annis erudita civitate amare etiam, non solum admirari, opulentiam externam, inmenso et Achaicae victoriae momento ad inpellendos mores, quae et ipsa in hoc intervallo anno urbis DCVIII parta signa et tabulas pictas invexit. ne quid deesset, pariter quoque luxuria nata est et Carthago sublata, ita congruentibus fatiis, ut et liberet amplecti vitia et liceret. petiere et dignationem hin aliqui veterum.*

(„Međutim, nije to samo zbog velikih količina posuda da postoji među ljudima toliki bijes, nego čak još više, ako je moguće zbog posuda pojedinih umjetnika. I to također, izvan našega sopstvenoga doba, ima dugu povijest. Gaj Grakh je posjedovao neke srebrne delfine, za koje je on platio 5000 sestercija po funti /težine op. S.M./. Orator Lucije Kras, platio je za dva pehara koje je izradio umjetnik Mentor 100 000 sestercija. Ali je on priznao da zbog velike sramote nikada se nije usudio da ih koristi, kao također da on ima i druge predmete u svome posjedu za koje je platio 6 000 sestercija po funti /težine op. S.M./. To je bilo osvajanje Azije /misli se na pobjedu u I sirijskom ratu op. S.M./ koje je prvo uvelo luksuz u Italiji, tako mi saznajemo da je Lucije Scipion /brat Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg op. S.M./ u svojoj trijumfalnoj procesiji izložio 1400 funti težine zarobljenog srebra, sa zlatnim predmetima, težine koja je iznosila 1.500 funti. Ovo se desilo 565. godine od osnivanja Grada. Ali ono što je nanijelo još ozbiljniji udarac na rimski moral, bilo je zavještanje Azije /misli se na Pergamsko

kraljevstvo op. S. M./ koje je kralj Atal /III op. S.M./ ostavio /133. god. p. n. e. op. S.M./ državi po njegovoj smrti, ostavština koja je po svojim posljedicama bila još nepovoljnija od pobjede /Lucija op. S.M./ Scipiona. Jer, ovom prilikom, sve skupule su u potpunosti uklonjene, sa žudnjom koja je postojala u Rimu za kupnju na aukciji kraljevskih učinaka. Ovo se desilo 622. godine od osnivanja Grada, narod je naučio, za vrijeme tih 57 godina, da se ne samo divi nego čak da žudi za raskoši stranih naroda. Ukusi rimskoga naroda su primili, također, veliki impuls sa osvajanjem Ahaje /146. god. p. n. e. op. S.M./, koje, za vrijeme ovoga perioda, u 608. godini od osnivanja Grada, da ništa nije moglo nedostajati, uvelo statue i slike. Isto doba je, također, vidjelo rađanje luksuza, svjedočilo padu Kartagine /146. god. p. n. e. op. S.M./, tako da je fatalnom slučajnošću rimski narod, u isto vrijeme, i zadobio ukus za proke i dobio dozvolu za uživanje u njima.”)

Plinije Stariji, XXXV, 22 - 24: *Dignatio autem praecipua Romae increvit, ut existimo, a M'. Valerio Maximo Messala, qui princeps tabulam [picturam] proelii, quo Carthaginienses et Hieronem in Sicilia vicerat, proposuit in latere curiae Hostiliae anno ab urbe condita CCCXC. fecit hoc idem et L. Scipio tabulamque victoriae suae Asiaticae in Capitolio posuit, idque aegre tulisse fratrem Africanum tradunt, haut inmerito, quando filius eius illo proelio captus fuerat. Non dissimilem offensionem et Aemiliani subiit L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem intruperat, situm eius oppugnationesque depictas proponendo in foro et ipse adsistens populo spectanti singula enarrando, qua comitate proximis comitiis consulatum adeptus est. habuit et scaena ludis Claudii Pulchri magnam admirationem picturae, cum ad tegularum similitudinem corvi decepti imagine advolarent. Tabulis autem externis auctoritatem Romae publice fecit primus omnium L. Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. namque cum in praeda vendenda rex Attalus [VI] emisset tabulam Aristidis, Liberum patrem, pretium miratus suspicatusque aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret, revocavit tabulam, Attalo multum querente, et in Cereris delubro posuit. quam primam arbitror picturam externam Romae publicatam, deinde video et in foro positas volgo.*

(„Po mome mišljenju, Manije Valerije Maksim Mesala¹⁸⁴ dao je naročito značajan doprinos ugledu slikarstva kada je 490. godine od osnivanja Grada prvi izložio sliku javno, na bočnom zidu kurije Hostilije¹⁸⁵. Bila je to bitka na Siciliji u kojoj je porazio Kartaginjane i Hijerona¹⁸⁶. Lucije /Kornelije op. S.M./ Scipion /Azijatik op. S.M./ imao je sličan utjecaj kada je na Kapitol stavio sliku svoje pobjede u Maloj Aziji¹⁸⁷. Ljudi kažu da je to nerviralo njegovog brata Afrikanca, ne bez dobrog razloga, jer je u toj bitci bio zarobljen njegov sin.¹⁸⁸ Lucije Hostilije Mancina¹⁸⁹, koji je bio prvi čovjek na

¹⁸⁴*Manius Valerius Maximus Corvinus Messala*, konzul za mandatni period mart 263. – mart 262. god. p. n. e. Sa svojim kolegom konzulom Manijem Otacilijem Krasom (*Manius Otacilius Crassus*) ostvario je na samome početku I punskog rata velike uspjehe na Siciliji, postigavši i za Republiku povoljan mirovni ugovor sa sirakuškim vladarom Hijeronom I. Kako bi komemorirao svoju pobjedu na Siciliji, ugovorio je da se ona oslika na zidu Hostilijeve kurije, kao prvi primjer historijske freske u Rimu. Zanimljivo je da se govori da je on prvi u Rim iz sicilskog grada Katane donio sunčani sat koji je bio postavljen u jedan stub na Forumu.

¹⁸⁵*Curia Hostilia*, zgrada na Forumu je bila popularno mjesto održavanja sjednica Senata za vrijeme Republike. Pretpostavlja se da se na mjestu gdje se kasnije uzdizala Hostilijeva kurija, nalazio hram gdje su plemena od kojih je nastao rimski narod položila svoje oružje za vrijeme vladavine prvoga kralja Romula. Ovaj hram je bio korišten od senatora kao su služili kao savjet kralj. Za vrijeme trećega rimskog kralja Tula Hostilija (*Tullus Hostilius*), vjerojatno nakon što je požar uništio hram, podignuta je nova zgrada kao mjesto za javne sastanke. Hostilijeva kurije je imala golemo historijsko značenje za rimski svijet klasične civilizacije, a bila je izgrađena na uzdignutom tlu kako bi dominirala nad kompletnim prostorom Forumu. Sa svojim prominentnim mjestom na Forumu, koje je bilo lokacija i za neke vrlo drevne rimske svete objekte, Hostilijeva kurija je predstavljala u pravom smislu simbol snage Republike.

O *Forum Romanum* i svemu što se tamo nalazilo v. Mesihović, 2015:1015 – 1023.

¹⁸⁶Hijeron (Ιέρων), vladao Sirakuzom od 270. do 215. god. p. n. e.

¹⁸⁷Vjerojatno bitka kod Magnesije (*Magnesia ad Sipylum*; Μαγνησία του Σιπύλου; moderna Manisa u Turskoj u podnožju planine Spil/*Sipylus*) 190. god. p. n. e. kada je definitivno poražena vojska Antioha III.

¹⁸⁸Ovo nije tačno. Jedan od Afrikančevih sinova, vjerojatno Lucije Kornelije Scipion je bio zarobljen. Kralj Antioh III ga je vrlo ljubazno primio, i sa njim se dobro postupalo. Na kraju je on bio oslobođen bez ikakvog otkupa, pa čak i sa poklonima poslan svome ocu, i to prije bitke kod Magnesije. Činjenica da Afrikanac Stariji nije

zidinama prilikom juriša na Kartaginu, slično je naljutio /Scipiona op. S.M./ Emilijana izloživši na Forumu crtež plana grada /Kartagine op. S.M./ i napada na njega. Stajao je pored crteža i lično opisivao pojedinih opseada ljudima koji su ga gledali. Ova društvenost donijela mu je na sljedećim izborima položaj konzula. Kulise postavljene za predstave koje je organizirao Klaudije Pulher¹⁹⁰ također su izazivale veliko divljenje, jer su viđane vrane kako pokušavaju da slete na crijepove, zavarane realizmom slike. Lucije Mumije, koji je stekao nadimak Ahaik/Ahajski poslije pobjede nad Grcima /i zauzimanja Korinta op. S.M./, bio je prvi koji je donio zvanično priznanje stranim slikama u Rimu. Prilikom prodaje plijena kralj Atala¹⁹¹ platio je 600.000 denara za jednu sliku Bakha /Dionisa op. S.M./ koju je naslikao Aristid¹⁹². Mumije je bio iznenađen cijenom koju je slika postigla i sumnjao je da u toj slici mora biti nešto posebno što mu je promaklo. I tako ju je povukao iz prodaje, uprkos snažnom Atalovom protivljenju, i izložio je u u svetištu /boginje op. S.M./ Cerere. Mislim da je to prvi primjer neke strane slike koja je prešla u vlasništvo države u Rimu. Poslije toga su strane slike redovno izlagane, čak i u Forumu.”)

platio otkupninu za svoga sina podigla je sumnju među rimskim konzervativcima da je Afrikanac Stariji bio u nekim tajnim dogovorima sa Antiohom III, što su oni i iskoristili kao osnovu za širenje i propagande ali i podizanje oficijelnih optužbi protiv Afrikanca Starijeg i njegovog brata za pronevjeru i primanje mita od Antioha III. i pronevjeru javnoga novca i bogatstva. Moguće je da se upravo za vrijeme svoga boravka na Istoku, Lucije Kornelije Scipion upoznao sa raskalašnim i hedoniziranim navikama i načinom života, koji su i obilježili ostatak njegovog života i prilično štetili i njegovoj političkoj karijeri. Iako je bio izabran 174. god. p. n. e. za pretora, uz pomoć Gaja Cicereja (*Caius Cicereius*; bivšega očevog pisara i sekretara a tada iznimno bogatog oslobođenika), bio je ubrzo izbačen iz Senata. Izgleda da je pored hedoniziranog načina života, Lucije patio i od slaboga zdravlja.

¹⁸⁹*Lucius Hostilius Mancinus*, konzul za 145. god. p. n. e.

Cic. de Amic. 25; Liv. Perioche 51; App. Pun. 110-114.

¹⁹⁰*Caius Claudius Pulcher*, konzul za 92. god. p. n. e. O ovome događaju v. *Val. Max. II, 4, 6; Plin. NH VIII, 19.*

¹⁹¹Atal II Filadelf (Ἀτταλος Β΄ ὁ Φιλάδελφος), pergamsko – atalidski kralj, vladao od 159. do 138. god. p. n. e.

¹⁹²Aristid (Ἀριστείδης) iz Tebe, bio je čuveni helenski slikar iz IV. st. p. n. e.

Silije Italik, XIII, 514 – 515: *pudet urbis iniquae, quod post haec decus hoc patriaque domoque carebit.*

(„Sramota na nepravedne građane /Republike op. S.M./, koji će lišiti doma i zemlje heroja /Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg op. S.M./ koji je učinio takve /velike op. S.M./ stvari /pobjeda u II punskom ratu, rat sa Antiohom III, konzulstvo, osnivanje kolonija op. S.M./“)¹⁹³

Kvintilijan, Inst. Orat. III, 8, 37: *de ratione belli Scipio prior an Fabius deliberet.*

(„Da li su to stariji Scipion ili Fabije koji je vijećao o njegovom planu kampanje.”)

Plutarh, Usporedni životopisi, Fabije Maksim, 25 – 27: ἐπεὶ δὲ Σκηπίων Κορνήλιος εἰς Ἰβηρίαν πεμφθεὶς Καρχηδονίους μὲν ἐξήλασε μάχαις πολλαῖς κρατήσας, ἔθνη δὲ πάμπολλα καὶ πόλεις μεγάλας καὶ πράγματα λαμπρὰ Ῥωμαίοις κτησάμενος εὖνοιαν εἶχε καὶ δόξαν ἐπανελθὼν ὅσῃν ἄλλος οὐδεὶς, ὕπατος δὲ κατασταθεὶς καὶ τὸν δῆμον αἰσθόμενος μεγάλῃν ἀπαιτοῦντα καὶ προσδεχόμενον πρᾶξιν αὐτοῦ, τὸ μὲν αὐτόθι συμπλέκεσθαι πρὸς Ἀννίβαν ἀρχαῖον ἡγεῖτο λίαν καὶ πρεσβυτικόν, αὐτὴν δὲ Καρχηδόνα καὶ Λιβύην εὐθὺς ἐμπλήσας ὅπλων καὶ στρατευμάτων διενόεῖτο πορθεῖν καὶ τὸν πόλεμον ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐκεῖ μεθιστάναι, καὶ πρὸς τοῦτο παντὶ τῷ θυμῷ συνεξώρμα τὸν δῆμον, ἐνταῦθα δὲ Φάβιος ἐπὶ πᾶν δέους ἄγων τὴν πόλιν, ὥς ὑπ’ ἀνδρὸς ἀνοήτου καὶ νέου φερομένην εἰς τὸν ἔσχατον καὶ μέγιστον κίνδυνον, οὔτε λόγου φειδόμενος οὔτ’ ἔργου δοκοῦντος ἀποτρέψειν τοὺς πολίτας τὴν μὲν βουλὴν ἔπεισε, τῷ δὲ δήμῳ διὰ φθόνον ἐδόκει τοῦ Σκηπίωνος εὐημεροῦντος ἐπιλαμβάνεσθαι καὶ δεδιέναι, μὴ τι μέγα καὶ λαμπρὸν ἐξεργασαμένου καὶ τὸν πόλεμον ἢ παντάπασιν ἀνελόντος ἢ τῆς Ἰταλίας ἐκβαλόντος αὐτὸς ἀργὸς φανῇ καὶ μαλακὸς ἐν τοσούτῳ χρόνῳ μὴ διαπεπολεμηκώς. ἔοικε δ’ ὀρμῆσαι μὲν ἐξ ἀρχῆς ὁ Φάβιος πρὸς τὸ ἀντιλέγειν ὑπὸ πολλῆς ἀσφαλείας καὶ προνοίας, μέγαν ὄντα δεδιώς τὸν κίνδυνον,

¹⁹³U ovim stihovima svoga epa Silije Italik misli na činjenicu da su protiv Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg vođeni montirani procesi i kampanja, uslijed čega je on napustio Rim i preselio se u grad Liternum.

έντειναι δέ πως μᾶλλον ἑαυτὸν καὶ πορρωτέρω προαχθῆναι φιλοτιμίᾳ τινὶ καὶ φιλονεικίᾳ, κωλύων τοῦ Σκηπίωνος τὴν αὐξήσιν, ὅς γε καὶ Κράσσον ἔπειθε, τὸν συνυπατεύοντα τῷ Σκηπίωνι, μὴ παρεῖναι τὴν στρατηγίαν μηδ' ὑπέκρινε, ἀλλ' αὐτὸν, εἰ δόξειεν, ἐπὶ Καρχηδονίους περαιουῖσθαι, καὶ χρήματα δοθῆναι πρὸς τὸν πόλεμον οὐκ εἴασε. χρήματα μὲν οὖν Σκηπίων ἑαυτῷ πορίζειν ἀναγκαζόμενος ἤγειρε παρὰ τῶν ἐν Τυρρηνίᾳ πόλεων ἰδίᾳ πρὸς αὐτὸν οἰκείως διακειμένων καὶ χαριζομένων Κράσσον δὲ τὰ μὲν ἢ φύσις οὐκ ὄντα φιλόνεικον, ἀλλὰ πρᾶον, οἶκοι κατεῖχε, τὰ δὲ καὶ νόμος θεῖος ἱερωσύνην ἔχοντα τὴν μεγίστην. αὐθις οὖν καθ' ἐτέραν ὁδὸν ἀπαντῶν ὁ Φάβιος τῷ Σκηπίωνι κατεκώλυε τοὺς ὁρμωμένους αὐτῷ συστρατεύεσθαι τῶν νέων καὶ κατεῖχεν, ἐν τε ταῖς βουλαῖς καὶ ταῖς ἐκκλησίαις βοῶν ὡς οὐκ αὐτὸς Ἀννίβαν ἀποδιδράσκει μόνος ὁ Σκηπίων, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόλοιπον ἐκπλέει λαβὼν δύναμιν ἐκ τῆς Ἰταλίας, δημαγωγῶν ἐλπίσι τοὺς νέους καὶ ἀναπειθὼν ἀπολιπεῖν γονέας καὶ γυναικας καὶ πόλιν, ἧς ἐν θύραις ἐπικρατῶν καὶ ἀήττητος ὁ πολέμιος κἀθηται. καὶ μέντοι ταῦτα λέγων ἐφόβησε τοὺς Ῥωμαίους, καὶ μόνοις αὐτὸν ἐψηφίσαντο χρῆσθαι τοῖς ἐν Σικελίᾳ, στρατεύμασι καὶ τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ γεγονότων μετ' αὐτοῦ τριακοσίους ἄγειν, οἷς ἐχρήτο πιστοῖς. ταῦτα μένουσιν ἐδόκει πολιτεύεσθαι πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὁ Φάβιος. ἐπεὶ δὲ Σκηπίωνος εἰς Λιβύην διαβάντος εὐθὺς ἔργα θαυμαστά καὶ πράξεις ὑπερήφανοι τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος εἰς Ῥώμην ἀπηγγέλλοντο, καὶ μαρτυροῦντα ταῖς φήμαις εἶπετο λάφυρα πολλὰ, καὶ βασιλεὺς ὁ Νομάδων αἰχμάλωτος, καὶ δύο στρατοπέδων ὑφ' ἓνα καιρὸν ἐμπρήσεις καὶ φθορά πολλῶν μὲν ἀνθρώπων, πολλῶν δ' ὀπλων καὶ ἵππων ἐν αὐτοῖς συγκατακεκαυμένων, καὶ πρεσβεῖαι πρὸς Ἀννίβαν ἐπέμποντο παρὰ Καρχηδονίων καλούντων καὶ δεομένων ἑάσαντα τὰς ἀτελεῖς ἐκείνας ἐλπίδας οἶκαδε βοηθεῖν, ἐν δὲ Ῥώμῃ πάντων ἐχόντων τὸν Σκηπίωνα διὰ στόματος ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι, Φάβιος ἤξιον πέμπεσθαι Σκηπίωνι διάδοχον, ἄλλην μὲν οὐκ ἔχων πρόφασιν, εἰπὼν δὲ τὸ μνημονεύομενον, ὡς ἐπισφαλές ἐστι πιστεύειν ἀνδρὸς ἐνὸς τύχῃ τηλικαῦτα πράγματα, χαλεπὸν γὰρ αἰεὶ εὐτυχεῖν τὸν αὐτόν, οὕτω προσέκρουσεν ἤδη πολλοῖς, ὡς δύσκολος ἀνὴρ καὶ βάσκανος ἢ πάμπαν ὑπὸ γήρως ἄτολμος γεγονώς καὶ δύσελπις, περαιτέρω τε τοῦ μετρίου κατατεθαμβημένος τὸν Ἀννίβαν. οὐδὲ γὰρ ἐκπλεύσαντος αὐτοῦ μετὰ τῶν δυνάμεων ἐξ Ἰταλίας εἴασε τὸ χαῖρον καὶ τεθαρρηκὸς τῶν πολιτῶν ἀθόρυβον καὶ βέβαιον, ἀλλὰ τότε δὴ μάλιστα τὰ πράγματα τῇ πόλει θεοῦση

παρὰ τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐπισφαλῶς ἔχειν ἔλεγε βαρύτερον γὰρ ἐν Λιβύῃ πρὸ Καρχηδόνοιο αὐτοῖς Ἀννίβαν ἐμπεσεῖσθαι, καὶ στρατὸν ἀπαντήσκειν Σκηπίωνι πολλῶν ἔτι θερμὸν αὐτοκρατόρων αἵματι καὶ δικτατόρων καὶ ὑπάτων: ὥστε τὴν πόλιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν λόγων τούτων ἀναταράττεσθαι, καὶ τοῦ πολέμου μεθεστῶτος εἰς Λιβύην ἐγγυτέρω τῆς Ῥώμης οἶεσθαι γεγενῆσθαι τὸν φόβον. ἀλλὰ Σκηπίων μὲν οὐ μετὰ πολὺν χρόνον αὐτὸν τε νικήσας μάχῃ κατὰ κράτος Ἀννίβαν καὶ καταβαλὼν τὸ φρόνημα καὶ καταπατήσας τῆς Καρχηδόνοιο ὑποπεσοῦσης, ἀπέδωκε μείζονα χαρὰν ἀπάσης ἐλπίδος τοῖς πολίταις, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ὡς ἀληθῶς ‘ πολλῶν σάλῳ σεισθεῖσαν ὠρθωσε πάλιν:’ Φάβιος δὲ Μάξιμος οὐ διήρκεσε τῷ βίῳ πρὸς τὸ τοῦ πολέμου τέλος, οὐδ’ ἤκουσεν Ἀννίβαν ἡττημένον, οὐδὲ τὴν μεγάλην καὶ βέβαιον εὐτυχίαν τῆς πατρίδος ἐπεῖδεν, ἀλλὰ περὶ ὃν χρόνον Ἀννίβας ἀπῆρεν ἐξ Ἰταλίας νόσω καμὼν ἐτελεύτησεν. Ἐπαμεινώνδαν μὲν οὖν Θηβαῖοι δημοσίᾳ διὰ πενίαν, ἣν ἀπέλιπεν ὁ ἀνὴρ, ἔθαψαν οὐδὲν γὰρ οἱ τελευτήσαντος εὐρεθῆναι πλὴν ὀβελίσκον σιδηροῦν λέγουσι: Φάβιον δὲ Ῥωμαῖοι δημοσίᾳ μὲν οὐκ ἐκήδευσαν, ἰδίᾳ ὁ ἐκάστου τὸ σμικρότατον αὐτῷ τῶν νομισμάτων ἐπενεγκόντος, οὐχ ὡς δι’ ἔνδειαν προσαρκούντων, ἀλλ’ ὡς πατέρα τοῦ δήμου θάπτοντος, ἔσχε τιμὴν καὶ δόξαν ὁ θάνατος αὐτοῦ τῷ βίῳ πρέπουσαν.

(„Kad je /Publije op. S.M./ Kornelije Scipion, poslan u Hispaniju, poslije pobjeda u mnogim bitkama odande istjerao Kartaginjane, a Rimu pribavio mnoštvo naroda, velikih gradova i sjajna plijena, te je uživao popularnost i slavu koliko nitko drugi i, postavši konzulom i opazivši da narod od njega traži i očekuje velik podvig, smatrao natezanje s Hanibalom u Italiji odveć zastarjelom i senilnom taktikom, pa je namjerio, preplavivši smjesta /sjevernu op. S.M./ Afriku i područje Kartagine rimskim oružjem i trupama, pustošiti ga i tako premjestiti rat iz Italije onamo, te je na taj pothvat svim srcem poticao narod, Fabije /Maksim op. S.M./ pokušao ispuniti Grad strahom svake vrste tvrdeći da pod utjecajem čovjeka nepromišljena i mlada srljaju u krajnju i najveću opasnost. Nije štedio ni riječi ni djela za koje je mislio da će odvratiti građane od toga, te je uspio uvjeriti Senat. Ali, narod je držao da on /Publija op. S.M./ Scipiona napada iz zavisti zbog njegove ratne sreće i da se boji da ne bi, ako /Publije op. S.M./ Scipion izvede kakvo veliko i sjajno djelo i rat ili potpuno završi ili ukloni iz Italije, njegov neuspjeh da rat

okonča u toliko godina bio pripisan njegovoj lijenosti i mlitavosti. Čini se da se u početku Fabije zaletio u opoziciju iz svoje velike opreznosti i promišljenosti u strahu od opasnosti koja je bila velika, ali da je postao žešći i iz svadljivosti se dao zavesti častohlepljem i takmaštvom u pokušaju da spriječi uzdizanje /Publija op. S.M./ Scipiona, pa je i /Licinija op. S.M./ Krasa, Scipionova druga u /konzulskoj op. S.M./ službi, nastojao nagovoriti da ne prepušta zapovjedništvo nad vojskom Scipionu i da mu ne popušta, nego da sam, ako bude ta politika prihvaćena, prijeđe u Afriku na Kartaginu i usprotivi se odobravanju novca za tu vojnu. Novce je, međutim, /Publije op. S.M./ Scipion, prisiljen da ih sam pribavlja, skupljao za svoj osobni račun od etrurskih zajednica koji su mu bili prijateljski naklonjeni i privrženi. /Licinija op. S.M./ Krasa je ipak zadržavalo djelomice to što po naravi nije bio svadljiv nego popustljiv, a djelomice i vjerski zakon budući da je obnašao čast vrhovnog svećenika. Suprotstavljajući se /Publiju op. S.M./ Scipionu opet na drugi način, Fabije je nastojao spriječiti mlade ljude, željne da pođu s njime, zadržati ih vičući u Senatu i skupštinama da Scipion ne bježi samo sam od Hanibala, nego i odvodi morem preostale vojne rezerve iz Italije zavodeći nadama mlade i nagovarajući ih da ostave roditelje, žene i Grad, na vratima kojega sjedi neprijatelj pobjednik i još nepobijeđen. I doista, tim je riječima uplašio Rimljane i oni izglasaše odluku da Scipion može upotrijebiti samo trupe na Siciliji i da od onih, koji su s njime bili u Hispaniji i koji su mu bili odani, može povesti samo tri stotine. U svakom slučaju u tome se činilo da je Fabije /Maksim op. S.M./ postupao pod utjecajem svoje oprezne naravi. Ali kad su, čim je Scipion prešao u Afriku, odmah stale stizati vijesti o čudesnim uspjesima i podvizima izvanredne veličine i sjaja i kao potvrda glasima uslijedio silan plijen i zarobljeni nurnidski kralj, kad su istovremeno bila spaljena dva neprijateljska tabora i u njima stradalomnogo ljudi, a izgorjelo mnoštvo oružja i konja, pa kad su Kartaginjani poslali Hanibalu poslanstva zovući ga i moleći da pusti svoje neostvarene nade u Italiji pa dođe u pomoć rodnome gradu, u Rimu je Fabije, dok je Scipionovo ime poslije tolikih uspjeha bilo svakome na ustima, tražio da mu se pošalje nasljednik da ga zamijeni, premda nije za to imao nikakvo drugo opravdanje osim što je naveo dobro poznato načelo da je opasno povjeravati sreći jednoga čovjeka tako zamašne interese — teško je, naime, očekivati da istoga

čovjeka stalno prati sretna sudbina čime se već zamjerio mnogima kao mrzovoljan i zloban čovjek kome je starost potpuno oduzela hrabrost i samopouzdanje, te je prekomjerno zadivljen Hanibalom. Jer ni kad je ovaj s vojskom otplovio iz Italije nije Fabije dopustio sugrađanima da se raduju i ispunjaju samopouzdanjem neuznemiravani i sigurni, nego je osobito tada govorio da je položaj Grada veoma opasan, jer će Hanibal u Africi pred Kartaginom udariti na njih još većom snagom i /Publije op. S.M./ Scipion će biti suočen s vojskom još toplom od krvi mnogih imperatora, diktatora i konzula. Grad je zbog takvih govora još jednom bio smeten; premda je rat prešao u Afriku, građani su mislili da su njegove strahote još bliže Rimu. Ali, kratko poslije toga Scipion do nogu potuče Hanibala i obori u prašinu i pogazi ponos pale Kartagine, te vrati svojim sugrađanima radost koja je prelazila sva njihova nadanja, pa uistinu ono

Što silnom trešnjom potreslo se pridžie¹⁹⁴.

Ali, Fabije Maksim nije doživio da vidi kraj rata niti je čuo za Hanibalov poraz,¹⁹⁵ a nije ni doživio velik i trajan prosperitet svoje domovine, nego se, otprilike u vrijeme kad je Hanibal otplovio iz Italije, razboli te umre. Epaminondu¹⁹⁶ su, istina, Tebanci pokopali na javni trošak zbog siromaštva u kojem je umro, kažu, naime, da poslije njegove smrti u njegovoj kući nije bilo nađeno ništa osim željezna novčića. Fabija Rimljani ne pokopaše na javni trošak, ali svaki građanin od svoga priloži najsitniji novčić, ne zato što zbog njegova siromaštva ne bi dostajalo za pogreb, nego zato jer ga je narod pokapao kao da pokapa oca koji je u svojoj smrti tako primio počast i slavu koja je dolikovala njegovu životu.”)

Plutarh, Usporedni životopisi, Katon Stariji, 3: τῶν δὲ πρεσβυτέρων πολιτῶν Μαξιμὸς Φαβίῳ προσέειπεν ἑαυτὸν, ἐνδοξοτάτῳ μὲν ὄντι καὶ μεγίστην ἔχοντι δύναμιν, μᾶλλον δὲ τὸν τρόπον αὐτοῦ καὶ τὸν βίον ὡς κάλλιστα παραδείγματα προθέμενος, διὸ καὶ Σκηπίωνι τῷ μεγάλῳ, νέῳ μὲν

¹⁹⁴Nešto izmijenjeni 163. stih iz Sofoklove Antigone.

¹⁹⁵Nesumnjivo je umro kao ogorčen čovjek, ispunjen ljubomorom i zavišću.

¹⁹⁶Veliki i čuveni tebanski vojskovođa, državnik i političar iz prve polovice IV. st. p. n. e.

ὄντι τότε, πρὸς δὲ τὴν Φαβίου δύναμιν ἀνταίρουντι καὶ φθονεῖσθαι δοκοῦντι, παρ' οὐδὲν ἐποιήσατο γενέσθαι διάφορος, ἀλλὰ καὶ ταμίας αὐτῷ πρὸς τὸν ἐν Λιβύῃ πόλεμον συνεκπεμφθεὶς, ὥς ἑώρα τῇ συνήθει πολυτελείᾳ χρώμενον τὸν ἄνδρα καὶ καταχορηγοῦντα τοῖς στρατεύμασιν ἀφειδῶς τῶν χρημάτων, ἐπαρρησιάζετο πρὸς αὐτόν, οὐ τὸ τῆς δαπάνης μέγιστον εἶναι φάμενος, ἀλλ' ὅτι διαφθείρει τὴν πάτριον εὐτέλειαν τῶν στρατιωτῶν ἐφ' ἡδονὰς καὶ τρυφὰς τῷ περιόντι τῆς χρείας τρεπομένων. εἰπόντος δὲ τοῦ Σκηπίωνος, ὥς οὐδὲν δεοίτο ταμίου λίαν ἄκριβοὺς πλησίστιος ἐπὶ τὸν πόλεμον φερόμενος, πράξεων γάρ, οὐ χρημάτων, τῇ πόλει λόγον ὀφείλειν, ἀπῆλθεν ὁ Κάτων ἐκ Σικελίας, καὶ μετὰ τοῦ Φαβίου καταβοῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ φθοράν τε χρημάτων ἀμυθῆτον ὑπὸ τοῦ Σκηπίωνος καὶ διατριβάς αὐτοῦ μειρακιώδεις ἐν παλαίστραις καὶ θεάτροις, ὥσπερ οὐ στρατηγούντος, ἀλλὰ πανηγυρίζοντος, ἐξειργάσατο πεμφθῆναι δημάρχους ἐπ' αὐτὸν ἄξοντας εἰς Ῥώμην, ἅνπερ ἀληθεῖς αἱ κατηγορίαι φανῶσιν. ὁ μὲν οὖν Σκηπίων ἐν τῇ παρασκευῇ τοῦ πολέμου τὴν νίκην ἐπιδειζόμενος, καὶ φανεὶς ἡδὺς μὲν ἐπὶ σχολῆς συνεῖναι φίλοις, οὐδαμοῦ δὲ τῷ φιланθρώπῳ τῆς διαίτης εἰς τὰ σπουδαῖα καὶ μεγάλα ῥάθυμος, ἐξέπλευσεν ἐπὶ τὸν πόλεμον.

(„Od starijih građana pristade uz Fabija Maksima /Kunktator op. S.M./koji je bio izvanredno slavan i imao najveći utjecaj; ali Katon /Stariji op. S.M./ je to učinio više zato što je sebi kao najljepši uzor postavio njegov značaj i život.¹⁹⁷ Stoga nije oklijevao da uđe u sukob sa /Publijem op. S.M./ Scipionom Velikim koji je, tada mlad, radio protiv Fabijeve moći i mislilo se da mu je zavidan, pa je Katon, poslan zajedno sa Scipionom kao kvestor u rat u Afriku. Kada je vidio kako on živi u raskoši na koju je navikao i kako obilno rasipa novac među vojnike, čak i otvoreno rekao da trošenje novca nije stvar koju mu najviše zamjera, nego to što kvari tradicionalnu jednostavnost vojnika koji se predaju užicima i rastrošnosti zato što raspoloživa sredstva prelaze vojnike potrebe. A kad je Scipion odgovorio da ne treba odveć tačna kvestora kad ulazi punim jedrima u rat, jer on državi duguje račun o djelima a ne o novcima, ode Katon /Stariji op. S.M./ sa Sicilije i, podižući u Senatu galamu protiv Scipionova rasipanja neizmjernog

¹⁹⁷O tome v. *Plut. Praecepta gerendae reipublicae* 805E-F

novca i njegova djetinjastog provođenja vremena u hrvalištima i teatrima kao da ne zapovijeda vojskom nego prisustvuje narodnoj skupštini, uspije da budu odaslati plebejski tribuni da dovedu /Publija op. S.M./ Scipiona u Rim ako se optužbe pokažu osnovanim. /Publije op. S.M./Scipion, dakle, pošto je razložio da pobjeda u ratu ovisi o pripremama, pa ako je i pokazao da u časovima dokolice zna biti ugodan u ophođenju s prijateljima, da ga njegova ljubaznost u privatnom životu nikad nije navodila na to da olako uzima ozbiljne i važne stvari, otplovi na svoj ratni pohod /u sjevernu Afriku op. S.M./.”)

Plutarh, Usporedni životopisi, Katon Stariji, 11: ἔτι δ' αὐτοῦ διατρίβοντος ἐν Ἰβηρίᾳ Σκηπίων ὁ μέγας, ἐχθρὸς ὢν καὶ βουλόμενος ἐνστῆναι κατορθοῦντι καὶ τὰς Ἰβηρικὰς πράξεις ὑπολαβεῖν, διεπράξατο τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἀποδειχθῆναι διάδοχος. σπεύσας δ' ὥς ἐνῆν τάχιστα κατέπαυσε τὴν ἀρχὴν τοῦ Κάτωνος, ὁ δὲ λαβὼν σπαίρας ὀπλιτῶν πέντε καὶ πεντακοσίους ἵππεῖς προπομποὺς κατεστρέψατο μὲν τὸ Λακεταίων ἔθνος, ἑξακοσίους δὲ τῶν ἡῦτομοληκόντων κομισάμενος ἀπέκτεινεν. ἐφ' οἷς σχετλιάζοντα τὸν Σκηπίωνα κατειρωνεύόμενος οὕτως ἔφη τὴν Ῥώμην ἔσεσθαι μεγίστην, τῶν μὲν ἐνδόξων καὶ μεγάλων τὰ τῆς ἀρετῆς πρωτεῖα μὴ μεθιέντων τοῖς ἀσημοτέροις, τῶν δ' ὥσπερ αὐτός ἐστι δημοτικῶν ἀμιλλωμένων ἀρετῇ πρὸς τοὺς τῷ γένει καὶ τῇ δόξῃ προήκοντας. οὐ μὴν ἀλλὰ τῆς συγκλήτου ψηφισαμένης μηδὲν ἀλλάττειν μηδὲ κινεῖν τῶν διωκημένων ὑπὸ Κάτωνος, ἢ μὲν ἀρχὴ τῷ Σκηπίωνι τῆς αὐτοῦ μᾶλλον ἢ τῆς Κάτωνος ἀφελούσα δόξης ἐν ἀπραξίᾳ καὶ σχολῇ μάτην διήλθεν, ὁ δὲ Κάτων θριαμβεύσας οὐχ, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν μὴ πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ πρὸς δόξαν ἀμιλλωμένων, ὅταν εἰς τὰς ἄκρας τιμὰς ἐξίκωνται καὶ τύχωσιν ὑπατείας καὶ θριάμβων, ἥδη τὸ λοιπὸν εἰς ἡδονὴν καὶ σχολὴν συσκευασάμενοι τὸν βίον ἐκ τῶν κοινῶν ἀπίαςιν, οὕτω καὶ αὐτός ἐξανῆκε καὶ κατέλυσε τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ὅμοια τοῖς πρῶτον ἀπομόνοις πολιτείας καὶ διψῶσι τιμῆς καὶ δόξης ἀφ' ἐτέρας ἀρχῆς συντείνας ἑαυτὸν ἐν μέσῳ παρεῖχε καὶ φίλοις χρῆσθαι καὶ πολίταις, οὔτε τὰς συνηγορίας οὔτε τὰς στρατείας ἀπειπάμενος.

(„Dok je /194. god. p. n. e. op. S.M./ još /Katon Stariji op. S.M./ boravio u /provinciji Bližoj op. S.M./ Hispaniji, /Publije op. S.M./ Scipion Veliki /koji je bio konzul za 194. god. p. n. e. S.M./koji mu je bio neprijatelj i htio stati na

put njegovim uspjesima, te mu oduzeti vođenje poslova u Hispaniji, uredi da bude određen da ga zamijeni na čelu te provincije. Požurivši se koliko je samo bilo moguće, učini kraj Katonovu službovanju. Ali Katon /Stariji op. S.M./, uzevši kao pratnju /na putu ka luci iz koje je trebao isploviti prema Italiji op. S.M./ pet kohorti pješadinaca i petsto konjanika, podloži /hispanski narod op. S.M./ Lacetance¹⁹⁸ i dade smaknuti šest stotina prebjega koji mu padoše u šake.¹⁹⁹ Kada je /Publije op. S.M./Scipion zbog toga davao maha svojoj zlovolji²⁰⁰, reče Katon /Stariji op. S.M./ sa mnogo ironije da će Rim biti najveći ako slavni i znameniti ljudi ne budu prepuštali lovorov vijenac za hrabrost ljudima neznatnijima, a ako se plebejci poput njega, Katona /Starijeg op. S.M./, budu natjecali u vrlini s onima koji ih nadvisuju rodом i slavom. Pa kad je ipak²⁰¹ Senat izglasao odluku da se ništa od onoga što je Katon /Stariji op. S.M./ uredio ne mijenja niti preinačuje, Scipionova uprava²⁰² proteče beskorisno u neaktivnosti i dokolici, umanjivši time njegovu, a ne Katonovu slavu. Katon se, pak, proslavivši trijumf /194. god. p. n. e. op. S.M./, nije kao što se većina onih koji streme više slavi nego vrlini kad jednom steknu vrhunske časti konzulata i trijumfa, povlače iz javnog života prilagodivši sad ostali svoj život ugodnom neradu, opustio i otpustio svoju vrlinu, nego se, slično onima koji se prvi put laćaju političkog djelovanja i, žedaju za čašću i slavom, iznova zasukavši rukave stavio na raspolaganje i prijateljima i sugradanima ne uskrativši im svoju pomoć ni na sudu ni na vojnim pohodima.”)

¹⁹⁸Živjeli sjeverno od rijeke Ebro i vjerojatno se misli na Jacetance, jer su Lacetanci poraženi i potčinjeni ranije. I Jacetanci i Lacetanci su bili susjedi moćnih Ilergeta.

¹⁹⁹Izručenje dezertera je bio stalni uvjet koji bi Rimljani postavljali kada bi sklapali mir. Izručeni dezerteri bi uvijek bili pogubljeni.

²⁰⁰Navodno se pozivajući na to da je to učinjeno van mandata Katona Starijeg.

²⁰¹I pored nezadovoljstva Publija Scipiona Afrikanca.

²⁰²Prema Korneliju Nepotu, Senat je odbio da dodijeli Bližu Hispaniju kao provinciju Publiju Scipionu Afrikancu, pa ovaj iz ljutnje i sujetne povrijeđenosti nije želio nijednu drugu mandatnu provinciju ni u vidu prokonzulata. Svoj drugi konzulat Publije Scipion Afrikanac nije proveo beskorisno u neaktivnosti i dokolici, nego je bio vrlo aktivan u osnivanju kolonija, obnovi i utvrđivanju juga Italije i posebice njegove obale.

Plutarh, Usporedni životopisi, Katon Stariji, 15: τῶν μὲν οὖν πολεμικῶν πράξεων τοῦ Κάτωνος αὐταὶ σχεδόν εἰσιν ἐλλογιμώταται: τῆς δὲ πολιτείας φαίνεται τὸ περὶ τὰς κατηγορίας καὶ τοὺς ἐλέγχους τῶν πονηρῶν μῦθον οὐ μικρὰς ἄξιον σπουδῆς ἡγησάμενος. αὐτὸς τε γὰρ ἐδίωξε πολλοὺς καὶ διώκουσιν ἑτέροις συνηγωνίσατο καὶ παρεσκεύασεν ὅλως διώκοντας, ὥς ἐπὶ Σκηπίωνα τοὺς περὶ Πετίλλιον. τοῦτον μὲν οὖν ἀπ' οἴκου τε μεγάλου καὶ φρονήματος ἀληθινοῦ ποιησάμενον ὑπὸ πόδας τὰς διαβολὰς μὴ ἀποκτεῖναι δυνηθεὶς ἀφῆκε: Λεύκιον δὲ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μετὰ τῶν κατηγορῶν συστὰς καταδίκη περιέβαλε χρημάτων πολλῶν πρὸς τὸ δημόσιον, ἦν οὐκ ἔχων ἐκεῖνος ἀπολύσασθαι καὶ κινδυνεύων δεθῆναι μόλις ἐπικλήσει τῶν δημάρχων ἀφείθη. λέγεται δὲ καὶ νεανίσκῳ τινὶ τεθνηκότος πατρὸς ἐχθρὸν ἡτιμωκότι καὶ πορευομένῳ δι' ἀγορᾶς μετὰ τὴν δίκην ἀπαντήσας ὁ Κάτων δεξιώσασθαι καὶ εἰπεῖν, ὅτι ταῦτα χρὴ τοῖς γονεῦσιν ἐναγίζειν, οὐκ ἄρνας οὐδ' ἐρίφους, ἀλλ' ἐχθρῶν δάκρυα καὶ καταδίκας. οὐ μὴν οὐδ' αὐτὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ περιῆν ἀθῶος, ἀλλ' ὅπου τινὰ λαβὴν παράσχοι τοῖς ἐχθροῖς, κρινόμενος καὶ κινδυνεύων διετέλει. λέγεται γὰρ ὀλίγον ἀπολιπούσας τῶν πεντήκοντα φυγεῖν δίκας, μίαν δὲ τὴν τελευταίαν ἔξ ἔτη καὶ ὀγδοήκοντα γεγονώς: ἐν ᾗ καὶ τὸ μνημονεύμενον εἶπεν, ὥς χαλεπὸν ἐστὶν ἐν ἄλλοις βεβιωκότα ἀνθρώποις ἐν ἄλλοις ἀπολογεῖσθαι. καὶ τοῦτο πέρας οὐκ ἐποιήσατο τῶν ἀγώνων, τεσσάρων δ' ἄλλων ἐνιαυτῶν διελθόντων Σερούιου Γάλβα κατηγορήσεν ἐνενήκοντα γεγονώς ἔτη. κινδυνεῦει γὰρ ὥς ὁ Νέστωρ εἰς τριγονίαν τῷ βίῳ καὶ ταῖς πράξεσι κατελθεῖν. Σκηπίωνι γὰρ, ὥς λέλεκται, τῷ μεγάλῳ πολλὰ διερισάμενος ἐν τῇ πολιτείᾳ διέτεινεν εἰς Σκηπίωνα τὸν νέον, ὃς ἦν ἐκείνου κατὰ ποίησιν υἱόνος, υἱὸς δὲ Παύλου τοῦ Περσέα καὶ Μακεδόνας καταπολεμήσαντος.

(„To /pobjede za vrijeme namjesništva u Bližoj Hispaniji i pobjeda u bitci kod Termopila u sirijskom ratu op. S.M./ su možda najznamenitija Katonova vojnička djela. U političkom životu očito je smatrao optuživanje i osude nevaljalih ljudi onom vrstom djelatnosti koja zaslužuje najveću revnost. Sam je, naime, započeo mnoge sudske progone, a i druge je podržao u takvu gonjenu. Neke je čak potakao da započnu postupke progona, kao Petilija protiv Scipiona /Afrikanca Starijeg op. S.M./. Kada je, međutim, ovaj nogama pogazio klevete zahvaljujući ugledu svoje familije i velikoj i

istinskoj uzvišenosti svoga duha, ne mogavši ishoditi njegovu smrtnu kaznu, Katon ga se okani. Ali njegova brata Lucija osudi, udruživši se sa njegovim tužiteljima, na veliku novčanu kaznu u korist Države, a kako je on nije mogao platiti pa mu je prijetio zatvor, bude pošteđen toga teškom mukom, na zauzimanje plebejskih tribuna²⁰³. Kažu da je nekome mladiću, koji je postigao da neprijatelj njegova pokojnog oca bude osuđen na gubitak građanskih prava i koji je poslije završena postupka išao preko Foruma, Katon, kada ga je susreo, rekao da su to posmrtno žrtve koje treba prinostiti uspomeni svojih roditelja : ne jagnjad i jariće, nego suze i osude neprijatelja. No ni sam nije u svojoj političkoj djelatnosti ostao netaknut, nego je, gdje bi god protivnicima pružio priliku, stalno bio uvlačen u opasne parnice i bio u opasnosti da bude osuđen. Kažu da je bio tužen u gotovo 50 sudskih postupaka, zadnji put kada je imao 86 godina. U toku toga postupka izrekao je i znamenite riječi da je teško onome koji je živio sa jednim naraštajem boriti se sa drugim. Ni taj proces nije učinio kraj njegovu nadmetanju pred sudovima. Četiri godine kasnije, u dobi od 90 godina, podigne optužbu protiv Servija Galbe.²⁰⁴ Čini se da je poput Nestora²⁰⁵ svojim životom i djelima dopro do trećega pokoljenja. Jer poslije mnogih sukoba u političkom djelovanju sa Scipionom Velikim, kako je ranije spomenuto, doživio je da bude suvremenik Scipionu Mlađem, koji je bio po usvojenju unuk Starijega, a /biološki op. S.M./ sin Emilija Paula koji je pobijedio Perseja i Makedonce /u bitci kod Pidne 168. god. p. n. e. u III. makedonskom ratu op. S.M./”)

Plutarh, Usporedni životopisi, Katon Stariji, 18: ἤνεγκε δέ τινα τῶ Κάτωνι καὶ Λεύκιος ὁ Σκηπίωνος ἀδελφὸς ἐπίφθορον αἰτίαν, θριαμβικὸς ἀνὴρ ἀφαιρεθεὶς ὑπ’ αὐτοῦ τὸν ἵππον· ἔδοξε γὰρ οἷον ἐφυβρίζων Ἀφρικανῶ Σκηπίωνι τεθνηκότι τοῦτο ποιῆσαι.

²⁰³Misli se na Tiberija Sempronija Grakha Starijeg, oca braće Grakh.

²⁰⁴Zbog teškoga ratnog zločina koji je Galba kao namjesnik Dalje Hispanije dao počiniti nad Luzitancima.

²⁰⁵Legendarni kralj peloponeskog Pilosa iz trojanskog ciklusa, arhetip za duboku starost, autoritet i mudrost. U Ilijadi (I, 250) se kaže da je Nestor vladao u toku čak tri ljudska naraštaja.

(„Poneko oštro prebacivanje donijelo je Katonu /dok je obnašao dužnost cenzora, i to dosta strogo i nepomirljivo op. S.M./ i oduzimanje konja Luciju, bratu Scipionovu, čovjeku koji je čak trijumf proslavio. Pomislilo se da je to Katon učinio da pogrdi uspomenu pokojnog Scipiona Afrikanca.”)²⁰⁶

Plutarh, Usporedni životopisi, Katon Stariji, 24: ὥς Λεύκιος Λούκουλλος ὕστερον καὶ Μέτελλος ὁ Πίος, ἐξέκαμεν ὑπὸ γήρως πρὸς τὰ δημόσια, λειτουργίαν τὴν πολιτείαν ἡγούμενος, οὐδ' ὥς πρότερον Σκηπίων ὁ Ἀφρικανὸς διὰ τὸν ἀντικρούσαντα πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ φθόνον ἀποστραφεὶς τὸν δῆμον ἐκ μεταβολῆς ἐποιήσατο τοῦ λοιποῦ βίου τέλος ἀπραγμοσύνην, ἀλλ', ὥσπερ Διονύσιόν τις ἔπεισε κάλλιστον ἐντάφιον ἡγεῖσθαι τὴν τυραννίδα, κάλλιστον αὐτὸς ἐγγήραμα τὴν πολιτείαν ποιησάμενος ἀναπαύσεσιν ἐχρήτο καὶ παιδιαῖς, ὁπότε σχολάζοι, τῷ συντάττεσθαι βιβλία καὶ τῷ γεωργεῖν.

(„Katon /Stariji op. S.M./, naime, nije kao kasnije Lucije Lukul²⁰⁷ i Metel Pobožni²⁰⁸ od starosti postao preumoran za javnu djelatnost smatrajući državnički rad tegotnom obavezom, niti je kao ranije Scipion Afrikanac /Stariji op. S.M./ zbog napada zajedljivaca na svoju slavu, okrenuvši leđa narodu, učinio za promjenu nerad krajnjim ciljem ostatka svoga života, nego se, kao što je Dionisija neko nagovorio neka smatra svoju tiraniju najljepšim mrtvačkim pokrovom, tako učinivši politički rad najljepšim zanimanjem svoje starosti, za odmor i zabavu prihvatao pisanja knjiga iz poljoprivrede kada je god imao vremena.”)

Plutarh, Usporedni životopisi, Flaminin, 18: μετὰ δὲ τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις καὶ τὸν Ἀντιοχικὸν πόλεμον ἀπεδείχθη τιμητής, ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ μεγίστη καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἐπιτελείωσις. καὶ συνῆρχε μὲν αὐτῷ

²⁰⁶Sudeći po ovom podatku Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji je umro prije nego što je Lucije Azijatik kažnjen od strane cenzora Katona Starijeg. Tako bi se degradacija Lucija Azijatika desila najvjerojatnije u ljeto 183. god. p. n. e.

²⁰⁷*Lucius Licinius Lucullus*, konzul za 74. god. p. n. e.

²⁰⁸*Q. Caecilius Metellus Pius*, konzul za 80. god. p. n. e.

Μαρκέλλου τοῦ πεντάκις ὑπατεύσαντος υἱός, ἐξέβαλον δὲ τῆς βουλῆς τῶν οὐκ ἄγαν ἐπιφανῶν τέσσαρας, προσεδέξαντο δὲ πολίτας ἀπογεγραμμένους πάντας, ὅσοι γονέων ἐλευθέρων ἦσαν, ἀναγκασθέντες ὑπὸ τοῦ δημάρχου Τερεντίου Κουλέωνος, ὃς ἐπηρεάζων τοῖς ἀριστοκρατικοῖς ἔπεισε τὸν δῆμον ταῦτα ψηφίσασθαι. τῶν δὲ γνωριμωτάτων κατ' αὐτὸν ἀνδρῶν καὶ μεγίστων ἐν τῇ πόλει διαφερομένων πρὸς ἀλλήλους, Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος καὶ Μάρκου Κάτωνος, τὸν μὲν προέγραψε τῆς βουλῆς, ὡς ἄριστον ἄνδρα καὶ πρῶτον, Κάτωνι δὲ εἰς ἔχθραν ἦλθε συμφορᾷ τοιαύτῃ χρησάμενος.

(„Poslije tih bavljenja helenskim prilikama i rata sa Antiohom /III op. S.M./ Tit /Kvintije Flaminin op. S.M./ bio je izabran za cenzora /189. god. p. n. e. op. S.M./, a to je najviša čast i na neki način vrhunac političke karijere. Kolega u službi bio mu je sin²⁰⁹ onoga Marcela koji je pet puta bio konzul. Zajedno su iz Senata uklonili četvoricu ne baš odveć uglednih ljudi, a primili su među građane sve, koji su se dali upisati u konzulske listine a bili su slobodnih roditelja, jer ih je na to prisilio plebejski tribun Terencije Kuleo, koji je škodeći nobilima, nagovorio narod da izglasa tu mjeru. Od dvojice najuglednijih i najutjecajnijih ljudi u Rimu u njegovo doba, /Publija op. S.M./ Scipiona Afrikanca /Starijeg op. S.M./ i Marka Katona /Starijeg op. S.M./, koji su međusobno bili u zavadi, prvoga /Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg op. S.M./ učini princepsom Senata,²¹⁰ smatrajući ga najboljim i prvim među Rimljanima, a Katonu /Starijem op. S.M./ postade neprijateljem zbog sljedećih nesretnih okolnosti.”)

Plutarh, Usporedni životopisi, Emilije Paul, 7: ἄρτι μὲν γὰρ Ἀντίοχον τὸν ἐπικληθέντα μέγαν εἰζαντα τῆς ἄλλης Ἀσίας ὑπὲρ τὸν Ταῦρον ἐκβαλόντες καὶ κατακλείσαντες εἰς Συρίαν, ἐπὶ μυρίοις καὶ πεντακισχίλιοις ταλάντοις ἀγαπήσαντα τὰς διαλύσεις,

²⁰⁹*Marcus Claudius Marcellus*, konzul za 196. god. p. n. e. i sin čivenoga Marcela, koji je osvojio Sirakuzu.

²¹⁰Flaminin (zajedno sa kolegom Markom Klaudijem Marcelom) je samo potvrdio odluke ranijih cenzora da Afrikanac bude princeps Senata, odnosno po treći put produžio takav njegov status. *Liv.* XXXIV, 44.

(„Jer Rimljani, koji su upravo prisilili Antioha sa nadimkom Veliki da se povuče iz ostale /Male op. S.M./ Azije, pošto su ga odbacili preko Taurusa i zatvorili u Siriju i da bude zadovoljan što je kupio mir za 15.000 talenata.”)

Plutarh, Usporedni životopisi, Tiberije Grakh, 1: ἡμεῖς δὲ τὴν πρώτῃν ἱστορίαν ἀποδεδωκότες ἔχομεν οὐκ ἐλάττονα πάθῃ τούτων ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ συζυγίᾳ θεωρῆσαι, τὸν Τιβερίου καὶ Γαίου βίον ἀντιπαραβάλλοντες. οὗτοι Τιβερίου Γράγχου παῖδες ἦσαν, ὃ τιμητὴ τε Ῥωμαίων γενομένη καὶ δις ὑπατεύσαντι καὶ θριάμβους δύο καταγαγόντι λαμπρότερον ἢν τὸ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ἀξίωμα: διὸ καὶ τὴν Σκηπίωνος τοῦ καταπολεμήσαντος Ἀννίβαν θυγατέρα Κορνηλίαν, οὐκ ὦν φίλος, ἀλλὰ καὶ διάφορος τῷ ἀνδρὶ γεγονώς, λαβεῖν ἡξιώθη μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν. λέγεται δὲ ποτε συλλαβεῖν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κλίνης ζευγος δρακόντων, τοὺς δὲ μάντιες σκεψαμένους τὸ τέρας ἄμφω μὲν οὐκ εἶναι ἀνελεῖν οὐδὲ ἀφεῖναι, περὶ δὲ θατέρου διαιρεῖν, ὥς ὁ μὲν ἄρρην τῷ Τιβερίῳ φέροι θάνατον ἀναιρεθεῖς, ἡ δὲ θήλεια τῇ Κορνηλίᾳ. τὸν οὖν Τιβέριον καὶ φιλοῦντα τὴν γυναῖκα, καὶ μᾶλλον αὐτῷ προσήκειν ὄντι πρεσβυτέρῳ τελευτᾶν ἡγούμενον ἔτι νέας οὔσης ἐκείνης, τὸν μὲν ἄρρενα κτείνει τῶν δρακόντων, ἀφεῖναι δὲ τὴν θήλειαν εἶτα ὕστερον οὐ πολλῷ χρόνῳ τελευτῆσαι, δεκαδύο παῖδας ἐκ τῆς Κορνηλίας αὐτῷ γεγονότας καταλιπόντα, Κορνηλία δὲ ἀναλαβοῦσα τοὺς παῖδας καὶ τὸν οἶκον, οὕτω σώφρονα καὶ φιλότεκνον καὶ μεγαλόψυχον αὐτὴν παρέσχεν ὥστε μὴ κακῶς δόξαι βεβουλεῦθαι τὸν Τιβέριον ἀντὶ τοιαύτης γυναικὸς ἀποθανεῖν ἐλόμενον, ἢ γε καὶ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως κοινουμένου τὸ διάδημα καὶ μνωμένου τὸν γάμον αὐτῆς ἡρνήσατο, καὶ χηρεύουσα τοὺς μὲν ἄλλους ἀπέβαλε παῖδας, μίαν δὲ τῶν θυγατέρων, ἡ Σκηπίωνι τῷ νεωτέρῳ συνώκησε, καὶ δύο υἱοὺς, περὶ ὧν τάδε γέγραπται, Τιβέριον καὶ Γαίον, διαγενομένους οὕτω φιλοτίμως ἐξέθρεψεν ὥστε πάντων εὐφροεστάτους Ῥωμαίων ὁμολογουμένως γεγονότας πεπαιδεῦσθαι δοκεῖν βέλτιον ἢ πεφυκέναι πρὸς ἀρετὴν.

(„Mi pak, pošto smo ispriporovijedali prethodnu pripovijest /Kleomenov životopis op. S.M./, moramo promotriti nesreće od tih ne manje kod rimskog para uspoređujući sa Agisovim i Kleomenovim život Tiberija i Gaja Grakha. Ovi bijahu sinovi Tiberija /Sempronija op. S.M./ Grakha /Starijeg op. S.M./ u koga je, premda je bio cenzor i dvaput konzul i proslavio dva trijumfa, bio

još sjajniji ugled zbog njegove vrline. Stoga je poslije smrti /Publija Kornelija/ Scipiona /Afrikanca Starijeg op. S.M./ koji je pobijedio Hanibala bilo zaključeno da je dostojan uzeti njegovu kćerku /Korneliju Mlađu op. S.M./ iako mu nije bio prijatelj nego /politički op. S.M./ protivnik. Pripovijeda se da je jednom uhvatio na svojoj postelji par zmiya a da gataoci, razmotrivši to čudo, nisu dopustili da ih obje ubije niti obje pusti, nego da treba drukčije postupiti sa svakom od njih rekavši da muška, ako bude ubijena, nosi smrt Tiberiju /Semproniju Grakhu Starijem op. S.M./ a ženska Korneliji. Tako Tiberije /Sempronije Grakh Stariji op. S.M./, koji je volio svoju ženu a također je smatrao da mu kao starijem više priliči umrijeti jer je ona bila još mlada, ubije mušku zmiyu a pusti žensku. Zatim da je, nastavlja priča, malo vremena potom umro ostavivši dvanaestero djece što mu ih rodi Kornelija. Kornelija, preuzevši brigu nad djecom i kućom, pokaza se tako promišljenom, tako dobrom majkom i tako velikodušnom da se ljudima učinilo da Tiberije /Sempronije Grakh Stariji op. S.M./ nije nikako donio lošu odluku kada je izabrao da umre umjesto takve žene koja je odbila i kralja Ptolemeja²¹¹ kada joj je nudio da podijeli sa njom krunu i snubio je za brak i ostajući udovicom, izgubi ostalu djecu, ali preživjele, jednu od kćeri koja se udala za Scipiona / Emilijana Afrikanca op. S.M./ Mlađeg i dva sina o kojima

²¹¹Vjerojatno je riječ o Ptolemeju VI. Filometoru (Πτολεμαῖος Φιλομήτωρ) koji je vladao ptolemeidskom kraljevinom (Aleksandrija, Egipat, okolna područja) od 180. do 145. god. p. n. e. On je 164. god. p. n. e. učinio službeni posjet Rimu kako bi dobio podršku Republike protiv svoga mlađeg brata Ptolemeja VIII. Euergeta II. Fiskona (Πτολεμαῖος Εὐεργέτης Φύσκων) koji je uzurpirao kraljevsko dostojanstvo. Već sljedeće godine je Ptolemej VI. vraćen na kraljevski tron. Njegova kasnija vladavina je bila nesigurna, pa je Ptolemej VI. vrlo okrutno ugušivao česte pobune. Vjerojatno je radi toga osjećaja nestabilnosti, Ptolemej VI. Filometor nastojao da ojača svoju poziciju i bračnim vezama. I u tome kontekstu treba promatrati bračnu ponudu Korneliji, koja je morala doći nakon što je on povratio prijestolje i nakon smrti Kornelijinog supruga. On je Korneliju vjerojatno osobno upoznao dok j boravio u Rimu, ali to ne mora značiti da je tada ponudio brak i to iz dva ključna razloga : 1. Tada je Ptolemej VI. bio (privremeno) značen sa kraljevskog dostojanstva pa u takvoj situaciji nije bio u mogućnosti da nudi krunu. 2. Kornelijin suprug Tiberije Sempronije Grakh Stariji je tada još uvijek bio živ.

je ovo napisano, Tiberija /Mladeg op. S.M./ i Gaja, othrani tako brižno da se činilo, premda su po općem priznanju bili najobdareniji od Rimljana, da u pogledu vrline duguju više odgoju nego prirodi.“)

Plutarh, Usporedni životopisi, Tiberije Grakh, 4: ἐκεῖνος τοίνυν εὐθὺς ἐκ παίδων γενόμενος οὕτως ἦν περιβόητος ὥστε τῆς τῶν αὐγούρων λεγομένης ἱερωσύνης ἀξιοθῆναι δι' ἀρετὴν μᾶλλον ἢ διὰ τὴν εὐγένειαν. ἐδήλωσε δὲ Ἄππιος Κλαύδιος, ἀνὴρ ὑπατικός καὶ τιμητικός καὶ προγεγραμμένος κατ' ἀξίωμα τῆς Ῥωμαίων βουλῆς καὶ πολλὸν φρονήματι τοὺς καθ' αὐτὸν ὑπεραίρων. ἐστιωμένων γὰρ ἐν ταῦτῳ τῶν ἱερέων, προσαγορεύσας τὸν Τιβέριον καὶ φιλοφρονηθεῖς, αὐτὸς ἐμῆτο τῇ θυγατρὶ νυμφίον. δεξαμένου δὲ ἀσμένως ἐκείνου καὶ τῆς καταινέσεως οὕτω γενομένης, εἰσιὼν ὁ Ἄππιος οἴκαδε πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τῆς θύρας εὐθὺς ἐκάλει τὴν γυναῖκα μεγάλη τῇ φωνῇ βοᾶν, 'ὦ Ἀντιστία, τὴν Κλαυδίαν ἡμῶν ἀνδρὶ καθωμολόγηκα.' κάκεινῃ θαυμάσασα, 'τίς,' εἶπεν, 'ἡ σπουδὴ ἢ τί τὸ τάχος; εἰ δὲ Τιβέριον αὐτῇ Γράγχον εὐρήκεις νυμφίον.' οὐκ ἄγνωθ' δὲ ὅτι τοῦτό τινες ἐπὶ τὸν πατέρα τῶν Γράγχων Τιβέριον καὶ Σκηπίωνα τὸν Ἀφρικανὸν ἀναφέρουσιν, ἀλλ' οἱ πλείους ὥς ἡμεῖς γράφομεν ἰστοροῦσι, καὶ Πολύβιος μετὰ τὴν Σκηπίωνος Ἀφρικανοῦ τελευτὴν τοὺς οἰκείους φησὶν ἐκ πάντων προκρίναντας τὸν Τιβέριον δοῦναι τὴν Κορνηλίαν, ὥς ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀνέκδοτον καὶ ἀνέγγυον ἀπολειφθεῖσαν. ὁ δ' οὖν νεώτερος Τιβέριος στρατευόμενος ἐν Λιβύῃ μετὰ τοῦ δευτέρου Σκηπίωνος, ἔχοντος αὐτοῦ τὴν ἀδελφὴν, ὁμοῦ συνδιαιτώμενος ὑπὸ σκηνὴν τῷ στρατηγῷ ταχὺ μὲν αὐτοῦ τὴν φύσιν κατέμαθε, πολλὰ καὶ μεγάλα πρὸς ζῆλον ἀρετῆς καὶ μίμησιν ἐπὶ τῶν πράξεων ἐκφέρουσιν, ταχὺ δὲ τῶν νέων πάντων ἐπρώτευν εὐταξίᾳ καὶ ἀνδρείᾳ: καὶ τοῦ γε τείχους ἐπέβη τῶν πολεμίων πρῶτος, ὥς φησι Φάνιος, λέγων καὶ αὐτὸς τῷ Τιβερίῳ συνεπιβῆναι καὶ συμμετασχεῖν ἐκείνης τῆς ἀριστείας. πολλὴν δὲ καὶ παρὼν εὖνοιαν εἶχεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ πόθον ἀπαλλαττόμενος αὐτοῦ κατέλιπε.

(„Tiberije /odnosi se na sina Kornelije i Tiberija Grakha Starijeg op. S.M./ je, dakle čim je izašao iz djetinjstva bio tako poznat da su ga ocijenili dostojnim svećeničke službe takozvanih augura više zbog njegovih vrlina nego zbog odlična roda, a to je očito pokazao Apije Klaudije, bivši konzul i cenzor, koji je bio izabran prvakom /princepsom op. S.M./ Senata i uznositnošću duha

daleko je nadmašivao svoje suvremenik. Na zajedničkoj gozbi augura, obrativši se Tiberiju prijateljskim riječima, sam mu predloži da se oženi njegovom kćeri. A kada je Tiberije radosno pristao i tako bile obavljene zaručke, Apije, ušavši u svoju kuću, odmah sa vrata zovnu ženu vičući jakim glasom: “Antistija, zaručio sam našu Klaudiju!”. A ona, začudivši se, reče : “Kakva je to žurba ili kakva hitnja? E da si joj našao za mladoženju Tiberija Grakha!” Nije mi nepoznato da taj događaj neki pripisuju ocu braće Grakha i Scipionu Afričkom, ali većina izvještava onako kako to mi opisujemo a Polibije kaže da su poslije smrti Scipiona Afričkoga njegovi rođaci, odabravši između sviju Tiberija /Starijeg op. S.M./, njemu dali Korneliju jer ju je otac ostavio neudatu i nezaručenu. Mladi pak Tiberije, vojujući u Africi pod Scipionom /Emilijanom op. S.M./ Mlađim, koji je imao za ženu njegovu sestru, i dijeleći s vrhovnim zapovjednikom njegov šator, ubrzo upozna njegovu narav koja je brojnim velikim primjerima poticala na nadmetanje u vrlini i želju za oponašanjem isto takvim djelima, a ubrzo je bio prvi među mladićima zaptom i hrabrošću. Prvi se popeo na zidine jednog neprijateljskog grada, kako kaže Fanije²¹² koji pripovijeda da se popeo zajedno s Tiberijem i skupa s njime učestvovao u tom junačkom podvigu. Dok je bio u vojsci, Tiberije je uživao veliku naklonost drugih, a kad je odlazio, veoma su žalili za njim.”)

Plutarh, *Moralia, Regum et imperatorum apophthegmata*, 196E –

197A: Ἀντιόχου δὲ τοῦ βασιλέως μετὰ τὸ διαβῆναι Ῥωμαίους ἐπ’ αὐτὸν εἰς Ἀσίαν πέμψαντος πρὸς τὸν Σκιπίωνα περὶ διαλύσεως, ‘ἔδει πρότερον,’ εἶπεν, ‘ἀλλὰ μὴ νῦν, ὅποτε καὶ τὸν χαλινὸν καὶ τὸν ἀναβάτην προσδέδεξαι.’ χρήματα δὲ τῆς συγκλήτου λαβεῖν αὐτὸν ἐκ τοῦ ταμείου ψηφισαμένης, τῶν δὲ ταμιῶν οὐ βουλομένων ἀνοῖξαι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, αὐτὸς ἀνοίξειν ἔφη: καὶ γὰρ κλείεσθαι δι’ αὐτὸν πλήσαντα χρημάτων τοσούτων τὸ ταμεῖον. Πετιλίου⁴ δὲ καὶ Κοῖντου πολλὰ πρὸς τὸν δῆμον

²¹²Gaj Fanije (*Caius Fannius*), savremenik Tiberija Grakha i zajedno sa njime učestvovao u III punskom ratu, napisao je djelo u vidu anala. Gubitak njegovog djela je nenadoknadiv za izučavanje grakhovske revolucije. O njemu v. Smith W., 1849, III:922; PWRE, 1909, VI. 2, col. 1987 – 1991; Fragmenti rimskih historičara (Cornell), 2013 :244 – 247.

αὐτοῦ κατηγορησάντων, εἰπὼν ὅτι τῇ σήμερον ἡμέρᾳ Καρχηδονίους καὶ Ἀννίβαν ἐνίκησεν αὐτὸς μὲν ἔφη στεφανωσάμενος ἀναβαίνειν εἰς τὸ Καπετώλιον θύσων, τὸν δὲ βουλόμενον τὴν ψῆφον ἐκέλευσε φέρειν περὶ αὐτοῦ καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀνέβαινεν, ὁ δὲ δῆμος ἐπηκολούθησε τοὺς κατηγοροὺς ἀπολιπὼν λέγοντας.

(„Kralj Antioh /III. op. S.M./, nakon što su Rimljani protiv njega prešli u Aziju, poslao je molbu za mir Scipionu. On /Afrikanac op. S.M./ je rekao da je to trebalo učiniti ranije, ne sada kada ste dobili i uzde i jahača. Senat mu /Publiju Scipionu op. S.M./ je odredio sumu novca iz /državne op. S.M./ riznice, ali su rizničari odbili /iz određenih razloga op. S.M./ da je otvore na taj dan. Onda, rekao je /Publije Scipion op. S.M./ ja ću je sam otvoriti, jer je novac sa kojim sam je ja napunio uzrokovao da bude zatvorena. Kada su Petilije i Kvint optužili ga /Publija Scipiona op. S.M./ za mnoge zločine pred narodom /tj. komicijama op. S.M./, on je rekao : “Na ovaj dan, ja sam pobijedio Hanibala i Kartaginu /u bitci kod Zame op. S.M./, i što se mene tiče ja idem sa mojim vijencem na Kapitol da žrtvujem /u znak sjećanja i zahvale na pobjedu kod Zame op. S.M./, i neka onaj ko želi ostane i glasa o meni.” Tako rekavši, on je otišao svojim putem, i narod ga je slijedio, ostavivši njegove tužitelje da sami raspravljaju.”)

Plutarh, *De se ipsum citra invidiam laudando*, 540F-541A: ἀλλὰ μὴν καὶ Ῥωμαῖοι Κικέρωνι μὲν ἐδυσχέραινον ἐγκωμιάζοντι πολλάκις ἑαυτοῦ τὰς περὶ Κατιλίναν πράξεις, Σκιπίωνι δ' εἰπόντι μὴ πρέπειν αὐτοῖς κρίνειν περὶ Σκιπίωνος, δι' ὃν ἔχουσι τὸ κρίνειν πᾶσιν ἀνθρώποις, στεφανωσάμενοι συνανέβησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ συνέθυσαν.

(„Rimljani su, opet, bili zasićeni sa Ciceronom zbog stalnog hvaljenja svoga uspjeha sa Katilinom, ali kada je Scipion /Afrikanac Stariji op. S.M./ rekao da im /rimskom narodu op. S.M./ ne odgovara da budu na suđenju Scipionu, kojem oni duguju moć da sjede u sudu za cijelo čovječanstvo, oni su stavili vijence na svoje glave i pratili ga do Kapitola i pridružili mu se u žrtvovanju.”)

Plutarh, *Moralia, Praecepta gerendae reipublicae* 812A: ὁ καὶ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανὸς, ἐποίει πολὺν χρόνον ἐν ἀγρῷ διαιτώμενος, ἅμα καὶ τοῦ φθόνου τὸ βάρος ἀφαιρῶν καὶ διδοὺς ἀναπνοὴν τοῖς πιέζεσθαι δοκοῦσιν ὑπὸ τῆς ἐκείνου δόξης.

(„Što je Scipion Afrikanac postigao provođenjem mnogo vremena “na selu”, time istovremeno uklanjajući težinu zavisti i dajući mjesta za disanje onima za koje je on mislio da su pritisnuti njegovom slavom.”)

Apijan, *Hisp. 18*: προύγραφον οὖν ἡμέραν ἐν ἣ χειροτονήσουσι στρατηγὸν ἐς Ἰβηρίαν. καὶ οὐδενὸς παραγγέλλοντος ἔτι πλείων ἐγίγνετο φόβος, καὶ σιωπὴ σκυθρωπὸς ἐπεῖχε τὴν ἐκκλησίαν, ἐς οὗ Κορνήλιος Σκιπίων ὁ Ποπλίου Κορνηλίου τοῦ ἀναιρεθέντος ἐν Ἰβηρσιν υἱός, νέος μὲν ὢν κομιδῇ τεσσάρων γὰρ καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ἦν, σώφρων δὲ καὶ γενναῖος εἶναι νομιζόμενος, ἐς τὸ μέσον ἐλθὼν ἐσεμνολόγησεν ἀμφὶ τε τοῦ πατρὸς καὶ ἀμφὶ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ πάθος αὐτῶν ὁδυράμενος ἐπεῖπεν οἰκεῖος εἶναι τιμωρὸς ἐκ πάντων πατρὶ καὶ θεῷ καὶ πατρίδι. ἄλλα τε πολλὰ ἀθρόως καὶ λάβρως, ὥσπερ ἔνθους, ἐπαγγελάμενος, οὐκ Ἰβηρίαν λήψεσθαι μόνην ἀλλ’ ἐπ’ αὐτῇ καὶ Λιβύην καὶ Καρχηδόνα, τοῖς μὲν ἔδοξε κουφολογήσαι νεανικῶς, τὸν δὲ δῆμον ἀνέλαβε κατεπτηχότα ἡαίρουσι γὰρ ἐπαγγελίαις οἱ δεδιότες καὶ ἡρέθη στρατηγὸς ἐς Ἰβηρίαν ὡς πράξων τι τῆς εὐτολμίας ἄξιον. οἱ πρεσβύτεροι δὲ αὐτὴν οὐκ εὐτολμίαν ἀλλὰ προπέτειαν ἐκάλουν. καὶ ὁ Σκιπίων αἰσθόμενος ἐς ἐκκλησίαν αὐθις αὐτοὺς συνεκάλει τε καὶ ἐσεμνύνετο ὁμοῖα: καὶ τὴν ἡλικίαν εἰπὼν οὐδὲν ἐμποδῶν οἱ γενήσεσθαι, προυκαλεῖτο ὁμῶς, εἴ τις ἐθέλοι τῶν πρεσβυτέρων τὴν ἀρχὴν παραλαβεῖν ἐκόντος αὐτοῦ παραδιδόντος. οὐδενὸς δ’ ἐλομένου, μᾶλλον ἐπαινούμενός τε καὶ θαυμαζόμενος ἐξῆει μετὰ μυρίων πεζῶν καὶ ἱππέων πεντακοσίων: οὐ γὰρ ἐνεχώρει πλέονα στρατὸν ἐξάγειν, Ἀννίβου δηοῦντος τὴν Ἰταλίαν. ἔλαβε δὲ καὶ χρήματα καὶ παρασκευὴν ἄλλην καὶ ναῦς μακρὰς ὀκτὼ καὶ εἴκοσι, μεθ’ ὧν ἐς Ἰβηρίαν διέπλευσεν.

(„Prema tome /nakon smrti Publija²¹³ i Gneja²¹⁴ Kornelija Scipiona, zapovjednika rimsko – italskih trupa u Iberiju op. S.M./, određen je dan za izbor /novoga op. S.M./ zapovjednika za Iberiju. Kada se niko nije ponudio /za zapovjedništvo op. S.M./ strah se naglo uvećao, a sumorna tišina je zavladala skupštinom /naroda op. S.M./. Konačno je Kornelije Scipion, sin

²¹³Otac Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg.

²¹⁴Stric Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg.

onoga Publija Scipiona koji je izgubio svoj život u Iberiji, još veoma mlad čovjek (on je bio samo 24 godine star), ali bio poznat kao diskretan i promišljen, napredan i održao je impresivan govor o svome ocu i stricu, i nakon žaljenja nad njihovom sudbinom rekao je da je on jedini²¹⁵ od svoje familije koji je ostao da osveti njih i svoju domovinu. Govorio je puno i žestoko, kao da je bio posjednut, obećavajući da će zauzetine samo Iberiju, nego i Afriku i Kartaginu. Za mnoge se to činilo kao mladalačko hvalisanje, ali je on oživio duhove naroda (jer oni ko su odbačeni se bodre obećanjima), i on je izabran za zapovjednika za Iberiju u očekivanju da bi on učinio nešto vrijedno njegovog visokog duha. Oni „stariji“²¹⁶ su rekli da ovo nije visoki duh, nego luda hrabrost. Kada je Scipion čuo o ovome, on je sazvaio ponovo skupštinu, i ponovio je šta je rekao prije, rekavši da njegova mladost ne bi trebala biti nikakva prepreka, nego je on dodao da ako bilo koji od „starijih“ želi da preuzme zadatak /zapovjedništvo op. S.M./ da će im on to rado prepustiti. Kako se niko nije ponudio da preuzme /zapovjedništvo op. S.M./, on je još više bio slavljen i cijenjen, i on je krenuo /u Iberiju op. S.M./ sa 10 000 pješadinaca i 500 konjanika. Nije mu bilo dozvoljeno da povede veću vojsku dok je Hanibal razarao Italiju. Dobio je novac i pomoć iz različitih izvora i 28 brodova sa kojima je stigao u Iberiju.“)

Απιαν, Hann. 55: καὶ ὁ μὲν ἐν τούτοις ἦν, ἐν δὲ Ῥώμῃ γίνονται μὲν ὑπατοὶ Λικίνιος τε Κράσσος καὶ Πόπλιος Σκιπίων ὁ λαβὼν Ἰβηρίαν, τούτων δὲ Κράσσος μὲν ἀντεστρατοπέδευσεν Ἀννίβαν περὶ Ἰαπυγίαν, Σκιπίων δὲ τὸν δῆμον ἐδίδασκεν οὐ ποτε Καρχηδόνιους οὐδ' Ἀννίβαν ἀποστήσεσθαι σφίσιν ἐνοχλοῦντας ἀμφὶ τὴν Ἰταλίαν, εἰ μὴ Ῥωμαίων στρατὸς ἐς Λιβύην διέλθοι καὶ κίνδυνον αὐτοῖς ἐπιστήσειεν οἰκεῖον. λιπαρήσας τε πάνυ καρτερῶς, καὶ πείσας ὀκνοῦντας, ἤρεθῃ στρατηγὸς αὐτὸς ἐς Λιβύην, καὶ διέπλευσεν εὐθὺς ἐς Σικελίαν. ἔνθα στρατὸν ἀγείρας τε καὶ γυμνάσας ἐπέπλευσε Λοκροῖς ἄφνω τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ, φρουρουμένοις ὑπὸ Ἀννίβου: καὶ τὴν φρουρὰν κατασφάζας τε, καὶ παραδοὺς Πλημινίῳ τὴν πόλιν, αὐτὸς ἐς Λιβύην διέπλευσεν. Πλημίνιος δὲ οὐδεμίαν ὕβριν ἢ ἀσέλγειαν ἢ ὠμότητα ἐς τοὺς

²¹⁵Ovo nije bila istina, jer je Publije imao i brata Lucija, a i njihov stric Gnej je imao sina.

²¹⁶Vjerojatno se misli na starije senatore, konzervativce i tradicionaliste.

Λοκροὺς ἐκλιπών, ἐσύλησε λήγων καὶ τὸ τῆς Φερσεφόνης ἱερόν. καὶ τόνδε μὲν Ῥωμαῖοι μετὰ τῶν συναμαρτόντων αὐτῷ φίλων διέφθειραν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, καὶ τὰς περιουσίας αὐτῶν ἔδοσαν Λοκροῖς ἐς τὸν θησαυρὸν τῆς θεοῦ φέρειν: ὅσα τε ἄλλα ἐδύναντο τῶν ἀπολωλότων ἀνευρόντες, τὸ λεῖπον ἐκ τοῦ κοινοῦ σφῶν ταμείου τῇ θεᾷ προσέθεσαν.

(„U Rimu, konzuli u ovo vrijeme su bili Licinije Kras i Publije Scipion, osvajač Hispanije. Kras je vodio rat protiv Hanibala u Apuliji, dok je /Publije op. S.M./ savjetovao narod da oni neće nikada otjerati Hanibala i Kartaginjane iz Italije izuzev da pošalju rimsku armiju u Afriku i tako donesu opasnost do njihovih sopstvenih vrata. Nastupajući ustrajno i ubjeđujući one koji su oklijevali on je sam bio izabran za zapovjednika za Afriku i otplovio je za Siciliju. Sakupivši i obučivši armiju tamo, on je iznenada otplovio za Lokri u Italiji koji je bio držao Hanibal. Pobivši /Hanibalov op. S.M./ garnizon i stavivši grad pod komandu Pleminja on se ukrcao za Afriku. Pleminije je izložio Lokrijce svim vrstama besa, raspuštenosti i okrutnosti i završio je sa pljačkanjem hrama Proserpine. Zbog ovoga su Rimljani njega i njegove saučesnike pogubili u zatvoru i dali njihovu imovinu Lokrijcima kako bi bila deponirana u riznici boginje. Sve što su mogli naći od pljačke oni su vratili boginji, i šta oni nisu mogli naći su dali iz sopstvenog /državnog, rimskog op. S.M./ javnog trezora.“)

Αριјαν, Pun. 6 - 7: ἐς δὲ Ῥώμην ἐπανελθὼν ἡξίου πεμφθῆναι στρατηγὸς ἐς Λιβύην ὡς ἀναστήσων Ἀννίβαν ἐξ Ἰταλίας καὶ Καρχηδονίοις δίκην ἐπιθήσων ἐν τῇ πατρίδι. τῶν δὲ πολιτευομένων οἱ μὲν ἀντέλεγον οὐ χρῆναι, κεκενωμένης ἄρτι τῆς Ἰταλίας τοσοῖσδε πολέμοις καὶ πορθομένης ἔτι πρὸς Ἀννίβου, καὶ Μάγωνος ἐν πλευραῖς ἐπ’ αὐτὴν Λίγυάς τε καὶ Κελτοὺς ξενολογοῦντος, ἐς Λιβύην στρατεύειν, οὐδὲ τὴν ἀλλοτρίαν χειροῦσθαι πρὶν τὴν οἰκείαν ἀπαλλάξαι τῶν παρόντων: οἱ δὲ ὦντο Καρχηδονίους νῦν μὲν ἀδεεῖς ὄντας ἐφεδρεύειν τῇ Ἰταλίᾳ, οὐδὲν ἐνοχλουμένους οἴκοι, πολέμου δὲ οἰκείου σφίσι γενομένου καὶ Ἀννίβαν μεταπέμψεσθαι. οὕτω μὲν ἐκράτησε πέμπειν ἐς Λιβύην Σκιπίωνα, οὐ μὴν συνεχώρησαν αὐτῷ καταλέγειν στρατὸν ἐξ Ἰταλίας πονουμένης ἔτι πρὸς Ἀννίβου: ἐθελοντὰς δέ, εἴ τινες εἶεν, ἐπέτρεψαν ἐπάγεσθαι, καὶ τοῖς ἀμφὶ τὴν Σικελίαν ἔτι οὕσι χρῆσθαι. τριῆρεις

τε ἔδωσαν αὐτῷ κατασκευάσασθαι δέκα, καὶ πληρώματα αὐταῖς λαβεῖν, ἐπισκευάσαι δὲ καὶ τὰς ἐν Σικελία. καὶ χρήματα οὐκ ἔδωκαν, πλὴν εἴ τις ἐθέλοι τῷ Σκιπίωνι κατὰ φιλίαν συμφέρειν. οὕτως ἀμελῶς ἤπτοντο τοῦδε τοῦ πολέμου τὰ πρῶτα, μεγίστου σφίσι καὶ ἀξιοτιμοτάτου μετ' ὀλίγον γενομένου.

(,/Publie Scipion op. S.M./se vratio u Rim, i zatražio da bude poslan sa armijom u Afriku kako bi na taj način odvuкао Hanibala iz Italije i da nanese odmazdu Kartaginjanima u njihovoj sopstvenoj zemlji. Neki od vodećih ljudi /Republike op. S.M./ su se suprotstavili ovome planu, govoreći da nije baš najbolje slati armiju u Afriku dok je Italija pustošena toliko dugim ratovima i bila predmet Hanibalovih razaranja i dok /kartaginski vojskovođa op. S.M./ Mago novači ligurske i keltske plaćenika za bočni napad na nju /Italiju op. S.M./. Oni su govorili da ne bi trebalo napadati drugu zemlju, dok se sopstvena zemlja ne oslobodi trenutnih opasnosti. Drugi su mislili da su Kartaginjani bili ohrabreni da napadnu Italiju jer nisu bili uznemiravani kod kuće /na afričkom tlu op. S.M./ i da ako se rat donese pred njihov prag da će oni opozvati Hanibala /iz Italije op. S.M./. Stoga je odlučeno da se pošalje /Publie op. S.M./ Scipion u Afriku, ali mu oni /vjerojatno se misli na senatore op. S.M./ nisu dozvolili da regrutira armiju u Italiji dok je Hanibal uništava. Ako bi on mogao nabaviti dobrovoljce, on bi ih mogao povesti, i on je mogao koristiti trupe koje su bile tada /kao garnizon op. S.M./na Siciliji. Oni /senatori op. S.M./su ga ovlastili da opremi 10 galija i dozvolili mu da uzme posade za njih i također popravi one /brodove op. S.M./ na Siciliji. Oni /senatori op. S.M./ nisu mu dali ništa od /javnog, državnog op. S.M./ novca, osim što je on mogao da podigne /novca, logistike i drugih resursa op. S.M./ među svojim prijateljima. Tako su /senatori op. S.M./ ravnodušno u početku pokrenuli ovaj rat /invaziju u sjevernu Afriku op. S.M./, koji je uskoro postao najveći i najslavniji za njih /Rimljane op. S.M./“)

Αριјан, Ρun. 56: καὶ ὁ Σκιπίων ἐπεμπε τοὺς συμβουλευσοντας κυροῦν τὰ συγκείμενα. λέγεται δὲ τοῦτο ἐσηγήσασθαι τῇ τε πόλει συμφέρειν ὑπολαβών, καὶ πυθόμενος Γναῖον Κορνήλιον Λέντλον τὸν ὕπατον ἐφεδρεύειν αὐτοῦ τῇ στρατηγίᾳ, τὴν δόξαν οὐκ ἐθέλων ἑτέρου γενέσθαι. προσέταξε γοῦν λέγειν ἀπιοῦσιν ὅτι βραδυνόντων Ῥωμαίων αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ συνθήσεται.

(„Govori se da je /Publije op. S.M./ Scipion bio za ovo /sklapanje mira sa Kartaginom op. S.M./ zbog dva razloga. On je smatrao da bi mir bio koristan za Grad. On je također znao i da će konzul Gnej Kornelije Lentul²¹⁷ ščepati njegovo zapovjedništvo i nije bio voljan da neko drugi ubere slavu /pobjedničkog op. S.M./ dovršavanja rata. U svakom slučaju, on je poručio svojim glasnici /koji su išli u Rim op. S.M./ da poruče da ako bude nekoga kašnjenja u Rimu /sa zaključivanjem mira sa Kartaginom op. S.M./, da će on sam zaključiti mir.“)

Apijan, Pun. 60 - izvadak iz govora (jednoga prijatelja Publija Scipiona), u okviru senatske debate da li sklopiti ili odbiti predloženi mir sa Kartaginom, koji je predložio Publije Scipion:

ἃ καὶ Σκιπίων ἔοικεν ὑφορώμενος ἐπιστεῖλαι μὲν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, ἐπειπεῖν δ' ὅτι καὶ βραδυνόντων συνθήσεται. εἰκὸς δ' ἐκεῖνον καὶ τάδε ἄμεινον ἡμῶν ἐκλογίζεσθαι καὶ πλέον τι συνορᾶν, ὄντα ἐπὶ τῶν ἔργων. λυπήσομέν τε, ἀκυροῦντες αὐτοῦ τὴν παραίνεσιν, ἄνδρα φιλόπολιν καὶ στρατηγὸν ἐξαίρετον, ὃς οὐδ' ἐς Λιβύην ἡμᾶς ὀρμωμένους παρῶξυνέ τε, καὶ στρατιὰν οὐ λαβὼν αὐτῷ συνεστήσατο, καὶ τὰ ἐκεῖ προήγαγεν ἡμῖν ἐς ὅσον οὐκ ἠλπίζομεν. ὃ καὶ θαυμάζειν ἄξιον, ὅτι ῥαθύμως ἔχοντες ἐν ἀρχῇ τοῦδε τοῦ πολέμου νῦν ἔχετε φιλονείκως καὶ ἀμέτρως.

(„Čini se da je /Publije op. S.M./ Scipion bio zabrinut zbog ovih stvari /tj. još uvijek raspoloživih kartaginskih snaga, potencijala i armija/ kada nam je poslao svoje sopstveno mišljenje, govoreći da ako mi budemo odlagali /pristajanje na mir pod predloženim uvjetima op. S.M./ da će on sam sklopiti mir /sa Kartaginom op. S.M./. Razumno je pretpostaviti, također, da on može imati bolju prosudbu /o stanju na terenu op. S.M./ nego mi sami, jer onaj koji vodi cijeli posao može imati najbolji uvid u njega. Ako odbijemo njegov savjet, nanijeti ćemo bol ovome vatrenom patrioti, tome istaknutom zapovjedniku, koji nas je pozivao na rat u Africi /u smislu invazije i prebacivanja borbenih operacija u sjevernu Afriku op. S.M./ kada nismo /misli se na dobar dio senatora op. S.M./ bili naklonjeni tome. I kada on nije

²¹⁷Cnaeus Cornelius Lentulus, konzul za 201. god. p. n. e.

mogao da dobije armiju od nas /pravo na novo regrutiranje op.S.M./, podigao je sam /armiju op. S.M./ i tamo /u sjevernoj Africi op. S.M./ postigao je za nas uspjeh daleko iznad naših očekivanja. Zapanjujuće je da vi koji ste u ovaj rat /ekspediciju u Afriku op. S.M./ ušli tako usporeno na početku, sada ga produžujete tako žestoko i do takvih krajnosti.“)

Apijan, Pun. 60: εἰ δ' ἄρα τις καὶ τῶνδε πάντων καταφρονεῖ, ὅπως δ' αὐτὸς ἐκδέξεται τὴν Σκιπίωνος ἀρχήν, τὸ ἑαυτοῦ μόνον σκοπεῖ, καὶ πιστεύει καὶ τὰ τῆς τύχης αὐτῷ ἐς τέλος ἀπαντήσιν, τί καὶ χρησόμεθα τῇ πόλει λαβόντες αὐτήν, ἣν καὶ λάβωμεν; ἀνελοῦμεν ἄρδην, ὅτι σῖτον ἡμῶν καὶ ναῦς ἥρπασαν; ἃ μετὰ πολλῶν ἄλλων ἀξιοῦσιν ἀποδοῦναι.

(„Ako svako onaj ko je sklon da sve ove obzire²¹⁸ tretira olako i samo razmišlja kako da naslijedi Scipionovu komandu i pretvori to u svoju sopstvenu korist, vjerujući da će naklonosti sreće pratiti ga do kraja, šta /u tome slučaju zauzimanja Kartagine op. S.M./ ćemo raditi sa gradom nakon što smo za zauzeli – pretpostavljajući da smo ga zauzeli.”)

Apijan, Pun. 62: ὁ μὲν οὕτως εἶπε, Πόπλιος δὲ Κορνήλιος, Κορνηλίου Λέντλου συγγενῆς τοῦ τότε ὄντος ὑπάτου καὶ τὸν Σκιπίωνα διαδέξεσθαι προσδοκῶντος, ἀντέλεγεν οὕτως...

(„Dok je on /prijatelj Publija Scipiona op. S.M./ tako govorio, Publije Kornelije, rođak Kornelija Lentula, koji je bio tada bio konzul i koji je očekivao da bude Scipionov nasljednik /na mjestu komandanta afričke armije op. S.M./, odgovorio je ovako...”)

Apijan, Pun. 64 - odlomak iz govora senatora Publija Kornelija, koji se protivio sklapanju mira sa Kartaginom (kojim bi se završio II. punski rat) pod uvjetima koje je dogovorio Publije Scipion: εἰ μὲν οὖν Σκιπίων ἐτέρως δοκεῖ, τὰς γνώμας ἔχετε συγκρίνειν: εἰ δὲ συνθήσεται Καρχηδονίους χωρὶς ὑμῶν, τί καὶ ἐπέστελλεν ὑμῖν.

²¹⁸O posljedicama ako se ne pristane na uvjete za mir sa Kartaginom, po prijedlogu dogovora Publija Scipiona i predstavnika Kartagine, te na sve negativne posljedice nastavka ratna i eventualnog zauzimanja, okupiranja ili uništenja kartaginske države, pa eventualno i razaranja samoga grada Kartagine.

(„Ako /Publije op. S.M./ Scipion misli drugačije /u odnosu na argumente i stavove Publija Kornelija op. S.M./, vi /senatori op. S.M./ imate dva mišljenja da izaberete. Ako on namjerava da sklopi mir sa Kartaginjanima bez vas /tj. bez autorizacije Senata op. S.M./, koja je uopće svrha da mu šaljete bilo koju riječ.“)

Apijan, Syr. 29: οἱ δὲ Σκιπίωνες ἐπεὶ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ ἐπύθοντο, Λυσιμάχειάν τε δρόμῳ κατέλαβον, καὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ θησαυρῶν τε καὶ ὅπλων κρατήσαντες τὸν Ἑλλησποντον ἔρημον ὄντα φυλακῆς εὐθὺς ἐπέρων μετὰ σπουδῆς, ἔφθασάν τε Ἀντίοχον ἔτι ἀγνοοῦντα ἐν Σάρδεσι γενόμενοι. ὁ δ' ἐκπλαγεὶς ἐβαρυνθῆμει, καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ ἁμαρτήματα ἐς τὸ δαιμόνιον ἀνατιθεὶς Ἡρακλείδην τὸν Βυζάντιον ἔπεμψεν ἐς τοὺς Σκιπίωνας ἐπὶ διαλύσει τοῦ πολέμου, Σμύρναν τε καὶ Ἀλεξάνδρειαν αὐτοῖς διδοὺς τὴν ἐπὶ Γρανίκῳ καὶ Λάμψακον, δι' ἧς ἤρξεν αὐτοῖς ὁ πόλεμος, καὶ τὸ ἥμισυ τῆς δαπάνης τοῦδε τοῦ πολέμου. ἐνετέλλετο δέ, εἰ δέοι, καὶ τῶν Ἰάδων πόλεων δοῦναι καὶ τῶν Αἰολίδων ὅσαι τὰ Ῥωμαίων ἐν τῷδε τῷ ἀγῶνι εἴλοντο, καὶ εἴ τι ἄλλο αἰτοῖεν οἱ Σκιπίωνες. ταῦτα μὲν εἶχεν ἐς τὸ φανερόν λέγειν ὁ Ἡρακλείδης, ἰδίᾳ δὲ πρὸς Πόπλιον Σκιπίωνα ἔφερε παρ' Ἀντιόχου χρημάτων τε πολλῶν ὑποσχέσεις καὶ τοῦ παιδὸς ἀφέσεις. ἡρήκει γὰρ αὐτὸν ἐν τῇ Ἑλλάδι ὁ Ἀντίοχος, ἐς Δηματριάδα ἐκ Χαλκίδος διαπλέοντα: καὶ ἦν ὁ παῖς Σκιπίων ὁ Καρχηδόνα ὕστερον ἐλὼν τε καὶ κατασκάψας, καὶ δεύτερος ἐπὶ τῷδε τῷ Σκιπίωνι Ἀφρικανὸς ὀνομασθεὶς, Παύλου μὲν υἱὸς ὢν τοῦ Περσέα τὸν Μακεδόνα ἐλόντος, Σκιπίωνος δὲ τῷ γένει θυγατρίδοις καὶ θέσει παῖς. κοινῇ μὲν οὖν οἱ Σκιπίωνες τῷ Ἡρακλείδῃ τήνδε ἔδοσαν τὴν ἀπόκρισιν, ἐὰν ὁ Ἀντίοχος εἰρήνης δέηται, μὴ τῶν Ἰάδων μηδὲ τῶν Αἰολίδων αὐτὸν ἐκστῆναι πόλεων, ἀλλὰ πάσης τῆς ἐπὶ τάδε Ταύρου, καὶ τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου πᾶσαν ἐσενεγκεῖν, δι' αὐτὸν γενομένου. ἰδίᾳ δὲ ὁ Πόπλιος ἔφη τῷ Ἡρακλείδῃ Ῥωμαίους, εἰ μὲν ἔτι Χερρονήσου καὶ Λυσιμαχείας κρατῶν ὁ Ἀντίοχος ταῦτα προὔτεινεν, ἀσμένως ἂν λαβεῖν: τάχα δ' εἰ καὶ μόνον ἔτι τοῦ Ἑλλησπόντου τὸν διάπλου ἐφύλασσε: νῦν δ' αὐτοὺς ἤδη περάσαντάς τε καὶ ἐν ἀσφαλεῖ γενομένους, καὶ τὸν χαλινόν, φασίν, ἐνθέντας, καὶ ἐπὶ τῷ χαλινῷ τὸν ἵππον ἀναβάντας, οὐκ ἀνέξεσθαι διαλύσεων ἐπ' ὀλίγοις. αὐτὸς δὲ χάριν εἰδέναι τῷ βασιλεῖ τῆς προαιρέσεως, καὶ μᾶλλον εἴσεσθαι λαβὼν τὸν υἱόν: ἀμείβεσθαι δ' αὐτὸν ἤδη, καὶ συμβουλεύειν δέχεσθαι τὰ προτεινόμενα πρὶν ἐς πεῖραν ἐλθεῖν μειζόνων ἐπιταγμάτων.

(„Kada su Scipioni /Lucije i Publije op. S.M./ saznali za njegov /Antioha III. op. S.M./ bijeg, oni su zauzeli Lizimahiju u toku svoga pokreta, uzeli u posjed blago i riznicu na Hersonezu, prešli Helespont i to u brzini kako bi stigli u Sard prije Antioha, koji još nije znao da su oni prešli /u Malu Aziju op. S.M./. Panikom pogođeni kralj, koji je svojim sopstvenim greškama opteretio sreću, je poslao Heraklida iz Bizanta Scipionima da kako bi ugovorio mir. On je ponudio da preda Smirnu, Aleksandriju na Graniku i Lampsak, zbog kojih gradova je rat bio počeo, i da plati polovinu troškova rata. On /Heraklid op. S.M./ je imao i ovlaštenje da, ako to bude neophodno, preda i jonske i eolske gradove koji su bili na strani Rimljana u borbi i bilo šta drugo što bi Scipioni mogli tražiti. Ove stvari je Heraklid predložio javno. On je bio ovlašten i da, privatno, obeća Publiju Scipionu veliku sumu novca i predaju njegovog sina, kojega je kralj zarobio u Grčkoj dok je plovio iz Halkide u Demetrijadu. Ovaj sin je bio Scipion koji je nakon svega zauzeo i razorio Kartaginu, i koji je bio drugi koji je nosio ime Scipion Afrikanac. On je bio sin Paula, koji je pobijedio Perseja, kralja Makedonije i od Scipionove kćerke, i koji je bio adoptiran od Scipiona.²¹⁹ Scipioni su na /vojnom op. S.M./ savjetu dali ovaj odgovor Heraklidu : „Ako Antioh želi mir, on mora predati ne samo gradove Jonije i Eolide, nego svu Aziju sa ove strane planine Taurus, i platiti cjelokupni trošak rata koji je izbio zbog njega.“. Privatno je Publije rekao Heraklidu : „Da je Antioh ponudio ove uvjete dok je još držao Hersonez i Lizimahiju, oni bi bili rado prihvaćeni, možda čak i ako bi on još čuvao helespontski prelaz. Ali, sada kada smo mi prešli u sigurnosti i ne samo da smo zauzdali konja (kao što je poslovice), nego smo i na konju, mi

²¹⁹Ovaj Apijanov opis zarobljenog sina Afrikanca je u potpunosti pogrešan. Scipion Emilijan Afrikanac Mlađi, koji je zauzeo i dao razoriti Kartaginu u III. punskom ratu, nije bio ni rođen u vrijeme sirijskog rata. Scipion Emilijan je bio sin Emilija Paula i njegove prve supruge Papirije Masonis (*Papiria Masonis*). Scipiona Emilijana nije adoptirao Afrikanac Stariji, nego njegov stariji i istoimeni sin. Scipion Emilijan je bio oženjen sa Sempronijom, unukom Afrikanca Starijeg preko njegove mlađe kćerke, čuvene Kornelije Afrikane Mlađe. Po svemu sudeći, Apijan je ovdje izgleda pobrkao dosta stvari. Iako se ni u jednom do danas poznatom i dostupnom vrelu ne navodi ime zarobljenog sina Afrikanca, sa velikom vjerojatnošću se može tvrditi da je riječ o mlađemu sinu Luciju Korneliju Scipionu.

se ne može zadovoljiti ovim lakim uvjetima. Zahvaljujem kralju za njegov prijedlog i želim mu zahvaliti još više nakon što dobijem svoga sina. Odužiti ću se kralju sa dobrim savjetom, da on prihvati ponuđene uvjete, umjesto da čeka na još teže.““)

Αριјαν, Syr. 38 – 41: τοιάδε μὲν δὴ καὶ Ῥωμαῖοι περὶ σφῶν ἐμεγαλαύχουν· ὁ δὲ ὕπατος, ἐπεὶ αὐτῷ ῥαῖσας ὁ ἀδελφὸς Πόπλιος ἦλθεν ἀπὸ τῆς Ἑλαίας, ἐχρημάτιζε τοῖς Ἀντίοχου πρέσβεσιν. οἱ μὲν δὴ μαθεῖν ἤξιουν ὅτι ποιῶν ὁ βασιλεὺς Ἀντίοχος ἔσται Ῥωμαίοις φίλος· ὁ δὲ Πόπλιος αὐτοῖς ὧδε ἀπεκρίνατο· αἴτιος μὲν αὐτῷ διὰ πλεονεξίαν Ἀντίοχος καὶ τῶν νῦν καὶ τῶν πρότερον γεγονότων, ὃς ἀρχὴν μεγίστην ἔχων τε, καὶ Ῥωμαίων αὐτὸν ἐόντων ἔχειν, Πτολεμαίου συγγενοῦς ἰδίου καὶ Ῥωμαίοις φίλου Συρίαν τὴν κοίλην ἀφείλετο, καὶ ἐς τὴν Εὐρώπην οὐδὲν αὐτῷ προσήκουσαν ἐμβαλὼν Θράκην κατεστρέφετο καὶ Χερρόνησον ὠχύρου καὶ Λυσιμάχειαν ἡγείρεν, ἐς τε τὴν Ἑλλάδα διελθὼν ἐδουλοῦτο τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ Ῥωμαίων ἄρτι αὐτονόμους ἀφειμένους, μέχρι περὶ Θερμοπύλας ἡττήθη μάχῃ· καὶ φυγὼν οὐδ' ὥς ἔληξε τῆς πλεονεξίας, ἀλλὰ κὰν τῇ θαλάττῃ πολλάκις ἐλαττωθεὶς σπονδῶν μὲν, ἄρτι τὸν Ἑλλήσποντον ἡμῶν πεπερακότων, ἐδεήθη, διὰ δὲ ὑπεροψίαν τὰ προτεινόμενα ὑπερεῖδε, καὶ στράτευμα αὖθις πολὺ καὶ παρασκευὴν ἄπειρον ἐφ' ἡμᾶς συναγαγὼν ἐπολέμει, βιαζόμενος ἐς πείραν ἐλθεῖν τοῖς ἀμείνοσι, μέχρι συνηγέχθη μεγάλῳ κακῷ. ἡμᾶς δὲ εἰκὸς μὲν ἦν αὐτῷ μείζονα τὴν ζημίαν ἐπιθεῖναι, βιασασμένῳ πολλάκις Ῥωμαίοις ἐς χεῖρας ἐλθεῖν· ἀλλ' οὐχ ὑβρίζομεν ταῖς εὐπραξίαις, οὐδ' ἐπιβαροῦμεν τοῖς ἐτέρων ἀτυχήμασιν. δίδομεν δὲ ὅσα καὶ πρότερον αὐτῷ προὔτεινομεν, μικρὰ ἄττα προσθέντες, ὅσα καὶ ἡμῖν ἔσται χρήσιμα καὶ αὐτῷ λυσιτελεῖ πρὸς τὸ μέλλον ἐς ἀσφάλειαν, ἀπέχεσθαι μὲν αὐτὸν τῆς Εὐρώπης ὅλης καὶ Ἀσίας τῶν ἐπὶ τάδε τοῦ Ταύρου καὶ τούτοις ὅροι τεθήσονται, παραδοῦναι δ' ἐλέφαντας ὅσους ἔχει καὶ ναῦς ὅσας ἂν ἐπιτάξωμεν, ἐς τε λοιπὸν ἐλέφαντας μὲν οὐκ ἔχειν, ναῦς δὲ ὅσας ἂν ὀρίσωμεν, δοῦναι δὲ καὶ εἴκοσιν ὄμηρα, ἃ ἂν ὁ στρατηγὸς ἐπιγράψῃ, καὶ χρήματα ἐς τὴν τοῦδε τοῦ πολέμου δαπάνην, δι' αὐτὸν γενομένου, τάλαντα Εὐβοϊκὰ αὐτίκα μὲν ἤδη πεντακόσια, καὶ ὅταν τάσδε τὰς σπονδὰς ἡ σύγκλητος ἐπιψηφίσῃ, δισχίλια καὶ πεντακόσια, δώδεκα δ' ἔτεσιν ἄλλοις ἔτερα μύρια καὶ δισχίλια, τὸ μέρος ἐκάστου ἔτους ἀναφέροντα ἐς Ῥώμην· ἀποδοῦναι δ' ἡμῖν αἰχμάλωτα καὶ αὐτόμολα πάντα,

καὶ Εὐμένει ὅσα λοιπὰ τῆς πρὸς Ἄτταλον τὸν Εὐμένους πατέρα συνθήκης ἔχει. ταῦτα Ἀντιόχῳ πράττοντι ἀδόλως δίδομεν εἰρήνην τε καὶ φιλίαν, ὅταν ἡ σύγκλητος ἐπιψηφίσῃ.

τοσάδε προϋτείνεν ὁ Σκιπίων, καὶ πάντα ἐδέχοντο οἱ πρέσβεις. το τε μέρος αὐτίκα τῶν χρημάτων καὶ τὰ εἴκοσιν ὄμηρα ἐκομίζετο, καὶ ἦν αὐτῶν Ἀντίοχος ὁ νεώτερος υἱὸς Ἀντιόχου. ἐς δὲ τὴν Ῥώμην οἱ τε Σκιπίωνες καὶ ὁ Ἀντίοχος πρέσβεις ἔπεμπον, καὶ ἡ βουλὴ τοῖς ἐγνωσμένοις συνετίθεντο. καὶ ἐγράφοντο συνθήκαι τοὺς Σκιπίωνος λόγους βεβαιοῦσαί τε καὶ περὶ τῶν ἀορίστων ἐπιλέγουσαι, καὶ βραχέα ἄττα προσεπιλαμβάνουσαι, ὅρον μὲν Ἀντιόχῳ τῆς ἀρχῆς εἶναι δύο ἄκρας, Καλύκαδνόν τε καὶ Σαρπηδόνιον, καὶ τάσδε μὴ παραπλεῖν Ἀντιόχον ἐπὶ πολέμῳ, ναῦς δὲ καταφράκτους ἔχειν δώδεκα μόνας, αἷς ἐς τοὺς ὑπὸ κόους πολέμου κατάρχειν: πολεμούμενον δὲ καὶ πλέοσι χρῆσθαι: μηδένα δ' ἐκ τῆς Ῥωμαίων ξενολογεῖν, μηδὲ φυγάδας ἐξ αὐτῆς ὑποδέχεσθαι, καὶ τὰ ὄμηρα διὰ τριετίας ἐναλλάσσειν, χωρὶς γε τοῦ παιδὸς Ἀντιόχου. ταῦτα συγγραψάμενοί τε καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἐς δέλτους χαλκᾶς ἀναθέντες, οὗ καὶ τὰς ἄλλας συνθήκας ἀνατιθέασιν, ἔπεμπον ἀντίγραφα Μαλλίῳ Οὐσούλσωνι τῷ διαδεδεγμένῳ τὴν Σκιπίωνος στρατηγίαν. ὁ δ' ὦμνυ τοῖς Ἀντιόχου πρέσβεσι περὶ Ἀπάμειαν τῆς Φρυγίας, καὶ ὁ Ἀντίοχος ἐπὶ τοῦτο πεμφθέντι Θέρμῳ χιλιάρχῳ. τοῦτο μὲν δὴ Ἀντιόχῳ μεγάλῳ τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου τέλος ἦν. καὶ ἐδόκει μέχρι τοῦδε προελθεῖν μόνου διὰ χάριν τὴν ἐς τὸν παῖδα τὸν Σκιπίωνος Ἀντιόχῳ γενομένην:

καὶ τινες τὸν Σκιπίωνα ἐπανελθόντα διέβαλλον ἐπὶ τῷδε, καὶ δήμαρχοι δύο δωροδοκίας αὐτὸν ἐγράψαντο καὶ προδοσίας. ὁ δὲ ἀδοξῶν καὶ ὑπερορῶν τοῦ ἐγκλήματος, ἐπεὶ συνῆλθε τὸ δικαστήριον ἧς ἡμέρας ποτὲ Καρχηδόνα παρεστήσατο, θυσίαν προὔπεμψεν ἐς τὸ Καπιτώλιον, καὶ ἐς τὸ δικαστήριον αὐτὸς παρῆλθεν ἐπὶ λαμπροῦ σχήματος ἀντὶ οἰκτροῦ καὶ ταπεινοῦ τῶν ὑπευθύνων, ὡς εὐθὺς ἐπὶ τῷδε πάντας ἐκπλήξαι τε καὶ ἐς εὐνοίαν, ὡς ἐπὶ χρηστῷ δὴ συνειδῶτι μεγαλοφρονούμενον, προσαγαγέσθαι. λέγειν δὲ ἀρξάμενος τῆς μὲν κατηγορίας οὐδ' ἐπεμνήσθη, τὸν δὲ βίον ἑαυτοῦ καὶ ἐπιτηδεύματα καὶ ἔργα πάντα ἐπεζήει, καὶ πολέμους ὅσους ἐπολέμησεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ ἕκαστον αὐτῶν ὡς ἐπολέμησεν, ὅσakis τε ἐνίκησεν, ὡς ἐγγενέσθαι τοῖς ἀκροωμένοις τι καὶ ἡδονῆς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς

σεμνολογίας. ἐπεὶ δέ ποτε προῆλθεν ἐπὶ Καρχηδόνα, ἐξάρας ἐς φαντασίαν τάδε μάλιστα, καὶ ὁρμῆς αὐτός τε ἐμπλησθεὶς καὶ τὸ πλῆθος ἐμπλήσας, εἶπεν ὅτι τῆσδε τῆς ἡμέρας ἐγὼ τάδε ἐνίκων καὶ Καρχηδόνα ὑμῖν, ὦ πολῖται, περιποιῶν, τὴν τέως ὑμῖν ἐπιφοβωτάτην. ἅπειμι δὴ θύσων τῆς ἡμέρας ἐς τὸ Καπιτώλιον· καὶ ὑμῶν ὅσοι φιλοπόλιδες, τῆς θυσίας μοι, γιγνομένης ὑπὲρ ὑμῶν συνάψασθε. ταῦτα ἔφη, καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἔθει, μὴδὲν τῆς δίκης φροντίσας. εἶπετο δ' αὐτῷ τὸ πλῆθος καὶ οἱ πλέονες τῶν δικαστῶν σὺν εὐφύμῳ βοῇ, καὶ θύοντι ὅμοια ἐπεφώνουν. οἱ κατήγοροι δὲ ἡποροῦντο, καὶ οὔτε αὐτῷ τὴν δίκην αὐθις ὡς ἀτέλεστον ἐτόλμησαν ἐπιγράψαι, οὔτε μέμνησθαι δημοκοπίας, δυνατότερον αὐτοῦ τὸν βίον εἰδότες ὑπονοίας τε καὶ διαβολῆς.

ὁ μὲν δὲ Σκιπίων ὧδε ἐγκλήματος ἀναξίου τῶν βεβιωμένων οἱ κατεφρόνησε, σοφώτερον, ἐμοὶ δοκεῖν, Ἀριστείδου περὶ κλοπῆς καὶ Σωκράτους περὶ ὧν ἐνεκαλεῖτο οὐδὲν εἰπόντων ὑπ' ἀδοξίας ὁμοίας, ἢ Σωκράτους εἰπόντος ἃ δοκεῖ Πλάτωνι, μεγαλοφρονέστερον δὲ ἄρα καὶ Ἐπαμεινώνδου, ὃς ἐβιοωτάρχει μὲν ἅμα Πελοπίδα καὶ ἑτέρῳ, ἐξέπεμψαν δὲ αὐτοὺς οἱ Θηβαῖοι, στρατὸν ἐκάστῳ δόντες, ἐπικουρεῖν Ἀρκάσι καὶ Μεσσηνίοις πολемуομένοις ὑπὸ Λακῶνων, οὐπῶ δ' ὅσα ἐπενόουσιν ἐργασαμένους ἐπὶ διαβολῇ μετεκάλουν. οἱ δὲ τοῖς διαδόχοις σφῶν τὴν ἀρχὴν ἐπὶ μῆνας ἕξ οὐ μεθῆκαν, ἕως τὰ Λακεδαιμονίων φρούρια καθεῖλον καὶ ἐπέστησαν αὐθις ἕτερα τῶν Ἀρκάδων, Ἐπαμεινώνδου τοὺς συστρατήγους ἐς τοῦτο ἀναγκάζοντός τε, καὶ ὑποδεχομένου τὸ ἔργον αὐτοῖς ἀζήμιον ἔσεσθαι. ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς ἐπανελθοῦσιν οἱ κατήγοροι, καθ' ἓνα διώκοντες, ἐτιμῶντο θανάτου ἠανάτῳ γὰρ ὁ νόμος ἐζημίῳ τὸν ἐκ βίας ἀρχὴν ἄρξαντα ἀλλοτρίαν, οἱ μὲν ἕτεροι διέφυγον οἰκτῶ τε χρώμενοι καὶ λόγοις πλείοσι, καὶ τὴν αἰτίαν ἐς τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἀναφέροντες, αὐτὸν οὕτω λέγειν ὑποθέμενον αὐτοῖς καὶ λέγουσιν ἐπιμαρτυροῦντα· ὁ δὲ κρινόμενος τελευταῖος ὁμολογῶ, ἔφη, παρανόμως ἄρξαί τόνδε τὸν χρόνον, καὶ οὕς ἀπελύσατε νῦν, ἐγὼ συναναγκάσαι. καὶ οὐ παραιτοῦμαι τὸν θάνατον παρανομήσας. αἰτῶ δ' ὑμᾶς ἀντὶ τῶν προβεβιωμένων μοι κατὰ τὸν τάφον ἐπιγράψαι· 'οὗτός ἐστιν ὁ περὶ Λεῦκτρα νικήσας καὶ τὴν πατρίδα, τοὺς ἐχθροὺς οὐχ ὑπομένουσαν, οὐδ' εἴ τις ξένος ἔχοι Λακωνικὸν πῖλον, ἐπὶ τὴν Σπάρτην αὐτὴν προαγαγών. οὗτος ὑπὸ τῆς πατρίδος ἀνήρηται, παρανομήσας ἐπὶ συμφέροντι τῆς πατρίδος.' ταῦτ' εἰπὼν

κατέβη τε τοῦ βήματος, καὶ παρεδίδου τὸ σῶμα τοῖς ἐθέλουσιν ἀπαγαγεῖν. οἱ δικασταὶ δὲ τῷ τε ὀνειδίει τοῦ λόγου καὶ θαύματι τῆς ἀπολογίας καὶ αἰδοῖ τοῦ ἀνδρὸς ἀπολογουμένου, τὰς ψήφους οὐχ ὑποστάντες λαβεῖν, ἐξέδραμον ἐκ τοῦ δικαστηρίου.

(„Dok su Rimljani tako međusobno čestitali /na pobjedi kod Magnesije op. S.M./, konzul /Lucije Kornelije Scipion op. S.M./, je primio izaslanike Antioha /III. op. S.M./. Njegov brat Publije /Kornelije Scipion Afrikanac op. S.M./ se upravo oporavio /od bolesti op. S.M./ i vratio iz Eleje.²²⁰ Oni su željeli da znaju pod kojim uvjetima bi Antioh mogao biti prijatelj rimskog naroda. Publije je njima dao sljedeći odgovor : “Grabežljiva priroda Antioha je bila uzrok sadašnjih i prošlih nesreća. Dok je on bio u posjedu prostrane imperije, čemu se Rimljani nisu protivili, on je zauzeo Koele Siriju²²¹, koja je pripadala Ptolemeju²²², njegovom sopstvenom rođaku i našem prijatelju. Zatim je on izvršio invaziju Europe, koja ga se nije ticala, potčinio Trakiju, utvrdio Hersonez i ponovo izgradio Lizimahiju. On je onda prešao u Heladu i oduzeo slobodu narodu kojega su Rimljani nedavno oslobodili, i držao se ovoga sve dok nije pobijeđen u bitci kod Termopila, kada je pobjegao. ”I tada nije odustao od svoje grabežljivosti, pa, iako često pobjeđivan na moru, nije tražio mir sve dok mi /rimsko – italska armija pod komandom Lucija i Publija Scipiona op. S.M./ nismo prešli Helespont. Onda je prezirno odbacio uvjete koji su mu bili ponuđeni, i ponovo sakupio brojnu armiju i bezbrojne resurse, on je nastavio rat protiv nas, odlučan da dođe do sukoba, sve dok on

²²⁰Sudeći po ovoj Apijanovoj vijesti i onoj ranijoj (Syr. 30), Publije je zbog bolesti bio spriječen da učestvuje u bitci kod Magnesije, tako da sve zasluge za ovu veliku pobjedu pripadaju samo njegovom bratu Luciju. I Livije (XXXVII, 45) potvrđuje da se Afrikanac pridružio bratu tek nakon bitke kod Magnesije. *Elaea* (Ἐλαία) je bila drevni grad u maloazijskoj Eolidi, luka Pergama.

²²¹U klasično – civilizacijskoj epohi naziv Koele Sirija (Κοίλη Συρία, *Cava Syria*) je imao različito teritorijalno određenje. U kontekstu izlaganja Publija Kornelija Scipiona Afrikanca odnosi se na predio Levanta koji je pripadao Ptolemeidima, a koji su kasnije zauzeli Seleukidi.

²²²Ptolemej V. Epifan (Πτολεμαῖος Ἐπιφανής), vladao od 204. do 181. god. p. n. e. Kada je Antioh III. izvršio invaziju na ptolemeidsko – egipatske posjede u Koele Siriji, Ptolemej V. je bio dječak.

nije zapao u ovu veliku propast. **Mogli bismo mu izreći tešku kaznu zbog njegove tvrdoglavosti da se bori tako uporno protiv nas, ali mi /Rimljani op. S.M./ nismo navikali da zloupotrebljavamo sopstveni uspjeh niti da pogoršavamo nesreće drugih.**²²³ Ponudićemo mu iste uvjete kao i ranije, dodajući nekoliko koji će biti isto tako i za našu sopstvenu i za njegovu buduću prednost. On mora napustiti Europu i svu Aziju sa ove strane Taurusa, granice bi bile fiksirane kasnije. On treba predati sve slonove koje ima, i toliki broj brodove koje mi odredimo, i za ubuduće neće držati slonove i samo onoliko brodova koliko mi dozvolimo. Mora predati 20 talaca, koje će konzul izabrati, i platiti troškove sadašnjeg rata, 500 eubejskih talenata odmah i 2500 talenata kada Senat ratificira sporazum, i 12 000 više u toku 12 godina, svaka godišnja rata da bude poslana u Rim. On će nama predati sve naše zarobljenike i dezertere, i /pergamsko – atalidskom kralju op. S.M./ Eumenu sve što je preostalo od posjeda koje je on zadobio sa svojim sporazumom sa Atalom²²⁴, ocem Eumena. Ako Antioh prihvati ove uvjete bez pretvornosti, mi ćemo mu podariti mir i prijateljstvo sa ratifikacijom Senata.

Svi uvjeti koje je ponudio Scipion su bili prihvaćeni od izaslanika. Onaj dio novca koji je trebao da bude isplaćen odmah i 20 talaca su bili izmireni. Među potonjim je bio Antioh, mlađi sin Antioha /III. op. S.M./. I Scipioni i Antioh su poslali izaslanike u Rim. Senat je ratificirao njihove postupke, i

²²³Ova rečenica predstavlja glavnu osnovu „scipionovske vizije“ ili „scipionovske doktrine“ na kojoj bi se trebao zasnivati odnos Republike prema civiliziranim državama u euromediteranskom pojasu. Inače iz čitavog ovoga govora koji Publije izriče pred izaslanicima Antioha III. provijava duh takve politike, po kojoj ne treba stvarati imperije nego zonu prosperiteta, ravnoteže i harmonije, a Rimljani bi bili glavni arbitri i uravnotežitelji odnosa. Zato su i uvjeti prema Antiohu III. bili takve prirode da samo onemoguće njegove dalje imperijalne ambicije, a ne da ga sruše sa vlasti, izvrše „promjenu režima“ ili u znatnijom mjeri osakate Seleukidsko kraljevstvo koje je sačuvalo teritorij kojim je Antioh III. vladao prije početka svoga širenja po središnjoj i zapadnoj Maloj Aziji. Osnovni obrasci ove „scipionovske doktrine“ se primjećuju i njegovom obraćanju atenskim i etolskim izaslanicima kada ih je on primio kao legat svoga brata Lucija (za vrijeme sirijskog rata) te u obraćanju izaslanicima Antioha III. nakon bitke kod Magnezije. *Liv.* XXXVII, 6; 45.

²²⁴Atal I. Soter (Ἀτταλος Α'), vladao od 241. do 197. god. p. n. e.

sporazum je bio napisan u skladu sa stavovima Scipiona, a nekoliko stvari je bilo dodano ili su izvršena pojašnjenja onoga što je ostalo nedefinirano. Granice Antiohove vlasti su bili dva rta: Kalikadn i Sarpedonij, iza koji on ne bi smio da plovi u svrhu rata. On je mogao imati samo 12 ratnih brodova u svrhu držanja svojih podanika pod kontrolom, ali ih može imati više ako bi on bio napadnut. On ne smije regrutirati plaćenike sa rimske teritorije niti primati bjegunce iz nje, i taoci se moraju mijenjati svake treće godine, izuzev za Antiohovog sina. Ovaj ugovor je ugraviran na mesinganim tablicama i pohranjen na Kapitolu (gdje se uobičajeno pohranjuju ovakvi sporazumi) i kopija je bila poslana Manliju Vulsu, nasljedniku Scipionu u komandi /nad istočnom armijom op. S.M./. On je položio zakletvu izaslanicima Antioha u Apameji u Frigiji, i Antioh je učinio isto tribunu Termusu, koji je poslan zbog ove svrhe. Ovo je bio kraj rata između Antioha Velikog i Rimljana, i neki misle da je razlog što /Publije Kornelije Scipion Afrikanac op. S.M./ nije išao dalje /u osvajanju i progonu Antioha III. op. S.M./ bila naklonost Antioha prema njegovom sinu.

Kada se Scipion vratio /u Rim op. S.M./, neke osobe su ga optužile za ovo, i dvojica plebejskih tribuna su iznijeli optužbu protiv njega zbog korupcije i izdaje javnih interesa. On je razotkrio to i prezirao je optužbu, i pošto je njegovo suđenje bilo podešeno za dan koji je bio godišnjica njegove pobjede nad Kartaginom, on je poslao žrtve za žrtvovanje na Kapitol prije svoga dolaska, i onda se pojavio na sudu obučen u svečanu odjeću umjesto u onu žalobnu i skromnu kako je bilo uobičajeno za one koji su bili optuženi, pri čemu je on napravio duboki utisak na sve i predisponirao njihovu naklonost kao prema visoko razumnom građaninu svjesnom svoje sopstvene čestitosti. Kada je počeo da govori nije ni spomenuo optužnicu protiv sebe, nego je detaljno opisivao događaje iz svoga života, šta je sve učinio, koje je ratove vodio za svoju domovinu, kako je iznio svaki od njih i koliko često je bio pobjedonosan. Oduševio je slušatelje sa ovim velikim govorom. Kada je došao do pobjede nad Kartaginom, on se propeo do najvišeg stupnja govornišтва i ispunio je mnoštvo, kao i sebe, sa plemenitim bijesom rekavši : „Na ovaj dan, građani, ja sam pobijedio Kartaginu i položio je pod vaše noge, koja je ranije bila objekat straha nad vama. Sada ja idem na Kapitol da

ponudim žrtve određene za ovaj dan. Ako mnogi od vas vole svoju zemlju, pridružite mi se u žrtvovanju, koje je ponuđeno za vaše sopstveno dobro. Završivši govor, on je otišao na Kapitol, ne napravivši nikakvu aluziju na optužbu protiv sebe. Masa ga je slijedila, uključujući većinu sudija, sa radosnim uzvicima, koji su nastavljeni dok je on izvodio žrtvovanje. Tužitelji su bili zbunjeni i nisu se usuđivali da ga zovu na suđenje ponovo, kao da to više nema svrhe, ili da ga optuže za demagogiju, zato jer su oni znali da je cijeli njegov život bio iznad dometa sumnji ili kleveta.

Na ovaj način Scipion /Afrikanac op. S.M./ je omalovažio objavu optužbe nedostojnu njegove karijere, bijavši mudriji kao što mislim, nego što je to bio Aristid²²⁵ kada je bio optužen za krađu ili Sokrat kada je bio optužen. Svaki od njih pod sličnim klevetama nije učinio odgovor, osim što je Sokrat rekao šta je Platon učinio da je rekao. Scipion je bio uzvišeniji od Epaminonde²²⁶, i kada je on držao funkciju beotarha sa Pelopidom i još jednim drugim. Tebanci su dali svakome od njih armiju i poslali ih da pomognu Arkađanima i Mesenjanima, u ratu protiv Lakedemonjana, ali su ih opozvali zbog određenih kleveta, prije nego što su oni postigli ono što su namjeravali učiniti. Ipak, oni /Tebanci op. S.M./ nisu prenijeli komandu njihovim nasljednicima za šest mjeseci, dok nisu oni protjerali lakedemonske garnizone i zamjenili ih arkađanskim. Epaminonda je natjerao svoje kolege da usvoje ovaj kurs i oni su se obavezali da bi trebali biti smatrani bez krivice. Kada su se oni vratili kući, tužitelji su ih pozvali na sud sa smrtnom kaznom, ali odvojeno (jer je zakon predviđao smrtnu kaznu za one koji su silom zadržali komandu koja je dodijeljena drugom). Ali ova dvojica su izbjegla kaznu izazivajući sažaljenje i dugo govoreći, bacajući krivicu na Epaminнду, koji je ovlastio da to kažu i koji su tako svjedočili dok su govorili. On /Epaminonda op. S.M./ je bio procesuiran posljednji. On je rekao: "Priznajem da sam zadržao komandu izvan moga vremena, suprotno zakonu, i da sam ja prisilio one koje ste upravo oslobodili. Neću osuditi ni

²²⁵Aristid, čuveni atenski političar i državnik iz prvih decenija V. st. p. n. e. Utemeljitelj Delskog saveza i politički protivnik Temistokla.

²²⁶Tebanac, jedan od najvećih vojskovođa u historiji.

smrtnu kaznu, jer sam prekršio zakon. Samo vas molim, zbog mojih ranijih službi, da na mome grobu napišete: Ovdje leži pobjednik Leukre²²⁷. Iako se njegova zemlja nije usudila da se suoči sa neprijateljem, ili čak strancu koji je nosio dorsku kapu, on je vodio svoje sugrađane do samih kapija Sparte. Njegova domovina ga je pogubila zbog prekršaja njenih zakona radi njenoga dobra.” Nakon što je to rekao, on je odstupio sa govornice i ponudio da se preda onima koji su željeli da ga odvedu kako bi ga kaznili. Sudije, potaknute sramotom zbog govora, i diveći se odbrani, i poštujući čovjeka koji je govorio, nisu željeli da glasaju, nego su istrčali iz sudnice. Čitatelj može usporediti ove slučajeve kako želi.”)

Polijen, Στρατηγήματα, VIII, 14, 2: („Fabije /Maksim op. S.M./ je bio počašćen sa nadimkom *Maximus* /Najviši op. S.M./, dok je /Publije op. S.M./ Scipion bio /počašćen op. S.M./ samo sa /nadimkom op. S.M./ Magnus /Veliki op. S.M./ /Publije op. S.M./ Scipion sa određenim stupnjem uvrijeđenosti zbog višega odlikovanja Fabija, zapitao ga je kako je on /Fabije Maksim op. S.M./ koji je samo spasio rimske armije nazvan Najviši, dok se sam on /Publije Scipion op. S.M./ u bliskoj akciji sukobio sa Hanibalom i porazio, nazvan ne sa višom odlikom od Veliki. Fabije je odgovorio: “Da ja nisam spasio ljude, ti ne bi imao vojnika sa kojima bi se borio i pobijedio ga /Hanibala op. S.M./”²²⁸)

Ampelije Lucije, XIX, 3: *Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum quamvis inimicum haberet, non est passus a tribunis in carcerem duci, quod diceret nefas ibi esse Scipionem, ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est Gracchorum pater, qui in tribunatu, cum agrariis legibus seditiones excitarent, interfecti sunt.*

²²⁷Bitke kod Leuktre 371. god. p. n. e.

²²⁸Ova priča iz Polijenove zbirke u sigurno apokrifnog karaktera, jer je Fabije Maksim umro prije bitke kod Zame u kojoj se Publije Scipion sa svojim trupama u otvorenoj bitci suočio prvi i jedini put sa armijom kojom je komandovao Hanibal. Ali i pored apokrifnog karaktera, i ova priča jasno odražava snažan i poslovičan animozitet između Fabija Maksima i Publija Scipiona i koji je ušao u kolektivno pamćenje rimskoga svijeta.

(„Tiberije Grakh /Stariji op. S.M./, iako je bio neprijatelj Scipiona Azijatika, nije dozvolio da ga /plebejski op. S.M./ tribuni odvedu u zatvor jer je govorio da je grijeh da Scipion bude ondje gdje su se dosad držali njegovi zarobljenici. On je otac /braće op. S.M./ Grakha koji su ubijeni u tribunskoj službi jer su poticali pobune agrarnim zakonima.”)

Justin, Epitome historije Pompeja Troga, XXXI, 7, 4 - 9: *Primo igitur aduentu eorum legatos pacem petentes Antiochus ad eos mittit peculiare donum Africano ferentes filium ipsius, quem rex paruo nauigio traicientem ceperat. 5 Sed Africanus priuata beneficia a rebus publicis secreta esse dixit, aliaque esse patris officia, alia patriae iura, quae non liberis tantum, uerum etiam uitae ipsi praeponantur. Proinde gratum se munus accipere priuatoque inpendio munificentiae regis responsurum. Quod ad bellum pacemque pertineat, nihil neque gratiae dari neque de iure patriae decidi posse respondit. Nam neque de redimendo filio umquam tractauit nec senatum de eo agere permisit sed, ut dignum maiestate eius erat, armis se recepturum filium dixerat. Post haec leges pacis dicuntur : ut Asia Romanis cederet, contentus Syriae regno esset, naues uniuersas, captiuos et transfugas traderet sumptumque omnem belli Romanis restitueret. Quae cum nuntiata Antiocho essent, nondum ita uictum se esse respondit, ut spoliari se regno pateretur, bellique ea inritamenta, non pacis blandimenta esse.*

(„Čim su oni /braća Scipioni op. S.M./ stigli /u Malu Aziju op. S.M./, Antioh /III. op. S.M./ im je poslao izaslanike, željeći mir, i imajući sa njima, kao poklon samo Afrikancu, sina ovoga zapovjednika, koga je kralj zarobio dok je ovaj plovio u malom brodu. Ali Afrikanac je odgovorio: “Privatne usluge se razlikuju od javnih zabrinutosti, obaveze oca i zahtjevi domovine su stvari potpuno različite. Tvrdnje koje bi trebale da se preferiraju ne samo prema djeci, nego čak i životu samom.” On je, ipak, zahvalno prihvatio ljubaznost, i uzvratio bi sa svojim sopstvenim troškom na kraljevu velikodušnost. Ali kao što se sve što se odnosi na rat i mir, ništa ne bi moglo biti dozvoljeno za privatnu uslugu ili da se odreže od interesa zemlje. On nikada, zaista, nijeradio nešto oko otkupa svoga sina, ili je dozvolio Senatu da radi o tome, nego je, kako dolikuje njegovom dostojanstvu, rekao: “ja ću vratiti svoga sina snagom oružja.” Uvjeti mira su zatim precizirani izaslanicima: “kralj bi

trebao predati Aziju Rimljanima, on se mora ograničiti na sirijsko kraljevstvo, trebao bi predati sve svoje brodove, sa zarobljenicima i dezerterima, i isplatiti Rimljanima sve troškove rata.” Ovi uvjeti su bili ponovljeni Antiohu, koji je rekao da on nije još tako potučen da bi on trebao patiti kako bi mu bila oduzeta vlast, i da su takvi uvjeti bili provokacija za rat, ne pozivi na mir.”)

Justin, Epitome historije Pompeja Troga, XXXI, 8, 8 - 9: *Antiocho pacem petenti nihil ad superiores condiciones additum, Africano praedicante, Romanos neque, si uincantur, animos minuere neque, si uincant, secundis rebus insolescere. Captas ciuitates inter socios diuisere, muneri Romano aptiorem Asiam quam possessioni uoluptariae iudicantes ; quippe uictoriae gloriam Romano nomini uindicandam, opum luxuriam sociis relinquendam.*

(„Antioh je molio za mir, ništa nije bilo dodano prethodnim uvjetima. Afrikanac je primijetio “duh Rimljana nikada nije bio slomljen ako bi bili pobjeđeni, i, ako su bili pobjednici oni nisu zbog uspjeha bili tiranini.” Gradovi koji su bili oduzeti /Seleukidima op. S.M./ su podijeljeni među saveznicima, smatrajući se da je slava mnogo poželjnija za Rimljane, nego vladavina samo zbog zadovoljstva, te da čast pobjede vrijedi biti povezana sa rimskim imenom, ali da se luksuz bogatstva može ostaviti njihovim sljedbenicima.”)

Justin, Epitome historije Pompeja Troga, XXXII, 4, 9: *Insignis hic annus trium toto orbe maximorum imperatorum mortibus fuit, Hannibalis et Philopoemenis et Scipionis Africani.*

(„Ova godina je bila izuzetna zbog smrti trojice najvećih tadašnjih vojskovođa, Hanibala, Filopomena i Scipiona Afrikanca /Starijeg op. S.M./”)

Kasije Dion, fr. knjige XVI, (Zonara, 9): („Zatim je Publije Scipion, koji je spasio svoga ranjenog oca, dobrovoljno ponudio sebe za kampanju /tj. zapovjedništvo nad rimsko – italском armijom u Hispaniji op. S.M./. On je imao izvrsnu sposobnost dopunjenu sa odličnim obrazovanjem. I on je odmah /brzo po javno proklamiranoj kandidaturi op. S.M./ bio izabran, ali

nedugo kasnije oni /vjerojatno se misli na konzervativce i tradicionaliste iz establishmenta op. S.M./ su požalili zbog svoje akcije /izbora Publija Scipiona op. S.M./ jer je on bio mlad (on je bio u svojoj 24. godini), i također jer je njegova kuća bila u žalosti zbog gubitka oca i strica. Shodno tome, on je ponovo došao pred narod i obratio im se, i sa svojom opaskom je posramio senatore, tako da on nije bio lišen komande, iako je Marko Junije²²⁹, stariji čovjek, poslan sa njim.“)

Kasije Dion, fr. knjige XVII, 53 - 56: Σκιπίων δὲ ἐπειδὴ πάντα τὰ ἐντὸς τοῦ Πυρρηναίου τὰ μὲν βία, τὰ δὲ καὶ ὁμολογία προσεποιήσατο, τὸν στόλον τὸν ἐς τὴν Λιβύην ἡτοιμάζετο, οὐπὲρ αἰεὶ ἐφίετο: καὶ γὰρ τοῦτο καίτοι πολλῶν ἀντιλεγόντων ἐπετράπη τότε, καὶ τῷ Σύφακι συγγενέσθαι ἐκελεύσθη. καὶ ἐξείργαστό τι τοῦ φρονήματος τοῦ ἑαυτοῦ ἄξιον ἢ γὰρ Καρχηδὸνα εἶλεν ἂν τὸν πόλεμον αὐτῇ περιστήσας, ἢ τὸν Ἀννίβαν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐξήγαγεν, ὅπερ ὕστερον ἔπραξεν, εἰ μὴ οἱ ἐν οἴκῳ Ῥωμαῖοι τὰ μὲν φθόνῳ αὐτοῦ, τὰ δὲ καὶ φόβῳ ἐμποδὼν ἐγένοντο: τό τε γὰρ νέον πᾶν μειζόνων αἰεὶ ἐπορέγεσθαι καὶ τὸ κατορθοῦν πολλάκις ἅπληστον τῆς εὐπραγίας εἶναι νομίζοντες χαλεπώτατα ἂν ἡγοῦντο νεανίσκου ψυχὴν αὐχίματι προ ... ᾿φουρ λινες σαντιγγ ιν μς. ᾿χ ... οὐκ ἐκείνῳ πρὸς τε δυναστείαν καὶ δόξαν ἀλλ᾿ ἑαυτοῖς πρὸς τε ἐλευθερίαν καὶ σωτηρίαν συμφέρη χρῆσθαι, κατέλουν αὐτόν, καὶ ὃν αὐτοὶ προῆγον ἐς τὰ πράγματα ἐν χρειᾷ αὐτοῦ γενόμενοι, τοῦτον ἐθέλονται καθήρουν, ὅτι μείζων τῆς κοινῆς ἀσφαλείας ἐγγόνει: καὶ τοῦτο οὐκέτι ὅπως Καρχηδονίους παντελῶς δι᾿ αὐτοῦ καταπολεμήσωσιν, ἀλλ᾿ ὅπως μὴ ἑαυτοῖς τύραννον αὐθαίρετον ἐπασκήσωσιν ἐσκόπουν. τῶν οὖν στρατηγῶν δύο αὐτῷ διαδόχους πέμψαντες ἀνεκάλεσαν αὐτόν. καὶ τὰ μὲν ἐπινίκια οὐκ ἐψηφίσαντό οἱ, ὅτι ιδιώτης τε ὢν ἐστράτευτο καὶ ἐπ᾿ οὐδεμιᾷς ἐννόμου ἡγεμονίας ἐξήταστο, βοῦς μέντοι ἑκατὸν λευκοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ θῆσαι καὶ πανήγυριν τινα ἐπιτελέσαι τὴν τε ὑπατείαν ἐς τὸ τρίτον ἔτος αἰτῆσαι ἐπέτρεψαν: αἱ γὰρ ἐς νέωτα ἀρχαιρεσῖαι νεωστὶ ἐγγέγονεσαν.

(/Publije op. S.M./ Scipio, nakon što je osvojio cijelu teritoriju južno od Pirineja, dijelom silom, dijelom predajom, pripremao se za ekspediciju u /sjevernu op. S.M./ Afriku, koja je bila njegov cilj. Ova kampanja je bila sada

²²⁹*Marcus Iunius Silanus.*

povjerena njemu, usprkos velike opozicije, sa instrukcijama da se pridruži Sifaksu /za kojega su mislili da će se držati dogovora sa Publijem Scipionom op. S.M./. I on (/Publije Scipion op. S.M./ bi izvjesno upratio nešto vrijedno njegovih težnji, bilo da bi doveo rat do kapija Kartagine i zauzimajući mjesto ili prisilivši Hanibala da ode iz Italije, što je on kasnije i učinio, da nisu Rimljani kod kuće, zbog ljubomore i straha od njega /misli se na Publija Scipiona op. S.M./ stajali na njegovom putu. Oni /vjerojatno se misli na senatore i dio establishmenta op. S.M./ su razmišljali da mladost bez izuzetka je uvijek dostizala nakon većih osvajanja i da je dobra sreća često inspirirana sa uspjehom, i smatrali su da bi bilo veoma teško za mladalački duh kroz samopouzdanje....da ga tretiraju tako mudro kao da bi popuštali, ne njegovoj moći i slavi, nego svojoj sopstvenoj slobodi i sigurnosti, oni su ga odbacili. Tako, čovjek /Publije Scipion op. S.M./kojega su oni sami imenovali zaduženim za poslove kada su oni bili u potrebi za njim, sada su oni po svome sopstvenom dogovoru uklonili zato je postao prevelik za javnu sigurnost. Oni više nisu smatrali kako bi mogli da konačno pobijede Kartaginjane sa njegovom pomoći, nego samo kako bi oni mogli izbjeći spremanje za sebe samoizabranog tiranina. Tako su oni poslali dvojicu pretora kako bi ga smijenili i opozvali kući. Pored toga, oni mu nisu izglasali trijumf /za pobjedu u Hispaniji op. S.M./, zbog toga što je kampanju vodio kao privatnik jer nije bio imenovan za bilo koje legalno zapovjedništvo /misli se na više magistrature op. S.M./, ali su mu oni dozvolili da žrtvuje 100 bijelih volova na Kapitolu, da proslavi igre i da agitira za narednu drugu godinu za konzulat, jer su izbori za sljedeću godinu bili tek održani.)²³⁰

²³⁰Navedeni podatak iz fragmenta XVII. knjige djela Kasija Diona je prilično kaotičan, pogotovu u kronološkom pogledu. Izvadene informacije iz originalnog teksta Kasija Diona su onda na takav pogrešan način poredane u ekscerpt da on uopće ne održava stvarni razvoj situacije. Ne održavanje trijumfa Publija Scipiona je stavljeno na sami kraj teksta, nakon opisa sukoba Publija Scipiona sa establishmentom. Iako se spominju neki detalji iz „lokrijske afere“, sama afera se uopće ne spominje. Pojedini podatci su potpuno pogrešni, kao npr. da se Publije Scipion mogao kandidirati za konzulsku funkciju tek za narednu drugu godinu, dok se on za stvarno po povratku iz Hispanije kandidirao odmah za narednu godinu. Jedina vrijednost ovoga escerpta je u tome što nudi jedno promišljanje da se establishment plašio da Publije Scipion postane svemoćan i ugrozi njihovu vlast, te da je u svemu

Kasije Dion, fr. knjige XVII, (Zonara, 11): (/Publije op. S.M./ Scipion je nakon što je zauzeo cijelu teritoriju južno od Pirineja, dijelom silom, dijelom predajom, je bio spreman da otplovi za Afriku. Međutim, narod Rima,²³¹ zbog ljubomore na njegove uspjehe i zbog straha da bi on mogao postati arogantan i da bi se igrao tiranina, poslao je dvojicu pretora da ga smijene i opozovu kući. Tako je on bio razriješen svoje komande.)²³²

Kasije Dion, fr. knjige XVII, 52: ὅτι Λικίννιος Κράσσοις ὑπὸ τε ἐπεικειᾶς καὶ κάλλους πλούτου τε, ἀφ' οὗπερ καὶ πλούσιος ἐπωνομάσθη, ὅτι τε ἀρχιερεὺς ἦν, ἔμελλεν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἀκλήρωτος μένειν.

(„Licinije Kras, iz razloga svoje ljubaznosti i ljepote i bogatstva, koje mu je donijelo nadimak Bogati, i zato jer je bio Veliki svećenik, trebao je ostati u Italiji bez učešća u ždrijebanju provincija.”)

Kasije Dion, fr. knjige XVII, 62: ὅτι πυθόμενοι τὰ τῶν Λοκρῶν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ νομίσαντες αὐτὰ ὀλιγοῖα τοῦ Σκιπίωνος συμβεβηκέναι, χαλεπῶς τε ἔφερον, καὶ ἐβουλεύσαντο εὐθὺς ὑπὸ ὀργῆς τῆς τε ἡγεμονίας αὐτὸν παῦσαι καὶ ἐπὶ δίκην ἀνακαλέσαι, προσπαροξυνθέντες ὅτι τῇ τε Ἑλληνικῇ διαίτῃ ἐχρῆτο καὶ ὅτι ἰμάτιον ἀνεβάλλετο, ὅτι τε ἐς παλαιστραν παρέβαλλεν. ὅτι τε τοῖς στρατιώταις ἀρπάζειν τὰ τῶν συμμάχων ἐπιτρέπειν ἐλέγετο, τὸν τε πλοῦν τὸν ἐπὶ Καρχηδόνα διατρίβειν ἐπίτηδες, ὅπως ἐπὶ

tomu značajnu ulogu imala i ljubomora koju su prema Publiju Scipionu osjećali pojedini predstavnici establishmenta.

²³¹Ovo je greška, jer je Publije Scipion tada uživao vrlo veliku popularnost među običnim narodom, i samo je među konzervativnim dijelom establishmenta bilo ljubomore i straha od nekih navodnih težnji Publija Scipiona da se nametne Republici ili da uspostavom tiranije sruši republikanski poredak.

²³²I Zonarovo sažimanje originalnog teksta Kasija Diona vezanog za raspravu o „afričkoj ekspediciji“, opoziciji Publiju Scipionu i „lokrijskoj aferi“ je konstruiralo loš i netačan i kaotičan prikaz tih dešavanja. Tako ispada po ovim ekscerptima originalnog teksta Kasija Diona da je Publije Scipion bio smijenjen sa zapovjedništva „afričke ekspedicije“ zbog ljubomore i straha od eventualne svemoći Publija Scipiona. Naravno, zahvaljujući drugim vrelima, poglavito Liviju, znamo da Publije Scipion nije uopće smijenjen.

πλεῖον ἄρξειεν, ὑποπτεύετο, μέγιστον δέ, ἐναγόντων τῶν ἀπ' ἀρχῆς οἱ φθονούντων, μεταπέμψασθαι αὐτὸν ἤθελον. καὶ τοῦτο μὲν διὰ τὸ πλῆθος μεγάλην εὐνοίαν αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐλπίδας ἔχον οὐκ ἐγένετο...

(„Rimljani, saznajući o postupanju prema Lokrijcima, i misleći da je to bilo zbog nemarnosti /Publija op. S.M./ Scipiona, su bili uznemireni i u svojoj ljutnji su odmah planirali da ga uklone sa komande i pozovu ga na suđenje. Bili su nadalje uznemireni zato što je on usvojio helenske običaje, nosio je svoju togu zabačenu preko svoga ramena i često je posjećivao palestru. Nadalje, govorilo se da je prepustio imovinu saveznika vojnicima da je pljačkaju i da je namjerno odlagao svoje putovanje u Kartaginu kako bi mogao držati funkciju duži period. Ali to je bilo uglavnom podstaknuto onima koji su sve vrijeme bili ljubomorni na njega /Publija Scipiona op. S.M. i koji su željeli da ga opozovu./. Ovaj plan, ipak, sa obzirom na svoje nade, nije izvršen, zato jer ga /Publija Scipiona op. S.M./ je narod, sa obzirom na njihove nade, veoma favorizirao...”)

Kasije Dion, fr. knjige XVII, (Zonara, 11): („Sljedeće godine Publije Scipion i Licinije Kras su postali konzuli. Potonji je ostao u Italiji, dok je Scipion imao naređenja da ode za Siciliju i /sjevernu op. S.M./ Afriku, kako bi, ako već ne bi mogao da zauzme Kartaginu, mogao bar u međuvremenu da izvuče Hanibala iz Italije. Ali /Publije Scipion op. S.M./ nije dobio niti armiju bilo koje veličine niti bilo kakav dodatak za trireme, radi ljubomore koju je izazvalo njegovo junaštvo. Zaista, oni su ga jedva snabdjeli i sa čak najneophodnijim potrepštinama. On je, zatim, otplovio sa flotom saveznika i sa nešto dobrovoljaca.”)

Kasije Dion, fr. knjige XVII, (Zonara, 14): („Narod Rima je požalio jer nisu spriječili Hanibala da otplovi kući /u sjevernu Afriku op. S.M./ i kada su oni saznali da on konsolidira situaciju u Africi, oni su se ponovo veoma uplašili. Stoga su oni poslali Klaudija Nerona, jednoga od konzula, protiv njega, dok su Marku Serviliju /drugom konzulu op. S.M./ dodijelili zaštitu Italije. Međutim, Neron nije uspio da dođe u Afriku, jer je bio zadržan olujnim vremenom u Italiji i ponovo u Sradiniji. Nakon toga, on nije dalje

napredovao od Sicilije, jer je saznao da se /Publije op. S.M./ Scipion dokazao pobjednikom. /Publije op. S.M./ Scipion, se ustvari plašio da bi Neron mogao biti toliko brz da bi prisvojio slavu njegovih sopstvenih radova, i tako je on na prvi znak proljeća krenuo protiv Hanibala, saznajući da je potonji pobijedio Masinisu.”)

Kasije Dion, fr. knjige XVII = 155.1: ὅτι ἡ Καρχηδὼν πολλοῖς Ῥωμαίων ἐξαιρετέα ἐδόκει εἶναι, καὶ Κορνηλίῳ ὑπάτῳ, καὶ ἔλεγεν ὅτι ἀδύνατόν ἐστι συνεστῶσης αὐτῆς ἀδεεῖς σφᾶς εἶναι.

(„Izgleda da je po Korneliju Lentulu, konzulu kao i mnogim drugim Rimljanima, Kartagina trebala da bude uništena, i on je želio reći da je nemoguće, dok taj grad postoji, za njih /Rimljane op. S.M./ da budu oslobođeni od straha.”)

Kasije Dion, fr. knjige XVII, 83: ..ἐν μέντοι τῷ δήμῳ ... πάντες τὴν εἰρήνην ὁμοθυμαδὸν ἐψηφίσαντο.

(„u narodnoj skupštini, međutim... svi su jednoglasno bili za mir /sa Kartaginom kako je predložio Publije Scipion op. S.M./”)

Kasije Dion, fr. knjige XVII, (Zonara, 14): („Ali, Senat nije primio lako izaslanstvo /Kartagine op. S.M./. Senatori su diskutirali dugo, jer se nisu slagali među sobom /da li ratificirati prijedlog mirovnog sporazuma sa Kartaginom koji je usaglasio Publije Scipion op. S.M./ Međutim, narodna skupština je jednoglasno glasala za mir i prihvatila je uvjete /mirovnog sporazuma op. S.M./”)

Kasije Dion, fr. knjige XIX, 62, 2: ὅτι Σέλευκος ὁ τοῦ Ἀντιόχου τὸν τοῦ Ἀφρικανοῦ υἱὸν διαπλέοντα ἐκ τῆς Ἑλλάδος λαβὼν ἐν θεραπείᾳ πολλῇ ἐπεποίητο. ἀπολυτρῶσαι μὲν γάρ, καίτοι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πολλὰ δεηθέντος, οὐκ ἠθέλησεν, οὐ. μέντοι καὶ κακὸν τι εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον ἰσχυρῶς περιεῖπε, καὶ τέλος, καίπερ τῶν σπονδῶν ἀμαρτῶν, ἀφῆκεν ἄνευ λύτρων.

(„Seleuk,²³³ sin Antioha /III. op. S.M./ je zarobio sina Afrikanca, koji je plovio iz Helade, i dao mu je najljubazniji tretman. Iako je njegov otac mnogo puta tražio da mu se dozvoli da ga otkupi, njegov zarobljivač je to odbijao, ipak mu /mlađem sinu Afrikanca Starijeg op. S.M./ nije nanosio nikakvu štetu. Naprotiv, on /kralj Antioh op. S.M./ mu je pokazao svaku počast i na kraju, iako nije uspio da osigura mir, oslobodio ga je bez otkupnine.”)

Kasije Dion, fr. knjige XIX, (Zonara, 20): („Međutim, pošto nije postigao ništa opsadom i Scipioni /braća Lucije i Publije sa rimsko – italском armijom op. S.M./ su se približili, Antioh /III. op. S.M./ odmah ih je kontaktirao, jer je on očekivao sklapanje mira, jer je on bio u posjedu sina Afrikanca /Starijeg op. S.M./ i imao je prema njemu najljubazniji tretman. Na kraju, iako nije uspio osigurati mir, on /Antioh III. op. S.M./ ga je oslobodio bez otkupnine.”)

Kasije Dion, fr. knjige XIX, (Zonara, 20): („Poslije ovoga, nakon pregovora koje je inicirao Antioh /III. op. S.M./, dogovoreno je primirje. Afrikanac /Stariji op. S.M./ je bio dobro raspoložen prema njemu /Antiohu III. op. S.M./ zbog sina /koji mu je vraćen op. S.M./, i konzul /Afrikančev mlađi brat Lucije op. S.M./, pored toganije želio da pobjedu svome nasljedniku /sljedećem prokonzulu na mjestu komandanta armije na istoku op. S.M./ koji se sada približavao. Zbog toga su oni ponudili Antiohu uvjete koji nisu bili teži nego oni koje su oni originalno bili napravili prije bitke /kako bi dogovorili mirovni sporazum op. S.M./ Stoga Gnej Manlije, koji ih je naslijedio na funkciji /zapovjedništva u Maloj Aziji op. S.M./, nije bio zadovoljen sa dogovorenim uvjetima /između braće Scipiona i Antioha III. op. S.M./, i postavio je dodatne zahtjeve kralju /Antiohu III. op. S.M./, sem toga zahtijevajući da on preda taoce, od kojih bi jedan trebao biti njegov sin Antioh, i da isporuči sve dezertere, među njima Hanibala. Antioh /III. op. S.M./ se nerado pokorio po svim drugim tačkama, međutim, da isporuči Hanibala je bilo izvan njegove moći, jer je ovaj bio već pobjegao Prusiji,

²³³Moguće da je riječ o budućem seleukidskom kralju Seleuku IV. Filopatoru (Σέλευκος Δ΄ Φιλοπάτωρ; vl. 187. – 175. god. p. n. e.).

kralju Bitinije. Po ovim uvjetima je Antioh poslao izaslanike u Rim da osiguraju mir. Lucije Scipion je bio slavljen za ovu pobjedu, i dobio je naslov Azijatik zbog toga, kao što je njegov brat bio nazvan Afrikanac jer je pobijedio Kartaginu, najmoćniji grad u Africi.

Ova braća, koja su se pokazala muževima takve vrijednosti i kao rezultat svoje odličnosti zadobili tako veliku reputaciju, su nedugo kasnije dovedeni na suđenje pred skupštinom. Lucije je formalno bio optužen jer je /navodno op. S.M./ prisvojio veliki dio plijena, i Afrikanac jer je zbog svoga sina dogovorio blage uvjete mira, ali stvarni razlog njihove optužbe je bila ljubomora. .Da oni nisu bili krivi ni za kakvo pogrešno činjenje je jasno drugim dokazima, a posebno činjenicom da kada je imovina Azijatika bila konfiscirana da je nađeno da se ona sastoji samo od originalnog nasljedstva, i da se Afrikanac povukao u Liternum prije nego što se desilo glasanje /o optužbiprotiv braće op. S.M./ i da je živio tamo do smrti, i niko nikada nije glasao da ga osudi.²³⁴)

Kasije Dion, fr. knjige XIX, 63, 1: ὅτι ἐφθόνουν τοῖς Σκιπίωσι πολλοί, ὅτι δύο ἀδελφοὶ γένους τε καὶ ἀρετῆς εὖ 1 ἦκοντες τὰ τε ἄλλα κατέπραξαν ὥσπερ εἴρηται καὶ ἐπικλήσεις τοιαύτας ἔλαβον, ἐπεὶ ὅτι γε οὐδὲν ἡδίκουν δηλοῦται μὲν καὶ τοῖς εἰρημένοις, ἀπεδείχθη δὲ ἔτι μᾶλλον τῇ τε τοῦ

²³⁴Vrlo jasan dokaz montiranosti ovih optužbi jeste fakt da su one prestale prema Afrikancu Starijem kada se on povukao u Liternum i napustio politiku i javni život u Rimu. Znači cilj optužbi je bilo uklanjanje Afrikanca Starijeg iz političke, vladajuće elite i eliminiranje njegovog utjecaja na vođenje politike Republike, a optužbe za navodnu korupciju i pronevjeru javnih sredstava su bile samo sredstvo za ostvarivanje toga cilja, odnosno poslužile su za kompromitiranje, diskreditiranje i diskvalifikacije lika i djela braće Publija i Lucija i odvlačenje njihove pažnje. Tako su braća Publije i Lucije bili prisiljeni da umjesto vođenja aktivne i kreativne politike u skladu sa svojim idejama i zamislima, troše i vrijeme i resurse na stalne odbrane od montiranih optužbi. Vrlo dobar primjer razrađene negativne kampanje koji su osmislili, vodili i realizirali protivnici Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg, i koja se na kraju pokazala vrlo uspješnom. Još jedan primjer da negativna kampanja može polučiti odlične rezultate i da se nikada, nikada ona ne smije zanemariti niti smatrati nebitnom i prolaznom stvari kao što to često čine žrtve ili mete takvih kampanja.

Ἀσιατικοῦ δημεύσει τῆς οὐσίας, ἐν ᾗ μηδὲν πλέον τῶν προὑπαρχόντων οἱ εὐρέθη, καὶ τῇ τοῦ Ἀφρικανοῦ ἐς Λίτερνον ἀναχωρήσει κἀνταῦθα μέχρι τῆς τοῦ βίου τελευτῆς ἀδεία. τὴν μὲν γὰρ πρώτην ἀπότητησε, νομίζων τῇ τῆς ἀρετῆς ἀληθείᾳ περιέσεσθαι.

(„Mnogi su bili ljubomorni na Scipione jer su dvojica braće, istaknutih i po rođenju i po integritetu, ostvarila sve ono što je bilo povezano i osigurala takve /počasne op. S.M./ naslove /zbog pobjeda na afričkom i azijskom tlu op. S.M./. Da oni nisu bili krivi ni za kakvo pogrešno činjenje je jasno čak mojih ranijim navodima i još se više pokazalo prilikom konfiskacije imovine Azijatika, za koju se ispostavilo da se sastoji samo od njegovog originalnog nasljedstva ili ponovo sa povlačenjem /iz javnoga života i Rima op. S.M./ Afrikanca u Litternum i sigurnost koju je on uživao tamo sve do kraja svoga života. U početku, da bude uvjeren, on /Afrikanac op. S.M./ se pojavio na sudu, misleći da će ga spasiti istina koja će poštovati njegov integritet.”)

Kasije Dion, fr. knjige XIX, 65: ὅτι ὁ Γράκχος ἄλλως μὲν ἔκ τε τοῦ πλήθους ἦν καὶ ἐδημηγόρει δεινότατα, οὐ μέντοι καὶ ὠμοιώθη Κάτωνι, ἀλλὰ καίπερ παλαιάν τινα πρὸς τοὺς Σκιπίωνας ἔχθραν ἔχων οὐκ ἦνεγκε τὸ γιγνόμενον, ἀλλ’ ὑπὲρ τοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ ἀπελογήσατο ἐρήμην κατηγορηθέντος, ὅπως τε μηδεμίαν κηλῖδα λάβῃ διεσπούδαστο, 1 τὸν τε Ἀσιατικὸν ἐκώλυσεν ἐς τὸ οἶκημα ἐμβληθῆναι. καὶ διὰ ταῦτα αὐτῷ οἱ Σκιπίωνες τὴν τε ἔχθραν κατέλυσαν καὶ κῆδος συνῆψαν: τὴν γὰρ θυγατέρα τὴν ἑαυτοῦ ὁ Ἀφρικανὸς συνώκισεν.

(„Grakh /Stariji op. S.M./ je bio potpuno narodni čovjek i veoma rječit govornik, ali je njegova narav bila veoma različita od Katonove /Starijeg op. S.M./. Iako je on imao dugo neprijateljstvo prema Scipionima, on nije pristajao na ono što se dešavalo, nego je govorio u odbranu Afrikanca, koji je bio optužen dok je bio odsutan, i on se sam potrudio da spriječi da se bilo koja lžaga stavlja na njegovo /Afrikančevo op. S.M./ ime. On je također spriječio utamničenje Azijatika. Zbog toga su Scipioni odustali od svoga neprijateljstva prema njemu i ugovorili bračnu vezu, Afrikanac je dao njemu svoju sopstvenu kćerku.”)

Kasije Dion, fr. knjige XIX, (Zonara,21): („U ovo vrijeme se također desila i smrt Hanibala. Izaslanici su iz Rima bili poslani Prusiji, vladaru Bitinije, a dio njihovog zadatka je bila da ga ubijede da im preda Hanibala, koji je bio na njegovom dvoru. Ali je Hanibal unaprijed saznao o ovome, i jer nije bio u mogućnosti da bježi, izvršio je samoubistvo. Proročanstvo ga je jednom objavijestilo da će umrijeti u Libisanskoj [ili libijskoj] zemlji, i on je očekivao da umre u Libiji, svojoj rodnoj zemlji, ali kako se dogodilo, njegova smrt se desila dok je on boravio na mjestu zvanom Libisa. Scipion Afrikanac /Stariji op. S.M./ je umro u isto vrijeme.”)

Kasije Dion, fr. knjige XIX, (Tzetzes²³⁵, Chil. 1, 798-805): („On /Hanibal op. S.M./ je umro popivši otrov u Bitiniji u mjestu zvanom Libisa, iako je on očekivao da umre u svojoj sopstvenoj libijskoj zemlji. Jednom je proročanstvo bilo napisano za Hanibala na sljedeći način : “Libiski [ili libijski] grumen će sakriti oblik Hanibala”. Kasnije je rimski imperator Sever²³⁶, koji je bio po rođenju iz Libije, smjestio u bijeli mramorni grob ovoga čovjeka, komandanta Hanibala.”)

²³⁵Jovan Ceces (Ἰωάννης Τζέτζης, živio cc 1110. – cc. 1180. god.) je bio romejski učenjak i gramatik. Bio je miješanog romejsko/mediavelno grčkog i gruzijskog porijekla i stekao je odlično obrazovanje. Od svih njegovih djela najpoznatija je svojevrsna filološko-istorijska enciklopedija pod naslovom „Hilijade“ ili „Historijska knjiga“ (Βίβλος ἱστοριῶν), napisana otprilike između 1140. i 1170. god. Tu je obuhvaćen raznovrstan mitološki, istorijski i književnoistorijski materijal, koji se tematski vezuje za korpus njegovih „Pisama“ (kojih ima 107). Ceces je studirao starohelenske autore i pisao književnohistorijske komentare na Homerovu „Ilijadu“, Aristofana, Hesioda, Likofrona (za čiju izradu komentara se generalno vezuje i njegov brat Isak), Opijanove „Alievtika“ i na druga dela. Ispevao je ne samo dve manje alegorije uz „Ilijadu“ i „Odiseju“ u političkom stihu, nego i jedan dodatak Homeru u heksametru (*Carmina Iliaca*). Alegoriju je uopšte voleo, i dao je još nekoliko alegorijskih sastava. Preradio je i Porfirijev uvod u Aristotelove „Kategorije“.

²³⁶Princeps Septimije Sever (*Caesar Lucius Septimius Severus Eusebes Pertinax Augustus*, vl. 193. – 211. god. n. e.) je i sam bio punsko – afričkog porijekla kao i Hanibal.

Aul Gelije, IV, 18, 1 - 12: *De P. Africano superiore sumpta quaedam ex annalibus memoratu dignissima. Scipio Africanus antiquior quanta virtutum gloria praestiterit et quam fuerit altus animi atque magnificus et qua sui conscientia subnixus, plurimis rebus, quae dixit quaeque fecit, declaratum est. Ex quibus sunt haec duo exempla eius fiduciae atque exsuperantiae ingentis: Cum M. Naevius tribunus plebis accusaret eum ad populum diceretque accepisse a rege Antiocho pecuniam, ut condicionibus gratiosis et mollibus pax cum eo populi Romani nomine fieret et quaedam item alia crimini daret indigna tali viro, tum Scipio pauca praefatus, quae dignitas vitae suae atque gloria postulabat: "memoria," inquit "Quirites, repeto diem esse hodiernum, quo Hannibalem Poenum imperio vestro inimicissimum magno proelio vici in terra Africa pacemque et victoriam vobis peperit inspectabilem. Non igitur simus adversum deos ingrati et, censeo, relinquamus nebulonem hunc, eamus hinc protinus Iovi optimo maximo gratulatum." Id cum dixisset, avertit et ire in Capitolium coepit. Tum contio universa, quae ad sententiam de Scipione ferendam convenerat, relicto tribuno Scipionem in Capitolium comitata atque inde ad aedes eius cum laetitia et gratulatione sollemni prosecuta est. Fertur etiam oratio, quae videtur habita eo die a Scipione, et qui dicunt eam non veram, non eunt infitias, quin haec quidem verba fuerint, quae dixi, Scipionis. Item aliud est factum eius praeclarum. Petilii quidam tribuni plebis a M., ut aiunt, Catone, inimico Scipionis, comparati in eum atque inmissi desiderabant in senatu instantissime, ut pecuniae Antiochinae praedaeque in eo bello captae rationem redderet; fuerat enim L. Scipioni Asiatico, fratri suo, imperatori in ea provincia legatus. Ibi Scipio exsurgit et prolato e sinu togae libro rationes in eo scriptas esse dixit omnis pecuniae omnisque praedae; illatum, ut palam recitaretur et ad aerarium deferretur. "Sed enim id iam non faciam" inquit "nec me ipse afficiam contumelia eumque librum statim coram discidit suis manibus et concepsit aegre passus, quod, cui salus imperii ac reipublicae accepta ferri deberet, rationem pecuniae praedaticiae posceretur.*

(„Neke priče o starijem Publiju Afrikancu, uzete iz anala i koje bi bilo vrijedno ispričati. Koliko se raniji Scipion Afrikanac odlikovan u sjaju svojih zasluga, koliko je bio visok i plemenit njegov duh, i koliko je on bio poduprt

sa svjesnošću njegove osobne iskrenosti, očigledno je iz mnogih njegovih riječi i djela. Među njima su sljedeća dva primjera njegovog krajnjeg samopouzdanja i osjećaja superiornosti. Kada ga je Marko Nevije, plebejski tribun optužio pred narodom i izjavio da je on primio novac od kralja Antioha /III. op. S.M./ kako bi sklopio mir u ime rimskoga naroda pod povoljnim i lakim uvjetima /navodno po interese Antioha III. op. S.M./,²³⁷ i kada je /plebejski op. S.M./ dodao i druge optužbe koje su bile nedostojne za tako velikog čovjeka, onda je Scipion, nakon nekoliko preliminarnih primjedbi kao što su bile one koje su prizivane za dostojanstvo i ugled njegovog života, rekao : „Sjećam se, sunarodnici, da je ovo dan na koji sam u Africi u velikoj bitci ja pobijedio Hanibala Kartaginjanina, najvećeg neprijatelja vaše moći, i osvojio sam za vas sjajan mir i slavu pobjedu. Neka onda ne budemo nezahvalni prema bogovima, nego, ja preporučujem da ostavimo ovoga bezvrijednog lika /tj. tužitelja Nevija op. S.M./ i da odmah odemo da zahvalimo Jupiteru, Najvećem i Najboljem.“ Tako rekavši, on se okrenuo i krenuo na Kapitol. Potom je čitava kontiona, koja se bila okupila da donese presudu Scipionu, ostavivši /plebejskog op. S.M./ tribuna pratila Scipiona na Kapitol, a zatim ga ispratila do njegovog doma sa radošću i izrazima zahvalnosti koji bi odgovarali prazničnoj situaciji. Sam govor za koji se vjeruje da je bio izgovoren taj dan od /Publija op. S.M./ Scipiona je dostupan, i oni koji negiraju njegovu autentičnost ipak priznaju da su riječi koje sam ja citirao bile izgovorene od Publija op. S.M./ Scipiona. Također, ima i drugi slavni njegov čin. Izvjesni Petiliji, plebejski tribuni, govori se pod utjecajem Marka Katona, osobnog neprijatelja Scipiona, i podstaknuti da se pojave protiv njega /Publija Scipiona op. S.M./, najenergičnije su insistirali u Senatu na njegovom izvještaju o novcu Antioha /III. op. S.M./ i plijenu koji je uzet u ratu, jer je on bio legat svoga brata Lucija Scipiona Azijatika, zapovjednika

²³⁷Marko Nevije je optužio Publija Kornelija Scipiona Afrikanca za to da je bio korumpiran, odnosno da je primio mito od Antioha III., kako bi sklopio mir koji bi bio povoljniji za seleukidskog kralja. Po svemu sudeći, plebejski tribun Nevije nije imao nijedan konkretan dokaz za svoju optužbu, izuzev nekih posrednih i izvedenih teorija. Uostalom, sam mir Republike sa Antiohom III., koji je prisiljen na veliku ratnu odštetu i napuštanje Helade, egejskog prostora i većega dijela Male Azije s ene bi baš mogao nazvati povoljnim za Seleukidsko kraljevstvo.

ove kampanje. Nakon toga je /Publije op. S.M./ Scipion ustao, i uzimajući svitak iz nabora svoje toge, rekao je da to sadržava račun o svome novcu i svome plijenu, da je on to donio kako bi se javno pročitalo i pohranilo u riznicu. „Ali sada“, rekao je on, „ja neću to učiniti sada, niti ću ja poniziti sebe.“ I odjednom je, pred svima njima /senatorima op. S.M./, pocijepao svitak sa svojim sopstvenim rukama u komadiće, uznemiren da se račun o novcu uzetom u ratu zahtijeva od njega, čiji bi račun za spašavanje Rimske države trebao biti priznat.“)

Aul Gelijs, VI, 19, 1 - 8: *Historia ex annalibus sumpta de Tiberio Graccho, Gracchorum patre, tribuno plebis; atque inibi tribunicia decreta cum ipsis verbis relata. Pulcrum atque liberale atque magnanimum factum Tiberii Sempronii Gracchi in exemplis repositum est. Id exemplum huiusmodi est: L. Scipioni Asiatico, P. Scipionis Africani superioris fratri, C. Minucius Augurinus tribunus plebi multam irrogavit eumque ob eam causam praedes poscebat. Scipio Africanus fratris nomine ad collegium tribunorum provocabat petebatque, ut virum consularem triumphalemque a collegae vi defenderent. Octo tribuni cognita causa decreverunt. Eius decreti verba, quae posui, ex annalium monumentis exscripta sunt: "Quod P. Scipio Africanus postulavit pro L. Scipione Asiatico fratre, cum contra leges contraque morem maiorum tribunus pl. hominibus accitis per vim inauspicato sententiam de eo tulerit multamque nullo exemplo irrogaverit praedesque eum ob eam rem dare cogat aut, si non det, in vincula duci iubeat, ut eum a collegae vi prohibeamus; et quod contra collega postulavit, ne sibi intercedamus, quominus suapte potestate uti liceat, de ea re nostrum sententia omnium ea est: si L. Cornelius Scipio Asiaticus collegae arbitratu praedes dabit, collegae, ne eum in vincula ducat, intercedemus; si eius arbitratu praedes non dabit, quominus collega sua potestate utatur, non intercedemus." Post hoc decretum cum Augurinus tribunus L. Scipionem praedes non dantem prendi et in carcerem duci iussisset, tunc Tiberius Sempronius Gracchus tr. pl., pater Tiberi atque C. Gracchorum, cum P. Scipioni Africano inimicus gravis ob plerasque in republica dissensiones esset, iuravit palam in amicitiam inque gratiam se cum P. Africano non redisse, atque ita decretum ex tabula recitavit. Eius decreti verba haec sunt:*

"Cum L. Cornelius Scipio Asiaticus triumphans hostium duces in carcerem coniecit, alienum videtur esse dignitate reipublicae in eum locum imperatorem populi Romani duci, in quem locum ab eo coniecti sunt duces hostium; itaque L. Corneliū Scipionem Asiaticum a collegae vi prohibeo." Valerius autem Antias contra hanc decretorum memoriam contraque auctoritates veterum annalium post Africani mortem intercessionem istam pro Scipione Asiatico factam esse a Tiberio Graccho dixit neque multam irrogatam Scipioni, sed damnatum eum peculatus ob Antiochinam pecuniam, quia praedes non daret, in carcerem duci coeptum atque ita intercedente Graccho exemptum..

(„Priča, preuzeta iz anala, o Tiberiju Grakhu, plebejskom tribunu i ocu Grakha, i također sačuvano citiranje uredbi /plebejskih op. S.M./ tribuna. Dobra, plemenita i velikodušna akcija Tiberija Sempronija Grakha je zabilježena u Primjerima. Ona se odvija kako slijedi : Gaj Minucije Augurin, plebejski tribun, nametnuo je globu Luciju Scipionu Azijatiku, bratu Scipiona Afrikanca Starijeg, i zahtijevao je da bi on trebao dati kauciju za isplatu. Scipion Afrikanac se obratio kolegiju /plebejskih op. S.M./ tribuna u ime svoga brata, tražeći od njih da brane od nasilnih mjera njihovog kolege čovjeka koji je bio konzul i koji je slavio trijumf. Saslušavši slučaj, osmorica /plebejskih op. S.M./ tribuna je donijelo odluku. Riječi njihovog dekreta, koji sam ja citirao, su uzete iz zapisa anala: “Pošto je Publije Scipion Afrikanac tražio od nas da zaštitimo njegovog brata Lucija Scipiona Azijatika od nasilnih mjera jednog od naših kolega, i da je, suprotno zakonima i običajima naših predaka, plebejski tribun, nezakonito sazvaio skupštinu bez konsultiranja auspicija, izrekao mu kaznu i nametnuo mu novčanu globu bez presedana, i prisilio ga da osigura kauciju za njegovu isplatu, ili ako on to ne učini tako, odredio je da on /Lucije Azijatik op. S.M./ bude pritvoren. Sa druge strane, naš kolega je tražio da se mi ne bi trebali miješati u vršenje njegovog zakonskog autoriteta. Naša jednoglasna odluka u ovom pitanju je sljedeća : Ako će Lucije Kornelije Scipion Azijatik osigurati kauciju u skladu sa odlukom našega kolege, mi ćemo zabraniti našem kolegi da ga odvede u zatvor, ali ako on ne osigura kauciju u skladu sa odlukom našega kolege, mi

nećemo intervenirati u izvršenje zakonskog autoriteta našega kolege.”²³⁸ Nakon ove izjave, Lucije Scipion je odbio da preda kauciju i /plebejski op. S.M./ tribun Augurin je naredio da se on uhapsi i odvede u zatvor. Zatim je Tiberije Sempronije Grakh, jedan od plebejskih tribuna i otac Tiberija i Gaja Grakha, iako je bio žestoki osobni protivnik Publija Scipiona Afrikanca zbog brojnih neslaganja oko političkih pitanja, javno izrekao zakletvu da se nije pomirio sa Publijem Afrikancem ni postao njegov prijatelj, a zatim je on pročitao dekret koji je napisao. Taj dekret je glasio: “Sa obzirom da je Lucije Kornelije Scipion Azijatik, za vrijeme proslave trijumfa, odvuкао neprijateljske vođe u tamnicu, to se čini suprotno dostojanstvu našeg zemlje da se rimski zapovjednik uputi na isto mjesto koje je on odredio za neprijateljske vođe. Stoga zabranjujem svome kolegi da preuzme nasilne mjere prema Luciju Scipionu Azijatiku.” Ali Valerije Antias, suprotno ovom zapisu dekreta i svjedočenju drevnih anala, je rekao da je nakon smrti Afrikanca, Tiberije Grakh stavio veto u korist Scipiona Azijatika, te također da Scipion nije bio globljen, nego je bio okrivljen za pronevjeru novca uzetog od Antioha i da je odbio da preda kauciju, i da je dok je bio vođen u tamnicu bio spašen vetom Grakha.”)

Aul Gelije, XII, 8, 1 – 4: *P. Africanus superior et Tiberius Gracchus, Tiberii et C. Gracchorum pater, rerum gestarum magnitudine et honorum atque vitae dignitate inlustres viri, dissenserunt saepenumero de republica et ea sive qua alia re non amici fuerunt. Ea simultas cum diu mansisset et sollemni die epulum Iovi libaretur atque ob id sacrificium senatus in Capitolio epularetur, fors fuit, ut apud eandem mensam duo illi iunctim locarentur. Tum quasi diis immortalibus arbitris in convivio Iovis optimi maximi dexteris eorum conducentibus repente amicissimi facti. Neque solum amicitia incepta, sed adfinitas simul instituta; nam P. Scipio filiam virginem habens iam viro maturam ibi tunc eodem in loco despondit eam Tiberio Graccho, quem probaverat elegeratque exploratissimo iudicii tempore, dum inimicus est.*

²³⁸Tada je plebejskih tribuna bilo 10, osmorica su potpisala ovu izjavu koja je više naginjala interesima Minucija, koji je bio deveti plebejski tribun. Ali izjavu nije potpisao deseti plebejski tribun i od njega je sada ovisila ključna odluka o tome šta će se desiti sa Lucijem Azijatikom.

(„Publije Afrikanac Stariji i Tiberije Grakh, otac Tiberija i Gaja Grakha, muževi slavni po svojim velikim podvizima, visokim funkcijama koje su oni držali, i čestitosti njihovih života, često se nisu slagali po javnim pitanjima, i zbog toga ili nečega drugog, nisu bili prijatelji. Kada je ovo neprijateljstvo trajalo već duži period, pir je priređen za Jupitera na određeni dan²³⁹ i povodom toga Senat je objedovao na Kapitolu. Slučajno su se dvojica muškaraca našla jedan uz drugoga za istim stolom, i odmah su, kao da su besmrtni bogovi, djelujući kao arbitri na blagdan Jupitera, Najvećeg i Najboljeg, umiješali svoje ruke, postali najbolji prijatelji. I ne samo da se prijateljstvo razvilo među njima, nego su u isto vrijeme njihove familije bile ujedinjene brakom. Publije Scipion /Afrikanac op. S.M./, imajući kćerku koja nije bila zaručena i koja je bila spremna za brak u to vrijeme, je nakon toga na licu mjesta zaručio nju za Tiberija Grakha /Starijeg op. S.M./ koga je on izabrao i odabrao u vrijeme kada je rasuđivanje najstrože, tj. dok je on bio njegov osobni protivnik.”)

Sekst Aurelije Viktor, *de Viris Illustribus*, 49, 16 - 19: *Bello Antiochi legatus fratri fuit; captum filium gratis recepit. A Petillio Actaeo tribuno plebis repetundarum accusatus librum rationum in conspectu populi scidit: Hac die, inquit, Carthaginem vici; quare, bonum factum, in Capitolium eamus et diis supplicemus! Inde in voluntarium exilium concessit, ubi reliquam egit aetatem. Moriens ab uxore petiit, ne corpus suum Romam referretur.*

(„U Antiohovom ratu /I. sirijski rat op. S.M./ bio je /Scipion Afrikanac op. S.M./ legat svoga brata /Lucija op. S.M./ i njegov zarobljeni sin je bio vraćen bez otkupa. Optužen od plebejskog tribuna Aula Petilija Akteja, on je poderao svoju knjigu računa pred narodom i rekao: “Na ovaj datum, ja sam pobijedio Kartaginu, što je dobra učinjena stvar, Hajdemo na Kapitol da zahvalimo bogovima.” Zatim je on otišao u dobrovoljno izgnanstvo, i proveo je ostatak života tamo. Umirući, zatražio je od svoje supruge da ne prenese njegovo tijelo u Rim.”)

²³⁹Po J. C. Rolfe (Aul Gelije, 1927:387): “On the 13th of September, which was also the anniversary of the founding of the Capitoline Temple. See Fowler, *Roman Festivals*, pp217 f.”

Sekst Aurelije Viktor, *De viris illustribus*, 53, 2: *Post reus pecuniae interceptae, ne in carcerem duceretur Gracchus pater tribunus plebis, inimicus eius, intercessit. M. Cato censor equum ei ignominiae causa ademit.*

(„Nakon toga /pobjede u sirijskom ratu op. S.M./, on /Lucije Kornelije Scipion Azijatik op. S.M./ je bio optužen za pronevjeru, ali kako on ne bi mogao biti odveden u zatvorzaložio se plebejski tribun /Tiberije Sempronije op. S.M./ Grakh /Stariji op. S.M./, njegov neprijatelj. Marko Katon, cenzor, je uzeo njegovog javnog konja radi /navodne op. S.M./ nedoličnosti.“)

Sekst Aurelije Viktor, *De viris illustribus*, 54, 3 - 4: *superatus filium Scipionis Africani, quem inter navigandum ceperat, patri remisit, qui ei quasi pro reddenda gratia suasit, ut amicitiam Romanam peteret. Antiochus spreto consilio apud Sipylum montem cum L. Scipione conflictavit. Victus et ultra Taurum montem relegatus a sodalibus, quos temulentus in convivio pulsarat, occisus est.*

(„On /Antioh III. op. S.M./ je vratio njegovom ocu sina Scipiona Afrikanca, koga je zarobio dok je plovio. Scipion mu je savjetovao, kako bi mu vratio uslugu, da zatraži prijateljstvo sa Rimljanima. Antioh, prezirući savjet, je započeo bitku sa Lucijem Scipionom blizu planine Sipylus. Poražen i odbijen iza lanca Taurusa, on je bio ubijen od svojih pratilaca koje je loše tretirao na banketu, bijavši pijan.“)

Sekst Aurelije Viktor, *De viris illustribus*, 57: *Tiberius Sempronius Gracchus nobilissima familia ortus Scipionem Asiaticum quamvis inimicum duci in carcerem non est passus. Praetor Galliam domuit, consul Hispaniam, altero consulatu Sardiniam; tantumque captivorum adduxit, ut longa venditione res in proverbium veniret "Sardi venales". Censor libertinos, qui rusticas tribus occupant, in quattuor urbanas divisit; ob quod a populo collega eius Claudius (nam ipsum auctoritas tuebatur) reus factus; et cum eum duae classes condemnassent, Tiberius iuravit se cum illo in exilium iturum: ita reus absolutus est. Cum in domo Tiberii duo angues e geniali toro erepsissent, responso dato eum de dominis periturum, cuius sexus anguis fuisset occisus, amore Corneliae coniugis marem iussit interfici.*

(„Tiberije Sempronije Grakh /Stariji op. S.M./, iz vrlo plemenite familije, nije trpio da Scipion Azijatik, iako njegov neprijatelj, bude odveden u zatvor. Kao pretor potčinio je /Cisalpinsku op. S.M./ Galiju, kao konzul Hispaniju, za vrijeme drugoga konzulata Sardiniju, odakle je doveo toliko zarobljenika da je zbog dužine prodaje to ušlo u poslovicu kao “jeftin kao Sardinac”. Kao cenzor je razdjelio u četiri gradske tribe oslobođenike koji su bili unijeti u seoske tribe. Zbog ovoga je njegov kolega Klaudije bio optužen od naroda – iako ga je njegov autoritet štitio – i dok su ga dvije klase /na centurijatskim komicijama op. S.M./ osudile, Tiberije se zakleo da će on otići u egzil sa njim. Na ovaj način je optuženi bio oslobođen. U Tiberijevom domu, dvije zmije su izplazale iz bračnog kreveta. Po tumačenju čuda po kojem će supružnik koji je onoga spola kao i ubijena zmija umrijeti, on /Grakh Stariji op. S.M./ je naredio da se ubije mužjak, za ljubav svoje supruge Kornelije.”)

Eutropije, IV, 4: *Tum rex pacem petit. Isdem condicionibus data est a senatu, quamquam victo, quibus ante offerebatur: ut ex Europa et Asia recederet atque intra Taurum se contineret, decem milia talentorum et viginti obsides praeberet, Hannibalem, concitatore belli, dederet. Eumeni regi donatae sunt a senatu omnes Asiae civitates, quas Antiochus bello perdiderat, et Rhodiis, qui auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant, multae urbes concessae sunt. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphavit. Nomen et ipse ad imitationem fratris Asiagenis accepit, quia Asiam vicerat, sicuti frater ipsius propter Africam domitam Africanus appellabatur.*

(„Kao posljedica toga /poraza seleukidskog kralja kod Magnezije op. S.M./ kralj Antioh /III. op. S.M./ je tražio mir, koji mu je bio dodijeljen, iako je bio pobijeđen, od Senata pod istim uvjetima koji su mu bili nuđeni prije: “Da bi se on trebao povući iz Europe i Azije, i ograniči sa planinom Taurusom, da bi trebao platiti 10.000 talenata, i dati 20 talaca i predati Hanibala, začetnika rata.” Svi gradovi Azije, koje je Antioh izgubio u ratu, predati su Eumenu /atalidsko – pergamskom kralju op. S.M./, mnogi gradovi također su bili dodijeljeni Rođanima, koji su pomagali Rimljani protiv Antioha. /Lucije op. S.M./ Scipion se vratio u Rim, i proslavio je trijumf sa velikom pompom, i on

je također, nakon primjera svoga brata, dobio ime Azijatik, povodom osvajanja Azije, jer je njegov brat nakon potčinjavanja Afrike, dobio nadimak Afrikanac.”)²⁴⁰

Augustin, O Božijoj državi, III, 21: *Porro inter secundum et postremum bellum Carthaginiense, quando Sallustius optimis moribus et maxima concordia dixit egisse Romanos (multa enim praetereo suscepti operis modum cogitans), eodem ipso ergo tempore morum optimorum maximaeque concordiae Scipio ille Romae Italiaeque liberator eiusdemque belli Punici secundi tam horrendi, tam exitiosi, tam periculosi praeclarus mirabilisque confector, uictor Hannibalis domitorque Carthaginis, cuius ab adolescentia uita describitur diis dedita templisque ntrita, inimicorum accusationibus cessit carensque patria, quam sua uirtute saluam et liberam reddidit, in oppido Linternensi egit reliquam compleuitque uitam, post insignem suum triumphum nullo illius urbis captus desiderio, ita ut iussisse perhebeatur, ne saltem mortuo in ingrata patria funus fieret. Deinde tunc primum per Gneum Manlium proconsulem de Gallograecis triumphantem Asiatica luxuria Romam omni hoste peior inrepsit. Tunc enim primum lecti aerati et pretiosa stragula uisa perhibentur; tunc inductae in conuiuia psaltriae et alia licentiosa nequitia. Sed nunc de his malis, quae intolerabiliter homines patiuntur, non de his, quae libenter faciunt, dicere institui. Vnde illud magis, quod de Scipione commemorauī, quod cedens inimicis extra patriam, quam liberauit, mortuus est, ad praesentem pertinet disputationem, quod ei Romana numina, a quorum templis auertit Hannibalem, non reddiderunt*

²⁴⁰Zanimljivo je da Republika i njen Italiski savez, i pored toga što su bili glavni pobjednici u sirijskom ratu, teritorijalno nisu ništa dobili mirovnim ugovorom, čak ni pozicije garnizonskog tipa. Jedini njihov dobitak je bio enormni pokretni ratni plijen i u Italiju prenosivo bogatstvo. Glavni teritorijalni dobitnici su bili Atalidsko – pergamsko kraljevstvo i Rod, kao i ostali saveznici u balkanskoj Heladi, Egeju i Maloj Aziji. Ni sam Antioh III. nije loše prošao, jer je i pored katastrofalnih poraza, ipak ostao u posjedu dobrog dijela svoga kraljevstva. To je bilo potpuno u skladu sa politikom „scipionovske vizije“ uređenja Euromediterrana, zasnovane na sustavu savezništava i međunarodne kohezije i suradnje zemalja, naroda, i država civiliziranog pojasa, sa odsustvom teritorijalnog imperijalizma.

uicem, quae propter istam tantummodo coluntur felicitatem. Sed quia Sallustius eo tempore ibi dixit mores optimos fuisse, propterea hoc de Asiana luxuria commemorandum putavi, ut intellegatur etiam illud a Sallustio in comparationem aliorum temporum dictum, quibus temporibus peiores utique in grauissimis discordiis mores fuerunt. Nam tunc, id est inter secundum et postremum bellum Carthaginiense, lata est etiam lex illa Voconia, ne quis heredem feminam faceret, nec unicam filiam. Qua lege quid iniquius dici aut cogitari possit, ignoro. Verum tamen toto illo interuallo duorum bellorum Punicorum tolerabilior infelicitas fuit. Bellis tantummodo foris conterebatur exercitus, sed uictoriis consolabatur; domi autem nullae, sicut alias, discordiae saeuebant. Sed ultimo bello Punico uno impetu alterius Scipionis, qui ob hoc etiam ipse Africani cognomen inuenit, aemula imperii Romani ab stirpe deleta est, ac deinde tantis malorum aggeribus oppressa Romana res publica, ut prosperitate ac securitate rerum, unde nimium corruptis moribus mala illa congesta sunt, plus nocuisse monstretur tam cito euersa, quam prius nocuerunt tam diu aduersa carthago. Hoc toto tempore usque ad Caesarem Augustum, qui uidetur non adhuc uel ipsorum opinione gloriosam, sed contentiosa et exitiosam et plane iam eneruam ac languidam libertatem omni modo extorsisse Romanis et ad regale arbitrium cuncta reuocasse et quasi morbida uetustate conlapsam ueluti instaurasse ac renouasse rem publicam; toto ergo isto tempore omitto ex aliis atque aliis causis etiam atque etiam bellicas clades et Numantinum foedus horrenda ignominia maculorum; uolauerant enim pulli de cauea et Mancino consuli, ut aiunt, augurium malum fecerant; quasi per tot annos, quibus illa exigua ciuitas Romanum circum sessa exercitum adflixerat ipsique Romanae rei publicae terrori esse iam coeperat, alii contra eam alio augurio processerunt.

(„Nadalje, između drugoga i posljednjeg punskog rata, kada se prema Salustiju u Rimu živjelo s najboljim čudorednim običajima i u najvećoj slozi (a preko mnogo toga prelazim imajući na umu ograničenost poduzetog posla), dakle, u to vrijeme najboljih čudorednih običaja i najveće sloge, Scipion, izbavitelj Rima i Italije, (dični i čudesni dovršitelj rečenoga Drugog punskog rata, toliko užasnog, toliko pogibeljnog i tako pogubnog), pobjednik Hanibala i osvajač Kartagine, koji je od rane mladosti svoj život - kako pišu -

proveo bogovima posvećen i odgojen u hramovima, postade žrtva neprijateljskih potvora i ostavši bez domovine (koju je svojom vrlinom i očuvao i oslobodio) proveo je ostatak života u gradiću Linternu, a tako je malo – nakon svoga veličanstvenog trijumfa – imao želje za tim gradom te je (kako se priča) naredio, da mu čak ni mrtvome ne priređuju pogreba u nezahvalnoj domovini. I tek se tada preko prokonzula Gneja Manlija, koji je pobijedio Galogрке /Galate ili Galaćane u središnjoj Maloj Aziji op. S.M./, uvukla u Rim azijska raskoš, gora od svakoga neprijatelja. Govori se kako su se tada prvi put upotrijebili brončani kreveti i skupocjeni pokrivači,²⁴¹ tada su na gozbe uvedene kitarasiće i ostale razuzdane opačine. Ali ja sam nakanio govoriti o onom zlu koje ljudi nesnosno trpe, a ne o onom koje rado izazivaju. Stoga to što sam spomenuo Scipiona (koji je potisnut neprijateljima umro izvan domovine, koju bijaše oslobodio) tim se više tiče ove rasprave, jer njemu rimska božanstva – kojima je od hramova odvratio Hanibala – nisu jednako uzvratila, iako ih ljudi štiju samo radi zemaljske sreće. Ali budući da je Salustije kazao kako u to doba ćudoredni običaji bijahu najbolji, zbog toga sam mislio da valja pripomenuti ono o azijskoj raskoši, kako bi se shvatilo da i ono što Salustije kaže vrijedi samo u usporedbi s drugim vremenima, kada su zbog teških nemira i ćudoredni običaji pogoršani. Naime, upravo tada, između drugoga i posljednjeg rata sa Kartaginom donesen je onaj Vokonijev zakon²⁴², po kojem ženu ne može niko učiniti baštinicom, pa ni vlastitu kćer jedinicu. Ja ne znam može li se izreći ili smisliti nepravedniji zakon od toga. Pa ipak, u cijelome tome razdoblju između dva punska rata, nedaće bijahu podnošljivije. Vojsku su

²⁴¹V. i *Liv.* XXXIX, 6.

²⁴²*Lex Voconia* donesen 169. pr. n. e. na prijedlog plebejskog tribuna Kvinta Vokonija Saska (*Q. Voconius Saxa*), a uz podršku Katona Starijeg. Po ovom zakonu zabranjeno je onome koji je imao imovinu u vrijednosti od 100 000 asa ili možda sestercija da učini bilo koju ženu svojim nasljednikom. Nadalje je zabranjivao vanredna zavještanja u većoj vrijednosti nego što bi bilo naslijeđe uobičajenih nasljednika. Namjera ovoga zakona po Aulu Geliju bilo je ograničavanje bogatstva koje bi bilo dostupno ženama, za koje se pretpostavljalo da bi ga potrošile na beskorisni luksuz. Ovaj zakon se samo primjenjivao na nasljedstva definirana testamentom, a nije se odnosio na zakonska nasljeđivanja kada se nije ostavio testament.

uznemiravali samo inozemni ratovi, ali su je zato pobjede tješile, dok kod kuće nije bilo bijesnih sukoba, kao inače. Ali kada je u posljednjem /trećem op. S.M./ punskom ratu jednim udarcem onaj drugi Scipion /Emilijan op. S.M./ (koji je zbog toga stekao nadimak Afrikanac /Mlađi op. S.M./) u samome korijenu zatro suparnicu rimskoga gospodstva, otada su tolika zla navalila na rimsku Republiku, da se pokazalo kako je u blagostanju i sigurnosti (u kojima je zbog izopačenih običaja i došlo do tih zala) Republika više nastradala od nagle propasti Kartagine, negoli ranije od njezina dugotrajna neprijateljstva. U cijelome tome razdoblju, sve do Cezara Augusta (koji je, kako se čini, svakim načinom oduzimao Rimljanima onu slobodu koju više ni oni sami nisu smatrali slavnom, nego je svadljiva i razorna, bjelodano omlitavjela i mlohava, i koji je sve ponovo sveo pod kraljevsku vlast i time kao učvrstio i obnovio Republiku već skršenu staračkom bolešću). Dakle, u cijelome tome razdoblju prelazim preko svih onih ratnih poraza, što su neprestano nadolazili iz ovih ili onih razloga, i preko sporazuma sa Numantincima, koji je ukaljan užasnom sramotom. Kao što kažu, pilići bijahu izletjeli iz krletke, i to bijaše koban predznak za konzula Mancinu, kao da su za svih tih godina (u kojima je taj maleni grad, iako opkoljen, poražavao rimsku vojsku i počeo užasavati i samu rimsku Republiku) i druge vojskovođe udarali na njega zlim proroštvom.”)

Sv. Jeronim, Chron. 1825: *Post proelium, quo in Thermopylis est victus Antiochus, hoc inter Romanos et eum convenit, ut mille talenta per annos singulos 'vectigalis' nomine solveret.*

(„Nakon što je on bio poražen u bitci kod Termopila, Antioh je sklopio mir sa Rimljanima pod ovim uvjetima, da bi on trebao dati im svake godine po 1000 talenata kao odštetu.”)

Orosije, IV, 20, 22: *Sequenti anno Scipio Africanus, habens in auxilio Eumenem Attali filium, aduersus Hannibalem, qui tunc Antiochi classi praeerat, bellum nauale gessit; Antiochus uicto Hannibale atque in fugam acto simulque omni exercitu amisso pacem rogauit filiumque Africani, quem utrum explorantem an in proelio cepisset incertum est, ultro remisit.*

(„Sljedeće godine Scipion Afrikanac i njegov saveznik Eumen, sin Atala /pergamskog kralja op. S.M./ učestovali su u pomorskoj bitci protiv Hanibala, koji je zapovijedao flotom Antioha /III. op. S.M./ Hanibal je bio poražen, natjeran u bijeg i izgubio je cijelu svoju armiju. Antioh /III. op. S.M./ je zato tražio mir. Kao znak dobre volje poslao natrag sina Afrikanca, koji je bio zarobljen. Nejasno da li je sin Afrikanca bio zarobljen dok je izviđao ili dok se borio u bitci.“)

Orosije, IV, 20, 29: *eodem anno Scipio Africanus ab ingrata sibi urbe diu exulans apud Amiternum oppidum morbo periit. isdem etiam diebus Hannibal apud Prusiam Bithyniae regem, cum a Romanis reposceretur, veneno se necavit, Philopoemenes, dux Achivorum a Messanis captus occisusque est.*

(„Iste godine Scipion Afrikanac /Stariji op. S.M./, dugo u izgnanstvu iz svoga nezahvalnog Grada, umro je od bolesti u gradu Liternumu. U isto vrijeme je također Hanibal počinio samoubistvo na dvoru Prusije, kralja Bitinije. On je uzeo otrov kada su Rimljani zahtijevali njegovu predaju. Filopomen, vojskovođa Ahejaca, je bio zarobljen i pogubljen od Mesenjana.“)

Romejska enciklopedija Suda, Πόπλιος: οὗτος φιλοδοξήσας ἐν ἀριστοκρατικῇ πολιτεύματι τηλικαύτην περιποιήσατο παρὰ μὲν τοῖς ὄχλοις εὐνοίαν, παρὰ δὲ τῷ συνεδρίῳ πίστιν, ὥστε ἐν τῷ δήμῳ κρίνειν τινὸς ἐπιβαλλομένου κατὰ τὰ Ῥωμαίων ἔθη, καὶ πολλὰ κατηγορήσαντος καὶ πικρῶς, ἄλλο μὲν οὐθὲν εἶπε προελθὼν, οὐκ ἔφη δὲ πρέπον εἶναι τῷ Ῥωμαίων δήμῳ οὐθενὸς ἀκούειν κατηγοροῦντος Ποπλίου Κορνηλίου Σκιπίωνος, δι' ὃν αὐτὴν τὴν τοῦ λέγειν ἐξουσίαν ἔχουσιν οἱ κατηγοροῦντες. ὧν ἀκούσαντες οἱ πολλοὶ παραχρῆμα διελύθησαν πάντες ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἀπολιπόντες τὸν κατηγοροῦντα μόνον.

(„Ovaj čovjek /Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji op. S.M./, tražeći časti u aristokratskoj vladi /Republike op. S.M./, stekao je takav ugled među masama i takvo povjerenje u Senatu da je jednom prilikom, kada je neko pokušao da mu po rimskom običaju sudi pred narodom /u smislu sudskog procesa op. S.M./, i iznio mnoge oštre optužbe protiv njega, istupio i rekao

samo toliko da nije u redu za rimski narod da sluša kako neko optužuje Publija Kornelija Scipiona, čovjeka zbog kojega tužitelj uopće može da govori.²⁴³ Kada su oni čuli sve ovo, obični narod je odmah napustio skupštinu, ostavivši tužitelja samoga.”²⁴⁴

²⁴³U smislu da je Publije Kornelije Scipion Afrikanac svojim pojedama u Hispaniji i sjevernoj Africi spasio Republiku, pa samim tim i slobodu govora koju uživaju i koriste i njegovi tužitelji.

²⁴⁴Ovaj podatak je preuzet iz nedostupnog dijela Polibijevog djela.

Izbor podataka iz izvorne građe o Publiju Korneliju Scipionu Afrikancu Starijem

O Publiju Korneliju Scipionu Afrikancu Starijem (*Publius Cornelius Scipio Africanus Maior*, živio cc 236/235. – cc 183. god. p. n. e.; konzul za mandatne period mart 205. – mart 204. i mart 194. – mart 193. god. p. n. e., izabran za cenzora 199. god. p. n. e., princeps Senata) v. :

Naev. fr. 1 - 3;

IG XI, 4, 712 = *Syll* 617; *Syll* 618 = RDGE 35;

Enn. fr. Ann. 256 – 257; 297 – 299; 300 – 316; 318 – 321; 377 – 383; *Enn. fr. Scipio*, p394 – p399; *Enn. Epigra.* p.398 – p403;

CIL VI, 1288 (p 3134, 3799, 4669, 4671) = *CIL VI*, 37039d = *CIL I*, 10 (p 718, 739, 831, 859) = *ILLRP* 311 (p 325) = *CLE* 8 = D 4 = *CSE* 4 = *Epigraphica*-2008-31 = *ZPE*-124-261 = AE 1987, 63 = AE 2003, +178 = AE 2013, +140 = EDR 109039 = EDCS-ID: EDCS-17800193 iz Rima;²⁴⁵

Polyb. X, 2 – 20; 34 – 40; XI, 20 – 33; XIV, 1 – 10; XV, 1 – 19; 35; XVI, 23; XVIII, 28; 35; XXI, 4 -5; 8; 11; 13 – 18; 24 – 25; 41; 43; XXIII, 14; XXIX, 14; XXXI, 26 – 27;

Lucr. III, 1034 – 1035;

Cic. Verr. II, 2, 123; *Cic. Orat.* 152; *Cic. de Fin.* II, 106; IV, 22; *Cic. de Orat.* II, 250; 262; III, 167; *Cic. Tusc. Disp.* V, 49; *Cic. de Leg.* II, 57; *Cic. Mur.* 31 - 32; *Cic. de Re Pub.* I, 27; VI (*Somnium Scipionis*); *Cic. Off.* III, 1 - 4; *Cic. Sen.* 19; 35; *Cic. Arch.* 22; *Cic. Phil.* 11, 17; *Cic. Prov. Con.* 8, 18;

Sall. Iug. V, 4; XIV, 5; 8; *His. fr.* Mitridatovo pismo kralju Partije Arzaku 6–7;

Diod. fr. knjige XXVI, 21 – 22; 24; fr. knjige XXVII, 2 – 2a; 4; 6 – 17; fr. knjige XXIX, 8; 10; 20 – 21; fr. knjige XXXIV, 33, (excerpt Konstantina

²⁴⁵EDH: <https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD004004>

Porfirogenita); fr. knjige XXXVII, 1, 4 (excerpt Konstantina Porfirogenita);

Nep. Hann. 6; *Cat.* 1 – 2;

Verg. Aeneid. VI, 842 – 843;

Liv. XXI, 46; XXV, 2; XXVI, 18 – 20; 41 – 51; XXVII, 17 – 20; XXVIII, 1 – 4; 12 – 46; XXIX, 1 – 10; 13; 16 – 36; XXX, 1– 45; XXXII, 7; XXXIV, 42; 44; *Liv.* XXXV, 13 – 17; XXXVII, 1; 3; 6 – 7; 16; 26; 33 – 45; 48; 58 – 59; XXXVIII, 3; 28; 38; 46; 48; 50 – 60; XXXIX, 50; 52; XL, 42; XLII, 23; XLV, 38; *Liv. Obseq.* 1;

Fast. Cap. p62;

Hor. Od. IV, 8, 13 – 20;

Ovid. Fast. VI, 769 – 770;

Strab. V, 4, 4;

Frontin. Str. I, 1, 3; 2, 1; 3, 8; 8, 10; 12, 1; II, 1, 1; 3, 4; 16; 5, 29; 7, 4; 11, 5; III, 6, 1; 9, 1; IV, 7, 2; 30;

Vell. II, 8, 2; 38, 5;

Val. Max. I, 1, 21; 2, 2; II, 7, 12; 8, 5; 10, 2 – 3; III, 5, 1; 6, 1; 7, 1; IV, 1, 6; 8; 2, 3; 3, 1; 5, 1; 3; V, 1, 7; 2, 5; 3, 2; 5, 1; VI, 2, 3; 6, 4; 7, 1; 9, 2; *ext.* 7; VII, 2, 2; 3, 3; VIII, 1, *damn.* 1 – 2; 5, 1; 14, 1; IX, 8, 1; 11, *ext.* 1;

Sen. Mai. Contro. V, 2, 2;

Sen. Ben. III, 33; *Sen. Dial.* III, 11, 6; X, 17, 6; XI, 14, 4; *Sen. Ep.* III, 25, 6; V, 51, 11; XI, 86; 87, 9; XVIII, 108, 33;

Lucan. Phar. IV, 658 – 660;

Plin. NH, praef. 30; VII, 47; 114; XVI, 192; 234; XXXV, 22 – 24; XXXVII, 85;

Quint. III, 8, 17; 37; VIII, 4, 20;

Tac. Ann. II, 59;

Iuv. VI, 166 – 171;

Silius, IX, 542 – 550; XIII, 382 - 895; XV, 1 – 285; 400 – 500; XVI, 23 – 700; XVII, 1 – 654;

Plut. Mor. Regum et imperatorum apophthegmata, 196B – 197A; 197D - E (moguće je pretpostaviti da je ovaj sadržaj uveliko sličan sadržaju koji se nalazio u izgubljenom Plutarhovom životopisu Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg); *De se ipsum citra invidiam laudando*, 540F-541A; *Praecepta gerendae reipublicae* 812A; *Plut. Fab.* 25 - 27; *Plut. Flam.* 18; 21; *Plut. Cat. Mai.* 3; 11; 15; 18; 24; 26; *Plut. Pomp.* 1; 14; *Plut. Pyrrh.* 8; *Plut. Tib.* 1; 4;

Flor. I, XXII, (2, 6); XXIV (2, 8); XXXIII (2, 17);

App. Hisp. 18 – 38; *Pun.* 2; 6 – 67; *Hann.* 55 – 60; *Syr.* 9 - 11; 21; 28 – 43;

Lucian, Dia. Mort. XII;

Polyaen VIII, 16, 1 – 8. Polijen inače u 16. poglavlju VIII knjige miješa Afrikanca Starijeg i njegovo ratovanje u Hispaniji za vrijeme II punskog rata i Afrikanca Mlađeg i njegovo ratovanje u numantinskoj kampanji 134. i 133. god. p. n. e.;

Ampel. XXXVII; XLVI;

Cass. Dio fr. knjige XVI; fr. knjige XVII; fr. knjige XIX;

Iust. XXXI, 7 – 8; XXXII, 4, 9; XXXVIII, 6, 5;

Gell. IV, 7, 3; 18, 1 - 12; VI, 1; 19; VII, 8; XII, 8, 1-4;

Porph. fr. 47²⁴⁶ (u *Hieron. Dan.*; Jacoby FGrH 260.). Ili Porfirije ili Jeronim su u tekstu Publijevog brata Lucija pomiješali sa prvim rođakom Nasikom, vrlo vjerojatno iz razloga što je rođak Publije Kornelije Scipion Nasika bio

²⁴⁶Ovaj fragment izvorno potiče iz Porfirijevog dugoga polemičkog teksta „Protiv kršćana“. Ovo djelo je bilo anatemisano i uništavano kada su kršćani došli na vlast, pa su preostali samo manji fragmenti uklopljeni u djela drugih autora, kao npr. ovaj fragment koji se našao u Jeronimovom komentaru knjige o Danijelu. Porfirije iz Tira (Πορφύριος, *Porphýrios*; cc. 234. – cc. 305. god. n. e.) je bio čuveni neoplatonistički filozof, čije učenje je imalo veliko značenje za profiliranje sekularnih i humanističkih učenja u kasnijim epohama.

konzul u periodu mart 191. – mart 190. god. p. n. e., a brat Lucije Kornelije Scipion bio konzul u periodu mart 190. – mart 189. god. p. n. e.;

SHA, Claud. 7, 6; *Sha, Gord.* 9, 6;

Lactan. Div. Instit. I, 18, 10;

Sex. Aur. Vic. Vir Ill. 42, 5; 47, 1; 49; 53 – 55;

Eutrop. III, 15 – 18; 20 – 23; IV, 4;

Fest. 12;

Amm. Marc. XV, 10, 10 -11; XXI, 14, 5; XXV, 9, 10;

Macro. Satur. VI, 2, 26; 4, 6;

Serv. ad Aen. XI, 601;

Hieron. Chron. 1813 (za 204. god. p. n. e.); 1831;

Augustin. de Civ. Dei, III, 21;

Oros. IV, 17 – 20;

Malal. 209 – 211;

Zonar. 8 – 14; 20 – 21;

Memn. (Excer. Phot.), XVIII (FGrH_434);

Paulus, ex F., 561, 32 (20);

Romejska enciklopedija *Suda*, Αναπείραις , Αναηρεθείς , Αννίβας , Απήνη , Αὐλῶνες , Αφρικανός , Ἀψίκορος , Αἰμιλία , Χειμασκήσαντα ?, Χρεία ?, Ἐκδέχη , Ἔννιος , Ἔνθους , Ἐπιβολή Ἐπίβολος. Ἐπιβολή , Ἐπίκωπος , Ἐπικριτής , Ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων , Ἐπίφασις , Ἐσθλά , Εὖ πεφυκώς , Ἥγαλλεν , Γαλάται , Καταψήσας , Κεραία , Κόορτις , Μεγαλομερῶς , Ὠφελείας , Περίστασις , Πόπλιος (pī, 2053), Πόπλιος (pī, 2054), Πόπλιος Σκιπίων , Σκηπίων , Σύνοψις , Τροχάζειν , Ὑπειρετικοῖς;

Smith W., 1849: III, 743–747; PWRE, 1900, IV. 1, col. 1462–1470.

Izbor podataka iz izvorne građe o Luciju Korneliju Scipionu Azijatiku

O Luciju Korneliju Scipionu Azijatiku, konzulu za mandatni period
mart 190. – mart 189. god. p. n. e. v. :

Syll 618= RDGE 35;

Enn. fr. Ann. 377;

CIL VI, 40950 = *CIL* VI, 31607 = *CIL* I, p 194 = AE 1891, 11 = InscrIt-13-3,
15 = EDCS-ID: EDCS-1000063 = EDR093245 = EDH: [https://edh-
www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD030085](https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/edh/inschrift/HD030085). Rim;

CIL VI, 1290 (p 3134, 3799, 4669, 4672) = *CIL* VI, 37039f = *CIL* I, 12 (p
739, 831, 859, 860) = *ILLRP* 313 = D 5 = AE 2013, +140 = EDCS-ID:
EDCS-17800195 = EDR 109041, Rim;

CIL VI, 1291 (p 3134, 3799, 4669, 4673) = *CIL* VI, 37039g = *CIL* I, 13 (p
739, 831, 859, 860) = *ILLRP* 314 (p 325) = D 8 = AE 2013, +140 = EDCS-
ID: EDCS-17800196 = EDR109044, Rim;

CIL X, 7459 = *CIL* I, 612 (p 918) = D 864 = *ILLRP* 320 (p 325) = EDCS-ID:
EDCS-22100578 Castel di Tusa / Alesa na Siciliji;

Polyb. XXI, 4 -5; 8; 11; 13 – 18; 24- 25; XXIII, 14;

Cic. Mur. 31 - 32; *Cic. Phil.* 11, 17; *Cic. Prov. Con.* 8, 18;

Diod. fr. knjige XXIX, 5; 7; 10 - 11; 21; fr. knjige XXXIV, 33, (excerpt
Konstantina Porfirogenita);

Fast. Capit. p64;

Fast. Triumph. p103;

Liv. XXVIII, 2 – 4; XXXVI, 45; XXXVII, 1 - 4; 6 – 7; 16; 26; 33 - 45; 48; 52
- 53; 55; 58 – 59; XXXVIII, 3; 12 - 13; 37; 41 – 43; 45 - 46; 48; 50 – 60;
XXXIX, 22; 40;

Liv. Obseq. 1;
Frontin. Str. IV, 7, 30;
Vell. II, 38, 5;
Val. Max. III, 5, 1; 6, 2; 7, 1; IV, 1, 8; 1, ext. 9; V, 3, 2; 5, 1; VIII, 1, *damn.* 1 - 2;
Sen. Dial. X, 17, 6; XI, 14, 4;
Plin. NH, Praefatio, 10 – 11; XXXIII, 138; 148 – 149; XXXV, 22 - 24; XXXVII, 12;
Plut. Cat. Mai. 18; *Plut. Mor. Regum et imperatorum apophthegmata*, 197D–E;
Flor. XXIV (2, 8);
App. Syr. 28 – 43;
Cass. Dio fr. knjige XVI; fr. knjige XVII; fr. knjige XIX;
Iust. XXXI, 6 – 8;
Ampel. XIX, 3;
Gell. IV, 18; VI, 19;
Porph. fr. 47 (u *Hieron. Dan*; Jacoby FGrH 260.);
Sha, Gord. 9, 6;
Eutrop. IV, 4;
Sex. Aur. Vic. Vir Ill. 53; 54, 3- 4; 55, 1; 57, 1;
Fest. 12;
Malal. 210 – 211;
Zonar. 9; 20;
Sulpit. 19;
Memn. (Excer. Phot.), XVIII (FGrH_434);
 Smith W., 1849:III, 748-748; PWRE, 1900, IV. 1, *col.* 1471– 1483.

Rekonstrukcija

Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji²⁴⁷ je već od samoga početka svoje političke karijere bio u sukobu sa tradicionalističko - konzervativnim dijelom establishmenta Republike. On se kandidirao za kurulne edile za 212. god. p. n. e., ali su se tome usprotivili plebejski tribuni koji su zahtijevali da mu se ne dozvoli kandidiranje jer nije dostigao propisanu dob za nešto takvo. Publije im je u svome stilu odgovorio da ako su rimski građani spremni da ga imenuju za edila, onda je on dovoljno star. Pošto su glasači u velikom broju i sa velikim žarom glasali za njega, plebejski tribuni su povukli svoje protivljenje.

²⁴⁷Jedno od težih pitanja u izučavanju, i posebno prezentiranju historije rimske civilizacije jeste nominiranje. Rimska imena predstavljaju jedan složen i nadasve promjenljiv fenomen. O tome v. Mesihović, 2015:992 – 1007. Pored toga što je česta bila situacija da su različite osobe imale ista imena i da se to ponavljalo u generacijskim nizovima, nego je sukladno razvoju života i progresu karijere pojedinac mogao dobijati nova imena ili na raniji imenski sklop dodatne nazive ili ih modificirati. To je bio slučaj i sa “glavnim junakom” naše historiografske sinteze. Po rođenju se on zvao isto kao i njegov otac→Publije Kornelije Scipion, da bi nakon pobjede nad Hanibalom i završetkom rata sa afričkom Kartaginom dobio agnomen u vidu počasnog naziva :*cognomen ex virtute* Afrikanac/*Africanus*. Nakon smrti i uspona Scipiona Emilijana koji je isto dobio nadimak Afrikanac, radi razaranja grada Kartagine, već u antičkoj historiografiji uobičajilo se, radi distinkcije Publija Kornelija Scipiona Afrikanca nazivati još i Starijim/*Maior*, dok se negdje nailazi i na izraz Veliki (npr. Plutarh ga u životopisu Katona distinktivno naziva i Velikim :Σκηπίωνι τῷ μεγάλῳ... Σκηπίων ὁ μέγας...; i u svome dosta konfuznom i netačnom opisu II. punskog rata Jovan Malala, 209, naziva Scipiona Velikim; to se nalazi i u natuknici Αἰμυλία u romejskoj enciklopediji *Suda* : Σκιπίωνος τοῦ μεγάλου, kao i u natuknici Πόπλιος Σκιπίων : Ποπλίου δὲ τοῦ μεγάλου κληθέντος...), a u Zonarinom ekscerptu XVII. knjige (14) djela Kasija Diona se kaže da su ga mnogi zvali i Oslobodilac jer je on povratio iz zarobljeništva mnoge građane. Kako bi se lakše nominirao naš “glavni junak”, a da to prati njegov slijed života i nominiranja, odlučili smo se da za događaje i dešavanja prije završetka II. punskog rata koristiti ime Publije Scipion, a nakon dobijanja počasnog naziva zbog pobjede nad Hanibalom, najbolje je koristiti ime Scipion Afrikanac. Za razdoblje nakon rata sa Antiohom III. može se koristiti i ime Afrikanac Stariji.

Apijan navodi da je Publije Scipion izazvao određeni vid podozrenja “starijih” i prilikom svoje “kandidature” (211. god. p. n. e.) za preuzimanje zapovjedništva²⁴⁸ nad rimsko – italском armijom u Hispaniji, ponajviše radi njegove mladosti. Publije Scipion je takvima jednostavno i lako odgovorio kako im neće stajati na putu ako neko od njih želi da preuzme zapovjedništvo u Hispaniji. Naravno, na tu njegovu ponudu se niko nije odazvao.²⁴⁹ U ekscerptu XVI. knjige djela Kasija Diona se govori da je nedugo nakon izbora Publija Scipiona za zapovjednika armije u Hispaniji, bilo i onih koji su požalili zbog takve odluke i to radi mladosti Publija Scipiona (on je tada imao 24 godine) i činjenica da je njegova familija tada bila u žalosti zbog smrti oca i strica. Publije Scipion se zato ponovo obratio narodu i kako navodi Kasije Dion (i prenosi Zonara u svome ekscerptu) sasamo jednom svojom “opaskom” je osramotio senatore.²⁵⁰ Iako se u sačuvanim tekstovima koji potiču iz djela Kasija Diona ne precizira koja je to bila opaska, vjerojatno je to bila ista ili slična rečenica koja se navodi kod Apijana, i u kojoj se Publije Scipion obraća onima koji su imali podozrenja prema njegovom izboru tako što im nudi da oni preuzmu zapovjedništvo. Iz ovdje obrađivanih podataka iz djela Apijana i

²⁴⁸Ovo zapovjedništvo nad rimsko – italском armijom i bojišnicom u Hispaniji, a koje se dodijelilo Publiju Scipionu, je bilo vrlo specifično u rimskoj republikanskoj politici, jer nije podrazumijevalo da je zapovjednik obnašatelj neke propisane magistrature tj. institucionalizirane dužnosti i funkcije (npr. konzula, pretora, kvestora). Zapovjedništvo Publija Scipiona je bilo ad – hoc dužnost, uvjetovana teškom situacijom na terenu i činjenicom da se jedino on javio da bude zapovjednik. Publije Scipion je tada imao samo 24 godine i obnašao je do tada samo kurulno edilstvo, što je bilo nedovoljno i neuobičajeno za neku visoku magistraturu sa *imperium*. Međutim, pošto se jedino on od svih Rimljana bio odvažio i javio da bude kandidat za novoga zapovjednika (i to u trenutku kada nije obnašao bilo kakvu magistraturu), morao se naći neki način da mu se omogući zapovjedništvo, a da se ne krše običaji i zakoni. Zato je i ovo zapovjedništvo postalo jedan specifikum.

²⁴⁹*App. Hisp.* 18

²⁵⁰O tome v. *Cass. Dio*, fr. knjige XVI (*Zonar.* 9).

Kasija Diona jasno se primjećuje kako je sukob Publija Scipiona sa konzervativcima i tradicionalistima počeo dosta rano. Oni su prema njemu u početku razvijali odium jer je bio nekonvencionalan, nonkonformista i spreman da koristi svoje iznimne sposobnosti kako bi ostvario ono što želi, prenebregavajući ustaljene tradicije, pogotovu kada se nije ustručavao da se i pored svoje mladosti javi za obnašanje bitnih dužnosti.²⁵¹ Uz to se i svojim britkim jezikom zamjerio tome

²⁵¹Publije Scipion, iako i sam porijeklom iz reda najviše nobilske elite, je ustvari već na samome početku svoje karijere djelovao na način koji nije bio baš u skladu sa interesima i tradicijama elitističkog „deep state“ establishmenta koji je u to vrijeme bio najvažniji, najutjecajniji i najmoćniji sloj Republike. To je naravno moralo izazivati i podozrenje konzervativaca i dijela elite, koje će se ne samo povećavati nego i pretvarati u otvoreno političko suparništvo i sukobljavanje, pa i ogorčeno neprijateljstvo, kako budu rasli popularnost i utjecaj Publija Scipiona u rimskom narodu, među Italicima i širom Mediterana. Njegov vojnički, politički i diplomatski genije, pobjede na tri kontinenta u stilu Aleksandra Velikog su sve više postajali smetnja i problem za tradicionaliste i konzervativce. Nijedan Rimljanin prije Publija Scipiona nije izvojevao takve pobjede protiv tadašnjih glavnih sila, i samim tim je on postajao breme na leđima jednog sustava koji nije volio preveliko isticanje pojedinaca, koji nije baš preferirao snažne i sposobne individualitete sa samostalnim i razvijem promišljanjem, slobodom savjesti i slobodom spoznaje i osjećaja odgovornosti na neki svoj način. Na to se samo dalje kalemilo duboko filohelenstvo Publija Scipiona, nesumnjive sposobnosti, osobni nonkonformizam, težnja za novim i boljim, želja za novim znanjima i njihovo inkorporiranje u rimsko – italski svijet, sve stvari i pojave koje nisu bile po volji konzervativaca. Ni unutarpolitička agenda Publija Scipiona se nije sviđala elitističkoj „deep state“, posebice jer je on bio zastupnik i promicatelj politike osnivanja kolonija i naseljavanju veterana i to ne samo u Italiji, nego i van nje, čime je brojno širio svoju potencijalnu glasačku bazu. Publije Scipion je u vanjskoj politici bio promicatelj one politike koja će u historiografiji biti poznata pod nazivom scipionovska vizija ili doktrina, a i ona nije baš bila po volji konzervativcima koji su bili imali različita poimanja kakva bi trebala biti rimska vanjska politika i to u lepezi od izolacionizma sa samo sebičnom brigom o sopstvenim uskim interesima pa do želje za stvaranjem imperije u kojem bi potčinjene zajednice bile na usluzi i raspolaganju Republici. Sva ta djelatnost i politička agenda Publija Scipiona te njegovi nesumnjivi vojni i politički uspjesi, a nadasve vizionarske ideje i njihovo provođenje nisu izazivali samo ljubomoru i zavist kod pojedinih predstavnika elite, nego i strah u njima pred tim „novim“ pojavama a koje je predstavljao Publije Scipion, a koje su po njima mogle da uruše taj habitus njihovog ustaljenog tradicionalnog življenja.

establishmentu kada ih je javno ponizio sa onom svojom sofističkom ponudom “starijim” da od njega preuzmu opasno i riskantno zapovjedništvo u Hispaniji, a koje niko od ovih nije prihvatao. I pjesnik Silije (XVI, 645 - 660) u svojim stihovima prenosi u odgovoru Publija Scipiona na diskusiju Fabija Maksima u vrijeme senatske rasprave vezane za potencijalnu “afričku kampanju”, kako su stariji ljudi da bi bila greška da se njemu dječaku povjeri komanda u Hispaniji. Zanimljivo je da se u jednom stihu Scipionovog odgovora navodi kako “onaj isti prorok zla koji vas upozorava danas je tada govorio o ludoj hrabrosti.” Znači li to da Silije Italik, prenoseći to preko govora Publija Scipiona (koji kao izriče šest godina kasnije), ustvari implicira da je Fabije Maksim Oklijevalo izražavao rezerve prema imenovanju Publija Scipiona za komandanta rimsko – italjskih trupa u Hispaniji, pa i da je možda bio i glavni predstavnik tih “starijih” koji nisu baš pružili podršku izboru Publija Scipiona za hispansku komandu.

A sve navedeno je potrebno promatrati, analizirati i tumačiti u kontekstu koordinatnog sustava vremena, prostora i okolnosti, jer je uspon Publija Scipiona ne samo koincidirao, nego je i uvjetovao u značajnoj mjeri, pretvaranje Republike iz regionalnog hegemonu u svjetsku silu, tj. hegemonu euromediterranskog pojasa. Ta velika i radikalna promjena se desila u jednom, povijesno gledano, kratkom razdoblju od samo 20tak godina. Dok je Publije Kornelije Scipion Afrikanac toga izgleda bio itekako svjestan, bilo je u vladajućoj eliti i onih koji tu promjenu nisu razumijevali, ili je čak nisu primijetili ili su je se podsvjesno i plašili. Jer vladati i upravljati lokalnom silom ili regionalnim hegemonom nije isto što i vladati i upravljati kada ste u poziciji velike sile i glavnoga hegemonu. Stari skoro 3stoljetni republikanski tradicionalni poredak se u novim okolnostima morao suštinski reformirati i prilagoditi kako bi mogao odgovoriti na nove izazove. Ali otpor tim suštinskim reformama je u okvirima elite bio preveliki, i upravo će ono što će se odigravati u narednih pola stoljeća Republike (u vidu geneze zla, ekonomske, društvene, socijalne i vrijednosno – moralne krize) biti uzrokovano i time što elita nije pravilno odgovorila na pitanje potrebitih reformi, nego je lutala u tradicionalizmu i razvijanju sebične samodopadnosti. To će na kraju implodirati u kaosu stranačkih borbi, nereda, kaosa i građanskih ratova koji su obilježili Kasnu Republiku.

Odium prema Publiju Scipionu izražavao je i pjesnik i dramaturg Gnej Nevije²⁵², koji je stihovima nastojao da naruši njegov moralno – vrijednosni kredibilitet (bar za vrijeme adolescencije Publija Scipiona²⁵³), što je možda (po mišljenju Aula Gelija) vodilo tome da historičar Valerije Antias iznese mišljenje²⁵⁴ o karakteru Publija

²⁵²*Gnaeus Naevius*, o njemu v. Budimir – Flašar, 1963:124 – 130; Mesihović, 2015:33 – 34; 364. Po Budimir – Flašar, 1963:124 – 125 : „Kao što je nekad stara atička komedija oštro napadala političare, državnike, umjetnike, pa i same bogove sve do najvišeg, Zevsa, tako je slobodni i slobodoumni Najvije udario na gatare, na bogove i na članove moćnih aristokratskih porodica Metela i Skipiona. Dopao je stoga zatvora 206. godine st. e., gde je pisao drame *Gatar* i *Lav*. Pušten je iz zatvora, i čini se, poslan u progonstvo. Umro je oko 201. godine st. e. u severnoafričkoj Utici. ”

²⁵³*Naev. fr.* 1 – 3.

Izgleda da su politički protivnici Scipiona Afrikanca širili u rimsko – italskoj javnosti priče o tome kako je on u svojoj ranoj mladosti vodio nedostojan život, da je bio mekoputan, lascivan,dekadentan, čak i feminiziran, a sve sa ciljem njegove diskreditacije. Nasuprot ove negativne propagande, stoji jasan Apijanovo (*Hisp.* 18) podatak da je Publije Scipion već sa 24 godine bio poznat kao diskretan, promišljen, napredan. Slični karakterni opisi mladoga Publija Scipiona se nalaze i kod Kasija Diona (fr. knjige XVI, 38) : ἦν καὶ φύσεως ἀρετῇ κράτιστος καὶ παιδείᾳ λογιμώτατος, τὸ τε φρόνημα καὶ τὸ τῆς γνώμης καὶ τὸ τῶν λόγων, (“Imao je divnu urođenu darovitost dopunjenu sa odličnim obrazovanjem i pokazivao je najveću uzvišenost svoga mišljenja.”). Uostalom, nekoliko godina ranije se Publije Scipion kandidirao na izborima za edile, i dobio je povjerenje građana jer je javnost već tada o njemu imala iznimno povoljno i pozitivno mišljenje. Ako je o 24godišnjem Publiju Scipionu ili onome još mlađem iz vremena edilskih izbora vladalo takvo uvriježeno uvjerenje u javnosti Grada, teško je pomisliti da je samo nekoliko godina ranije o njemu vladalo suprotno uvriježeno uvjerenje u javnosti Grada. Ljudi se mogu promijeniti čak i za 180stupnjeva, ali uvjerenja javnosti uvijek sporo prate te osobne promjene i skoro nikada se u potpunosti ne presloji ranije uvjerenje. Posebno je teško promijeniti javna uvjerenja u mediteranskim kulturama.

²⁵⁴Odnosi se na slučaj „zarobljene djevojke“ u hispanском gradu Nova Kartagina. Polibije (X, 19), Livije (XXVI, 50), Frontin (*Str.* II, 11, 5), Valerije Maksim (IV, 3, 1), Silije Italik (XV, 268 - 272), Plutarh (*Mor. Regum et imperatorum apophthegmata*, 196B), Polijen (VIII, 16, 6), Kasije Dion (fr. knjige XVI, 42 i *Zonar.* 9), Aul Gelije (VII, 8, 3), Sekst Aurelije Viktor (49, 8), romejska enciklopedija *Suda* (Πόπλιος, pi, 2054) prenose anegdotu iz vremena neposredno nakon zauzimanja Nove Kartagine (210. god. p. n. e.) po kojoj su vojnici kojima je zapovijedao Publije Scipion naišli na

djevojku izuzetne ljepote, a pošto su znali da je Publije Scipion iznimno sklon djevojkama i ženama, doveli su je i rekli da mu je poklanjaju. Njega je iznenadila i zadivila njena ljepota i rekao je da mu kao običnom vojniku nijedan dar ne bi bio draži, ali kako je on zapovjednik, nema poklona koji bi teže primio. Čini se da je ovakvim odgovorom Publije Scipion htio nagovijesti da mladićima slične stvari u vrijeme odmora i opuštenosti pružaju najprijatnije uživanje i zabavu, ali da su zato u vrijeme kada imaju posla od najveće štete i za tijelo i za dušu onog ko im se predaje. Zato se zahvalio vojnicima, pozvao je djevojčinog oca (po Geliju istaknutog i aristokratskog Hispanca), predao mu „netaknutu“ i nepovrijeđenu kćerku i pozvao ga da je da za ženu kome god od građana želi. Ovakvom samokontrolom i umjerenošću osigurao je sebi veliko poštovanje vojnika. Publije Scipion se inače prije puštanja djevojke, osobno raspitivao o njenoj zemlji i roditeljima. Tako je i saznao da je prelijepa djevojka bila zaručnica i velika ljubav keltiberskog plemenitaša po imenu Alukije/Alikije (*Aluccius/Allucius/Alicius*; Valerije Maksim je u svome podatku pomiješao imena hispanskih poglavica koji se pojavljuju u narativima o hispanskom ratu Publija Scipiona pa vjerenika pogrešno imenuje *Indibilis*), i odmah je poslao po njene roditelje i vjerenika. Po dolasku vjerenika, Publije Scipion mu se obratio sa uvažavanjem i objašnjavanjem da mu je vjerenica tretirana sa poštovanjem i respektom. Tom prilikom mu je obećao da će mu ona biti vraćena, ali da očekuje zauzvrat da on bude prijatelj Rima. Publije Scipion mu je tom smislu rekao sljedeće : *si me virum bonum credis esse quales patrem patruumque meum iam ante hae gentes norant, scias multos nostri similes in civitate Romana esse.* („Ako smatraš da sam ja čestit i častan čovjek, kao što su ovdašnji narodi našli da su bili moj otac i stric, možeš biti uvjeren da ima u rimskoj državi mnogih kao što smo mi“). Na to je dodao da Alukije može biti siguran da su na cijelom svijetu Rimljani narod koga najmanje želiš za neprijatelja i koga najviše želiš za prijatelja. Alukije je na kraju bio presretan razvojem događaja, i zahvalio se Publiju Scipionu. Zatim su pozvani djevojčini roditelji i rođaci. Oni su donijeli veliku količinu zlata kao otkupninu. Kada im je Publije Scipion vratio djevojku bez primanja otkupnine, oni su ga molili da bar to uzme u vidu poklona. Publije Scipion je to prihvatio da bi sve to odmah poklonio kao svadbeni dar Alukiju i njegovoj vjerenici. I ovaj postupak je i ohrabrio i stimulirao lokalne poglavice da i snabdijevaju i vojništvom osnaže malu armiju kojom je zapovijedao Publije Scipion. Sam Alukije je automatski prešao na rimsku stranu, i za nekoliko dana se vratio Publiju Scipionu sa skupljenom jedinicom od 1400 ratnika - konjanika. Po Valeriju Antiasu zarobljena djevojka nije bila vraćena svome ocu, nego ju je zadržao Publije Scipion radi ljubavne rasonode. Po Plutarhu, kada su mu vojnici doveli djevojku Publije Scipion je izjavio : ἡδέως ἂν, ἔφη, ἔλαβον, εἴπερ ἦν ἰδιώτης καὶ μὴ ἄρχων. („Ja bih je primio, sa svim svojim srecem, da sam ja privatni građanin, a ne namjesnik“). Polijen u priči o prelijepoj djevojci i Publiju Scipionu ne spominje njenog vjerenika, ali spominje i kako je Publije Scipion brigu o suprugama i kćerkama istaknutih ljudi povjerio dvojici umjerenih i starijih Rimljana sa naredbom da se se oni o njima brigu na način odgovarajući rangu tih žena.

Kornelija Scipiona koje je bilo suprotno od svih ostalih historičara i pisaca.²⁵⁵

Kada se Publije Scipion iz Hispanije pobjedonosno vratio u Rim,²⁵⁶ na sjednici Senata (koja se održavala u hramu Belone) podnio je detaljan izvještaj o svemu onome što je učinio u Hispaniji. Zanimljivo je da on i pored velikih pobjeda nije dobio pravo na održavanje trijumfa, jer do tada niko ko nije bio obnašatelj magistrature sa *imperium* nije održao trijumfalnu procesiju ulicama Rima. Publije Scipion nije tada u Hispaniji vodio ratnu kampanju ni kao konzul ni kao prokonzul ni kao pretor ni kao proprator. Istine radi, ni sam Publije Scipion nije insistirao sa zahtjevom za trijumfom, pa tada nije ni došlo do sukoba Publija Scipiona sa konzervativcima.²⁵⁷ Moguće je suzdržanost

²⁵⁵Gell. VII, 8, 5 – 6.

²⁵⁶Publije Scipion se u Hispaniji zadržao duže od četiri godine, uz jedno kratku posjetu numidskom kralju Sifaksu u sjevernoj Africi. Period od 210. do 206. god. p. n. e. Publije Scipion je proveo u stalnim sukobima i borbama sa brojnim kartaginskim armijama i domorodačkim zajednicama, diplomatskoj aktivnosti i uređenju odnosa u Hispaniji. Po svome dolasku je zatekao jedno vrlo usko područje na krajnjem sjeveroistoku poluotoka pod rimskom kontrolom, a po svome odlasku ostavio je svojim nasljednicima, u komandi u Hispaniji, istok i jug poluotoka pod čvrstom rimskom vlašću i bez kartaginskih snaga na poluotoku. Od njegovih postignuća na hispanskoj bojišnici vrijedi istaći zauzimanje Nove Kartagine, te pobjede kod Bekule (208. god. p. n. e.) i Ilipe (206. god. p. n. e.).

²⁵⁷Liv. XXVIII, 38: *ob has res gestas magis temptata est triumphi spes quam petita pertinaciter; quia neminem ad eam diem triumphasse qui sine magistratu res gessisset constabat.* („On nije bio bez nade da bi trijumf mogao biti dodijeljen njemu. Ipak, on nije vršio pritisak zahtijevajući /trijumf op. S.M./, jer je prilično shvatao da do njegovog doba niko nije uživao trijumf ko nije držao magistraturu.“)

Val. Max. II, 8, 5: *Quin etiam ius, de quo loquor, sic custoditum est, ut P. Scipioni ob recuperatas Hispanias, M. Marcello ob captas Syracusas triumphus non decerneretur, quod ad eas res gerendas sine ullo erant missi magistratu. probentur nunc cuiuslibet gloriae cupidi, qui ex desertis montibus myoparonumque piraticis rostris laudis inopes laureae ramulos festinabunda manu decerpserunt: Karthaginis imperio abrupta Hispania et Siciliae caput abscisum, Syracusae, triumphalis iungere currus nequiverunt: et quibus viris? Scipioni et Marcello, quorum ipsa nomina instar aeterni*

Publija Scipiona po pitanju održanja svoje trijumfalne procesije objasniti time da on nije želio izazivati bespotrebne svađe i sukobe pred planirano sopstveno kandidiranje za konzula. Iako je on nesumnjivo uživao golemu popularnost među običnim glasačima, ipak mu ne bi sigurno odgovorao sukob sa konzervativnim dijelom elite u predvečerje izbora i za vrijeme izborne kampanje. Njegova suzdržanost je tako bila dobro promišljen potez, gdje je faktički žrtvovao svoj trijumf kako bi se bez većih problema i neslaganja

sunt triumphi. sed clarissimos solidae veraeque virtutis auctores humeris suis salutem patriae gestantes, etsi coronatos intueri senatus cupiebat, iustiori tamen reservandos laureae putavit. („Zapravo, zakon o kojem govorim bio je tako strogo održavan da trijumf nije bio dodijeljen /Publiju op. S.M./ Scipion Afrikancu /Starijem op. S.M./ kada je on povratio dvije provincije Hispanije, ili za Marka Marcela kada je on zauzeo Sirakuzu, jer oni nisu držali nikakvu magistraturu kada su bili poslani da se bore u ovim kampanjama. Tako da treba dobro razmisliti o ljudima koji traže bilo koju vrstu slave, ljudim koji zauzme nenastanjene planinske regione ili ukrasne figure na pramcima piratskih galija, i onda žure da očerupaju lorovove grane /kako bi se napravili trijumfalni vijenci op. S.M./“) što im donosi malo poštovanja. Ali kada onima, koji je oteo Hispaniju od Kartaginskog carstva ili zauzeo Sirakuzu, prijestolnicu Sicilije, nismo mogli da dobijemo trijumfalne kočije spremne za njih. I za koje muškarce smo to odbili. Za Scipiona Afrikanca i Marcela, čija su imena sama dobra kao vječiti trijumf. Bili su poznati po svojim djelima istinske nepokoljebljive hrabrosti, a opstanak naše domovine je ležao na njihovim ramenima. Senat je zaista, naravno želio da vidi ove ljude nagrađene, ali mislilo se da oni moraju čekati pravilnije lorovike.“)

Plut. Pomp. 14: ἐκ τούτου θρίαμβον ἤτει Πομπήϊος, ἀντέλεγε δὲ Σύλλας. ὑπάτω γὰρ ἡ στρατηγῶ μόνον, ἄλλω δὲ οὐδενὶ δίδωσιν ὁ νόμος, διὸ καὶ Σκηπίων ὁ πρῶτος ἀπὸ μειζόνων καὶ κρειττόνων ἀγώνων ἐν Ἰβηρίᾳ Καρχηδονίων κρατήσας οὐκ ἤτησε θρίαμβον ὑπάτος γὰρ οὐκ ἦν οὐδὲ στρατηγός. („Poslije toga tražio je Pompej trijumf, ali se Sula protivio. Jer zakon ga dopušta samo konzulu ili pretoru, a nikome drugome. Zato i prvi Scipion /Afrikanac Stariji op. S.M./, pošto je pobijedio Kartaginjane u Hispaniji nakon većih i težih bojeva /u odnosu na one koje je vodio Pompej op. S.M./, nije zatražio trijumf, nije, naime, bio ni konzul ni pretor.“)

Amm. Marc. XXXV, 9, 10: unde Publio Scipioni ob recuperatas Hispanias („Stoga su odbijeni trijumfi Publiju Scipionu zbog povraćaja Hispanije.“)

Vidjeti još i *Cass. Dio*, fr. knjige XVII, 56.

domogao konzulat. Pošto on nije ranije obnašao ni kvestorsku ni pretorsku funkciju, nego je direktno pretendirao na konzulsku čast i dužnost, nesumnjivo je težio da izaziva što manje prijepora i među elitom i među široj javnosti.

Izborna kampanja i sami izbori su bili tek puka formalnost, imajući u vidu koliko je popularnost među građanstvom uživao Publije Scipion. O tome Livije (XXVIII, 38) navodi sljedeće: *comitia inde creandis consulibus habuit L. Veturius Philo, centuriaeque omnes ingenti favore P. Cornelium Scipionem consulem dixerunt; collega additur ei P. Licinius Crassus pontifex maximus. ceterum comitia maiore quam ulla per id bellum celebrata frequentia proditum memoriae est. convenerant undique non suffragandi modo, sed etiam spectandi causa P. Scipionis, concurrebantque et domum frequentes et in Capitolium ad immolantem eum, cum centum bubus votis in Hispania Iovi sacrificaret; spondebantque animis, sicut C. Lutatius superius bellum Punicum finisset, ita id quod instaret P. Cornelium finitum, atque uti Hispania omni Poenos expulisset, sic Italia pulsura esse* („Lucije Veturije Filo je sada nastavio sa održavanjem izbora za konzule /za 205. god. p. n. e. op. S.M./ i sve centurije²⁵⁸ su glasale usred velikoga entuzijazma za /Publija Kornelija op. S.M./ Scipiona²⁵⁹. Publije Licinije Kras²⁶⁰, vrhovni svećenik/*pontifex maximus*, je bio izabran za njegovog kolegu konzula op S.M./.

Zabilježeno je da je veći broj glasača uzeo učešća u ovim izborima,

²⁵⁸Za izbore viših magistrata (cenzori, konzuli, pretori) su bile nadležne centurijatske komicije. Svaka centurijatska komicija je bila neka vrsta izborne jedinice.

²⁵⁹Ovo bi ukazivalo da je Publije Scipion na izborima pobijedio sa ubjedljivom većinom glasova, i u generalnom smislu (tj. općem broju glasova) i u osvojenim centurijama – izbornim jedinicama. Izgleda da je Publije Scipion ostvario pobjedu u svim izbornim jedinicama – centurijatskim komicijama.

²⁶⁰*Publius Licinius Crassus*, konzul za 205. god. p. n. e.

nego u bilo kojim drugim /izborima op. S.M./ za vrijeme rata. Oni /glasaci op. S.M./ su došli iz svih krajeva, ne samo da daju svoje glasove, nego također da vide /Publija Kornelija op. S.M./ Scipiona. Oni su se u masama skupljali oko njegove kuće, i na Kapitolu kada je on žrtvovao hekatomb²⁶¹ koji je on /Publije Kornelije Scipion op. S.M./ u Hispaniji zavjetovao Jupiteru. Uvjeravali su se međusobno da kao što je Gaj Lutacije²⁶² doveo I. punski rat do kraja, tako bi i Scipion završio ovaj rat, i kao što je istjerao Kartaginjane iz Hispanije, tako će ih istjerati i iz Italije.“)

Za vrijeme svoga prvoga konzulata (205. god. p. n. e.) Publije Kornelije Scipion je došao u direktni konflikt sa konzervativnim dijelom establishmenta i to po pitanju raspodjele provincija i mandata. U javnosti se javila ideja da Afrika postane mandatna provincija i da se kao takva, i to bez ždrijebanja, dodijeli Publiju Scipionu kao njegovo prokonzulstvo.²⁶³ Vjerojatno je ovo bila ideja i namjera

²⁶¹Hekatomb (ἑκατόμῃον) je bilo žrtvovanje bogovima 100 goveda.

²⁶²*Caius Lutatius Catulus*, konzul za 242. god. p. n. e.

²⁶³Apijan (*Hisp.* 28) navodi da je Lucije, po povratku iz Rima u Hispaniju, svome bratu Publiju Scipionu prenio da Rimljani razmišljaju da ga pošalju kao zapovjednika u Afriku. Apijan govori i da je Publije Scipion već neko vrijeme snažno želio da bude zapovjednik invazije armije na sjevernoafričku obalu i nadao se da bi se stvari mogle odvijati u tome pravcu. Dok je druga Apijanova konstatacija da je Publije Scipion i prije konačne pobjede na hispanskom frontu razmišljao o tome da kao zapovjednik invazije pokrene borbene operacije na afričkom tlu (što dokazuje i njegova diplomatska aktivnost na dvoru Sifaksa, kralja zapadnumidskih Masesili/*Masaesyli*), prva konstatacija da o tome razmišljaju Rimljani (dok još traju borbe u Hispaniji i dok je Hanibal sa snažnom armijom još uvijek na jugu Italije) je prilično dubiozna. Možda je bilo nekoga govora o tome u neoficijelnoj javnosti i među ljudima u neobaveznim razgovorima, ali u oficijelnim krugovima i u okvirima oficijelnih sastanaka i sjednica se to izgleda tada nije pominjalo kao neka realnija mogućnosti. Drugi istaknuti Numidan za vrijeme II. punskog rata je bio Masinisa, princ istočnumidskih Mesulijanaca/*Masilija/Massylii*. Publije Scipion je dok je boravio u Hispaniji pregovarao i sa Masinisom, kako bi ovaj prešao sa kartaginske na rimsku stranu. I u fragmentu XVII. knjige djela (53) Kasija Diona se kaže da je Afrika bila cilj Publija Scipiona.

samoga Publija Scipiona, koji je “ovu bubicu ubacio narodu u uši”.²⁶⁴

²⁶⁴Plutarh u životopisu Fabija Maksima (25) upravo govori da je Publije Scipion po povratku iz Hispanije poticao narod za “afričku ekspediciju”. Slično stajalište ima i Apijan (*Hann.* 55).

Publije Scipion je, inače i karakterno bio osoba koja je pokazivala značajnu inicijativu sa visokom dozom samopoštovanja, samouvjerenosti i samopouzdanja. A sve je to bilo praćeno sa njegovom promišljenosti, proniciljivosti, rješenosti, govorničkom jasnoćom, iskrenosti, odlučnošću, hrabrosti, smjelosti, principijelnosti, odličnom obrazovanosti, govorničkim sposobnostima, urođenom inteligencijom i urođenim talentom. Bio je odličan strateg i taktičar koji je znao procijeniti stanje na terenu. Publije Scipion je bio i umješan u spinovanju, kao npr. kada je uspješno pred svojim vojnicima i mornarima zamaskirao stvarne razloge dolaska izaslanika Sifaksa, jednoga od tadašnjih numidskih kraljeva. *Liv.* XXIX, 24. Sve to skupa bilo je nesumnjivo *conditio sine qua non* njegovih uspjeha na vojno – političkom teatru tadašnjeg mediteranskog svijeta. Po Kasiju Dionu (fr. knjige XVI, 38), Publije Scipion je izgledao kao čovjek za uzvišenu svrhu i uzvišena postignuća, i to ne poradi taštog hvalisanja, nego uslijed postojane odlučnosti. Visoki nivo samopouzdanja Publija Scipiona potvrđuju dva primjera sa samoga početka njegove karijere : 1. Kada se kao vrlo mlad samokandidirao za preuzimanje zapovjedništva u Hispaniji, koje tada u tim teškim okolnostima (nakon poraza rimsko – italških armija koje su tamo predvodili njegov otac i stric i njihovih smrti) niko nije želio preuzeti. 2. Kada je odmah po dolasku u Hispaniju i preuzimanju rimsko – italške armije tamo stacionirane, predložio i izveo uspješan napad na Novu Kartaginu, glavni grad feničanske i kartaginske Iberije. Uz urođene doze samopouzdanja, samouvjerenosti i samosvjesti vremenom su se nadogradile i doze koje su proizlazile iz činjenice da je Publije Scipion bio popularan u masama koje je znao i jednostavno kontrolirati i usmjeravati, i to ne samo zahvaljujući svojim osobnim kvalitetama nego posebno vještinom u njihovom jasnom prikazivanju narodu. Ovu vještinu je razvio još u svojoj ranoj mladosti. Pored ove doza popularnosti u javnosti, na snagu aure oko Publija Scipiona utjecale su i one doze koje su proizlazile iz priča o metafizičkom značenju Publija Scipiona koje su se širile (moguće i uz znanje, pa i protežiranje i širenje samoga Publija Scipiona i njegovih suradnika, pristalica i simpatizera) u tadašnjoj javnosti (o njegovom rođenju na način drevnih mitova, o navodnom božanskom porijeklu slično Aleksandru Velikom, o navodnoj stalnoj komunikaciji sa metafizičkim svijetom, o tome da je bio vođen božanskim vizijama i božanskim inspiracijama, o njegovoj predodređenosti, o njegovoj milosti kod bogova, o tome da je imao proricateljske sposobnosti, i sl.). Da je i sam Publije Scipion aktivno i dosta umješno učestvovao u oblikovanju te metafizičke aure oko svoje ličnosti govori i sljedeća rečenica iz Livijevog djela: *Ad hoc iam inde ab initio praeparans animos, ex quo togam virilem sumpsit, nullo die prius ulla publicam privatamque rem egit, quam in Capitolium iret ingressusque aedem consideret et plerumque solus in secreto*

On se sam tada obraćao narodu govoreći da on nije postao konzul kako bi samo vodio II. punski rat²⁶⁵, nego kako bi ga završio i da je

ibi tempus tereret. („On je nastojao da se stvori utisak u umovima ljudi od samoga početka, od dana kada je obukao togu *virilis* / rimska ceremonija koja označava ulazak u punoljetstvo op. S.M./ da on nikada nije preduzimao bilo koji važan posao, bilo javni ili privatni, da nije prvo otišao na Kapitol, gdje bi on sjedio neko vrijeme u hramu u privatnosti i tišini.“) Ovakvim činom i širenjem ovakve poruke Publije Scipion je želio da u javnosti stvori impresiju kako sve njegove odluke imaju božansku sankciju, odnosno da su rezultat konsultiranja sa tim metafizičkim svijetom. On je nesumnjivo dobro shvatao impulse masa, koje su kroz povijest uvijek bile više sklone vjerovanju u tzv. „snagu“ metafizičkog nego racionalističkim objašnjenjima i promišljanjima. Kao ambiciozni političar se znao tako oslanjati i na vješto manipuliranje sa religijskim i kulturnim osjećanjima i uvjeravanjima masa. Same mase se češće oslanjaju na religijska osjećanja, nego na racionalno razmišljanje i tumačenje, iz sasvim jednoga prozaičnog razloga jer je to lakše i jednostavnije i manje zamara i manje izaziva stresa, nedoumica i dvojbi.

²⁶⁵O II. punskom ratu v. *CIL* XI, 1828 (p 1274) = *CIL* I, p 193 = D 56 = *InscrIt*-13-3, 80 = AE 2003, +267 = AE 2011, +361 = EDCS-ID: EDCS 22000181 = EDR157149 iz Arezzo / *Arretium* / *Adretium*; *CIL* VI, 284 (p 3004, 3756) = *CIL* I, 00607 (p 918) = D 11 = *ILLRP* 118 (p 319) = AE 1991, 211a = EDCS-ID: EDCS 17200376 = EDR115679 = EDR115585 iz Rima; *CIL* VI, 1281 (p 3134, 3799, 4669) = *CIL* I, 608 (p 918) = *ILLRP* 295 = D 00012 = EDCS-ID: EDCS 17800187 = EDR109032 iz Rima; *CIL* VI, 474 (p 3005, 3757) = *CIL* VI, 30774 = *CIL* I, 609 (p 918) = D 13 = D 3139 = *ILMN* 1, 12 = *ILLRP* 218 (p 323) = EDCS-ID: EDCS 17300626 = EDR140496 iz Rima; *Sosyl. fr.* 1 (Jacoby FGrH 176. Sosil iz Lakedemona je bio helenski historičar koji se nalazio u pratnji Hanibala u toku II. punskog rata i autor je „Djela Hanibalova“ u sedam tomova. Od ovoga vrijednog djela su ostala sačuvani sami rijetki fragmenti. Moguće je da je Sosil bio značajno vrelo i za Polibijev opis Hanibala i njegovih djelatnosti i poduhvata); *Enn. fr. Ann.* 258 – 270; 274 – 299; 307 – 315; 324; 360 – 362; 441 – 447; *Enn. fr. Scipio*, p394 – p399; *fr. Cat. Mai. Orig.* III, 1; IV, 9; 13 – 14; *Polyb.* II, 24; III, 1 – XV, 19; XVII, 23; XXXVI, 16; *Lucil.* 952 – 952; *Cic. Phil.* 5, 27; 6, 6; *Cic. Div.* I, 48 – 49; 77; II, 21; 67; 71; 77; *Cic. de Nat. Deor.* II, 8; *Cic. Off.* I, 40; III, 47; 113 – 115; *Cic. de Leg. Agr.* I, 20; II, 88; 90; 95; *Cic. Tusc.* I, 89; *Cic. Brut.* 12; *Cic. Sen.* 10 – 12; 32; 45; *Cic. Verr.* II, 2, 4; 50; 4, 115 – 116; 120–123; 130–131; 150; *Cic. de Re Pub.* I, 21; V, 10; *Cic. de Fin.* V, 50; *Cic. de Orat.* II, 273; *Cic. Brut.* 60; 72; *Cic. Balb.* 34; 39; *Cic. Har. Resp.* 27; *Cic. Rhet. Her.* III, 2; *Cic. Sest.* 142; *Sall. Jug.* 5; 14; *Sall. Hist.* IV, 25; 67, 6; *Diod. I.* 34, 2; V, 37, 3 – 4; fr. knjige XXV, 15 – fr. knjige XXVII; fr. knjige XXIX, 19; fr. knjige XXXII, 16; fr. knjige XXXIV, 33; fr. knjige XXXVII, 1, 4; *Nep. Hann.* 3 – 7; *Cat.* 1; Verg. *Aeneid.* VI, 845 – 846; X, 11 – 15; *Hor. Od.* IV, 4, 37 – 72; *Liv.* XXI, 5 – XXX, 45; XXXI, 1;

7; 11 - 13; 31; 46; XXXII, 2; 21; XXXIV, 1; 4 - 6; 8; 13; 44; 50; XXXV, 10; XXXVI, 36; XXXVII, 25; 53; XXXVIII, 43; 45; 51 - 53; XXXIX, 37; XL, 17; XLII, 23; XLV, 7; 14; 36; *Vitr.* X, 16, 9 - 10; *Fast. Cap.* p60; p62; *CIL add.8Apr4*; = *InscrIt* 13-02, 17 = EE-9, 740 = Gordon 36 = AE 1898, 14 = AE 1922, 96 = AE 1953, +236 = AE 1993, +144 = AE 2002, +181 = AE 2007, 312 = EDCS-ID: EDCS 38000281 = EDR105435 iz Palestrina / *Praeneste*; *Ovid. Fast.* IV, 249 - 347; VI, 625 - 626; 763 - 770; *Strab.* IV, 6, 12; V, 1, 11; 2, 9; 4, 6; 10; 13; VI, 1, 5; 3, 1; VIII, 4, 8; 7, 5; XII, 5, 3; *Frontin. Str.* I, 1, 3; 9; 2, 1; 9; 3, 3; 5; 8; 5, 12; 28; 6, 4-5; 7, 2; 8, 2; 6; 10-11, 4; 19; 12, 1; II, 1, 1; 2, 7; 25; 3, 1; 7 - 9; 16; 4, 8; 5, 3; 13; 21 - 22; 24; 27; 29; 6, 2; 4; 7, 4; 7; 9, 2; 10, 2; 11, 1; 5; III, 2, 3; 3, 2; 6; 4, 1; 6, 1; 5; 7, 24; 9, 1 - 2; 10, 4; 13, 2; 14, 2; 15, 3; 16, 1; 4; 17, 3; 18, 1-2; IV, 1, 4; 25; 44; 3, 18; 20; 5, 5 - 7; 14; 6, 1; 7, 9; 12; 15; 22; 25 - 26; 29; 38 - 39; *Vell.* I, 7, 4; 9, 3; 15, 1; II, 38, 4; *Pomp. Mela* II, 116; *Val. Max.* I, 1, 15; 21; *ext.* 1; 6, 2; 5 - 6; 8 - 9; 7, *ext.* 1; II, 3, 3; 7, 15; 8, 4 - 5; 9, 8; III, 2, 11; *ext.* 1; 20; 3, *ext.* 5; 4, 4; 6, 1; 7, 1; 4; *ext.* 6; 10; 8, 1-2; *ext.* 1; IV, 1, 5; 7; 9; 2, 2; 3, 1; 5, 2; 8, 1; 2; 8, *ext.* 1; V, 1, 3 - 4; *ext.* 6; 6 - 7; 2, 1; 3-4; 6, 4; 7 - 8; VI, 4, 1; 6, 4; *ext.* 1 - 2; 9, 3; 7; *ext.* 7; VII, 2, 3; 6; 2, *ext.* 16; 3, 3; *ext.* 8; 4, 4; *ext.* 2; 5, 2; 6, 1 - 3; VIII, 7, *ext.* 7; 13, 1; 3; 15, 1; IX, 1, *ext.* 1; 3; 2, *ext.* 2; 3, 1; 5, *ext.* 3; 6, *ext.* 2; 8, *ext.* 1; 11, *ext.* 1; 12, 2; *Sen. Mai. Contro.* V, 7; IX, 4, 5; *Sen. Ben.* II, 7, 1; III, 33; *Sen. Dial.* III, 11, 5 - 6; IV, 5, 4; 31, 4; X, 17, 6; *Sen. Ep.* 51, 5; 7; *Lucan. Phar.* IV, 658 - 660; *Petron. Sat.* 141; *Plin. NH, prae*, 30; II, 200; 241; III, 21; 103; VII, 35; 92; 104 - 105; 120; 125; 156; 180; VIII, 118; 222; X, 41; XI, 189; XVI, 192; 216; XVII, 7; XXII, 10; XXXIII, 20; 45; 47; 51; 96 - 97; XXXIV, 40; XXXV, 14; *Silius*, I - XVII; *Quint.* I, 10, 48; II, 17, 19; III, 8, 17; 37; VIII, 2, 11; *Iuv.* VII, 163 - 164; X, 151 - 158; *Tac. Ann.* II, 59; III, 33 - 34; *Plut. Fab.*; *Plut. Com. Peric.* - *Fab.*; *Plut. Aemil.* 2; *Plut. Pel.* 2; *Plut. Marc.* 1; 9 - 30; *Plut. Com. Pelop.* - *Marc.*; *Plut. Cat. Mai.* 1 - 3; 26; *Plut. Flam.* 1; 13; 21; *Plut. Arat.* 51; *Plut. Pomp.* 14; *Plut. Ages.* 15; *Plut. Mor. Regum et imperatorum apophthegmata*, 195 C - 196 E; *Plut. Mor. Mulierum virtutes*, 246C; *Plut. De fortuna Romanorum* 324B; *Paus.* IV, 29, 1 - 5; 32, 2; VII, 7, 7; *Suet. Tib.* 2; *Fronto, Ep.* II, 28; *Flor.* I, XXII, (2, 6); I, XXIII, (2, 7), 4 - 7; XXXIII (2, 17); *App. Hann.* 1 - 61; *Hisp.* 1 - 38; *Pun.* 6 - 66; 134; *Sic.* 5 - 7; *App. Bell. civ.* I, 112; *App. Mac.* 1; 3; *App. Sic.* 5 - 7; *App. Ill.* 8; *App. Syr.* 10; *Lucian, Dia. Mort.* XII; *Lucian, Hipp.* 2; *Galen*, I, 657; *Ampel.* XVIII; XXXVI - XXXVII; XLVI; *Cass. Dio* fr. knjige XIII; fr. knjige XIV; fr. knjige XV, fr. knjige XVI; fr. knjige XVII; *Polyaen*, VI, 38; VII, 50, 1; VIII, 11, 1; 14, 1 - 3; 16, 1; 6 - 8; 21, 1; *Min. Fel. Oct.* VII, 3; *Herodian* I, 11; *Iust.* XXXVIII, 6; XXIX, *Prol.*; 4; XLIV, 5; *Gell.* II, 6; 19; III, 7; 15; IV, 18, 3; V, 6, 10; 17; VI, 1, 7-11; 18; VII, 5, 1; 8, 3; X, 3; 19; 24; *SHA, Marc. Aurel. Anton.* 21, 6; *Arnob.* II, 73; VII, 49; *Fest.* VII, 1; *Sex. Aur. Vic. Vir Ill.* 42, 2; 5 - 6; 43; 45, 3 - 8; 46, 1 - 3; 47, 1; 48, 1 - 5; 49, 4 - 11; 50, 2; *Julian, Or.* I, 29C; V, 159C-161B; *Amm. Marc.* XIV, 1, 7; XV, 10, 10 - 11; XVIII, 5, 6; XXII, 9, 5; XXV, 1, 15; 3, 13; 9, 10; XXVIII, 4, 23; XXIX, 5, 32; XXXI, 13, 7; *Eutrop.* III, 7 - 23; *Macrob. Sat.* I, 11, 26; 31; 16, 26; 17, 28 - 29; VI, 7, 10; *Hieron. Chron.* 1777; 1802; 1804; 1805; 1808; 1813; *Augustin. de Civ. Dei*, I, 6; 30; II, 5; III, 12; 14; 19 - 22; IV, 29; X, 16;

jedini način da se to učini jeste da sa armijom izvrši invaziju u sjevernoj Africi.²⁶⁶ Ta njegova ideja i namjera je naišla u običnom narodu na zainteresirano prihvatanje, ali sa Senatom je stvar stajala uneliko drugačije. Zato je Publije Scipion javno izjavio da će u slučaju senatskog suprotstavljanja ovoj ideji, on svoj prijedlog o dodjeljivanju Afrike kao mandatne provincije provući i zakonski sankcionirati preko komicija, ne obazirući se uopće na stajalište Senata. Strogo zakonski gledano, Publije Scipion je to mogao uraditi, jer tada više nije trebalo ni dopuštenje ni autorizacija Senata kako bi narod preko svojih komicija i skupštine glasanjem usvojio određeni zakon. Međutim, potpuno zanemarivanje stajališta Senata, pogotovu u to vrijeme kada je još trajao II. punski rat i Hanibal sa svojom armijom boravio na jugu Italije, nije baš bilo u skladu sa uobičajenim normama ponašanja u visokoj politici Republike. Senatori, posebice lideri Senata i to oni sa konzervativnijim i tradicionalističkim sklonostima i stavovima, su bili nezadovoljni sa razvojem situacije vezane za

Chron Pasc 432'A; *; 433B; *Oros.* IV, 14 – 20; V, 5, 7 – 11; *Malal.* 209 – 211; *Zonar.* 8 – 14; *Memn. (Excer. Phot.)*, XVIII; Romejska enciklopedija *Suda*, Ἀννίβας; Ἰερώνυμος; Ἀνυστικωτέρα; Φλάκκος; Αἰδοῖ εἰκὼν; Ἀνεπισήμαντον; Ἀννίβας; Dodge, 1891; Lazenby, 1978; Bagnall, 1990; Rich, 1996; Hoyos, 1998; Isto, 2003; Isto, 2011; Isto, 2015; Goldsworthy, 2000; Isto, 2006; Daly, 2002; Mahaney, 2008; Fronda, 2010; Mesihović, 2015:353-376; Bellón-Rueda-Lechuga-Moreno, 2016.

²⁶⁶Publije Scipion je još za vrijeme ratne kampanje koju je vodio u Hispaniji imao u vidu prenošenje borbenih operacija na afričko tlo, i to još dok je Hanibal sa svojom armijom u Italiji. To dokazuje i njegova diplomatska aktivnost prema jednom od numidskih poglavara Sifaksu, odnosno i oficijelna posjeta Publija Scipiona dvoru Sifaksa u sjevernoj Africi (*Liv.* XXVIII, 17 – 18).

Ovo ukazuje da je Publije Scipion dugoročno i strateški planirao dešavanja, i da se kod njega ništa nije dešavalo slučajno, afektivno ili kapriciozno. On je nesumnjivo rano shvatio da je najbolji način ratovanja sa Kartaginom, fokusiranje na njene ibernske posjede, a nakon njihovog zaposjedanja i prebacivanje trupa u sjevernu Afriku, umjesto višegodišnjeg iscrpljivanja u borbama sa Hanibalovom armijom u južnoj Italiji.

eventualno određivanje Afrike kao mandatne provincije i njene dodjele Publiju Scipionu kao prokonzulstvo. Postojao je u okvirima tadašnjeg establishmenta i posebno među starijim senatorima jedan nesumnjivi animozitet i prema tome da se uopće izvrši invazija u sjevernu Afriku, ali i prema tome da je prevodi Publije Kornelije Scipion. Razlozi za tako nešto su se kretali u rasponu od toga da se to smatralo rizičnom operacijom, preko toga da se treba prvo obračunati sa Hanibalovom armijom u Italiji pa do zaziranja od činjenice da Publije Scipion postaje sve popularniji i politički moćniji i utjecajniji. Formalno glavni argument onih “vodećih ljudi” koji su zazirali od ideje da se Afrika dodijeli kao provincija Publiju Scipionu bio je da nije baš najbolje slati armiju u Afriku dok još jedan dio južne Italije kontrolira Hanibal sa svojim trupama, i dok drugi kartaginski vojskovođa Mago boravi u Liguriji i Cisalpinskoj Galiji gdje priprema novu armiju. Po njima je trebalo prvo osloboditi Italiju od opasnosti, pa se tek onda uputiti ka sjevernoj Africi.²⁶⁷ Dok su ovo bili stavovi

²⁶⁷Zanimljivo je da su protuargumenti onih koji su zastupali ideju o Africi kao provinciji koja bi se dodijelila Publiju Scipionu bili da bi upravo jedna takva operacija koja bi se odvijala u blizini same Kartagine dovela do toga da se iz Italije opozove Hanibal sa svojim vojnicima. Njihova teza se zasnivala na aksiomu da su Kartaginjani bili ohrabrivani da napadaju i borave sa svojim armijama u Italiji jer ih niko nije vojnički ozbiljnije i opasnije uznemiravao na afričkom tlu. Po Apijan (Pun. 6), upravo je Publije Scipion tražio da on bude poslan sa armijom u Afriku u cilju da se odvuče Hanibal iz Italije i usput nanese odmazda Kartaginjanima u njihovu sopstvenu zemlju.

Da se protivljenje konzervativnog dijela establishmenta i Publiju Scipionu i „afričkoj ekspediciji“ duboko usjeklo u kolektivnu memoriju rimskog svijeta dokazuje i činjenica da je pjesnik Silije (XVI, 600 - 700) smatrao shodnim da u svoje stihove pretoči i ova dešavanja. I Po Siliju, argumenti protivnika „afričke kampanje“ Publija Scipiona, u prvom redu Fabije Maksim, su bili da Italiju ne treba napuštati dok je Hanibal sa svojim trupama još u njoj, da je to riskantna operacija. I po Silijevim stihovima, odgovor Publija Scipiona na diskusiju Fabija Maksima je bio žestok i odlučan i bez ikakvog ublažavanja. Sadržaj Silijevih stihova je kompatibilan sa tekstom Livija, pa je moguće da je Silije koristio i Livija za koncipiranje svoga epa ili izvor/izvori koje je koristio i Livije.

koji su javno izricani i korišteni kao argumentacija zašto se protive invaziji na sjevernu Afriku, postojali su i oni pravi, suštinski razlozi ovoga protivljenja dijela establishmenta koji su bili tajni i prikriveni za javnosti.²⁶⁸ Činjenica je da je Publije Scipion već tada od strane konzervativnog establishmenta profiliran i percepiran kao mlada uzdanica i nositelj novih ideja, sa helenofilskim sklonostima, liberalnijim stavovima po mnogim pitanjima i kao onaj kojega nisu suzdržavali obziri tradicije i ustaljenih običaja. Radi svega toga, konzervativci su gajili neskrivene antipatije prema ovome mladiću koji se rano veoma isticao i na vojnom i na političkom planu, a koji je uz to i veoma ambiciozan sa preciznom političkom agendom koja nesumnjivo nije bila po volji konzervativnog dijela establishmenta.²⁶⁹ Međutim, zbog činjenice da je Publije Scipion među običnim narodom bio vrlo popularan, a i da je sama ta ideja naišla na prijemčivost u javnosti, većina njih, kako ne bi stekli negativni oreol među građanstvom, se suzdržavala da javno iznese svoje protivno mišljenje. Zato je od starijeg i vrlo utjecajnog i iskusnog senatora Fabija Maksima Oklijevala²⁷⁰, zatraženo mišljenje i stav po ovome

²⁶⁸U kontekstu razmatranja ove tematike sa pravom se može postaviti pitanje da li bi se taj konzervativni dio nobiliteta i establishmenta suprotstavljao ideji o invaziji na sjevernu Afriku sa ovako žestokim protivljenjem i ovakvom i javnom i clandestine argumentacijom da kojim slučajem ova „afrička provincije“ ne bi bila predviđena Publiju Scipionu nego nekome sasvim drugom.

²⁶⁹Ova clandestine argumentacija koja je cirkulirala samo među vodećim ljudima konzervativnog dijela establishmenta je bila i znatno snažnija i bitnija u odnosu na onu javnu argumentaciju u protivljenju dodjeljivanja „afričkog mandata“ Publiju Scipionu. Nejasno je da li je nje tada bio svjestan, bar u nekim dijelovima, i sam Publije Scipion. Možda je on nešto uspijevao dokučiti o stvarnim namjerama konzervativaca, bilo svojom pronicljivošću, bilo da je dobijao konkretne informacije iz najrazličitijih izvora.

²⁷⁰*Quintus Fabius Maximus Verrucosus Cunctator* (živio cc. 280. – 203. god. p. n. e.; konzul za 233., 228., 215., 214., i 209. god. p. n. e.; diktator u 221. i 217. god. p. n. e.). O njemu v. Smith W., 1849:II, 993 – 994; PWRE, 1909, VI. 2, col. 1814 – 1930.

pitanju. Za razliku od svojih kolega senatora koji su izražavali sumnje pa i protivljenje “afričkoj provinciji”, Fabije Maksim po ovom pitanju nije odbio da govori. On je na sjednici Senata (na kojoj je prisustvovao i konzul Publije Scipion) održao jedan dugački govor protiv same ideje o invaziji na sjevernu Afriku, ali se i vrlo kritički odnosio prema samome Publiju Scipionu, koga je u jednom trenutku čak indirektno poistovjetio sa Alkibijadom koji je Atenjanima predložio zlosretnu sicilsku ekspediciju za vrijeme Peloponeskog rata.²⁷¹ Naravno, Publije Scipion, koji je inače bio vrlo oštar, otvoren i precizan u svome govorništvu, nije mu “ostao dužan” kada mu je odmah zatim odgovorio u svome stilu, bez ikakve “zadržke na jeziku” ili ućtivog suzdržavanja. Ipak je i ova situacija smirena na tadašnji uobičajeni rimski način, dogovorom i postizanjem kompromisa sa kojima bi svi

²⁷¹Plutarh u životopisu Fabija Maksima navodi da je ovaj protiv „afričke ekspedicije“ govorio ne samo u Senatu, nego i pred narodom, na kontionama ili nekim drugim zborovima, uglavnom šireći strah među običnim ljudima. Upornost Fabija Maksima da se ne dozvoli Publiju Scipionu zapovjedništvo nad „afričkom ekspedicijom“, ogleda se i u podatku da je on pokušao, istina neuspješno, nagovoriti Licinija Krasa da ne prepušta zapovjedništvo nad vojskom Publiju Scipionu i da mu ne popušta, nego da sam, ako bude ta politika prihvaćena, prijeđe u sjevernu Afriku kao vojskovođa “afričke ekspedicije”.

Naravno, moguće da nisu samo ljubomora i sujeta uticali na Fabija Maksima da se suprotstavlja ideji o “afričkoj ekspediciji” koju bi vodio Publije Scipion. Nije nemoguće pomisliti da je ovaj oprezni političar i vojskovođa ipak imao bojazni kako bi se situacija na južnoitalijanskom frontu odvijala ako bi se značajan dio trupa poslao u jednu neizvjesnu invaziju u sjevernu Afriku i tamo otvorio drugi front. On je izgleda nastojao da u Italiji zadrži dovoljno trupa koje bi se efektivno mogle suprotstavljati Hanibalovoj armiji, ako propadne iskrcavanje u sjevernu Afriku i tamo se izgube značajni borbeni resursi. Kao da je Fabije Maksim imao iste ili slične dileme i bojazni kao i Winston Churchill kada se suočavao sa neminovnim otvaranjem drugoga fronta na zapadu. I Fabije Maksim je izgleda više želio da štedi borbene efektivne i ubada neprijatelja nego da mu zada glavni udarac. Uostalom kao što je Fabije Maksim uvijek imao pred očima kansku katastrofu, tako je i Churchill imao traumatično iskustvo zbog dardanelske katastrofe 1915. god., pa i odatle njihove bojazni vezane za provođenje glavnog, masovnog i direktnog udara na neprijatelja.

ili bar većina bila više ili manje zadovoljna. Tako je i Senat donio dekret po kojem se jednom konzulu dodjeljuje kao provincija Sicilija sa 30 ratnih brodova i dozvola da može sa trupama otploviti ka sjevernoj Africi ako bi taj poduhvat bio u interesu Republike. Drugi konzul je kao provinciju, tj. mandat dobio Brutij (u južnoj Italiji) i vođenje ratnih operacija protiv Hanibala. Pošto je Scipionov kolega – konzul Publije Licinije Kras²⁷² bio vrhovni svećenik (*pontifex maximus*) i radi propisanih svetih, religijskih i kultnih dužnosti i obaveza se nije mogao udaljavati iz Italije,²⁷³ logično je bilo očekivati da se uopće ne održi ždrijeb za provincije²⁷⁴ i da Publije Kornelije Scipion dobije provinciju Siciliju sa dozvolom za eventualnu invaziju u sjevernu Afriku koju bi izveo kao *privatus cum imperio*, odnosno sa još jednim vidom specifičnog zapovjedništva. Kao neku vrstu kontrole Publiju Scipionu je kao kvestor dodijeljen Marko Porcije Katon Stariji,²⁷⁵ već tada poznati sljedbenik Fabija Maksima Kunktatora i

²⁷²*Publius Licinius Crassus Dives Pontifex Maximus*, vrhovni svećenik od 213. ili 212. god. p. n. e. pa do svoje smrti 183. god. p. n. e.

²⁷³*Diod.* fr. knjige XXVII, 2; *Liv.* XXVIII, 38; *Plut. Fab.* 25; *Cass. Dio*, fr. knjige XVII, 52.

Vrhovni svećenik je morao biti glavni nadzornik nad svim glavnim državnim religijskim i obrednim svečanostima i obavezama u Gradu, pa zato nije mogao napuštati Italiju. Ovo je prekršeno tek 133. god. p. n. e., kada je senatskom odlukom tadašnji *pontifex maximus* Scipion Nazika (inače unuk Afrikanca Starijeg, preko kćerke Kornelije Starije) napustio Italiju, zbog toga što je predvodio rulju koja je ubila tadašnjeg plebejskog tribuna Tiberija Sempronija Grakha (isto unuk Afrikanca Starijeg, ali preko kćerke Kornelije Mlađe) i masakrirala njegove pristalice. Vremenom se ova zabrana potpuno prestala primjenjivati.

²⁷⁴Kojim se određivalo koji magistrat bi dobio koju provinciju na upravu i mandat.

²⁷⁵Načelno je ždrijeb među kvestorima određivao koji od njih bi trebao pratiti konzula ili prokonzula u provincijama, pohodima ili nekim drugim mandatnim zaduženjima. U ovim situacijama, kvestori su trebali biti najbliži suradnici namjesnika/zapovjednika/mandatora i nalaziti se u njegovom najužem upravnom i komandnom okruženju. Sudeći po načinu prezentiranja informacije o tome da je Publije Scipion

budući glavni nemesis Publija Scipiona. Katon Stariji se na samome početku svoje političke karijere pridružio Fabiju Maksimu i njegovoj frakciji u Senatu.²⁷⁶ Fabije Maksim je tada bio veoma slavan i smatran politički najutjecajnijim građaninom u Republici. Ali po Plutarhu (*Cat. Mai.* 3) Katon Stariji nije odabrao za političkog patrona Fabija Maksima zbog toga, nego zato što mu je ovaj bio uzor u svakom pogledu. Zato, isto po Plutarhu (odnosno njegovom neimenovanom vrelu), on nije oklijevao da uđe u sukob sa tada mladim Publijem Scipionom za kojega su oni mislili da radi protiv moći Fabija Maksima, jer mu je navodno zavidan. Ova informacija iz Plutarhovog parafraziranog podatka implicirala bi da je Publije Scipion bio taj koji je izazvao sukob sa Fabijem Maksimom jer je bio zavidan zbog njegove moći, tj. utjecaja na politiku Republike. Sama informacija je vrlo vjerojatno nastala i distribuirana iz krugova koji nisu bili naklonjeni Publiju Scipionu ili su pripadali frakciji Fabija Maksima, kasnije Katona Starijeg, pa se našla u djelu koje je poslužilo kao vrelo

dobio Katona Starijeg za svoga kvestora, izgleda da ovaj odabir nije bio rezultat ždrijebanja, nego odluke Senata koja je isto bila neka vrsta kompromisa kako bi se zadovoljio Fabije Maksim. Nesumnjivo je bila želja i intencija Fabija Maksima da ima svoga čovjeka (koji je uz to bio karakterno ozbiljan, odgovoran, strog, sposoban i nadasve bezrezervo i do kraja lojalan) u samoj blizini Publija Scipiona. Katon Stariji je po svemu sudeći bio tada glavni pomoćnik Fabija Maksima, pa ne bi trebalo čuditi da je baš on otišao po jednom takvom delikatnom zadatku, praćenja glavnoga političkog protivnika Fabija Maksima. Da je Katon Stariji brzo napredovao na ljestvici političkog života i odanosti frakciji Fabija Maksima, dokazuje i činjenica da je već nekoliko godina kasnije, skoro odmah po smrti samoga Kunktatora, on naslijedio njegovu frakcijsku i lidersku poziciju.

Ovaj Fabijev pristalica, je tako imao značajnu kontrolu, posebno u financijskom pogledu, nad poslovima Publija Scipiona. I upravo je na pitanju financija, količine i načina trošenja novca uslijedila i ta glavna svađa između Publija Scipiona i njegovog kvestora, koji će i zbog toga i Publija Scipiona oficijelno tužiti Senatu.

O kvesturi Katona Starijeg v. *Cic. Brut.* 60; *Cic. Sen.* 32;

²⁷⁶*Plut. Mor.Praecepta gerendae reipublicae*, 805F.

Plutarhu za životopis Katona Starijeg. Nesumnjivo Publije Scipion nije bio zavidan Fabiju Maksimu, jer se tada on nalazio u značajnom usponu, dok je Fabije Maksim bio pri kraju svoga života. Publije Scipion se nakon više godina uspješnog ratovanja vratio iz Hispanije ovjenčan i proslavljen, pa nije imao razloga nekome zavidi, a pogotovu ne znatno starijem političaru. Međutim, sa druge strane, mlađahni Publije Scipion je bio taj kojem su, nakon povratka iz Hispanije i u toku konzulske dužnosti, mnogi iz establishmenta zavidili. Ali negativna kampanja usmjerena protiv Publija Scipiona bila je širena i prisutna na različite načine, pa i preko historijskih djela, pa se tako i u našim vrelima naišlo na formulaciju po kojoj je eto Publije Scipion zavidio Fabiju Maksimu, pa je radi toga toga došlo do sukoba njih dvojice. Međutim, izuzev ove paušalne informacije, sudeći po dostupnoj poznatoj izvornoj građi, Publije Scipion nije uopće nekim svojim provokacijama, spletkama, planovima, govorima izazvao sukob sa Fabijem Maksimom, nego je ovaj potonji prvi svojim govorom i svojim nakanama i spletkama doveo do zaoštravanja odnosa sa Publijem Scipionom.

Izgleda da je zadatak Katona Starijeg bilo to da prati svaki postupak i svaki korak Publija Scipiona i da ako se ukaže prilika i da spremno uđe u sukob sa njim. Prisustvo Katona Starijeg u užem stožeru Publija Scipiona na Siciliji i u eventualnom pohodu na sjevernu Afriku nesumnjivo je isto imalo opstrukcionistački karakter.²⁷⁷ Odnos između Publija Scipiona i njegovog kvestora Katona Starijeg nije uopće bio u skladu sa rimskim shvatanjem tijesne i skladne veze zapovjednika i njegovog kvestora.

Ali, iako je načelno imao dozvolu da rat prenese u sjevernu Afriku, Publije Scipion se opet suočio sa problemom koji je proizlazio iz

²⁷⁷*Nep. Cat. 1; Plut. Cat. Mai. 3.*

namjerne opstrukcije konzervativaca iz Senata.²⁷⁸ On nije uspio dobiti dozvolu da može mobilizirati i regrutirati nove trupe u Italiji. Razlog za zabranu regrutiranja novih vojnika, koji bi bili poslani na prekomorske zadatke, je formalno nađen u činjenici da se Hanibal nalazi sa svojom armijom na jugu Italije, pa se kao time sprečavalo da se umanje borbeni potencijali Republike i njenoga Saveza u vremenu kada “Hanibal uništava” Italiju. Ali stvarni razlog je bio u tome što su politički protivnici Publija Scipiona nastojali da mu umanje eventualne kapacitete za izvođenje potencijalne invazije u sjevernoj Africi.²⁷⁹ Naravno, glavni propagator i ove opstrukcije je bio Fabije Maksim, koji je opet koristio taktiku “buđenja i širenja straha”²⁸⁰ kako

²⁷⁸O opoziciji planovima Publija Scipiona da rat prenese u sjevernu Afriku v. *Cass. Dio*, fr. knjige XVII, 53 – 56.

²⁷⁹Međutim, u kontekstu ovoga razmatranja ne bi trebalo ni zanemariti činjenicu da je ipak i realni strah od smanjivanja vojnih i materijalnih kapaciteta Italije, a ne samo želja od strane dijela establishmenta za opstruiranjem planova, projekata i poduhvata Publija Scipiona, vodio ka tome da se njemu ne dozvoli ni regularno novačenje niti da mu se dodijeli potrebni novac, logistika i resursi iz državnih izvora ili naredeno i prikupljano državnom odlukom. Činjenica je da je Hanibalova armija na jugu još uvijek bila respektabilna, kao i da je Mago na sjeveru skupljao nove vojnike među Ligurima i Galima sa kojima je namjerovao da napadne područje doline rijeke Po i Etruriju. Tako da su za ovu odluku da se Publiju Scipionu ne pruži pomoć od strane Države, nego da mu se dopusti samo oslanjanje na osobnu snalažljivost i popularnost te dobrovoljne priloge lokalnih zajednica i privatnika, glasali i oni senatori koji nisu imali ništa protiv Publija Scipiona niti su pripadali tome konzervativnom dijelu establishmenta koji je po defaultu bio protivan mladom, ambicioznom i filohelenski nastrojenom Rimljaninu sa liberalističkim stajalištima. Konzervativni dio establishmenta je osjećao značajnu dozu prezira prema Publiju Scipionu i njegovim idealima, vjerovanjima i interesima u helenofilskoj umjetnosti, raskoši i filozofiji.

²⁸⁰Činjenica je da je ova taktika umješno i pouzdano oruđe kod političara, jer u instinktu ljudi je još uvijek sadržana primarnost očuvanja sigurnosti sebe, svojih porodica, imovine, zajednice, a tek onda dolaze na red druge potrebe. Zato se taktika „buđenja, rasplamsavanja i širenja“ straha često koristila kroz historiju da bi se ostvarile određeni politički ciljevi ili osigurala demagoška popularnost. Problem nastupa kada širenje straha pređe sve limite i više se ne može kontrolirati ili kada

bi spriječio odobravanje regrutacije u Italiji za armiju Publija Scipiona. Po Plutarhu (*Fab.* 26), bilo je samo odobreno Publiju Scipionu da samo može upotrijebiti trupe na Siciliji i da od onih, koji su s njime bili u Hispaniji i koji su mu bili odani, može povesti samo tri stotine. Publije Scipion sam ipak nije previše “navaljivao” po ovom pitanju mobilizacije novih regruta, jer mu je Senat ipak kompromisno dozvolio da upisuje dobrovoljce. On je mogao za svoje ciljeve i namjere i da koristi rimsko – italski garnizon na Siciliji, kao i kapacitete, resurse i ljudstvo provincije koja mu je bila dodijeljena na upravu i mandat. Publije Scipion je istakao i da njegova flotila neće biti na trošak Republike, pa mu je isto tako kompromisno dozvoljeno da prihvati sve ono što bi saveznici dobrovoljno doprinijeli za izgradnju brodova. Senat nije dao Publiju Scipionu ništa niod dodatnog javnog, državnog novca, sa tim što mu je ipak dozvoljeno da sam skuplja novac, logistiku i druge resurse “među svojim prijateljima”.²⁸¹ Ono na šta možda konzervativci nisu računali, jeste da je mladi Publije Scipion već uživao veliki i ugled i autoritet među italskim saveznicima. Pa ako i nije dobio nove legije sastavljene od regrutiranih rimskih građana, njegovoj improviziranoj armiji se pridružio veliki broj dobrovoljaca koji su dolazili iz italskih savezničkih *civitates*. Uz dobrovoljce, Publije Scipion je dobio i ključnu i golemu podršku u logistici od ovih zajednica. Prve su pomogle sa svojim doprinosima i resursima zajednice Etrurije, ali u slanju ljudi i resursa nisu zaostajale ni umbrijske i sabinjanske

zbog stalne i nekontrolirane produkcije straha od realnog, dođe do pojave iracionalnog straha koji potpuno počne kontrolirati pojedince i čitave zajednice.

²⁸¹O sukobu sa Fabijem Maksimom po pitanju invazije na sjevernu Afriku i dogovorenom kompromisu v. *Liv.* XXVIII, 40 – 46; *Sil. Ital.* XVI, 595 – 700. O tome kako su se pojedini elementi u Senatu suprotstavljali ideji o invaziji sjeverne Afrike i kako je namjerno otežavano provođenje afričke operacije v. *App. Pun.* 60; *Cass. Dio*, fr. knjige XVII, (*Zonar.*11).

zajednice, kao ni Marsi, Peligni, Marucini i drugi saveznički Italici. I ova armija koju je Publije Scipion sakupljao i formirao od raznoraznih elemenata, uključujući i mnogobrojne dobrovoljce, je postala ona ubitačna borbena sila koja je izvršila invaziju u sjevernoj Africi i faktički uspjela poraziti Kartaginu.²⁸²

Međutim, i pored dogovorenog kompromisa, Fabije Maksim i njegova konzervativna frakcija nisu odustali od opstrukcija, optuživanja i pravljenja problema Publija Scipiona. Oni su samo čekali priliku da ponovo pokrenu kampanju protiv Publija Scipiona, i vrlo brzo su je dobili u “ aferi Lokri”. Dok je na Siciliji vršio završne logističke i druge pripreme za prelazak sa armijom u sjevernu Afriku, Publije Scipion je izvršio i jednu vojnu intervenciju sa ciljem zauzimanja južnoitalijanske helenske apoikije Epizefirski Lokri²⁸³, koja je godinama ranije izdala savezništvo sa Republikom i prešla na stranu Hanibala i Kartaginjana. Ustvari, ova intervencija je izvedena u vidu pomoći prorimskoj frakciji (uglavnom sastavljenoj od lokrijskih

²⁸²Međutim, ova bojeva sila nije nastala odjednom i odmah. Po Zonarinom (11) ekscerptu XVII. knjige djela Kasija Diona, Publije Scipion je imao na raspolaganju trupe koje su bile nedisciplinirane. Iako se to u Zonarinom ekscerptu ne navodi, gotovo je sigurno da su ove nedisciplinirane trupe bile iz garnizona na Siciliji, koji je inače sačinjen bio od raznoraznih elemenata. I sada je Publije Scipion morao da i podigne borbenu gotovost tih trupa, disciplinira ih i objedini ih sa svojim dobrovoljcima (koji su isto bili vrlo raznorodnog porijekla) u jedinstvenu borbenu armiju. To nije bio nimalo jednostavan zadatak i čini se da se Publije Scipion sa svojim stožerom morao značajan period vremena posvetiti obuci i drilu trupa kojima je zapovijedao, a sve to praćeno sa dodatnim regrutiranjem. Publije Scipion je jednostavno bio u utrci sa vremenom, ali je na kraju ipak sve stigao više nego uspješno završiti. Ovo ukazuje na značajne sposobnosti, odgovornosti, strpljivost i izdržljivost (jer je svo to vrijeme bio izložen negativnoj kampanji svojih političkih protivnika) mladoga rimskoga zapovjednika.

²⁸³O ovoj helenskoj apoikiji u južnoj Italiji v. Mesihović, 2016: 68 - 74; Isto, 2017: 91 – 101.

aristokrata), i koja se tada nalazila većinom u emigraciji u Regiju²⁸⁴ i Sirakuzi²⁸⁵, da povрати vlast u ovoj apoikiji. Publije Scipion je za neposrednog komandanta ove ekspedicije imenovao propretora Kvinta Pleminja²⁸⁶. Međutim, ubrzo se zbog teškoća borbi za Lokri, i sam Publije Scipion morao uputiti tamo. Nakon protjerivanja kartaginskih trupa iz Lokrije, i uređivanja tamošnjih odnosa (Lokriju je ostavljen njegov autonomni politički i “ustavni” status), Publije Scipion se vratio na Siciliju.²⁸⁷ Međutim, nakon što je Scipion otišao, garnizon koji je ostavljen u Lokriju pod zapovjedništvom Pleminja izvršio je čitav niz zločina, okrutnosti, pljačke, svetogrđa i drugih zloupotreba svoje moći nad stanovnicima Lokrije. Opljačkan je čak i hram Persefone/Kore koji je imao vrlo bogatu riznicu i bio iznimno poštovan u Italiji. Ubrzo je došlo i do otvorenog i žestokog sukoba između dvije skupine rimsko – italskih vojnika iz lokrijskog garnizona, prilikom kojega je i teško stradao (unakažen je) i sam Pleminja. Publije Scipion je morao da ponovo iz Mesane²⁸⁸ dođe u Lokri kako bi uveo red i mir, i nakon istrage koju je proveo Pleminja je vraćen na svoju zapovjednu poziciju, dok su njegovi glavni protivnici proglašeni krivim, uzapćeni i okovani, kako bi bili poslani u Rim na dalje procesuiranje. Međutim, nakon ponovnog povratka Publija Scipiona u sicilsku Mesanu, Pleminja je na svoju ruku izvršio iznimno brutalnu osvetu (sa mučenjem) protiv vojnih časnika sa kojima je bio u sukobu, a istu okrutnost je primijenio i na vodeće

²⁸⁴O ovoj helenskoj apoikiji u južnoj Italiji v. Mesihović, 2016:75; Isto, 2017: 101 - 102.

²⁸⁵O ovoj najvažnijoj helenskoj apoikiji na Siciliji v. Mesihović, 2016; Isto, 2017.

²⁸⁶*Quintus Pleminius*

²⁸⁷O prelasku Lokrije na rimsku stranu v. i *Cass. Dio*, fr. knjige XVII (*Zonar*: 11)

²⁸⁸O ovoj helenskoj apoikiji na Siciliji v. Mesihović, 2016: 14; 75; 96 - 97; Isto, 2017: 23 - 24; 101 - 102; 126 - 127.

građane Lokrija, za koje je saznao da su išli Scipionu da se žale na njega. On je potpuno bio izgubio kontrolu nad svojim postupcima.

Zvanični Rim i općenito šira javnost su sa situacijom u Lokriju postali upoznati kada je iz ovoga grada stiglo izaslanstvo koje je progovorilo o nedaćama koje su lokrijskim građanima nanijeli vojnici Republike i Italskog saveza. I ovaj slučaj je poslužio kao prilika konzervativcima da se ponovo bave „likom i djelom“ Publija Scipiona, jer je on bio direktno nadređeni Pleminiju koji je naređivao i činio kriminalne radnje i zločine. Na sjednici Senata, predstavnik lokrijskog izaslanstva je u svome govoru izložio svo ono zlo koje su im nanijeli Pleminije i njegovi vojnici, ali i detaljno opisao međusobne borbe, mučenja, kažnjavanja između dvije grupe časnika i vojnika rimsko - italskog garnizona u Lokriju. Slikoviti i detaljni opisi su i zgrozili i naljutili i Senat i rimsku javnost,²⁸⁹ pa je, odmah po završetku govora predstavnika lokrijskog izaslanstva, riječ uzeo Fabije Maksim Oklijevalo. On je pitao izaslanstvo da li su oni iznijeli svoje žalbe Publiju Scipionu, na što je dobio odgovor da su Lokrijci poslali izaslanstvo i njemu, ali da je Publije Scipion bio prezauzet i sa pripremama za invaziju na sjevernu Afriku i da je već ili otplovio ili namjeravao da otplovi u toku nekoliko dana ka afričkoj obali. Lokrijski izaslanici su istakli i da je Publije Scipion, po svome drugom dolasku u Lokri, bio na strani Pleminija i da je dao uzaptiti vojne tribune koji su došli u sukob sa Pleminijem. Nakon toga je lokrijskim izaslanicima rečeno da napuste Senat. U diskusiji senatora koja je uslijedila pljuštale su optužbe i protiv Pleminija i protiv Publija Scipiona. Posebno se u tome isticao Fabije Maksim, koji je javno

²⁸⁹Posebno su bili ogorčeni zbog svetograda i pljačke hrama Persefone, i izgleda da ih je upravo rimska poslovična sujevjernost natjerala na tako promptno i iznimno oštro djelovanje prema svojim časnicima i vojnicima koji su bili vinovnici pljačke, zloupotreba i drugih zločina u Lokriju.

izjavljivao da se Publije Scipion rodio da uništi svu vojnu disciplinu, da se isto desilo u Hispaniji gdje je više ljudi bilo izgubljeno u pobuni nego u bitci²⁹⁰, te da je tada njegovo postupanje bilo sličnom nekom

²⁹⁰Riječ je o pobuni (iz 206. god. p. n. e.) u taboru *Sucro* (u Hispaniji), u kojem su bile stacionirane rimske – italske trupe, koje su učestvovala u borbama protiv kartaginskih armija na hispanskom frontu za vrijeme II. punskog rata. Među vojnicima u ovom taboru je, i pored rimsko – italske pobjede (pod komandom Publija Kornelija Scipiona) nad tri kartaginske armije hispanskom ratištu, raslo nezadovoljstvo zbog neisplaćenih plata, raspodjele ratnog plijena i lošeg snadjevanja. Vojnici su uz to bili i bez dužih borbenih aktivnosti, pa su tražili ili da budu poslani u bitku dođu do ratnog plijena (na što su bili navikli prethodnih godina) ili da ih vrata kućama u Italiju. Ovi vojnici su inače služili duže, nego što je to bilo uobičajeno zahtijevano. Kada je u tabor *Sucro* stigla lažna vijest da je Publije Kornelije Scipion, komandant svih rimsko – italskih i njima savezničkih trupa u Hispanija, umro od bolesti, došlo je do otvorene pobune običnih vojnika. Publije Kornelije Scipion je stvarno bio dobro bolestan, ali je ozdravio i bio odlučan da smiri situaciju u taboru. Zapovjednik Publije Kornelije Scipion ipak nije želio da uđe u direktni sukob sa pobunjenicima, pa je odlučio da rješavanju pitanja pobune u taboru *Sucro* pristupi promišljeno, diplomatski, ali i odlučno i oštro kada se steknu uvjeti za takvo djelovanje. Vratio je u pobunjeni tabor vojničke tribune koji su bili iz njega izbačeni, ovaj put kao izaslanike koji su trebali da saslušaju vojnike i saznaju razloge pobune. To je prilično doprinijelo smanjivanju tenzija. Zapovjednik je onda izašao u susret određenim zahtjevima kao što su isplata plata koje su im se dugovale i dostava potrepština. Međutim, Publije Kornelije Scipion je ipak na umu imao kažnjavanje kolovođa. Kada je pobunjena armija stigla u Novu Kartaginu, grad u kojem se nalazio zapovjednik, kolovođe pobune su bile na prevaru pohapšene i pred okupljenim pobunjenim vojnicima (koji su bili opkoljeni lojalnim trupama) javno pogubljene. Pobunjeni vojnici su tada morali da uklone *fascies* i sjekire, da ponovo polože zakletvu i da se zavjetuju da se neće ponovo pobuniti. Tako je završena ova pobuna garnizona u taboru *Sucro*. O pobuni vojnika u taboru *Sucro* v. *Polyb.* XI, 25 – 30; *Liv.* XXVIII, 24 – 29; 36; XXIX, 19; *App. Hisp.* 34 – 37; *Cass. Dio*, fr. knjige XVI, 47; *Zonar.* 10; Scullard, 1970: 100 – 101; Chrissanthos, 1997: 172 – 184; Gabriel, 2008: 132 – 134.

Istine radi, potrebno je reći da po podatku iz govora koji Polibije (XI, 28) pripisuje Publiju Scipionu kada se ovaj obraćao okupljenim buntovnicima, da neisplaćene plate nisu bile njegova krivica: "ἐρωτῶ δὲ τί τούτων ὑμῖν ὑπὴρξεν; ἐμοὶ δὴλον ὅτι δυσηρεστήσασθε, διότι τὰς σιταρχίας ὑμῖν οὐκ ἀπεδίδουν· ἀλλὰ τοῦτ' ἐμὸν μὲν οὐκ ἦν ἐγκλημα· κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν ἀρχὴν οὐδὲν ὑμῖν ἐνέλειπε τῶν ὀψωνίων· εἰ δ' ἄρ' ἦν ἐκ τῆς Πώμης, διότι τὰ πάλαι προσοφειλόμενα νῦν οὐ διωρθοῦτο — πότερον οὖν ἐχρῆν ἀποστᾶτας γενομένους τῆς πατρίδος καὶ πολεμίους τῆς θρεψάσης οὕτως ἐγκαλεῖν ἢ παρόντας λέγειν μὲν περὶ τούτων πρὸς ἐμέ, παρακαλεῖν δὲ τοὺς φίλους

stranom tiraninu. Tako je konzervativni dio establishmenta, čim je Senat oficijelno bio upoznat sa onime što se dešavalo u Lokriju, odlučio da ovaj slučaj iskoristi kako bi za sve ono što se dešavalo u toj italijotskoj apoikiji optužio Publija Scipiona, i to na osnovi „komandne odgovornosti“. Fabije Maksim je predložio i zaključak u kojem bi se između ostaloga predviđalo i da se Pleminije uhapsi i ako se optužbe protiv njega pokažu tačnim da se on kazni smrću i konfiskacijom imovine, a što se tiče Publija Scipiona da se on opozove i da plebejski tribuni pred komicije predlože zakon po kojem bi mu se oduzela komanda, tj. prokonzulstvo. Ako bi bio usvojen Fabijev zaključak, Publije Scipion bi se našao u prilično teškoj situaciji, a njegova politička i vojna karijera bi bila praktično završena. Time bi konzervativci predvođeni Fabijem Maksimom izvojevali veliku pobjedu nad osobom koju su smatrali vrlo realnom potencijalnom opasnošću za tradicionalni poredak i svoju političku moć. Međutim, ovome su se suprostavili pristalice Publija Scipiona i uzavrela debata u Senatu se odužila.

Politički suparnici Publija Scipiona su ovu situaciju iskoristili i da pokrenu čitav niz drugih optužbi na njegov račun. Katon Stariji, u

συνεπιλάβεσθαι καὶ βοηθεῖν ὑμῖν; („Pitam se, šta je od ovoga bio vaš razlog /za pobunu op. S.M./. Jasno mi je da ste bili nezadovoljni što vam nije isplaćena plata, ali to nije bila moja greška, jer dok sam ja komandovao, uvijek ste bili u cjelosti isplaćeni. Ako je krivica do Rima što vam nisu isplaćena stara dugovanja, da li je trebalo da svoje nezadovoljstvo izrazite pobunom protiv domovine i neprijateljstvom prema majci koja vas je odgojila, ili je trebalo da dođete i porazgovarate sa mnom i pozovete vaše prijatelje da se založe za vas i da vam pomognu.“) One plate za koje su vojnici tvrdili da su im ostale neisplaćene su ustvari bile stari dug, nastao u periodu prije nego što je Publije Scipion došao za zapovjednika u Hispaniju. On je sudeći po ovom Polibijevom podatku dao redovito isplaćivati obaveze prema regrutiranim vojnicima. Međutim, po Livijevom podatku (XXVIII, 29) Publije Scipion u svome obraćanju butovnicima navodi da su plate kasnile nekoliko dana zbog njegove bolesti: *stipendiumne diebus paucis imperatore aegro serius numeratum satis digna...* („samo zato jer su vaše plate bile zaostale nekoliko dana zbog bolesti vašega komandanta“).

funkciji kvestora, je smatrao neprimjerenim djelovanje i ponašanje Publija Scipiona na Siciliji, a tvrdio je i da je zbog toga nezadovoljavajuće bilo i stanje tamošnjih trupa. Kritizirao je ono što je on smatrao prevelikom raskoši, luksuzom i rasipanjem novca, kao i navodno kvarenje „jednostavnosti vojnika“. To je i otvoreno prigovorio Publiju Scipionu, nakon čega je došlo i do verbalnog sukoba. Zbog toga se Katon Stariji vratio u Rim, kako bi tamo u Senatu žestoko tužio Publija Scipiona zbog prevelikog rasipanja novca, zbog toga što provodi vrijeme u palestrama²⁹¹ i teatrima, kao da ne komanduje vojskom nego prisustvuje narodnoj skupštini.²⁹² Publija Scipiona se optuživalo da je njegov stil odjeće koju je nosio bio nerimski i čak nevojnički, da je hodao po gimnaziumu²⁹³ (u sicilskim gradovima) pokriven grčkim plaštem i obuven u grčke sandale, da je provodio svoje vrijeme među grčkim retoričarima i sportistima²⁹⁴ i da je cijelo njegovo osoblje uživalo u privlačnostima

²⁹¹Palestra (παλαίστρα) je bila neka vrsta škole za borilačke vještine ili javnoga prostora gdje bi se trenirale i obučavale borilačke vještine (posebno hrvanje) ili održavala takmičenja iz njih.

²⁹²Plut. Cat. Mai. 3.

²⁹³Gimnazium (γυμνάσιον, *gymnasium*) su bile javne, sportske institucije helenskog svijeta koje su se koristile za vježbanje duha i tijela. Arhitektonski sklop zgrada sastojao se od prostrane skupine vježbališta, trkališta, trijemova, nasada, kupaonica i sporednih zgrada. U njima se odgajala i vježbala helenska muška omladina, odnosno, *efebi*. Gimnaziumima su upravljali gimnazijarhi, dok se o moralnom ponašanju brinuo sofronist, a o gimnastičkom vaspitanju gimnazijast. Nadzor gimnaziuma bio je povjeren javnim službenicima odgovornim za vođenje sportskih igara na javnim priredbama. Tamo su se također održavala predavanja i rasprave o filozofiji, književnosti i muzici, budući da su se javne knjižnice nalazile u neposrednoj blizini. Jezgru kompleksa gimnaziuma predstavljao je prostor koji se zvao *palestra*. Kod Rimljana, gimnaziumi nikada nisu stekli popularnost kao što su je imali u helenskom i helenističkom svijetu.

²⁹⁴Po Valeriju Maksimu (III, 6, 1), helenofilsko ponašanje Publija Scipiona na Siciliji je ustvari bilo primarno taktičke naravi: *P. Scipio, cum in Sicilia augendo traiciendoque exercitu in Africam opportunum quaerendo gradum Karthaginis*

helensko - sicilske apoikije Sirakuze i da su živjeli stilom samozadovoljstva i feminiziranosti, da su u potpunosti izgubili iz vidokruga i Hanibala i Kartaginu, da je armija bila demoralizirana i van kontrole kao ranije u taboru *Sucro* i sada u Lokriju. Kao što se može primijetiti ove dodatne optužbe su bile usmjerene na filohelenstvo Publija Scipiona i neki navodni *levitas*²⁹⁵ koji je po tadašnjim konzervativcima proisticao upravo iz sklonosti prema

*ruinam animo volueret, inter consilia ac molitiones tantae rei operam gymnasio dedit pallioque et crepidis usus est. nec hac re segniores Punicis exercitibus manus intulit, sed nescio an ideo alacriores, quia vegeta et strenua ingenia, quo plus recessus sumunt, hoc vehementiores impetus edunt. crediderim etiam favorem eum sociorum uberiozem se adepturum existimasse, si victum eorum et sollemnes exercitationes conprobasset. ad quas tamen veniebat, cum multum ac diu * * * fatigasset umeros et cetera membra ac militari agitatione firmitatem suam probare coegisset, consistebatque in his labor eius, in illis remissio laboris.* („Scipion Afrikanac /Stariji op. S.M./ je proveo neko vrijeme na Siciliji planirajući uništenje Kartagine i nastojeći naći dobar postupak za povećanje armije i njen transport u Afriku. Dok je sprovodio planove i pripreme za ovaj veliki poduhvat, on je provodio vrijeme u gimnaziumu, i nosio je grčki ogrtač i grčke sandale. To ga nije učinilo nimalo sporijim u napadu na kartaginsku armiju, i ja sumnjam da ga je to učinilo još žešćim da napadne. Kada ljudi imaju živahne i energične umove kao što je ovaj, oni će preduzeti akcije mnogo snažnije nakon što im je bila dozvoljena neka relaksacija. Pretpostavljam da je on mislio da će on postati popularniji među našim saveznicima ako on pokaže prihvatanje njihovog načina života i njihove dnevne posjete gimnaziumima. On sam je u gimnazium išao samo kada je sebe iscrpio dugim i napornim radom i nakon što je prisilio svoje tijelo u cjelini da pokaže kako teško je angažiranje u stalnoj vojnoj aktivnosti. Vojska je bila njegov posao, gimnazium je bila njegova relaksacija.“)

²⁹⁵Po Pareti –Brezzi – Petech (1967:II, 209): “Pojava jake individualističke politike poput one koju je vodio Scipion Afrički izazvala je oštro neprijateljstvo krute senatorske oligarhije i došla u sukob s njezinim interesima. Ti oligarhijski i “novi ljudi” poput Katona, koji su prihvaćeni u oligarhiju i postali njezini najtvrdokorniji branioči, shvatili su kao pogrešne političke nazore Scipionovo filohelenstvo i njegovu zamisao o izgradnji svjetske rimske države pomoću saveza i ujedinjavanjem italskih i drugih sredozemnih naroda. U očima tih ljudi “Graeculi” (Grčići) toga vremena bili su pravi uzročnici moralnog propadanja Rimljana, koji su ih oponašali, utjelovljenje onog što su nazivali “levitas”, sa svim porocima elegantno združenim u njihovu karakteru”. *Levitas* = lakomnost, površnost, nedostatak moralnih načela.

helenskom i helenističkom i koji se navodno proširio sa Publija Scipiona i na njegove zapovjednike i čitavu armiju kojom je komandovao i sa kojom je trebao planirao napasti afričku obalu. Negativna kampanja protiv Publija Scipiona je inače uvijek obilovala lažima i neutemeljenim optužbama, pravim pogromaškim invektivama. Pa tako Kasije Dion prenosi da se u vrijeme „lokrijske afere“ i optužbi za *levitas*, namjenski govorilo da je svojim vojnicima prepuštao na pljačku imovinu saveznika te kako namjerno odlaže „afričku ekspediciju“ kako bi što duži period pod komandom držao armiju i imao vlast. Ali sam Kasije Dion konstatira da su sve ove optužbe vođene od onih koji su sve vrijeme bili ljubomorni na Publija Scipiona, i samim tim i neutemeljene.²⁹⁶ Zanimljivo je da se ova žestoka i dugačka i brutalna negativna kampanja nije uopće „primila“ u običnom narodu, i da je popularnost Publija Scipiona ostala neokrnjena. Moguće je pretpostaviti da je zamah negativne kampanje i stalnih i stalnih optužbi, širenja laži, neutemeljnosti, spinovanih vijesti i poluistina ustvari imala sasvim obrnute učinke nego što su njeni naručitelji, kreatori i izvođači željeli. Negativna propaganda nije uvijek uspješna, naprotiv ona nekada, ako je loše vođena, može se preobraziti u svoju suprotnost i naškoditi onima koji je provode. Narod u kakofoniji stalne negativne kampanje, jednostavno se prestane obazirati na nju i prestane vjerovati u vijesti koje dolaze iz establishmenta preko njihovih propagandnih trabanata, i počne tražiti osobe koje nude kakva – god rješenja, a ne samo napade, kritike, pljuvanja i vrijeđanja. A ta rješenja se kreću u dijapazonu od konkretnih i suštinskih stvari pa do obične demagogije, populizma i utopizma. I tako negativna kampanja od strane ustaljenog i ustajalog establishmenta na kraju može dovesti do jačanja populizma.

²⁹⁶Cass. Dio, fr. knjige XVII, 62.

Na kraju je ipak prevladalo i bilo usvojeno kompromisno rješenje koje je predložio Kvint Cecilije Metel²⁹⁷. Po ovom senatskom zaključku pretor Marko Pomponije, kojem je bila dodijeljena Sicilija kao provincija²⁹⁸, je trebao da otputuje za Siciliju u roku od tri dana, konzulisu trebali izabrati i desetoricu senatora, a izabrana bi bila i dvojica plebejskih tribuna (među njima Marko Klaudije Marcel, sin istoimenog osvajača Sirakuze) i jedan od plebejskih edila. Oni bi zajedno sa pretorom trebali provesti istragu. Ova istražna komisija je imala široka i moćna ovlaštenja, i ako bi se dokazalo da se ono na što su se Lokrijci žalili činilo po nalogu ili saglasnosti Publija Scipiona, ovaj se trebao ražalovati od svoga mandata i vratiti u Rim. U ovoj verziji, čak i ako je Publije Scipion sa flotom i armijom već otišao za Afriku, dvojica plebejskih tribuna, plebejski edil i dvojica senatora, koje bi pretor za to smatrao najpodesnijim, su morali otići na afričku obalu. Plebejski tribuni i edil bi bili zaduženi da vrate Publija Scipiona, a dvojica senatora da preuzmu komandu nad armijom dok ne stigne novi zapovjednik. Ako bi Publije Scipion odbio da se povinuje nalogu, plebejski tribuni su mogli da izdaju naredbu plebejskom edilu da ga uhapsi i provede ga do Rima. U slučaju da se dokaže da ono što se dešavalo u Lokriju nije bilo rađeno ni po naredbama niti po saglasnosti Publija Scipiona, on je mogao zadržati svoje zapovjedništvo i nastaviti sa planiranim i provođenim pripremama i operacijama.

Livije prenosi dvije verzije o sudbini samoga Pleminija, glavnoga krivca u „lokrijskoj aferi“. Po prvoj verziji, on je na putu za *Neapolis*/Napulj, sreo Kvinta Metela, jednoga od onih deset senatora

²⁹⁷*Quintus Caecilius Metellus*, konzul za 206. god. p. n. e.

²⁹⁸I tako naslijediti Publija Scipiona, kada ovaj otplovi sa trupama u Afriku, na mjestu namjesnika Sicilije.

iz istražnoga povjerenstva i koji ga je dao uhapsiti i dovesti u Regij. Po drugoj verziji, Publije Scipion je poslao svoje ljude da uhapsu Pleminija i glavne podstrekače kaosa u Lokriju i ovi zatočenici su onda predati Regijcima da ih čuvaju. Sa drugom verzijom je u skladu i podatak iz fragmenta Diodorove XXVII. knjige, po kojem je dok su povjerenici bili još na putu, Publije Scipion pozvao Pleminija i dao ga zatočiti. Sudeći po ovoj „diodorovskoj verziji“, Publije Scipion je moguće od svojih prijatelja, suradnika i privrženika dobio informacije o dešavanjima i odlukama Senata vezano za „lokrijski slučaj“, pa je onda sukladno tome odlučio i da preduhitri povjerenstvo. Hapšenjem Pleminija koje bi se desilo prije nego što bi oficijelno bio upoznat sa odlukama Senata, Publije Scipion bi izbjegao da bude okrivljen na osnovi „zapovjedne odgovornosti“, jer je on eto sankcionirao kriminalne i zločinačke postupke svoga potčinjenog časnika. A to bio jedan vrlo pronicljiv i mudar potez, kojim bi se eventualno amortizirali ataci, prijetnje i optužbe koje bi dolazile od strane njegovih političkih protivnika. Inače je istražna komisija pod vodstvom pretora Pomponija prvo otišla u Lokri, izvršila restituciju otetoga i oslobodila zatočene stanovnike Lokrija. Nakon toga je pretor Pomponije na skupštini lokrijskih građana objavio da „Senat i rimski narod“ vraćaju Lokriju njegovo političko uređenje i zakone. Rečeno im je da svako onaj iz reda lokrijskih građana ko želi da oficijelno optuži Pleminija ili bilo koga drugoga zbog onoga što se dešavalo u ovoj apoikiji, treba da slijedi pretora u Regij. Ako Lokri želi da optuži Publija Scipiona bilo zbog navodnog naređivanja, bilo zbog dozvoljavanja zločina koji su počinjeni, oni moraju da pošalju oficijelno izaslanstvo u Mesanu, gdje je uz pomoć svoga povjerenstva, pretor trebao provesti istragu. Lokrani su objavili da imaju namjeru da službeno optuže Pleminija, ali što se tiče Publija Scipiona, oni su izrekli da iako on nije bio toliko zabrinut zbog povreda koje su bile nanesene njihovom gradu, da bi oni radije ipak imali Publija Scipiona

za prijatelja nego za neprijatelja. Lokrani su istakli i da su prilično uvjereni da zločini nisu bili činjeni niti po naredbama niti po dozvoli Publija Scipiona, i da je njegova greška bila u tome što je imao ili isuviše povjerenja u Pleminja (koji je to onda iznevjerio) ili premalo povjerenja u Lokrijce. Takvo stajalište Lokrijaca prema eventualnom procesuiranju Publija Scipiona je donijela značajno olakšanje pretoru i njegovoj komisiji jer nisu morali pozvati Publija Scipiona na odgovornost. Pošto je Republika tada bila prije svega stroga pravna država, da se desilo da je Publije Scipion bio pozvan na odgovornost u prijestolnicu gdje bi se procesuirao, on bi bio razriješen komande, obustavljene bi bile pripreme i početne operacije na afričkom tlu. Vjerojatno bi se tada u samome Rimu razbuktale i frakcijske borbe, osnažili pokušaji konzervativaca da osude Publija Scipiona, a mogli bi izbiti i eventualni nemiri masa u korist popularnog mladića. A sve to bi negativno djelovalo na interese Republike u ovoj posljednjoj fazi II. punskoga rata. Pošto su i pretor i njegovi povjerenici u istrazi sve ovo dobro znali, vjerojatno im je „pao kamen sa srca“ kada su saznali da Lokrijci nemaju namjeru da podižu oficijelnu tužbu na Publija Scipiona. Pleminije i još tridesetdvojica su proglašeni krivima i poslani u okovima u Rim. Nakon toga je povjerenstvo otišlo samome Publiju Scipionu na Siciliju kako bi saznalo osobnim uvidom da li ima istine u onim glasinama o *levitasu* Publija Scipiona kako bi onda o tome izvijestili Rim. I ako se te glasine i optužbe pokažu tačnim, da privedu Publija Scipiona u Rim. Odmah po dolasku povjerenstvo je imalo priliku da se uvjeri u dobru borbenu spremnost i obučenost i armije i flotile na Siciliji, logističku i drugu opskrbljenost oružanih snaga. Inspekcija je bila vrlo detaljna, i na kraju je izvještaj o stanju u trupama kojima je zapovijedao Publije Scipion mogao biti samo pozitivan i da su sve glasine o *levitas* stanju bile obično zlonamjerno podmetanje i namjerno izvrtanje i pogrešno tumačenje nekih njegovih karakternih osobina. Nakon toga je Senat odlučio da ekspedicija u

Afriku započne što je moguće prije. Što se tiče samoga Pleminja, on je proveden u Rim gdje je i umro u tamnici prije nego što je sudski proces protiv njega bio okončan.²⁹⁹

Međutim, bez obzira što je Publije Scipion oslobođen odgovornosti u “lokrijskoj aferi”, nesumnjivo je u ovom slučaju i sam Publije Scipion napravio prilično propusta, koji su ga mogli koštati nastavka uzdizanja u *cursus honorum*. Njegova glavna greška je da nije posvetio dovoljno ni vremena ni odlučio, niti je pokazao baš neke političke mudrosti da efektivno, suštinski i stvarno riješi ovaj problem kada je prvi put saznao za njega, odnosno kada je po drugi put došao u Lokri (nakon što je saznao šta se dešava u ovoj apoikiji). Ali umjesto toga, pošto je žurio sa pripremama za planiranu invaziju na afričku obalu, Publije

²⁹⁹Livije u svome djelu na različitim mjestima iznosi kontradiktorne podatke o konačnoj sudbini Pleminja. U poglavlju XXIX, 22 nudi dvije verzije. Po prvoj, koju sudeći po stilu izlaganja možda za njega predstavlja mainstream verziju, Pleminja je prije suđenja umro u zatvoru. Drugu verziju prenosi iz III. knjige rimske historije autora Klodija Licinija (*Clodius Licinius*). Po toj verziji Pleminja je podmitio neke ljude da podmetnu požare u različite dijelove Grada za vrijeme igara koje je priređivao Publije Scipion Afrikanac Stariji za vrijeme njegovog drugog konzulata, pa bi on iskoristio kaos koji bi nastupio da pobjegne. Međutim, ovaj plan je otkriven i po naredbi Senata, Pleminja je poslan u *Tullianum* (zatvor na Forumu). Sudeći po duhu Livijevog teksta, ovoj verziji Livije ne daje primarnu važnost i izgleda da je on ne samo skeptičan prema njoj, nego je smatra i apokrifnom. Uostalom, drugi konzulat Publija Scipiona Afrikanca Starijeg je bio 194. god. p. n. e., deset godina nakon „lokrijske afere“, predug period za jedno obično sudsko procesuiranje. Međutim, u podatku XXXIV, 44 koji datira u 194./193. god. p. n. e., Livije iznosi još jednu verziju, sličnu ali ne i istu verziju kao onu za koju kaže da je uzeo od Klodija Licinija. Po ovoj verziji, Pleminja i njegovi saučesnici su nastojali da postave požare u različitim dijelovima Grada iskoristivši činjenicu da je pažnja javnosti koncentrirana na igre koje je zavjetovao Servije Sulpicije Galba (*Servius Sulpicius Galba*), kako bi on pobjegao. Ali je zavjera otkrivena a Pleminja bačen u najdublju tamnicu i pogubljen. Po Livijevom podatku XXXI, 12 bi se opet mogao steći utisak da je Pleminja kažnjen sigurno prije 200. god. p. n. e. Po Valeriju Maksimu (I, 1, 2) Senat je naredio da se Pleminja u okovima dovede u Rim, ali prije nego što se on mogao braniti, umro je od okrutne bolesti u zatvoru. Po Apijanuu (*Hann.* 55), Pleminja i njegovi saučesnici su pogubljeni u rimskom zatvoru.

Scipion je jednostavno samo problem pokušao “pospremiti pod tepih”. I zbog te loše procjene i lošega političkog pragmatizma, “afera Lokri” je umjesto da se smiri, samo dodatno eskalirala. I tako se umjesto da brzo otplovi na afričku obalu, Publije Scipion ponovo morao suočavati sa svojim političkim protivnicima i njihovim optužbama, koje su sada imale itekakvu realnu osnovu, i gubiti vrijeme u novome sukobljavanju sa njima i pravdanju sebe. Tako se još jednom pokazalo da brzinsko postupanje sa određenim problemom ne samo da je loše, nego je nadasve kontraproduktivno i da na kraju oduzima samo više vremena i resursa nego da se problem rješavao dubinski i stvarno.³⁰⁰

I kada je prešao sa armijom u sjevernu Afriku, započeo i vrlo uspješno vodio borbene operacije i protiv kartaginskih armija i Sifaksovih Numidana, establishment u Rimu i posebno neki beskrupulozno slavloljubivi, ambiciozni i nekarakterni pojedinci nisu ostavljali Publija Scipiona. Kako su prelazak, iskrcavanje i utvrđivanje mostobrana na sjevernoafričkoj obali obavljeni bez problem te se nizale pobjede, a posebno nakon što je Hanibal i napustio sa svojim trupama Italiju i vratio se u domovinu (koju je nekada davno još kao dječak napustio), u Rimu se i među nekadašnjim protivnicima afričke ekspedicije smanjivali i osjećaj i uvjerenje o rizičnosti ove kampanje. Sa druge strane, Scipionova komanda i uspjesi u sjeverni Africi su im nedvojbeno bili „trn u oku“. Iz ovih razloga, a kako bi se na bilo koji način umanjilo značenje Publija Scipiona za II. punski rat, pojavile su se ideje o tome da bi trebalo poštovati tradicionalna pravila o smjenjivanju zapovjednika na terenu, odnosno da bi oficijelni jednogodišnji magistrati trebali biti ti koji pobjedonosno završili afričku kampanju i zaključili mir sa Kartaginom. Pojedinci, izabrani

³⁰⁰O “aferi Lokri” v. *Diod.* fr. knjige XXVII, 4; *Liv.* XXIX, 6 – 9; 16 – 22; *App. Hann.* 55

za konzule, su i otvoreno radili na tome da preuzmu kao mandatnu provinciju afričko zapovjedništvo, dok bi se Publije Scipion, koji je iznio ubjedljivo najveći dio tereta, opasnosti i rizika za vrijeme afričke kampanje i koji ju je uostalom i zamislio, pripremao i vodio u Rim bi se vratio kao obično privatno lice (*cives privatus*). U ovoj propagandnoj kampanji i političkoj akciji je ponovo bio aktivan Fabije Maksim, koji je javno tražio da se Publiju Scipionu pošalje magistrat koji bi ga zamijenio na mjestu komandanta armije u Africi. I ovaj put je Fabije Maksim koristio taktiku „buđenja i širenja straha“ među senatorima, vitezovima i plebsom.

Nesumnjivo bi smjenjivanje Publija Scipiona sa mjesta komandanta armije u Africi bila jedna obična krađa pobjede i uzurpacija stvarne situacije u krajnju korist onih koji bi toj pobjedi doprinijeli nesrazmjerno manje nego Publije Scipion. Međutim, niti je Publije Scipion bio glup da bi mogao biti na ovakav način iskorišten i prevaren, niti je on bio bez prijatelja u samome Rimu i to i u okvirima visoke politike Republike koji bi se ne samo suprotstavili ovim nakanama, nego i spriječili u realizaciji.

U svakom od konzulskih kolegija za 203., 202. i 201. god. p. n. e. našao bi se bar jedan pretendent za preuzimanje afričkoga zapovjedništva. Prvi od ovih konzula koji je pokušao da se nametne kao novi zapovjednik u Africi bio je Gnej Servilije. On je čak slijedio Hanibala (koji je napuštao Italiju) do Sicilije, sa jasnom namjerom da odatle ode u sjevernu Afriku. Kao konzul na terenu sjeverne Afrike on bi bio po automatizmu nadređeni Publiju Scipionu. Međutim, ovo je spriječio Senat imenujući diktatora koji je na osnovi višega autoriteta opozvao konzula sa Sicilije u Italiju.³⁰¹

³⁰¹*Liv.* XXX, 24. Diktator Sulpicije je trebao održati i izbore na centurijatskim komicijama.

Početak 202. god. p. n. e. i prije bitke kod Zame, novi konzuli Marko Servilije i Tiberije Klaudije Neron su podnijeli oficijelni zahtjev da se na ždrijebanje stave provincijski mandati Italije i Afrike. Ustvari njih obojica su primarno bili zainteresirani za dobijanje afričkog mandata, jer su mislili da je za vrijeme dotadašnjeg zapovijedanja Publija Scipiona urađen glavni dio posla, i da je preostali posao lagan za izvršenje i tako dovršenje II. punskog rata. Oni su se nadali da bi tako bili proslavljeni kao oni koji su završili ovaj veliki i težak rat. Dodjela afričkog provincijskog mandata nekome od konzula bi automatski podrazumijevalo da se Publije Scipion smjenjuje sa pozicije komandanta rimsko – italske armije u sjevernoj Africi i zamjenjuje sa jednim od konzula koji bi onda trebali nastaviti voditi dalje borbene operacije. Iako je ovaj zahtjev bio u skladu sa dotadašnjom praksom u vođenju državnih i vojnih poslova, kada bi na terenu (u rukovođenju i zapovijedanju pojedinim armijama) konzuli i pretori zamjenjivali ranije konzule, pretore, prokonzule i propretore, ipak je u slučaju Publija Scipiona i njegove afričke armije to bilo vrlo delikatno pitanje. Publije Scipion je bio prokonzul, namjesnik provincije i komandant armije u sjevernoj Africi već dvije godine (204. i 203. god. p. n. e.), pa je ta činjenica mogla biti opravdanje za traženje da se provincijski mandat u sjevernoj Africi povjeri nekome drugome. Iako bi u drugim slučajevima to bila uobičajena i normalna praksa, situacija sa tzv. „mandatom za provinciju Aziju“ je bila ipak nadasve specifična. „Afrička ekspedicija“ je bila ideja i čiji je glavni nositelj bio Publije Scipion, on je bio i glavni nositelj svih priprema i organizacije za nju, njegov vojnopolitički genije je bio zaslužan i za uspjehe na bojnopolju. I odgovornost za ideju o „afričkoj ekspediciji“ je ležala samo na Publiju Scipionu, i da se desio samo neki propust, npr. prilikom desanta i iskrcavanja na afričku obalu, sva krivica bi bila bačena na njega. Za tu ekspediciju se Publije Scipion izborio i protiv negodovanja i

protivljenja značajnog dijela establišmenta. Zatim je sama situacija na sjevernoafričkom frontu, i pored značajnih rimsko – italjskih pobjeda bila još uvijek fluidna, jer se tek očekivao glavni sraz sa trupama koje je predvodio osobno Hanibal. U svim ovim okolnostima, zamjena vojskovođe kakav je bio Publije Scipion sa regularnim konzulom bila bi ne samo ponižavajuća za njega, sramotna za Republiku, nego i neracionalna sa pozicija općega interesa Republike. Ali izgleda da je osobna ambicija za slavlom do kojega bi došli tako što bi se „okitili tuđim perjem“ bila jača od državničke odgovornosti onih konzula koji su željeli, nadali se i zahtijevali zapovjedništvo u Africi.

Međutim, u okvirima establišmenta je bilo i onih pojedinaca koji su nisu bili zaslijepljeni ni mržnjom ni podozrenjem ni strahom od Publija Scipiona, a niti samo vođeni bezkrupuloznim osobnim ambicijama. Kvint Cecilije Metel je uspio relativizirati skoro ultimativna stajališta dvojice konzula po pitanju razdioba provincija. Senat je tako naložio konzulima da se dogovore sa plebejskim tribunima i da sa njihovim odobrenjem pred tributske komicije iznesu pitanje koga bi narod volio da vodi rat u sjevernoj Africi. Za razliku od Senata i establišmenta, Publije Scipion je uživao i značajnu popularnost i podršku među običnim građanima i sve izborne jedinice su podržale produženje njegovog zapovjedništva nad rimsko – italjskom armijom u sjevernoafričkoj bojišnici. Međutim, i pored odluke skupštine, konzuli su izvršili ždrijebanje za provincije i „afrički mandat“ je dobio Tiberije Klaudije koji je trebao preuzeti flotu od 50 kvinkverema i imati isti *imperium* kao i Publije Scipion.³⁰²

Istovremeno se u javnosti širila negativna kampanja u čijoj je konačnici glavna meta bio Publije Scipion. Gravitaciona osa te

³⁰²*Liv.* XXX, 27.

kampanje je bilo širenje straha od Hanibala, koji je iako je napustio sa svojim trupama Italiju i otišao braniti domovinsku zemlju, sada mogao odnijeti pobjedu nad armijom koju je vodio Publije Scipion. Ustvari je raspirivanju ove bojazni najviše doprinio Kvint Fabije Maksim, koji je nedugo ranije umro³⁰³ (203. ili početkom 202. - prije bitke kod Zame - god. p. n. e.). On je govoreći proročanskim tonom izrekao da će Hanibal biti mnogo opasniji protivnik u svojoj sopstvenoj zemlji nego što je to bio na stranom tlu, i da će se sada Publije Scipion suočiti sa daleko snažnijim i ozbiljnijim protivnikom oličenim u Hanibalu i njegovim trupama nego što su to bili Sifaks, Statorije i Hasdrubal ben Giska. Sentence ovoga tipa izrečene od Fabija Maksima, iskusnog, uglednog i autoritativnog rimskoga političara i vojskovođe, i to u maniri nekoga proročanstva, su u velikoj mjeri širili strahove i strepnje u javnosti Rima i Italije.³⁰⁴ Izgleda da su u ovom slučaju ipak ljubomora i neraspoloženje staroga Kunktatora prema mladome Publiju Scipionu uspjeli zamagliti racionalno i hladnokrvno promišljanje po kojima je Fabije Maksim bio poslovično poznat, cijenjen i poštovan. Tako da njegova analiza stanja na sjevernoafričkoj bojišnici više odražava njegove političke interese i osobne želje, nego objektivnu analizu situacije. Zanimljivo je da je glavna argument koji je Fabije Maksim potezao kada se suprostavljao ideji Publija Scipiona o ekspediciji u sjevernu Afriku bilo prisustvo armije Hanibala u Italiji. I kada se pokazalo da je upravo ekspedicija u sjevernu Afriku doprinijela da Hanibal sa armijom napusti Italiju i ode da brani feničansku Afriku, Fabije Maksim mijenja retoriku i sada govori kako će Hanibal biti opasniji na afričkom frontu, nego što je bio na europskom i italijanskom. Upravo ovakva kontradikcija odaje da je

³⁰³*Liv.* XXX, 26; 28; *Val. Max.* V, 2, 3; VIII, 13, 3; *Plut. Fab.* 27.

³⁰⁴*Liv.* XXX, 28.

glavna motivacija Kunktatora u suprostavljanju idejama Publija Scipiona bila mješavina osobnih i dnevno-političkih razloga i sve većih zaziranja establishmenta od sve jače vojne i političke moći Publija Scipiona, a da nije proizlazila iz neke stvarne brige za opće interese Republike i njenih oružanih snaga. I tako je na samome kraju svoga života, osoba (poznata kasnije kao „Štit Rima“) koja je uspjela svojim pronicljivim, odvažnim, staloženim, čvrstim, odlučnim, hladnokrvnim i mudrim postupanjem uspjela sačuvati Republiku u najtežim trenucima po nju nakon Hanibalovih pobjeda kod Trasimenskog jezera i posebno nakon Kane, dopustila da joj emocije i dnevno-politički interesi obuzmu duh i tako počini grijeh širenja defetizma među populacijom, onoga stanja protiv kojeg se on samo 15ak godina ranije žestoko i uspješno borio.

Realna mogućnost da Publije Scipion na mjestu zapovjednika armije u sjevernoj Africi bude zamijenjen konzulom, javila se nakon što su u Rim prispjele prve vijesti o tome da je od strane Kartaginjana došlo do prekršaja primirja (uspostavljenog neposredno prije dolaska Hanibala u Tunis i bitke kod Zame)³⁰⁵ i obnove neprijateljstava. Senat je tada konzulu Tiberiju Klaudiju naredio da bez odlaganja odvede flotu na Siciliju i odatle na Afriku. Ovo je bila prilika za kojom je konzul Tiberije Klaudije toliko žudio, je bi kao ovlašteni magistrat otišao u sjevernu Afriku i tamo mogao biti onaj koji će kao oficijelni predstavnik Republike završiti II punski rat. Međutim, njegova

³⁰⁵*Polyb.* XV, 1; 8; *Diod.* fr. knjige XXVII, 11 - 12; *Liv.* XXX, 16; 21-23; 30; *Val. Max.* VII, 2, 3; *Plut. Mor. Regum et imperatorum apophthegmata*, 196C – D; *App. Pun.* 31 - 32; *Cass. Dio*, fr. knjige XVII, 74 – 75; *Cass. Dio*, fr. knjige XVII (*Zonar.* 12 -13); *Eutrop.* III, 21; Ovim primirjem su izgleda Kartaginjani nastojali ne samo da eventualno postignu mir, nego prije svega da dobiju na vremenu dok Hanibal sa svojim trupama ne dođe iz Italije u sjevernu Afriku. A i Publiju Scipionu je odgovaralo primirje kako bi osigurao dopremanje neophodnih namirnica i drugih resursa.

traljavost i sporost u izvršavanju postavljenog zadatka su doveli do toga da je Senat ipak odlučio da Publije Scipion, a ne trenutni konzul, bude ovlašten da odredi uvjete za mir sa Kartaginom.³⁰⁶ Tako je Tiberije Klaudije, zbog sopstvene nesposobnosti, izgubio podarenu priliku da bude ovjечan trijumfom i slavom. On je želio da preuzme armiju Publija Scipiona i da se bori u otvorenom srazu sa Hanibalovom armijom, a nije mogao ni običnu flotu u kratkom periodu da porine u more i preko Sicilije prebaci u sjevernu Afriku. I kada je konačno konzul Tiberije Klaudije uspio sa svojom flotom isploviti, nije se baš pokazao ni kao pomorski starješina. Suočen sa olujama i lutanjima između otoka Elbe, Korzike i Sardinije i boravcima u lukama i popravkama brodova izgubio je i ono preostalo vrijeme i tako je istaklo vrijeme njegove konzulske dužnosti a nije mu dodijeljen prokonzulat. Tako se on u Rim vratio kao privatno lice.³⁰⁷ Sve se ovo dešavalo paralelno sa bitkom kod Zame i pobjedom armije Publija Scipiona nad Hanibalovim trupama.³⁰⁸ Senat je o pobjedi kod Zame i kasnijim manjim pobjedama oficijelno izvijestio Lucije Veturije Filo³⁰⁹, i to neposredno prije zakašnjelih izbora (vjerojatno na samom kraju zime ili na samom početku proljeća 201. god. p. n. e.) za konzule za mandatni period mart 201. – mart 200. god. p. n. e.³¹⁰

Ali pobjeda kod Zame nije zaustavila određene krugove i pojedince da se ne samo nadaju, nego i pokušavaju da preuzmu zapovjedništvo u

³⁰⁶*Liv.* XXX, 38

³⁰⁷*Liv.* XXX, 39

³⁰⁸Inače je, saznajući da je Tiberije Klaudije Neron dobio na raspolaganje flotilu sa ovlaštenjem da pređe u Afriku, i sam Publije Scipio ubrzao pripreme za odlučnu bitku. Međutim, sporost Tiberija Klaudija je bila tolika da ipak Publije Scipion nije imao konkurenciju na sjevernoafričkoj bojišnici.

³⁰⁹*Lucius Veturius Philo*

³¹⁰*Liv.* XXX, 39 - 40

Africi i slavu zaključenja pobjedničnog mira sa Kartaginom. Gnej Kornelije Lentul, konzul za 201. god. p. n. e., je bio vrlo zainteresiran da dobije Afriku kao svoju mandatnu provinciju. On se nadao da bi se u slučaju nastavka rata moglo i desiti da zamijeni Publija Scipiona u zapovjedništvu afričke armije i tamo u sjevernoj Africi ostvari laku pobjedu ili da ako se već i završi da bi zadobio slavu jer je rat priveden kraju u njegovom konzulatu. Zato je on izjavio da neće dozvoliti da se išta preduzima, dok mu Senat dekretom ne dodijeli Afriku kao mandantnu provinciju. Tako je i u periodu kada su započeli i odvijali se konačni pregovori o miru sa Kartaginom, pozicija Publija Scipiona kao zapovjednika armije u sjevernoj Africi bila izložena realnoj opasnosti.

Ovo ultimativno ponašanje konzula Lentula, koje je prijetilo opstrukcijom rada čitavog državnog sustava ako se ne udovolji njegovim sebičnim željama, su zaustavili plebejski tribuni Minucije Term i Acilije Glabrio. Oni su pred tributske komicije iznijeli pitanje „koga narod želi da ima za vrhovnu komandu u Africi“. Svih 35 tribusa³¹¹ je bilo za Publija Scipiona. Situacija ipak nije bila u potpunosti razriješena ovom odlukom tributskih komicija, jer je odluka o rasporedu provincija novim konzulima Korneliju Lentulu i Eliju Petu ipak na kraju ostavljena Senatu. „Očevi i upisani“, tj. senatori su zato donijeli jedno kompromisno rješenje da konzuli raspodijele provincije, tj. mandatna zaduženja međusobnim dogovorom ili ždrijebom. Onaj konzul koji bi dobio zapovjedništvo nad flotom³¹², morao je otploviti za Siciliju i ako ne bude ugovoren mir sa Kartaginom, trebao bi se uputiti u Afriku. U tom slučaju, tamo

³¹¹ U ovo vrijeme tributske komicije su se sastojale od ukupno 35 tribusa, tj. izbornih jedinica.

³¹² Koja bi nastala tako što bi izabrao 50 brodova iz već postojeće dvije flote. Publije Scipion je trebao da zadrži 40 ratnih brodova kojima je i ranije bio nadređeni.

bi on trebao voditi operacije na moru, dok bi Publije Scipion operirao sa trupama na kopnu. Ono što bi u ovom pretpostavljenom slučaju bilo opasno po interese Publija Scipiona, bilo je to što bi taj komandant flote imao ista ovlaštenja kao i on. Tako bi došlo do podjele i odgovornosti, ali i eventualne pobjede i slave. A pošto je od te dvojice zapovjednika sa istim ovlaštenjima, jedan ipak bio konzul, jasno je da čiju bi stranu ipak pretezala određena prednost pri zaključivanju mira sa Kartaginom. Ono što je u ovom zaključku ipak davalo određenu prednost Publiju Scipionu bila je odredba po kojoj ako bi se dogovorili uvjeti za sklapanje mira, onda su plebejski tribuni trebali iznijeti pred tributske komicije pitanja da li će konzul ili Publije Scipion zaključiti mir i ko bi trebao vratiti pobjedničku armiju u Italiji. Onaj ko zaključi mir i dovede pod svojim zapovjedništvom armiju iz sjeverne Afrike, automatski može podnijeti zahtjev za održavanje trijumfalne procesije ulicama Rima. U nastavku zaključka se navodilo i da ako tributske komicije odrede da Publije Scipion bude taj koji će sklopiti mir i vratiti armiju u Italiju, onda konzul neće sa Sicilije prelaziti u Afriku. Činjenica je da je Publije Scipion uživao veliku popularnost u narodu, pa je bilo za očekivati da glasači u tributskim komicijama većinom glasaju za Publija Scipiona i po pitanjima ko će zaključiti mir i dovesti trupe kući. Ono što je još dodatno išlo u prilog Publiju Scipionu bila je činjenica da mu je oficijelno produženo zapovjedništvo nad trupama na sjevernoafričkoj bojišnici.³¹³

Ako bi se pregovori odužili ili se rat nastavio u pravcu koji bi vodio ka dugotrajnoj opsadi sa ciljem zauzimanja same Kartagine, vrlo se lako moglo desiti da se pojavi novi zapovjednik armije u Africi, i koji bi dolazio iz reda konzula za 201. god. p. n. e. I onda bi taj pojedinac

³¹³*Liv.* XXX, 40 – 41.

ili izveo napad na grad Kartaginu ili bi potpisao mir sa Kartaginjanima, pa bi tako on bio zabilježen kao onaj koji je završio II punski rat, bez obzira što je “stazu pobjede” skoro doveo do samoga kraja Publije Scipion. Toga je Publije Scipion bio itekako svjestan, pa je u njegovom interesu bilo da se rat što je moguće prije završi.³¹⁴ Pa je tako pored političkih ideala i ideja samoga Publija Scipiona,³¹⁵ spasu Kartagine da ne bude zauzeta na juriš, i sukladno tome razarana a njeno stanovništvo izloženo stradanju, pogromu i ubijanju,

³¹⁴*Liv.* XXX, 36

³¹⁵Uza sve to, činjenica je da politička, idejna i ideološka platforma i agenda Publija Scipiona nisu podrazumijevali bezrazložnu, nepotrebnu i preskupu “agresiju”, razaranja i osvajanja civiliziranih područja. Scipionovska vizija političkih odnosa je bila mnogo dubinskija sa dugoročnim jasnim ciljevima kooperacije, suradnje, zajedničkog djelovanja i kohabitacije unutar civiliziranih zemalja euromediteranskog pojasa, te njegovog daljega širenja prema “barbarskim” zemljama. A sve bi se to ostvarivalo pod pravednom i arbitrarnom hegemonijom Republike koja bi i sama bila vođena progresivnim i liberalnim smjernicama i liderima, u skladu sa idološkim postavkama humanističkih pogleda tadašnjeg helenističkog svijeta. U tome svijetu, i feničanska Kartagina, reformirana iznutra i kastrirana od svoga višestoljetnog imperijalizma, je po Publiju Scipionu imala itekakvo mjesto i ulogu. O tome v. *Val. Max.* IV, 1, 6 (kada na sjednici Senata Afrikanac iznosi stav da se senatori ne bi trebali miješati u unutarpolitička pitanja Kartagine) i *App. Pun.* 65: καὶ ὁ Σκιπίων ἐς αὐτὰς ἐδόκει μάλιστα τοὺς Ῥωμαίους ἐναγαγέσθαι, εἴτε τῶν εἰρημένων οὐνεκα λογισμῶν, εἴτε ὥς ἄρκοῦν Ῥωμαίοις ἐς εὐτυχίαν τὸ μόνην ἀφελέσθαι Καρχηδονίους τὴν ἡγεμονίαν: εἰσὶ γὰρ οἱ καὶ τότε νομίζουσιν, αὐτὸν ἐς Ῥωμαίων σωφρονισμὸν ἐθελήσαι γείτονα καὶ ἀντίπαλον αὐτοῖς φόβον ἐς αἰὶ καταλιπεῖν, ἵνα μὴ ποτε ἐξυβρίσειαν ἐν μεγέθει τύχης καὶ ἀμεριμνία. καὶ τότε οὕτω φρονῆσαι τὸν Σκιπίωνα οὐ πολὺ ὕστερον ἐξέειπε τοῖς Ῥωμαίοις Κάτων, ἐπιπλήττων παρωξυμένους κατὰ Ῥόδου. (./Publije op. S.M./ Scipion je smatrao da je najbolje podsticati ovu /neosvajačku op. S./ politiku među Rimljanima, bilo zbog ranije spomenutih razloga ili zbog toga što je on smatrao dovoljnim uspjehom za Rim da je preuzeo supremaciju od Kartagine. Ima nekih koji misle da je u cilju čuvanja rimske discipline, on želio da zadrži susjeda i rivala kao stalnu prijetnju, tako da oni /Rimljani op. S.M./ ne bi nikada mogli postati opijeni sa uspjehom i bezbrižnosti poradi veličine svoga prosperiteta. Da je /Publije op. S.M./ Scipion imao ovaj osjećaj, Katon /Stariji op. S.M./” je nedugo kasnije javno rekao Rimljanima kada im je prigovorio zbog pretjerane strogosti prema Rođanima.”)

doprinijela i njegova pragmatičnost da mu neko drugi ne ukrade pobjedu i slavu zbog završetka II punskog rata. Uostalom, napad na dobro utvrđenu i branjenu Kartaginu, čiju bi odbranu nesumnjivo vodio sam Hanibal, sa očajničkim otporom Kartaginjana jer bi se u tome slučaju odlučivalo o njihovoj fizičkoj egzistenciji i slobodi u onom najprostijem smislu, iziskivao bi i goleme žrtve i naprezanje napadačke armije. Postavljanje opsade Kartagine sa njenim višeslojenim odbrambenim linijama, zidinama i fortifikacijama bi zahtijevalo i dovođenje velikoga broja novih i svježih trupa iz Italije. Trenutna armija kojom je komandovao Publije Scipion u sjevernoj Africi je brojčano bila nedostatna za jedan takav poduhvat. Da bi se Kartagina uspješno zatvorila od vanjskog svijeta, bilo je neophodno presjeći njene veze preko mora. Kartagina je raspolagala tada sa značajnim brodovljem³¹⁶ i Republika i njen Italjski savez bi morali slati nove i nove flote, sa novim zapovjednicima, koje bi za zadatak imale uništenje pomorskih snaga Kartagine. Sve se to moglo učiniti, ali je za to trebalo mnogo vremena, resursa, ljudstva, a Italije je nakon 18 godina rata bila više nego iscrpljena. Uz to, na sjeveru, u dolini rijeke Po i u ostatku Cisalpinske Galije se nastavio i to svome žestinom rat, a očekivao se i novi rat sa makedonskim kraljevstvom. Nova naprezanja radi napada i dugotrajne opsade Kartagine nisu baš, u tim vremenima i u tim okolnostima, bili baš toliko atraktivna opcija. Opsada Kartagine bi bila i gotovo sigurno vrlo dugotrajna, ako ne i višegodišnja, što bi neminovno vodilo tome da Senat i rimski narod pošalju drugoga komandanta svojih trupa na afričku frontu. I opet bi i sam ishod i opsade i napada na Kartaginu bio neizvjestan. Publije Scipion, koji je uvijek stavljao veći naglasak i prioritet na dogovor nego na krvoproliće, je i radi toga bio protiv toga da se rat vodi do samoga kraja feničanske Kartagine. I zato je na kraju u ratnom vijeću

³¹⁶*Liv.* XXX, 43; *Oros.* IV, 19.

armije u Africi kojim je rukovodio Publije Scipion, i pored početnih pojedinih mišljenja da se rat vodi do konačnog uništenja Kartagine, ipak prevladala jednoglasna podrška stavu da se ide ka zaključivanju mira sa Kartaginom, bez da se pristupi njenoj opsadi ili direktnom napadu na sam grad.

Zapovjedništvo nad novom flotom je preuzeo konzul Kornelije Lentul, koji je i pored navedenih odluka Senata i tributskih komicija, i nadalje bio vrlo uporan u tome da na bilo koji način dođe u poziciju iz koje bi mogao on biti taj koji će određivati dalje odnose sa Kartaginom.³¹⁷ Njegov glavni interes je bio u tome da ne dođe do sklapanja mira sa Kartaginom, jer je u produženju rata i borbenih operacija on vidio šansu da postane komandant armije u Africi. I tako je on, iako je velika većina senatora bila u korist sklapanja mira, spriječio Senat da donese odgovarajuću rezoluciju po ovome pitanju.

Ali ni sam Publije Scipion nije bio pasivan po ovome pitanju. Vjerojatno je on od svojih prijatelja dobio informacije o željama Lentula i "stanju duhova" u samome Rimu. Sudeći po Apijanovom podatku *Pun.* 56, on je nešto odlučio i poduzeti kako bi stavio do znanja da neće dopustiti da mu se „ukrade“ pobjeda. U navedenom podatku se primjećuje i ultimativno ponašanje Publija Scipiona u kontekstu nekoga nepoštivanja tradicija, i to ako bi procijenio da se nešto radi protivno njegovim interesima i pravima. Tako je Publije Scipion, kako bi sačuvao slavu pobjede nad Kartaginom, bio spreman i da jednostrano sklopi mir ako bi ocijenio da se u oficijelnom Rimu odugovlači sa time. Publije Scipion jednostavno nije imao dovoljno povjerenja u oficijelni establishment da ga neće prevariti ovom

³¹⁷Njegova flota je plovila uz obalu Sicilije i samo čekala naređenje, koje se moglo izdati na osnovi ranije donesene odluke Senata, da pređe na afričku stranu ako to bude neophodno.

prilikom, odnosno da namjernim odugovlačenjem sklapanja mira ustvari žele da ga zakonski na mjestu komandanta afričke armije zamijene sa Gnejom Kornelijem Lentulom koji bi onda bio taj koji bi zaključio oficijelni mir sa Kartaginom i tako praktično ukrao pobjedu i slavu od Publija Scipiona. Ovoj opasnosti po sopstveni prestiž, Publije Scipion se (na osnovi Apijanovog podatka) odlučio žestoko suprotstaviti slanjem poruke Senatu koja je u sebi sadržavala otvorenu prijetnju da je on sam spreman sklopiti mir ako bude ocijenio da se oteže sa ratifikacijom mirovnog sporazuma.³¹⁸ Nesumnjivo je njegova prijetnja morala imati značajnog utjecaja da konzervativci odustanu, ako su to uopće i namjeravali, od toga da prevare Publija Scipiona. Tada je on zbog pobjede nad Hanibalom bio dostizao visoke stupnjeve popularnosti i ne bi bilo ni oportuno ni pametno se upustiti u otvoreni sukob sa njim. Sa druge strane, otvorena prijetnja Publija Scipiona upućena Senatu da je on spreman bez njihove autorizacije sklopiti mir sa Kartaginom, otkriva da on nije imao bezuvjetno poštovanje i apsolutno podržavanje prema tradicionalnom sustavu i vladajućem establishmentu. Njegovo uvažavanje tradicije i establishmenta je imalo svoje granice, i ako bi ocijenio da ono što veći ili glasniji dio establishmenta zastupa je pogrešno ili je namjerno i direktno usmjereno protiv njega i njegovih interesa, Publije Scipion je bez većih unutarnjih dvojbi bio spreman na radikalnije mjere koje ne bi bile u skladu sa dodatašnjim tradicionalnim normama političkog života. I upravo je zbog ove njegove osobine, jaz između Publija Scipiona i konzervativnog dijela establishmenta postajao sve izražajniji. Konzervativni dio establishmenta je osjećao strepnju da bi osoba kao što je Publije Scipion sa svojim nonkonformističkim

³¹⁸Ovu namjeru Publija Scipion da i bez sankcioniranja od strane Senata sklopi mirovni sporazum sa Kartaginom spominje Apijan i u podacima *Pun.* 60 i 64.

političkim i kulturnim pogledima i načinima djelovanja i ponašanja i uz to kao vrlo, vrlo popularna osoba mogla u određenoj konstelaciji odnosa utjecati ili djelovati kako bi se promijenio ustaljeni politički poredak u Republici. Ne samo elita Republike, nego i ostali dio njenog građanstva nisu baš bili skloni jakim individualitetima, koji bi se značajno uzvisivali iznad rimskoga i italskoga kolektiviteta. Tu nesklonost je hranila bojazan ustvari od mogućnosti vladavine jednoga čovjeka, pojave tiranije u helenskom stilu ili čak proglašenja kralja. U svijesti republikanskih Rimljana kralj (*rex*) je bio odvratna i strašna institucija, otjelovljenje najgorega i najlošijeg u politici. Rimljane je najlakše bilo uzbuditi i uznemiriti sa prijetnjom da će im vladati kralj ili da će njihove slobode i prava ugroziti pojava tiranina i tiranskih načina vladavine. Svoju odvratnost prema instituciji kralja najbolje prezentira komentar Katona Starijeg, toga ogorčenog i najvećeg nemesisa Publija Scipiona, na posjetu pergamskog kralja Eumena (vl. 197 – 159. god. p. n. e.) Rimu: "...ta životinja poznata pod nazivom kralj po prirodi je mesožderka".³¹⁹ Rimljani su bili općenito poznati u cijelom mediteranskom svijetu kao narod kojem su "sva kraljevstva mrska."³²⁰ Zato je u jednom monarhofobističkom društvu, kakvo je tada bilo rimsko, optužiti nekoga da teži kraljevskoj vlasti ili da želi kraljevsku dijademu i krunu je bila teška optužba koja je mogla rezultirati i smrtonosnim ishodom (npr. ranije u slučaju Spurija Kasija Vecelina³²¹ i Spurija Melija³²², a kasnije u slučaju Tiberija Sempronija

³¹⁹*Plut. Cat. Mai.* 8

³²⁰*Sal. Bell. Jug.* 81,1; fr. Historija, Mitridatovo pismo kralju Partije Arzaku 15; 17.

³²¹*Spurius Cassius Viscellinus* ili *Vecellinus*, ranorepublikanski pretor za 502., 493. i 486. god. p. n. e.

³²²*Spurius Maelius*, ubijen 439. god. p. n. e.

Grakha³²³ i Gaja Julija Cezara). Međutim, što se tiče Publija Scipiona, insinuuacije i optužbe da on teži nekom samovlašću, tiraniji ili kraljevstvu su više nego pretjerane. Čak i kada je bio na vrhuncu moći i utjecaja u Republici, Italском savezu, imperiju rimskoga naroda i općenito euromediteranskom prostoru,³²⁴ Publije Scipion nije učinio nijedan potez ili poduzeo neki projekat i poduhvat kojim bi se bar indirektno moglo naslutiti da on želi da podrije osnove republikanskog sustava kako bi sebe postavio kao nekoga vladara Republike. Ne postoji nijedan dokaz ni da je on čak verbalno podržavao ideju monarhije ili samovlašća, ili kritizirao republikanski sustav i bio protiv institucionalne sheme svoje domovine.³²⁵

³²³O Tiberiju Semproniju Grakhu (*Tiberius Sempronius Gracchus*), plebejskom tribunu za 133. god. p. n. e. i unuku Publija Kornelija Scipiona Afrikanca v. Mesihović, 2011: 171–371; Isto, 2015: 464–520.

³²⁴Povratak iz Male Azije, i potvrđivanje za princepsa Senata po treći put (189. god. p. n. e.) od cenzora Flaminina i Marcela se može smatrati vrhuncem karijere i moći Publija Kornelija Scipiona Afrikanca, da bi nakon toga nastupila njegova politička nizbrdica.

³²⁵Ovo jasno potvrđuju i vrela. Tako Polibije (X, 38) navodi sljedeće nakon što su Publiju Scipionu pristupili hispanski poglavari koji su sa svojim zajednicama, poslije osvajanja Nove Kartagine, odlučili da sa kartaginske pređu na rimsko – italsku stranu: καὶ πλείω πρὸς τοῦτο τὸ μέρος αὐτῶν διαλεχθέντων, ἐπεὶ κατέπαυσαν τὸν λόγον, μεταλαβὼν ὁ Πόπλιος καὶ τοῖς ὑπ’ ἐκείνων εἰρημένους ἔφη πιστεύειν, μάλιστα δὲ γινώσκειν τὴν Καρχηδονίων ὕβριν ἐκ τε τῆς εἰς τοὺς ἄλλους Ἰβήρας καὶ μάλιστα τῆς εἰς τὰς ἐκείνων γυναῖκας καὶ θυγατέρας ἀσελγείας, ἃς αὐτὸς παρειληφώς νῦν οὐχ ὁμήρων ἔχουσας διάθεσιν, ἀλλ’ αἰχμαλώτων καὶ δούλων, οὕτως τετηρηκέναι τὴν πίστιν ὥς οὐδ’ ἂν αὐτοὺς ἐκείνους τηρήσαι πατέρας ὑπάρχοντας. τῶν δ’ ἀνθομολογησαμένων διότι παρακολουθοῦσι καὶ προσκυνησάντων αὐτὸν καὶ προσφωνησάντων βασιλέα πάντων, οἱ μὲν παρόντες ἐπεσημῆναντο τὸ ῥηθέν, ὁ δὲ Πόπλιος ἐντραπεῖς θαρρεῖν αὐτοῖς παρήνει: τεύξεσθαι γὰρ ἔφη σφᾶς ἀπάντων τῶν φιλανθρώπων ὑπὸ Ῥωμαίων („Andobal /kralj hispanskih Ilergeta op. S.M./ i njegovi prijatelji duže su govorili u ovom smislu, a kada su završili, Publije /Scipion op. S.M./ im je u odgovoru rekao da vjeruje u sve što su naveli i da je odlično upoznao kartaginsku drskost, ne samo iz gruboga postupanja prema ostalim Ibercima/Iberima /literarna vrela na grčkom jeziku uglavnom tako nazivaju Hispance op. S.M./, nego,

još više prema njihovim ženama i kćerkama. Zatekao ih je ne u položaju talaca, nego zarobljenica i robinja, i ni oni sami, njihovi očevi, ne bi pokazali toliko poštovanje prema njihovoj časti kao što je on učinio. Iberci su priznali da /Publije Scipion op. S.M./ govori istinu, klekli su na koljena pred njim i obratili mu se kao kralju, a prisutni su pozdravili njihove riječi. Publije ih je ganut zamolio da ne brinu i obećao je da će im od Rimljana dolaziti samo dobro.”) Nešto kasnije, Polibije (X, 40) spominje da su Hispanci nazvali kraljem Publija Scipiona, nakon što su trupe koje je on predvodio izvojevale veliku pobjedu (u bitci kod Bekule 208. god. p. n. e.) nad armijom koju je vodio Hasdrubal ben Barka, brat Hanibala i nadovezujući se na to detaljno analizira odnos Publija Scipiona prema onoj aklamaciji i njegov opći karakter: τῶν δ' Ἰβήρων ὅσοι κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους Καρχηδονίους τότε συνεμάχουν, ἦκον ἐγχειρίζοντες σφᾶς αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν, κατὰ δὲ τὰς ἐντεῦξεις βασιλέα προσεφώνουν τὸν Πόπλιον. πρῶτον μὲν οὖν ἐποίησε τοῦτο καὶ προσεκύνησε πρῶτος Ἑδεκῶν, μετὰ δὲ τοῦτον οἱ περὶ τὸν Ἀνδοβάλην. τότε μὲν οὖν ἀνεπιστάτως αὐτὸν παρέδραμε τὸ ῥηθέν: μετὰ δὲ τὴν μάχην ἀπάντων βασιλέα προσφωνούντων, εἰς ἐπίστασιν ἤγαγε τὸν Πόπλιον τὸ γινόμενον. διὸ καὶ συναθροίσας τοὺς Ἰβήρας βασιλικὸς μὲν ἔφη βούλεσθαι καὶ λέγεσθαι παρὰ πᾶσι καὶ ταῖς ἀληθείαις ὑπάρχειν, βασιλεὺς γε μὴν οὐτ' εἶναι θέλειν οὔτε λέγεσθαι παρ' οὐδενί. ταῦτα δ' εἰπὼν παρήγγειλε στρατηγὸν αὐτὸν προσφωνεῖν. ἴσως μὲν οὖν καὶ τότε δικαίως ἂν τις ἐπεσημύνατο τὴν μεγαλοψυχίαν τάνδρός, ἢ κοιμῶν νέος ὢν καὶ τῆς τύχης αὐτῷ συνεκδραμούσης ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε πάντας τοὺς ὑποταττομένους ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τε ταύτην κατενεχθῆναι τὴν διάλυψιν καὶ τὴν ὀνομασίαν, ὅμως ἐν ἑαυτῷ διέμεινε καὶ παρητεῖτο τὴν τοιαύτην ὁρμὴν καὶ φαντασίαν. πολλὴ δὲ μᾶλλον ἂν τις θαυμάσειε τὴν ὑπερβολὴν τῆς περὶ τὸν ἄνδρα μεγαλοψυχίας, βλέψας εἰς τοὺς ἐσχάτους τοῦ βίου καιροὺς, ἡνίκα πρὸς τοῖς κατὰ τὴν Ἰβηρίαν ἔργοις κατεστρέψατο μὲν Καρχηδόνιους, καὶ τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα μέρη τῆς Λιβύης ἀπὸ τῶν Φιλαινίου βομῶν ἕως Ἡρακλείων στηλῶν ὑπὸ τῆς πατρίδος ἐξουσίαν ἤγαγε, κατεστρέψατο δὲ τὴν Ἀσίαν καὶ τοὺς τῆς Συρίας βασιλεῖς, καὶ τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον μέρος τῆς οἰκουμένης ὑπήκοον ἐποίησε Ῥωμαίοις, ἔλαβε δὲ καιροὺς εἰς τὸ περιποιήσασθαι δυναστείαν βασιλικὴν ἐν οἷς ἐπιβάλοιτο καὶ βουλευθεῖη τόποις τῆς οἰκουμένης. ταῦτα γὰρ οὐ μόνον ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλὰ καὶ θειοτέραν, εἰ θέμις εἰπεῖν, ὑπερφρονεῖν ἂν ἐποίησεν. Πόπλιος δὲ τοσοῦτον ὑπερέθετο μεγαλοψυχία τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὥς οὐ μείζον ἀγαθὸν εὖξασθαι τις τοῖς θεοῖς οὐ τολμήσειε, λέγω δὲ βασιλείας, τοῦτ' ἐκεῖνος πολλάκις ὑπὸ τῆς τύχης αὐτῷ δεδομένον ἀπηξίωσε, καὶ περὶ πλείονος ἐποιήσατο τὴν πατρίδα καὶ τὴν ταύτης πίστιν τῆς περιβλέπτου καὶ μακαριστῆς βασιλείας. („Svi Iberci iz pomenutih oblasti koji su dotada bili kartaginski saveznici došli su da se predaju Rimljanima na milost i nemilost i prilikom susreta su Publija /Scipiona op. S.M./ nazivali kraljem. Prvi je ovako postupio, pavši na koljena pred njim Edekon /vladar hispanskog naroda Edetana op. S.M./, a onda je isto učinio i Andobal. Publije /Scipion op. S.M./ tada nije obratio pažnju na njihov postupak i promaklo mu je kako su ga nazvali, ali kada su ga nakon bitke svi pozdravili kao kralja, zamislio se i sazvao Iberce. Rekao im je da bi želio da ga svi smatraju

čovjekom koji ima kraljevskim osobina i da tih osobina zaista i ima, ali da ne želi da bude kralj, ni da mu se tako obraćaju. Rekavši im to, pozvao ih je da mu se obraćaju sa “zapovjedniče”. Možda bi se i ovom prilikom sa pravom mogla pohvaliti Publijeva duhovna veličina, s obzirom na to da je bio veoma mlad i da mu je Tihe toliko išla na ruku da je to sve ljude kojima je vladao navelo da o njemu stvore pomenuto mišljenje i daju mu pomenutu titulu, a on je ipak ostao mudar i suprotstavio se njihovom udvaranju i razmetljivim počastima. Ako pak pogledamo posljednje godine njegovog života, zadivlje nas sa još više dokaza o veličini svoga duha. Tada je, nakon uspjeha u Iberiji, uništio Kartaginjane i potčinio rimskoj vlasti najljepše i najveće dijelove Libije /misli se na sjevernu Afriku op. S.M./ od Filipovih žrtvenika do Heraklovih Stubova /Gibraltara op. S.M./. Također je osvojio Aziju i pobijedio kraljeve Sirije /Antioha III op. S.M. kao legat svoga brata Lucija op. S.M./, potčinivši rimskoj vlasti najljepše i najveće dijelove svijeta, tako da su mu se pružale prilike da stekne kraljevsku vlast u bilo kome dijelu svijeta. Ipak, iako bi, ovakvi uspjesi izazvali oholost i – ako se smije tako reći – božanske prirode, a ne samo ljudske, Publije /Scipion op. S.M./ je duhovnim kvalitetima toliko nadvisivao ostale ljude, mada mu je Tihe više puta nudila kraljevsku dijedemu, najveće dobro za koje se čovjek može moliti bogovima, ovu odbio a od slavne i blažene kraljevske vlasti više je volio i cijenio domovinu i odanost njenim interesima.”)

Sudeći po ovim Polibijevim podatcima, Publije Scipion je rezolutno odbio da bude, makar i samo od domorodaca Hispanaca, proglašen, aklamiran, tituliran i imenovan za kralja. Naravno, to nije uradio ni iz kakve sopstvene sklonosti skromnosti ili neke ceremonijalne učtivosti, jer sam kaže za sebe da on zaista ima kraljevskih osobina, ali da i pored toga on ne želi da bude kralj niti da mu se tako obraćaju. Iz ovoga je jasno da je riječ o jasnome političkom stavu prema pitanju monarhije i kraljevske časti, odnosno činjenici da je on ipak lojalan Republici i da podržava Republiku kao oblik vladavine rimskoga naroda i da je pristalica republikanskog poretka. A to potvrđuje i nastavak citiranog Polibijevog podatka, u kojem se govori da čak i na vrhuncu svoje moći i slave Publije Scipion nije težio kraljevskoj dijadi, nego je više volio i cijenio domovinu i službu interesima Republike. Uz to, Publije Scipion je bio i više nego politički pronicljiv. Da je tada mladi Publije Scipion prihvatio ovu kraljevsku aklamaciju od pojedinih hispanskih poglavara, pravio se da je nije čuo, ostavio je da “visi u zraku” ili je samo ignorirao bez da ju je rezolutno odbio, sigurno bi imao velikih problema. Kada bi jedna takva vijest došla u Rim, svi njegovi neprijatelji i protivnici bi se okupili da svom snagom napadnu Publija Scipiona. U tome slučaju, ni njegovo osvajanje Nove Kartagine ni pobjeda nad Hasdrubalom ben Barkom ne bi mogli da ga spasu od političkog progona od strane Republike, i smjena Publija Scipiona sa mjesta komandanta u Hispaniji bi bila samo početak procesa koji bi se sigurno vodio po optužnici za izdaju. U tadašnjoj konstelaciji odnosa u rimskoj politici, bez obzira što su ovo proglašenje samoinicijativno uradili samo hispanski poglavari, Publije Scipion bi se teško mogao opravdati i politički odbraniti da nije ovu

aklamaciju rezolutno odbio. Umjesto kraljevske titule, Publije Scipion je Hispancima rekao da ga nazivaju samo zapovjednikom (komandantom, strategom, imperatorom – u rimskorepublikanskom kontekstu). Naziv imperatora su nosili magistrati koji su zapovijedali vojskom i kojeg bi vojnici nakon pobjede aklamacijom proglasili imperatorom. Sa uspostavom Principata, ovaj naslov je ušao u oficijelnu titulaturu princepsa, pa je vremenom postao i sinonim za carsku vlast.

Govoreći o istom događaju Livije (XXVII, 19), iako mu je koncept u osnovi isti, daje ipak nešto drugačije detalje: *Scipio castris hostium potitus, cum praeter libera capita omnem praedam militibus concessisset, in recensendis captivis decem milia peditum duo milia equitum invenit. ex iis Hispanos sine pretio omnes domum dimisit, Afros vendere quaestorem iussit. circumfusa inde multitudo Hispanorum et ante deditorum et pridie captorum regem eum ingenti consensu appellavit. tum Scipio silentio per praeconem facto sibi maximum nomen imperatoris esse dixit, quo se milites sui appellarent; regium nomen, alibi magnum, Romae intolerabile esse. regalem animum in se esse, si id in hominis ingenio amplissimum ducerent, taciti iudicarent, vocis usurpatione abstererent. sensere etiam barbari magnitudinem animi, cuius miraculo nominis alii mortales stuperent, id ex tam alto fastigio aspernantis.* (./Publije op. S.M./ je zauzeo neprijateljski tabor /nakon bitke kod Bekule op. S.M./, i dao je sav plijen vojnicima, izuzev zarobljenika koji su bili slobodnjaci. Prebrojano je zarobljenika 10 000 pješadinaca i 2000 konjanika. Od ovih je poslao sve Hipance kućama bez otkupnine, dok je za Afrikance /zarobljenike op. S.M./ naredio kvestoru da se prodaju. Masa Hispanaca, i onih koji su se ranije predali i onih koji su zarobljeni dan ranije /u bitci op. S.M./ okupili su se oko njega /Publija Scipiona op. S.M./ i sa velikom jednodušnošću pozdravili ga kao kralja. Zatim je Scipion /Publije op. S.M./, nakon što je tišinu osigurao glasnik, rekao da je njegova najveća titula ona imperatora i da mu se sa njom njemu obraćaju njegovi vojnici. Naslov kralja, drugdje u velikoj časti, se ne trpi u Rimu. A što se tiče toga da je on ima kraljevski duh, ako oni misle da je to najplemenitija stvar u prirodi čovjeka, neka to bude njihova tiha odluka, ali da se od upotrebe riječi suzdrže. Čak su i barbari cijenili veličanstvenost čovjeka koji je sa takve visine prezirao titulu /kralja op. S.M./ sa čijom je fascinacijom ostatak smrtnika bio obasnut.”)

I u fragmentu XVI. knjige djela Kasija Diona i u ekscertu Zonare (9) se nailazi na podatak da su Hispanci zbog njegovih pobjeda i ispunjenih “proročanstava” Publija Scipiona nazvali “Veliki kralj” (...οι δὲ Ἰβηρες καὶ βασιλεῖα μέγαν ὀνόμαζον). Međutim, kontekst ovakvog tituliranja od strane zajednica koje su tada stajale na nižem nivou općekulturnog razvitka u odnosu na Helene, Feničane, Italike sa Rimljanima je sasvim drugačiji nego onaj u kojem bi se neko u tadašnjim povijesnim okolnostima nazvao kraljem, tiraninom ili nekim drugim samodržcem Rima. Taj hispanski „veliki kralj“ je ustvari smatran više kao neki vrhovni komandant, ad – hoc vojni zapovjednik ujedinjenih Hispanaca koji su prešli na rimsko – italsku stranu, *primus inter pares* u odnosu na ostale hispanске poglavice i poglavare, a ne neki pravi

Zbog upornosti Kornelija Lentula i njegovih političkih saveznika i prijatelja koji su ga podržavali, sada su ponovo morali intervenirati plebejski tribuni Manije Acilije i Kvint Minucije koji su ovo pitanje delegirali pred tributske komicije, koje po zakonu, te političkom, institucionalnom i ustavnom uređenju Republike imaju suverenu vlast i samim tim veću moć u odnosu na konzule i Senat. Ovi plebejski tribuni su tributske komicije postavili sljedeća pitanja:

1. Je li njihova volja da bi Senat trebao da donese dekret sa zaključkom o miru sa Kartaginom?
2. Ko bi trebao da zaključi mir?
3. Ko bi trebao da dovede armiju iz Afrike?

Na sva tri pitanja svi tribusi, u funkciji izbornih jedinica, su glasali isto. Na prvo pitanje su dali pozitivan odgovor, a na drugo i treće pitanje su naložili da Publije Scipion bude taj koji će sklopiti mir i dovesti armiju kući. U skladu sa na ovakav način izraženom voljom naroda, Senat je odredio da bi Publije Scipion trebao u dogovoru sa deset komesara sklopiti mir sa Kartaginom pod uvjetima za koje on misli da su pravilni. Konzul Kornelije Lentul se konačno morao pomiriti sa tim da neće moći ugrabiti slavu Publija Scipiona.³²⁶

kralj (basileus, *rex*) sa snažnom izvršnom vlašću i političkom moći. Hispanci su ustvari takvim nazivljem ustvari samo nastojali pojmovno definirati poziciju Publija Scipiona (kao vrhovnog zapovjednika i upravitelja) u odnosu na sebe i općenito Hispaniju. To se apsolutno nije odnosilo niti odražavalo na način komandovanja rimsko – italском armijom od strane Publija Scipiona i njegovo ponašanje kao predstavnika Republike u Hispaniji.

Fotije u svojim *Excerpta* (do danas još uvijek nedostupnog) djela Memnona iz Herakleje (Μέμνων, I. st. n. e?) spominje da je Memnon (XVIII, 3) opisao i kako su Hispanci proglasili Publija Scipiona za kralja, ali da je on odbio ovu titulu.

³²⁶*Liv.* XXX, 43.

Apijan (*Pun.* 57 - 65) prenosi i dio atmosfere i senatskih debata i govora o pitanju dali treba sklopiti mir po prijedlogu Publija Scipiona (što su zastupali prijatelji i pristalice Publija Scipiona) ili nastaviti rat do bezuvjetne predaje Kartagine (što je bio stav onih koji su bili na strani konzula Kornelija Lentula). Apijan tako u svome tekstu izdvaja dva govora, jedan afirmativan prema predloženom miru, i drugi negativan. Afirmativni govor izriče neimenovani senator, koji je opisan samo kao prijatelj Publija Scipiona. Ovaj govornik posebno je istakao činjenicu da su oni koji su se nekada najviše protivili ideji i namjeri Publija Scipiona o prebacivanju ratnih operacija u sjevernu Afriku, sada bili najveći propagatori nastavka rata na sjevernoafričkom tlu.³²⁷ Time je suštinski razobličio i do krajnosti razotkrio njihovo politikanstvo dijela establishmenta koji je imao žestoku i suštinsku averziju prema Publiju Scipionu, kao nositelju i personifikaciji svega onoga čemu su oni u političkom, društvenom i kulturnom pogledu bili protivni ili prezirali. Znači nije bio problem uopće ni u eventualnom iskrcavanju u sjevernu Afriku niti u predloženim uvjetima mira sa Kartaginom, nego samo zato u tome što je iza tih prijedloga stajao u svome punom kredibilitetu Publije Scipion. Na kraju je i direktno optužio one koji „samo razmišljaju kako da preuzmu komandu Publija Scipiona“, ne razmišljajući šta poslije ako se rat nastavi i eventualno završi tek sa osvajanjem Kartagine. On je jasno ukazao da oni nemaju nikakvu ni izlaznu strategiju ni postratnu strategiju u slučaju ako bi se postupilo po njihovim prijedlozima.³²⁸ Drugi govor po Apijanu izriče Publije Kornelije, koji je bio rođak Gaja Kornelija Lentula. U njemu se, iznošenjem niza argumenata (baziranih prije svega na onome što su

³²⁷*App. Pun.* 60

³²⁸*App. Pun.* 61

Kartaginjani radili u prošlosti i njihovim izvršenim zločinima u toku rata)³²⁹ izriče protivljenje sklapanju mira sa Kartaginom, i zalaže za nastavak rata. Vrlo je primjetno da svi izrećeni razlozi i argumenti Publija Kornelija u korist nastavka rata su bili ustvari samo obično pokriće kako bi njegov rođak smijenio Publija Scipiona i preuzeo komandu nad armijom u Africi. Nakon ovih govora, Senat je ipak glasao i većina se složila sa prijedlogom o sklapanju mira koji je podnio Publije Scipion.

Kasnije je Publije Scipion u vidu anegdote često govorio da se samo zahvaljujući ljubomorama i ambicijama Tiberija Klaudija i Kornelija Lentula rat nije završio sa potpunim uništenjem Kartagine.³³⁰ Smisao anegdote je bio u tome da je Publije Scipion, zajedno sa svojim prijateljima i simpatizerima u samome Rimu, požurio sa privođenjem rata kraju i sklapanjem mira i to bez opsade i napada na samu Kartaginu, kako Tiberije Klaudije ili kasnije Kornelije Lentul ne bi preuzeli zapovjedništvo. I da nije bilo toga pritiska, možda bi se i desila opsada Kartagine.

Po povratku u Rim, Publije Scipion je dobio pravo na održavanje trijumfa i počasni naziv Afrikanac u znak toga što je priveo rat sa afričkom Kartaginom samome kraju. U kontekstu razmatranja da li je Publije Scipion, sada nazvan i Afrikanac, imao neke skrivene namjere prema Republici, kako su ga sumnjičili i optuživali protivnici iz reda konzervativnog establishmenta, vrijedi spomenuti upravo počasti i nagrade koje je on dobio jer je završio II. punski rat. Publije Scipion je prihvatio trijumf i počasni naziv, ali je odbio cijeli niz pretjeranih, pa i ekstravagantnih počasti, nagrada i pozicija koje su mu nudene iz reda

³²⁹*App. Pun.* 63.

³³⁰*Liv.* XXX, 44.

naroda. Po Liviju (XXXVIII, 56), plebejski tribun Tiberije Sempronije Grakh Stariji je podsjećao svoje slušatelje kako je Publije Scipion strogo prekorio narod jer mu je želio dodijeliti časti i ovlaštenja tako što bi ga izabrali za stalnog konzula i diktatora, kako ih je on spriječio da mu se podignu statue u Komiciju, Rostri, vijećnici Senata i u svetištu Jupitera na Kapitolu i kako je on uspio spriječiti i donošenje dekreta po kojem bi njegov prikaz u trijumfalnoj odjeći bio nošen nošen u procesiji od hrama Jupitera Najboljeg Najvećeg.³³¹ Svi ovi “darovi” nuđeni Publiju Scipionu su bili vrlo neuobičajeni za Republiku i naveliko su nadilazile sve ono što je nuđeno i što su imali dužnosnici i pojedinci još od kraja regalne epohe. Perpetualni konzulat i diktator bi definitivno vodili ka vladavini jednoga čovjeka nad Republikom, nešto što će kasniji učiniti Sula, Julije Cezar i konačno Oktavijan August sa uvođenjem Principata. Inflacija statua Publija Scipiona na najvažnijim mjestima u Gradu bi i simbolički naglašavale koji je to najvažniji građanin Republike, *primus inter pares*. A statua u hramu Jupitera Kapitolinskog i procesija njegovog prikaza u religijskoj i kulturnoj maniri bi davala tu božansku svetost ličnosti Publija Scipiona, i praktično ga u očima običnog naroda divinizirala.³³² Ali činjenica je da je za ovakve vlasti i časti još uvijek bilo i previše rano vrijeme. Republika sa svim svojim zakonsko – ustavnim i institucionalnim sustavom, kao i vrijednosno – moralnim

³³¹Po Valeriju Maksimu (IV, 1, 6) nuđeno je iz naroda da se podignu statue Publija Scipiona u Komiciju, Rostri, u Senatu i hramu Jupitera Najboljeg Najvećeg Kapitolinskog, da se njegov prikaz u trijumfalnoj odeždi stavi iza prikaza bogova na svetom banketu na Kapitolu, predlagano je čak da mu se dodijeli doživotni konzulat i perpetualna diktatura. I Valerije Maksim ističe da je Publije Scipion odbio sve ove predložene vlasti i počasti.

³³²Zanimljivo da su sve ove počasti (kontinuirani ili česti konzulati, mnoštvo statua smještenim u objektima najvažnijim za Državu, institucija *divus*) postale uobičajene u sustavu Principata.

naravima je još uvijek bila stabilna, funkcionalna i duboko ukorijenjena u rimski habitus i način življenja. Trebalo je tek da proces latifundizacije, agrarna kriza i kaos stranačkih sukoba i građanskih ratova Kasne Republike razgrade to republikansko tkivo u dovoljnoj mjeri da Oktavijan August može uspostaviti hibridni monarhijsko – republikanski sustav pod nazivom Principat. Ali, cc 200. god. p. n. e. prihvatanje ponuda za takvom vlašću i počastima bi bilo ravno političkom samoubistvu. I toga je Publije Scipion bio itekako svjestan, pa je rezolutno odbio takve “dobronamjerne inicijative” koje su vjerojatno pojedinci širili u narodnoj masi. Njegova oštrina u tome odbijanju ukazuje da je moguće da je on znao ili shvatao stvarnu pozadinu ovih inicijativa. U masi je dovoljan manji broj pojedinaca da raspale strasti naroda i da onda sve izgubi kontrolu. Bez obzira da li su oni koji su podstrekavali masu sa ovim idejama o dodjeli navedenih vlasti Publiju Scipionu bili oni koji su bili obične ulizice, bili provokatori ili bili sa antirepublikanskim ili bar antisenatskim agendama (a koji su u svojim nakanama željeli iskoristiti popularnost Publija Scipiona),³³³ već na prvom njihovom izričaju Publije Scipion ih je efikasno i “oštro sasjekao”. On jednostavno nije želio niti imao namjera da radi išta izvan zacrtanih limita uobičajenog političkog sustava Republike i Italskog saveza. A i odbijajući te vlasti i počasti, koje su mogle biti i smatrane provokacijom i opasnim za ustavno - zakonski i institucionalni poredak Republike, Publije Scipion se nije dao zavući u klopku, koja mu je možda bila i namjerno pripremama.

³³³Slaba je vjerojatnoća da su ti pojedinci koji su širili ideje o dodjeli novih ovlasti i počasti bili instruirani od Publija Scipiona ili nekih njegovih najbližih i povjerljivih suradnika, kako bi se osluškivalo bilo naroda i sustava ili se željelo propagandno prikazati skromnost Publija Scipiona i njegova lojalnost Republici, jer bi to bio vrlo rizičan potez i opasna kalkulacija.

Uz to, ako je te vlasti i počasti Publije Scipion odbio kada je bio snažan i moćan, onda je jasno da on uopće nije imao agendu da bude vladar Republike. Time je Publije Scipion jasno pokazao svoju lojalnost republikanskom poretku i tradicionalnom institucionalnom uređenju Republike. Ali sama činjenica da su ove počasti i funkcije bile nuđene Publiju Scipionu, bez obzira što ih je on odbio, sigurno su kod establishmenta nadalje podjarivali sumnje u namjere i djelovanje Afrikanca Starijeg. U deceniji koja je slijedila nakon završetka II. punskog rata, povratka u Rim i trijumfalne proslave Publije Kornelije Scipion Afrikanac se posvetio civilnim poslovima, diplomatiji i unutarnjoj politici i nije obnašao vojno –komandne dužnosti i zapovjedničke funkcije. Publije Scipion Afrikanac je 199. god. p. n. e. izabran za cenzora,³³⁴ i ponovo po drugi put za konzula za 194. god. p. n. e. Publije Kornelije Scipion Afrikanac je tri puta bio potvrđivan od cenzora kao princeps Senata.³³⁵

Publije Kornelije Scipion Afrikanac je vrijeme svoga drugoga konzulata iskoristio i za neke obračune sa svojim političkim protivnicima. Sada je ponovo imao u svojim rukama najvišu državnu izvršnu funkciju i ovlaštenja i utjecaj koji mu je ona donosila, pa je sigurno tu činjenicu odlučio da iskoristi kako bi “namirio neke stare

³³⁴Za vrijeme svoje cenzure Publije Kornelije Scipion Afrikanac je radio u suglasju sa kolegom Publijem Elijem Petom. Oni su proveli census stanovništva i revidirali sastav Senata, ali bez da su ikoga diskvalificirali, tj. izbacili iz sastava Senata. O njihovoj aktivnosti za cenzure v. *Liv.* XXXII, 7.

³³⁵*Liv.* XXXVIII, 28.

Princeps senatus je u republikanskoj epohi bio senator čije su ime cenzori prvi upisivali kod sastavljanja spiskova senatora i koji je prvi imao pravo da iznese mišljenje pri senatskim raspravama i debatama. On je mogao da ima velikoga utjecaja na tok i zaključak sjednica Senata. Najčešće je to bio najstariji član Senata, ali to nije bilo pravno niti na bilo koji drugi način obvezujući. Kada je bio izabran za princepsa Senata Publije Scipion definitivno nije bio najstariji član Senata, ali najugledniji i najmoćniji sigurno.

račune” i pokušao se u montekristovskom stilu mahinacijama osvetiti za ono što se njemu dešavalo nekih desetak godina ranije. Tako se okomio na Katona Starijeg koji je tada bio namjesnik u statusu prokonzula u Bližoj Hispaniji. Kao da je zagorčavanjem i smetanjem djelovanju Katona Starijeg u provinciji, Publije Scipion Afrikanac želio da se na neki način osveti i revanšira za ono što mu je Katon Stariji radio dok mu je bio kvestor na Siciliji. On je uspio urediti da se Katon Stariji smijeni što je moguće brže sa namjesničke dužnosti, u čemu je i uspio. Čak je dizao i graju zato što je Katon Stariji nakon isteka mandata napao hispanski narod Jacetance i pogubio veliki broj uhvaćenih dezertera. Ali nije Publije Kornelije Scipio Afrikanac uspio u svemu, jer je Senat ipak izglasao odluku da se ništa od onoga što je Katon učinio i uredio u provinciji, kojom je upravljao, ne mijenja niti preinačuje.³³⁶

³³⁶*Nep. Cat. Mai.* 1 -2; *Plut. Cat. Mai.* 11.

Iako bi se po podatku Plutarha moglo pretpostaviti da je Afrikanac otišao u Bližu Hispaniju da bude namjesnik, stojimo na stajalištu da je vjerojatniji podatak koji iznosi Kornelije Nepot po kojem je on, naljutivši se na Senat ostao u Rimu, kao privatna osoba. Publije Kornelije Scipion Afrikanac je imao tu osobinu da se lako uvrijedljivo naljuti i onda iz svoga inata i tersa se, kao kakvo razmaženo dijete koje nije dobilo ono što traži, duri, povlači i reži. I ovakvo ponašanje je sigurno kod konzervativaca stvaralo dojam o nekoj njegovoj umišljenosti, aroganciji i osjećaju superiornosti što za njih nije imalo mjesta u bilo kojem segmentu politike Republike. Plutarh je najvjerojatnije pogriješio, jer je po Liviju (XXXIV, 43) za namjesnika Bliže Hispanije 194. god. p. n. e. bio imenovan Sekst Digitije (*Sextus Digitius*). Do konfuzije u Plutarhovom podatku je došlo iz razloga što je za namjesnika Dalje Hispanije bio te godine imenovan Publije Kornelije Scipion Nasika, prvi rođak Publija Kornelija Scipiona Afrikanca.

Da se rođak Scipion Nasika često miješa u literarnim vrelima sa nekim od dvojice braće Scipiona, dokazuje i Livijev podatak XXXV, 10. U ovom podatku su i Lucije, brat Afrikanca, i sam Afrikanac pomiješani sa Nasikom, prvospomenuti vezano za izbore za konzule (mandat mart 192. – mart 191. god. p. n. e.) i potonji za prenošenje kulta Velike Majke u Rim. U oba slučaja glavni lik je bio Nasika, a ne Lucije i Afrikanac kako to pogrešno navodi Livije. Zanimljivo je to kako je Livije ranije u

U vrijeme svoje cenzure i konzulata, Publije Scipion Afrikanac je dosta pažnje posvetio osnivanju niza kolonija, posebno na jugu Italije. On je bio član i diplomatske misije koju je Republika 193. god. p. n. e. poslala u sjevernu Afriku kako bi bila medijator u sporu između numidskog kralja Masinise i Kartaginjana. Misija u sjevernu Afriku je završila više – manje neuspješno. Još uvijek nije utvrđeno da li je Publije Kornelije Scipion Afrikanac bio i u izaslanstvu koje se uputilo na istok da pregovara sa seleukidskim kraljem Antiohom III., i kada se u maloazijskom Efesu on ponovo sreo i razgovarao sa Hanibalom.³³⁷ Čitava priča o susretu Afrikanca i Hanibala u Efesu odiše izvjesnom

svome tekstu (XXIX, 14) pravilno izvijestio kako je Nasika, a ne Publije Afrikanac, bio taj koji je zadužen od Senata da bude taj koji će voditi donošenje prikaza i kulta Velike Majke iz Ostije u Rim. Izgleda da Livije u kompiliranju tuđih podataka u svoje monumentalno djelo nije baš bio brižljiv, nego je samo nabacivao podatke, iz vrela koja je koristio, u svoj tekst, čak ako bi mogli biti i međusobno kontradiktorni. Radi toga su se javile sve ove nelogičnosti, proturječja i greške u Livijevom djelu.

Međutim, i pored niza nelogičnosti vezanih za familiju Kornelija Scipiona u ovom Livijevom podatku se nalazi i jedna zanimljiva opaska vezana za Afrikanca i njegovu poziciju u rimskom društvu krajem prve decenije II. st. p. n. e. → *accedeabat quod alter decimum iam prope annum adsiduus in oculis hominum fuerat, quae res minus verendos magnos homines ipsa satietate facit: consul iterum post devictum Hannibalem censorque fuerat;* („Osim toga, potomci /Publije Kornelije Scipion Afrikanac op. S.M./ je bio stalno bio prisutan u javnosti skoro 10 godina, okolnost koja teži tome da umanji poštovanje koje se osjeća za velike pojedince, jer ljudi postaju preplavljeni pohvalama njima. On je postao konzul po drugi put nakon konačnog poraza Hanibala, i također cenzor.”) Tu ima određene istine, jer je u prvoj deceniji II. st. p. n. e. Publije Kornelije Scipion Afrikanac bio u samoj žiži visoke rimske, italske i mediteranske politike i uvijek prisutan u javnosti (cenzor, princeps Senata, drugi put konzul). To je praćeno i usponom i pripadnika njegove familije, prijatelja, sljedbenika i pristalica. Tako je njegov rođak Nasika izabran za konzula za period mart 191. – mart 190. god. p. n. e. (istina nakon poraza na izborima za konzula za prethodnu godinu Liv. XXXV, 10; 24), a brat Lucije za narednu godinu. I ta činjenica se definitivno nije sviđala konzervativnom dijelu establishmenta.

³³⁷*Polyb.* III, 11; *Nep. Hann.* 2; *Liv.* XXXV, 13 – 17; *Frontin. Str.* I, 8, 7; *App. Syr.* 9 – 11; *Iust.* XXXI, 4; *Oros.* IV, 20, 18 – 19; *Cass. Dio* fr. knjige XIX (*Zonar.* 9).

dozom anegdote, pa možda ima i apokrifni karakter,³³⁸ iako to ne isključuje da su se njih dvojica sreli i razgovarali u Efesu. U prilog tezi da je Publije Kornelije Scipion Afrikanac boravio u egejskom bazenu kao izaslanik Republike mogao bi govoriti i epigrafski natpis IG XI, 4, 712= Syll 617 sa egejskog otoka Delosa, postavljen u čast Afrikanca, koji je bio proxenos (neka vrsta počasnog konzula) i dobročinitelj Delskog hrama Apolona i Deljana u Rimu. Teksta natpisa implicira da je Afrikanac boravio na Delosu kada su ga Deljani počastili sa svetom lovorovom krunom.

I pored određenih trzavica (npr. u slučaju opstrukcija Katonovog namjesništva), desetljeće nakon završetka II. punskog rata je za Publija Kornelija Scipiona prošlo bez velikih turbulencija i na unutarpolitičkoj i na vanjskopolitičkoj sceni ili sukoba i iskušenja kakve su bile npr. pokretanje afričke ekspedicije, lokrijska afera i optužba za *levitas*. To stanje određene napete koegzistencije sa konzervativnim dijelom establishmenta se naglo promijenilo sa ulogom braće Scipiona u sirijskom ratu³³⁹. Braća su vodila jednu vrlo uspješnu ratnu kampanju, u kojoj su obojica pokazali izvanredne vojne, diplomatske i političke vrline i umijeća. Precizno procijenivši situaciju, nisu gubili vrijeme i resurse na, po njihovom shvatanju periferna bojišta (npr. ono prema Etolskom savezu), nego su se fokusirali sa svojim trupama, opremom i vremenom direktno na samoga Antioha III. U jednom brzom, dobro organiziranom manevru, njihova armija je natjerala seleukidske i proseleukidske trupe da se

³³⁸*Plut. Pyrrh.* 8; *Plut. Flam.* 22.

³³⁹Iako se borbene operacije u ovom ratu nisu izvodile na sirijskom tlu, ova levantska zemlja je bila matrica Seleukidskog kraljevstva i može se reći i njegova metropola. Radi toga se često još u helenističko doba Seleukidsko kraljevstvo identificira i sa Sirijom, pa se i ovaj novi rat koji je Republika vodila naziva u historiografiji „sirijski rat“, po istom šablonu kao i nazivanje: punski ratovi, ilirski ratovi, makedonski ratovi.

evakuiraju sa europskog tla, a onda je prešla na maloazijsko tlo. Sve je to bilo moguće uspješno izvesti zahvaljujući scipionovskoj političko – diplomatskoj vještini i agendi koja je osigurala i pomoć i asistenciju makedonskog kraljevstva sa Filipom V. Antigonidom te snažnu i brojnu vojno – materijalnu podršku saveznika, u prvom redu Atalida i Rodosa. I na kraju je izvojevana briljantna pobjeda kod Magnesije sa kojom je faktički i završen sirijski rat.³⁴⁰ Međutim, u toku svih ovih

³⁴⁰Sirijski rat ili preciznije rimsko – seleukidski rat (192. – 188. god. p. n. e.) je bio oružani konflikt između dvije savezničke koalicije koje su vodile Republika i Seleukidsko kraljevstvo, na prostorima balkanske Helade, egejskog akvatorija i Male Azije. Uzroci rata su bile seleukidska ekspanzija prema zapadu i borba za hegemoniju i utjecaj nad balkanskim helenskim polisima i savezima. Republika se u rat možda ponajviše upustila jer je procijenila da bi daljnji prodor na zapad seleukidskih armija, na čijem se čelu nalazio moćni i ambiciozni kralj Antioh III. (nazivan i „Veliki“) bio opasan ne samo po interese Rima u balkanskoj Heladi i jonskom akvatoriju, nego i za samu egzistenciju Republike i Italskog saveza. Zato su morali i zaustaviti i suzbiti dalje na istok ekspanziju ovoga tada najvećeg i najmnogoljudnijeg helenističkog kraljevstva. Moglo bi se reći da su bojazni Republike i bile opravdane, jer je seleukidski kralj u svome ekspanzionističkom zamahu imao namjeru da proдре i stavi pod svoju sferu utjecaja sav prostor do jonskih i jadranskih obala, a onda je tu južna Italija bila na „dohvat ruke“. Posebno je za Republiku bilo zabrinjavajuće prisustvo Hanibala (nakon što je morao pobjeći iz rodne Kartagine) na teritoriju pod kontrolom Antioha III. i njegovo aktivno učešće u poslovima i planovima ovoga istočnjačkog helenističkog kralja. Rimljani su se plašili i potencijalnog velikoga antirimskog saveza koji bi uključivao i alijansu okupljenu oko Antioha III., Kartaginu pa i Makedoniju kojom je vladao Filip V. Na rimsku sreću, poradi ponajviše uspješnog djelovanja rimske diplomatije, do stvaranja takvoga saveza nije došlo, a i podozrenje Filipa V. prema namjerama Antioha III. je imalo određenog udjela u tome. Uz to, Antioh III. je bio glavni saveznik Etolskog saveza kojega je Filip V. smatrao prvim protivnikom i konkurentom na prostorima balkanske Helade. U samoj Kartagini je na vlasti bila frakcija koja je bila protuHanibalovska, a Hanibal se nalazio zaštićen na seleukidskom području. Od samoga početka rata borbene operacije su se odvijale povoljno po rimski savez, i rimski zapovjednici su na terenu balkanske Helade nizali pobjede nad seleukidskim, etolskim i drugim njima savezničkim trupama. Posebno je za seleukidsku armiju i njene saveznike bio težak poraz kod Termopila 191. god. p. n. e., u bitci u kojoj se vrlo istakao u ključnom djelovanju Marko Porcije Katon Stariji. Nakon ove bitke Antioh III. se povukao u Malu Aziju, i glavni udar na Antioha III. i gro njegovih snaga na zapadu Male Azije je sada trebao voditi Lucije Kornelije Scipion, brat Afrikanca i konzul u periodu mart 190. – mart 189. god. p. n. e. Lucijev

brat Publije je na sjednici Senata izjavio da ako se Grčka (što je uključivalo i nastavak rata sa Antiohom III.) dodijeli njegovom bratu kao mandatna provincija, da će se i on priključiti kampanji kao bratov legat i pomoćnik. To je dovelo do ubjedljive podrške da se Grčka i rat sa Antiohom III. predaju u nadležnost konzula Lucija Scipiona. Senatori su smatrali da je prisustvo iskusnog Publija uz, kako se izgleda među njima većinski mislilo relativno neiskusnog i nedokazanog, Lucija neophodno jer je ovaj rat za Republiku bio vrlo bitan a i očekivale su se teškoće i značajna iskušenja poradi ponajviše prisustva Hanibala u vojsci Antioha III. i eventualnog prelaza na azijsko tlo. Rimljani do tada nikada nisu vodili vojnu kampanju usmjerenu na azijski kontinent.

Rimsko – italska armija pod vodstvom Lucija Scipiona i njegovim legatom i bratom Publijem, a u sinergijskom sadejstvu sa trupama i mornaricama Pergamskom kraljevstva i Rodosa, je prešla na azijsko tlo. U toku 190. god. p. n. e. seleukidska flota prvo je poražena u bitci kod Eurimedona, a zatim u bitci kod Mionesusa. Odlučujuća i konačna kopnena bitka u ratu se vodila u kasnu jesen 190. god. p. n. e. kod Magnesije (*Magnesia ad Sipylum*) na zapadu Male Azije. Rimsko – italske i njima savezničke trupe (poglavito pergamsko - atalidske), pod komandom Lucija Scipiona su nanijele težak poraz vojsci Antioha III. Nakon ove bitke, ratne operacije su zaustavljene i nastupilo je primirje sa dinamičnim i dugotrajnim diplomatskim i mirovnim pregovorima. I tek 188. god. p. n. e. u Apameji je zaključen konačni mirovni sporazum rimskih izaslanika sa Seleukidskim kraljevstvom. Pored velike ratne odštete, Seleukidsko kraljevstvo je, uz još neke druge teške obaveze i ograničenja, moralo i svoju granicu postaviti na planini Taurus i napustiti tako velika područja Male Azije. Tri rata (II. punski, II. makedonski, I. sirijski), tri pobjede su u toku samo 15tak godina pretvorile Republiku u glavnoga hegemonu euromediteranskog područja. II. punski rat je eliminirao konkurenciju Kartagine i utvrdio rimsko – italsku i vlast i hegemoniju na zapadu Mediterana, II. makedonski rat je eliminirao konkurenciju Makedonije i otvorio vrata rimskoj hegemoniji u Heladi, a sirijski rat je eliminirao konkurenciju Seleukida i doveo Rimljane i Italike na istočni Mediteran. Nakon što su slomili moć jedina tri realna konkurenta u tadašnjem civiliziranom euromediteranskom pojasu, Rimljani su mogli reći da su jedina „velika sila“ u njima poznatom svijetu. Naravno, ova hegemonija nije bila imperijalnog karaktera, nego je bila riječ o jednom konglomeratu i mreži savezničkih, protektoratskih, međuzavisnih, vazalskih, dominacijskih odnosa ili *amiticia*. Slično kao i u slučaju mirovnog sporazuma kojim je završio II. makedonski rat, sa pobjedonosnim završetkom i ovoga sirijskog rata Republika nije anektirala ili prisvojila područja koja su držali ili kontrolirali poraženi, već je teritorija koju su po mirovnom ugovoru morali napustiti Seleukidi prepuštena i anektirana od strane saveznika. Ponajviše su se sada teritorijalno proširili Pergamsko – atalidsko kraljevstvo i Rodos koji su postali dominantne političke pojave na zapadnom dijelu Male Azije.

Navedena mirovna rješenja su bila potpuno u skladu sa tzv. „scipionovskom vizijom“ koja je predviđala postojanje koegzistirajućeg, harmoniziranog i stabilizirajućeg euromediterranskog pojasa civiliziranih država i političkih jedinica koji bi bio vođen, održavan i arbitriran mudrom i pravednom hegemonijom Republike. Anektiranja i ratovi bi bili korišteni samo prema neciviliziranim zajednicama, narodima i politijama. „Scipionovska vizija“ je nudila umjesto imperijalnog osvajanja i postojanja imperijalne sile koja bi pokrivala euromediterranski pojas neku vrstu saveza koji bi se širio (i milom i silom) sa svojim civilizacijskim i kulturološkim vrijednostima prema onima koji nisu smatrani civiliziranim i naprednim. Potrebno je istaći da nisu samo idealistički motivi bili bitni za nastanak, formuliranje i vođenje „scipionovske vizije ili doktrine“, nego i neki čisto praktični motivi. Upravljanje jednom prostranom imperijom u vidu jedinstvene državne cjeline, koliko god na prvi pogled bilo dobro, ipak za nositelja te imperije predstavljala i određeni „utez oko noge“. Da bi se došlo do takve imperije i da bi se ona održavala i širila potrebna su velika financijska, materijalna i ljudska sredstva i resursi, jer ratovi su jedna od najskupljih ali i najrizičnijih investicija. Uz to, i odgovornost direktnog upravljanja nad velikim populacionim masama koje su najrazličitijeg porijekla, najrazličitijih identitetskih odrednica i najrazličitijih općekulturoloških značajki nije nimalo jednostavna i zahtijeva velika naprezanja i umijeća. Svega toga su vrlo dobro bili svjesni i Publije Kornelije Scipion Afrikanac i istomišljenici po ovom pitanju, smatrajući da je bolje da Republike bude samo hegemon euromediterranskog pojasa i to sa podijeljenom odgovornošću za njegovu stabilnost, zaštitu i razvoj sa cijelim nizom civiliziranih država. Te države bi posjedovale svoj sopstveni autonomni suverenitet, koji bi ipak bio uvjetovan na određeni način jer te države bi trebale da priznaju vrhovni autoritet Republike kao hegemonu i vrhovnog arbitra te da se odreknu dijela suvereniteta u vanjskim i vojnim poslovima i to u okvirima načela „ne narušavanja mira, stabilnosti i ravnoteže odnosa“ među civiliziranim zemljama euromediterranskog pojasa. Za uzvrat bi im se garantirala puna prava slobode izbora ideološkog, državnog, društvenog, zakonskog i institucionalnog uređenja, te privrednog, kulturnog, identitetskog funkcioniranja i razvitka.

O sirijskom ratu v. *Syll.* 606; 618 = *RDGE* 35; 620; *Enn. fr. Ann.* 371 - 383; *CIL* VI, 1290 (p 3134, 3799, 4669, 4672) = *CIL* VI, 37039f = *CIL* I, 12 (p 739, 831, 859, 860) = *ILLRP* 313 = *D* 5 = *AE* 2013, +140 = *EDCS-ID*: *EDCS*-17800195 = *EDR* 109041, *Rim*; *Daniel.* 11:18; *Polyb.* III, 6 - 7; XVIII, 38 - 55; XX; XXI, 1 - 25; 31; 41 - 46; XXXIII, 14; XXXIX, 3; *Cic. Leg. Man.* 14; *Cic. Sen.* 32; *Cic. Mur.* 31 - 32; *Phil.* 11, 17; *Cic. Leg. Man.* 55; *Cic. Sest.* 58; *Cic. Deiot.* 29, 10; *Nep. Hann.* 8 -9; *Diod. fr.* knjige XXVIII, 10; 12; 1 ; *fr. knjige* XXIX, 1 - 11; 13; 15; 24; *Diod. fr.* knjige XXXIV, 33, 1 (excerpt Konstantina Porfirogenita); *Fast. trim.* p103; *Liv.* XXXV, 23; 31 - 51; XXXVI, 1 - 35; 41 - 45; XXXVII, 1 - 46; 51 - 60; XXXVIII, 1; 37 - 42; 45; 48; 51; 53; 58; XXXIX, 27 - 28; XLII, 37; XLIV, 14; 24; XLV, 22; *Liv. Obseq.* 1; *Strab.* XIII, 4, 2; *Frontin. Str.* II, 4, 4; 7, 14; IV, 7, 30; *Vell.* II, 38; *Val. Max.* II, 5, 1;

dešavanja, desio se i jedan za Publija nemio događaj, a to je bilo zarobljavanje njegovog mlađega sina odstrane seleukidskih trupa. Prije same bitke kod Magnesije, ovaj sin je, kao znak dobre volje seleukidskog kralja, vraćen ocu i to bez otkupa. Ali upravo će se to pokazati kao ključna stavka preko koje će politička establishmentska “močvara” montirati svoju konstrukciju obračuna sa braćom Scipiona, posebno sa starijim Publijem. I tako će nakon povratka sa istoka braća Scipiona doživjeti konačni krešendo i sukob sa svojim političkim protivnicima i suparnicima.

Da je bilo moguće i u javnosti antičkih društava raširiti senzacionalističke fake news i uznemiravati ljudi, pa čak i neke potaknuti i na akciju i ishitrene poteze dokazuje i Livijev podatak XXXVII, 48, u kojem se govori da je Valerije Antias navodio da se početkom 189. god. p. n. e. raširila glasina da su braća Scipiona bili pozvani da se sretnu sa Antiohom III. kako bi primili nazad Afrikančevog zarobljenog sina, ali da su i oni sami tada bili uhićeni, da je seleukidska armija zauzela rimski tavor i da je rimska istočna armija uništena. Po ovom podatku, ova neprovjerena glasina je čak odvažila Etolce da se ponovo podignu i odbace, bar za neko vrijeme, rimske uvjete. Međutim, sam Livije izražava određenu sumnju da je

10, 2; III, 5, 1; IV, 1, ext. 9; 8, 4; V, 5, 1; VII, 3, 4; IX, 1 ext. 4; *Plin. NH*, XXXV, 22 – 24; XXXIII, 148 – 149; XXXIV, 34; XXXV, 22; XXXVII, 12; *Plut. Phil.* 17; *Flam.* 15 – 18; *Cat. Mai.* 12 – 14; 18; *Aem.* 4; 7; *Plut. Mor. Regum et imperatorum apophthegmata*, 183F; 196E; 197C - E; *Paus.* VII, 8, 3; *Flor.* I, XXIV (2, 8); XXV (2, 9); *Phlegon. Mir.* 3; *App. Syr.* 1 – 44; *App. Mac.* 9; 11; *Bell. Civ.* IV, 67; *Polyaen V*, 27, 1; *Cass. Dio* fr. knjige XIX; *Athen.* X, 439; *Iust.* XXXI; XXXII, 1; XXXVIII, 6, 3; *Gell.* IV, 18; V, 5; VI, 19; *Porph.* fr. 47 (u *Hieron. Dan*; Jacoby FGrH 260.); *Sha. Gord.* 9, 6; *Sex. Aur. Vic. Vir Ill.* 47, 3; 53, 1; 54; 55, 1; *Eutrop.* IV, 3 – 4; *Fest.* 12; *Hieron. Chron.* 1825; 1831; *Macro. Satur.* I, 10, 10; II, 2, 1 – 3; *Oros.* IV, 20, 18 – 22; *Malal.* 210 – 211; *Sulpit.* 19; *Zonar.* 19 – 20; *Memn. (Excer. Phot.)*, XVIII (Pomiješale su se uloge Publija i Lucija, a ovome potonjem se pripisuje da je bio samo komandant flote); Badian, 1959; Gruen, 1984; Errington, 1989; Grainger, 2002; Taylor, 2016.

postojala ova glasina jer, osim Valerija Antiasa, on nije našao nijedan drugi izvor koji bi je spominjao, iako ipak na kraju kaže podatka kaže da nije odbacio kao da je u potpunosti bez osnova. Bez obzira da li je ova anegdota o lažnoj vijesti zasnovana na stvarnom događaju ili ju je Valerije Antias bio izmislio ili na neki drugi način iskonstruirao, indikativno je kako se u ovoj navodnoj glasini pojavljuje zarobljeni sin Afrikanca kao razlog zbog kojega su braća Scipiona kao bila zarobljena a što je onda dovelo do uništenja istočne armije. Izgleda da je informacija o zarobljenom sinu Afrikanca bila prilično poznata i raširena, te da je i njegovo oslobađanje bez otkupa isto bilo “senzacionalizam” i “ekskluziva”. Zato je, možda, i objašnjivo zašto su politički protivnici braće Scipiona u Rimu baš tu činjenicu iskoristili kao osnovu na kojoj bi mogli iskonstruisati optužbe protiv braće Scipiona.³⁴¹

Po Polibiju (XXI, 17; 43), sam Antioh III. je poslije konačnog poraza u sirijskom ratu (koji su mu nanijele armije pod komandom Lucija Kornelija Scipiona, kasnije prozvanog Azijatik/Azijski), bio primoran da isplati 15.000 eubejskih talenata, i to 500 odmah, 2.500 kada rimski narod potvrdi mir, a ostalo u roku od 12 godina i to svake godine po 1.000 talenata i to od najboljeg atičkog srebra sa tim da 1 talenat ne

³⁴¹ Inače je potrebno naglasiti da je u političkom životu rimskoga svijeta bila prisutna ta sklonost ka stvaranju optužujućih konstrukcija, koje bi bile građene ili od neistina, poluinformacija, nekih indirektnih povezivanja i izvođenja zaključaka ili bi bile instruirane afere sa ciljem personalnih, lobističkih i stranačkih razračunavanja. Vrlo je ilustrativan primjer optužbe koje je montirao Marko Emilije Lepid (konzul u periodu mart 187. – mart 186. god. p. n. e.) protiv Marka Fulvija Nobiliora, i to neposredno prije početka otvorene kampanje protiv braće Scipiona. *Liv.* XXXVIII, 43 - 45. Ovaj vrlo žestoki i dobro pripremljeni napad konzula Emilija Lepida na Nobiliora se desio brzo po stupanju Lepida na konzulsku čast, vjerojatno već u martu 187. god. p. n. e. Nedugo nakon ovoga slučaja, u Senatu se povel rasprava vezana za dodjelu trijumfa Gneju Manliju Vulsu. *Liv.* XXXVIII, 44 – 50. I odmah na njenom samome kraju započinje prva optužba na račun braće Scipiona, znači negdje u proljeće 187. god. p. n. e.

bude lakši od 80 rimskih libri/funti. Antioh III. je morao i dati 540.000 modija³⁴² žita. Prema Salustiju (*His. fr.* Mitridatovo pismo kralju Partije Arzaku 6–7), Antioh III. je morao platiti 10.000 talenata. Po fragmentu Diodorove XXIX. knjige (21), Antioh III. je isplatio 10 500 talenata. Po Liviju (XXXVII, 45; XXXVIII, 38), seleukidsko kraljevstvo je moralo isplatiti Republici 15.000 eubejskih (atičkih) talenata i to 500 odmah po dogovoru sa braćom Scipionima, 2500 čim Senat i rimski narod potvrde mir, i zatim po 1.000 talenata godišnje u toku 12 godina, pod uvjetom da talenat neće težiti manje nego 80 rimskih funti. Seleukidsko kraljevstvo moralo je Rimljanima isporučiti i 540.000 modijažita. Plutarh u životopisu Emilija Paula (7) samo uzgred spominje da je Antioh III. morao platiti 15.000 talenata. Po Apijanau (*Syr.* 38), Seleukidsko kraljevstvo je moralo platiti 500 eubejskih talenata odmah, 2.500 talenata kada Senat ratificira sporazum i 12.000 talenata u roku 12 godina, sa godišnjom ratom od 1.000 talenata. Po Eutropiju (IV, 4) Antioh III. je morao isplatiti Republici 10.000 talenata odštete. Jeronim, u svome prepisu kronike Eusebija iz Cezareje, samo kaže da je Antioh III. nakon poraza kod Termopila!? morao plaćati svake godine po 1.000 talenata u vidu odštete. I pored neslaganja navedenih antičkih historičara o visini ratne odštete koju je morao isplatiti seleukidski kralj, prednost ipak dajemo podatku Polibija koji je bio najbliži događajima o kojem govori.

³⁴²*Modius* je bila mjera za volumen suhih tvherakliari, otprilike naših 8,73 l. Šest modija činilo je 1 medimnu. Helenska mjera za količinu koja nije u jednom i čvrstom obliku bila je medimna (μέδιμνος) i njena je veličina varirala zavisno od područja. Atička 1 medimna je np. iznosila 51,84 l, u Lakedemonskoj državi 1 medimna je iznosila 71,16 l. 1 modij se sastojao od 16 sekstarija (*sextarii*), 1 sekstarij je iznosio cc 546 ml., ½ sekstarija je 1 hemina (*Hemina* ili *Cotyla*), 6 sekstarija iznosi 1 kongij (*Congius*), 8 kongija iznosi 1 amforu kvadtratral (*amphora quadrantal*).

Po povratku u Italiju i Rim, Luciju Korneliju Scipionu, sada nazvanom i Azijatik, je dopušteno održavanje trijumfalne procesije koja će se smatrati jednom od najveličanstvenijih u rimskoj historiji. Samo od većih materijalnih vrijednosti u ovoj procesiji (održanoj u vrijeme umetnutog mjeseca, dan prije martovskih ida 188. god. p.n.e.) su nošene 1.231 kljova bjelokosti, 234 zlatne krune, 137.420 funti srebra,³⁴³ 224.000 atičkih tetradrahmi, 331.700 cistofora, 140.000 zlatnih kovanica „Filipa“, 1.423 funte težine ugraviranog i reljefiziranog srebrnog posuđa i 1.023 funte sličnih proizvoda u zlatu. Svaki legionar je primio 25 denara, svaki centurion 50 denara, svaki konjanik 75 denara. Nakon trijumfa svi oni su primili duple plate i duple obroke žita. Konzul im je već bio dodijelio istu isplatu i ranije, i to odmah nakon bitke kod Magnesije.³⁴⁴ Smatra se da je ovo bio prvi trijumf u kojem je donacija novca vojsci bila u srebru. Po Pliniju Starijem (*NH*, XXXIII, 148), Lucije Kornelije Scipion Azijatik je u svojoj trijumfalnoj procesiji izložio 1.400 funti težine zarobljenog srebra, sa zlatnim posudama, težine koja je iznosila 1.500 funti. Iz svega je vidljiva golema količina novca koju je Lucije Scipion dao izložiti i koju je dao pohraniti u državnu riznicu.

Nedugo nakon povratka braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona sa istoka i održavanja trijumfa nastupio je period u koji su obilježili napadi na njih dvojicu. Riječ je o seriji oficijelnih tužbi usmjerenih na njih, pokušajima njihove diskreditacije, kompromitacije i degradiranja. Činjenica je da su ovi napadi bili vrlo sinkronizirani i kontinuirani, i prilično bjesomučni i bezkrupulozni. Nesumnjivo su iza organizacije, usmjeravanja i vođenja usiljene kampanje stajali prononsirani

³⁴³Ako bi se jedna rimska libra/funta procijenila na 328,9 grama, a eubejski (atički) talenat na 26 kilograma, u trijumfalnoj procesiji je nošeno cc 1700 talenata srebra.

³⁴⁴*Liv.* XXXVII, 59.

konzervativci i tradicionalisti iz reda rimske elite, i to oni koji su od ranije mrzili braću (poglavito Publija) ili bar bili podozrivi zbog njihovog utjecaja i moći (jer su sumnjali u krajnje namjere Publija u odnosu prema republikanskom poretku). Nakon pobjeda nad seleukidskim kraljem, Publije Kornelije Scipion Afrikanac je 189. i 188. god. p. n. e. stajao na samome vrhu rimsko – italske, pa i euromediteranske politike. To je definitivno moralo razbuktati i mržnju, i strahove, i zebnje, i bojazni, i stvarati i održavati dozu stalne anksioznosti u redovima konzervativno – tradicionalističkog dijela rimske elite. Toliki utjecaj jednoga čovjeka bila je prilično neobičajena pojava i u političkoj ideologiji i teoriji, i u političkoj praksi Republike, pa se u određenim neformalnim krugovima moćnika počelo i razmišljati i djelovati u pravcu ne samo umanjivanja snage i moći Afrikanca, nego i čak i njegove političke i diskreditacije i eliminacije iz javnoga života. Pored onih koji su organizirali i vodili ovu kampanju motivirani prije svega mržnjom i ljubomorom prema braći Publiju i Luciju, nesumnjivo je u redovima onih koji su orkestrirali i učestvovali u svim ovim dešavanjima usmjerenim protiv braće Scipiona bilo i onih kojih su stvarno osjećali bojazan za sudbinu republikanskog poretka jer se toliko uzdigao jedan pojedinac. Naravno, kod ovih je ipak strah nadvladao realne spoznaje i indikacije da u stvarnosti Publije Kornelije Scipion Afrikanac ne želi, ne zna i ne namjerava da devalvira, ili ruinira, ili uništi ili se samo nametne (kao prvi građanin ili tiranin) republikanskom poretku. Ali i pored te činjenice da je Afrikanac bio odan republikanskom poretku, ipak je na kraju u tim kružocima moćnika odlučeno da se krene protiv braće Scipiona i to u vidu jedne bjesomučne, ubitačne i bezkrupulozne kampanje koja bi uključivala i oficijelne tužbe i negativnu kampanju, a sve zasnovano samo na nekim indicijama, namjerno proizvedenim spinovima, i izvedenim optužbama u stilu gebelsovskih i staljinističkih montaža. Kako će se na kraju ispostaviti, i pored gomile

izrečenih riječi, invektiva, napada, izvedenih konstrukcija, fake news, tužitelji nisu ponudili niti jedan relevantan i stvarni dokaz kojim bi bar u nekoj mjeri potkrijepili svoje optužbe. Ali to ustvari i nije uopće bilo bitno za ovu kampanju, jer njen cilj nije bilo utvrđivanje istine, nego „lomljenje kičme“ Publija Kornelija Scipiona Afrikanca. A u svemu tome kada laži, montaže, negativna propaganda, izvrtanje činjenica, kontroliranje vijesti i informacija i spinovi postanu glavno oružje u političkim sukobima i obračunima, glavna žrtva postane istina, za koju izgleda organizatori ove kampanje i nisu baš mnogo marili jer „cilj opravdava svako korišteno sredstvo“.

Podozrenje i neprijateljstvo konzervativaca i tradicionalista, sam Publije Scipion je ne samo dodatno generirao svojim nonkonformizmom, nego i očitim prenebragavanjem zakona i običaja, što je opravdavano pozivanjem na interese “općeg dobra”, nerijetko u arogantnom i hvalisavom stilu (pomalo i ponekad i degutantno), često pravdajući svoje nekada i kontroverzne postupke zaslugama za pobjede u Hispaniji, sjevernoj Africi i Maloj Aziji. A to je definitivno proizvodilo i dalje pothranjivalo odium i animozitet prema Publiju Scipionu u određenim strukturama. Najbolji primjer pruža slučaj sa otvaranjem državnog trezora. Senat je odredio Publiju Korneliju Scipionu Afrikancu određenu svotu novca iz državnog trezora.³⁴⁵

³⁴⁵Iako nije sačuvan Plutarhov životopis Afrikanca Starijeg, iz Plutarhovog obimnog opusa sačuvana je zbirka izreka kraljeva i vojskovođa u kojoj se nalazi i odjeljak posvećen izrekama i djelovanju Afrikanca Starijeg. Nesumnjivo podaci iz ovoga odjeljka predstavljaju neki koncizni sažetak i kratke izvadke iz za nas zasada nedostupnog životopisa. Zato je i redoslijed u zbirci vjerojatno slijedio i redoslijed podataka i dešavanja iz životopisa, a koji su opet morali imati neki kronološki slijed. U zbirci se na priču o novcu iz trezora i Scipionovoj prilično samopouzdanjoj akciji nailazi nakon jedne anegdote iz sirijskog rata. Na osnovi toga, bi se možda mogla pretpostaviti, sa određenom dozom vjerojatnoće, datacija priče o trezoru nakon povratka Afrikanca Starijeg i njegovog brata Lucija Azijatika sa istoka. U prilog ovoj tezi bi govorila i činjenica da je Afrikančev glavni argument za neproceduralni čin otvaranja trezora bila njegova tvrdnja da ga je on napunio

Međutim, kvestori nisu toga dana željeli da otvore trezor, jer po zakonu toga dana nije smjela da se otvori blagajnu. Zato je Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji rekao da će on osobno, iako je bio privatni građanin (tj. nije obnašao neku magistraturu) i sam otvoriti riznicu, jer je zbog toga što je on novcem napunio trezor došlo do njegovog zatvaranja. Zatim je uzeo ključeve i otvorio državnu riznicu.³⁴⁶ Taj čin je on opravdavao time što samo zahvaljujući njemu, tj. njegovim pobjedama kvestori uopće i imaju mogućnost da otvaraju trezor. Samouvjerenost Publija Scipiona Afrikanca je nesumnjivo bila velika, kada se mogao odlučiti i na takve poteze kakvo je prenebregavanje zakona i to u sredini koja je bila posesivno opsjednuta zakonima, regulama, pravilima, običajima i ceremonijalima. To je bila nesumnjiva politička greška, jer je njome samo podgrijavao i davao materijala svojim protivnicima, koji su onda mogli optuživati da teži samovlasti, arbitranom djelovanju bez obaziranja na zakone i institucije, da hoće da bude tiranin Republike. Sigurno je za Publija Scipiona bilo bolje da je bio skromniji u isticanju svojih zasluga i da je prije nego što bi nešto rekao ili učinio dobro to odvagao i promislio. Ovako je samo išao na vodu svojim neprijateljima i dodatno stvarao nove protivnike ili bar kod prijatelja i saveznika izazivao nelagodu. Njegov najveći neprijatelj je ustvari bila njegova samouvjerenost arogancija praćena sa stalnim i već napadnim isticanjem zasluga, i koja ga je uveliko zaslijepljivala i samim mu

novcem i blagom. A ubjedljivo najviše novca se u državni trezor slilo upravo zahvaljujući pobjedi nad bogatim seleukidskim kraljevstvom, tj. odšteti koje je ono moralo isplatiti Republici i dovučenom ratnom plijenom koji je morao biti enorman. U fragmentiranom dijelu Polibijevog opusa (XXIII, 14), na priču o trezoru se direktno nadovezuje prvi segment montiranih procesa, što bi isto ukazivalo na datiranje priče o trezoru nakon povratka braće Publija i Lucija iz Male Azije.

³⁴⁶*Polyb.* XXIII, 14; *Diod.* fr. knjige XXIX, 21; *Liv.* XXXVIII, 55; *Val. Max.* III, 7, 1; *Plut. Mor. Regum et imperatorum apophthegmata*, 196E-F.

smanjivala sposobnost pravilne procjene situacije. I tako je ovim činom i neproceduralnim otvaranjem državnog trezora, Afrikanac Stariji samo dodatno raspirio odium prema sebi, podstakao svoje protivnike da se organiziraju sa ciljem rušenja ili bar slabljenja njegove političke društvene moći i pozicije. „Močvari“ konzervativnog establishmenta je savršeno odgovaralo nekonvencionalno ponašanje Afrikanca, i njegovo arogantno prenebegavanje tradicionalne i zakonske procedure, bez obzira koliko ona u određenim okolnostima i kontekstima bila prevaziđena, besmislena ili čak kontraproduktivna po funkcioniranje i interese Republike i rimske zajednice. To bi onda ti pripadnici konzervativnog „deep state“ establishmenta vješto koristili propagandistički šireći i priče i uvjerenja da je Publije Kornelije Afrikanac Stariji ustvari u svome biću nerepublikanski nastrojen i da ima sklonosti prema autokratiji ili čak i tiraniji. A ta propaganda je mogla lako naići i na odziv i kod drugih ljudi, koji nisu pripadali konzervativnom establishmentu ili bili na bilo koji način povezani sa njim, ali su bili iskreno odani republikanskim načelima, zakonima, institucionalnom uređenju i ustaljenoj proceduralnoj praksi.

Pažljiviji promatrači i analitičari tadašnje javnosti i političkog života u Republici mogli su već po samom povratku braće Scipiona sa istoka, primijetiti da se nešto „iza zavjese“ polako zakuhava. Tako su po Liviju (XXXVII, 58) „neki ljudi“ tvrdili da je rat u Maloj Aziji bio veći u nekoj popularističkoj percepciji javnosti, nego što je bila njegova stvarna teškoća, te da je bitka kod Termopila bila ta glavna pobjeda i to nad Etolcima koji su u rimsko – italskoj percepciji smatrani znatno boljim borcima u odnosu nad Azijatima koji su poraženi u bitci kod Magnesije. Livije u komentaru ove informacije, opovrgava tezu da je pobjeda u Maloj Aziji predimenzionirana, jer navodi da je kralj Antioh u njoj raspolagao sa golemom vojskom

dovedenom i sa „najdaljih dijelova istoka.“ Jasno je da je cilj nipodaštavanja kampanje koju je vodio Lucije Scipion, sada prozvan i Azijatik/Asiagen i pobjede kod Magnesije, ustvari bilo umanjivanje značaja braće Scipiona i uzdizanje pobjede kod Termopila, u kojoj je presudnu ulogu odigrao napadački manevar Marka Porcija Katona.

Glava hobotnice ove kampanje protiv Publija i Lucija je bio Marko Porcije Katon Stariji, taj davnašnji nemesis Afrikanca Starijeg, dok su pipci realizacije i javnog udara prepušteni nekim manje poznatim pojedincima koji bi bili izabrani za plebejske tribune. Dok je ovim skoro anonimusima (bar u odnosu na slavu Publija i Lucija) prepušteno da uđu u direktni sraz na sudbenoj i političkoj areni Republike i sa Publijem i sa Lucijem, njihovi mentori i nalogodavci, u prvom redu Katon Stariji, držali su se postrani ne željeći da njihova imena budu javno prezentirana u svim ovim dešavanjima. Time su možda željeli i da namjerno na neki način degradiraju Lucija, ali posebno Publija koji je nakon povratka sa istoka bio na vrhuncu svoje slave, utjecaja, moći. Umjesto da se oni bore u „blatu“ političke arene, poslali su nižerangirane (na rimskoj *cursus honorum* ljestvici) pojedince čime bi unizili svoje političke protivnike, jer bi jednoga Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg, pobjednika nad tadašnjim najmoćnijim silama Afrike i Azije, državnika, reformatora, osnivača kolonija doveli u istu ravan sa pojedinim plebejskim tribunima koji su tek započinjali svoju političku karijeru. Kakva briljantna zamisao skrivenih vođa ove kampanje, kako bi dodatno efikasno udarili na veličinu Publija, pa i Lucija, a bez da sebe direktno uvedu u sukob. Šahovskom terminologijom rečeno, oni su bili spremni da žrtvuju pijune kako bi oborili kralja. Metode napada na braću Scipione su se temeljile na podizanju oficijelnih optužbi za pronevjeru javnih fondova, korupciju koja je kao dovela do

pogodovanja neprijatelju u ratu.³⁴⁷ Ali bez obzira na ovu sudsko – tužilačku fasadu, sva ta kampanja je ustvari bila u svojoj suštini obična politička igranka kako bi se ostvarili zacrtani politički ciljevi. A glavni cilj je bilo političko slabljenje i uklanjanje Afrikanca, dezavuiranje njegovog utjecaja i detronizacija njegove moći. A to da li će on biti proglašen krivim po iskonstruisanim optužbama je bilo sekundarnog karaktera, iako poželjna mogućnost. Strategija koju su izabrali zasnivala se na kontinuiranom pritisku, kako bi se iscrpio politički protivnik, i dovelo ga se uslijed stalnoga pritiska u stanje umora i bezvoljnosti u kojoj bi on jednostavno odustao od daljnjeg sukobljavanja. U toku ovoga „političkog rata“ izvođači su računali i na aroganciju samoga Afrikanca, kao i na izazivanje ogorčenja kod njega. Ove sklonosti Afrikanca su u okolnostima dešavanja koja su

³⁴⁷Da je optužba za pronevjeru javnih fondova u formi da je vojskovođa za sebe ili svoje prijatelje i suradnike zadržao dio ratnog plijena koji se morao pohraniti u državnu riznicu bila učinkovita metoda za uklanjanje političkih suparnika ili eliminiranje nečije kandidature u izbornom procesu pokazuje i optužnica protiv Manija Acilija Glabريا, pobjednika nad seleukidskim i njima savezničkim snagama u bitci kod Termopila. *Liv. XXXVII*, 57 – 58. U vrijeme izborne kampanje za cenzore u 189. god. p. n. e. Glabrio je uživao veliku popularnost u narodu i imao je značajnu mrežu podrške od ljudi koje je na neki način zadužio. To se nije svidjelo mnogim nobilima, i vrlo brzo je od strane dvojice plebejskih tribuna (sigurno instruiranih od strane „deep state“) protiv njega podignuta optužnica da je zanemario da iznese u svojoj trijumfalnoj procesiji ili pohrani u /državnu op. S.M./ riznicu veliki dio kraljevske riznice i plijena skupljenog u taboru kralja Antioha III. Svjedok optužbe je bio i Marko Katon, koji je bio Acilijev visoki časnik u ratu u balkanskoj Heladi. Katonovo svjedočenje je bilo vrlo nepovoljno po Acilija, ali je izazvalo u javnosti i određene kontroverze jer je ono moglo biti i rezultat konflikta interesa, pošto je Katon bio isto kandidat na izborima za cenzora. Na kraju je Acilije Glabrio odustao od kandidature, a optužnice su se povukle. Lako je bilo optužiti nekoga za utaju ratnoga plijena, jer je bilo vrlo teško znati koliko je to stvarno bilo ratnoga plijena nakon određene pobjede ili isplate odštete ili otkupnine. U ovakvim slučajevima se jednostavno moralo najviše pouzdavati u usmena svjedočanstva svjedoka ili osoba prisutnih prilikom skupljanja plijena. Zato je bilo i lako dizati optužnice po ovom pitanju, jer se onda moglo o njima razglabati dugo i to bez učinkovitih materijalnih dokaza.

mu pripremana, bile samo „uteg oko vrata“ i pomagale bi samo njegovim oponentima. Sve navedene činjenice ukazuju kako je akcija protiv braće Scipiona bila pripremana i perfidno organizirana.

Braća Publije i Lucije su inače bili prilično bliski, i zajednički su učestvovali u nizu vojnih i političkih aktivnosti i dešavanja koja su obilježavala tadašnju povijest Republike. Za vrijeme hispanske kampanje koju je u ime Rima predvodio Publije Scipion, uz njega se nalazio i Lucije, i to kao subordinirani visoki časnik. I kada je Publije Scipion vodio ratnu ekspediciju u sjevernu Afriku, uz njega se nalazio brat Lucije. Za vrijeme sirijskog rata, kada je Lucije kao konzul i prokonzul predvodio rimsko – italsku armiju, brat Publije je bio njegova “desna ruka” u vojnim i političkim poslovima i aktivnostima. Publije i Lucije su se baš rijetko razdvajali jedan od drugoga, i ta poslovična privrženost dvojice braće³⁴⁸ je dosta utjecala i na nastanak i razvitak montiranog procesa. Publijevi politički protivnici su dobro znali da će na svaku oštricu koju upute na Lucija, nesumnjivo reagirati i sam Publije.³⁴⁹ Zato su se i odlučili da slabe poziciju Publija Scipiona tako što bi ga isprovocirali optužujućim napadima na njegovog brata. Publije je uvijek smatrao i shodnim i obavezom da zaštititi brata. Lucije nije imao toliko samopouzdanja i aure moći kao Publije, pa je bio i lakša meta.

³⁴⁸Izgleda da je rodbinska privrženost bila karakteristična i u okviru širih, proširenih familijarnih veza Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg. Njegov prvi rođak Publije Kornelije Scipion Nasika (*Publius Cornelius Scipio Nasica*, sin Gneja Kornelija Scipiona Kalva - *Gnaeus Cornelius Scipio Calvus*, strica Publija i Lucija) je bio konzul za 191. god. p. n. e. kada je Publije Scipion bio dominantna politička ličnost Republike. Čim je utjecaj Publija Scipiona Afrikanca Starijeg oslabio, počela je da blijedi i pozicija Scipiona Nasike na političkoj areni Republike. Tako je izgubio na izborima za cenzora i 189. i 184. god. p. n. e.

³⁴⁹*Sen. Dial.* XI, 14, 4;

Inače je u ovom periodu politika Republika pokazivala značajnu dinamiku sukobljavanja unutar njene vladajuće elite. Neposredno prije početka procesa i progona braće Publija i Lucija, već su se desila dva značajna sukoba. Već na početku svoga konzulskog mandata (u proljeće 187. god. p. n. e.), Marko Emilije Lepid je otvoreno istupio protiv Marka Fulvija Nobiliora, koji se trebao vratiti iz balkanske Helade. Nedugo nakon ovoga sukoba, izbio je novi. Većina od desetočlane Komisije (koja je uređivala odnose na Istoku na osnovi postignutog mirovnog sporazuma sa seleukidskim kraljem Antiohom III.) usprotivila se prijedlogu (koji je iznio S. Servilije) da se dozvoli Gneju Manliju Vulsu da održi trijumf. Posebno su od ovih decemvira Lucije Furije Purpurio³⁵⁰ i Lucije Emilije Paul³⁵¹ (.) bili naglašeno protiv.³⁵²

Sva dešavanja povijesnog fenomena „montirani procesi protiv braće Publija i Lucija“ su se odvijali jednom višegodišnjem periodu, i faktički su završila tek sa odlaskom Publija Kornelija Scipiona Afrikanca iz Rima, preseljavanjem u Liternum i (nedugo potom) njegovom smrću i na kraju sa degradiranjem društvene pozicije njegovog brata Lucija Azijatika kojem je tako karijera završena. Međutim, uslijed određene konfuzije, nedosljednostima pa na momente i kontradiktornosti u opisima i podacima, koji govore o ovim dešavanjima, procesima, političkim i drugim pritiscima na braću Scipione, u dostupnoj izvornoj građi, historiografija do sada nije uspjela rekonstruirati, pa čak ni u naznakama skice, slijed svega onoga što se događalo te odrediti njihovu kronologiju, kao ni šta se to ustvari precizno događalo i ko su bili protagonisti tih zbivanja sa one strane

³⁵⁰*Lucius Furius Purpurio*, konzul za mandatni period mart 196. – mart 195. god. p. n. e.

³⁵¹*Lucius Aemilius Paulus*, konzul za mandatne periode mart 182. – mart 181. god. p. n. e. i mart 168. – mart 167. god. p. n. e.

³⁵²*Liv.* XXXVIII, 43 – 50.

koja je optuživala braću Scipione. Ta nesređenost u dostupnoj izvornoj građi uključuje i pitanje mjesta i vremena smrti Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg. Razlog za takvu zbrku proizlazi iz činjenice da nam nisu dostupna ona vrela koja su direktno govorila o Afrikancu Starijem, kao što su Plutarhov životopis i historija istoimenog sina Afrikanca, pa i sami memoari Afrikanca Starijeg. Kako bi se došlo do rekonstrukcije slijeda povijesnog procesa koji je doveo do pada braće Scipiona na političkoj areni Republike, potrebno se upustiti u dostupnu izvornu građu, koja ima i indirektni i usputni karakter kada se odnosi na našu tematiku, i nastojati raspetljati i razmrsiti taj čvor nesređenih i nekada nedosljednih podataka, i onda ih dovesti u neku uzročno – posljedičnu vezu i kronološku liniju.

Pisci (do danas dostupnih) literarnih vrela koji su u svojim djelima ostavili opise, napomene ili spomene (direktne ili indirektne ili uzgredne naravi) o godinama montiranih procesa protiv braće Publija i Lucija su bili:

I. Polibije

Polibijev opis „montiranih procesa“, koji nam je za sada poznat, nažalost dolazi iz onoga dijela njegovih „Historija“ koji je fragmentiran (XXIII, 14). To uključuje i one podatke koje su od Polibija preuzeli drugi antički i ranosrednjovjekovni pisci te romejska enciklopedija *Suda* (Πόπλιος). Upravo iz razloga svoje fragmentarnosti, po svojoj naravi ti podaci su prilično šturi i uzgredni i pomalo se nalaze van procesnog i kronološkog konteksta.

Po ovom opisu, na jednoj sjednici Senata je „neko“ od Afrikanca Starijeg tražio da podnese izvještaj o novcu koji mu je Antioh III. dao prije sklapanja mirovnog sporazuma kako bi se isplatili vojnici. Afrikanac je prkosno odgovorio da ima izvještaj, ali da nije obavezan

da ga ikome polaže. Pošto je „isti čovjek“ i nadalje insistirao po svome zahtjevu, Afrikanac Stariji je zamolio brata da mu donese tu knjigovodstvenu knjižicu. Kada mu je brat donio, Afrikanac je knjižicu pokazao senatorima i onda je pred svima pocijepao, ironično poručivši „onome“ koji je zahtijevao izvještaj o utrošku novca da ga traži među preostalim komadićima. A onda se, u svome stilu, Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji obratio senatorima i ostalim prisutnimsa upitom kako da zahtijevaju izvještaj o potrošenih 3000 talenata, a ne pitaju se zahvaljujući kome je Republika dobila 15 000 talenata od Seleukidskog kraljevstva niti kako su Rimljani postali gospodari i u Hispaniji, i u Africi i u Maloj Aziji. Navodno je Afrikanac Stariji ovim pomalo oholim izričajem „postidio“ prisutne i ušutio „onoga“ koji je tražio knjigovodstveni račun.

Sudeći po izrečenom, ovdje nije uopće nije bilo oficijelne optužnice niti je neko institucionalno ili sudski tražio od braće Scipiona izvještaj o utrošku novca, nego je samo neki neimenovani prisutni na sjednici Senata tražio od Afrikanca račun o trošenju novca koji je dobijen kako bi se isplatili vojnici. Afrikanac je sa pravom ovo „traženje“ mogao smatrati ponižavajućim i ispod svakoga svoga dostojanstva, jer se ovim ustvari željela unijeti sumnja i aluzija da su braća Scipion uradili nešto inkriminirajuće sa novcem (ili bar njegovim jednim dijelom) predviđenim za plate vojnika, a da se nije zauzvrat ponudio bilo kakav dokaz. Time je „tražitelj“ samo težio da braću Scipione postave u defanzivnu poziciju da se brane i opravdavaju i nešto objašnjavaju ni radi čega. „Tražitelj“ bi bio tako u stalnoj inicijativi i polako konstruirao i distribuirao impresiju u javnosti „da ipak ima nečega u toj priči“, dok u realnoj zbilji nije bilo ničega relevantnog za konkretnu optužnicu. Ali, pronicljivi i iskusni Afrikanac je znao o čemu riječ u ovoj borbi koja se za njega pojavila na političkoj areni Republike, nije se dao „navući na tanak led“ i atak političkog

protivnika je u začetku sasjekao tako što je donesene knjigovodstvene račune javno pocijepao, čime je zadržao političku inicijativu u svojim rukama i nije ušao u „vrzino kolo“ objašnjavanja i pravdanja nekome. Kada se imaju u vidu navedene strategije i taktike političke borbe otpada teza da je Afrikanac pocijepao račune kako bi se sakrila neka navodna pronevjera javnih sredstava, a koju bi mogao prihvatiti i neki površni historiografski pristup bez dubinske analize koja bi uvažavala i odrednice/koordinate vremena, prostora i prilika u okviru kojih se odvijala tematika koja se istražuje. Uostalom, da su braća Scipioni željeli stvarno sakriti nešto iz knjigovodstvenih računa, oni bi ih uništili u tajnosti ili bi ih frizirali, isto u tajnosti. Umjesto toga, Afrikanac ih je javno poderao. To je imalo i simboličko značenje, jer je time poslao i javnosti, a posebno svojim političkim protivnicima poruku da je spreman na sva sredstva u ovoj novoiskrsloj borbi, kao i da je razotkrio njihove političke manipulacije da ga uvuku u „živo blato“. Vjerojatno Afrikanac ne bi javno poderao knjigovodstvene račune da su oni od njega traženi u okviru nekoga oficijelnog sudskog ili drugoga institucionalnog procesa, ali pošto je od njega to zahtijevao „neko“ i to van sudskog ili drugoga institucionalnog procesa onda je bilo moguće javno izvesti taj gordi čin cijepanja knjigovodstvenih računa.

U natuknici iz romejske enciklopedije *Suda* (Πόπλιος), a čiji izvor je bilo Polibijevo djelo se navodi da je „neko“ podigao oficijelni sudski proces protiv Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg. Tužitelj je tada pred okupljenim narodom iznio teške optužbe protiv Afrikanca, koji je samo istupio rekavši, u svome prepoznatljivom stilu, da nije u redu za rimski narod da sluša kako neko optužuje njega koji je zaslužan jer tužitelj uopće ima mogućnost i pravo da slobodno govori. Nakon toga obični narod je napustio skupštinu, ostavivši neimenovag tužitelja samoga. Na osnovi ovoga podatka, može se pretpostaviti da

je Polibije opisao još jedan atak na Afrikanca, ovaj put u sudskoj i institucionalnoj oblandi. I dok se može, sukladno sa odgovarajućim podacima iz drugih vrela koja govore o ovom događaju, može smatrati da je tužitelj bio plebejski tribun, na pitanje koja je to bila pozornica samoga dešavanja nije toliko jednostavno odgovoriti. Razlog za to je da su Rimljani u svojoj republikanskoj konstituciji imali više različitih vrsta skupština i to: tri tipa komicija (kurijatske, centurijatske i tributske) te plebejsku skupštinu (*concilium plebis*).³⁵³ Pored njih postojala su i okupljanja uobičajeno nazivana kontionama (*contiones*).³⁵⁴ U podatku iz romejske enciklopedije, koristi se grčki termin ê podatku eklesija) što se izvorno koristilo za atensku narodnu skupštinu. U Polibijevo vrijeme to je bio generički naziv za svaku skupštinu, a u vrijeme pisanja *Sudataj* termin bi (i na latinskom zapadu i grčko-vizantijskom istoku) obuhvatao bilo kakvu skupnost

³⁵³O komicijama i plebejskoj skupštini v. Mesihović, 2015: 317 – 321.

³⁵⁴Iako historiografija do danas nije baš razlučila u potpunosti sadržinu i funkciju kontiona, ipak bi se mogli o njima izvući određeni zaključci. Kontione su bili neka vrsta političke institucije, slične konvencijama (*conventus*) ili mitinzima, sastancima (*coetus*) naroda. Za razliku od konvencija i mitinga koji su bili neki obični, nezvanični forumi, na skupovima građana tipa kontiona morao se sadržavati javni govor (*oratio*) koji bi iznosio određeni nacrt (zakona ili neke druge odluke i zaključka). Na njima su i privatni građani (znači rimski građani koji nisu magistrati) mogli diskutirati o tome nacrtu, predlagati promjene, amandmane ili protiviti se nacrtu i tražiti njegovo povlačenje. Magistrat ili plebejski tribun koji je oficijelni nosilac procesa usvajanja nacrta može, ali ne mora, uvažiti te sugestije sa *contiones* u kreiranje konačnog prijedloga zakona ili neke druge odluke i zaključka. Za razliku od komicija i plebejske skupštine na kontione nije iznošen oficijelni prijedlog (*rogatio*) zakona ili neke druge odluke i zaključka, odnosno nije bilo oficijelnog glasanja i usvajanja određenog prijedloga, znači kontione nisu imale zakonodavnu, izbornu ili sudbenu funkciju i ovlasti. One se nisu sastojale od cijeloga naroda (*populus*), nego samo *ex hominibus* (izuzev kada su se kontione održavale neposredno prije glasanja u komicijama ili plebejskoj skupštini). Tako su se i nacrti zakona ili nekih drugih odluka mjesec dana prije komicija oglašavali na kontionama. Glasачi su se uvijek skupljali prvo na kontionama da čuju debate, a onda su išli na komicije ili na plebejsku skupštinu da glasaju. O kontionama v. Frolov, 2013; Mesihović, 2016 A: 7-8; Isto, 2017 A: 14.

naroda, npr. crkvu. Zato bi teško bilo baš odrediti na koji specifični vid okupljanja naroda je mislio Polibije u podatku koji je prenesen u romejskoj enciklopediji. Za isti događaj Livije (XXXVIII, 51-52) i Aul Gelije (IV, 18) koriste izraz *contio* (pl. *contiones*). Međutim, u slučaju Livijevih i Gelijevih kontiona ne bi bilo nemoguće ni pomisliti da je i ovdje slučaj o generičkom korištenju termina za neku oficijelnu skupštinu. Uostalom, na pravim kontionama se ne bi mogla donijeti nijedna oficijelna odluka, pa ni presuda, pa bi u obzir za identifikaciju ulazili i oni oficijelni sazivi punopravnih rimskih građana na kojima su plebejski tribuni mogli biti nositelji aktivnosti kao što su plebejska skupština i tributske komicije. Konačni odgovor na ovo pitanje donosi Livijev podatak XXXVIII, 53 u kojem se ova skupština na kojoj su plebejski tribuni nastojali (neuspješno) suditi i presuditi Publiju Korneliju Scipionu Afrikancu izričito naziva ...*concilio plebis*... tj. plebejska skupština.

Po ovim podacima, moglo bi se reći da je Polibije govorio o najmanje dva napada na Afrikanca, prvom (u neoficijelnoj formi) na sjednici Senata i vezano za utrošak novca, i drugom (u oficijelnoj formi) u vidu suđenja pred pravom kontionom ili plebejskom skupštinom ili tributskom komicijom.

II. Ciceron

Ciceron u svome govoru *De Provinciis Consularibus* (8, 18) ističe Tiberija Sempronija Grakha Starijeg koji je stekao tako veliku slavu zato što je, dok je bio plebejski tribun, jedini od cijeloga kolegija bio od bilo kakve pomoći Luciju Azijatiku. Ciceron dalje govori kako je Grakh Stariji bio jedan od najžešćih političkih protivnika Azijatiku i Afrikancu, ali mu je bilo nespojivo sa čašću i dostojanstvom Rima da Lucije završi u istoj tamnici u kojoj su završile neprijateljske

vojskovođe koje je Azijatik vodio u svome trijumfu. Ne samo Ciceron, nego i mnogi drugi kasniji autori su hvalili ovaj Grakhov postupak, jer se on izdigao iznad politikanstva i osobnih političkih interesa i ambicija u korist višega cilja. A u konkretnom slučaju da viši cilj je bilo nedopuštanje da zbog montiranog procesa i dubiozne istrage jedan od najviših dostojanstvenika bude javno osramoćen. Grakh Stariji je sa pravom smatrao da bi jedan takav postupak itekako štetio prvenstveno samoj Republici, njenom dostojanstvu, časti i interesu. Uostalom, možda je Grakh Stariji razmišljao o još jednoj potencijalnoj negativnoj posljedici za Republiku i njene institucije. Ovakav postupak sa braćom Scipionima, koji su ostvarili briljantne vojne i političke karijere, a suočili su se sa brutalnom kampanjom, montiranim procesima, naštimanim istragama (čiji su konci vučeni negdje iza zastora) samo zato što se nisu uklapljali u neke predodžbe dijela konzervativnog establishmenta mogao je samo izazvati kod drugih pojedinaca koji su težili učešću u javnim poslovima Republiku značajnu nelagodu. Svi ti sposobni, nekonformistički i ambiciozni pojedinci sa jasnim stavom i preciznom vizijom su u braći Scipionima mogli vidjeti i eventualno svoju sudbinu ako bi ih elita ocijenila previše samostalnim. Nesumnjivo bi ih to značajno destimuliralo i onda bi put za ostvarivanje karijera u javnim poslovima bio otvoren prevelikim oportunistima, konformistima i klimoglavcima, poslušnicima, bezkarakternim ljigavcima.

III. Diodor

Slično kao i u slučaju Polibijevih „Historija“, i podaci o „montiranim procesima“ iz Diodorove „Historijske Biblioteke“ su nam za sada dostupni samo iz fragmentiranog dijela Diodorovog opusa (XXIX, 21). I u ovome ekscerptirano – fragmentiranom podatku se uočavaju ista dva događaja kao i dostupnim fragmentiranim podacima koji

potiču iz Polibijevog djela: 1. Javno suđenje Afrikancu za djelo, nepoznato koje sadržine ali koje je moglo biti kažnjivo i smrtnom presudom. I kod Diodora se govori da je kada je došao njegov red da govori, Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji samo rekao da bi bilo loše za Rimljane da glasaju protiv čovjeka kojem njegovi neimenovani tužitelji duguju da mogu slobodno govoriti. Nakon toga, prisutni građani, navodno posramljeni snagom njegove primjedbe i argumentacije, su napustili javno suđenje, a tužitelj, ostavši usamljen, se diskreditiran vratio svojoj kući. 2. Traženje od „nekih“ u Senatu izvještaja o utrošku novca koji je Afrikanac dobio za održavanje trupa. Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji je priznao da ima te knjigovodstvene račune, ali je odbio da ih javno prezentira. Ali pošto je bio „pritiskan“ sa ovim zahtjevom, on je popustio (bar na prvi pogled) i dopustio da se računi donesu, ali ih je odmah pocijepao na komadiće. Zatim se obratio drugim senatorima, upitavši ih zašto traže račun za 3000 talenata koji su potrošeni, a ne traže račun za tri puta veći iznos koji im je on osigurao pobjeđivši Antioha III. Zatim im je uputio i primjedbę da čak nisu ni razmislili kako su postali gospodari Mediterana. Nakon toga on više nije govorio, ali je svojom argumentacijom utišao i tražitelja informacije o utrošku novca i ostatak Senata. Iz ovoga se može izvući zaključak da je tražitelj informacije o utrošku sredstava bio senatorskog ranga, ali vjerojatno iz reda manje istaknutijih i poznatijih. Sudeći i po sačuvanim informacijama iz ovoga fragmentiranog Diodorovog podatka, moglo bi se isto tvrditi da traženje informacije o utrošku novca nije imalo sudsko – tužilački ili neki drugi institucionalni karakter, nego je riječ o osobnom nastupu jednoga od senatora.

To što se ne pojavljuju imena tužitelja u fragmentarnim podacima iz Polibijevog i Diodorovog djela ne znači da se ona nisu nalazila u originalnim tekstovima. Vjerojatno su ekcceptori i oni koji su se

referirali na djela Polibija i Diodora, jednostavno su u svojim sažimanjima i preuzimanjima podataka ta imena smatrali nepotrebnim da ih spomenu, jer je stvarno riječ o osobama opskurnog značenja u tadašnjoj rimskoj politici. Oni su bili samo instruirani od većih „igrača“ da napadaju braću Scipione.

IV. Livije

Od dostupne građe, najobimniji i može se reći najkoherentniji opis montiranih procesa se nalazi u Livijevom djelu (XXXVIII, 50 - 60). Zahvaljujući njemu se može pokušati odrediti kronološki niz razvijanja događaja.³⁵⁵ Livije tako prvo opisuje javno suđenje Liviju pred plebejskom skupštinom, ali za razliku od dostupnih podataka iz Polibijevog i Diodorovog djela, ovdje se već može odrediti i vrijeme kada se to desilo, ko su bili tužitelji i koja je bila optužnica. Livije tako govori, pozivajući se na Valerija Antiasa, da su postupak protiv Publija Kornelija Scipiona Afrikanca pokrenula dvojica plebejskih tribuna iz gensa Petilija, naravno iza njih su sigurno stajali Katon Stariji i drugi njegovi politički saveznici. Na ovom mjestu ne treba zaboraviti da sukob Katona Starijeg i braće Scipiona datira iz znatno ranijeg vremena, i ustvari je direktno nasljeđe antagonizma Fabija Maksima Oklijevala prema Publiju Korneliju Scipionu Afrikanu.

Na zakazani dan suđenja, Afrikanac je došao okružen većom masom ljudi. U svome izjašnjavanju, on se nije osvrnuo na optužbe protiv sebe nego govorio o onome što je učinio za Republiku i rimski narod.

³⁵⁵Međutim, u cjelokupnom toku svoga opisa vremena “montiranih procesa”, Livije ističe i da u izvornoj građi koju je koristio za ovo razdoblje postoji velika šarolikost, pa i proturječnosti, pa on sam kaže da se može tek tako odlučiti koje tradicije ili dokumente da slijedi. Zato je neophodno dosta i vremena i pažnje uložiti u ovaj Livijev opis kako bi se iz njega dobila ta konkretna kronološka i događajna linija sa stvarnim sudionicima, a odbacile određene apokrifne priče, proturječnosti i nelogičnosti.

Sa druge strane, optužujući plebejski tribuni su se prisjetili optužbi za *levitas* dok je Publije Scipion bio na Siciliji i lokrijske afere. Zatim su prešli na glavnu optužbu, a to je navodno primanje mita od Antioha III., ali samo na osnovi sumnje i bez ijednog stvarnog dokaza. Čitavu svoju konstrukciju su zasnivali na tome da mu je zarobljeni mlađi sin vraćen bez otkupa, i onda su iz toga izvodili svakolike aluzije. Usput su isticali da je Afrikanac derogirao javne institucije, da se ponaša kao da je iznad države, da se ponašao autokratski i da je sebe predstavljao kao glavar rimskog naroda. Pošto se postupak razvukao do u noć, rasprava je prekinuta i zakazana za sljedeći dan. To je bila taktička greška Petilija i njihovih inicijatora, jer je izgleda i cilj Afrikanca bio da se rasprava što je moguće više oduži, kako bi se nastavila sutradan, na dan koji je njemu odgovarao i za koji je pripremao svoj “manevarski obuhvat” nad protivnikom. Nevjerojatno izgleda da njegovi politički protivnici nisu uopće primijetili jednu takvu stvar kao što je godišnjica pobjede nad Zamom i da su zakazali suđenje u danima kada se ona obilježavala. Previd koji će ih koštati poraza u ovom prvom srazu sa Afrikanцем. Sutradan, Afrikanac je došao praćen sa velikim brojem pristalica, prijatelja i klijenata. U svome govoru Publije Kornelije Scipion Afrikanac se opet nije osvrnuo na optužnicu, nego se prisjetio godišnjice pobjede kod Zame koja je padala baš na taj dan. Rekao je da je jedino ispravno za ovu godišnjicu da se sve obustavi i da se oda zahvalnost bogovima za ovu veliku pobjedu Rima, naravno izvojevanu pod vodstvom njega samoga. Poručio je da on odmah odlazi na Kapitol da izrazi zahvalnost bogovima, pozvavši i druge rimske građane da isto učine. Poslušala je gotovo kompletna okupljena masa ostavivši na tribunalu samo plebejske tribune i njihove robove te javnoga poslužitelja. Afrikanac nije samo bio na Kapitolu, nego je posjetio i sve hramove kroz Grad i to praćen sa velikim masama građana. Ovaj događaj je pokazao kako je Afrikanac uspješno znao se okoristiti političkom manipulacijom i

jednostavnim manevarskim potezom je u potpunosti skrenuo sa tematike suđenja na polje za koje smatrao da nije ponižavajuće za njega i u kojem je bio „na svome terenu“. Iako je po optužnici sigurno bio nevin, a sama optužnica bila bez dokaza, Publije Kornelije Scipion Afrikanac je izgleda više volio da skrene sa teme nego da u konačnici u sukobu argumenata dobije sudski proces. On je nesumnjivo i na ovome mjestu, slično kao kada su mu nešto ranije tražili u Senatu izvještaj o utrošku novca koji je dobio za isplate vojnicima, smatrao da je ispod njegovog nivoa da se ubjeđuje, pravda i sukobljava sa „tamo nekim Petilijima“. Da je kojim slučajem oficijelni tužitelj bio njegov glavni nemesi Katon Stariji, Afrikanac bi se sigurno upustio u sudsku raspravu da razbije tu labavu optužnicu, ali sa relativno opskurnim (u odnosu na Afrikanca) Petilijima stvar je stajala sasvim drugačije. Sudeći da se suđenje odvijalo u vrijeme godišnjice bitke kod Zame, ove dvije sesije suđenja Afrikancu se mogu datirati u drugu polovicu oktobra 187. god. p. n. e.

Međutim, ono što se desilo na godišnjicu bitke kod Zame, nije značilo da je ovaj sudski postupak završen, on je samo odgođen. I nakon jednoga podužega odlaganja nastavka suđenja, Publije Kornelije Scipion Afrikanac je, već izmoren i ogorčen kontinuiranim sumnjičenjima i podmetanjima i optužnicama, odlučio napustiti Rim i povući se u Liternum. On je čvrsto odlučio da se više ne pojavi u Rimu i ne prisustvuje nastavku sudske predstave, koju je smatrao običnom farsom nedostojnom sebe i svoje pozicije. Ali nastavak suđenja se desio, i na dan nove sesije, kada je prozvano Afrikančevo ime, Lucije Scipion je istupio u ime svoga brata i ispričao ga zbog bolesti. Nije nemoguće pomisliti da je ova ispričnica ustvari bila lažna, i da Afrikanac jednostavno nije želio da napusti svoju vilu u Liternumu i ponovo učestvuje na sudbenoj sesiji na kojoj bi slušao niz optužbi, uvreda, aluzija i podmetanja protiv sebe. Navodna bolest bi

mu samo bila dobar izgovor. Ovim je Afrikanac, zajedno sa bratom, izgleda nastojao da još jedanput nadmudri svoje političke protivnike, prvenstveno one optužujuće plebejske tribune. Strategija Afrikanca u odnosu na ovo sudsko procesuiranje se sastojala u tome da izigrava samu optužnicu. To je nastojao postići tako što bi ili se ne upuštao u sudbenu borbu oko samih optužbi, podmetanja, insinuacija i uvreda, tj. što je moguće više ih je nastojao ignorirati i pažnju odvlačiti na neke druge stvari (npr. na njegove zasluge prema Republici, Italiji i rimskom narodu) ili bi nastojao da odugovlači održavanje samih sudbenih sesija pa je tako jednim dogovorom uspio da osigura poduži vremenski hijatus (u kojem se i povukao u Liternum) između dvije sesije. Moguće je pomisliti da mu je konačni cilj bio i da u potpunosti dezavuirao ovaj sudski proces, i stalnim izbjegavanjem da odgovara na optužbe i namjernim odugovlačenjem da ga faktički na kraju i ukine. Međutim, ovaj put su optužujući plebejski tribuni (ili bolje rečeno njihovi pokrovitelji), naravno, prozreli namjeru Afrikanca da izbjegne sudbeni proces protiv sebe, i bili su pripremljeni da ne dozvole da im se obezvrijedi proces ili ponovo odugovlači. I tako optužujući plebejski tribuni nisu prihvatili ovaj izgovor, i vrlo su oštro govorili protiv njega kriveći i narod kojega je Afrikanac uspio zavesti na prethodnoj sesiji. Kada je uvidio da je taktika Afrikanca bila prokužena, njegov brat Lucije Azijatik se obratio kolegiju plebejskih tribuna kao cjelini. Na kraju i ove sesije je završnu riječ imao jedan od plebejskih tribuna Tiberije Sempronije Grakh Stariji, inače u javnosti od ranije poznati politički protivnik braće Scipiona. On je svojom javno objavljenom izjavom obznanio da neće dozvoliti (tj. staviti će veto) da Afrikanu bude suđeno prije njegovog povratka u Rim, a čak i tada (tj. ako bude došao u Rim da prisustvuje svome suđenju) ako ovaj bude apelirao na njega da će on iskoristiti sav svoj kapacitet kao

plebejskog tribuna da ga podrži u bilo kojem trudu da izbjegne suđenje.³⁵⁶ I tako je i na ovoj sesiji Afrikanac ipak nenadano pobijedio, i to poradi neočekivanog obrta situacije, jer je Grakh Stariji odlučio da kao plebejski tribun zaštititi Afrikanca i njegov dignitet. I glavni cilj tužitelja i i njihovih inspiratora da se donese zvanična i institucionalna osuđujuća presuda za Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg tako, zahvaljujući ponajviše Grakhu Starijeg, nije se uspio ostvariti.

Nijedno vrelo ne govori da je riječ o nekoj „neprincipijelnoj koaliciji“ Grakha Starijeg sa Scipionima ili da je možda on ranije bio potkupljen ili da je došlo do nekoga ranijeg tajnoga dogovora između braće Scipiona i Grakha Starijeg. Prethodni „dogovor“ i sukladno sa time Grakhovo postupanje sa predumišljajem vrlo vjerovatno nisu postojali. Njegov potez da zaštititi dignitet Afrikanca, po svemu sudeći je bilo iznenađenje i za Lucija Azijatika i sve ostale prisutne na suđenju. Grakh Stariji je svoju motivaciju da zaštititi Afrikanca i praktično prekine ovaj sudbeni proces jasno obrazložio u svome prilično ogorčenom govoru sa osnovnom porukom da se kroz zaštitu ugleda Publija Kornelija Scipiona Afrikanca na ovome montiranom procesu brani i ugled samoga Rima. Grakh Stariji je bio iskusan i dovoljno mudar da nije uvidio da je čitav proces iskonstruisan, da nema stvarnih dokaza nego samo indirektne aluzije i da mu je cilj bilo blaćenje, vređanje i ponižavanje Afrikanca. Tiberije Sempronije Grakh Stariji, iako politički protivnik braće Scipiona, ipak je u dovoljnoj mjeri bio i „Rimljanin staroga kova“ da ne dozvoli da se dešava nešto

³⁵⁶Grakh Stariji je kao plebejski tribun imao ovlasti da zaustavi sa riječi VETO bilo kakvu aktivnost i kao što se jasno vidi iz njegovog stava, on je poručio da se neće libiti da ga upotrijebi kako bi zaustavio i samo suđenje, koje se već razvlačilo kao trakavica, ako bude potrebno i ako se to od njega bude tražilo.

ovako i u narodu kojega kao tribun predstavlja. Njegovo ogorčenje i ljutnja na pojedine kolege plebejske tribune koji su učestvovali u ovoj montaži je bilo vrlo, vrlo vidljivo u govoru, optužujući ih da žele javnu promociju i karijerističku promociju tako što su se okomili na Afrikanca i teže slavi tako što bi ga pobijedili u sudbenoj parnici.³⁵⁷ Nakon govora, sjednica plebejske skupštine sa temom nastavka suđenja Afrikancu je bila prekinuta. Na sjednici Senata koja je održana, zahvaljeno je Grakhu Starijem jer je javne interese stavio ispred svojih privatnih interesa, dok su Petiliji ukoreni. Livije nadalje samo konstatira da je postupak protiv Publija Kornelija Scipiona Afrikanca tako završen, a da je ovaj nastavio živjeti u Liternumu gdje je ubrzo i umro i gdje je i sahranjen.

Ali ovo nije značilo da su montirani procesi usmjereni na braću Scipione i završeni, jer je uslijedila i nova faza u kojoj su na svjetlo dana isplivali i njihovi glavni inicijatori kao npr. Katon Stariji. Petiliji su se sada okomili na Lucija Azijatika, zatraživši istragu o tome gdje i kako je završio novac zadobijen pobjedom nad Antiohom III., sa skrivenim ciljem da se Azijatik optuži za pronevjeru tih javnih sredstava. Već na samom početku ovo pitanje je dovelo do vrlo žustre i obimne diskusije u skupštini i to sa niza različitih pozicija. Na kraju je Marko Katon svojim govorom i utjecajem značajno pomogao da se situacija odvija u skladu sa intencijama Petilija. Na osnovi usvojenoga

³⁵⁷Navedena konstatacija je bila tačna. Oficijelni tužitelji su bili oni koji su se nalazili na nižim stepenicima rimskog *cursus honorum*, a pošto su nesumnjivo bili slavloljubivi i veoma karijeristički nastrojeni, oni su smatrali da im to što direktno udaraju (a dok se nalaze pod zaštitom i tutorstvom drugih mnogo značajnijih političara Republike) na braću Scipione, može omogućiti bržu i uspješniju karijeru. Jedan od dvojice Petilija je mogao bio Kvint Petilije Spurin (*Quintus Petillius Spurius*), koji je 181. god. p. n. e. bio gradski pretor, a u mandatnom periodu mart 176. – mart 175. god. p. n. e. i konzul. Međutim, nije uspio završiti konzulat jer je poginuo u borbi sa Ligurima. Drugi Petilije je mogao bio Kvint Petilije, vjerojatno rođak Petilija Spurina.

prijedloga Petilija, Senat je naložio peregrinskom pretoru Kvintu Terenciju Kuleu da sprovede istragu vezanu za pitanje novca zadobijenog pobjedom u sirijskom ratu. Očekivano, čim je oficijelno pokrenuta, sudbena istraga se momentalno usmjerila na Lucija Azijatika. Sudbena istraga pod pretorom Kuleom se proširila praktično na čitav Lucijev stožer iz prethodnog rata, njemu potčinjene zapovjednike, sekretare i posilnog. Neki od njih su bili optuženi prije nego što je uopće Scipionov slučaj bio saslušan i procesuiran. Iz ovoga se vidi kako su se sada protivnici braće Scipiona mnogo bolje pripremili, nego što je to bio slučaj u prethodnom, neuspjelom pokušaju da sude i presude Afrikancu. Ujedno bi se time i čitava ekipa koja je vodila sirijski rat pod vodstvom braće Lucija i Publija Scipiona proglasila „kriminalnom organizacijom“, čime bi se ustvari razbila i ta scipionovska frakcija. Obuhvat optužnice je bio mnogo širi i sveobuhvatniji, sa zamisli po kojoj bi iz straha neki od nižerangiranih optuženih išli na postizanje nagodbi, a sve kako bi se krivica usmjerila na Azijatika. Zato su ti nižerangirani bili i optuženi prije saslušavanja Scipionovog slučaja, kako bi se od njih dobilo ono što se željelo u ovoj sudbeno – političkoj igri. Na kraju su Lucije Scipion, Aul Hostilije i Gaj Furije Akulej proglašeni krivim, po optužbi za pronevjeru. Sve je to bila pravosudna farsa, temeljena samo na indicijama i rekla - kazala, a bez ikakvih stvarnih materijalnih dokaza. Livije, na mjestu izlaganja o novčanim iznosima za koje su bili optuženi i koje su morali platiti kao globu optuženici Lucije Azijatik, Hostilije, Akulej pravi digresiju i govori o događaju koji su spominjali Polibije i Diodor kada je u Senatu zatraženo od Livija da podnese račun. Kontekst Livijeg izlaganja je retrospektivan i jasno je da se desio prije otpočinjanja svih oficijelnih sudskih procesa pred skupštinom i Senatom. Tada je u Senatu od Afrikanca traženo da podnese račun o utrošku 400 000 sestercija. On je rekao bratu Luciju

da donese knjigovodstvene knjige, da bi ih poderao uz ogorčeni protest jer se od njega tražio izvještaj o 400 000 sestercija nakon što je u državni trezor unio 2 000 000 sestercija.

Dok su Hostilije i Akulej su u neku ruku prihvatili presudu i pristali da plate globu, Lucije Scipion je tvrdoglavo odbijao da je prihvati jer uporno tvrdio da nije ništa od novca pronevjerio. Zbog toga je naloženo njegovo privođenje i odvođenje u tamnicu. Intervenirao je njegov rođak Nasika koji je održao govor u kojem je apelirao na plebejske tribune da nešto poduzmu kako bi se Azijatik izvukao iz ove prilično nezgodne situacije, ujedno argumentirano pobijajući aluzije o navodnoj pronevjeri koju je izvršio Azijatik. U odgovoru na Nasikin govor, pretor Terencije je pročitao konačnu odluku po kojem dok se ne izrečena globa ne isplati, nema se drugog izbora nego da se Azijatik odvede u tamnicu. Plebejski tribuni, izuzev Grakha Starijeg, su objavili da oni neće intervenirati kako bi se suprotstavili autoritetu pretora. Međutim, ponovo je intervenirao Grakh Stariji izjavivši da neće spriječiti pretora u prisilnoj naplati globe iz imovine Azijatika, ali da neće dozvoliti ni pod koju cijenu njegovo odvođenje u tamnicu. Što se tiče same prisilne naplate globe, ona je pokazala svu neutemeljnost optužbi za pronevjeru koju je kao navodno učinio Azijatik. Nije otkriven ni najmanji trag seleukidskog blaga, a kompletna imovina (popisana, oduzeta i prodana) Azijatika je vrijedila manje od iznosa propisane globe. Ipak, i pored toga što je pošteđen sramote, muke i bijede tamnice, činjenica ostaje da je Azijatik ipak institucionalno i zvanično osuđen i da je izmirena njegova novčana kazna – globa. To je kvalitativno potpuno različito u odnosu na Afrikanca, koji je nakon procesa protiv njega zakonski ostao nevin, dok je Azijatika postao kriv. Samim tim je i njegova politička karijera završena.

U ovoj rekonstrukciji događajno – kronološkog slijeda zasnovanog na opisu iz Livijevih podataka XXXVIII, 50 – 60 ipak se uočava jedna

neskladnost ili bar slaba skladnost. Po njoj bi se i prva i druga sesija suđenja Afrikancu Starijem, njegovo njega u Litternum i njegove smrt, te istraga protiv Azijatika desili u periodu 187/186. god. p. n. e. Pored toga što bi ovaj kronološki raspored bio prilično zgusnut, poseban problem predstavlja datacija Afrikančeve smrti, jer većina vrela je datira u 183. god. p. n. e. Ovaj problem bi mogao biti rješiv samo ako Afrikanac nije umro između druge sesije i istrage protiv njegovog brata Azijatika, nego je bio još uvijek živio povučeno u Litternumu. Ali u tome slučaju bi izgledalo prilično nevjerovatno da je Afrikanac potpuno neaktivan i niti se pojavljuje u bilo kome vide kada se vrši istraga protiv njegovog bliskog i dragoga brata sa kojim je do tada dijelio sve i dobro i zlo. Da je Afrikanac bio živ za vrijeme istrage protiv Azijatika govori samo ona priča iz Livijeovog podatka XXXVIII, 56, a koja je moguće ipak apokrifnog karaktera.

U historiografskoj analizi dostupne građe vezane za vrijeme „montiranih procesa“, posebno i bitno mjesto zauzima Livijev podatak XXXIX, 52, koji unosi određene nedoumice u događajni i kronološki slijed koji se može razlučiti iz detaljnog Livijeovog opisa u podacima XXXVIII, 50 – 60. Livije sada spominje plebejskog tribuna Marka Nevija (na dužnosti od 10. XII. 185. god. p. n. e.), protiv koga je Afrikanac iznio govor koji je u Livijevo vrijeme još uvijek bio sačuvan. Situacija sa „govorom protiv Nevija“ postaje nešto jasnija ako se imaju u vidu određene informacije iz Livijeovog podatka XXXVIII, 56. Po njima „neki“, neimenovani izvori su govorili da je Marko Nevije inicirao sudbene procese, dok su „neki“ drugi navodili da su to učinili Petiliji. Znači, po tim izvorima koji su smatrali da je tužitelj Afrikancu bio Marko Nevije, proces Afrikancu Starijem bi se desio 184. god. p. n. e., a ne 187. god. p. n. e. Ali ključna informacija iz ovoga podatka je ona da se u naslovu sačuvanoga govora (koji Livije spominje u XXXIX, 52) kao ime tužitelja navodi Marko

Nevije, ali se njegovo ime u samome govoru ne spominje niti pojavljuje. Ovo bi značilo da je temeljno vrelo za sve one koji su stavljali u svoja djela ime Marka Nevije kao tužitelja Afrikanca bio naslov ovoga govora. Pošto sam govor nije dostupan današnjoj historiografiji, pitanje njegove autentičnosti i vjerodostojnosti se ne može sada utvrditi, nego se samo mogu iznositi pretpostavke. Ali, ako je Nevije bio optužujući plebejski tribun, a ne Petiliji, onda ne bi mogao Grakh Stariji u svojstvu plebejskog tribuna da djeluje u korist braće Scipiona. To sada unosi značajnu konfuziju ne samo u kronološki, nego i u događajni niz. Ako bi se u dosadašnji događajno – kronološki slijed ubacili Marka Nevija kao plebejskog tribuna, raspolagali sa još dvije varijante. Prva je da su i Petiliji i Marko Nevije bili tužitelji Afrikancu, samo sa tom razlikom da u prvospomenuti to uradili 187. god. p. n. e., a potonji 184. god. p. n. e. U tom slučaju bi postojale dvije oficijelne optužnice usmjerene na Afrikanca, sa tim da bi onda ova Nevijeva mogla biti u nekom kronološkom skladu i sa cenzurom Marka Porcija Katona Starijeg (koja je nastupila u martu 184. god. p. n. e.). Ako je postojala optužnica koju je iznio plebejski tribun Marko Nevije, i na ovo sudbeno saslušanje se nije odazvao Afrikanac Stariji, nego je ostao u Liternumu. Druga varijanta je nešto duža. Po njoj bi prvo u Senatu, u neoficijelnoj formi bio zatražen izvještaj o utrošku novca dobijenog za isplate vojnicima. Ova knjigovodstveni izvještaj je Afrikanac sopstveni rukama poderao. Nakon toga bi se desilo suđenje Publiju Korneliju Scipionu Afrikancu, na osnovi optužbe koju su zastupali Petiliji. Prva sesija je propala zbog taktičkog političkog manevra Afrikanca. Nakon, po Liviju XXXVIII, 52, podužeg dogovorenog odlaganja i Afrikančevog povlačenja u Liternum, drugu sesiju je otvorio plebejski tribun Marko Nevije. I nakon smrti Afrikanca, bila bi provedena istraga uslijed koje je Azijatik osuđen, a njegova imovina zaplijenjena i prodana. Međutim, problem sa ovom rekonstrukcijom je

u tome što se u njunikako kronološki ne može uklopiti djelovanje Grakha Starijeg (u svojstvu plebejskog tribuna), a koje je bilo vezano za drugu sesiju i za provođenje presude protiv Azijatika. A dejstvo plebejskog tribuna Grakha Starijeg je bilo nesumnjivo od krucijalnog značenja za „montirane procese“ i uspostave nove političke realnosti u Rimu. Ne bi se moglo kronološki uklopiti ni djelovanje pretora Kulea, niti nekih drugih pojedinaca. A ova varijanta ne bi mogla biti održiva ni zbog toga što se u govoru optužujućih plebejskih tribuna sa druge sesije za istražno povjerenstvo koje je 204. god. p. n. e. otišlo da istraži Publija Scipiona na Siciliju, navodi da se to desilo 17 godina ranije.

I pored presude i kazne koja mu je izrečena, Lucije Azijatik je nastojao na neki način da ipak obnovi svoju društvenu i političku poziciju. Livije u podatku XXXIX, 22, pozivajući se na Valerija Antiasa, govori kako je nakon osude Azijatika i prodaje njegove imovine, on ipak poslan u Malu Aziju u svojstvu izaslanika kako bi bio arbitar u sporovima između pergamsko – atalidskog kralja Eumena II. i seleukidskog vladara Antioha III. Ova informacija bi ukazivala na to da Lucije Azijatik, i pored oduzimanja imovine, ipak nije izgubio i svoj ugled i značenje u rimskoj politici. Senat je izgleda smatrao najpodesnijim da pošalje Azijatika kao oficijelnog rimskog izaslanika na istok. Afrikanac se povukao u Liternum i sa ogorčenjem potpuno napustio javne poslove, i jedino je još Azijatik dobro poznavao maloazijsku geopolitičku situaciju i imao značajnog utjecaja i autoriteta i kod Eumena i kod Antioha. Zato su ga i morali poslati na istok, a istovremeno ga malo i skloniti iz Rima. Ovaj boravak na istoku, Azijatik je iskoristio da ponovo dođe do resursa i načina kako da se vrati u visoku rimsku politiku. Tako je na istoku dobio od prijateljskih kraljeva i država značajne donacije i umjetnike kako bi mogao u Rimu održati igre za koje se navodno zavjetovao u toku sirijskog rata da će ih održati. Zanimljivo je da ovaj navodni zavjet

Azijatik nije uopće spominjao u godinama neposredno nakon povratka sa istoka, pa je vrlo lako moguće pretpostaviti da je on ustvari izmislio ovaj zavjet kako bi se preko održavanja igara pokušao ponovo „lansirati“ u orbitu visoke rimske politike. Inače su pokroviteljstva i organizacije igara uvijek imale veliko značenje u rimskoj politici, posebno u kontekstu zadobijanja popularnosti i pridobijanja javnosti.

Da je Lucije Kornelije Scipion Azijatik imao ambicije, nakon teškoga razdoblja proгона, obnavljanja svoje političke karijere govorila bi i činjenica da se on kandidirao za cenzora u 184. god. p. n. e.³⁵⁸ Međutim, da je to bio uzaludan posao pokazuje to da je on bio poražen na ovim izborima, na kojima je pobijedio i to uvjerljivo njegov stari nemesi Katon Stariji. Nešto kasnije, Azijatika je cenzor Katon Stariji izbacio iz reda vitezova,³⁵⁹ a da to nije izazvalo nikakve poremećaje na političkoj sceni ili neko narodno nezadovoljstvo. Katon Stariji je nesumnjivo bio neumoljiva osoba, nespremna na bilo kakve kompromise. Njegova odluka da prilikom revizije spiska vitezova, koju je vodio u funkciji cenzora, oduzme konja Luciju Azijatiku se može objasniti njegovom namjerom da ovome zada i posljednji udarac, odnosno da ovim činom spriječi bilo kakav povratak Lucija Azijatika u visoku politiku Republike. I može se reći da je sa 184. god. p. n. e. stavljena tačka na razdoblje montiranih procesa. Vrijeme moći i utjecaja braće Scipiona je bilo u potpunom zalasku, a toj činjenici je itekako ponajviše doprinijela upravo višegodišnja kontinuirana optužujuća kampanja protiv njih dvojice. Tako je, bez obzira na činjenicu da su optužbe bile fingirane i neutemeljene, ova kampanja zbog svoje upornosti i namjerne zlonamjernosti i stalnoga održavanja u javnosti sa povremenim i oficijelnim optužbama po

³⁵⁸*Liv.* XXXIX, 40

³⁵⁹*Liv.* XXXIX, 44

raznoraznim stavkama ipak na kraju ostvarila cilj zbog koje je pokrenuta i bila održavana i „hranjena“. Politička karijere, utjecaj i moć Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg i njegovog mlađega brata Lucija Azijatika su bile uništene, a njihove političke agende i ideje neostvarane. Tako na veliku štetu po čovječanstvo nisu završene i zaokružene, pa tako ni ostvarene, one zamisli iz vizije Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg o jedinstvenom euromediterranskom prostoru zasnovanom na načelima koegzistencije i razvijanja i širenja civilizacije i njegovanja progresivnih načela proisteklih iz helenskog i helenističkog nasljeđa. Ustvari, upravo je udar na ove ideje i zamisli bio taj koji je motivirao konzervativce od Fabija Maksima Kunktatora pa do Katona Starijeg, a ne neka fikcija da je Afrikanac Stariji koristeći svoj utjecaj, ugled, nasljeđe i ono što je ostvario, želio jačati svoju osobnu vlast i gajiti postupno put prema autokratiji i time potkopavati temelje republikanskog sustava kojega su kao konzervativci branili od navodnih težnji za osobnim uzdizanjima i osobnom vlašću Afrikanca Starijeg. Lucije Azijatik je u svemu ovome bio izgleda često samo kolateralna šteta, mjesto najlakšeg uboda jer su svi dobro znali za iznimnu bratsku povezanost Publija i Lucija, i da će se stariji brat uvijek odazvati da se žestoko suprotstavi napadima na mlađega brata. Tako su i konzervativci uvijek najlakše isprovocirali Afrikanca Starijeg (i tako izazvali neku njegovu nepromišljenu i žustru reakciju) tako što bi politički, klevetnički, tužbeno i sudbeno napali Lucija Azijatika.

V. Valerije Maksim

Valerije Maksim u svome obimnom podatku III, 7, 1d-e, govoreći o Publiju Korneliju Scipionu Afrikancu se osvrće i na događaje iz vremena montiranih procesa. Tako prvo spominje kako je Luciju Azijatiku na sjednici Senata naloženo da se opravda za novac, u

vrijednosti 4 miliona sestercija, koje je primio od Antioha III. Ali Afrikanac je pocijepao knjigovodstveni rukopis koji je Lucije donio u Senat. Afrikanac je posebno bio ogorčen jer na ovaj način svako može dovesti u pitanje bilo koju oficijelnu radnju za koju je bio ovlašten kao legat, a ovakav stav se sigurno odnosio i na poziciju brata Azijatika čiji je konzulsko – prokonzulski mandat isto svako mogao dovesti u pitanje. Oni nisu smatrali ni dostojnim, ali ni korisnim za državu i njene institucije, funkcije i službe ako bi svako mogao pabirčiti i cjepidlačiti iz neprincipijelnih razloga tražeći i najmanju grešku kako bi ih mogao kritizirati, optužiti, derogirati i dezavuirati. Publije Kornelije Scipion Afrikanac je održao i govor u kojem je, uz isticanje svojih zasluga za rimski narod, jasno ponovio svoj stav da neće podnijeti račun za 4 miliona sestercija jer je državni trezor učinio bogatijim za 200 miliona sestercija, te da njega blaga Afrike a brata mu blaga Azije nisu učinila pohlepnim. Po Valeriju Maksimu, Senat je odobrio odbranu i stav Afrikanca po ovom pitanju. Valerije Maksim, nadalje spominje da su ili Marko Nevije ili dvojica Petilija pozvali Afrikanca da se pojavi pred plebejskom skupštinom. Tom prilikom je on održao sa Rostre govor u kome je pozvao na obilježavanje obljetnice kada je prisilio Kartagine da prihvati rimske uvjete za postizanje mira, koja je padala baš na taj dan. On je na putu do kapitolinskog Jupitera bio praćen od cijeloga Senata, viteškog reda i plebsa, dok je plebejski tribun koji je trebao da vodi suđenje ostao sam i napušten na Forumu. Pošto je, po podatku Valerija Maksima, on napravio budalu od sebe zbog svojih lažnih optužbi, nije mogao da izdrži takvu sramotu pa je otišao i sam na Kapitol, usput se konvertiravši iz tužitelja u najvećeg pristalicu Afrikanca.

U svome drugom podatku (IV, 1, 8) Valerije Maksim govori o nekim dešavanjima iz istrage koja je pokrenuta protiv Azijatika. Tako navodi da je jamstvo bilo odobreno Luciju Azijatiku koje on nije bio u

moгуćnosti da plati, pa je konzul naredio da on bude odvućen u tamnicu. Azijatik je molio za pomoć plebejske tribune, ali se od čitavog kolegija odazvao samo Grakh Stariji iako je u javnosti bio poznat kao otvoreni protivnik braće Scipiona. Nakon što se zakleo da nije postao prijatelj sa Scipionima, Grakh Stariji je pročitao svoj obvezujući dekret po kojem je strano časti i dostojanstvu Republike da Azijatik bude odvućen u tamnicu i da on to neće dozvoliti da se desi.

U trećem podatku (V, 3, 2) Valerije Maksim ironično govori kako su Afrikanca zbog njegovih briljantnih podviga njegovi sugrađani “nagradili” progonima, radi čega je ovaj veliki čovjek dobrovoljno napustio Rim i postao stanovnik “opskurnog sela na ivici napuštene močvare”. Valerije Maksim nešto dalje u ovom podatku spominje poniženje koje je Lucije Azijatik osjetio jer je bio optužen za pronevjeru, osuđen i odvućen u tamnicu.

U četvrtom podatku (VIII, 1 *damn.* 1) Valerije Maksim govori da je Lucije Azijatik bio osuđen pod optužbom da je bio podmićen od kralja Antioha III. Međutim, sam Valerije Maksim argumentirano odbacuje ovu optužbu kao lažnu i produkt zavisti njihovih političkih protivnika. Zanimljivo je kako Valerije Maksim pojednostavljuje uzroke koji su doveli do montiranih procesa i svodi ih samo na zavist, ljudsku emociju negativne sadržine. Uzroci su ipak znatno kompleksniji od puke zavisti ili ljubomore, iako i njih u određenoj dozi utjecaja na “montirane procese” ne bi trebalo isključiti. Glavni uzroci su bili: strah establishmenta od preistaknutog pojedinca i njegove moći i utjecaja, bojazan za sudbinu tradicionalnog republikanskog poretka i njegovih institucija, odijum prema izraženom helenofilstvu Afrikanca.

VI. Seneka

U svome djelu *De Consolatione ad Polybium* (XI, 14, 4) Seneka govori kako je Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji za smrt svoga brata Azijatika čuo kada se nalazio u Liternumu. Dalje govori kako je Afrikanac spasio svoga brata tamnice i iz ruku aparitora te kako je, iako je bio privatni građanin, prosvjedovao protiv akcije plebejskog tribuna. Suština Senekinog djela bila je filozofska misao o smrti i suočenju sa njom, pa se uzima za primjer braće Scipiona koji su bili općepoznati po velikoj bliskosti i naklonjenosti, tj. Afrikanac kada je dobio vijest o bratovljevoj smrti. Pošto Senekino djelo nije ni historiografske ili neke druge dokumentarističke naravi, i informacije (o tome kako je Afrikanac spasio brata od tamnice i aparitora) koje nudi ovaj podatak trebalo bi uzeti sa određenim stupnjem rezerve.

VII. Plinije Stariji

Plinije Stariji (*NH, Praefatio*, 10 – 11) daje natuknicu da je Lucije Kornelije Scipion Azijatik apelirao na plebejske tribune, među kojima je bio i Grakh Stariji. On je tada izrazio puno povjerenje da bi trebalo da dobije oslobađajuću presudu, čak i od sudije koji je bio njegov neprijatelj.

VIII. Plutarh

Plutarh u životopisu Katona Starijeg (15) navodi da je Katon potakao postupak sudskog progona Publija Kornelija Scipiona Afrikanca koji su vodili Petiliji. Plutarh nadalje kaže da se Katon Stariji okanio Afrikanca kada nije uspio ishoditi smrtnu kaznu za njega u ovom

procesu, ali da je pažnju usmjerio na Azijatika. Katon se udružio sa njegovim tužiteljima, i za razliku od prethodnog pokušaja suđenja Afrikancu na kojem se ovaj nije uspio osuditi, ovaj proces je imao drugačiji ishod. Azijatik je osuđen i određena mu je velika novčana kazna, ali kako je on nije mogao platiti prijetio mu je zatvor. Ali zahvaljujući zauzimanju plebejskih tribuna, Azijatik nije bio odveden u tamnicu. U podatku 24. istoga životopisa, Plutarh kao razlog napada na Scipiona Afrikanca Starijeg navodi zajedljivost pojedinaca na njegovu slavu.

Drugi Plutarhov podatak (*Mor. Regum et imperatorum apophthegmata*, 196F) o suđenju Afrikanca, iako dosta kratak i sažet, nudi neke zanimljive informacije koje pružaju mogućnosti za neke nove ideje u ocrtavanju glavne kronološke linije odvijanja događaja, rješavanju određenih fenomenoloških dilema i determiniranju vremenskih okvira. Informacioni kod iz ovoga podatka jasno ukazuje da su tužitelji Afrikanca bili Petilije i Kvint, koji su ga teretili pred narodom za „mnoge zločine“, a da se on odbranio prisjećanjem pobjede kod Zame čija je godišnjica padala baš na dan suđenja. Afrikanac je rekao okupljenim da što se njega tiče on sa vijencem na glavi ide na Kapitol, usput lakonski odvrativši da onaj ko želi neka ostane i glasa o njemu, tj. njegovoj osudi ili oslobođanju od tužbe. Narod ga slijedio, ostavivši njegove tužitelje da sami raspravljaju. Ovaj Plutarhov podatak je bitan, jer je već ranije rečeno da Plutarhov odjeljak o izrekama Afrikanca Starijeg potiče iz nažalost do danas nedostupnog životopisa Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg. Po tome bi se moglo zaključiti da su Petiliji i izvjesni Kvint, bili ti koji su bili odgovorni za podizanje tužbe protiv Afrikanca Starijeg. Treći Plutarhov podatak (*Mor. De se ipsum citra invidiam laudando*, 540F-541A) je sličan drugome jer opisuje istu situaciju sa prve sesije suđenja Afrikancu Starijem.

I Plutarh (*Cat. Mai.* 18) donosi sentencu o tome kako je Katon Stariji, dok je obnašao dužnost cenzora, oduzeo konja Luciju Scipion, i pretpostavljalo se zato samo kako bi narušio uspomenu na pokojnog Scipiona Afrikanca. Pošto Plutarh datira ovaj čin, nakon smrti Afrikanca Starijeg, vjerojatno se degradacija Lucija Azijatika desila u ljeto 183. god. p. n. e. Vjerojatno je Katon Stariji, čim je čuo za smrt Afrikanca Starijeg, odlučio da stavi završnu tačku na svoje odnose sa braćom Scipionima, tako što bi preostalog brata društveno degradirao i ponizio kako bi ga konačno i završeno uklonio iz političkog života Republike.

IX. Apijan

Po Apijanovom opisu (*Syr.* 39 - 41), kada se Afrikanac vratio u Rim, dvojica plebejskih tribuna su ga optužili za korupciju i izdaju javnih interesa zbog navodnog pogodovanja Antiohu III. I Apijan opisuje prvu sesiju suđenja Publiju Korneliju Scipionu Afrikancu, sa tim da daje nešto detaljniji njen prikaz iako mu je osnova izlaganja ili ista ili sličan kao i kod ostalih nama dostupnih vrela. Međutim, za razliku od Livijeovog opisa, u onome Apijanovom se navodi da su, nakon što je masa otišla za Afrikancem na Kapitol, tužitelji ostali zbunjeni i nisu se usuđivali da ga ponovo zovu na suđenje. To bi po ovim informacijama koje daje Apijanovo opis značilo da nije bilo druge sesije u suđenju Afrikancu.

X. Lucije Ampelije

Lucije Ampelije (XIX, 3) spominje da Tiberije Grakh Stariji, iako protivnik braće Scipiona, nije dozvolio da Lucija Azijatika odvedu u zatvor, jer je smatrao da je grijeh za Rim da Azijatik bude tamo gdje su se držali njegovi zarobljenici.

XI. Aul Gelije

Aul Gelije (IV, 18) u svome podatku govori da je plebejski tribun Marko Nevije optužio Publija Kornelija Scipiona Afrikanca pred “narodom” da je primio novac od kralja Antioha III. kako bi sklopio mir u ime rimskog naroda pod povoljnim uvjetima za seleukidskog kralja. Usput je tužitelj dodao još neke druge optužbe nedostojne za Afrikanca. Nakon toga Gelije citira dio govora Afrikanca u kojem ovaj napominje sunarodnike da je na taj dan obljetnica njegove velike pobjede nad Hanibalom i poziva ih da mu se pridruže i odu da zahvale kapitolinskom Jupiteru te tako ostave njegovog tužitelja kojega naziva “bezvrijednim likom”. Kao što se iz samoga Gelijevog podatka vidi, glavno njegovo vrelo za opis događaja sa prve seanse suđenja Afrikanu je bio taj Afrikančev govor o kojemu govori i Livije (XXXVIII, 56) u kojemu se Nevijevo ime pojavljuje u naslovu, ali ne i u samome tekstu. Gelije navodi i da je u antici bilo onih koji su negirali ili sumnjali u autentičnost ovoga govora, ali da su i oni priznavali da je Publije Kornelije Scipion Afrikanac u svome obraćanju na suđenju pozvao sunarodnike da mu se pridruže u obilježavanju zahvalnosti bogovima godišnjicu bitke kod Zame. Gelije spominje i “drugi slavni čin” Afrikanca. Petiliji, tada plebejski tribuni, pod utjecajem Katona Starijeg su u Senatu insistirali da se podnese izvještaj o novcu i plijenu koji je uzet u ratu sa seleukidskim kraljem. Afrikanac je na to odgovorio da svitak koji drži sadržava račun o svome novcu i plijenu i da je on to donio kako bi se javno pročitalo i onda arhiviralo u riznici. Međutim, u novonastalim okolnostima on to neće učiniti jer se ne želi poniziti i onda je pred svim senatorima i drugim prisutnim pocijepao svitak. Afrikančev stav je u potpunosti razumljiv, jer je ultimativno i arogantno zahtijevanje da on učini nešto što je svakako mislio uraditi ustvari bila

sublimirajuća poruka koja odašilje “crv sumnje” da su braća Scipioni krivi za pronevjeru. Za razliku od svih ostalih vrela, samo Gelije imenuje one koji su u Senatu tražili izvještaj o novcu kao Petilije.

I drugi Gelijev podatak (VI, 19) unosi neke nove elemente u kompoziciju “montiranih procesa”. On parafrazira i citira “priču, preuzetu iz anala” o Grakhu Starijem. Po njoj, plebejski tribun Gaj Minucije Augurin je nametnuo globu Luciju Korneliju Scipionu Azijatiku, i zahtijevao je od njega kauciju za isplatu. Gelije tako uvodi novo ime u narrative o montiranim procesima protiv braće Scipiona, a to Gaj Minucije Augurin. On se ne pojavljuje u drugim dostupnim vrelima, iako ne bi trebalo ni odbaciti mogućnost da je stvarno neki Augurin bio jedan od članova kolegija plebejskih tribuna u vrijeme istrage i izricanja presude Azijatiku. Po Geliju se Afrikanac obratio kolegiju plebejskih tribuna tražeći od njih da zaštite Lucija Azijatika od nasilnih mjera koje su se prema njemu primjenjivale. U ovoj informaciji iz Gelijevog podatka su po svemu sudeći pomiješani Afrikanac i njegov prvi rođak Nasika. Livije (XXXVIII, 58 - 60) upravo Nasiki pripisuje apel za pomoć Azijatiku upućen plebejskim tribunima, a i Afrikanac je u to vrijeme već bio u Liternumu. Inače se u pojedinim vrelima Nasika zna zamijeniti sa Afrikancem ili Azijatikom i obrnuto.³⁶⁰ Nakon što su saslušali slučaj, osmorica plebejskih tribuna su izdali zajednički dekret u kojem su u zaključku naveli da ako Azijatik osigura kauciju u skladu sa odlukom plebejskog

³⁶⁰Gelije je informacije za ovaj podatak crpio iz kako on kaže „drevnih anala“. Činjenica je da su Afrikanac i Nasika nosili ustvari isto trodijelno rimsko ime →Publije Kornelije Scipion, i da je „drevnim analima“ moguće pisalo samo ime Publije Kornelije Scipion (a bez nadimka Afrikanac ili Nasika) kao onoga koji je uputio apel plebejskim tribunima. A onda je Gelije jednostavno pomislio da je riječ o znatno poznatijem Afrikancu, nego njegovom rođaku Nasiki. A i sasvim logično mu je izgledalo da Afrikanac brani svoga brata.

tribuna tužitelja oni će zabraniti utamničenje Azijatika, ali ako ovaj ne osigura kauciju da oni neće intervenirati ako se naredi privođenje Azijatika i njegovo odvođenje u tamnicu. I nakon obznanjivanja dekreta, koji je praktično išao u korist tužitelja, Lucije Azijatik je ostao uporan u tvrdnji da je nevin i da odbija da preda kauciju. Ovo je bila sasvim logička postavka Azijatika, jer se on čvrsto držao svoje odbrane da je nevin i nije želio ništa da učini kako bi tu poziciju kompromitirao, bez obzira na sve negativne posljedice koje bi ga mogle pogoditi zbog takvoga stava. A prihvatanje da osigura kauciju, kako bi izbjegao zatvor, bi ipak bio neki kompromis po kojem bi on sam na neki indirektni način priznao da ipak nije baš sasvim nevin. Oportunističko prihvatanje krivice, kako bi se izbjeglo odvođenje u zatvor, za Lucija Kornelija Scipiona Azijatika je bilo neprihvatljivo poniženje i sramota nedostojna njegove familije i njegovog *cursus honorum*. Ujedno se on sa to svojom upornosti borio i za načela po kojima bi Republika trebala biti svjetionik i primjer pravde i funkcioniranja u euromediterranskom pojasu, a ne primjer montiranih progona, “komesarskog odlučivanja”, monarhističke samovolje i oligarhijske oholosti. Zato je i njegova ustrajnost na nevinosti primjer integriteta ličnosti, a ne tvrdoglavog častoljublja. I zato je izdata naredba da se Azijatik uhapsi i odvede u tamnicu. I tada na scenu stupa Grakh Stariji koji, iako je bio poznati politički protivnik braće Scipiona, prvo izriče javnu zakletvu da se nije pomirio sa Afrikancem ni postao njegov prijatelj, a onda čita svoj dekret u kojem zabranjuje odvođenje u tamnicu Azijatika, jer je to suprotno dostojanstvu Rima. Zanimljivo je da Gelije u ovom istom podatku spominje da su se po Valeriju Antiasu, a suprotno drevnim analima, istraga i osuda protiv Azijatika po optužbi za pronevjeru desilina nakon smrti Afrikanca. Po Valeriju Antiasu, bar kako ga parafrizira Gelije, Grakh Stariji djelovao je vetom dok je Azijatik bio vođen u tamnicu.

XII. Kasije Dion

Kao i u slučaju Polibija i Diodora, i podaci o “montiranim procesima” dolaze iz onoga dijela djela Kasija Diona koji je dostupan samo u ekscerptiranom ili fragmentiranom obliku. Radi toga nam i ovaj “dionovski opis” izgleda nezgrapno sažet. Po fragmentu iz XIX. knjige (63, 1) mnogi su bili ljubomorni na braću Scipione koja nisu bila kriva ni za kakvo pogrešno činjenje. Kasije Dion to dokazuje i time da se prilikom konfiskacije imovine Azijatika ispostavilo da se sastoji samo od njegovog originalnog nasljedstva i da se Afrikanac povukao u Liternum gdje je dočekao i kraj svoga života. U ovom fragmentu djela Kasija Diona se kaže i da se Afrikanac bio pojavio na sudu misleći da će ga spasiti istina. U drugom fragmentu iz XIX. knjige (65), plebejski tribun Grakh Stariji, iako je imao dugo neprijateljstvo prema braći Scipionima, nije pristajao da bude sudionik sramotnih “montiranih procesa”. On je prvo govorio u odbranu Scipiona koji je bio optužen dok je bio odsutan i nije dozvolio da se bilo kakva ljaga stavlja na ime Afrikanca, tj. spriječio je donošenje presude. Zatim je Grakh Stariji spriječio odvođenje u tamnicu Azijatika. Kasije Dion je, sudeći po onome dijelu njegovog djela koji je sačuvan u tekstualnoj cjelosti, prilično pouzdan i odgovoran historičar, pa bi se i ovaj njegov slijed, koji odgovara onome Livijevom koji proizlazi iz podataka XXXVIII, 50 - 60, mogao prihvatiti kao kronološko – događajna osnovica. Po tome bi Grakh Stariji prvo svojom tribunskom moći i ovlaštenjima stao na stranu Afrikanca, a onda na drugome suđenju i Azijatika.

Zonara je ekscerptirao djelo Kasija Diona, pa se i njegovi podaci mogu koristiti za rekonstruiranje onih dijelova Dionovog opusa koji nisu dostupni u svojoj cjelini. Što se tiče epizode “montiranih procesa” kod Zonare (20) se nailazi na sljedeći informacioni niz:

- Lucije Azijatik je bio formalno optužen jer je navodno prisvojio veliki dio plijena iz sirijskog rata, a koji je trebao da bude predan u državni trezor.
- Publije Afrikanac je optužen da je zbog svoga sina dogovorio blage uvjete mira.

Zonarin ekscerpt djela Kasija Diona ipak naglašava da je stvarni razlog optužbi na račun braće Scipiona bila ljubomora prema njima. Kao dokazi njihove nevinosti navode se činjenice da se prilikom konfiskacije imovine Azijatika ispostavilo da se sastoji samo od njegovog originalnog nasljedstva, da se Afrikanac povukao u Liternum gdje je dočekao i kraj svoga život i da niko nikada nije glasao da se Afrikanac osudi.

XIII. *de Viris Illustribus*

U djelu “O istaknutim ljudima” na informacije o “montiranim procesima” se nailazi u dva podatka. U 49, 17 se kaže da je Publije Kornelije Scipion Afrikanac bio optužen od plebejskog tribuna Aula Petilija Akteja, ali da je pred narodom poderao svoju knjigovodstvenu knjižicu, uz poruku okupljenom narodu da je na taj dan on pobijedio Kartaginu i poziv da odu na Kapitol kako bi zahvalili bogovima za ovu pobjedu. Kako se vidi, autor djela “O istaknutim ljudima” je spojio senatsku sjednicu na kojoj je traženo izvješće o utrošku novca i prvu sesiju suđenja Afrikancu Starijem. U drugom podatku 53, 2 se kaže da je Lucije Azijatik bio otužen za pronevjeru, i da je njegovo odvođenje u zatvor spriječio plebejski tribun Grakh Stariji. Kasnije je cenzor Katon Stariji uzeo njegovog javnog konja radi navodne nedoličnosti. U trećem podatku 57, 1 samo konstatira da Grakh Stariji, iako politički protivnik Azijatika, ipak nije trpio da ovaj bude odveden u tamnicu.

XIV. Augustin

Augustin (III, 21) navodi da je Publije Kornelije Scipion Afrikanac postao žrtva neprijateljskih potvora radi čega je ostao bez domovine.

Jasno je da optužbe protiv braće Scipiona nisu bile dokazno utemeljene, i da su se zasnivale poglavito na rekla – kazala, fake news, izvedenim i montiranim zaključcima, te samo na jednoj činjenici → da je zarobljeni sin Afrikanca Starijeg od strane Antioha III. vraćen bez otkupa i to neposredno pred bitku kod Magnezije. A upravo to što je vraćen pred odlučujuću bitku, u kojoj je armija Antioha III. teško poražena govori da nije bilo riječi ni o kakvoj skrivenoj radnji Afrikanca i Antioha III., jer se u tome slučaju bitka ne bi ni desila, nego bi se našlo neko zadovoljavajuće rješenje prije bitke, a ne bi Antioh III. doveo sebe u mnogo težu poziciju nakon bitke. To što je Afrikanac poslao Antiohu III. savjet da ne ulazi u bitku prije nego što ovaj ozdravi i vrati se u vojni tabor, ne znači apsolutno ništa. Jasno je da nije bilo mita, nije bilo neke “trgovine informacijama” niti “trgovine utjecajem”. Da je bilo ičega takvog Antioh III. sigurno se ne bi upuštao u jednu vrlo neizvjesnu bitku. Uostalom, poznata izvorna građa koja donosi podatke o pregovorima koje su braća Scipioni imali sa izaslanicima Antioha III., i prije i poslije bitke kod Magnesije, ni na jednom mjestu ni indirektno ne nagovještava da je došlo do nekih nedopustivih aktivnosti i postupanja ni Publija ni Lucija. Ne postoji nijedan dokaz da su oni bili korumpirani na bilo koji način od strane seleukidskog kralja. Opisi privatnih susreta i razgovora Afrikanca sa Heraklidom iz Bizanta su takvi da se u njima isto ne može naslutiti ni najmanji trag eventualne korumpiranosti ili čak izdaje. Sudeći po nama dostupnom sadržaju privatnog razgovora Publija Kornelija Scipiona Afrikanca sa Heraklidom, seleukidski kralj je stvarno imao na umu da potkupi Afrikanca, i to samo tako što bi mu poslao sina bez

otkupa, nego i sa golemim iznosom novca i oficijelnim titulama. Nesumnjivo je Antioh III. pogrešno procijenio Publija Kornelija Scipiona Afrikanca i tadašnje Rimljane, vjerojatno pod utjecajem činjenice da je na Levantu, kojim su vladali Seleukidi, potkupljivost (novcem, ljudima, imanjima, pozicijama, titulama ili bilo kojim materijalnim dobrima) bila i česta pojava i česta praksa. Kod Rimljana i drugih Italika se potkupljivost tek razvila uslijed agrarne krize i postala je raširena u vrijeme optimatske samovlade nakon umorstva Gaja Grakha 121. god. p. n. e. Ali u vrijeme braće Scipiona, u rimsko – italskom svijetu taj dekadentni običaj još uvijek je bio vrlo rijetka pojava, i među elitom i među običnim narodom. Pa je tako i Publije Kornelije Scipion Afrikanac odbio veliko mito koje mu je nudio seleukidski kralj, kako bi on zauzvrat u ime Republike doprinio ugovoranju povoljnog mira sa Seleukidskim kraljevstvom.³⁶¹

Čak i savjet koji je Afrikanac daje časnicima Antioha III. koji su dopratili njegovog sina iz seleukidskog zarobljeništva u Eleu, u kojoj je zbog bolesti tada Afrikanac boravio, da se seleukidski kralj ne upušta u bitku dok se on ne vrati u vojni tabor je u pravom smislu dobronamjeran i u skladu sa onim što je dopušteno u okvirima bilo kakvih pregovora sa protivničkom stranom.

Iznos koji je Seleukidsko kraljevstvo moralo isplaćivati Republici je bio prilično opterećavajući po financijsku stabilnost ovoga helenističkog kraljevstva. Tako je višegodišnje isplaćivanje ovoga nameta imala dugoročne loše i negativne implikacije po jedno tako

³⁶¹Naravno, sve se ovo bazira na pretpostavci da je sadržaj privatnog razgovora Afrikanca sa Heraklidom koji se nalazi u dostupnoj izvornoj građi, bar u svojoj osnovnoj poruci i konstituciji, pravilnije prenesen. Naravno, sa druge strane, pošto se ne raspolaze ni sa jednim drugim opisom ovog privatnog razgovara, a koji bi donosio neke suprotne podatke, ostaje nam za sada da se pouzdavamo u realitet onih opisa razgovara Afrikanca sa Heraklidom koje smo koristili.

heterogeno kraljevstvo kakvo je bilo ono seleukidsko. Ono je sa porazom u ovom ratu preusmjereno sa tračnica širenja i održavanja na tračnice postepenog, ali nezaustavljivog slabljenja. Istovremeno su u „prah i pepeo“ odvučene ambicije Antioha III. da postane novi „Aleksandar Veliki“. Kako bi se došlo do prijeko potrebnog novca i materijalnih sredstava za popunu kraljevskog trezora i tako stabiliziranje državnih financija, seleukidski kraljevi su bili prisiljeni na radikalne mjere, uključujući i pljačke i prisvajanje bogatih hramovnih depozita. Već godinu dana nakon mira u Apameji, Antioh III. se vodio pohod dalje na istok, gdje je i poginuo pljačkajući hram boga Bela u Elimaisu (na jugozapadu današnjeg Irana).³⁶² Njegov nasljednik Seleuk IV. Filopator je, zbog financijskih teškoća, naredio Heliodoru da preuzme riznicu hrama boga Jahvea u Jerusalamu.³⁶³ Ubrzo je došlo i do zbacivanja Seleuka IV. i kratkotrajne vladavine uzurpatora Heliodora. Sve veći financijski i materijalni pritisak na podanike i potčinjene zajednice je dovodio do rasta nezadovoljstva i proporcionalno tome opadanju autoriteta i prestiža dinastije. Tako da praktično seleukidski poraz u I. sirijskom ratu predstavlja i glavnu razdjelnicu u povijesnom razvitku ovoga nekada golemog i moćnoga helenističkog kraljevstva na istoku. Nakon poraza koji mu je nanijela Republika sa svojim Italskim savezom i drugim saveznicima, Seleukidsko kraljevstvo se nalazi na silaznoj putanji obilježenoj nestabilnostima, uzurpacijama, pobunama, gubljenjem prostranih pojaseva teritorija i povlačenjem u Siriju. Sve ovo sugerira da iznos koji je Antioh III. morao isplatiti Republici nije bio beznačajan, pa samim tim otpada i mogućnost da su braća Lucije i Publije nešto

³⁶²*Diod.* fr. knjige XXVIII, 3; XXIX, 15; *Strab.* XVI, 1, 18; *Iust.* XXXII, 2, 1-2; *Porph.* fr. 47 (u *Hieron. Dan*; Jacoby FGrH 260.)

³⁶³*4Macc* 4, 4 – 14; *Hieron.Chron.* 1833; *Chron. Pasc.* 436 B – 437 A

pogodovali Antiohu III. po pitanju novčane odštete i nameta. To ukazuje i na besmislenost optužbe da je Antioh III. na neki način korumpirao Publija i Lucija kako bi prošao sa lakšim uvjetima mira. I to što je bio prisiljen da napusti veći dio Male Azije i evakuira niz garnizona u maloazijskim gradovima govori u prilog tome da uvjeti mira nisu uopće išli u neku korist Antiohu III. Znači logičnost teze da su se braća Scipioni korumpirali i tako omogućili povoljniji tretman Antioha III. u mirovnom sporazumu nije održiva. Uostalom, uvjeti koje su nakon bitke kod Magnezije ponudili Lucija i Publije Kornelije Scipion su ostali više – manje isti kao oni koji su nakon određenih dužih razmatranja ratificirani u Apameji dvije godine kasnije i to kada braća više uopće nisu bila u Maloj Aziji. Tako Livije (XXXVIII, 45) navodi da je desetočlana komisija bila određena od Senata da zajedno sa Gnejom Manlijem (koji je na komandi istočne armije zamijenio Lucija Scipiona) zaključi mir sa Antiohom III. na osnovi nacrtu koji je još utvrdio Lucije Scipion. Mir u Apameji su tako ratificirali, u ime Senata i Republike, desetočlano izaslanstvo i Gnej Manlije Vulso. Visina novčanog iznosa koji je trebao Antioh III. isplaćivati Republici, a koju su utvrdila u nacrtu mirovnog sporazuma braća Lucije i Publije je ostala ista i u konačnom potvrđenom mirovnom sporazumu iz Apameje. Znači, ako se sumnjalo u namjere braće Scipiona, Senat je imao dovoljno vremena da odbije scipionovski nacrt sporazuma kao neadekvatan. Umjesto toga, nacrt je ostao većim dijelom neizmjenjen. U kontekstu ovoga razmatranja, potrebno je uvijek imati na umu još jednu bitnu činjenicu. U određivanju nacrtanih uvjeta mira koji bi bili ponuđeni Antiohu III., Publije Kornelije Scipion Afrikanac je sigurno bio vođen i svojom idejom i agendom o uređenju odnosa na Euromediteranu. On nije smatrao shodnim da optereti Seleukidsko kraljevstvo takvim zahtijevima koji bi bili prevše opterećavajući za njega i iznad zamisli da se ovo kraljevstvo potkrese toliko kako Antioh III. ne bi više imao mogućnosti za svoje imperijalističke

ambicije. Za Afrikanca je izgleda Seleukidsko kraljevstvo u svojim uravnoteženim granicama i ambicijama bilo garant stabilnosti na istoku, jer je predstavljalo i branu iranskim i drugim elementima da prodru na Levant i sredozemnu obalu. Seleukidsko kraljevstvo je i nakon mira u Apameji bilo teritorijalno najprostranija euromediterranska i helenistička država koja se pružala od Kilikije pa do u dubinu iranskog svijeta. Njegovo opterećivanje pretjeranim zahtjevima i dodatno oduzimanje teritorija bi doveli do podjele i kolapsa što bi izazvalo kaos i nemirne turbulencije na jednom prostranom području. A Afrikanac je smatrao da to nikako ne može biti u interesu Republike, jer bi taj vakum moći mogao proizvoditi takve posljedice i probleme koji bi zahtijevali moguće i rimsko angažiranje i upetljavanje u uvijek zamršene odnose Bliskog i Srednjeg istoka. Umjesto nereda, za Afrikanca je bolje bilo izabrati seleukidski red. Da je njegova procjena bila tačna, potvrđuju i dešavanja kada se u prvoj polovici I. st. p. n. e. i uruši seleukidsko kraljevstvo, dođe do vakuma moći što je dovelo do kratkotrajnih novih velikodržavnih pojava, serije građanskih ratova, nereda i prodora iransko – partskih Arsakida prema zapadu. Na kraju su Rimljani morali intervenirati i postepeno početi sa anektiranjem zemalja Levanta što se u konačnici i nije pokazalo tako dobrim po razvoj klasične helensko – rimske civilizacije.

I zbog toga što je Afrikanac bio i u određivanju odnosa sa Seleukidima vođen svojom vizijom i doktrinom, njegovi politički protivnici u Rimu su smatrali da je on bio navodno pristrasan prema Antiohu III. A uzrok takve navodne „pristranosti“ su onda oni, namjerno ili nehotično, propagando tumačili i širili ne njegovom političkom agendom (koja je nesumnjivo bila poznata) nego nekim prozaičnijim razlozima, kao što su korumpiranost ili želja da se oduži zbog dobrog postupanja prema sinu koji je bio u seleukidskom zarobljeništvu.

Traženje počivališta Scipionove sjenke

Kao što je vidljivo iz dostupne građe, posljednje godine života Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg su u dostupnoj građi nedefirane, neusklađene pa i proturječne. Tako i po pitanju datuma smrti Afrikanca, pogreba ikonačnog prebivališta vlada prilična konfuzija. Ciceron (*pro Archias*, 22) govori da se vjeruje da je prikaz pjesnika Enija vidljiv u grobnici Scipiona, i to urezan u mramor. Inače, u više vrela se pojavljuje podatak da se u grobnici Scipiona nalazila neka vrsta predstave pjesnika Enija, jer je on bio dobar sa Afrikancem Starijem. I to je bila osnova teze da su se posmrtni ostatci Afrikanca Starijeg nalazili u ovoj familijarnoj grobnici situiranoj u predgrađu Rima. Međutim, kao što se i u navedenom Ciceronovom podatku vidi, samo “se vjeruje” da se u grobnici nalazi prikaz Enija jer nema nikakve tekstualne potvrde na spomeniku ili u samoj grobnici da se taj prikaz stvarno odnosi na Enija. Moguće je da se zbog povezanosti pjesnika sa familijom Scipiona i činjenicom da je Enije posvetio epitaf Afrikancu Starijem, postupno razvilo uvjerenje da je na neki način i Enije ovjenčan u grobnici Scipiona. Ciceron u raspravi o zakonima (II, 57) spominje da se u Enijevom epitaflu posvećenom Afrikancu Starijem kaže da “ovdje leži tijelo”, u smislu da je tijelo Afrikanca Starijeg sahranjeno skeletno, a ne spaljeno. U Ciceronovoj raspravi o starosti (19) smrt Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg datira se u 185. god. p. n. e.

Livije (XXXVIII, 56) kaže da nema usklađenosti ni oko godine u kojoj je Afrikanac umro, niti oko toga gdje je sahranjen. Livije prvo (XXXVIII, 53) navodi da je Afrikanac nasvojio samrtnoj postelji odredio da se sahrani i njegov spomenik postavi u Liternumu, kako se ne bi održali posmrtni obredi njegove svečane sahrane u Gradu. Toliko je bio kivan na Rim, da nije želio da se njegovom sahranom naslađuju

njegovi politički protivnici niti da mu se licemjerno posvećuje neka velelebna posmrtna svečanost nakon što je doživio toliko prezira i poniženja. Na drugom mjestu Livije (XXXVIII, 55) navodi i drugo mišljenje (pozivajući se na neke pisce) po kojem je Afrikanac sahranjen u Rimu i da je bila održana i pogrebna procesija. Međutim, pošto su u kontekstu ovoga podatka koji donosi Livije, ti isti „neki pisci“ pomiješali pretora Terencija sa senatorom Terencijem kojega je Publije Scipion oslobodio iz kartaginskog zarobljeništva, oni su sukladno tome mogli pogriješiti i sa pogrebnom procesijom koja je navodno održana za Afrikanca Starijeg u Rimu. Na trećem mjestu Livije (XXXVIII, 56) navodi da je u Liternumu bio spomenik sa statuom u počast Afrikancu i da je oluja oborila statuu,³⁶⁴ ali i da u grobnici Scipiona u Rimu imaju tri statue, za koje “se govori” da predstavljaju Publija Afrikanca, Lucija Azijatika i pjesnika Enija. Ono što je razlika između statue u Liternumu i onih nad grobnicom u predgrađu Rima jeste u tome što je na prvospomenutoj sigurno bilo jasno označeno da zajedno sa spomenikom pripada Afrikancu, a na potonjima da se samo “priča” o tome da nekome pripadaju. Samim tim spomenik sa statuom u Liternumu ima veću vrijednost u odnosu na statue u sklopu grobnice Scipiona, jer su one mogle pripadati i nekim drugim članovima scipionovske familije koji su tradicionalno sahranjivani u ovu grobnicu. Na četvrtom mjestu, po Livijevom podatku XXXIX, 52, se isto može izvući zaključak da je Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji umro u Liternumu, gdje je i sahranjen.

³⁶⁴Ovo bi sugeriralo da se Afrikančeva vila u Liternumu nalazila negdje bliže morskoj obali.

„Grobница Scipiona“ (*Sepulcrum Scipionum*, također zvana i *hypogaeum Scipionum*) je bila zajednička grobnica familije Kornelija Scipiona. Smještena je na samom jugozapadu grada Rima na uglu između *Via Appia* i *Via Latina*, u kompleksu gdje su se nalazile i druge monumentalne grobnice istaknutih rodova i familija Rima. Vjerojatno je izgrađena početkom III. st. p. n. e. kada je u njoj sahranjen i Lucije Kornelije Scipion Barbat (*Lucius Cornelius Scipio Barbatus*, konzul za mandatni period mart 298. – mart 297. god. p. n. e. i faktički rodonačelnik familije Kornelija Scipiona), i bila je u upotrebi sve do ranoga I. st. n. e. Sama grobnica se istražuje već stoljećima i može se reći da je u priličnoj mjeri i istražena. Na osnovi dosadašnjeg znanja, može se reći da je u ovoj grobnici sahranjena većina članova familije Kornelija Scipiona, ali i da nije pronađen nijedan trag koji bi navodio na to da je u njoj sahranjen i Afrikanac Stariji.³⁶⁵

³⁶⁵O „Grobnici Scipiona“ v. Platner, 1929: 484 – 486; Coarelli, 1988.

Po Livijevom podatku XXXVIII, 53, Publije Kornelije Scipion Afrikanac je umro ubrzo po završetku druge sesije suđenja njemu, koju je okončao Grakh Stariji sa svojim stavom, ali i prije početka sudbene procedure Azijatiku (koja po Liviju započinje sa podatkom XXXVIII, 54 i traje do podatka XXXVIII, 60). Po tome bi se njegova smrt mogla datirati u zimu 187/186. god. p. n. e. Međutim, u svojim podacima XXXIX, 50 – 52, Livije nudi i drugačiju dataciju smrti Afrikanca Starijeg. Tako već u podatku XXXIX, 50 njegovu smrt, pozivajući se na neke neimenovane grčke i latinske historičare, datira u konzulsku godinu mart 183. – mart 182. god. p. n. e., kada su pored njega umrli i istaknuti ahejski državnik i vojskovođa Filopomen i kartaginski vojskovođa, a tada prognanik Hanibal. U podatku XXXIX, 52, on imenuje dvojicu od tih grčkih i latinskih historičara: Polibija i Rutilija, koji su naveli da je Afrikanac Stariji umro za vrijeme navedene konzulske godine. Ali Livije ističe da se on ne slaže sa njima, niti sa historičarem Valerijem Antiasom, nego daje neku svoju rekonstrukciju kronologije smrti Afrikanca Starijeg. Po toj Livijevoj kronologiji Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji je umro nakon (*terminus post quem*) što je Marko Nevije, kao plebejski tribun, podigao optužnicu protiv njega. *Terminus ante quem* smrti Afrikanca Starijeg je kraj cenzorskog mandata Katona Starijeg i Valerija Flaka (u kasno ljeto 183. god. p. n. e.). Imajući u vidu suđenje i neko vrijeme nakon njega koje je prošlo, najviše mogućnosti kada se desila smrt Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg ipak nudi 183. god. p. n. e. Sudeći po ovom Livijevom podatku, ova posljednja optužnica je i najviše doprinijela dodatnom stresu i ogorčenju Afrikanca Starijeg, što je sa svoje strane ubrzalo i kraj njegovog života. Može se slobodno reći da se Katon Stariji se nije smirio dok nije ubio Afrikanca Starijeg.

Strabon (V, 4, 4) u opisu kampanske obale spominje Liternum kao mjesto u kojemu se nalazi grob Scipiona Afrikanca Starijeg i u kojem je on proveo svoje zadnje dane života jer je odustao od državnih poslova zbog snažne mržnje prema izvjesnim osobama. Valerije Maksim u podatku V, 3, 2, decidno navodi da je Afrikanac napustio Rim i naselio se u Liternumu, gdje je i umro. Tolika je bila njegova ogorčenost na Rim, da je ostavio da mu se na nadgrobni spomenik u Liternumu ugravira sljedeća rečenica: "Nezahvalna domovino, moje kosti nećeš imati.", što je značilo da se ne dozvoljava da se u Rim prenesu njegovi zemni ostatci. Valerije Maksim u drugom podatku (II, 10, 2) ostavio je jednu zanimljivu informaciju o boravku Afrikanca u Liternumu. Tako Valerije Maksim opisuje da je dok Afrikanac Stariji boravio u svojoj vili, da su se na obali Liternuma iskrcali pirati. Njihovi poglavari su ustvari imali namjeru da upoznaju Afrikanca Starijeg, a ne da napadnu njegovu vilu i opljačkaju i oplijene liternumsko područje. Tom prilikom su mu oni iskazali iznimno veliko poštovanje. Tako je jedna razbojnička družina, koja je bila strah i trepet Mediterana i njegovih obala, iskazala veće poštovanje prema Afrikanu, za razliku od dijela vladajuće elite u samome Gradu. U podatku VIII, 14, 1, Valerije Maksim spominje da je Afrikanac Stariji želio da se u grobnicu kornelijeuskog roda postavi statua Enija, radi navodne namjere uvećavanja slave svojih podviga. Ne bi bilo nemoguće pomisliti da je čitava ova priča o tome da je Afrikanac Stariji bio taj koji je inicirao postavljanje prikaza Enija u kornelijeuskoj grobnici, u kojoj Afrikanac uopće nije bio ni sahranjen, ustvari apokrifnog karaktera. Tome bi svjedočilo i to što se kao razlog toga iniciranja pojavljuje namjera Afrikanca da preko statue Enija, tj. memorije na njegovu pjesničku slavu, navodno održava i svoju slavu. Ovaj razlog je besmislen, imajući u vidu golema dostignuća Afrikanca Starijeg, što uostalom konstatira i sam Valerije Maksim u ovom podatku.

Seneka je u svojim filozofskim raspravama posvetio i određenu pažnju i posljednim godinama života Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg. U podatku iz *De Consolatione ad Polybium* (XI, 14, 4) Seneka navodi da je Azijatik umro prije Afrikanca i to dok je ovaj potonji bio u Liternumu. Ali kao što je već rečeno u ranijem komentaru za ovaj Senekin podatak, informacije iz njega su dubiozne, jer je rasprava iz koje potiče primarno filozofske naravi a ne historiografske, i ne nema namjeru da nudi dokumentarističke podatke nego one koji odgovoraju samoj poruci koju želi odaslati Seneka, a u okviru čega je moguća i određena doza *licentia poetica*. U *De Brevitate Vitae* (X, 17, 6) Seneka spominje uporni egzil Afrikanca, kada je “razdor među građanima uznemirio onoga koji ih je sačuvao”. Plinije Stariji (NH, XVI, 234) je zapisao da je Publije Kornelije Scipion Afrikanac u Liternumu posadio neka maslinova stabla kao i mirtu, a da se ispod njih nalazi pećina za koju legenda govori da se u njoj nalazi zmaj koji čuva sjenku Afrikanca Starijeg. Ali, u podatku NH, VII, 114, Plinije Stariji navodi da je Afrikanac Stariji naredio da se statua pjesnika Enija postavi u njegov grob, što bi navodilo da pomisao da se njegov grob nalazio u rimskom predgrađu. I ove dvije kontradiktorne informacije u Plinijevim podacima potvrđuje da Plinije Stariji nije baš usklađivao ono što je preuzimao iz vrlo širokog spektra izvorne građe koju je koristio za *Naturalis historia*.

Plutarh u životopisu Katona Starijeg (18) navodi da je Afrikanac Stariji umro prije nego što je Katon Stariji kao cenzor degradirao njegovog brata Lucija Azijatika, što bi datiralo Afrikančevu smrt u prvu polovicu 183. god. p. n. e. Ova Plutarhova informacija je direktnom neskladu sa spomenutom Senekinom informacijom po kojoj je Azijatik umro prije Afrikanca. Plutarh u istom životopisu (24) govori i kako je Scipion Afrikanac Stariji zbog napada zajedljivaca na svoju slavu, napustio bavljenje javnim poslovima i posvetio se samo svome privatnom životu. I Justin u svojim epitomama historije Pompeja Troga (XXXII, 4, 9)

datira smrt Afrikanca Starijeg u istu onu godinu kada su umrli i Hanibal i Filopomen. Po fragmentu XIX, 63, 1, iz djela Kasija Diona, Afrikanac je u Liternumu živio do kraja života. I Zonara (20 - 21), ekscerptor djela Kasija Diona, zapisao je da je Afrikanac umro u Liternumu i to u isto vrijeme kada je Hanibal izvršio samoubistvo.

Po autora djela *de Viris Illustribus* (49, 18 – 19) Publije Kornelije Scipion Afrikanac je dobrovoljno otišao u izgnanstvo gdje je proveo ostatak života. Umirući, zatražio je od svoje supruge da se njegovi posmrtni ostaci ne prenose u Rim. Augustin (III, 21) navodi da je Afrikanac ostatak svoga života proveo u Liternumu, i da je naredio (kako se priča) da mu se ni mrtvome ne priređuju pogreb u Rimu. Nešto kasnije Augustin ponavlja da je Afrikanac, pritisnut političkim neprijateljima, umro izvan domovine. Orosije (IV, 20, 29) spominje da je Scipion Afrikanac Stariji, u dobrovoljnom egzilu iz nezahvalnog Grada, umro od bolesti u gradu Liternumu, i to iste godine kada su svoj život završili Hanibal i Filopomen.

Razlog zašto je Afrikanac Stariji izabrao baš Liternum³⁶⁶ za svoje obitavalište nakon što je konačno odlučio, pun ogorčenja, da se

³⁶⁶O Liternumu i Scipionu Afrikancu Starijem v. de Ferrari – Vasi, 1826; 384 – 389. Međutim, potrebno je navesti da u ovom sažetom opisu vezanosti Afrikanca Starijeg i Liternuma postoji niz faktografskih grešaka. Tako se montirani proces datira nakon pobjede nad Hanibalom i godinu dana nakon bitke kod Zame, a ne pravilno nakon završetka sirijskog rata. Ipak, ovaj opis nudi i jedan zanimljiv podatak (str. 386): „Plutarch tells us, that the Roman people repenting of their ingratitude towards so celebrated a man, erected to his memory the magnificent tomb which is now seen at Rome, opposite the gate of St. Sebastian. The town of Linterno was taken, pillaged, and destroyed, in 455, by Genseric, king of the Vandals; since which nothing has remained but ruins. Amongst them has been found the following fragment of the above mentioned motto: ...TA.PATRIA.NEC... The whole neighbourhood then took the name of *Patria*, as far as the Lake, situated near the town of Linterno, which is also called *Patria*...” Ovaj fragment, koji je kao nađen u ruševinama Liternuma, vrlo upadljivo sliči na natpis koji je ostavio za sobom Afrikanac Stariji, u vidu epitafa na sopstvenom nadgrobnom spomeniku: *Ingrata patria, ne ossa quidem mea habes* (Val. Max. V, 3, 2)

povuče iz političkog života Rima je razumljiv, jer je 197. god. p. n. e. bila donesena odluka (i realizirana 194. god. p. n. e., u vrijeme drugoga konzulata samoga Afrikanca Starijeg) o osnivanju rimske kolonije u ovom mjestu.³⁶⁷ Otprilike je u tome trogodišnjem periodu u Liternum naseljeno 300 domaćinstava, koje su činili i veterani armija kojima je zapovijedao i Afrikanac Stariji. On je među ovim kolonistima uživao veliki ugled i utjecaj. Radi toga se Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji i odlučio doseliti i živjeti među „svojim ljudima“, sa kojima je ranije dijelio i dobro i zlo, i u koje je imao povjerenje i kojima je mogao vjerovati. Vjerojatno je mislio da u takvom Liternumu i okruženju može konačno naći zasluženi miri spokoj. Sudeći po Senekinom opisu onoga što je on vidio (cc 250 godina nakon što je bila izgrađena i useljena), vila Afrikanca Starijeg je bila pravi kompleks, a ne samo jedan *domus*, izgrađen od tesanog kamena. Kompleks ili *villa* je bila okružena zidom usred šume, a odbrambeni tornjevi su bili na svim stranama. *Villa* je raspolagala i sa velikim i dubokim bunarom za snabdjevanje vodom, a imala je i značajnog vanjskog prostora za obradu zemlja. Ukratko rečeno, ona je bila samodostatna za održavanje i življenje. Za njene stanovnike su resursi dolazili sa imanja u posjedu familije Afrikanca Starijeg. Potrebno je istaći da je Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji poticao iz imućnije familije, ali da je i za vrijeme svoga života i javne karijere, sigurno još značajno povećao svoj imetak pa je mogao i da sebi priušti izgradnju jednoga ovakvog objekta. Na osnovi poznatih i dostupnih podataka iz izvorne građe, moglo bi se pretpostaviti da je *villa* bila nešto izdvojenija u odnosu na centar novoga, kolonijalnog naselja koje je i samo bilo malo. Možda je bila malo više orijentirana prema morskoj obali. Moguće je da je konstrukcija Scipionove vile

³⁶⁷ Liv. XXXII, 29; Strab. V, 4, 6; Liv. XXXIV, 45; Vell. I, XV.

značajne veličine u području Liternuma, poslužila i kao inspiracija budućim rimsko-italskim generacijama da počnu gradnju svojih vila u ruralnim sredinama, tj. *villa rustica*.³⁶⁸ Do tada rimska elita nije imala običaj, ali ni dostatnih sredstava, za izgradnju onoga što poznajemo pod terminom *villa rustica*. Ali sa enormnim i naglim prilivima novca i drugoga bogatstva u Italiju od kraja II. punskog rata i bogaćenjem nobiliteta, a sve to praćeno sa procesom latifundizacije, masovnim uvozom robova i agrarne krize, fenomen gradnje *villa rustica* postaje sve rašireniji, zahvatajući od kraja Republike i toku principata i provincije i to u tolikoj mjeri da vremenom postaje toliko srastao sa rimskim svijetom da je prepoznat kao jedna od njegovih glavnih osobenosti. Sa krizom rimskoga svijeta i postupnim raspadom Rimske države, *villa rustica* (posebice na zapadu) se u većini slučajeva transformira u autarkična sjedišta lokalnih protofeudalnih magnata i velmoža. I onda tako u toku ranoga srednjega vijeka *villa rustica* bude preslojena sa onim što se naziva zamak ili dvorac.

Međutim, ono što se radi u ogorčenju i žurbi, i što je dosta prožeto emocionalnim nepromišljanjem, često dovodi do loših posljedica. Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji je tako za svoje mirne dane u dobrovoljnom izgnanstvu izabrao jedno od nezdravijih i lošijih mjesta u Kampaniji, pored jezera *Literna Palus* (danas Lago di Patria). Nedugo po dolasku u Liternum, Afrikanac Stariji se razbolio i umro.³⁶⁹

³⁶⁸D'Arms, 2003.

³⁶⁹Nejasno je da li je podatak iz *Liv.* XXXVIII, 52, u kojem Lucije Azijatik ističe narušeno bratovljevo zdravlje kao opravdanje za nedolazak Publija Scipiona Afrikanca na sudište, odnosi na vrijeme kada je ovaj već otišao u Liternum ili ranije. Ali bez obzira na ovu dilemu, i ovaj podatak ukazuje na već značajno narušeno zdravlje Afrikanca Starijeg.

Nakon svega iznesenog, jedini relevantan zaključak koji možemo izreći jeste da je Publije Kornelije Scipion Afrikanac Stariji umro u Liternumu, najvjerojatnije u okviru svoje vile. Obred sahranjivanja je obavljen isto u Liternumu. Za razliku od ostatka Rimljana koji su prilikom sahranjivanja primjenjivali inceneraciju/spaljivanje pokojnika, pripadnici roda Kornelija su se tradicionalno držali običaja inhumiranog/skeletnog sahranjivanja.³⁷⁰ Zato bi mogli sa velikom dozom vjerojatnoće pretpostaviti da je tijelo Afrikanca Starijeg bilo položeno u sarkofag i sa natpisom, slično kao što je to učinjeno i sa njegovim pradjedom Barbatom,³⁷¹ djedom Lucijem Kornelijem Scipionom (konzul za mandatni period mart 259. – mart 258. god. p. n. e.),³⁷² sinom Publijem³⁷³ i sinovcem Lucijem čiji su sarkofazi i natpisi ili njihovi fragmenti nađeni u „Grobnici Scipiona.“ U području Liternuma se sigurno nalazi i počivalište Afrikanca Starijeg, togaprogresivnog državnika i vizionara i pobjednika nad najvećim tadašnjim silama Afrike i Azije. A možda se to počivalište nalazi baš u onoj pećini, ispod maslinovih stabala i mirte koje je on posadio, i gdje

³⁷⁰*Cic. de Leg.* II, 57

³⁷¹*CIL* VI, 1284 (p 3134, 3799, 4669, 4670, 4771, 4811) = *CIL* VI, 1285 = *CIL* VI, 31587 = *CIL* VI, 31588 = *CIL* VI, 37039a = *CIL* I, 6 (p 718, 739, 831, 859) = *CIL* I, 7 = *ILLRP* 309 = *CLE* 7 = D 1 (p 169) = *CSE* 2 = Epigraphica-2008-31 = ZPE-122-273 = Epigraphica-2010-170 = AE 1991, 71 = AE 1997, 129 = AE 2001, +205 = AE 2003, +178 = AE 2005, 196 = AE 2008, +168 = AE 2012, +173 = AE 2012, +173 = AE 2013, +140 = EDCS-ID: EDCS-17800190 = EDR032798 iz Rima.

³⁷²*CIL* VI, 1287 (p 3134, 3799, 4669, 4671) = *CIL* VI, 37039c = *CIL* I, 9 (p 718, 739, 831, 859) = *ILLRP* 310b (p 325) = *CLE* 6 = D 3 = *CSE* 3b = Epigraphica-2008-31 = ZPE-122-273 = AE 2003, +178 = AE 2013, +140 = EDCS-ID: EDCS-17800192 = EDR109038 iz Rima.

³⁷³*CIL* VI, 1288 (p 3134, 3799, 4669, 4671) = *CIL* VI, 37039d = *CIL* I, 10 (p 718, 739, 831, 859) = *ILLRP* 311 (p 325) = *CLE* 8 = D 4 = *CSE* 4 = Epigraphica-2008-31 = ZPE-124-261 = AE 1987, 63 = AE 2003, +178 = AE 2013, +140 = EDR 109039 = EDCS-ID: EDCS-17800193 iz Rima.

njegovu sjenku čuva zmaj.³⁷⁴ A ko zna da li će taj zmaj nekada dopustiti i da se probudi sjenka ovoga velikog čovjeka, možda kada opet bude bilo potrebe za genijem Afrikanca Starijeg.

Brak Tiberija Sempronija Grakha Starijeg i Kornelije Mlađe

Slično kao i u slučajevima vremena „montiranih procesa“ i smrti i grobnog počivališta Afrikanca Starijeg, u izvornoj građi vlada velika smušenost i različitost vezano i za brak Tiberija Sempronija Grakha Starijeg sa Kornelijom Mlađom.

Livije (XXXVIII, 57) navodi da je neizvjesno, zbog konfuzije u izvornoj građi, da li se udaja Kornelije Mlađe desila nakon smrti njenog oca. On smatra da je i neizvjesna priča po kojoj se vjeridba Kornelije Mlađe sa Grakhom Starijim desila neposredno nakon što je Grakh Stariji spriječio odvođenje u zatvor Lucija Azijatika. Navodno se sklapanje vjeridbe desilo dok su Afrikanac i Grakh Stariji, zajedno sa Senatom bili na ceremonijalnom objedu na Kapitolu. U okviru ove priče se nalazi i anegdota kada Afrikanc Stariji svoju suprugu Emiliju Terciju informira o tome da je zaručio kćerku, a koja je gotovo identična sa anegdotom o vjeridbi Tiberija Grakha (starijeg sina Kornelije Mlađe i Grakha Starijeg) sa Klaudijom Pulhrom. Plutarh (*Tib. Gracch.* 4) navodi da većina pisaca, koje je koristio kao svoju izvornu građu, izvještava da se anegdota odnosi na Tiberija Grakha i Klaudiju Pulhru, iako mu nije nepoznato da je neki pripisuje Grakhu Starijem i Korneliji Mlađoj. Plutarh dalje kaže da su po Polibiju, nakon smrti Afrikanca Starijeg njegovi srodnici Grakhu Starijem predali Korneliju Mlađu, jer ju je otac ostavio nezaručenu i neudatu.

³⁷⁴*Plin. NH. XVI, 234.*

Mislimo da u ovom pogledu ne bi trebali sumnjati u ovaj Polibijev podatak, a koji prenosi Plutarh, i po tome i zaruke i udaja Kornelije Mlađe za Grakha Starijeg su se desili tek nakon smrti Afrikanca Starijeg. Plutarh u podatku 1 životopisa Tiberija Sempronija Grakha (plebejskog tribuna iz 133. god. p. n. e. i sina Grakha Starijeg i Kornelije Mlađe), izričito navodi da je nakon smrti Afrikanca Starijeg, bilo zaključeno da je Grakh Stariji dostojan oženiti Korneliju Mlađu. U ovom podatku se jasno i naglašava da je Grakh Stariji bio znatno stariji od Kornelije.

Kao i Livije, i Valerije Maksim (IV, 2, 3) spominje da se na svetoj gozbi u počast Jupiteru, koja se održavala na Kapitolu, desilo pomirenje Afrikanca i Grakha Starijeg. Po istom podatku, tada je Afrikanac obećao Grakhu Starijem da će mu predati za suprugu svoju mlađu kćerku Korneliju. Izgleda da su Livije i Valerije Maksim koristili za ovaj događaj ista vrela, ili je Valerije Maksim koristio i Livija. Seneka Stariji (V, 2, 2) samo daje natuknicu da je Afrikanac bio Grakhov neprijatelj, a da mu je kasnije postao tast, što bi impliciralo da je bio živ kada je Grakh Stariji oženio Korneliju Mlađu. Po fragmentu XIX. knjige (65) djela Kasija Diona, braća Scipioni su zbog toga što je Grakh Stariji u ključnom momentu stao na njihovu stranu, odustali od svoga neprijateljstva prema njemu i ugovorili bračnu vezu, tako što mu je Afrikanac dao za suprugu svoju mlađu kćerku. I Aul Gelije (XII, 8, 1 - 4) vezuje pomirenje Publija Kornelija Scipiona Afrikanca i Tiberije Sempronija Grakha Starijeg za ceremonijalni objed Senata na Kapitolu koji se desio 13. septembra nepoznate godine. Po ovom podatku, njih dvojica su se slučajno našla jedan pored drugog za istim stolom i ubrzo su postali prijatelji, i ne samo da se razvilo prijateljstvo među njima, nego je Afrikanac na licu mjesta svoju mlađu kćerku zaručio za Grakha Starijeg.

Po svemu sudeći, a ponajviše činjenici da je Afrikanac umro najvjerojatnije 183. god. p. n. e., može se tvrditi da je do vjenčanja Grakha Starijeg i Kornelije Mlađe došlo tek znatno nakon smrti Publija Kornelija Scipiona Afrikanca Starijeg. Iz ovoga, pokazati će, dosta uspješnog braka proizašla su braća Tiberije i Gaj Grakh, čuveni plebejski tribuni i faktički osnivači popularske frakcije, jedne od dvije stranke koje su dominirale stoljetnom političkom scenom Kasne Republike.

Skraćenice

AE	L'Année Épigraphique, Paris 1888-
CAH	The Cambridge Ancient History
CIL	<i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i>
CLE	<i>Carmina Latina Epigraphica</i> , hrsg. v. F. Bücheler - E. Lommatzsch, Leipzig 1930
CSE	P. Kruschwitz, <i>Carmina Saturnia Epigraphica</i> . Einleitung, Text und Kommentar zu den saturnischen Versinschriften, Stuttgart 2002
D	H. Dessau, <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 3 Bände, Berlin 1892-1916
EDCS	Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby
EDH	Epigraphic Datenbank Heidelberg
EDR	Epigraphic Database Rome
EE	Ephemeris Epigraphica
Epigraphica	Epigraphica. Rivista italiana di epigrafia, 1939-
FGrH ³⁷⁵	Die Fragmente der griechischen Historiker

³⁷⁵“Die Fragmente der griechischen Historiker” (Fragmenti grčkih historičara) je edicija starohelenskih historičara čija djela su izgubljena, ali su od njih sačuvani određeni fragmenti ili sažetci. Autor edicije je klasični filolog Felix Jacoby, i to uglavnom na temelju ranijeg djela *Fragmenta Historicorum Graecorum*, kojeg je u periodu od 1841. do 1870. godina objavljivao Karl Wilhelm Ludwig Müller. Jacoby je svoje monumentalno djelo započeo 1923. god. i na njemu je radio sve do smrti 1959. god. Čitav je projekat bio podijeljen na pet dijelova, od kojih su objavljena samo prva tri. Prvi je obuhvatao mitografe i najstarije antičke historičare (autori 1-63), drugi dio historičare u užem smislu riječi (autori 64–856), a treći dio autobiografe, lokalne historije i djela o stranim zemljama (autori 262–856). Ta tri dijela objavljena su u ukupno 15 tomova. Četvrti dio (biografija i antikvarska književnost) i peti dio (historijska geografija) nikad nisu napisani. Taj zadatak danas pokušava da obavi grupa urednika (*Die Fragmente der griechischen Historiker. Continued*). Brill's New Jacoby (BNJ) objavljuje se na Internetu i daje engleski prevod fragmenata.

Gordon	A. E. Gordon, <i>Album of dated Latin inscriptions</i> , Berkeley 1958
IG	<i>Inscriptiones Graecae</i>
ILLRPA	Degrassi, <i>Inscriptiones Latinae Liberae Rei Publicae</i> , Florenz 2. Aufl. 1965.
ILMN	Le Iscrizioni Latine del Museo Nazionale di Napoli, 1: Roma e Latium, Neapel 2000.
Inscr It	<i>Inscriptiones Italiae</i> , Rom 1931-
LCL	The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press
MH	MaticaHrvatska, Zagreb
MS	MaticaSrpska, Novi Sad
PWRE ³⁷⁶	Pauly - Wissowa Real-Enzyklopädie der classischen

³⁷⁶Pauly - Wissowa Real-Enzyklopädie der classischen altertumswissenschaft ili Realencyklopädie der Classischen Altertumswissenschaft ili Pauly-Wissowa takođe i Pauly-Wissowa-Kroll (pored PWRE, skraćenice i P.-W. ili RE) je obimna i sveobuhvatna njemačka enciklopedija antičkog svijeta i helensko – rimske klasične civilizacije koja je izlazila od 1893. do 1978. god. PWRE je bila zamišljena kao potpuna dopuna i prerada ranijeg djela pod nazivom Real-Encyclopädie der classischen Alterthumswissenschaft in alphabetischer Ordnung (“Realna enciklopedija klasične nauke o starini uređena po alfabetskom redosledu”) čiji je autor bio August Fridrih Pauli (kojem se pridružilo još 17 autora) i koja je pokrenuta 1837. god., a nastavljena i nakon smrti Paulija (1845. god.) sve do 1852. god. Na osnovi ovoga originalnog enciklopedijsko – leksikografskog djela započeo je Georg Visova sa izdavanjem svoje edicije, a nakon njega su taj posao nastavili Vilhelm Kroll, Karl Mittelhaus, Konrat Cigler i Hans Gartner.

PWRE ima 66 tomova, 15 sveski dopuna i dva registra koji su objavljeni do 1980. god., dok je 1997. god. izašao konačni registar u dva dijela po alfabetskom redu i sistematiziran. Svaki članak u PWRE pisali su priznati stručnjaci za odgovarajuću oblast. Neki članci s obzirom na dužinu mogu se smatrati i manjim monografijama. Pojedini članci su bili izdati i samostalno.

Pored toga, od 1964. do 1975. god. je izlazilo skraćeno, modernizovano i svima dostupno izdanje — Der Kleine Pauly Lexikon der Antike. Auf Grundlage von Pauly's Realenzyklopädie der classischen Altertumswissenschaft unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter herausgegeben von Konrat Ziegler, Walther Sontheimer und

	altertumswissenschaft, Stuttgart
RDGE	Roman Documents from the Greek East, R. K. Sherk, Baltimore, 1969.
SAZU Syll	Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana <i>Sylloge inscriptionum graecarum</i> , ed. Wilhelm Dittenberger. 3rd edn., eds. Friedrich Hiller von Gaertringen, Johannes Kirchner, Hans Rudolf Pomtow and Erich Ziebarth. 4 vols. Leipzig, 1915-1924.
ZPE	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik [z.B., p.e., f.e.: ZPE-100-447]

Hans Gärtner. (tzv, „Mali Pauly“). Od 1996. izašlo je 12 tomova Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike (tzv. „Novi Pauly“), koji su prošireni sa tri toma historije recepcije i historije nauke, kao i jednom serijom dodataka. Osim antike Novi Pauly u svojim sadržajima bavi se i temama iz osnovne grčko-rimske civilizacije kao i staroorijentalnim kulturama i egipatskom kulturom kao i kulturama okolnih naroda i vizantistikom. U saglasnosti sa savremenim trendovima Novi Pauly više prati transformacije starovekovnog sveta u kasnoj antici i proširuje svoje posmatranje sve do godine 600. pa i dalje. Specifikum za projekat Novog Paulija je izdanje posebnih svezaka koje se odnose na historiju izučavanja antike i klasičnih civilizacija. Najprije je bilo u vidu izdavanje 12 tomova Leksikona antike, 3 toma ka recepciji antike i jedan registar. Umesto 16 tomova na kraju je izašlo 19. Svezak dopuna je izašao 2002. god., a daljih (6 zasada) su u pripremi. Od 2002. u izdavaštvu Brill izlazi i engleska verzija Novog Paulija.

Izdanja izvora/vrela

Amijan Marcelin 1935; 1939-1940.: *Ammianus Marcellinus, Roman History*, J. C. Rolfe, LCL.

Amijan Marcelin 1998.: *Amijan Marcelin, Istorija*, Milena Milin, Beograd: Prosveta.

Ampelije Lucije 1854.: *Ampelius, Liber Memorialis*, ed. Edward Wölfflin, Lipsiae/Leipzig: Teubner.

Ampelije Lucije: Latinski tekst na http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Ampelius/LiberMemorialis*.html

Apijan 1879.: *Appiani, Historia Romana*, Ludovicus Mendelssohn, Lipsiae: Teubneri.

Apijan 1899.: *Appian, The Foreign Wars, The Illyrian Wars*, <http://www.perseus.tufts.edu/>, bazirano na ed. Appian. The Foreign Wars. Horace White. New York. The Macmillan Company. 1899.

Apijan 1912.: *Appian, Roman History, Volume I: Books 1-8.1*, Horace White, LCL.

Apijan 1912.: *Appian, Roman History, Volume II: Books 8.2-12*, Horace White, LCL.

Apijan 1913.: *Appian, Roman History, Volume III: The Civil Wars, Books 1-3.26*, Horace White, LCL.

Apijan 1913.: *Appian, Roman History, Volume IV: The Civil Wars, Books 3.27-5*, Horace White, LCL.

Apijan 1967.: *Apijan, Građanski ratovi*, Bogdan M. Stevanović, Beograd: Kultura.

- Arnobije 1871.: *The Seven Books of Arnobius Adversus Gentes*, Hamilton Bryce – Hugh Campbell, Anti-Nicene Christian Library, Vol. XIX, Edinburgh.
- Arnobije 1949.: *Arnobius of Sicca, the Case Against the Pagans, vol. I*, George MacCracken, Paulist Press, New York.
- Arnobije 2009.: *Arnobius, The Seven Books against the Heathen, I IntraText Edition CT*, <http://www.intratext.com/IXT/ENG1008/>
- Augustin, O Božijoj državi 1957.: *Augustine, City of God, Books 1 – 3*, G. E. McCracken, LCL.
- Augustin, O Božijoj državi 1963.: *Augustine, City of God, Books 4–7*, W. M. Green, LCL.
- Augustin, O Božijoj državi 1968.: *Augustine, City of God, Books 8 – 11*, David S. Wiesen, LCL.
- Augustin, O Božijoj državi 1966.: *Augustine, City of God, Books 12 – 15*, Philip Levine, LCL.
- Augustin, O Božijoj državi 1965.: *Augustine, City of God, Books 16 – 18.35*, Eva M. Sanford - W. M. Green, LCL.
- Augustin, O Božijoj državi 1960.: *Augustine, City of God, Books 18.36 – 20*, W. C. Greene, LCL.
- Augustin, O Božijoj državi 1972.: *Augustine, City of God, Books 21 – 22*, W. M. Green, LCL.
- Augustin, O Božijoj državi 1982.: *Aurelije Augustin, O Državi božjoj. De civitate dei. sv. I.*, Tomislav Ladan, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Augustin, O Božijoj državi 1995.: *Aurelije Augustin, O Državi božjoj. De civitate dei. sv. II.*, Tomislav Ladan, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Aul Gelije 1927.: *Aulus Gellius, Attic Nights*, J. C. Rolfe, LCL.

Atenej 1961.: *Athenaeus, The Deipnosophists*, Charles Burton Gulick, LCL.

Biblija, Stari i Novi zavjet, 1968.: *Biblija*, Ljudevit Rupčić, Zagreb: Stvarnost.

Ceces 1811.: *Isaac Tzetzes, John Tzetzes, Isaakiou kai Iōannou tou Tzetzou Scholia eis Lykophrona, Volume I*, Christian Gottfried Müller eds., Sumtibus F.C.G. Vogelii.

Ceses 1826.: *Iōannou tou Tzetzou Biblion historikēs tēs dia stichōn politikōn, Alpha de kaloumenēs, Ioannis Tzetzae, (Historiarum Variarum, Chiliades)*. Gottlieb Kiessling eds., Sumtibus F.C.G. Vogelii, Lipsiae.

Ceses 2018.: *Chiliades or Book of Histories by John Tzetzes*, Ana Untila – Gary Berkowitz – Konstantinos Ramiotis – Jonathan Alexander – Nikolaos Giallousis.

Ciceron, Govor protiv Lucija Kornelija Pisona: *Ciceron, Govor protiv Lucija Kornelija Pisona*, www.thelatinlibrary.com i www.perseus.tufts.edu, bazirano na ed. *M. Tullius Cicero. The Orations of Marcus Tullius Cicero*, C. D. Yonge, B. A. London. George Bell & Sons, York Street, Covent Garden. 1891.

Ciceron, *Oratio de haruspicum responso*.: *Ciceron, Oratio de haruspicum responso* www.thelatinlibrary.com i www.perseus.tufts.edu, bazirano na ed. *M. Tullius Cicero*.

M. Tulli Ciceronis Orationes: Recognovit brevique adnotatione critica instruxit Albertus Curtis Clark. Albert Clark. Oxonii. e Typographeo Clarendoniano. 1909. Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis.

Cicero 1829.: Marcus Tullius Cicero, *The Republic of Cicero*, G. W. Featherstonhaugh, New York: G. & C. Carvill.

Cicero 1840.: Middleton – Melmoth – Heberden, *The Life and Letters of Marcus Tullius Cicero*, London : Edward Moxon, Dover Street.

Cicero 1853.: *Treatises of M. T. Cicero, The Nature of the Gods, On Divination, On Fate, On the Republic, On the Laws, And on Standing for the Consulship*, C.D. Yonge, London: Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden.

Cicero, 1891.: *The Orations of Marcus Tullius Cicero*, C. D. Yonge, London. George Bell & Sons.

Cicero, 1903.: *The Orations of Marcus Tullius Cicero*, C. D. Yonge, London. George Bell & Sons.

Cicero 1913.: *On Duties*, Miller, Walter, LCL.

Cicero 1914.: *On Ends*, Rackham, H., LCL.

Cicero 1923.: *On Old Age. On Friendship. On Divination*, W. A. Falconer, LCL.

Cicero 1923.: *Pro Archia. Post Reditum in Senatu. Post Reditum ad Quirites. De Domo Sua. De Haruspicum Responsis. Pro Plancio*, Watts, N. H., LCL.

Cicero 1927.: *Tusculan Disputations*, King, J. E., LCL.

Cicero 1927.: *Pro Lege Manilia. Pro Caecina. Pro Cluentio. Pro Rabirio Perduellionis Reo*, Hodge, H. Grose, LCL.

- Cicero 1928.: The Verrine Orations, Volume I: Against Caecilius. Against Verres, Part 1; Part 2, Books 1-2, Greenwood, L. H. G., LCL.
- Cicero 1928.: On the Republic. On the Laws, Clinton Walker Keyes, LCL.
- Cicero 1930.: Pro Quintio. Pro Roscio Amerino. Pro Roscio Comoedo. On the Agrarian Law, Freese, J. H., LCL.
- Cicero 1931.: Pro Milone. In Pisonem. Pro Scauro. Pro Fonteio. Pro Rabirio Postumo. Pro Marcello. Pro Ligario. Pro Rege Deiotaro, Watts, N. H., LCL.
- Cicero 1933.: On the Nature of the Gods. Academics, Rackham, H., LCL.
- Cicero 1935.: Cicero, The Verrine Orations, Volume II: Against Verres, Part 2, Books 3-5, Greenwood, L. H. G., LCL.
- Cicero 1939.: Brutus. Orator, G. L. Hendrickson - H. M. Hubbell, LCL.
- Cicero 1942.: On the Orator: Book 3. On Fate. Stoic Paradoxes. On the *Divisions of Oratory* H. Rackham, LCL.
- Cicero 1948.: On the Oratorbook 1 - 2, E. W. Sutton - H. Rackham, LCL.
- Cicero 1949.: *Cicero*, On Invention. The Best Kind of Orator. Topics, Hubbell, H. M., LCL.
- Cicero 1954.: *Cicero*, Rhetorica ad Herennium, Caplan, Harry, LCL.
- Cicero 1955.: Cicero: *O dužnostima*, III, Vasilije Tomović, Beograd : Kultura.

- Ciceron 1958.: Pro Caelio. De Provinciis Consularibus. Pro Balbo R. Gardner, LCL.
- Ciceron 1958.: *Cicero*, Pro Sestio. In Vatinium, Gardner, R. LCL.
- Ciceron 1961.: *Cicero: De Re Publica, De Legibus*, Clinton Walker Keyes, LCL.
- Ciceron, 1976.: *Cicero*, In Catilinam 1-4. Pro Murena. Pro Sulla. Pro Flacco, Macdonald, C., LCL.
- Ciceron 1987.: *Ciceron, Filozofski spisi (Lelije ili razgovor o prijateljstvu, O starosti, O dužnostima, Scipionov san)*, Branko Gavella – Vasilije Tomović, MS.
- Ciceron 1998.: *Marko Tulije Ciceron, Beseda za Milona*, Vojin Nedeljković, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Ciceron 1998 -1999.: *Cicero, Letters*, D. R. Shackleton Bailey, LCL.
- Ciceron 1999.: *Cicero, Letters to Atticus, Volume I – IV*, D. R. Shackleton Bailey, LCL.
- Ciceron 2001.: *Cicero, Letters to Friends, Volume I – III*, D. R. Shackleton Bailey, LCL.
- Ciceron 2002.: *Marko Tulije Ciceron, O Govorniku*, MH.
- Ciceron 2002.: *Cicero, Letters to Quintus and Brutus. Letter Fragments. Letter to Octavian. Invectives. Handbook of Electioneering*, D. R. Shackleton Bailey, LCL.
- Ciceron 2004.: *Marko Tulije Ciceron, Besede*, Beograd: Mono & Manana.

- Ciceron 2004.: *Marko Tulije Ciceron, O Prijateljstvu*, Grigorije Lazić, Čigoja.
- Ciceron, 2009.: *Marko Tulije Ciceron, Pisma Atiku 1*, Jelena Savić, Milica Kisić, Noel Putnik, Fedon.
- Ciceron 2010.: *Cicero, Orations, Philippics 1-6*, D. R. Shackleton Bailey, LCL.
- Ciceron 2010.: *Cicero, Orations, Philippics 7-14*, D. R. Shackleton Bailey, LCL.
- Ciceron, 2013.: *Marko Tulije Ciceron, Pisma Atiku 2*, Goran Vidović, Jelena Savić, Dragana Dimitrijević, Fedon.
- Ciceron, 2013.: *Marko Tulije Ciceron, Druga Filipika protiv Marka Antonija, Boris Pendelj*, Fedon.
- Ciceron, 2016.: *Marko Tulije Ciceron, Pisma Atiku 3*, Tatjana Zdravković Stojanović, Anđelka Nastić, Fedon.
- Diodor 1933.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume I: Books 1-2.34*, C.H. Oldfather, LCL.
- Diodor 1935.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume II: Books 2.35-4.58*, C.H. Oldfather, LCL.
- Diodor 1939.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume III: Books 4.59-8*, C.H. Oldfather, LCL.
- Diodor 1946.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume IV: Books 9-12.40*, C.H. Oldfather, LCL.
- Diodor 1950.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume V: Books 12.41-13*, C.H. Oldfather, LCL.
- Diodor 1954.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume VI: Books .14-15.19*, C.H. Oldfather, LCL.

- Diodor 1952.: *Diodorus Siculus*, Library of History, Volume VII:
Books 15.20-16.65, Sherman Charles L., LCL.
- Diodor 1963.: *Diodorus Siculus*, Library of History, Volume VIII:
Books 16.66-17, Welles, C. Bradford, LCL.
- Diodor 1947.: *Diodorus Siculus*, Library of History, Volume IX:
Books 18-19.65, C.H. Geer, Russel M., LCL.
- Diodor 1954.: *Diodorus Siculus*, Library of History, Volume X: Books
19.66 - 20, Geer, Russel M., LCL.
- Diodor 1957.: *Diodorus Siculus*, Library of History, Volume XI:
Fragments of Books 21 - 32, Walton Francis R., LCL.
- Diodor 1967.: *Diodorus Siculus*, Library of History, Volume XII:
Fragments of Books 33 - 40, Walton Francis R., LCL.
- Galen 1821-1833; 1964-1965.: *Claudii Galeni Opera Omnia*, Leipzig:
C. Cnobloch, 1821–1833, Kühn, C.G.
(ed.) rpt. Hildesheim: Georg Olms,
1964-5. (Greek, Latin trans.) *Editio
Kuchniana Lipsiae*.
- Enije 1935.: *Remains of Old Latin, Volume I, Ennius and Caecilius*,
Eric Herbert Warmington, LCL.
- Eutropije 1886.: *Eutropius's Abridgement of Roman History*, John
Selby Watson, London: George Bell and Sons,
York street, Covent Garden.
- Eutropije 1993.: *Eutropius, Breviarium*, H.W. Bird, Liverpool:
Liverpool University Press.
- Fasti Kapitolinski 1954.: *Attilio Degrassi, Fasti Capitolini*, Torino:
G.B. Paravia.

- Flegon iz Trala 1996.: *Phlegon of Tralles' Book of Marvels*, William Hansen, University of Exeter Press.
- Flor 1947.: *Lucius Annaeus Florus, Epitome of Roman History*, Edward Seymour Forster, LCL.
- Flor 2005.: *Lucije Anej Flor, Dvije knjige izvadaka iz Tita Livija o svim ratovima u sedam stotina godina*, Josip Miklić, Zagreb : Latina et Graeca.
- Fotije 1606.: *Photii Bibliotheca. Sive Lectorum à Photio librorum Recensio, Censura atque Excerpta, Philologorum, Oratorum, Historicorum, Philosophorum, Medicorum, Theologorum*, Andreas Schottus, Augusta Vindelicorum/Augsburg: Mangus.
- Fotije 1824-1825.: *Bibliotheca, Photius (Constantinopolitanus)*, Immanuel Bekker, Berolini/Berlin: Reimer.
- Fotije 1920.: *The Myriobiblion more commonly known as the Bibliotheca of Photius, patriarch of Constantinople volume one*, John Henry Freese, The Macmillan company: New York.
- Fragmenti rimskih historičara 2013.: *The Fragments of the Roman Historians, Vol. I – III*, General Editor T. J. Cornell, Oxford University Press.
- Frontin 1925.: *Frontinus: Stratagems. Aqueducts of Rome*, C. E. Bennett - Mary B. McElwain, LCL.
- Frontin 1950.: *Frontinus, The Stratagems*, Charles E. Bennett, LCL.
- Fronto, Marko Kornelije 1919.: *Correspondence, Volume I*, Haines, C. R., LCL.

- Fronto, Marko Kornelije 1920.: *Correspondence, Volume II*, Haines, C. R., LCL.
- Herodijan 1961.: *Herodian of Antioch's History of the Roman Empire*, Edward C. Echols, Berkeley and Los Angeles
- Herodijan 1969/1970.: *Herodian, History of the Empire from the Time of Marcus Aurelius*, C.R.Whittaker, vols. I-II, LCL.
- Horacije 1926.: *Horace: Satires, Epistles and Ars Poetica*, H. Rushton Fairclough, LCL.
- Horacije 1958.: *Horacije, Satire i Epistule*, Juraj Zgorelec, MH.
- Horacije 2004.: *Horace, Odes and Epodes*, Niall Rudd, LCL.
- Horacije 2011.: *Horace: Odes IV and Carmen Saeculare*, Richard F. Thomas, Cambridge Greek and Latin Classics.
- Sv. Jeronim 1842.: *Sancti Eusebii Hieronymi Stridonensis Presbyteri Opera omnia I*, D. Vallarsius - T. Maffeus, PL 22.
- Sv. Jeronim 1958.: *Jerome's Commentary on Daniel*, Gleason L. Acher Jr, Grand Rapids 6, Michigan: Baker Book House.
- Sv. Jeronim 2005.: *The Chronicle of St. Jerome*, preuzet engleski prijevod sa http://www.tertullian.org/fathers/jerome_chronicle_00_eintro.htm
- Josip Flavije, Judejski rat, 1967.: *Josip Flavije, Judejski rat*, Dušan Glumac, Beograd: Prosveta.
- Josip Flavije, Judejske starine, 1965.: *Josephus: Jewish Antiquities, Book 20*, Louis H. Feldman, LCL.

- Jovan Malala, 1831.: *Ioannis Malalae, Chronographia*, Impensis ed. Weberi, Bonnae/Bon.
- Jovan Malala 1986.: *The Chronicle of John Malalas: A Translation*, Byzantina Australiensia 4, Elizabeth Jeffreys - Michael Jeffreys - Roger Scott et al. Melbourne: Australian Association for Byzantine Studies.
- Julijan Apostata 1913.: *Julian, Volume I: Orations 1–5*, Wright, Wilmer C., LCL.
- Julijan Apostata 1913.: *Julian, Volume II: Orations 6–8. Letters to Themistius, To the Senate and People of Athens, To a Priest. The Caesars. Misopogon*, Wright, Wilmer C., LCL.
- Julijan Apostata 1923.: *Julian, Volume III: Letters. Epigrams. Against the Galilaeans. Fragments*, Wright, Wilmer C., LCL.
- Justin 1886.: *Justin's Epitome Of The History Of Pompeius Trogus*, John Selby Watson, London: George Bell And Sons, York Street, Covent Garden.
- Justin 1997.: *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus I*. Yardley, J. C. - Heckel, Waldemar, Oxford: Oxford University Press.
- Justin 2010.: *Iustinus. Trogi Pompei Historiarum Philippicarum Epitoma*, Nabu Press.
- Juvenal 2004.: *Juvenal and Persius*, Susanna Morton Braund, LCL.
- Juvenal 2008.: *Decim Junije Juvenal. Satire*, Marjanca Pakiž, Fedon.
- Kasije Dion 1914.: *Dio Cassius, Roman History, Volume I: Books 1 - 11*, Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.

- Kasije Dion 1914.: *Dio Cassius, Roman History, Volume II: Books 12 - 35*, Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.
- Kasije Dion 1914.: *Dio Cassius, Roman History, Volume III: Books 36 - 40*, Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.
- Kasije Dion 1916.: *Dio Cassius, Roman History, Volume IV: Books 41 - 45*, Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.
- Kasije Dion 1917.: *Dio Cassius, Roman History, Volume V: Books 46 - 50*, Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.
- Kasije Dion 1917.: *Dio Cassius, Roman History, Volume VI: Books 51 - 55*, Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.
- Kasije Dion 1924.: *Dio Cassius, Roman History, Volume VII: Books 56 - 60*, Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.
- Kasije Dion 1925.: *Dio Cassius, Roman History, Volume VIII: Books 61 - 70*, Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.
- Kasije Dion 1927.: *Dio Cassius, Roman History, Volume IX: Books 71 - 80*, Cary, Earnest - Foster, Herbert B., LCL.
- Konstantin Porfirogenit 1903.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. I, Excerpta de legationibus Romanorum ad Gentes, Excerpta de legationibus gentium ad Romanos*, Berlin: Weidmann.
- Konstantin Porfirogenit 1905.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. III, Excerpta de insidiis*, Berlin: Weidmann.

- Konstantin Porfirogenit 1906.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. II, pars 1, Excerpta de virtutibus et vitiis I*, Berlin: Weidmann.
- Konstantin Porfirogenit 1906.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. IV, Excerpta de sententiis*, Berlin: Weidmann.
- Konstantin Porfirogenit 1910.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. II, pars 2, Excerpta de virtutibus et vitiis II*, Berlin: Weidmann.
- Kvintilijan 2002.: *The Orator's Education, Volume I: Books 1-2*, Donald A. Russell, LCL.
- Kvintilijan 2002.: *The Orator's Education, Volume II: Books 3-5*, Donald A. Russell, LCL.
- Kvintilijan 2002.: *The Orator's Education, Volume III: Books 6-8*, Donald A. Russell, LCL.
- Kvintilijan 2002.: *The Orator's Education, Volume IV: Books 9-10*, Donald A. Russell, LCL.
- Kvintilijan 2002.: *The Orator's Education, Volume V: Books 11-12*, Donald A. Russell, LCL.
- Laktancije 2004.: *Lactantius: Divine Institutes*, Anthony Bowen - Peter Garnsey, Liverpool University Press.
- Laktancije 2005.: *Laktancije, O smrtima progonitelja*, Nenad Cambi – Bratislav Lučin, Split: Književni krug.
- Livije 1912.: *Livius, Ab urbe condita*, Canon Roberts, New York.

- Livije 1919.: *Livy*, History of Rome, Volume I: Books 1-2, Foster, B.O., LCL.
- Livije 1922.: *Livy*, History of Rome, Volume II: Books 3-4, Foster, B.O., LCL.
- Livije 1924.: *Livy*, History of Rome, Volume III: Books 5-7, Foster, B.O., LCL.
- Livije 1926.: *Livy*, History of Rome, Volume IV: Books 8-10, Foster, B.O., LCL.
- Livije 1929.: *Livy*, History of Rome, Volume V: Books 21-22, Foster, B.O., LCL.
- Livije 1940.: *Livy*, History of Rome, Volume VI: Books 23-25, Moore, Frank Gardner, LCL.
- Livije 1943.: *Livy*, History of Rome, Volume VII: Books 26-27, Moore, Frank Gardner, LCL.
- Livije 1949.: *Livy*, History of Rome, Volume VIII: Books 28 - 30, Moore, Frank Gardner, LCL.
- Livije 1935.: *Livy*, History of Rome, Volume IX: Books 31 -34, Sage, Evan T., LCL.
- Livije 1935.: *Livy*, History of Rome, Volume X: Books 35-37, Sage, Evan T., LCL.
- Livije 1936.: *Livy*, History of Rome, Volume XI: Books 38-39, Sage, Evan T., LCL.
- Livije 1938.: *Livy*, History of Rome, Volume XII: Books 40-42, Sage, Evan T. - Schlesinger, Alfred C., LCL.
- Livije 1951.: *Livy*, History of Rome, Volume XIII: Books 43-45, Schlesinger, Alfred C., LCL.

- Livije 1959.: *Livy, History of Rome, Volume XIV: Summaries. Fragments. Julius Obsequens. General Index*, Schlesinger, Alfred C., LCL.
- Livije 1987.: *Livy XIV*, Alfred C. Schlesinger, LCL.
- Livije 1991.: *Istorija Rima od osnivanja Grada*, Miroslava Mirković, Beograd: Srpska književna zadruga.
- Livije 1995.: *Istorija Rima od osnivanja Grada, drugo petoknjižje*, Miroslava Mirković, Beograd: Srpska književna zadruga.
- Lucilije 1938.: Remains of Old Latin, Volume III: Lucilius. The Twelve Tables*, Eric Herbert Warmington, LCL.
- Lukan 1928.: *Lucan, The Civil War (Pharsalia)*, J. D. Duff, LCL.
- Lukijan iz Samostate 1913.: Phalaris. Hippias or The Bath. Dionysus. Heracles. Amber or The Swans. The Fly. Nigrinus. Demonax. The Hall. My Native Land. Octogenarians. A True Story. Slander. The Consonants at Law. The Carousal (Symposium) or The Lapiths, Harmon, A. M., LCL.
- Lukijan iz Samostate 1921.: The Dead Come to Life or The Fisherman. The Double Indictment or Trials by Jury. On Sacrifices. The Ignorant Book Collector. The Dream or Lucian's Career. The Parasite. The Lover of Lies. The Judgement of the Goddesses. On Salaried Posts in Great Houses, Harmon, A. M., LCL.

Lukijan iz Samostate 1925.: *Anacharsis or Athletics. Menippus or The Descent into Hades. On Funerals. A Professor of Public Speaking. Alexander the False Prophet. Essays in Portraiture. Essays in Portraiture Defended. The Goddess of Surrye*, Harmon, A. M., LCL.

Lukijan iz Samostate 1936.: *The Passing of Peregrinus. The Runaways. Toxaris or Friendship. The Dance. Lexiphanes. The Eunuch. Astrology. The Mistaken Critic. The Parliament of the Gods. The Tyrannicide. Disowned*, Harmon, A. M., LCL.

Lukijan iz Samostate 1959.: *How to Write History. The Dipsads. Saturnalia. Herodotus or Aetion. Zeuxis or Antiochus. A Slip of the Tongue in Greeting. Apology for the "Salaried Posts in Great Houses." Harmonides. A Conversation with Hesiod. The Scythian or The Consul. Hermotimus or*, Kilburn, K, LCL.

Lukijan iz Samostate 1961.: *Dialogues of the Dead. Dialogues of the Sea-Gods. Dialogues of the Gods. Dialogues of the Courtesans*, MacLeod, M. D, LCL.

Lukijan iz Samostate 1967.: *Soloecista. Lucius or The Ass. Amores. Halcyon. Demosthenes. Podagra. Ocypus. Cyniscus. Philopatris. Charidemus. Nero*, MacLeod, M. D, LCL.

Lukijan iz Samostate 1974.: *True History & Lucius or The Ass*, Paul Turner, Indiana University Press.

Makrobije.: *Macrobije, Saturnalije*, <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Macrobius/Saturnalia/home.html>
bazirano na kritičkoj ediciji od Ludwig von Jan, izdavač
Gottfried Bass, Quedlinburg and Leipzig, 1852.

Maur Servije Honorat 1881.: *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii carmina commentarii; Vol. I*, recensuerunt Georgius Thilo et Hermannus Hagen. Leipzig. B. G. Teubner.

Maur Servije Honorat 1884.: *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii carmina commentarii; Vol. II*, recensuerunt Georgius Thilo et Hermannus Hagen. Leipzig. B. G. Teubner.

Maur Servije Honorat 1887.: *Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii bucolica et georgica commentarii; Vol. III*, recensuerunt Georgius Thilo. Leipzig. B. G. Teubner.

Maur Servije Honorat 2011.: *Servii Grammatici Qui Feruntur in Vergilii Carmina Commentarii*, (Cambridge Library Collection - Classics / Latin Edition), editors: Georg Thilo - Hermann Hagen, Vol. I – III. (prvi put izdano u Njemačkoj između 1878. – 1902. god.).

4. Knjiga o Makabejcima 2007.: *A New English Translation of the Septuagint*, Oxford University Press.

Minucije Felik, Oktavije, 1885.: *The Writings of the Fathers Down to A.D. 325. Ante-Nicene Fathers, Volume IV: Fathers of the Third Century, Tertullian, Part Fourth; Minucius Felix; Commodian; Origen, Parts First and Second.* Translated by Philip Schaff, Sydney Thelwall et al. Chronologically arranged, with brief notes and prefaces, by A. Cleveland Coxe, T&T ClarkEdinburgh.

Nepot 1929.: *Cornelius Nepos*, J. C. Rolfe, LCL.

Nepot 1999.: *Kornelije Nepot, Iz knjige Kornelija Nepota o latinskim povjesnicima*, Josip Miklić, MH.

Nepot 1999.: *Kornelije Nepot, O istaknutim vojskovođama stranih naroda*, Josip Miklić, MH.

Nepot, Iz pisama Kornelije, majke Grakha: *Kornelije Nepot, Verba ex epistula Corneliae Gracchorum matris ex eodem libro cornelii nepotis excerpta*, <http://www.thelatinlibrary.com/nepos/nepos.fragmenta.shtml>; <http://www.sas.upenn.edu/>

Nevije 1936.: *Remains of Old Latin, Volume II, Livius Andronicus. Naevius. Pacuvius.* Accius, Eric Herbert Warmington, LCL.

Orosije 1976.: *Historia adversus paganos*, Verona: Fondazione Lorenzo Valla / Arnoldo Mondadori.

- Orosije 1981.: *The Father of the Church, The Seven Books of History against the Pagans*, R. J. DeFerrari, The Catholic University of America Press.
- Orosije 2010.: *Orosius, The Seven Books of History against the Pagans*, A. T. Fear, Liverpool University Press.
- Ovidije, Fasti, 1959.: *Ovid, Fasti*, James George Frazer, LCL.
- Ovidije, Fasti, 1989.: *Ovid, Fasti*, James George Frazer, LCL.
- Pavle Đakon Fest, 1846.: *Festus grammaticus, De la signification des mots Livres I et II / Sextus Pompeius Festus*, trad. pour la première fois en français par M. A. Savagner, Panckoucke.
- Pavle Đakon 1889.: *De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome. Edidit Aemilius Thewrewk de Ponor. Pars I.* Budapest: Acad. litt. Hungarica.
- Pavle Đakon 1913.: *Sexti Pompei Festi De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome.* Leipzig: Teubner. reprint. Hildesheim: Olms. 1965.
- Pausanija 1913.: *Description of Greece*, James Frazer (edited with commentary and translated).
- Pausanija 1989.: *Pauzanija, Opis Helade*, Uroš Pasinij, Split: Logos.
- Petronije, Satirikon, 1913.: *Satyricon. Apocolocyntosis*, Heseltine, Michael - Rouse, W. H. D., LCL.
- Petronije 1930.: *The Satyricon by Petronius*, Alfred R. Allinson, The Panurge Press, New York.
- Petronije 1986.: *Petronius. The Satyricon.* Penguin Books.

- Petronije 1986.: *Petronije Arbiter, Satirikon ili Vragolaste pripovijesti*, Antun Slavko Kalenić, Grafički zavod Hrvatske.
- Plinije Stariji 1857.: *The Natural History. Pliny the Elder. Vol. VI*, John Bostock - H. T. Riley, London. Taylor and Francis, Red Lion Court, Fleet Street.
- Plinije Stariji 1866.: *Naturalis historia*, Berlin: ed. Weidmannos.
- Plinije Stariji 1938.: *Natural History, Volume I: Books 1-2*, Rackham, H., LCL.
- Plinije Stariji 1942.: *Natural History, Volume II: Books 3-7*, Rackham, H., LCL.
- Plinije Stariji 1940.: *Natural History, Volume III: Books 8-11*, Rackham, H., LCL.
- Plinije Stariji 1945.: *Natural History, Volume IV: Books 12-16*, Rackham, H., LCL.
- Plinije Stariji 1950.: *Natural History, Volume V: Books 17-19*, Rackham, H., LCL.
- Plinije Stariji 1951.: *Natural History, Volume VI: Books 20-23*, Jones, W. H. S., LCL.
- Plinije Stariji 1956.: *Natural History, Volume VII: Books 24-27*, Jones, W. H. S., LCL.
- Plinije Stariji 1963.: *Natural History, Volume VIII: Books 28-32*, Jones, W. H. S., LCL.
- Plinije Stariji 1952.: *Natural History, Volume IX: Books 33-35*, Rackham, H., LCL.
- Plinije Stariji 1962.: *Natural History, Volume X: Books 36-37*, Eichholz, D. E., LCL.

- Plinije Stariji 2004.: *Plinije Stariji, „Zemljopis starog svijeta“*, Uroš Pasini, Split: Književni krug.
- Plinije Stariji 2015.: *Plinije Stariji, Istorija prirode* (na osnovi *Pliny the Elder – Natural History: A Selection*), objavljeno u poznatoj biblioteci „Penguin Classics“, koje potpisuje prof. John Healy. Beograd: Dosije.
- Plutarh, 1914.: *Lives, Volume I: Theseus and Romulus. Lycurgus and Numa. Solon and Publicola*, Perrin, Bernadotte, LCL.
- Plutarh, 1914.: *Lives, Volume II: Themistocles and Camillus. Aristides and Cato Major. Cimon and Lucullus*, Perrin, Bernadotte, LCL.
- Plutarh, 1916.: *Lives, Volume III: Pericles and Fabius Maximus. Nicias and Crassus*, Perrin, Bernadotte, LCL.
- Plutarh, 1916.: *Lives, Volume IV: Alcibiades and Coriolanus. Lysander and Sulla*, Perrin, Bernadotte, LCL.
- Plutarh, 1917.: *Lives, Volume V: Agesilaus and Pompey. Pelopidas and Marcellus*, Perrin, Bernadotte, LCL.
- Plutarh, 1918.: *Lives, Volume VI: Dion and Brutus. Timoleon and Aemilius Paulus*, Perrin, Bernadotte, LCL.
- Plutarh, 1919.: *Lives, Volume VII: Demosthenes and Cicero. Alexander and Caesar*, Perrin, Bernadotte, LCL.
- Plutarh, 1919.: *Lives, Volume VIII: Sertorius and Eumenes. Phocion and Cato the Younger*, Perrin, Bernadotte, LCL.
- Plutarh, 1920.: *Lives, Volume IX: Demetrius and Antony. Pyrrhus and Gaius Marius*, Perrin, Bernadotte, LCL.

- Plutarh, 1921.: Lives, Volume X: Agis and Cleomenes. Tiberius and Gaius Gracchus. Philopoemen and Flamininus, Perrin, Bernadotte, LCL.
- Plutarh, 1926.: Lives, Volume XI: Aratus. Artaxerxes. Galba. Otho. General Index, Perrin, Bernadotte, LCL.
- Plutarh 1927.: Moralia, Volume I: The Education of Children. How the Young Man Should Study Poetry. On Listening to Lectures. How to Tell a Flatterer from a Friend. How a Man May Become Aware of His Progress in Virtue, Frank Cole Babbitt, LCL.
- Plutarh 1928.: Moralia, Volume II: How to Profit by One's Enemies. On Having Many Friends. Chance. Virtue and Vice. Letter of Condolence to Apollonius. Advice About Keeping Well. Advice to Bride and Groom. The Dinner of the Seven Wise Men. Superstition, Frank Cole Babbitt, LCL.
- Plutarh 1931.: Moralia, Volume III: Sayings of Kings and Commanders. Sayings of Romans. Sayings of Spartans. The Ancient Customs of the Spartans. Sayings of Spartan Women. Bravery of Women, Frank Cole Babbitt, LCL.
- Plutarh 1936.: Moralia, Volume IV: Roman Questions. Greek Questions. Greek and Roman Parallel Stories. On the Fortune of the Romans. On the Fortune or the Virtue of Alexander. Were the Athenians More Famous in War or in Wisdom?, Frank Cole Babbitt, LCL.

- Plutarh 1936.: *Moralia, Volume V: Isis and Osiris. The E at Delphi. The Oracles at Delphi No Longer Given in Verse. The Obsolescence of Oracles*, Frank Cole Babbitt, LCL.
- Plutarh 1939.: *Moralia, Volume VI: Can Virtue Be Taught? On Moral Virtue. On the Control of Anger. On Tranquility of Mind. On Brotherly Love. On Affection for Offspring. Whether Vice Be Sufficient to Cause Unhappiness. Whether the Affections of the Soul are Worse Than Those of the Body*. Helmbold, W. C., LCL.
- Plutarh 1959.: *Moralia, Volume VII: On Love of Wealth. On Compliancy. On Envy and Hate. On Praising Oneself Inoffensively. On the Delays of the Divine Vengeance. On Fate. On the Sign of Socrates. On Exile. Consolation to His Wife*, De Lacy, Phillip H. - Einarson, Benedict, LCL.
- Plutarh 1969.: *Moralia, Volume VIII: Table-talk, Books 1-6*, Clement, P. A. - Hoffleit, H. B., LCL.
- Plutarh 1961.: *Moralia, Volume IX: Table-Talk, Books 7-9. Dialogue on Love*, Minar, Edwin L. - Sandbach, F. H. - Helmbold, W. C., LCL.
- Plutarh 1936.: *Moralia, Volume X: Love Stories. That a Philosopher Ought to Converse Especially With Men in Power. To an Uneducated Ruler. Whether an Old Man Should Engage in Public Affairs. Precepts of Statecraft. On Monarchy, Democracy, and Oligarchy. That We Ought Not to Borrow. Lives*, Fowler, Harold North, LCL.

- Plutarh 1965.: *Moralia, Volume XI: On the Malice of Herodotus. Causes of Natural Phenomena*, Pearson, Lionel - Sandbach, F. H., LCL.
- Plutarh 1957.: *Moralia, Volume XII: Concerning the Face Which Appears in the Orb of the Moon. On the Principle of Cold. Whether Fire or Water Is More Useful. Whether Land or Sea Animals Are Cleverer. Beasts Are Rational. On the Eating of Flesh*, Cherniss, Harold - Helmbold, W. C., LCL.
- Plutarh 1976.: *Moralia, Volume XIII: Part 1: Platonic Essays*, Cherniss, Harold, LCL.
- Plutarh 1976.: *Moralia, Volume XIII: Part 2: Stoic Essays*, Cherniss, Harold, LCL.
- Plutarh 1967.: *Moralia, Volume XIV: That Epicurus Actually Makes a Pleasant Life Impossible. Reply to Colotes in Defence of the Other Philosophers. Is "Live Unknown" a Wise Precept? On Music*, Einarson, Benedict - De Lacy, Phillip H., LCL.
- Plutarh 1969.: *Moralia, Volume XV: Fragments*, Sandbach, F. H., LCL.
- Plutarh 2004.: *Moralia, Volume XVI: Index*, O'Neil, Edward N., LCL.
- Plutarh 1978.: *Plutarh, Slavni likovi antike II*, Miloš N.Đurić, MS.
- Plutarh 1988.: *Plutarh, Usporedni životopisi (I - III)* Zdeslav Dukat, Zagreb: A. Cesarec.
- Polibije 1962.: *Histories. Polybius*. Evelyn S. Shuckburgh, London, New York. Macmillan. 1889. Reprint Bloomington 1962.
- Polibije 1988.: *Polibije, Istorije*, Marijana Ricl, MS.

- Polibije 2010.: *The Histories, Volume I: Books 1-2*, Paton, W. R., LCL.
- Polibije 2010.: *The Histories, Volume II: Books 3-4*, Paton, W. R., LCL.
- Polibije 2011.: *The Histories, Volume III: Books 5-8*, Paton, W. R., LCL.
- Polibije 2011.: *The Histories, Volume IV: Books 9-15*, Paton, W. R., LCL.
- Polibije 2012.: *The Histories, Volume V: Books 16-27*, Paton, W. R., LCL.
- Polibije 2012.: *The Histories, Volume VI: Books 28-39*, Paton, W. R., LCL.
- Polijen 1994.: *Polyaenus: Stratagems of War, Books I-V*, Peter Krentz - Everett L. Wheeler, Chicago: Ares Publishers.
- Polijen 2009.: *Polyaenus's Stratagems Of War (1793)*, Richard Shepherd, Kessinger Publishing, LCL.
- Pomponije Mela 1997.: *Pomponius Mela, De Chorographia*, Paul Berry, Lewiston: Edwin Mellen Press.
- Rufije Fest 1967: *Rufius Festus, Breviarium rerum gestarum populi Romani in: The Breviarium of Festus*, London: ed. J.W. Eadie.
- Salustije Krisp, Jugurtin rat 1998.: *Gaj Salustije Krisp, Djela*, Josip Miklić, MH.
- Salustije Krisp, Katilin rat (O zavjeri Katiline) 1998.: *Gaj Salustije Krisp, Djela*, Josip Miklić, MH.
- Salustije Krisp, Historije 1998.: *Gaj Salustije Krisp, Djela*, Josip Miklić, MH.

- Salustije Krisp, Dvojbeni djela 1998.: *Gaj Salustije Krisp, Djela*, Josip Miklić, MH.
- Sekst Aurelije Viktor 1911.: *Sextus Aurelius Victor*, edd. F. Pichlmayr i R. Gruendel, Leipzig: Teubner.
- Sekst Aurelije Viktor 1961.: *Pseudo-Aurelius Victor, Epitome de Caesaribus*, Leipzig: edd. F. Pichlmayr i R. Gruendel.
- Sekst Aurelije Viktor 1973.: *Deeds of famous men (De viris illustribus)*, Walter K. Sherwin, Norman: University of Oklahoma Press.
- Sekst Aurelije Viktor 1984.: *Sextus Aurelius Victor: A Historiographical Study*, H. W. Bird, Francis Cairns Publications.
- Sekst Aurelije Viktor 2000.: *A Booklet About the Style of Life and the Manners of the Imperatores. Abbreviated from the Books of Sextus Aurelius Victor*. Thomas M. Banchich, Buffalo, New York: Canisius College.
- Sekst Aurelije Viktor ili Anonim 2004.³⁷⁷: *ORIGO GENTIS ROMANAE. The Origin of the Roman Race*, Kyle Haniszewski - Lindsay Karas - Kevin Koch - Emily Parobek - Colin Pratt - Brian Serwicki, Buffalo, New York: Canisius College Translated Text.

³⁷⁷Djelo "Porijeklo rimskog naroda" se pripisivalo dugo Sekstu Aureliju Viktoru, međutim posljednja istraživanja sve više daju na vjerodostojnosti tezi da on ipak nije stvarni autor ovoga vrlo zanimljivog sažetka o rimskim počecima. Djelo je nastalo vjerojatno u drugoj polovici IV. st. n. e. O tome v. Sekst Aurelije Viktor ili Anonim 2004: ii-iii, v.

Sekst Pompej Fest 1839 i 1880.: *Sexti Pompei Festi De verborum significatione quae supersunt cum Pauli Epitome*. Leipzig. *reprint*. Hildesheim: Olms. 1975.

Sekst Pompej Fest, 1846.: *Festus grammaticus, De la signification des mots Livres I et II / Sextus Pompeius Festus*, trad. pour la première fois en français par M. A. Savagner, Panckoucke.

Sekst Pompej Fest 1889.: *De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome*. Edidit Aemilius Thewrewk de Ponor. Pars 1. Budapest: Acad. litt. Hungarica.

Sekst Pompej Fest 1913.: *Sexti Pompei Festi De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome*. Leipzig: Teubner. *reprint*. Hildesheim: Olms. 1965.

Seneka, Apokolokintosis 1913.: *Satyricon. Apocolocyntosis*, Heseltine, Michael - Rouse, W. H. D., LCL.

Seneka, Epistule 1917.: *Epistles, Volume I: Epistles 1-65*, Richard M. Gummere, LCL.

Seneka, Epistule 1920.: *Epistles, Volume II: Epistles 66-92*, Richard M. Gummere, LCL.

Seneka, Epistule 1925.: *Epistles, Volume III: Epistles 93-124*, Richard M. Gummere, LCL.

Seneka 1928.: *Moral Essays, Volume I: De Providentia. De Constantia. De Ira. De Clementia*, John W. Basore, LCL.

- Seneka 1932.: *Moral Essays, Volume II: De Consolatione ad Marciam. De Vita Beata. De Otio. De Tranquillitate Animi. De Brevitate Vitae. De Consolatione ad Polybium. De Consolatione ad Helviam*, John W. Basore, LCL.
- Seneka 1935.: *Moral Essays, Volume III: De Beneficiis*, John W. Basore, LCL.
- Seneka 1971.: *Natural Questions, Volume I: Books 1-3*, Thomas H. Corcoran, LCL.
- Seneka 1972.: *Natural Questions, Volume II: Books 4-7*, Thomas H. Corcoran, LCL.
- Seneka 1986.: *Seneca. The Apocolocyntosis*, Penguin Books.
- Seneka 1987.: *Lucije Anej Seneka, Pisma prijatelju*, Albin Vilhar, MS.
- Seneka 2002.: *Tragedies, Volume I: Hercules. Trojan Women. Phoenician Women. Medea. Phaedra*, John G. Fitch, LCL.
- Seneka 2004.: *Tragedies, Volume II: Oedipus. Agamemnon. Thyestes. Hercules on Oeta. Octavia*, John G. Fitch, LCL.
- Seneka, O kratkoći života, Odabrana pisma Luciliju, 2005.: *Seneka i Epiktet*, Zoran Peh, Nova Akropola, Zagreb.
- Seneka Stariji 1974.: *Declamations, Volume I: Controversiae, Books 1-6*, Michael Winterbottom, LCL.
- Seneka Stariji 1974.: *Declamations, Volume II: Controversiae, Books 7-10, Suasoriae. Fragments*, Michael Winterbottom, LCL.
- Silije Italik 1961.: *Silius Italicus, Punica, I – II*, J. D. Duff, LCL.

- Sulpicije Sever 1885.: *The Works of Sulpitius Severus*, Alexander Roberts, Nicene and Post-Nicene Fathers: Series II/Volume XI, Philip Schaff - Henry Wace, Edinburgh: T&T Clark - Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Company.
- Strabon 1917.: *Strabo*, Geography, Volume I: Books 1-2, Jones, Horace Leonard, LCL.
- Strabon 1923.: *Strabo*, Geography, Volume II: Books 3-5, Jones, Horace Leonard, LCL.
- Strabon 1924.: *Strabo*, Geography, Volume III: Books 6-7, Jones, Horace Leonard, LCL.
- Strabon 1927.: *Strabo*, Geography, Volume IV: Books 8-9, Jones, Horace Leonard, LCL.
- Strabon 1928.: *Strabo*, Geography, Volume V: Books 10-12, Jones, Horace Leonard, LCL.
- Strabon 1929.: *Strabo*, Geography, Volume VI: Books 13-14, Jones, Horace Leonard, LCL.
- Strabon 1930.: *Strabo*, Geography, Volume VII: Books 15-16, Jones, Horace Leonard, LCL.
- Strabon 1932.: *Strabo*, Geography, Volume VIII: Books 17. General Index, Jones, Horace Leonard, LCL.
- Strabon 1954.: *The Geography of Strabo*, H. L. Jones, LCL.

Suda: Romejska enciklopedija Suda / Σοῦδα³⁷⁸, preuzeto sa:
<http://www.stoa.org/sol/>

Svetonije 1978.: *Gaj Svetonije Trankvil, Dvanaest rimskih careva*,
Stjepan Hosu, Zagreb: Naprijed.

Svetonije 1914.: *Lives of the Caesars, Volume II: Claudius. Nero. Galba, Otho, and Vitellius. Vespasian. Titus, Domitian. Lives of Illustrious Men: Grammarians and Rhetoricians. Poets (Terence. Virgil. Horace. Tibullus. Persius. Lucan). Lives of Pliny the Elder and Passienus Crispus*, Rolfe, J. C., LCL.

Tacit, Historije 1925; 1931.: *Tacitus, Histories*, Clifford H. Moore, LCL.

Tacit, Anali, 1970.: *Tacit, Anali*, Jakov Kostović, MH.

Tacit, Historije 1987.: Tacit, Historije, Josip Miklić, Zagreb: *Latina et Graeca*.

Tit Lukrecije Kar 1934.: *O prirodi ili Kozmologija*, Marko Tepeš, Zagreb.

Tit Lukrecije Kar, O stvarima prirode, 1992.: *Lucretius, On the Nature of Things*, W. H. D. Rouse, LCL.

³⁷⁸Za antičku literarnu i drugu baštinu značajnu vrijednost ima i romejska enciklopedija Σοῦδα / *Suda*, nastala stoljećima nakon završetka rimske historijske epohe. Ova masivna leksikografska enciklopedija sa oko 30 000 natuknica o drevnom mediteranskom svijetu je možda završena krajem X. st. Ona u sebi sadrži i pozivanje na mnoga drevna djela i izvore, uglavnom sa grčkog jezičkog područja, koji su sada izgubljeni ili prilično fragmentirani.

- Uskršna kronika (*Chronicon Paschale*) 1865.: *Patrologiae cursus completus*, Migne 92.
- Valerije Maksim 2000.: *Valerius Maximus*, Memorable Doings and Sayings, Volume I: Books 1-5, D. R. Shackleton Bailey, LCL.
- Valerije Maksim 2000.: *Valerius Maximus*, Memorable Doings and Sayings, Volume II: Books 6 - 9, D. R. Shackleton Bailey, LCL.
- Valerije Maksim 2004.: *Memorable Deeds and Sayings: One Thousand Tales from Ancient Rome*, Henry John Walker, Hackett Publishing Company, Inc., Indianapolis/Cambridge.
- Velej Paterkul 1955.: *Velleius Paterculus, Compendium of Roman History*, Frederick W. Shipley, LCL.
- Velej Paterkul 2006.: *Gaj Velej Paterkul, Rimska povijest*, Josip Miklić, Zagreb: Latina & Graeca.
- Vergilije 1871.: *P. Vergili Maronis opera with a Commentary, vol. III.*, London: Whittaker & Co., Ave Maria Lane, George Bell, York Street, Covent Garden.
- Vergilije 1876.: *P. Vergili Maronis opera. The works of Virgil, with a Commentary by John Conington*, London. Whittaker and Co., Ave Maria Lane.
- Vergilije 1896.: *Eneida*, Tomo Maretić, MH.
- Vergilije 1915.: *The Georgics and Eclogues of Virgil*, Williams, Theodore Chickering, LCL.
- Vergilije 1934.: *P. Vergili Maronis Opera. The works of Virgil, Volume II, Notes*, ed. A. Sidgwick, Cambridge University Press.

- Vergilije 1964.: *Eneida*, Mladen Atanasijević, Beograd: Prosveta.
- Vergilije 1999.: *Virgil, Eclogues. Georgics. Aeneid: Books 1-6*, Fairclough, H. Rushton, LCL.
- Vergilije 1999.: *Virgil, Aeneid: Books 7-12, Appendix Vergiliana*, Fairclough, H. Rushton, LCL.
- Vergilije 2004.: *Publije Vergilije Maron, Ekloge*, Toma Maretić, Beograd: Liber-Ukronija.
- Vergilije 2005.: *Vergilije, Eneida*, Bratoljub Klaić, Zagreb: Globus media.
- Vergilije 2008.: *Vergil's Aeneid: Hero - War - Humanity: Hero, War, Humanity*, G. B. Cobbold, Bolchazy – Carducci Publishers Inc.
- Vitruvije 1999.: *Vitruvije, Deset knjiga o arhitekturi*, Zagreb: Golden Marketing.
- Vitruvije 2014.: *Vitruvije, Deset knjiga o arhitekturi*, Beograd: Orion Art.
- Zonara, 1868/1869/1870.: ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΖΩΝΑΡΑ, Ἐπιτομὴ Ἱστοριῶν /IOANNIS ZONARAE, Epitome Historiarum, Vol. I – III, Ludovicus Dindorfius, Lipsiae: Teubneri.
- Zonara 2009.: *The History of Zonaras: From Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great*, Thomas Banchich, Eugene Lane, New York: Routledge.

Literatura

Adam Alexander – Boyd James, 1839, *Roman Antiquities: Or, An Account of the Manners and Customs of the Romans*, Glasgow: Blackie&Co.

D'Arms, John H., 2003, The First Coastal Villas, The Second Century B.C., in *Romans on the Bay of Naples and other Essays on Roman Campania*. Edipuglia, Bari.

Badian, Ernst, 1959, Rome and Antiochos the Great: A Study in Cold War, *Classical. Philology* 54, 81–99.

Bagnall, Nigel, 1990, *The Punic Wars*.

Bellón, Juan Pedro - Carmen Rueda - Miguel Ángel Lechuga - María Isabel Moreno, 2016, An Archaeological Analysis of a Battlefield of the Second Punic War: the Camps of the Battle of Baecula. *Journal of Roman Archaeology* 29.

Brought, T. R. S., 1951, *The Magistrates of the Roman Republic I*, New York: American Philological Association.

Brought, T. R. S., 1952, *The Magistrates of the Roman Republic II*, New York: American Philological Association.

Budimir, Milan - Flašar, Miron, 1963, *Pregled rimske književnosti, De auctoribus romanis*, Beograd.

Chrissanthos, S. G., 1997, Scipio and the Mutiny at Sucro, 206 B.C. in: *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 46, H. 2, 2nd Qtr., California, 172-184.

Coarelli, Filippo, 1988, *Il Sepolcro degli Scipioni a Roma*. Itinerari d'arte e di cultura (in Italian). Rome: Fratelli Palombi.

Daly, Gregory, 2002, *Cannae: The experience of battle in the Second Punic War*. New York: Routledge.

Dodge, Theodore Ayrault, 1891, *Hannibal*, Cambridge, Massachusetts: Da Capo Press.

Gabriel, R. A. 2008, *Scipio Africanus: Rome's greatest general*, Potomac Books, Inc, Washington.

Goldsworthy, Adrian, 2000, *The Punic Wars*, London: Cassell.

Goldsworthy, Adrian, 2006, *The Fall of Carthage*.

Grainger, D, 2002, *The Roman War of Antiochus the Great*, Leiden-Boston.

Gruen, Erich, 1984, *The Hellenistic World and the Coming of Rome*, Los Angeles: University of California Press.

Errington, Robert M., 1989, Rome against Philipp and Antiochos, In: *A.E. Astin (Hrsg.), CAH VIII*2, S. 244–289.

de Ferrari, Giovanni Battista – Vasi, Mariano, 1826, *Nuova guida di Napoli, dei contorni di Procida, Ischia e Capri compilata su la guida del Vasi, ed altre opete piu recenti* (A new guide of Naples, its environs, Procida, Ischia and Capri, compiled from Vasi's guide)

Frolov, Roman M., 2013, Public meetings in ancient Rome: definitions of the contiones in the sources, *Graeco-Latina Brunensia*, vol. 18, iss. 1, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno, 75 – 84.

Fronza P. Michael, 2010, *Between Rome and Carthage: Southern Italy during the Second Punic War*, Cambridge University Press.

Hart, Liddell B. H., 1926, *Scipio Africanus, Greater Than Napoleon*, Da Capo Press.

Hoyos, Dexter, 1998, *Unplanned wars: The origins of the First and Second Punic Wars*. Berlin: de Gruyter.

Hoyos, Dexter, 2003, *Hannibal's dynasty: Power and politics in the western Mediterranean 247–183 BC*. New York: Routledge.

Hoyos, Dexter, ed. 2011, *A Companion to the Punic Wars*, Oxford: Wiley - Blackwell.

Hoyos, Dexter, 2015, *Mastering the West: Rome and Carthage at War*, Oxford: Oxford University Press.

Lazenby, J.F., 1978, *Hannibal's War: A Military History of the Second Punic War*. Warminster: Aris & Phillips.

Mahaney, W.C., 2008, *Hannibal's Odyssey, Environmental Background to the Alpine Invasion of Italia*, Gorgias Press, Piscataway, N.J., 221 pp.

Mesihović, Salmedin, 2011, *Revolucije stare Helade i Rimske Republike*, Sarajevo: Filozofski fakultet.

Mesihović, Salmedin, 2015, *ORBIS ROMANVS (Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije)*, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2016 A, *Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan*, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2016, *Helenske apoikije u Italiji i Siciliji*, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2017 A, *Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan*, II (printano) izdanje, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih klasičnih civilizacija BATHINVS, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2017, *Helenske apoikije u Italiji i Siciliji*, II (printano) izdanje, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih klasičnih civilizacija BATHINVS, Sarajevo.

Pareti, Luigi i suradnici Brezzi, Paolo i Petech, Luciano, 1967, *Stari svijet od 1200 god. pr. n. e. do 500 god. pr. n. e.*, Edicija Historija čovječanstva, kulturni i naučni razvoj, svezak II, knjiga 1., Zagreb: Naprijed.

Pareti, Luigi i suradnici Brezzi, Paolo i Petech, Luciano, 1967, *Stari svijet od 500 god. pr. n. e., do početka nove ere*, Edicija Historija čovječanstva, kulturni i naučni razvoj, svezak II, knjiga 2., Zagreb: Naprijed.

Pareti, Luigi i suradnici Brezzi, Paolo i Petech, Luciano, 1967, *Stari svijet od početka nove ere do 500 god. n. e.*, Edicija Historija čovječanstva, kulturni i naučni razvoj, svezak II, knjiga 3., Zagreb: Naprijed.

Platner, Samuel Ball – Ashby Thomas, 1929, *A Topographical Dictionary of Ancient Rome*, Oxford University Press.

Rich, John, 1996, The origins of the Second Punic War, In *The Second Punic War: A reappraisal*. Edited by Tim Cornell, Boris Rankov and Philip Sabin, 27–54. London: Univ. of London, Institute of Classical Studies.

Scullard, H. H., 1970, *Scipio Africanus: Soldier and Politician*. Thames & Hudson, (Cornell University Press, 1970).

Smith, William,³⁷⁹ 1849, *Dictionary of Greek and Roman Biography*

³⁷⁹William Smith (20. V. 1813. – 7. X.1893. god.) je bio britanski leksikograf koji je najzaslužniji za objavljivanje niza epohalnih leksikografskih rječnika koji su se bavili baštinom klasične grčko – rimske civilizacije:

1. Prvo je 1842. god. objavljen „A Dictionary of Greek and Roman Antiquities“. Drugo veće i poboljšano izdanje je iz 1848, a i kasnije izlazio u editiranim izdanjima sve do 1890. Veći dio ovoga rječnika za grčke i rimske starine je sam William Smith napisao.

and Mythology, Vol. I – III, London: Taylor, Walton, and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row: John Murray, Albemarle Street.

Smith, William, 1854, *Dictionary of Greek and Roman Geography, Volume I*, London: Walton and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row: John Murray, Albemarle Street.

Smith, William, 1857, *Dictionary of Greek and Roman Geography, Volume II*, London : Walton and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row: John Murray, Albemarle Street.

-
2. Zatim je 1849. slijedio „Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology“ u tri volumena. Ustvari ovo djelo je originalno objavljeno 1844. pod nešto drugačijim naslovom. Uz urednika W. Smitha u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske biografije i mitologije je učestvovalo još 35 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.
 3. I na kraju „Dictionary of Greek and Roman Geography“. Prvi tom rječnika za grčku i rimsku geografiju je izašao 1854, a drugi tom 1857. god. Uz urednika W. Smitha u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske geografije je učestvovalo još 17 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.

Iako su na ovim leksikografskim rječnicima radili i mnogi drugi učenjaci, u bibliografiji, natuknicama u glavnom tekstu i fusnotama ovoga djela oni se navode kao Smith, W. godina izdanja, tom, broj stranice. Stvarni autor citiranog članka ili natuknice se uvijek nalazi u inicijalima na kraju članka u konkretno korištenim rječnicima. U slučaju da iza članka/natuknice nema inicijala autora, onda je članak/natuknica napisan od Editor/urednika = Smith, 1867: I, vi : „The Articles which have no initials attached to them are written by the Editor“.

William Smith je zaslužan i za objavljivanje nekoliko školskih rječnika, zatim seriju „Principia“ za učenje starogrčkog i latinskog jezika, „Student's Manuals of History and Literature“, „Latin–English Dictionary based upon the works of Forcellini and Freund“ (završeno 1855. god.), „Dictionary of the Bible“ (1860–1865), „Dictionary of Christian Antiquities“ (1875–1880), „Dictionary of Christian Biography“ (1877–1887), „The Atlas“ (1875).

Smith, William, 1859, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Boston: Little, Brown and Company.

Smith, William, 1867, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, Vol. I – III, Boston: Little, Brown and Company.

Smith, William, 1870, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Boston: Little, Brown and Company.

Smith, William, 1875, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London: John Murray.

Smith, William, 1890, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London: John Murray.

Taylor, Michael, 2016, The Attalid Victory at Magnesia on a Lost Plaque from Pergamon, *Anatolian Studies* 66, 81-91.

Životopis

Salmedin Mesihović je rođen 5. IV. 1975. god., u Sarajevu gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. U akademskoj 1995/1996. god. upisuje studij historije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na kojem je i diplomirao u oktobru 1999. god., na temu „Glasinačka kultura“. Od aprila 2000. god. zaposlen je na istom Odsjeku kao asistent. Poslijediplomski studij iz arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao je krajem 2001. god., i magistrirao na temu «Problem kulturne i etničke zajednice Autarijata» 7. VI. 2004. god. u Zagrebu. Naredne 2005. god. nastavio je školovanje na jednogodišnjem doktorskom studiju iz stare povijesti na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Doktorirao je na temi «Dezitivati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba» 30. I. 2007. god. u Zagrebu. U martu 2009. god. izabran je u zvanje docenta na oblast stari vijek na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta, a u septembru 2013. god. je izabran u zvanje vanrednog profesora za istu oblast. Salmedin Mesihović je i duži vremenski period aktivan u društveno – političkom životu Bosne i Hercegovine.

U dosadašnjem naučno - istraživačkom radu Salmedin Mesihović je objavio 41 naučni rad, kao i sljedeće knjige :

1. ANTIQVI HOMINES BOSNAE.
2. Revolucije stare Helade i Rimske Republike.
3. Rimski vuk i ilirska zmija. Posljednja borba.
4. Progresivizam.
5. Popratna djela. Sabrani članci, opservacije, 34 komentara.

6. Zemlje antičkog Ilirika prije i poslije Milanskog edikta, koautorstvo.
7. Historija Autarijata.
8. PROCONSVLES, LEGATI ET PRAESIDES. Rimski namjesnici Ilirika, Gornjeg Ilirika i Dalmacije.
9. Ilirike.
10. ORBIS ROMANVS (Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije).
11. Filipike.
12. Historija Ilira, koautorstvo sa Amrom Šačić.
13. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji.
14. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan.
15. Tito i mi – jučer, danas, sutra, koautorstvo.
16. Drugo izdanje knjige Tito i mi – jučer, danas, sutra, koautorstvo.
17. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji, II (printano) izdanje.
18. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan, II (printano) izdanje.
19. Geneza zla. Agrarna kriza: ekonomski i socijalni pad Republike.
20. Hrestomatija. *Origines*. Izbor iz izvorne građe o nastanku rimskog svijeta.
21. Bitka za Ilirik.

